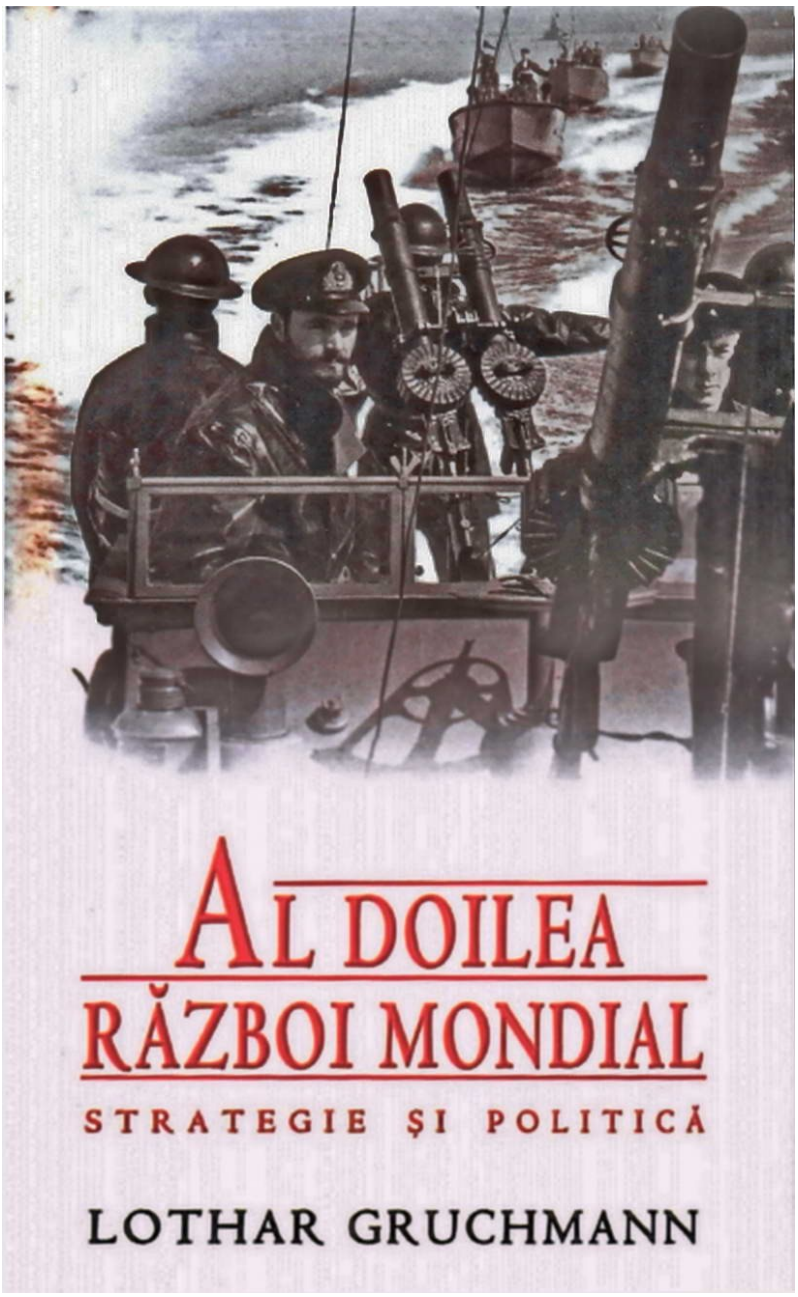

Lothar Gruchmann

Al DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Strategie şi politică

Descrierea CIP a bibliotecii Naţionale a României

GRUCHMANN, LOTHAR

Al Doilea Război Mondial: strategie şi politică / Lothar Gruchmann; trad.: Graal Soft.

— Bucureşti: Editura RAO, 2011

ISBN 978 – 606 – 609 – 106-0
94(100) 1939/1945.

LOTHAR GRUCHMANN
Der Zweite Weltkrieg Kriegführung und Politik
Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München, Germania, 1967, ed. rev. 2005
Traducere din limba germană
Graal Soit Integrated Translation Services
RAO International Publishing Company, 2006
ISBN 978 – 606 – 609 – 106-O

Cuprins

Cuvânt înainte

Partea întâi. Agresiunea hegemonică în Europa şi Asia de Est

Capitolul 1. Drumul spre intrarea în război: Europa între hegemonie şi echilibru

Capitolul 2. Înfrângerea şi împărţirea Poloniei

Capitolul 3. „Sitzkrieg”, intenţia de ofensivă a lui Hitler şi războiul de iarnă finlandez

Capitolul 4. Acţiunea „Exerciţiul Weser”

Capitolul 5. „Tăietura de seceră” în Vest

Capitolul 6. Colapsul Franţei şi intrarea Italiei în război

Capitolul 7. „Leul-de-mare”, „Vulturul” şi bătălia din Atlantic

Capitolul 8. Încercarea de formare a unei coaliţii antiengleze

Capitolul 9. Războiul în spaţiul Mării Mediterane şi în Africa

Capitolul 10. Atacul german asupra Uniunii Sovietice

Capitolul 11. Statele Unite ale Americii şi războiul hegemonie european

Capitolul 12. Lupta pentru „reorganizarea” Asiei Orientale şi atacul japonez din 1941

Partea a doua. Înfrângerea tendinţelor hegemonice regionale şi lupta pentru o ordine de pace universală

Capitolul 1. Războiul coaliţiei, planificarea strategică şi mobilizarea economică a Aliaţilor

Capitolul 2. Expansiunea maximă a puterilor Pactului tripartit şi schimbarea de iniţiativă 1942/43

Capitolul 3. Obiectivele de război ale lui Hitler, dominaţia germană şi exploatarea economică în teritoriile ocupate

Capitolul 4. Ofensiva aliată în spaţiul Mării Mediterane şi colapsul partenerului italian al Axei

Capitolul 5. Lupta celor două puteri continentale în Est 1943/44

Capitolul 6. Lupta pentru Europa de Sud-Est 1941 – 1944

Capitolul 7. Atacul puterilor occidentale asupra „fortăreţei Europa” în 1944

Capitolul 8. Résistance din ţările europene ocupate

Capitolul 9. Mişcarea de rezistenţă şi încercarea de răsturnare din 20 iulie 1944

Capitolul 10. Conferinţele de pace ale aliaţilor şi raportul dintre puterile occidentale şi Uniunea Sovietică

Capitolul 11. Invazia în sfera de hegemonie japoneză 1942 – 1945

Capitolul 12. Înfrângerea Germaniei 1945

Capitolul 13. De la Ialta până la Potsdam

Capitolul 14. Sfârşitul războiului şi noua distribuţie a puterii în Asia de Est

Note

Bibliografie

Indice

Cuvânt înainte

Au trecut 66 de ani de la sfârşitul războiului din 1945. Privind în urmă la acest an hotărâtor, care i-a adus Germaniei eliberarea de sub dictatura naţional-socialista şi i-a netezit drumul pentru construirea unui stat german liberal-democrat, suferinţele germanilor în calitate de înfrânţi trec în prim-plan: fuga şi expulzarea din patria strămoşească, distrugerea oraşelor germane prin teroarea bombelor, pierderile, umilinţele şi violurile comise de către duşmanii care avansau, lupta cu foametea şi cu frigul ale unui popor care locuia printre ruine, precum şi destinul deţinuţilor germani şi al prizonierilor de război aflaţi în detenţie la Aliaţi. Dintr-o perspectivă istorică redusă, tratarea unor astfel de teme cu mare încărcătură emoţională poate duce la o denunţare a „infracţiunilor puterilor victorioase”, care relativizează sau chiar exclude total propria vinovăţie.

În mod cert, nedreptatea rămâne nedreptate, şi infracţiunea rămâne infracţiune; ele nu trebuie să devină tabuuri – indiferent cine ar dori acest lucru. Însă faptele amintite, comise de puterile duşmane Germaniei la sfârşitul şi după sfârşitul războiului, trebuie privite într-un context istoric şi ca reacţie la evenimentele petrecute între 1939 şi 1945, evenimente despre care relatează prezentul volum. Cartea readuce în memorie cauzele acţiunilor aliaţilor: războiul de cotropire provocat de Hitler, care a supus statele europene dictaturii naţional-socialiste, a expus cetăţenii evrei unei prigoane ucigaşe, a fost purtat în Europa de Est ca un război de distrugere a raselor şi care, prin agresiunea japoneză, s-a extins la gradul de război mondial.

Prezentarea care urmează încearcă să trateze într-o formă comprimată toate aspectele esenţiale ale acestui război şi să le înnoade într-o poveste completă a celui de-al Doilea Război Mondial. Pe lângă evenimentele militare din Europa, Africa, Asia şi de pe mările lumii, sunt descrise consideraţiile politice care au stat la baza fiecărei strategii, obiectivele şi politica forţei de ocupaţie germane care, pentru popoarele în cauză, au însemnat exterminarea evreilor, munca forţată, mutările forţate, prigoana fiind înfăţişate şi mişcările de rezistenţă din ţările ocupate, a căror combatere a inclus şi uciderea în masă a civililor nevinovaţi. Vor fi tratate succint şi încercările zadarnice de rezistenţă germană, de a acţiona împotriva acestei politici de război a lui Hitler, precum şi planurile Aliaţilor cu privire la un viitor cadru internaţional

de pace.

Printre amintirile negative ale germanilor legate de 1945 se numără şi împărţirea ţării lor în zone de ocupaţie, din care, din cauza contradicţiilor de interese ale puterilor victorioase, a rezultat ulterior şi divizarea statului german. Deciziile Aliaţilor cu privire la ordinea postbelică, de la Ialta şi Potsdam din 1945, care purtau în ele germenele scindării Germaniei şi a Europei în două lagăre aflate în opoziţie, au fost criticate adesea din perspectiva retrospectivă a Războiului Rece. Însă şi aceste decizii trebuie privite în contextul evenimentelor de război, a situaţiei concrete din 1945 şi a raportului de forţe existent pe continentul european. Din această perspectivă, scindarea Germaniei nu a fost atât urmarea unor „decizii eronate”, de care pot fi acuzate puterile victorioase, cât a politicii de război a Germaniei lui Hitler.

În cele şase decenii de după sfârşitul acestui război groaznic, foştii oponenţi au păşit pe drumul reconcilierii şi al rezolvării problemelor pe cale amiabilă. Problemele au putut fi depăşite fără război – atât împărţirea Germaniei, prin reunificarea paşnică din 1990, cât şi scindarea Europei, prin descompunerea Uniunii Sovietice, prin procesul de democratizare a statelor est-europene şi prin atragerea lor în etape într-o Europă unită. Rămâne să sperăm că, după experienţele avute în urma celui de-al Doilea Război Mondial, vom înţelege că problemele nu pot fi soluţionate durabil decât prin disponibilitatea de a face compromisuri şi prin înţelegere paşnică.

Lothar Gruchmann

Partea întâi
Agresiunea hegemonică în Europa şi Asia de Est

Capitolul 1
Drumul spre intrarea în război: Europa între hegemonie şi echilibru

Când, în zorii zilei de 1 septembrie 1939, trupele germane au început atacul asupra graniţei de est, au pus în mişcare un conflict armat care avea să se transforme în următorii doi ani şi jumătate într-o conflagraţie mondială. Deja două zile mai târziu, prin intervenţia Angliei şi Franţei, campania din Polonia a devenit un război european care s-a extins şi mai mult prin intrarea în război a Italiei în 1941 şi prin agresiunea germană împotriva Uniunii Sovietice în 1941. Prin atacul Japoniei asupra poziţiilor anglo-americane din Asia de sud-est şi din Pacific, precum şi prin declaraţia de război a puterilor Axei împotriva Statelor Unite în decembrie 1941, în final, conflictul european a fost împletit cu lupta nipono-chineză, care dura din 1937, de aici rezultând o confruntare la scară mondială, în cadrul căreia popoarele s-au luptat între ele timp de şase ani cu mijloacele tehnicii moderne.

*

În Europa, cel puţin de la intervenţia celor două puteri occidentale, în război nu mai era vorba doar despre graniţele şi existenţa Poloniei ca stat, ci şi de principiul după care urma să fie rearanjată Europa: hegemonie sau echilibru. Pentru Hitler, în august 1939, Danzig (astăzi Gdańsk) şi coridorul nu mai reprezentau decât paravanul pentru cucerirea militară a Poloniei, decizie pe care o luase deja în acest moment ca fiind următorul pas pe calea hegemoniei germane asupra Europei. Pe de altă parte, în cazul unui atac german, garanţia oferită Varşoviei de către puterile occidentale nu constituia o protecţie reală pentru Polonia, în situaţia politico-militară existentă după încheierea pactului germano-sovietic de neagresiune din august 1939. Această garanţie era mai mult expresia concepţiei britanice, veche de sute de ani, de „balance of power”, echilibru al puterilor, în Europa: ea servea scopului de a crea o contragreutate, cât mai mare posibil, împotriva puterii care tindea spre hegemonie. Însă construirea unui front de apărare suficient de puternic a

eşuat când puterile occidentale nu au reuşit să atragă Uniunea Sovietică în cadrul coaliţiei defensive, ci, dimpotrivă, Hitler a reuşit să câştige această putere pentru împărţirea statului polonez. Când Hitler a acceptat riscul rămas şi a trecut la atacarea Poloniei, politica engleză de echilibru a eşuat. Speculaţia eronată a lui Hitler că puterile occidentale nu îşi vor îndeplini obligaţiile faţă de Varşovia, deoarece oricum nu ar reuşi să salveze Polonia din faţa înfrângerii militare, se baza pe înţelegerea eronată a unui fapt elementar, şi anume că, pentru puterile occidentale, protejarea Poloniei era abia pe planul doi, în prim-plan fiind întotdeauna împiedicarea extinderii violente a puterii Germaniei pe continentul european şi – după ce Hitler pornise la război – excluderea regimului naţional-socialist ca sursă a acestei tendinţe hegemonice.

Consideraţiile de politică externă ale lui Hitler se îndreptau de la bun început spre o astfel de poziţie de hegemonie, dincolo de o revizuire a Tratatului de la Versailles. Deja în *Mein Kampf* şi în manuscrisul său din 1928, el considerase că o reconstituire a graniţelor germane din 1914 ar fi absurdă, deoarece acestea ar fi reprezentat doar „starea de atunci a luptei pentru existenţă a poporului nostru”. Însă, pentru Hitler, lupta unui popor pentru existenţă consta în cele din urmă în a câştiga şi păstra „spaţiul necesar pentru hrănirea respectivului număr cil populaţiei”. Dacă, din această cauză, el înţelegea în mod eronat politica externă ca pe „arta de asigura unui popor spaţiul necesar vieţii, ca dimensiuni şi calitate”, atunci pentru el vărsarea de sânge în atingerea acestui obiectiv reprezenta singurul aspect „care poate fi justificat de către un popor”. Pornind de la aceste noţiuni de bază, concepţia lui cu privire la politica externă nu era una de revizuire a graniţelor, ci una a „unei politici a spaţiului, clară şi vizionară”, care urma să îi aducă[1] poporului german „alocarea unui spaţiu de viaţă suficient pentru următorii 100 de ani”, lucru care nu putea fi realizat până la urmă decât prin forţă armată. Pentru dobândirea acestui spaţiu de viaţă german, pentru el intrau în discuţie mai ales teritoriile Rusiei, prin a căror posesie Germania dorea să se ridice la rangul de putere hegemonică peste continentul european, căreia să i se plece în final şi „duşmanul pe veci”, Franţa, şi, din această poziţie bine aşezată pe continent şi, de aceea, ferită de puteri navale ca Anglia, să poată duce şi „o politică mondială”.

Pe drumul către hegemonia europeană, Hitler mai avansase o bucată

bună până în momentul agresiunii asupra Poloniei: pe lângă măsurile pe plan intern, cum ar fi reintroducerea serviciului militar obligatoriu, mobilizarea forţelor economice şi înarmarea, el consemnase o creştere considerabilă a puterii germane în planul politicii externe: anexarea Austriei şi a regiunii Sudeţilor, ocuparea Boemiei şi Moraviei şi înfiinţarea statului satelit slovac, încorporarea regiunii Memel şi tratatul cu România, care i-a oferit Germaniei o influenţă substanţială asupra economiei acestei ţări. Însă trebuie contrazisă opinia că Hitler a „planificat" toţi aceşti paşi – şi anume chiar în această ordine –, ca lucrurile s-au desfăşurat conform unui plan consecvent pe termen lung, uneltit de el în secret şi dus la îndeplinire cu stricteţe, deci că a fost determinat exclusiv prin propria voinţă. Susţinerea acestei opinii ar însemna să venerăm credinţa în calităţi supraomeneşti. Respectivii paşi ai lui Hitler au fost determinaţi în mare măsură şi de comportamentul şi erorile adversarilor săi, pe care le-a exploatat cu inventivitate, flexibil, raţional şi cu empatie. Hitler nu a fost nici pe departe clipă de clipă un om activ, exigent şi operativ. Politica sa din perioada antebelică a constat frecvent din exploatarea din expectativă, improvizată şi „cu reacţie" a situaţiei internaţionale, aflată în continuă schimbare. Dacă situaţia oferea însă şansa îndeplinirii unui obiectiv individual, atunci realizarea acestuia se petrecea sub forma unui *fait accompli* fulgerător, care mai întâi suprasolicita, după care paraliza capacitatea de reacţie a adversarului. Chiar dacă, astfel, el a fost condus în realizarea paşilor succesivi adeseori mai mult de circumstanţe decât de propria concepţie perfecţionistă, obiectivul către care se îndrepta constant a rămas totuşi o fixaţie: hegemonia germană pe continentul european prin dobândirea unor habitate în Est. El şi-a urmărit acest obiectiv, în esenţă iraţional şi care îi plutea în faţă ca o viziune, cu acţiuni raţionale în situaţii concrete. Hitler era absolut sigur că obiectivul lui hegemonie putea fi atins numai prin forţă: întreaga sa politică internă stătea, în definitiv, sub semnul pregătirii şi al mobilizării generale a tuturor forţelor. Însă tactica urmărită de el era să realizeze, ce-i drept, extinderea puterii Germaniei prin ameninţare militară, însă prin evitarea, pe cât posibil de mult, a unui război deschis cu alte mari puteri. În situaţia concretă a crizei din Sudeţi părea că se gândeşte la început la o intervenţie militară, pentru a zdrobi prin forţă Cehoslovacia, izolată şi considerabil mai slabă, şi astfel să supună totodată nou-înfiinţatul Wehrmacht unei probe de foc şi de performanţă.

Însă un război de subjugare a Poloniei nu făcea parte de la început din concepţia lui Hitler. Dimpotrivă, după încheierea pactului de neagresiune germano-polonez din 26 ianuarie 1934, Hitler dorea să obţină cu totul altceva: şi anume să câştige Polonia ca posibil aliat în cadrul viitoarei expansiuni militare împotriva Uniunii Sovietice. În cadrul discuţiilor pe care le-au purtat în această perioadă Hitler, Göring şi ministrul german de Externe de atunci, von Neurath, cu politicienii polonezi, această idee apare iar şi iar. Polonezii, şi îndeosebi ministrul de Externe polonez Josef Beck au avut însă reţineri cu privire la aceste oferte ale Germaniei, deoarece realizarea lor contravenea concepţiei poloneze de a se menţine ca forţă independentă între cele două mari puteri care păreau ireconciliabile, Germania şi Rusia, şi ca urmare, să evite orice gen de legatară cu vreuna dintre cele două: după o campanie de succes germano-poloneză împotriva Rusiei, Polonia a fost nevoită să se supună total puterii hegemonice exclusive a Germaniei în Europa de Est. În perioada care a urmat, Hitler nu a forţat această politică în privinţa Poloniei, deoarece mai întâi avea nevoie de încă o acoperire a flancurilor acestei ţări în vederea acţiunilor sale riscante de politică externă (ocuparea Renaniei, anexarea Austriei şi a regiunii Sudeţilor). În cadrul ultimei dintre aceste acţiuni, acest sprijin pasiv al Poloniei s-a transformat chiar într-o adevărată susţinere când Polonia i s-a alăturat lui Hitler cu revendicări către Cehoslovacia şi a cerut cedarea teritoriului Cieszyn, locuit parţial de polonezi. În acest caz, colaborarea germano-poloneză a mers atât de departe, încât a fost stabilită chiar o linie de demarcaţie între trupele germane şi poloneze, eventual invadatoare în cazul unei acţiuni militare împotriva Cehoslovaciei.

Dar nu la mult timp după ce criza Sudeţilor a fost înlăturată prin Conferinţa de la München, iar Polonia îşi smulsese partea ei de la guvernul de la Praga, guvernul polonez avea să regrete această politică lipsită de prevedere, prin care se discreditase în ochii întregii lumi, şi îndeosebi ai puterilor occidentale. Hitler a exploatat situaţia, după ce protecţia poloneză a flancurilor a devenit dispensabilă, pentru a forţa Polonia să ia o decizie pentru sau împotriva unei viitoare colaborări, şi aceasta prin anunţarea unor cereri revizioniste. Deja din 24 octombrie 1938, von Ribbentrop, care devenise din februarie ministru de Externe al Reich-ului, a adus în discuţie în convorbirile cu ambasadorul polonez Lipski anexarea oraşului Gdańsk şi o legătură extrateritorială, feroviară şi rutieră, către Prusia Orientală, precum şi

alăturarea Poloniei la Pactul Anticomintern încheiat cu Japonia şi Italia în 1936, respectiv 1937. Obiectivul îl constituia o legare a Poloniei de Reich-ul german, pentru ca pe această cale să dobândească totodată şi o poziţie de hegemonie asupra celorlalte state mici şi mijlocii est-europene. Nu poate fi spus cu precizie dacă, după acest aranjament cu Polonia, Hitler intenţiona să se întoarcă mai întâi împotriva Occidentului – un plan pe care l-a denumit cândva „dorit, în principiu" – şi acest lucru ar fi depins, probabil, de situaţie.

În faţa revendicărilor Germaniei, repetate constant în lunile care au urmat, polonezii s-au manifestat evaziv din motivele amintite mai sus. Însă situaţia lor era dificilă: pe de-o parte, în cazul revendicărilor revizioniste germane era vorba de cerinţe moderate şi îndreptăţite, împotriva cărora Polonia nu putea spera la vreun sprijin nici din partea puterilor occidentale, cu atât mai mult cu cât relaţiile cu acestea se răciseră din cauza atitudinii Poloniei din timpul crizei din Sudeţi. Pe de altă parte, Beck se temea ca prin îndeplinirea acestor revendicări ar rupe singura barieră care apăra Polonia de o alianţă cu Germania şi care încă menţinea independenţa Poloniei. Guvernul polonez a fost eliberat de această dilemă printr-o acţiune a lui Hitler – ocuparea pe 15 martie 1939 a ceea ce mai rămăsese din Cehia (Boemia şi Moravia), prin încălcarea Acordurilor de la München. Această lovitură a demonstrat brusc puterilor occidentale că pentru Hitler nu era vorba de revizuirea Tratatului de la Versailles şi de dreptul popoarelor la autodeterminare, ci de expansiunea hegemonică şi de subjugarea altor popoare. Sub imperiul acestui şoc, puterile occidentale au renunţat la politica lor împăciuitoare şi s-au hotărât să se opună expansiunii în continuare a Germaniei, făcută cu costul independenţei altor state: echilibrul european urma să fie menţinut prin alcătuirea unui front de apărare colectiv.

Prin constituirea protectoratului german asupra Boemiei şi Moraviei şi a statului slovac, aflat într-o strânsă relaţie de protecţie cu Germania şi din care se puteau exercita acum presiuni militare asupra Poloniei dinspre sud, în Polonia s-a întărit convingerea că revendicările germane ar putea fi însoţite în curând de o ameninţare cu forţa. Şi aceasta deoarece pe 21 martie 1939 şi Ribbentrop i-a repetat insistent ambasadorului polonez Lipski aceste revendicări şi propuneri – inclusiv o politică comună împotriva Uniunii Sovietice – şi a avertizat că Hitler nu ar trebui ca, „din cauza atitudinii ciudate a Poloniei", să „creadă că Polonia pur şi simplu nu ar dori asta"**.2** însă

instrucţiunile date de Hitler pe 25 martie 1939 comandantului suprem al armatei lasă să se înţeleagă că în acest moment, chiar şi în cazul unui refuz al Poloniei, el nu se gândea încă la o rezolvare prin forţă, pentru a „nu împinge astfel Polonia în braţele Angliei”**.3**

Ministrul de Externe polonez, care în cursul unei vizite la Londra, se convinsese că, după schimbarea politicii faţă de Germania, puterile occidentale aveau un interes major în existenţa în continuare a unei Polonii independente, a luat acum decizia să respingă pentru prima dată în mod explicit, pe 26 martie 1939, cererile Germaniei, deşi încă nu avea nicio garanţie în privinţa unui ajutor englez în cazul unei reacţii armate germane. Astfel a devenit evident că diferendele germano-poloneze erau insurmontabile. Când la Londra s-a anunţat acutizarea relaţiilor dintre Germania şi Polonia şi au apărut şi zvonuri despre concentrarea de trupe germane la graniţa polonează, pentru a opri Germania de la temutele demersuri agresive, prim-ministrul britanic Chamberlain a decis o angajare a Angliei pe continentul european, nemaiîntâlnită în istoria diplomaţiei britanice: declaraţia de garanţie pentru Polonia din 31 martie 1939. Acesta spunea că guvernul britanic va sprijini Polonia prin toate mijloacele disponibile în cazul „oricărei acţiuni care ameninţă în mod evident independenţa Poloniei şi în faţa căreia guvernul polonez consideră că este necesar să opună rezistenţă prin forţele sale naţionale”**.4** Franţa s-a alăturat imediat acestei garanţii, care avea să se dovedească mai târziu ca pripită şi nu iară consecinţe negative asupra evoluţiilor ulterioare. Garanţii similare au fost acordate şi României, împotriva ambiţiilor italienilor în Balcani, precum şi Greciei şi Turciei.

După ce, prin acceptarea garanţiei britanice şi respingerea definitivă a propunerilor germane, Polonia şi-a anunţat în mod clar voinţa, iar Hitler a înţeles că obiectivul lui final de a cuceri spaţiu vital în Rusia nu mai putea fi îndeplinit împreună cu un satelit polonez, ci doar împotriva unei Polonii care dorea să îşi păstreze poziţia de independenţă, în săptămânile care au urmat, el şi-a conturat decizia de a elimina Polonia pe calea armelor.

Deja din 3 aprilie 1939 el a dat Wehrmacht-ului indicaţia să pregătească „Gazul Alb”, campania împotriva Poloniei, având ca termen de declanşare, cel mai devreme posibil, 1 septembrie 1939. Pe 28 aprilie 1939, în cadrul unui

discurs în Reichstag[1], anulează fără ezitare Tratatul de neagresiune germano-polonez din 1934, pe motiv că Polonia l-ar fi încălcat unilateral. Totodată, ca răspuns la „politica engleză de încercuire”, declară ca depăşit şi Tratatul naval germano-britanic din 1935, care stabilise raportul de putere între flota germană şi cea engleză la 35:100. În acest caz se pare că a intervenit şi dezamăgirea lui Hitler care sperase că, în schimbul renunţării la o supremaţie germană pe mări, Anglia îi va acorda mână liberă în Est – speranţă care se năruia tot mai mult după criza din Sudeţi. Cu ocazia unor convorbiri purtate pe 23 mai 1939 cu comandanţii supremi ai sectoarelor Wehrmacht-ului, devine evident că Hitler a înţeles că de acum trecuse vremea expansiunii puterii germane fără război. De aceea, în această convorbire confidenţială, el îşi anunţă „decizia de a ataca Polonia cu prima ocazie potrivită” şi îşi expune clar obiectivele: „Nu Gdańskul este problema care intră în discuţie. Pentru noi este vorba de extinderea spaţiului vital către Est şi asigurarea hranei, precum şi rezolvarea problemei baltice”. 5 În acest context, Hitler consideră că izolarea Poloniei este „decisivă”: conform metodei sale, verificate până atunci, de a aborda individual respectivul obiect al acţiunilor sale, de acum urma ca şi războiul împotriva Poloniei, care părea inevitabil pentru urmărirea scopurilor sale, să devină un război limitat. De aceea, deja din instrucţiunile sale privind „Gazul Alb”, ceruse ca Polonia să fie înfrântă rapid, pentru a convinge puterile occidentale de absurditatea unei intervenţii şi astfel de a menţine Polonia izolată şi după izbucnirea războiului.

Reuşita izolării Poloniei depindea în mare măsură de succesul puterilor occidentale în a atrage Uniunea Sovietică în cadrul frontului comun de apărare. Însă această încercare s-a lovit de dificultăţi considerabile. Încheierea unui pact între cele patru puteri – Anglia, Franţa, Rusia sovietică şi Polonia – eşuează încă din martie 1939, mai ales din cauza temerilor Poloniei ca, printr-o colaborare atât de strânsă cu Moscova, Hitler să fie provocat direct la acţiuni militare. Ulterior, din suspiciunea contopirii puterilor burghezo-democrate cu cele fasciste într-un front capitalist – o temere care îi copleşise încă de dinainte de politica occidentală de împăciuire faţă de Hitler – sovieticii se străduiesc să obţină un pact defensiv strâns între Londra, Paris şi Moscova. La mijlocul lui mai, sovieticii au respins contrapropunerea englezilor pentru o garanţie sovietică suplimentară în cazul ţărilor cărora puterile

1 Parlamentul german (n. tr.)

occidentale le oferiseră deja garanţii (Polonia, România, Belgia, Grecia şi Turcia), garanţie care urma să se aplice doar în cazul în care ţara respectivă ar fi cerut ajutor sovietic. După tratative prelungite, pe 23 iulie s-a ajuns în sfârşit la proiectul unui acord, care urma să intre în vigoare abia după încheierea unei convenţii militare suplimentare. Acordul prevedea ajutor reciproc în cazul unui atac al Germaniei asupra uneia dintre cele trei puteri şi, în plus, în cazul unei „agresiuni directe sau indirecte" împotriva Finlandei, a statelor baltice şi a celor deja enumerate mai sus, imediat ce unul dintre partenerii acordului consideră că trebuie să susţină unul dintre aceste state. Însă partenerii de tratative nu reuşesc să ajungă la un acord cu privire la termenul „agresiune indirectă". Punctul de controversă al tratativelor şi motivul eşuării acestora consta în faptul că Uniunea Sovietică urma să fie atrasă în scopul menţinerii acelei configuraţii de state central şi est-europene, care fuseseră înfiinţate după Primul Război Mondial fără aprobarea Uniunii Sovietice şi, parţial, cu preţul teritoriului acesteia şi, în consecinţă, puterile occidentale credeau că nu vor putea avea suficiente garanţii că sovieticii nu vor exploata acordurile în vederea unei revizuiri a status quo-ului. Acel „cordon sanitaire", creat odinioară pentru o izolare proiectivă a Europei de Rusia bolşevică –, urma să se dovedească acum un obstacol pentru reîntoarcerea Rusiei în politica europeană şi pentru menţinerea stabilităţii în Europa.

Mersul greoi al negocierilor şi resentimentele reciproce ale partenerilor de tratative nu i-au rămas ascunse lui Hitler. În plus, începând cu aprilie 1939 au existat semne ale unei apropieri sovietice de Germania, îndeosebi prin propunerea sovieticilor de reluare în mai a negocierilor pe teme economice, însoţită de declaraţia ministrului de Externe sovietic Molotov, că acestei reluări a discuţiilor ar trebui să îi preceadă o îmbunătăţire a relaţiilor politice. Următoarele luni au fost caracterizate de tatonări bilaterale, mai ales că de partea germană exista temerea că începerea unor discuţii politice ar putea fi folosită de sovietici numai ca mijloc de presiune în negocierile cu puterile occidentale. După ce tratativele anglo-franco-sovietice au ajuns într-un impas, la jumătatea lunii august, Hitler a considerat însă că a sosit timpul pentru o încercare de a atrage Uniunea Sovietică în tabără proprie. Pe 14 august, Ribbentrop a dispus să se comunice sovieticilor de la Moscova că ideologiile diferite ale celor două ţări nu ar constitui un obstacol pentru reconstruirea

unei bune colaborări şi că „între Marea Baltică şi Marea Neagră” nu ar exista nicio problemă care să nu poată fi „reglementată spre deplina satisfacţie a ambelor ţări”. Ar trebui evitată o „sfâşiere între Germania şi Rusia care să servească interesul democraţiilor occidentale”**.6** De aceea, el ar fi dispus să vină la Moscova pentru ca să scurteze lunga procedură, prin intermediul canalelor normale diplomatice. Guvernul german a acceptat contrapropunerea sovietică de a încheia întâi acordul economic aflat în tratative, ca apoi să încheie un pact de neagresiune, cu un protocol ca parte integrantă, prin care să fie reglementate în interesul ambilor parteneri şi alte probleme de politică externă. Deoarece Hitler era presat de timp – termenul de atac pentru o campanie rapidă şi de succes împotriva Poloniei, care urma să aibă loc în acelaşi an, nu trebuia fixat prea târziu –, Berlinul a insistat în mod repetat asupra primirii cât mai curând a lui Ribbentrop la Moscova, ultima intervenţie fiind o telegramă personală a lui Hitler adresată lui Stalin pe 20 august. Sovieticii au înţeles motivul pentru graba lui Hitler şi l-au luat în considerare din raţiuni de stat proprii: Ribbentrop a reuşit să semneze la Moscova chiar în noaptea de 24 august pactul de neagresiune şi un protocol suplimentar secret, în care au fost delimitate sferele de interes din Europa de Est ale ambelor părţi, după cum urmează: „În cazul unei reconfigurări teritorial-politice” urma ca Finlanda, Estonia şi Letonia să intre în sfera de interese sovietică, Lituania în sfera de interese germană. Graniţa celor două sfere de interese trecea prin Polonia, de-a lungul râurilor Narev, Vistula şi San. Teritoriul basarabean, care aparţinea României, a fost recunoscut de partea germană ca teritoriu de interes sovietic**.7**

Prin pactul de neagresiune germano-sovietic şi prin acordul cu privire la o nouă împărţire a Poloniei, Hitler spera că a reuşit izolarea Poloniei. Scrisoarea personală a lui Chamberlain, prin care acesta avertiza asupra faptului că un acord germano-sovietic nu modifica în niciun fel hotărârea Angliei de a-şi îndeplini obligaţiile faţă de Polonia, a fost considerată de către Hitler în mod evident un bluf. Căci în data de 25 august a comandat atacul asupra Poloniei pentru a doua zi, însă în după-amiaza aceleiaşi zile îl contramandează, atunci când soseşte vestea că garanţia engleză pentru Polonia a fost transformată într-un acord bilateral de asistenţă mutuală şi după ce soseşte şi o scrisoare de la Mussolini, în care se spunea că, în ciuda

obligaţiilor stabilite prin „Pactul de oţel-germano-italian din mai 1939, Italia nu poate să intre în război din cauza pregătirii insuficiente. Datorită exactităţii sale de funcţionare, s-a reuşit stoparea la timp a maşinăriei de război germane, deja pornită, excepţie făcând o formaţiune specială de comando care a pătruns pe teritoriul polonez, a ocupat pasul Jablůnka după care a trebuit să se replieze la graniţă. Hitler şi-a imaginat că, în ciuda tuturor obligaţiilor, puterile occidentale vor lăsa Polonia de izbelişte în caz de urgenţă. Cu această credinţă zdruncinată din nou, Hitler dorea să câştige timp pentru ca în următoarele zile, printr-un război diplomatic al nervilor, să obţină îndepărtarea de Polonia a puterilor occidentale încă şovăielnice. Prin discuţii cu ambasadorul francez Coulondre şi cu ambasadorul britanic Henderson, printr-o corespondenţă cu prim-ministrul francez Daladier şi printr-o „ofertă generoasă" făcută Angliei, care includea propunerea pentru o garantare germană a Imperiului Britanic, el a încercat să determine încă o dată puterile occidentale să nu se pună în calea politicii sale expansioniste: el a accentuat renunţarea la Alsacia şi Lorena şi caracterul definitiv al graniţei germane de vest, în concluzie neexistând, în opinia sa, niciun fel de contradicţii între (iar mania şi puterile occidentale şi, că de aceea, ar fi o nebunie să se ajungă la un război din cauza conflictului polonez, mai ales că Anglia şi Franţa nu ar putea împiedica o înfrângere militară a Poloniei. Însă totodată el a ameninţat că este hotărât să înlăture prin toate mijloacele „situaţia macedoneană" de la graniţa de est a Germaniei şi că se va angaja şi cu puterile occidentale într-o luptă pe viaţă şi pe moarte, în cazul în care acestea ar interveni în favoarea Poloniei. În încercările de a sparge coaliţia adversă lui, Hitler nu a înţeles însă că în spatele atitudinii puterilor occidentale se ascundea interesul lor politic real de a împiedica hegemonia obţinută prin forţă a Germaniei asupra Europei şi care le ameninţa propria existenţă. Îndeosebi englezii au încercat în repetate rânduri să îi explice lui Hitler că sensul garanţiei acordate Poloniei nu era să facă imposibilă *orice* fel de reorganizare a graniţei germano-poloneze, ci să împiedice o revizuire *prin forţă a acesteia*, sub ameninţarea independenţei poloneze. De aceea ei s-au oferit să intermedieze tratative directe germano-poloneze, în care însă trebuiau respectate şi interesele esenţiale ale Poloniei, şi au propus garanţia internaţională odată stabilit un acord. Guvernul polonez şi-a declarat disponibilitatea pentru negocieri directe. Hitler, care iniţial răspunsese evaziv, şi-a dat acordul pe 29 august, însă a legat de acceptul său

cererea ca guvernul britanic să aibă grijă ca un reprezentant autorizat polonez să ajungă la Berlin încă în ziua următoare. Urma ca, în măsura posibilităţilor, el să aducă în prealabil la cunoştinţa guvernului britanic propunerile sale pentru Polonia. Garantarea internaţională nu ar putea avea însă loc fără participarea Uniunii Sovietice.

Hitler i-a motivat ambasadorului britanic această limitare în timp a începerii tratativelor prin faptul că „provocările poloneze” împotriva minorităţii germane ar putea face oricând necesară o intervenţie germană. Într-adevăr, tensiunile dintre grupurile etnice germane care trăiau în Polonia şi mediul lor polonez se acutizaseră în ultimele luni. Masarea trupelor germane la graniţă şi în Prusia Răsăriteană, amplasarea unor organizaţii militare în Gdańsk şi livrarea de arme către acea zonă, mişcările de trupe de după primul ordin de atac dat de Hitler şi incidentul din pasul Jablůnka declanşaseră în mod firesc o nervozitate în Polonia şi au sporit şi mai mult pericolul unor revolte împotriva etnicilor germani. Atacurile poloneze asupra germanilor – care se întâmplau în parte din cauza fricii faţă de actele de sabotaj ale acestei „coloane a 5-a”, în parte ca reacţii la unele provocări controlate conştient de partea germană – au fost amplificate şi exagerate ca număr şi importanţă de către propaganda germană. Problemei minorităţilor, care pe parcursul anilor anteriori nu jucase niciun rol în cadrul relaţiilor germano-poloneze, i se dăduse voit amploare pentru a genera în Germania o stare de spirit favorabilă războiului şi a justifica în faţa lumii acţiunile plănuite de germani. De aceea, în strădaniile sale pentru tratative directe germano-poloneze, guvernul englez a adresat atât Poloniei, cât şi Germaniei importanta rugăminte de a face tot ce se poate pentru evitarea acestor ciocniri. Sub imperiul fatalei inevitabilităţi declanşate de mobilizările marilor puteri la izbucnirea războiului din 1914, guvernul britanic a încercat în plus, împreună cu cel francez, să obţină o amânare a mobilizării generale poloneze, prin care urma să fie contracarată desfăşurarea mascată a forţelor germane, care se făcuse iară un anunţ public de mobilizare. Pentru că Germania reuşise să efectueze convocările şi recrutările necesare sub paravanul unor „exerciţii de toamnă” şi să disloce părţi importante ale forţelor sale militare active în spaţiile de amplasare prevăzute: în Prusia Răsăriteană sub pretextul unei manifestaţii cu ocazia celei de-a 25-a aniversări a bătăliei de la Tannenberg şi în Pomerania pentru pretinsa construcţie a unor poziţii de apărare. Aceste

pregătiri extinse i-au permis lui Hitler pe 25 august să stabilească pentru data de 26 august, odată cu primul său termen de atac şi „ziua X”, adică prima zi secretă de mobilizare. În momentul când mişcările germane din 26 august au convins Statul Major polonez cu privire la posibilitatea unui atac-surpriză german, acesta a vrut să ordone pe 29 august mobilizarea generală, fără de care nu putea avea loc o finalizare a pregătirilor militare poloneze –, care începuseră de asemenea. Sub influenţa anglo-franceză, însă cu mari dubii, guvernul polonez şi-a amânat mobilizarea pentru după-amiaza zilei de 30 august, asumându-şi astfel riscul că, în caz de urgenţă, ar lipsi diviziile care urmau să mai fie convocate. Într-adevăr, în dimineaţa zilei de 1 septembrie mobilizarea poloneză nu se încheiase. Ordinul pentru mobilizare fusese însoţit de explicaţia că prin aceasta politica poloneză de până atunci nu s-a schimbat în niciun fel.

În primele ore ale dimineţii de 30 august, guvernul britanic a anunţat Berlinul că nu consideră rezonabil să aducă un reprezentant polonez încă în aceeaşi zi şi că guvernul german nu ar trebui să se aştepte la acest lucru. Cu certitudinea liniştitoare oferită de această veste, Hitler a dispus specialiştilor din Ministerul de Externe să întocmească o „ofertă generoasă”, în 16 puncte, adresată Poloniei, însă cu intenţia de a nu o utiliza niciodată ca bază pentru negocieri: revenirea Gdańskului la Reich, cesiunea oraşului Gdynia ca port liber polonez, alegeri populare sub control internaţional în cadrul Coridorului „nu înainte de trecerea unui an” şi un drum extrateritorial de trafic prin Coridor pentru partidul înfrânt în alegeri. Această ofertă moderată urma să fie folosită doar pentru a acuza Polonia în faţa opiniei publice de vina pentru eşuarea negocierilor şi, astfel, pentru izbucnirea războiului.

La miezul nopţii între 30 şi 31 august 1939, ambasadorul britanic l-a vizitat pe Ribbentrop, ministrul de Externe al Reich-ului, şi a propus ca guvernul german să predea ambasadorului polonez de la Berlin propunerile oferite, pentru a pune în mişcare negocierile directe germano-poloneze. Dacă guvernul britanic se va convinge că propunerile constituie o bază rezonabilă pentru negocieri, şi-ar folosi influenţa în Varşovia în sensul unei astfel de soluţii. La întrebarea lui Henderson dacă propunerile germane sunt deja disponibile, Ribbentrop i-a citit cele 16 puncte cu observaţia că ele nu mai sunt valabile deoarece până la miezul nopţii nu apăruse niciun reprezentant polonez. Ribbentrop a refuzat să predea textul ambasadorului britanic.

În timp ce, pe 31 august la prânz, Hitler dădea ordinul definitiv pentru atacul asupra Poloniei pentru dimineaţa următoare, puterile occidentale se străduiau să determine Varşovia să contacteze Berlinul. Franţa sfătuia Polonia să răspundă la solicitarea germană şi să numească un negociator, care să fie trimis imediat la Berlin. Anglia recomanda să fie însărcinat ambasadorul polonez Lipski cu preluarea propunerilor germane, însă fără să fie împuternicit pentru purtarea de negocieri, acestea fiind rezervate guvernului de la Varşovia. Ministrul polonez de Externe a acceptat doar ca prin intermediul lui Lipski să transmită Ministerului de Externe german că Polonia va accepta propunerea de negocieri directe, însă nu l-a autorizat pe ambasadorul polonez să accepte sau să discute propuneri, din teama că acestea ar putea fi legate de un ultimatum. Beck le-a comunicat englezilor că, dacă va fi invitat la Berlin, nu se va duce, „pentru că nu intenţionează să fie tratat ca preşedintele Hacha”**.8** Discuţia lui Lipski cu Ribbentrop din seara de 31 august, în care el a făcut comunicarea cu care îl însărcinase Beck, s-a sfârşit în câteva minute, deoarece a trebuit să răspundă negativ la întrebarea lui Ribbentrop dacă este împuternicit să poarte negocieri. Astfel s-a încheiat ultimul contact germano-polonez de dinainte de izbucnirea ostilităţilor.

Cele 16 puncte au fost date publicităţii încă din aceeaşi seară prin intermediul radiodifuziunii germane: Hitler îşi avea alibiul. Însă la acesta contribuise în mod considerabil şi refuzul, nechibzuit din punct de vedere politic, al polonezilor de a primi propuneri prin intermediul ambasadorului polonez la Berlin. Polonezii nu au reacţionat nici chiar atunci când Lipski a primit conţinutul celor 16 puncte, printr-o acţiune evident neautorizată a lui Göring, pe căi ocolite, prin intermediul suedezului Dahlerus şi al ambasadorului britanic Henderson, cel mai târziu în dimineaţa de 31 august. Oricât de mult trebuie înţeleasă atitudinea poloneză din ultima fază a evoluţiilor din august 1939 ca fiind pornită din teama de a fi nevoiţi să îi facă oarece compromisuri lui Hitler sub ameninţarea forţei militare şi a unei presiuni psihice considerabile, politica guvernului polonez din perioada de după acordarea garanţiei de către britanici a fost mult prea rigidă ceea ce, în final, a fost în avantajul lui Hitler. Cu certitudine că, după promisiunea de garanţie britanică, Hitler a interzis tuturor reprezentanţilor diplomatici orice consideraţii asupra problemei germano-poloneze şi asupra unor eventuale contrapropuneri poloneze, împiedicând astfel din partea germană începerea

unor negocieri nemijlocite până la manevra, care nu a fost intenţionată în mod serios, din data de 29/30 august. Pe de altă parte, polonezii au exploatat protecţia oferită de această garanţie pentru a-şi rigidiza atitudinea faţă de Germania şi au renunţat la o verificare serioasă a problemei germano-poloneze şi a iniţiativelor corespunzătoare. În consecinţă, nici măcar nu s-a încercat soluţionarea problemei germano-poloneze în condiţiile păstrării independenţei Poloniei (indiferent dacă această încercare ar fi avut succes, ţinând cont de intenţiile lui Hitler), şi că astfel i s-a oferit lui Hitler pretextul pentru acţiuni de forţă. Printr-o venire în întâmpinare în această problemă, având în spate şi garanţia engleză, polonezii şi-ar fi putut crea o poziţie morală solidă pentru apărarea propriei independenţe. În acest context, nu poate fi absolvită nici politica britanică de greşeala că, prin acordarea precipitată a garanţiei, a renunţat la orice fel de posibilitate de intervenţie promiţătoare asupra politicii poloneze şi astfel i-a permis lui Hitler să avanseze teza propagandistică precum că, prin acordarea garanţiei, a vrut să împiedice negocierile germano-poloneze, lăsându-i astfel lui la dispoziţie singura soluţie, cea a forţei. În această situaţie, nu a fost de niciun folos simpla avertizare britanică adresată polonezilor că garanţia intră în vigoare numai dacă polonezii se află într-o situaţie în care „independenţa poloneză este ameninţată iară echivoc”**.9** însă, înainte de toate, politica poloneză de încăpăţânare faţă de Germania, însoţită de refuzul de a colabora cu Uniunea Sovietică, se baza pe o supraestimare nemărginită a forţelor proprii şi o subestimare, în aceeaşi măsură, a Germaniei, după cum a reieşit din numeroase afirmaţii ale unor politicieni şi militari de frunte din acea vreme. În special după încheierea pactului germano-sovietic, această politică a unei „a treia forţe independente” în Europa Centrală şi de Est a devenit o iluzie care pierduse orice bază reală. Însă aceste greşeli ale polonezilor şi englezilor, care i-au simplificat jocul lui Hitler, nu trebuie a ne amăgi cu privire la faptul că intenţia sa de a-i răpi Poloniei independenţa, „aşa sau aşa”, a constituit cauza declanşării acestor reacţii greşite, născute din temeri foarte îndreptăţite.

Pe 1 septembrie, dimineaţa la ora 4**.4**5, trupele germane au trecut la atac dincolo de graniţa poloneză şi vasul de linie „Schleswig-Holstein”, aflat în „vizită” la Gdańsk a deschis focul asupra Peninsulei Westerplatte. Războiul germano-polonez începuse. La ora 10, într-un discurs ţinut în faţa Reichstag-ului, care fusese convocat telegrafic, Hitler anunţă că la generoasa sa ofertă

polonezii au răspuns cu incidente de graniţă, „printre care trei foarte grave”, şi că, de aceea, începând de dimineaţă „se răspunde la focurile de armă”. Prin cele trei incidente grave pe graniţă, el se referea în mod evident la atacul unor „răsculaţi polonezi” asupra staţiei de emisie Gleiwitz, atac simulat în seara precedentă de serviciul de securitate al SS, şi cele două atacuri, desfăşurate utilizând uniforme poloneze, asupra clădirii vămii Hochlinden (districtul Ratiboř) şi a cabanei forestiere Pitschen (districtul Kreuzburg din Silezia Superioară). Aceste atacuri simulate, valorificate imediat din punct de vedere propagandistic, sugerau că Polonia era atacatorul şi că atacul german fusese doar o reacţie firească de apărare oferind astfel englezilor şi francezilor o ultimă şansă să se sustragă de la obligaţiile faţă de Polonia. Puterile occidentale au dat însă ordin de mobilizare generală şi în seara de 1 septembrie 1939 au transmis note de avertizare identice, în care constatau că prin acţiunea militară a Germaniei în Polonia s-a creat o situaţie care îi obliga să îşi îndeplinească obligaţiile faţă de Polonia. În cazul în care Germania nu îşi anunţa neîntârziat disponibilitatea de a opri acţiunile de atac şi retragerea trupelor, ele vor sprijini Polonia prin forţă armată. Puterile occidentale renunţaseră în primă instanţă la un ultimatum şi s-au limitat la această avertizare, deoarece guvernul francez a declarat că nu poate emite un ultimatum fără aprobarea parlamentului, care fusese convocat pentru ziua următoare. Această atitudine ezitantă i-a întărit lui Hitler convingerea că puterile occidentale nu vor intra în război.

Ezitarea a fost promovată pe partea franceză prin propunerea italienilor de organizare a unei conferinţe internaţionale, propunere de care guvernul francez s-a agăţat ca de o ultimă speranţă. Neliniştit de veştile sosite de la Berlin, Mussolini, care se temea că în caz de război ar fi obligat să dezvăluie lumii că Italia nu dispune de suficientă forţă militară şi că, astfel, propria lui stea ar păli pe lângă succesele lui Hitler, a propus puterilor occidentale pe 31 august un fel de repetare a Conferinţei de la München. Franţa a acceptat propunerea pe 1 septembrie cu condiţia ca la aceasta să fie invitată şi Polonia. Strădaniile guvernului francez de a convinge Polonia să participe au avut însă rezultate negative: Beck a răspuns că din ziua aceea se aflau în plin război şi că acum nu ar mai intra în discuţie o conferinţă, ci o apărare comună în faţa atacului german. Anglia a salutat strădaniile lui Mussolini, a adăugat însă că atacul german face imposibilă ducerea la capăt a acestui plan. Cu toate

acestea, pe 2 septembrie, Mussolini i-a prezentat lui Hitler propunerea pentru o conferinţă a puterilor Axei cu puterile occidentale, inclusiv cu Polonia, atrăgându-i atenţia că prin anexarea, deja realizată, a Gdańskului şi reuşitele militare de început din Polonia, Germania ar dispune de suficiente certitudini reale pentru îndeplinirea cerinţelor sale. Hitler, care avea interesul să câştige timp, pe când trupele sale avansau în Polonia şi dezideratul de pace al francezilor era şi el amânat, a acceptat până la orele prânzului din 3 septembrie. Ca urmare, guvernul francez era într-adevăr dispus să amâne declaraţia de război către Germania până la acel moment. Englezii însă au pus precondiţia retragerii trupelor germane de pe teritoriile poloneze – o decizie căreia i s-a alăturat şi guvernul francez. Ulterior, în seara de 2 septembrie au recunoscut şi italienii că propunerea lor pentru o conferinţă eşuase.

Pe 3 septembrie 1939, la ora 9 dimineaţa, ambasadorul britanic de la Berlin a transmis ultimatumul englez, în care se anunţa starea de război dintre Germania şi Anglia începând cu ora 11, dacă până la acea oră nu se primea un răspuns satisfăcător la nota de avertizare din 1 septembrie. În jurul prânzului, a fost transmis un ultimatum analog din partea Franţei, care avea ca termen ora 17. Astfel că pe 3 septembrie 1939 s-a întâmplat ceea ce Hitler credea că a evitat după pactul germano-sovietic, dar ceea ce a riscat totuşi cu bună ştiinţa: intervenţia puterilor occidentale de partea Poloniei şi, astfel, un război pe două fronturi. În loc să existe doar războiul împotriva Poloniei, Hitler se confrunta acum pentru prima dată cu o coaliţie unită, care ţinea piept ambiţiilor sale prin mijloace de forţă. Se năruise astfel concepţia lui Hitler, că Anglia nu va combate pretenţia germană de supremaţie în Europa atâta vreme cât Germania urmărea doar obiective continentale şi nu se intersecta cu interesele navale şi comerciale ale Angliei. Încercarea sa de a obţine de la Anglia mână liberă în Est în schimbul respectării intereselor britanice în lume, eşuase, începuse lupta pentru echilibrul european, pentru a cărui menţinere, timp de aproape jumătate de deceniu, pe parcursul unei lupte încrâncenate, urmau să fie puse în balanţă tot mai multe forţe extra-europene împotriva tendinţelor hegemonice ale Germaniei, până când într-un final două puteri mondiale, aflate în ascensiune, au îngropat sub ele vechiul sistem de state europene şi au decis soarta Europei.

Capitolul 2

Înfrângerea şi împărţirea Poloniei: şansă de pace sau decizie de forţă

În septembrie 1939, Germania era într-adevăr suficient de pregătită, din punct de vedere militar şi economic, pentru un război cu Polonia, dar nu pentru un război european. Abstracţie făcând de faptul că dincolo de „Cazul Alb” nu existau niciun fel de planuri strategice ofensive, construirea Wehrmacht-ului – care conform directivelor lui Hitler trebuia finalizată abia în 1942 – nu era în niciun caz încheiată. Armata era formată din 102 divizii, dintre care jumătate erau active şi complet operaţionale. Din punctul de vedere al personalului şi al echipării, rapida alcătuire a unor noi organizaţii a dezvoltat armata mai mult în lăţime decât în adâncime şi a dus la deficienţe în gradul de instruire şi structura internă a trupelor şi, mai ales, la greutăţi în extinderea corpului de ofiţeri la nivelul necesar. În schimb, aprecierea corectă a motorizării şi a importanţei acesteia pentru desfăşurarea modernă a războiului a dus la realizarea unor detaşamente motorizate şi de blindate, capabile să opereze independent. Utilizarea acestor detaşamente moderne, împreună cu Luftwaffe[2] a creat noi forme de organizare, noi principii de conducere în privinţa strategiei şi tacticii, care puteau să compenseze chiar şi o mare superioritate numerică a adversarului în războiul terestru.

Cu un număr total de 4 300 de maşini, Luftwaffe era net superioară adversarilor, din punctul de vedere al avioanelor moderne. Ea fusese însă concepută mai mult pentru apărarea teritoriului Reich-ului şi pentru susţinerea operativă a armatei în războiul terestru şi nu pentru un război strategic aerian, pentru distrugerea potenţialului economic al adversarilor. Forţa ei rezida în avioanele moderne de vânătoare, avioanele Stuka şi bombardierele cu rază de acţiune limitată; însă pentru un război maritim împotriva unui adversar de genul Angliei, lipseau bombardierele cu rază lungă de acţiune şi, mai ales, portavioanele.

Spre deosebire de armată şi aviaţia militară, pe care se pusese accentul în cadrul înarmării, marina militară era iremediabil inferioară adversarilor, considerând chiar şi numai flota franceză. Corespunzător obiectivelor lui

2 Aviaţia militară (n. tr.)

Hitler, care vizau continentul şi care iniţial nu prevedeau şi confruntări cu Anglia, în dezvoltarea marinei nu se atinsese nici măcar capacitatea stabilită prin Tratatul Naval germano-englez, nici în privinţa submarinelor. Abia în perioada crizei Sudeţilor, când a început să se întrevadă posibilitatea unei confruntări cu Anglia, înarmarea flotei navale a fost accelerată, atât cât o premiteau priorităţile pentru celelalte sectoare ale Wehrmacht-ului. După anularea în aprilie 1939 a Acordului naval cu Anglia, conform aşa-numitului „Plan Z”, marina de război urma să fie mărită până în 1948 la 10 vase de luptă, 4 portavioane, 20 de crucişătoare grele şi 48 de crucişătoare uşoare, 22 crucişătoare de recunoaştere, 66 de distrugătoare, 90 de torpiloare şi 249 de submarine. Urma să fie menţinut în continuare principiul de până atunci al unei „flote omogene” cu un raport echilibrat între tipurile tradiţionale de nave. Prin urmărirea strictă a acestui principiu la izbucnirea războiului, flotila germană de submarine – singura armă prin care Anglia putea fi atacată cu succes – era egală ca număr cu cea engleză: ea deţinea 57 de submarine. În schimb, din punctul de vedere al forţelor militare marine de suprafaţă, grele şi medii, flota germană îi era inferioară celei engleze într-un raport de 1:7,5.

În domeniul radioului şi al comunicaţiilor militare, în 1939 Germania era la un nivel tehnic ridicat, însă avea să rămână în urma aliaţilor occidentali pe toată durata războiului în privinţa importantului sector al spionajului comunicaţiilor. În privinţa spionajului tactic al comunicaţiilor, care, prin monitorizarea traficului radio inamic, furniza informaţii cu privire la relaţiile de subordonare, structurarea şi concentrarea forţelor, ca şi despre situările geografice ale unităţilor de trupe şi ale navelor adversarilor, exista în general un echilibru al rezultatelor ambelor părţi. Însă în problema decodificărilor, adică a descifrării conţinutului comunicărilor radio codificate ale inamicilor, aliaţii au realizat un avans semnificativ: ei au reuşit să descifreze procedeul de codificare german, care se baza pe utilizarea unei maşinii de „enigme”, anunţată pentru brevetare în diverse ţări în anii '20, o versiune a acesteia fiind introdusă în cadrul Wehrmacht-ului în 1934/1935. Datorită numărului enorm de mare de variante, germanii considerau acest sistem absolut sigur. Încă din anii premergători izbucnirii războiului, biroul de decodificare al armatei poloneze reuşise, prin metode speciale de analiză matematică, să găsească o cale teoretică pentru rezolvarea acestei probleme şi cu ajutorul unor maşini de calculat şi a unor maşini de codificare recreate după modelul acelora, să

obţină temporar şi succese practice; însă timpul necesar acestor proceduri era încă mult prea mare pentru ca mesajele radio germane decodificate să poată fi folosite operativ în cazuri de urgenţă. În munca lor, polonezii fuseseră ajutaţi de serviciile secrete franceze, care reuşiseră să obţină, prin intermediul unui agent german, documente referitoare la codificări. Pentru că, în urma garanţiei din martie, polonezii îi puteau considera pe englezi şi francezi potenţiali aliaţi, în iulie 1939 le-au dezvăluit acestora rezultatele de până atunci ale strădaniilor lor, însă munca, de acum comună, de apărare a Poloniei nu mai putea aduce niciun fel de avantaje. Anticipând puţin relatarea evenimentelor de război, evoluţia ulterioară în acest domeniu ar putea fi schiţată cam aşa: în urma invaziei germane, experţii polonezi au fugit prin România în Franţa şi au continuat colaborarea în centrul francez de descifrare de la Vignolles, lângă Paris. Această muncă nu mai putea avea influenţe asupra campaniei din Norvegia, deoarece decodarea mesajelor radio germane era în continuare posibilă doar cu o întârziere de câteva săptămâni. Însă, folosind munca preliminară poloneză, echipa matematicianului britanic Turing a reuşit să construiască în centrul serviciului britanic de descifrare, din conacul rural Bletchley Park situat la nord de Londra, o maşină de calcul performantă („The Bombe”), cu ajutorul căreia, după începerea campaniei de vest în mai 1940, a fost decriptat principalul cod al forţelor aeriene germane şi puteau fi descifrate mesaje radio cu întârziere de doar câteva zile. Însă rapidele operaţii germane, care creau situaţii tactice în permanentă schimbare, nu au permis nici în această campanie o utilizare corespunzătoare a mesajelor întârziate. În perioada care a urmat, mesajele cu conţinut important, captate cu o reţea de staţii de ascultare extinsă permanent, descifrate şi traduse în Bletchley Park cu întârzieri tot mai mici, au fost transmise către ministerul britanic de Război şi cel al Aviaţiei, către amiralitate şi prim-ministrului. Informaţiile importante pentru comandamentele operative ale armatei erau transmise unor „Special Liaison Units” (SLU) alocate special acestor comandamente, şi ale căror şefi aveau acces direct la respectivul comandant şi la câţiva ofiţeri iniţiaţi din cadrul statului său major, în timp ce activitatea lor rămânea un secret pentru celelalte birouri. Pe parcursul războiului, aceste SLU britanice au fost adăugate în cele din urmă tuturor cartierelor generale, până la nivelurile inferioare ale armatei şi flotei aeriene – mai târziu, în teatrul de operaţii nord-

african şi european, şi celor americane. Toate mesajele care se refereau la materiale germane descifrate erau marcate cu treapta cea mai înaltă de confidenţialitate „Ultra”, o denumire care a fost aplicată mai târziu în toate operaţiile de descifrare. Pentru a asigura păstrarea secretului, comandanţii iniţiaţi trebuiau să motiveze ulterior toate ordinele care se bazau pe evaluarea „Ultra” prin cunoştinţe din recunoaşteri aeriene, urmăriri radio, afirmaţii ale prizonierilor de război, mesaje ale agenţilor etc. În prezentare se va insista asupra termenului „Ultra” în măsura în care acesta, extins mai târziu şi asupra domeniilor-cheie din marina şi armata germană, a avut un rol în evenimentele militare. Mai trebuie amintit că, din cauza modificării lor frecvente, englezii au reuşit să descifreze numai cu greu şi, de fiecare dată, numai pentru perioade scurte mijloacele de codificare şi codurile italienilor, introduse după intrarea în război; în Africa de Est Italiană, unde forţele combatante separate de ţara-mamă nu puteau să schimbe decât rar codurile din cauza distanţei mari faţă de comandamentul suprem, „Ultra” a contribuit la accelerarea victoriei asupra italienilor în 1941. Atâta timp cât mai ales marina italiană utiliza maşina de codificat „Enigma”, şi din 1941 pe scară largă maşina Hagelin, mesajele sale radio erau expuse aceluiaşi pericol ca şi cele germane.

Spre deosebire de succesele aliaţilor, serviciul german de decriptare, care la începutul războiului era segmentat în şase, mai târziu chiar în şapte posturi care lucrau independent – pe lângă comandamentul suprem şi secţiile Wehrmacht-ului, mai activau în acest domeniu Ministerul Afacerilor Externe, „Centrul de Cercetări” al lui Göring şi mai târziu Oficiul central de securitate a Reich-ului al lui Himmler – nu a putut consemna rezultate în descifrarea procedurilor de codificare britanice şi americane. Serviciul de descifrări al marinei militare (serviciul xs) a reuşit la începutul războiului să spargă câteva coduri ale marinei engleze, bazate pe procedură manuală, şi, bunăoară, în timpul campaniei din Norvegia să descifreze mesaje radio – deşi cu întârziere considerabilă – până când englezii au introdus în august 1940 noi date de codificare. Însă, spre deosebire de codurile de maşină, în cazul spargerii unui cod manual, fiecare enunţ trebuia descifrat separat, lucru care complica în mod substanţial procedeul. Serviciul *xB* a fost în postura de a descifra codul englez folosit pentru comanda aliată a convoaielor din Atlantic şi începând cu toamna lui 1942 să descifreze uneori mesaje radio atât de repede încât

acestea să poată fi folosite operativ de către conducerea submarinelor. Prin modificarea codului pentru convoaie în vara lui 1943 a fost eliminat din nou şi acest succes. În schimb, serviciul german de descifrare a obţinut rezultate pozitive cu privire la unele sisteme de codificare sovietice, cu excepţia mesajelor radio de la cel mai înalt nivel.

Superioritatea puterilor occidentale în domeniul descifrărilor mesajelor radio nu a constituit însă un factor hotărâtor în deznodământul războiului: datorită poziţiei dominante în privinţa materialelor şi a personalului, aliaţii ar fi câştigat războiul şi fără „Ultra”. Făcând abstracţie de faptul că „Ultra” aproape că nu a avut nicio influenţă în teatrul de operaţiuni din Europa de Est – puterile occidentale îşi apărau secretul de Uniunea Sovietică, deoarece considerau că bunăoară codul sovietic nu este sigur în faţa germanilor – puterile occidentale nu au reuşit să pătrundă prin „Ultra” în planurile conducerii supreme a puterilor Axei din simplul motiv că, la cel mai înalt nivel (strategic), instrucţiunile erau transmise prin curieri şi legături prin cablu securizate gen telex sau telefon. Procedeul de radio direcţional era utilizat numai când existau deranjamente sau în cazul unor goluri în conexiunile telex, condiţionate de poziţia geografică, însă acesta nu folosea pentru codificare maşina „Enigma” şi el a rămas de aceea inaccesibil aliaţilor până în momentul utilizării primului calculator liber programabil („Colossus”) la sfârşitul anului 1943. Pe căile radio normale era permis să se transmită maximum o treime din întregul trafic de informaţii, şi anume preponderent la nivelul mediu (operativ) şi inferior (tactic), adică peste tot acolo unde se aflau trupe, vase şi avioane în mişcare. Din acest trafic radio total, care nu era nici pe departe recepţionat complet, Bletchley Park reuşea să decripteze numai anumite domenii de codificare germane – spargerea unuia dintre cele trei domenii individuale ale marinei s-a produs în martie, a uneia dintre părţile codului armatei abia în septembrie 1941.

Descifrarea în aceste domenii parţiale nu a putut fi realizată nici ca decât limitat în funcţie de priorităţi, cu diverse întârzieri şi cu black-out-uri totale, care uneori durau luni întregi. Deci nu se putea vorbi despre o „citire concomitentă a transmisiunilor radio germane”. În plus, mesajele radio, chiar dacă erau descifrate la timp, erau supuse unor posibile erori în toate stadiile de valorificare: era posibil să se înţeleagă prea târziu prioritatea şi importanţa lor, puteau li interpretate greşit, clasificate greşit în contextul general al

acţiunilor şi transmise unor destinatari „greşiţi”; de asemenea, puteau fi trase concluzii greşite din ele, mai ales că, în cadrul termenului inevitabil, adversarul ar fi putut să îşi schimbe intenţiile. Şi în final, chiar şi în cazul concluziilor corecte, puteau să lipsească forţele militare sau să apară alte impedimente, pentru a se putea reacţiona în vreun fel sau suficient de repede: „Ultra” nu era în niciun caz o armă-minune, a cărei posesie să garanteze victoria. Chiar dacă „Ultra” nu a dus la întorsături strategice dramatice în desfăşurarea celui de-al Doilea Război Mondial, nu poate fi contestat faptul că superioritatea aliaţilor în domeniul descifrării, ca parte a spionajului radio a contribuit la accelerarea succesului lor pe scena de luptă vest-europeană şi din Atlantic şi la scurtarea războiului.

În domeniul înarmării economice, în 1939 Germania, puternic dependentă de străinătate, nu dispunea de provizii care să poată acoperi necesarul pe o perioadă mai îndelungată, în ceea ce priveşte materiile prime importante pentru război, cum ar fi petrol (65 de procente), minereu de fier (66 de procente), cauciuc (85 de procente), şi metale neferoase: bauxită (99 de procente), nichel (95 de procente), cupru (70 de procente), plumb (50 de procente) etc. Necesarul pentru cele mai importante materii prime era acoperit pentru aproximativ un an. Proviziile de cauciuc, magneziu şi cupru se aflau sub această medie, iar deasupra mediei se aflau proviziile de minereu de mangan, aluminiu şi cobalt. Şi proviziile de armament ale armatei erau în domeniile esenţiale sub graniţa a patru luni, pe care o solicitase comandamentul suprem al armatei, pentru a realiza o continuare prin producţia de armament aflată în desfăşurare. În cadrul Luftwaffe, necesarul proviziei de bombe era suficient pentru trei luni, la marina militară armamentul era complet. Construirea unei economii autarhice făcuse progrese considerabile prin mărirea producţiei de combustibili sintetici, cauciuc sintetic (Buna), celofibră, mase plastice etc, însă în 1939 nu atinseseră încă limitele posibilităţilor. Tratatul comercial cu Uniunea Sovietică promitea, ce-i drept, un sprijin în domeniul alimentaţiei şi al materiilor prime în cazul unei blocade, însemna însă şi o anume dependenţă faţă de Rusia. Era limpede că de la capacitatea de mobilizare a economiei de război germane se mai putea aştepta o creştere a producţiei, chiar şi în condiţiile reducerii forţei de muncă şi a diminuării alimentării cu materii prime şi produse finite. Însă pe termen lung şi acest lucru era rezonabil numai dacă se reuşea forţarea unei

decizii militare sau intrarea în posesia unor surse de materii prime sau forţe de muncă străine, înainte ca potenţialul uriaş, economic şi de materii prime al adversarului să se transforme în armament şi să devină eficient din punct de vedere militar.

Pe această recunoaştere a faptului că Germania nu se ridica la nivelul necesar pentru un război mondial împotriva unor puteri economice superioare se bazase în 1938 opoziţia generalului Ludwig Beck, şeful de atunci al Marelui Stat Major al armatei, faţă de politica de război a lui Hitler. Şi acum, după intrarea în război a puterilor occidentale în septembrie 1939, starea Wehrmacht-ului şi a industriei de apărare, precum şi a sectoarelor pe care, datorită neglijenţelor adversarilor, se baza avansul momentan al înarmării Germaniei, nu rămânea deschisă decât o şansă: ducerea unui război terestru limitat în timp şi spaţiu cu succese atât de decisive încât adversarii să se străduiască să încheie pacea. Un astfel de război spera Hitler să realizeze prin campania din Polonia; printr-o înfrângere fulgerătoare a Poloniei, puterile occidentale urmau să fie puse în faţa faptului împlinit. În cazul în care ar fi vrut totuşi să lupte serios, obiectul pentru a cărui apărare ei ar fi intrat pe câmpul de bătălie conform opiniei lui Hitler, trebuia să fie înlăturat încă înainte ca ei să înceapă cu adevărat lupta. De aceea „Directiva nr. 1” a lui Hitler din

II I august 1939 prevedea ca în Vest „să lase răspunderea pentru începerea ostilităţilor în mod inechivoc Angliei şi Franţei”, să se riposteze doar local lezărilor minore de graniţă şi să nu se depăşească nicăieri graniţa fără aprobarea explicită a lui Hitler. Neutralitatea Olandei, Belgiei, Luxemburgului şi Elveţiei trebuiau „respectate scrupulos”. Şi marina militară trebuia să aibă un comportament strict defensiv şi Luftwaffe să apere doar atacuri aeriene inamice la graniţa Reich-ului.

*

În cazul unei deschideri a ostilităţilor de către puterile occidentale, Wehrmacht-ul urma, „cu protejarea pe cât posibil a forţelor”, să se limiteze la apărarea Liniei Siegfried, pentru „a păstra premisele pentru încheierea victorioasă a operaţiunilor împotriva Poloniei”**.10** Marina militară şi Luftwaffe urmau ca, în acest caz, să fie folosite doar pentru a preveni transporturile pe mare pentru aprovizionarea Angliei şi transporturile de trupe către Franţa.

La început, speranţa lui Hitler, că puterile occidentale nu vor lupta în

mod serios, părea că se va adeveri. Armata franceză formată din 110 divizii, dintre care 16 staţionau la graniţa italiană şi numeroase altele în Africa de Nord, nu a întreprins nicio ofensivă asupra graniţei de vest germane, care era descoperită în privinţa forţelor combatante în favoarea campaniei din Polonia şi dispunea doar de opt divizii active şi 26 de divizii de rezervă şi de Landwehr[3], cu o rezervă de muniţie pentru trei zile de luptă. O firavă incursiune de recunoaştere în lanţul de dealuri din zona Warndt de lângă Saarbrücken a fost tot ceea ce a rămas din ofensiva de reducere a presiunii, care fusese promisă Poloniei prin „Acordul Gamelin-Kasprzycki" din mai 1939 şi care urma să înceapă la cel mult 15 zile după prima zi de mobilizare franceză. În spatele fortificaţiilor de pe Linia Maginot, Franţa încerca să câştige timp până când, cu ajutorul altor aliaţi, ar deveni posibil un război de asediere şi de uzură pe alte scene de luptă şi o reprimare a Germaniei. Această atitudine defensivă şi uşor fatalistă a comandantului suprem francez Gamelin corespundea stării de spirit din Franţa, care nu era favorabilă războiului şi care îşi găsise cea mai bună exprimare simbolică în sloganul comuniştilor francezi: „Mourir pour Danzig? - Non!" Şi englezii doreau să amâne un atac până în momentul punerii pe picioare a unei armate terestre, însă corpul expediţionar englez pe uscat era format în octombrie 1939 din doar patru divizii. Cu excepţia unui atac aerian eşuat al englezilor asupra bazei navale de la Wilhelmshaven din 4 septembrie, în timpul războiului Poloniei nu au mai avut loc alte atacuri aeriene, şi acest lucru, la dorinţa francezilor care se temeau de atacuri germane de represalii asupra centrelor industriale. Puterile occidentale încercau în mod evident să se folosească de rezistenţa eroică a polonezilor pentru ca între timp să echilibreze raporturile de forţe cu capacitatea militară germană. Începea în Vest aşa-numitul „Sitzkrieg", numit de francezi „drôle de guerre". Jocul îndrăzneţ al lui Hitler de a blufa în Vest şi de a lovi în Est a reuşit: în 1939, într-adevăr nu a avut loc războiul pe două fronturi de care se temeau generalii germani. În această situaţie, forţele militare germane puteau să se concentreze aproape exclusiv asupra Estului, unde desfăşurarea germană de trupe ţinea în ghearele sale tot vestul Poloniei cu 57 de divizii, cele mai multe active, toate divizii blindate şi motorizate. Aripa stângă de atac era formată din corpul de armată Nord, condus de generalul-colonel von Bock, în Prusia Răsăriteană şi Pomerania. Pe

3 Trupe de rezervă germane (n. tr.)

cealaltă aripă staţiona corpul de armată Sud, sub comanda generalului-colonel von Rundstedt, în Silezia şi Slovacia. Obiectivul planului de campanie german era, după o străpungere prin formaţiuni puternice şi rapide, distrugerea armatelor poloneze într-o mare bătălie de încercuire, la vest de linia Narev-Vistula. O altă mare mişcare de încleştare urma ca, pornind din Prusia Răsăriteană şi Slovacia, să încercuiască forţele poloneze staţionate la est de Varşovia, pentru a împiedica o scăpare a acestora în teritoriile mlăştinoase şi împădurite din estul Poloniei.

Desfăşurarea de trupe poloneze venea tocmai în întâmpinarea intenţiilor germane. Grosul armatei poloneze, format din circa 40 de divizii, 11 brigăzi de cavalerie şi puţine formaţiuni de vehicule de luptă uşoare, era amplasat, fără să dispună de nicio linie naturală de apărare, de-a lungul graniţei germane şi slovace, pentru a apăra câmpurile de exploatări petroliere din Galicia, zona minieră şi industrială din estul Sileziei Superioare, regiunea de industrie textilă de la Łodz şi centrele de armament şi fabricile de muniţii poloneze, aflate îndeosebi în Polonia de Vest. În privinţa armelor şi materialelor de război, armatele poloneze erau net inferioare celor germane. Comandantul suprem polonez, mareşalul Rydz-Śmigły, intenţiona să apere zonele de armament şi aprovizionare ale Poloniei, aşezate periferic, şi asupra Prusiei Răsăritene să acţioneze chiar ofensiv. În plus, el năzuia la planul utopic ca, împreună cu puterile occidentale care treceau la atac, să poată avansa până la Berlin. Concepţia Statului Major polonez poate fi explicată doar printr-o subestimare fatală a forţelor germane şi a posibilităţilor operative ale armelor aeriene şi blindate moderne, precum şi prin speranţa unei mari ofensive anglo-franceze în Vest.

Operaţiunile germane au fost iniţiate în dimineaţa zilei de 1 septembrie prin atacuri-surpriză ale Luftwaffe asupra aeroporturilor poloneze şi care au distrus la sol forţele aeriene inamice, mult inferioare. Germanii stăpâneau spaţiul aerian deja de a doua zi; astfel puteau fi distruse reţelele poloneze rutiere şi de comunicaţii şi se putea împiedica finalizarea amplasării de trupe poloneze, precum şi transporturile de rezerve din Polonia de Est către front. Susţinute operativ din spaţiul aerian, formaţiunile de atac motorizate germane au străpuns armatele poloneze de graniţă. Pe 7 septembrie, vârful armatei a 10-a, aflată sub comanda generalului von Reichenau şi care urma să ducă asaltul principal asupra Varşoviei, se afla la numai 60 de kilometri de capitala

poloneză; în ziua următoare, corpul al 16-lea de blindate, condus de generalul Hoepner, era la marginea sud-vestică a oraşului. Guvernul polonez se refugiase deja cu trei zile mai înainte de la Varşovia la Lubin, iar la 6 septembrie îi urmase şi comandamentul suprem polonez.

Pe 17 septembrie 1939 – Varşovia era încercuită, Brest-Litovsk cucerit şi inelul exterior de împrejmuire de la Vlodava era închis – sovieticii au mărşăluit în Polonia pe un front foarte larg. Deja din 3 septembrie, Ribbentrop încurajase la Moscova ocuparea cât mai rapidă a teritoriilor de interese sovietice, stabilite prin protocolul secret din 23 august. Însă la început sovieticii nu erau interesaţi de o intervenţie militară; pentru ei era mai avantajos să asiste la lupte şi să aştepte înfrângerea Poloniei, pentru a nu apărea în faţa lumii ca un complice la sfârşitul acesteia. Pentru a camufla această intenţie, până în data de 8 septembrie ei au purtat chiar false negocieri cu guvernul polonez în legătură cu livrări de armament. Pe de altă parte, erau de părere că este necesar să îşi pună la adăpost cota care le revenea, înainte ca Hitler să încheie un armistiţiu cu Polonia. Ei intenţionau iniţial să îşi motiveze intervenţia în faţa opiniei publice mondiale prin faptul că doreau să sară în ajutorul ucrainenilor şi belaruşilor din Polonia, aflaţi sub „ameninţare” germană. Însă Ribbentrop a numit o asemenea motivaţie ca absolut „imposibilă”. Explicaţia sovietică, oferită în sfârşit pe 17 septembrie, spunea că statul polonez a încetat să mai existe şi, ca urmare, toate tratatele ruso-poloneze şi-ar fi pierdut valabilitatea. Polonia s-ar fi transformat într-un câmp al surprizelor şi ei, sovieticii, nu ar mai putea avea un comportament neutru în faţa acestor fapte. Iscusita formulare a permis puterilor garante occidentale să închidă ochii în faţa agresiunii, mai ales că o clauză suplimentară secreta, din acordul de asistenţă anglo-polonez din 25 august stabilise formal că garanţia se aplică numai împotriva acţiunilor agresive ale *Germaniei*. Abstracţie făcând de faptul că, din punct de vedere pragmatic, ar fi fost lipsit de înţelepciune din partea puterilor occidentale ca în situaţia dată să îşi creeze din Uniunea Sovietică un adversar suplimentar şi să împingă această mare putere în tabăra lui Hitler, din atitudinea puterilor occidentale s-a demonstrat încă odată cu claritate faptul că obiectivul primar al politicii occidentale de garantare nu fusese apărarea Poloniei, ci împiedicarea supremaţiei germane.

În avansul lor, pe graniţa Narev – Vistula – San a zonelor de interese,

sovieticii s-au lovit de o tenace rezistenţă locală a polonezilor, pe care însă au reuşit să o înfrângă curând. Din teritoriile de la est de această linie trupele germane au fost evacuate rapid – chiar dacă nu întotdeauna fără probleme. Formaţiunile germane implicate în lupte grele de asediu în jurul oraşului Liov au fost înlocuite de trupele ruseşti şi pe 22 septembrie oraşul a capitulat în faţa sovieticilor.

Deoarece Vistula fusese stabilită ca linie de demarcaţie germano-sovietică, Hitler a continuat acţiunea de ocupare a Varşoviei, care, după violente atacuri aeriene şi de artilerie, a capitulat pe 27 septembrie. Pe 28 s-a predat cetatea Modlin, pe 2 octombrie portul militar Hela şi pe 6 octombrie au încetat ultimele acţiuni locale de rezistenţă: „campania-fulger” din Polonia se încheiase. Wehrmacht-ul obţinuse o victorie strălucitoare cu pierderi relativ mici de 10.572 de morţi, 30.322 de răniţi şi 3.409 dispăruţi. Noile principii ale războiului mobil îşi dovediseră eficienţa. Trupele poloneze se luptaseră cu mult curaj – uneori prin atacuri disperate de cavalerie împotriva blindatelor germane –, însă comandamentul lor suprem eşuase. Aproximativ 700.000 de oameni ajunseseră în prizonierat german şi 200.000 în prizonierat sovietic, 100.000 au fost închişi în România şi Ungaria şi circa 50.000 în Lituania şi Letonia. Despre pierderile poloneze nu există date.

La intrarea sovieticilor şi când înfrângerea devenise clară, preşedintele polonez de stat Mościcki a trecut graniţa pe 17 septembrie împreună cu guvernul în România, unde a fost reţinut. Împiedicat în exercitarea autorităţii de stat, el şi-a transmis funcţia voievodului de atunci al Pomereliei, Władysław Raczkiewicz, care trăia la Paris şi care, pe 30 septembrie 1939, a înfiinţat un guvern polonez în exil, format din membri ai partidelor poloneze de opoziţie de până atunci şi condus de generalul Sikorski. Acest guvern a fost recunoscut de Anglia, Franţa, Statele Unite şi de majoritatea statelor Commonwealth-ului ca succesor de drept, în decembrie 1939, şi-a creat un parlament în exil şi a alcătuit forţe combatante proprii din polonezi aflaţi în străinătate, pentru a fi considerat în continuare un aliat beligerant.

Întrebarea era, în aceste condiţii, cum se gândea Hitler să valorifice politic victoria militară germană. Dacă puterile occidentale nu ar fi intrat în război, este posibil ca Hitler să se fi întors la politica sa iniţială antisovietică şi, după o victorie asupra Poloniei, să înfiinţeze un stat-satelit polonez pe care l-ar fi înhămat pentru propriile interese, însă, când colaborarea cu Uniunea

Sovietică, de care Hitler depindea acum, a adus intrarea Armatei Roşii în Polonia, viitorul tratament aplicat Poloniei era deja prejudiciat considerabil. Protocolul secret din 23 august nu exclusese, ce-i drept, posibilitatea existenţei unui stat polonez redus teritorial, dar, încă din 20 septembrie, Molotov i-a comunicat ambasadorului german la Moscova că Stalin este împotriva ideii ca tot ce a mai rămas din Polonia să se constituie într-un stat independent şi că doreşte să înceapă tratative despre trasarea definitivă a unei graniţe germano-sovietice. Ca urmare, Ribbentrop a zburat din nou la Moscova şi a semnat tratatul germano-sovietic de graniţă şi de prietenie din 28 septembrie 1939, care stabilea „definitiv" „graniţa în sensul intereselor bilaterale pe teritoriul statului polonez de până atunci" şi lăsa în seama fiecăruia dintre parteneri reorganizarea teritoriilor declinând orice amestec al unor terţe puteri**11**. Un protocol suplimentar secret modifica limitarea sferelor de interese stabilită pe 23 august astfel că voievodatul Lublin şi părţi ale voievodatului Varşovia până la râul Bug, plus zona muntoasă de la Suwałki să fie adăugate sferei de interese germane, pe când Lituania – cu excepţia unei fâşii înguste din sud-vest, care urma să revină Germaniei în cazul luării unor măsuri deosebite de către sovietici în Lituania – era adăugată sferei de interese sovietice. Apoi un alt protocol suplimentar din 4 octombrie 1939 reglementa traseul exact al graniţei de-a lungul râurilor Pissa-Narev-Bug. Teritoriul cu populaţie majoritar poloneză (188.000 km^2 cu 20 de milioane de locuitori, dintre care 85 la sută polonezi) trecea în mâna germanilor, pe când zonele teritoriale cu populaţie majoritar ucraineană şi belarusă (200.000 km^2 cu 12 milioane de locuitori) reveneau sovieticilor. Astfel era înfăptuită a patra împărţire a Poloniei, dar totodată fusese eliminată şi posibilitatea unei încheieri pe cale politică a războiului: cu teritoriile poloneze care reveniseră Germaniei, după înfăptuirea anexărilor intenţionate de Germania, nu se putea crea o formaţiune statală cu care s-ar fi resemnat un oarecare guvern polonez. Prin imposibilitatea de a încheia o pace în Est, se elimina posibilitatea unei cedări din partea puterilor occidentale şi astfel terminării războiului european.

Cu ocazia semnării pactului lor de prietenie, guvernul german şi cel sovietic redactaseră pe 28 septembrie 1939 o declaraţie comună în care se spunea că, după crearea „păcii de durata" în Europa de Est, ar corespunde „interesului real al tuturor popoarelor să se pună capăt stării actuale de

război dintre Germania pe de-o parte şi Anglia şi Franţa de cealaltă parte” şi se dorea depunerea de eforturi comune în acest sens**.1**2 Printre aceste „eforturi” se număra „Apelul de pace” al lui Hitler din discursul său din Reichstag din 6 octombrie 1939: reînfiinţarea unui stat polonez, „care prin construcţia şi conducerea sa să ofere garanţia că nu se va crea niciun nou focar de incendiu împotriva Reich-ului german şi că nu va exista nicio centrală de intrigi împotriva Germaniei şi Rusiei”, ar fi exclusiv sarcina Reich-ului şi a Rusiei sovietice şi nu ar fi promovată printr-o continuare a războiului în Vest. Însă, dacă Anglia nu urma să cedeze, ameninţa Hitler, atunci această declaraţie a lui ar fi fost ultima, şi puterile occidentale ar urma să fie înfrânte**.1**3

Pe 12 octombrie, după consultări cu guvernul francez şi cu dominioanele, prim-ministrul britanic Chamberlain a răspuns remarcilor lui Hitler în cadrul unui discurs în Camera Inferioară: propunerile lui Hitler despre soarta Poloniei nu conţin nicio sugestie de reparare a situaţia, iar acceptarea lor ar însemna practic o recunoaştere a cuceririlor şi a dreptului de a dispune după bunul plac de teritoriile cucerite. „Fie guvernul german oferă dovezi care să susţină sinceritatea dorinţei sale de pace – şi anume prin fapte şi garanţii efective pentru intenţiile sale de a şi respecta asigurările –, fie va trebui să perseverăm în îndeplinirea până la capăt a obligaţiilor noastre”.**14** Avea să se dovedească însă că până la urmă conducerea germană nu era tocmai dispusă la asemenea acţiuni în privinţa Poloniei. Însă Anglia nu era dispusă să îi acorde Germaniei o păsuire. Încercarea lui Hitler de a obţine din partea engleză recunoaşterea hegemoniei germane pe continentul european eşuase din nou. Războiul european continua în ciuda victoriei germane asupra Poloniei.

Prin această decizie a puterilor occidentale, eşuase şi încercarea lui Göring de a obţine, printr-o pretinsă disponibilitate spre concesii, o mediere a preşedintelui american pentru încheierea unei păci cu puterile occidentale, încercare făcută prin intermediul influentului exportator american de petrol William R. Davis, care efectuase o călătorie de sondare la Roma şi Berlin cu acordul preşedintelui Roosevelt. Pe 3 octombrie, Göring mersese atât de departe faţă de Davis, încât a promis din partea germană „un nou stat polonez

şi un guvern cehoslovac independent”.**1**5 Însă Roosevelt a refuzat să întreprindă vreo acţiune de mediere fără o solicitare din partea vreunuia dintre guvernele aflate în război.

În acest moment, faptului că Hitler a menţionat un stat din ceea ce a mai rămas din Polonia în „discursul de pace” ţinut pe 6 octombrie nu trebuie să i se mai acorde prea mare importanţă. Încă în aceeaşi zi – fără să aştepte nicio reacţie din partea guvernului englez la apelul său – Hitler a ordonat încorporarea constituţională în Reich a aproape jumătate din Polonia de Vest ocupată de germani (cea 90.000 km2 cu 10 milioane de locuitori), printre acestea, teritorii cu 98 de procente de populaţie negermană, şi pe 8 octombrie a semnat un decret corespunzător. Astfel graniţa germană din 1914 a fost mutată adânc în interiorul teritoriului de bază polonez. Dar, în momentul discursului său din Reichstag, Hitler îşi stabilise deja o politică şi în legătură cu restul teritoriului polonez aflat între Reich şi graniţa de interese germano-sovietică, iar acest lucru făcea mai mult decât improbabilă constituirea unui stat independent polonez ca partener pentru încheierea unui acord de pace. În cadrul reorganizării demografice, adică a „germanizării” teritoriilor încorporate, prin colonizarea lor cu etnici germani – lucru pentru realizarea căruia Hitler luase măsuri încă din 28 septembrie –, restul teritoriului polonez era prevăzut ca rezervaţie pentru polonezii şi evreii care urmau să fie izgoniţi din acele teritorii. În acea zi, l-a însărcinat pe Reichsführer-ul SS şi şef al poliţiei germane, Heinrich Himmler, cu îndeplinirea prin forţă a acestei „consolidări a zonei”. Decretul secret al lui Hitler din 7 octombrie 1939, prin care îl numea pe Himmler „comisar al Reich-ului pentru consolidarea naţionalităţii germane”, vorbea printre altele despre „eliminarea influenţei dăunătoare a acelor părţi ale populaţiei care sunt străine poporului german şi care reprezintă un pericol pentru Reich şi pentru comunitatea germană”**16**, lăsând astfel să se anticipeze înverşunarea „luptei naţionale” pe care o intenţiona. În ziua în care englezii au refuzat „oferta” sa, pe 12 octombrie 1939, Hitler s-a decis definitiv împotriva ideii unei suveranităţi a ceea ce mai rămăsese din Polonia: prin înfiinţarea „Guvernoratului general pentru teritoriile poloneze ocupate”, şi restul Poloniei a fost introdus sub administraţie germană, ca un fel de „ţară secundară” colonială a Reich-ului. Prin anularea pe 25 octombrie 1939 a administraţiei militare, care a luat definitiv puterea executivă din mâinile armatei, s-a deschis calea către

regimul de violenţă şi teroare al unităţilor SS şi de poliţie ale lui Himmler, care au trecut la izgonirea şi distrugerea psihică parţială a substanţei naţiei poloneze, „inferioară rasial”, pentru a crea spaţiu în Polonia pentru „rasa superioară” germanică. Aceste acte de nedreptate comise în numele eronatei doctrine naţional-socialiste a raselor nu mai puteau fi justificate prin crimele polonezilor asupra etnicilor germani, care se petrecuseră după atacul lui Hitler asupra Poloniei, când coloane de etnici germani deţinuţi au ajuns între trupele poloneze în retragere sau când la Bromberg zvonul despre activitatea unor „franctirori” de etnie germană împotriva militarilor polonezi a dus la o decontare sângeroasă împotriva germanilor. (În scopuri propagandistice, Hitler a dispus înzecirea numărului de circa 6.000 de etnici germani ucişi sau dispăruţi în Polonia.) Momentul de spontaneitate într-o situaţie de panică, ataşat exceselor poloneze, lipsea cu desăvârşire măsurilor sistematice germane de exterminare. Degeaba se adresau conducerii comandaţii militari locali din Polonia, încă prizonieri ai concepţiilor despre un război tradiţional, cu proteste împotriva arestărilor sistematice şi a execuţiilor inteligenţei poloneze, începute din octombrie 1939, şi împotriva împuşcărilor în masă a evreilor de către SS. Cel mai renumit este memoriul adresat lui Hitler în noiembrie 1939 de către generalul colonel Blaskowitz, numit ca succesor al lui von Rundstedt la comanda supremă a armatei Est, prin care acesta a provocat doar demiterea sa din acest post, pentru că – după cum explica Hitler comentând – cu „metode ale armatei salvării” nu se putea duce un război.

În contradicţie cu aşteptările lui Hitler, înfrângerea Poloniei a întărit hotărârea guvernelor puterilor occidentale de a lupta în continuare. Pentru Hitler, victoria asupra Poloniei însemna însă avantajul terminării unui război pe două fronturi. Repatrierea etnicilor germani din teritoriile sferei de influenţă sovietice în noile teritorii încorporate de germani în Est, repatriere asupra căreia se convenise cu Moscova pe 28 septembrie 1939 şi care a fost înfăptuită după aceea, apoi proiectata construire a unei linii de fortificaţii de est de dimensiuni uriaşe pe linia de demarcaţie germano-sovietică duc la concluzia că Hitler îşi vedea obiectivul pe termen lung al unei expansiuni ample spre Est ca fiind, pentru o perioadă mai mare, dincolo de posibilităţile sale de realizare. Politica naţional-socialistă de colonizare în Est a fost aplicată acum, printr-o întorsătură improvizată, asupra Poloniei dens populate, a cărei dobândire Hitler cu siguranţă că nu o „planificase în avans”:

îi revenise prin decizia rapidă de război, spre care îl împinsese opoziţia poloneză de a se lăsa transformată „de bunăvoie” în satelit. Însă pe 17 octombrie, Hitler s-a exprimat faţă de şeful OKW (comandamentului suprem al Wehrmacht-ului), generalul-colonel Keitel, că Polonia ar fi un potenţial teritoriu de desfăşurare de trupe pentru viitor şi, de aceea, acolo ar trebui menţinute în ordine legăturile rutiere şi reţelele de comunicaţii. Cercurile din partid care erau dedicate total antibolşevismului şi adepţii înveteraţi ai expansionismului către est, ca de ex. Alfred Rosenberg, aveau grijă să menţină treză această idee a lui Hitler.

Pentru Hitler, care obişnuia mereu să se concentreze pe obiectivul cel mai apropiat, alianţa cu Uniunea Sovietică, în calitate de acoperire pentru continuarea războiului în Vest, constituia pentru moment aspectul cel mai important şi decisiv. El a lăsat la o parte toate obiectivele expansioniste pe termen lung, până în momentul când acestea au renăscut atunci când el, din nou din considerente condiţionate de situaţie, deoarece situaţia războiului se părea că îi oferă acest lucru, s-a hotărât să atace Uniunea Sovietică. Însă, după înfrângerea Poloniei şi după încercarea eşuata de a determina puterile occidentale să renunţe, el s-a concentrat mai întâi complet asupra războiului împotriva Franţei şi Angliei.

Capitolul 3

„Sitzkrieg”, intenţia de ofensivă a lui Hitler şi războiul de iarnă finlandez: Vestul rămâne pe loc, Estul mărşăluieşte

În timp ce în Polonia se dădea verdictul, pe frontul de Vest continua „Sitzkrieg”-ul. Ambele tabere au rămas în defensivă. Forţele militare aeriene se mulţumeau cu zboruri de recunoaştere şi cu lansarea de fluturaşi prin care taberele încercau să se convingă reciproc de lipsa de sens şi de perspective a unei continuări a războiului, împreună cu lipsa de activitate militară, această influenţare psihologică a avut ca efect faptul că soldaţii de rând nici nu mai luau în serios războiul: la început, infanteristul şi Poilu[4] nu credeau că vor lupta cu adevărat unul împotriva celuilalt – mai ales, pentru că nu reuşeau să înţeleagă obiectivele acestui război. Francezii nu aveau niciun obiectiv de cucerit, aşa cum fuseseră în 1914 Alsacia şi Lorena. Pe de altă parte, nu renunţase şi Hitler în mod public şi în repetate rânduri la acest obiect de dispută? Trebuia luptat pentru Gdańsk, care era deja reîncorporat Reich-ului german, pentru Polonia, pe care o împărţiseră Germania şi Rusia? Conducerile vor încheia pace, şi „drôle de guerre”, „phony war”, „Sitzkrieg”, adică „războiul ciudat” se va încheia.

Comportamentul, vizibil din exterior, al ambelor conduceri ale armatelor părea să confirme această concepţie generală. Când armata germană din Vest a început să îşi întărească rândurile cu regruparea trupelor din Polonia, începută pe 20 septembrie, francezii au început pe 3 octombrie să elibereze poziţiile germane de la Saarbrücken ocupate de ei în câmpul de manevră al Liniei Siegfried. Comandantul suprem al aliaţilor, generalul Gamelin, conta doar pentru primăvara lui 1941 pe o superioritate materială a puterilor occidentale, care să le permită o ofensivă.

Şi comanda supremă a armatei germane (OKH), care îşi alcătuise cartierul general în Zossen, la sud de Berlin, îndeosebi comandantul suprem al armatei, generalul-colonel von Brauchitsch, şi şeful său de Stat Major, generalul Haider, erau împotriva unei ofensive germane în Vest, din considerente politice şi militare: o ofensivă germană ar distruge definitiv o dorită pace de compromis, în opinia OKH neapărat necesară pentru evitarea

4 Soldat francez pe frontul din Primul Război Mondial (n.tr.)

temutului „mare” război. O soluţionare politică a conflictului nu părea să aibă şanse de succes deja din primele zile ale lui octombrie din cauza atitudinii lui Hitler în problema Poloniei şi împărţirii Poloniei. Cu atât mai mult au devenit importante motivele militare care erau împotriva unei ofensive germane în toamna şi iarna lui 1939. Diviziile armate şi de rezervă, nou-alcătuite la începerea războiului, nu erau complet operaţionale nici măcar pentru scopuri de apărare. Formaţiunile blindate trebuiau reîmprospătate considerabil după campania din Polonia şi echipate cu blindate grele de tipurile III ŞI IV, deoarece tipurile I şi II, utilizate preponderent în Polonia erau inferioare modelelor franceze şi englezeşti şi armelor antitanc folosite de aceştia. Conform nivelului din octombrie 1939, muniţia ajungea pentru cel mult o treime dintre divizii şi doar pentru perioada de o lună. În plus, condiţiile atmosferice din toamnă şi iarnă au permis doar o utilizare incompletă a unităţilor blindate şi a Luftwaffe. Pe de altă parte, majoritatea generalilor germani vedeau în armata franceză, în artileria şi în fortificaţiile lor un inamic deosebit de puternic şi greu de depăşit. OKH considera că singura posibilitate pentru o ofensivă care să promită rezultate era o „operaţiune în etape”, adică un contraatac împotriva unei ofensive inamice, cum ar fi în zona Ruhr, care să lase inamicului doar fuga spre Linia Siegfried sau groaza faţă de lezarea neutralităţii Olandei, Belgiei şi Luxemburgului.

Însă faţada acestui „drôle de guerre”, liniştea exterioară a acestor luni era înşelătoare. În această perioadă a avut loc dramatica dispută dintre Hitler şi generalii armatei cu privire la continuarea războiului. Generalii erau pentru defensivă şi pentru câştigarea de timp în vederea unei înţelegeri politice cu puterile occidentale. Hitler, care nu se gândea să renunţe la obiectivele sale din Polonia, dorea cât mai curând o ofensivă pentru înfrângerea militară a acestor puteri. El nu considera reţinerea generalilor o şansă de pace, ci un semn de slăbiciune, care îl determina la un atac curând. Din deznodământul acestei controverse a început „luarea puterii OKH”, adică eliminarea Statului Major al armatei ca instanţă care să participe hotărâtor în deciziile pentru desfăşurarea războiului terestru, lucru care mai târziu avea să aibă efecte fatale, atunci când Hitler împreună cu comandamentul lui suprem al Wehrmacht-ului (OKW) decidea practic toate operaţiunile armatei. Aici s-a arătat organizarea neclară a structurii de vârf a Wehrmacht-ului, care practic se fragmentase în patru State Majore, în Statul Major de conducere a

Wehrmacht-ului, OKW şi comandamentele armatei, Luftwaffe şi marinei, care tratau de fiecare dată interesele celuilalt iară înţelegerea necesară şi care Excludeau un „şef al Statului Major General al Reich-ului” cu o răspundere globală pentru purtarea războiului. În locul acestuia se afla practic Hitler cu deciziile sale încă din 27 septembrie – evident sub impresia victoriei din Polonia –, fără o consultare prealabilă cu OKH, a comunicat în cancelaria Reich-ului comandanţilor supremi; îi celor trei segmente ale Wehrmacht-ului decizia lui de a porni încă din acelaşi an ofensiva în Vest, cu încălcarea neutralităţii olandeze, belgiene şi luxemburgheze, dacă puterile occidentale nu vor ceda. Generalul-colonel von Brauchitsch şi generalul Haider erau de părere că, după reuşite iniţiale, o ofensivă germană s-ar împotmoli cel târziu la graniţa franco-belgiană şi că s-ar transforma într-un război poziţional şi de uzură, cu bătălii frontale implicând pierderi mari şi care în final va duce obligatoriu la înfrângerea Germaniei. În amintirea anului 1914, ei se gândeau şi la efectele lezării altor state neutre, cum ar fi SUA, şi se temeau de condiţiile dure de pace care i s-ar fi impus Germaniei după un asemenea mod de acţiune. De aceea, ei au decis să îl convingă pe Hitler să renunţe la asemenea intenţii sau – în cazul când acest lucru s-ar fi dovedit imposibil – cel puţin să obţină o amânare. Însă, fără să fie impresionat de consideraţiile prezentate de OKH, Hitler a emis pentru data de 9 octombrie 1939, deci încă dinainte de a avea o reacţie a puterilor occidentale la apelul său de pace din 6 octombrie, un decret pentru purtarea războiului, în care îşi confirma decizia de atac dacă puterile occidentale nu vor ceda. Obiectivul războiului era „distrugerea militară a forţei şi capacităţii puterilor occidentale de a se opune din nou… dezvoltării în continuare a poporului german în Europa”. **17**

Sarcina OKH era să elaboreze în cel mai scurt timp un plan de operaţiuni – o sarcină care a produs mari conflicte de conştiinţă generalilor responsabili. Pe de-o parte, erau obligaţi, conform întregii tradiţii, să execute ordinele date de Hitler în calitatea lui de şef al statului şi comandant suprem al Wehrmacht-ului, pe de altă parte dezaprobau ofensiva comandată considerând-o o încălcare a responsabilităţilor tehnice şi morale. La acestea se adăuga şi faptul că între timp deveniseră cunoscute în OKH şi măsurile de exterminare ale SS aplicate împotriva populaţiei Poloniei. La fel ca în septembrie

1938, generalii se vedeau din nou confruntaţi cu problema dacă să îl răstoarne pe Hitler printr-o lovitură de stat – atunci, pentru a împiedica războiul, acum, pentru a obţine o pace de compromis. Generalul-colonel von Brauchitsch nu era dispus să sprijine activ o asemenea consecinţă, deoarece nu acorda nicio şansă unei tentative de puci, din cauza stării de spirit pozitive din rândul poporului în urma victoriei din Polonia şi din cauza atitudinii pro-naţional-socialiste a corpului de ofiţeri tineri. Însă era dispus ca măcar să închidă ochii la această acţiune pe care o puneau la cale generalul Haider şi un grup de oameni de încredere din cadrul OKH. Haider l-a însărcinat pe reprezentantul apărării din OKH, locotenent colonelul Groscurth, cu elaborarea unui plan de puci la nivelul Statului Major şi a dispus aducerea la zi a pregătirilor din 1938 sub conducerea şefului secţiei centrale din departamentul Externe-Apărare, colonelul Oster. El a făcut sondaje în rândul generalilor cu privire la disponibilitatea acestora de a sprijini o lovitură de stat şi a păstrat mai multe unităţi, care se deplasau din Polonia spre frontul de Vest şi ai căror comandanţi erau informaţi cu privire la acest secret, în zonele de manevră de la est de Elba, pentru a le putea folosi la nevoie împotriva Berlinului. Haider a luat legătura cu comandantul armatei de rezervă, generalul Fromm, cu şeful departamentului Externe-Apărare din OKW, amiralul Canaris, în final şi cu propriul predecesor în OKH, generalul-colonel Beck şi cu fostul primar general al oraşului Leipzig, Goerdeler. Însă Haider nu era dispus să întreprindă ceva în detrimentul trupelor, să comită în vreun fel trădare de ţară sau să saboteze în favoarea inamicilor instrucţiunile lui Hitler şi pregătirile pentru ofensivă. Singurul său obiectiv era să împiedice ofensiva care, în opinia lui, urma să aducă cu sine înfrângerea Germaniei. De aceea el dorea ca împreună cu von Brauchitsch să combată mai întâi ofensiva la nivel tehnic-militar, adică să îi prezinte lui Hitler obiectiv perspectivele unei astfel de acţiuni.

Deja din 11, respectiv 12 octombrie, prin memorii adresate OKH, şi-au exprimat dubiile faţă de ofensiva planificată şi comandanţii supremi al celor două corpuri de armată aflate atunci pe frontul de Vest, generalul-colonel Ritter von Leeb (corpul G de armată) şi generalul-colonel von Bock (corpul B de armată); aceste dubii erau împărtăşite de toţi comandanţii superiori din armatele lor. După o nouă pledoarie a comandantului suprem al armatei, pe 16 octombrie, Hitler a stabilit totuşi data atacului pentru perioada dintre 15 şi

20 noiembrie. După aceea, pe 19 octombrie 1939, OKH a dat primul Ordin de dislocare a trupelor, „Galben” – numele de cod pentru ofensiva de vest, care a fost modificat în urma obiecţiilor lui Hitler şi ale OKW şi a fost înlocuit printr-un nou ordin de dislocare a trupelor în 29 octombrie. Obiectivul planului general era ca printr-o lovitură prin Olanda şi Belgia să se distrugă forţele inamice la nord de râul Somme şi să se avanseze până la ţărmul canalului. În schimb, rămânea deschisă problema despre cum urma să fie continuată ofensiva după această primă lovitură: un semn că la vremea respectivă nu se lua în calcul o înfrângere decisivă a Franţei prin această operaţiune, înfrângere care ar fi putut aduce pacea. Când, pe 22 octombrie, Hitler a devansat termenul de atac pentru 12 noiembrie, comandantul suprem al armatei s-a hotărât să facă importantul pas de a încerca, în cadrul unei discuţii personale, să îl convingă pe Hitler să-şi schimbe decizia.

Pe 5 noiembrie, a avut loc acea dramatică dispută, care avea să ducă la o ruptură ireparabilă în relaţia de încredere dintre Hitler şi comandantul suprem al armatei. Brauchitsch i-a prezentat lui Hitler un memoriu în care erau cuprinse încă o dată toate argumentele militare care pledau împotriva unei ofensive. Însă Hitler nu s-a arătat deschis la aceste argumente obiective. Atunci când von Brauchitsch a explicat că în campania din Polonia, infanteria germană nu a atins performanţele din 1914 şi când a atras atenţia asupra lipsei de disciplină care a apărut în condiţii de solicitare puternică a trupelor, Hitler a avut un acces de furie. El a intuit defetism şi a ameninţat că „va extermina spiritele de gloabe bătrâne”. El a încheiat discuţia brusc şi, imediat după această întrevedere, a dictat ordinul de demitere a lui von Brauchitsch, pe care l-a rupt ulterior. Aversiunea reciprocă existentă explodase deschis şi urma să împovăreze pe viitor şi diferendele pur obiective din cadrul conducerii operaţiunilor. În acest moment Haider se temea că Hitler a aflat despre planurile de lovitură de stat şi a dispus distrugerea tuturor materialelor compromiţătoare şi abandonarea pregătirilor de puci. Astfel, perspectiva unei lovituri de stat reuşite a fost îngropată pentru moment. Pe 8 noiembrie 1939, prin faptul că a plecat mai repede de la festivitatea de comemorare a propriului puci eşuat din 1923, Hitler a scăpat de atentatul din berăria Bürgerbräu din München, care a fost în mod evident acţiunea solitară a lui Georg Elser şi care nu avea nicio legătură cu opoziţia din cadrul armatei. Teama de raziile de amploare ale Gestapoului a făcut ca toate planurile pentru

lovitura de stat să fie trecute în plan secundar. Acum nu mai folosea la nimic nici faptul că grupul de rezistenţă din jurul lui Beck, care luase legătura cu Londra prin intermediul Vaticanului, primise de la inamici promisiunea unei întreruperi a oricăror acţiuni militare pe perioada unei răsturnări de putere în Germania şi condiţii acceptabile pentru negocieri ulterioare de pace. Atunci când Hitler, în ciuda tuturor obiecţiilor OKH, a impus ca termen de atac 12 noiembrie, devenise totodată evident că OKH, spre deosebire de conducerea supremă a armatei din timpul Primului Război Mondial, decăzuse de la un organ care participa la luarea deciziilor la unul cel mult consultativ în probleme tehnice, dacă nu chiar la unul executiv. Totuşi în data de 7 noiembrie, termenul de atac a fost amânat din cauza condiţiilor meteorologice neprielnice – lucru care avea să se repete de 29 de ori pe parcursul iernii 1939/1940, până la ultima amânare de pe 7 mai 1940. Toate aceste termene de atac au fost comunicate de colonelul Oster, pe proprie răspundere şi fără ştiinţa lui Haider, ataşatului militar olandez la Berlin, cu scopul – cum spera Oster – ca prin contramăsuri iniţiate astfel de olandezi şi belgieni, Hitler să fie oprit din începerea atacului. Oster a apelat la aceste mijloace disperate în momentul când şi-a dat seama că generalii nu vor participa la puci, ci se vor supune. Eforturile lui au eşuat însă din pricină că termenele noi pe care le comunica permanent nu mai erau luate în serios, iar olandezii şi belgienii credeau chiar că Hitler doreşte ca, prin manevre de inducere în eroare, să îi provoace la acţiuni care să încalce statutul de neutralitate şi care să îi ofere pretext pentru atac. În final, din acest motiv şi în detrimentul propriu, au refuzat şi ofertele puterilor occidentale de discuţii comune în cadrul Statelor Majore. Atunci când s-au îndesit semnalele cu privire la un iminent atac german asupra ţărilor lor, ei şi-au orientat întreaga apărare unilateral către Est. Belgienii au început convorbiri de informare cu ataşaţii militari ai puterilor occidentale cu privire la o posibilă apărare comună pe canalul Albert şi pe Meuse, au evitat însă discuţiile despre măsuri operative şi angajarea forţelor. Ambele state au respins în continuare dezbaterile pe tema unei intrări preventive a trupelor britanice şi franceze.

Apelul de pace din 7 noiembrie – lansat în zadar de belgieni şi olandezi puterilor beligerante, care a eşuat din cauza cunoscutelor condiţii puse de puterile occidentale cu privire la Cehoslovacia şi Polonia –, precum şi refuzul lui Hitler din 16 noiembrie la propunerea de mediere a regelui României Carol

au demonstrat încă o dată imposibilitatea evitării conflictului prin mijloace politico-diplomatice.

Evident, pentru a înlătura criza de încredere dintre el şi generali, pentru a le risipi obiecţiile cu privire la ofensivă şi pentru a-i entuziasma prin puterea discursului său, pe 23 noiembrie Hitler s-a adresat comandanţilor supremi şi ofiţerilor superiori ai celor trei sectoare ale Wehrmacht-ului într-un discurs de o oră şi jumătate. Prin formulări abile, a condamnat eternele obiecţii ale generalilor săi, în faţa cărora s-a dovedit că avut mereu dreptate. În prezent, nu ar mai trebui luptat decât pe un singur front, şi armata germană este superioară inamicului şi deja în şase luni situaţia ar putea deveni una mai puţin favorabilă. Ar trebui să se renunţe la gândul unui compromis cu puterile occidentale, sloganul fiind victorie sau înfrângere. Hotărârea lui în favoarea atacului ar fi ireversibilă. Nu va exista „spre exterior nicio capitulare, spre interior nicio revoluţie”**.1**8 Tensiunea dintre Hitler şi majoritatea ofiţerilor superiori avea să se domolească însă abia odată cu ofensivele încununate de succes din Norvegia şi din Vest.

Chiar dacă starea vremii era motivaţia exterioară pentru amânarea constantă a ofensivei de Vest, ezitarea lui Hitler a fost determinată în mod cert şi de faptul că primul plan de operaţii, elaborat de OKH la indicaţiile sale, nu părea să ofere un succes de răsunet. De aceea, amânările atacului erau însoţite permanent de planificări şi modificări operative.

În timp ce puterile occidentale stăteau cu arma la picior, pregătiţi de intervenţie, şi Hitler insista pentru ofensiva în Vest, sovieticii au trecut la colectarea facilităţilor teritoriale acordate de Hitler. La începutul lui noiembrie 1939, au fost anexate teritoriile ucrainene din vestul Poloniei la Republica Sovietică Ucraineană şi Rutenia Albă poloneză la Republica Sovietică Belarus. Politica de ocupaţie rusească în aceste teritorii, de sovietizare şi reprimare a caracterului naţional polonez, nu era cu nimic inferioară terorii SS, în privinţa brutalităţii: o mărturie elocventă în acest sens o constituie cei peste 4.000 de ofiţeri polonezi împuşcaţi la Katyn.

Atunci când, la a doua sa deplasare la Moscova pe 27 septembrie 1939, Ribbentrop a ajuns la Kremlin, el s-a întâlnit cu ministrul de Externe estonian Selter, care părăsea Kremlinul palid şi deprimat. Selter tocmai consimţise la un „pact de asistenţă” cu Rusia, la care se ajunsese în urma unor considerabile presiuni sovietice şi a unor demonstraţii militare de forţă ale

Armatei Roşii la graniţa cu Estonia, un pact care a fost semnat deja a doua zi şi care oferea sovieticilor baze militare în Estonia – cum ar fi în Paldiski şi pe Insulele Sacremaa şi Hiiumaa. Deoarece sovieticii trebuiau să ia totuşi în calcul posibilitatea încheierii unei păci între Germania şi puterile occidentale şi, din acest motiv, doreau să profite de timp, au urmat tratate similare deja în 5 octombrie cu Letonia şi în 11 octombrie cu Lituania, căreia i s-a oferit ca recompensă ţinutul polonez din jurul oraşului Vilnius. Prin aceste tratate, cele trei state baltice se angajau să nu încheie acorduri îndreptate împotriva Uniunii Sovietice cu alte puteri. În momentul când Finlanda a refuzat să încheie un tratat similar, sovieticii au recurs la violenţă. Pe 26 noiembrie, au afirmat că artileria finlandeză ar fi tras la Manila, pe istmul Karelia, dincolo de graniţă, omorând trei membri ai Armatei Roşii şi rănind mai mulţi alţii. Sovieticii au folosit această „provocare” drept pretext pentru ruperea relaţiilor diplomatice şi pentru deschiderea ostilităţilor pe 30 noiembrie prin bombardarea oraşului Helsinki şi a altor localităţi şi prin deschiderea focului asupra coastei sudice a Finlandei de către artileria navală. Pe 1 decembrie, în oraşul de graniţă Terijoki a fost format un „guvern popular” finlandez sub conducerea liderului cominternist Otto Ville Kuusinen şi acesta a validat imediat pretenţiile sovietice printr-un tratat. Împotriva acestuia, socialiştii finlandezi s-au alăturat guvernului de coaliţie format în aceeaşi zi sub conducerea premierului Ryti. Mica republică cu 3,5 milioane de locuitori şi cu o armată de 10 divizii, constituită prin înhămarea tuturor forţelor şi fără să dispună de armament suficient de modern, s-a apărat cu o vitejie demnă de toată admiraţia în faţa colosului sovietic de 180 de milioane, care a aruncat în lupta împotriva Finlandei patru armate sub comanda mareşalului Timoşenko. Doar în nordul extrem finlandezii au pierdut portul Petsamo în favoarea sovieticilor care au avansat dinspre Murmansk.

Comandantului suprem finlandez, mareşalul Mannerheim, i-a fost clar de la început că Finlanda putea, ce-i drept, să câştige timp, dar nu putea evita o înfrângere definitivă. De aceea era necesar să se exploateze acest timp prin activităţi politice. Este adevărat că lupta finlandeză a trezit simpatie în rândul tuturor popoarelor; ea a fost sprijinită de voluntari din cele mai diverse ţări – numai din Suedia au sosit 8.000. Arme şi material de război au primit de la puterile occidentale, de la Italia şi Ungaria. Însă vecinii Finlandei – Norvegia, Suedia şi Danemarca – au refuzat acordarea unui ajutor oficial, cu renunţarea

la neutralitate, din îngrijorare faţă de politica lui Hitler. Deoarece Hitler dorea să fie evitate în Peninsula Scandinavă orice nelinişti care ar fi putut provoca o intervenţie a puterilor occidentale şi intenţiona în continuare să respecte strict alianţa sa, bazată pe interese, cu Uniunea Sovietică – chiar dacă acest lucru îl costa pierderea simpatiei statelor europene mici şi a Italiei aliate. De aceea, el a aprobat şi aprovizionarea de către vasele germane a submarinelor sovietice din Marea Baltică. Când Finlanda a ridicat problema agresiunii sovietice în faţa Ligii Naţiunilor, condamnarea Uniunii Sovietice şi excluderea ei ca membru pe 14 decembrie 1939 a constituit ultima zvâcnire de care a mai fost capabilă această organizaţie internaţională, aflată în agonie.

În ianuarie 1940, au fost întărite considerabil forţele militare de pe frontul din Finlanda şi acestea au intrat sub comanda comisarului de apărare Voroşilov. După o puternică pregătire prin artilerie, la începutul lui februarie a început atacul principal sovietic asupra liniei Mannerheim, purtat cu 25 de divizii şi 3.000 de tancuri. Însă, între timp, situaţia a avut o evoluţie favorabilă pentru obţinerea unei înţelegeri: rezistenţa tenace a Finlandei a meritat. Deoarece, după ce lupta s-a întins pe o perioadă neaşteptat de lungă şi Liga Naţiunilor făcuse un apel la puterile occidentale pentru acordarea de ajutor Finlandei, la începutul lui februarie, a început să se concretizeze planul de a le veni în ajutor finlandezilor prin Norvegia de nord (Narvik) şi prin intermediul trenurilor suedeze şi astfel să stopeze totodată şi transporturile de minereuri din Suedia către Germania. Însă acţiunea a fost tergiversată, deoarece Norvegia şi Suedia nu doreau să permită trupelor aliate trecerea prin teritoriul lor. Însă tocmai această posibilă extindere a războiului european nu le convenea nici finlandezilor şi nici sovieticilor: finlandezii nu doreau să se vadă nici pe ei şi nici pe vecinii lor scandinavi implicaţi în conflictul dintre Germania şi puterile occidentale, în timp ce Stalin se temea de acelaşi lucru pentru Uniunea Sovietică în cazul unei aşezări a puterilor occidentale în Europa de Nord. Negocierile începute, prin intermedierea suedezilor, de către cele două părţi beligerante în primele zile ale lui martie s-au încheiat la 12 martie cu semnarea acordului de pace de la Moscova. Tocmai în acea zi, guvernul englez reuşise în sfârşit să ia decizia de a debarca la Narvik şi fără aprobarea norvegienilor. Dar, pentru că încheierea păcii le-a luat puterilor occidentale argumentul pentru a ajuta Finlanda, această acţiune a fost anulată pentru moment.

Prin acordul de pace de la Moscova, Uniunii Sovietice i-au revenit Insulele Hogland, Aspö şi Björkö, istmul Kareliei cu Wiborg, malul nordic şi cel vestic al lacului Ladoga, în plus o fâşie de teritoriu lângă Salla, a cărui cedare a îngustat şi mai mult Finlanda Centrală şi a mărit siguranţa căii ferate ruseşti de la Murmansk, precum şi jumătatea de vest a Peninsulei Ribachi din nord (un total de 40.000 km2). Sovieticii au renunţat la Petsamo, cu valoroasele sale mine de nichel, pentru a evita fricţiuni cu Anglia, deoarece în mare parte minele erau proprietate engleză. Peninsula finlandeză Hanko de la intrarea în Golful Finic a fost concesionată sovieticilor pentru o perioadă de 30 de ani. Ca şi statele baltice, Finlanda a trebuit şi ea să se oblige să nu se alăture nici unei coaliţii îndreptate împotriva Uniunii Sovietice. Totuşi, Finlanda a reuşit să-şi păstreze suveranitatea şi, astfel, şansa să revizuiască pacea de la Moscova. Incapacitatea de acţiune rapidă a Armatei Roşii, care a reuşit doar după trei luni să îşi oblige adversarul, mult inferior, la semnarea unui acord de pace, a dus la o evaluare negativă din partea experţilor militari din toate ţările şi l-a făcut pe Hitler să subaprecieze fatala forţă militară a Uniunii Sovietice. Pe deasupra s-a trecut cu vederea faptul că Moscova purtase acest război, cum s-ar spune, „cu mâna stângă” – deoarece iniţial nu fusese mobilizat decât districtul militar Leningrad.

Capitolul 4
Acţiunea „Exerciţiul Weser”: extinderea războiului către Nord

Odată cu războiul ruso-finlandez, nordul Europei avansase în mare măsură în atenţia puterilor beligerante. Încă de la începutul războiului, ambele părţi îşi creaseră propriile păreri şi consideraţii în legătură cu acest spaţiu, important din punct de vedere strategic, cum să îl sustragă accesului inamicului şi să îl facă util propriului război. Neutralitatea statelor scandinave oferea Germaniei două avantaje. În primul rând că minereul de fier, indispensabil războiului german, putea fi transportat nestingherit cu vapoarele din minele din nordul Suediei, Kiruna şi Gällivare, prin portul norvegian neînghеţat Kiruna şi prin apele de coastă ale Norvegiei neutre; pentru că a doua cale posibilă prin Golful Botnic către portul suedez Luleå era practicabil doar vara, din cauza gheţii. Pe de altă parte, vasele flotei germane puteau ajunge prin apele teritoriale norvegiene la baza navală Polarnoje de la Oceanul Arctic, pusă la dispoziţie de sovietici în noiembrie 1939, şi de unde puteau avansa către Atlanticul de Nord. Din aceste motive, Winston Churchill, care devenise din 5 septembrie 1939 Primul Lord al Amiralităţii britanice, copleşise guvernul britanic cu propuneri şi planuri de amenajare a mai multor zone minate în apele norvegiene, pentru a astupa această gaură din blocada britanică şi pentru a obliga vasele germane să devieze pe mare deschisă, şi în plus cu sugestii de ocupare a unor baze pe coasta norvegiană. Însă cabinetul britanic a acceptat doar să dispună elaborarea unor planuri pregătitoare pentru o debarcare în scopul acordării de ajutor militai

Finlandei, pe baza principiilor de drept din articolul 16 din statutul ligii Naţiunilor, şi pentru o contralovitură în cazul unei debarcări a germanilor în Norvegia de Sud, şi să-l însărcineze pe ministrul de Externe Halifax să sondeze la Stockholm şi Oslo cu privire la consimţământul pentru o asemenea acţiune.

De partea germană, printr-un discurs ţinut la 10 octombrie 1939, comandantul suprem al marinei militare, amiralul flotei, Raeder, a atras pentru prima dată atenţia lui Hitler asupra Scandinaviei: el a avertizat că, prin mijloacele de care dispunea Germania, englezii nu vor mai putea fi alungaţi din Norvegia odată ce se aşezau acolo. În acest caz ei ar stăpâni intrările în Marea Baltică, ar flanca operaţiile germane din Marea Nordului şi atacurile

aeriene asupra Angliei şi ar putea exercita presiuni asupra Suediei. În schimb, instalarea unor baze militare germane în Norvegia ar oferi marinei militare o bază largă pentru raiduri în Atlantic şi ar împiedica o nouă blocare a propriei flote, cum se întâmplase în Primul Război Mondial printr-un cordon englez de mine între Insulele Shetland şi Bergen. Un memoriu al comandantului flotei germane de submarine, amiralul Dönitz, a completat expunerea lui Raeder prin indicaţia că drumul de avans al submarinelor care operează în Atlantic s-ar scurta considerabil prin posesia unui port ca Trondheim. Hitler nu s-a închis în niciun caz în faţa argumentelor conducerii marinei – însă prins întru totul de gândurile privind ofensiva în Vest, nu dorea să devină activ în Nord până în momentul când s-ar fi evidenţiat intenţii inamice serioase în Scandinavia. Evoluţia a fost accelerată abia prin vizita lui Vidkun Quisling la Berlin în decembrie 1939. Quisling, conducător al nesemnificativului partid fascist norvegian „Nasjonal Sämling” luase deja dinainte de începerea războiului legătura cu Departamentul de politică externă al NSDAP, condus de Alfred Rosenberg, pentru a-şi asigura sprijinul pentru o lovitură de stat în Norvegia. Prin intermedierea lui Rosenberg, Quisling a fost primit de Raeder pe 13 decembrie şi pe 18 decembrie de Hitler şi le-a comunicat rezultatele sondajelor efectuate de englezi în Norvegia şi Suedia pentru acţiunea de debarcare. Pentru că şi din alte părţi existau semne privind o acţiune a Aliaţilor împotriva Norvegiei, încă din 13 decembrie Hitler a dat ordinul pentru pregătirea acţiunii Norvegia. Elaborarea acesteia sub numele de cod „Exerciţiul Weser” nu trebuia efectuată însă de Statul Major al armatei, ci de un personal de lucru special din cadrul OKW, care urma să constituie şi miezul viitorului comandament operativ. Astfel a fost luată şi o decizie fundamentală. OKW – până atunci un comitet care formula planurile lui Hitler în instrucţiuni şi controla proiectele operative ale sectoarelor Wehrmacht-ului pentru respectarea directivelor lui Hitler – a fost însărcinat cu conducerea operativă nemijlocită a operaţiilor şi OKH a fost izolat complet. Începând din acel moment, au existat teatre de război OKW pentru care OKH avea doar sarcina să pună la dispoziţie forţe militare, fără să participe la conducerea operaţională, şi teatre de război OKH, care conducea în continuare operaţiunile terestre – însă în tot mai mare măsură doar ca organ executiv.

Când în ianuarie 1940 s-au înmulţit semnele unei iminente ofensive germane în Europa de Vest, Churchill a dobândit un aliat în susţinerea

planurilor sale pentru Scandinavia: premierul francez Edouard Daladier. Încrezător în planurile comandantului suprem francez, generalul Gamelin, de a lega Germania pe teatre de război de uzură, Daladier spera să poată abate spre nord ameninţătorul atac german asupra Franţei. Pe 5 februarie, Consiliul Suprem de Război al Aliaţilor, sub preşedinţia lui Gamelin, a decis la Paris să acorde ajutor Finlandei, prin Narvik şi căile ferate din nordul Suediei, cu patru divizii engleze şi franceze şi cu această ocazie să stopeze şi livrările de minereu din Suedia către Germania. Pe 16 februarie, petrolierul german „Altmark", care aproviziona cu combustibil cuirasatul „Admiral Graf Spee", aflat în Atlanticul de Sud, având 300 de marinari englezi proveniţi de pe vase scufundate la bord, a fost împins din apele teritoriale norvegiene în fiordul Jossing de către distrugătorul britanic „Cossack" şi prizonierii au fost eliberaţi. Acţiunea comandată de Churchill însuşi l-a convins pe Hitler că se puteau aştepta la creşterea numărului de atacuri ale Aliaţilor asupra Norvegiei şi a dispus grăbirea propriei acţiuni pentru Norvegia.

Atunci când, pe 12 martie 1940, a fost încheiată pacea între Finlanda şi Uniunea Sovietică şi a fost astfel eliminat motivul pentru o ajutorare a Finlandei, s-a demonstrat că guvernele Chamberlain şi Daladier nu erau dispuse să încalce neutralitatea statelor scandinave fără a-şi asigura spatele din punct de vedere moral printr-o acţiune colectivă de ajutorare, ratificată de Liga Naţiunilor. Forţele militare britanice prevăzute pentru această acţiune au fost mutate în Franţa şi concentrările de nave anulate. Majoritatea parlamentului francez a perceput acest mod de acţiune de război ca fiind prea iară vlagă: pe 20 martie, Daladier a fost nevoit să demisioneze. Succesorul lui a devenit ministrul de Finanţe de până atunci, Paul Reynaud, care împreună cu Churchill a reuşit pe 28 martie să convingă Consiliul Suprem de Război de necesitatea minării apelor de coastă norvegiene pe 5 aprilie (operaţiunea „Wilfred") şi apoi să ocupe Narvik, Trondheim, Bergen şi Stavanger, pentru a preveni un contraatac german iminent. Însă pentru acest proiect nu aveau la dispoziţie decât două divizii. Existau planuri ca în desfăşurarea ulterioară a evenimentelor să se ocupe minele suedeze de pe traseul căii ferate Narvik-Luleå şi să se creeze un front continuu către sud. Operaţiunea „Wilfred" a fost amânată însă cu trei zile, pentru 8 aprilie – o perioadă care urma să îi ofere acţiunii Germaniei împotriva Norvegiei avansul decisiv. Atunci când trupele de debarcare aliate s-au îmbarcat pe 7 aprilie, aviaţia de recunoaştere britanică a

comunicat existenţa unei formaţiuni navale germane cu unităţi mari în Skagerrak şi care se îndrepta către nord: acţiunea „Exerciţiul Weser” începuse. Trupele aliate au fost descărcate imediat. După formaţiunea engleză desemnată să efectueze minarea în acţiunea „Wilfred”, a ieşit în larg şi Home Fleet, flota britanică, sub comanda amiralului Charles M. Forbes, cu trei vase de luptă şi un număr de crucişătoare şi distrugătoare. Însă la Londra mai existau încă dubii cu privire la o acţiune atât de cutezătoare ca o debarcare germană în Norvegia de Nord.

În acţiunea germană, cu a cărei pregătire şi conducere fusese însărcinat în februarie generalul von Falkenhorst, Hitler insistase în cadrul instrucţiunilor de bază din 1 martie 1940 ca pe lângă accelerarea acţiunii să se asigure mai ales surpriza totală. De aceea, în cadrul invaziei, el renunţase la o acţiune comună cu grupul Quisling. Instrucţiunile lui Hitler precizau că acţiunii trebuia să i se dea caracterul unei ocupaţii paşnice şi că guvernelor afectate trebuie să li se facă de fapt comunicări corespunzătoare odată cu începerea acţiunii, „însă aceste instrucţiuni dispuneau totodată că „orice rezistenţă care ar apărea în ciuda tuturor acestor măsuri… trebuie înfrântă prin utilizarea tuturor mijloacelor militare”**.1**9 Acţiunea a fost stabilită pentru ora 5.15 în dimineaţa zilei de 9 aprilie 1940. Deoarece, din motive de asigurare a elementului-surpriză, ocuparea Danemarcei – care fusese inclusă în acţiune pentru utilizarea legăturilor de aprovizionare şi a aeroporturilor – şi ocuparea celor şapte puncte de debarcare de pe întinsa coastă norvegiană până la Narvik urmau să se petreacă simultan, formaţiunile trebuiau să plece decalat în timp din cauza drumurilor diferite pe care urmau să le parcurgă. OKH pusese la dispoziţie cinci divizii de infanterie şi o divizie de vânători de munte, în plus formaţiuni de artilerie, de tancuri şi de transmisiuni pentru acţiunea din Norvegia („Exerciţiul Weser-Nord”) şi două divizii şi o brigadă de tunari pentru ocuparea Danemarcei („Exerciţiul Weser-Sud”). Luftwaffe a participat cu un regiment de paraşutişti, câteva plutoane de artilerie antiaeriană, 340 de avioane de luptă, precum şi 550 de avioane de transport şi de recunoaştere, asigurând astfel superioritatea aeriană a acţiunii. Marina militară a angajat toate unităţile disponibile, inclusiv toate submarinele, care erau destinate apărării transporturilor maritime. Din cauza inferiorităţii nete a marinei militare germane faţă de flota engleză, acţiunea a încălcat, după cum spunea Raeder, „toate principiile teoriei luptelor navale” şi depindea, de

aceea, de elementul-surpriză. Însă premisele reuşitei rezidau tocmai în cutezanţa pe care inamicii nu o considerau posibilă, deoarece anumite semnale ale unei iminente acţiuni germane nu rămăseseră ascunse inamicilor. Deja din 3 aprilie, reprezentanţii acreditaţi ai statelor scandinave în Germania raportaseră concentrări masive de trupe în porturile Rostock, Stettin şi Swinemünde. Ca şi în cazul tot amânatelor termene de atac din ofensiva de vest, colonelul Oster din cadrul apărării germane a transmis, fără alte detalii, ataşatului militar olandez termenul pentru „Exerciţiul Weser", care, la rândul său, a avertizat pe 4 aprilie guvernele celor trei state scandinave. Vestea a ajuns în final la Londra pe aceste căi ocolite în 6 aprilie, zi în care existau şi informaţii din sursele proprii de spionaj. Dar atât aici, cât şi în capitalele scandinave au rămas incerte obiectivele şi volumul acţiunii germane şi a rămas şi vechiul dubiu cu privire la autenticitatea mesajelor agenţilor.

Vasele reperate de formaţiunile engleze de recunoaştere aeriană pe 7 aprilie făceau parte din unitatea destinată oraşelor Narvik şi Trondheim, condusă de viceamiralul Lütjens, compusă din vasele de război „Scharnhorst" şi „Gneisenau", 10 distrugătoare cu trupe de debarcare formate din 2.000 de oameni (grupul Narvik), în plus din crucişătorul greu „Admiral Hipper", 4 distrugătoare şi 1.700 de oameni (grupul Trondheim). Toate formaţiunile de debarcare germane au ajuns la locurile de destinaţie fără a se întâlni cu Home Fleet care, pe o vreme foarte ceţoasă, s-a străduit zadarnic să stabilească poziţia şi să abordeze o luptă. Singura opoziţie serioasă a întâmpinat-o grupul de debarcare destinat ocupării capitalei Oslo. Crucişătorul greu „Blücher", la bordul căruia se afla generalul von Falkenhorst, a fost scufundat, „Lützow" (pe vremuri cuirasatul „Deutschland") a fost avariat, iar celelalte vase forţate să se oprească. Însă Luftwaffe a înfrânt fortificaţiile norvegiene şi avioanele de transport de tip Ju 52 au debarcat opt companii care au intrat în Oslo şi au ţinut oraşul ocupat până când, a doua zi, au putut sosi şi vasele. Astfel, toate debarcările planificate au fost realizate cu succes.

Danemarca a putut fi ocupată pe 9 aprilie aproape fără niciun fel de impedimente. Încă de la ora 7 dimineaţa, guvernul danez, prezidat de regele Christian al X-lea, a decis să nu opună niciun fel de rezistenţă şi să accepte revendicările germane în condiţii de protest.

Ambasadorii germani la Copenhaga şi Oslo primiseră dispoziţii ca exact la ora 5.20 să înmâneze note identice prin care se motiva acţiunea prin

preluarea protecţiei armatei germane în faţa iminentei pătrunderi a puterilor occidentale pe teritoriile acestor ţări şi se solicitau măsuri pentru a asigura desfăşurarea fără fricţiuni a acţiunilor trupelor germane. Ambelor state li s-a garantat în schimb integritatea teritorială şi păstrarea independenţei politice. Însă regele Norvegiei, Haakon al VII-lea, guvernul Nygaardsvold, parlamentul şi conducerea armatei şi-au căutat refugiu în interiorul ţării, la Hamar, la 100 km nord de Oslo, hotărâţi să continue lupta. Încă din 10 aprilie, ambasadorul german Curt Brauer a avut o convorbire cu Haakon al VII-lea la Elverum, pentru a obţine o înţelegere şi revenirea regelui în capitală. Negocierile au eşuat din cauza faptului că regele a refuzat să-l confirme pe Quisling – care în ziua precedentă se proclamase şef al guvernului norvegian – în funcţia de prim-ministru împotriva prevederilor constituţionale, deoarece partidul acestuia nu obţinuse niciodată mai mult de două procente din voturile alegătorilor. Nu a folosit la nimic nici faptul că Brauer a impus pe 15 aprilie retragerea lui Quisling şi a încredinţat administrarea teritoriului norvegian ocupat unui „consiliu de administraţie”, constituit de Curtea Supremă norvegiană pe baza prevederilor constituţionale pentru situaţii de urgenţă şi care era format din norvegieni fideli guvernului: regele şi guvernul au rămas fermi în decizia lor de a opune rezistenţă în continuare avansului trupelor germane.

Cum era de aşteptat, întoarcerea navelor de război germane a ridicat probleme considerabile. Avioanele engleze au reuşit să scufunde crucişătorul „Königsberg”, şi submarinele engleze au reuşit să scufunde crucişătorul „Karlsruhe” şi să avarieze puternic crucişătorul „Lützow”. Prin atacul a cinci distrugătoare engleze asupra oraşului Narvik pe 10 aprilie şi a unui alt atac susţinut de nouă distrugătoare, sprijinite de vasul de luptă „Warspite” şi de portavionul „Furious”, asupra acestui port pe 13 aprilie, s-a reuşit scufundarea unui total de 10 distrugătoare germane, cu două pierderi de partea engleză. Însă dominaţia aeriană germană în spaţiul norvegian marin din centru şi nord a zădărnicit de la bun început orice intervenţie eficientă a Home Fleet împotriva vaselor de război germane.

În timp ce norvegienii, folosindu-se de zona muntoasă greu accesibilă, opuneau o rezistenţă tenace tuturor încercărilor germane de a stabili legături între punctele individuale de debarcare, Aliaţii intenţionau să îşi îndeplinească totuşi obiectivele iniţiale, prin debarcări în Narvik şi în partea centrală a

Norvegiei – unde, într-o zonă mai îngustă de lângă Trondheim, teritoriul putea fi străpuns şi izolat mai uşor. Deoarece, din cauza supremaţiei aeriene germane, s-a renunţat la planul lui Churchill pentru un atac frontal al flotei asupra oraşului Trondheim, ocupat de germani, Aliaţii au debarcat cu două divizii engleze şi o divizie franceză în două dintre porturile care nu erau ocupate de germani: pe 14 aprilie în Namsos, la 160 de km nord de Trondheim şi pe 17 aprilie în Åndalsnes, la 250 de km sud de acest oraş. Pornind din cele două mici porturi, în care cu mare dificultate se putea descărca material greu şi care dispuneau de legături proaste cu interiorul ţării, şi cu ajutorul unei divizii norvegiene, ei intenţionau să prindă în cleşte portul Trondheim. Însă fără tancuri şi susţinere corespunzătoare de artilerie şi expuşi permanent atacurilor aviaţiei militare germane, care aduceau întăririi propriilor formaţiuni, ofensiva aliată s-a împotmolit. Pe 23 aprilie trupele germane au ocupat Lillehammer, pe care trupele engleze îl ocupaseră pentru a masca acţiunea lor către Sud, pe 30 aprilie s-au unit la Dombås cu forţele germane sosite de la Trondheim în vederea contraloviturii. Aliaţii au decis să se retragă şi, după îmbarcarea corpului lor expediţionar, până în 2 mai au evacuat complet centrul Norvegiei. În schimb, pentru forţele militare germane lupta pentru Narvik avea să se transforme într-o criză serioasă. Începând cu 14 aprilie, adversarii adunaseră treptat pe Insula Hinnöy, din grupul de insule Lofoten, o armată considerabilă de peste 20.000 de englezi, vânători de munte francezi, legionari străini şi unităţi de polonezi în exil, care în final, pe 12 mai a debarcat pe malul de nord al fiordului care duce la Narvik şi împreună cu 3.500 de norvegieni au încolţit dur grupul german Narvik, condus de generalul Dietl şi compus din 1.700 de vânători de munte, 1.200 de membri ai echipajelor distrugătoarelor scufundate şi, pe lângă acestea, din câteva baterii de munte. Însă odată cu succesele surprinzătoare din cadrul ofensivei de vest, începută de germani pe 10 mai, a intervenit şi în Nord o schimbare decisivă: puterile occidentale au decis pe 24 mai să anuleze acţiunea Narvik pentru a-şi concentra toate forţele pe frontul din Franţa şi până pe 8 iunie au evacuat complet nordul Norvegiei. În această zi, vasele de luptă germane „Scharnhorst” şi „Gneisenau” şi crucişătorul greu „Hipper”, care se întorseseră din Kiel pentru uşurarea situaţiei din Narvik (operaţiunea, Juno”), au putut consemna o victorie prin scufundarea portavionului britanic „Glorious”, a doua distrugătoare şi a câtorva vase de transport la Jan Mayen.

Pe 10 iunie 1940, au capitulat şi ultimele forţe armate norvegiene: acţiunea „Exerciţiul Weser” era încheiată, Danemarca şi Norvegia erau definitiv în mâinile germanilor. Din nou se încheiase cu succes o ofensivă germană pe un singur front – prima acţiune comună a celor trei sectoare ale Wehrmacht-ului – cu pierderi relativ mici de 1 317 morţi „1 604 răniţi şi 2 375 de dispăruţi, mai ales în transportul marin, însemnătatea militară a succesului rezida în primul rând în împiedicarea intenţiilor inamicilor de a stopa importul german de minereu şi de a crea un al doilea front în Scandinavia. Însă în ceea ce priveşte lărgirea bazei pentru războiul împotriva Angliei, succesul german a fost diminuat prin două aspecte. În primul rând, prin ocuparea de către englezi a Islandei pe 10 mai şi a insulelor daneze Ferne, de unde putea fi controlat şi în continuare accesul către Atlantic, şi pe de altă parte, prin pierderile grele suferite de flota germană, care au împiedicat o exploatare completă a posibilităţilor strategice noucucerite, cel puţin în privinţa forţelor armate marine de suprafaţă. Pe lângă transportoare şi unităţi mai mici, fuseseră scufundate un crucişător greu şi două uşoare, zece distrugătoare şi şase submarine şi fuseseră avariate ambele vase de război, două crucişătoare grele şi unul uşor, precum şi o serie întreagă de distrugătoare şi de vehicule mici – un bilanţ prost pentru flota germană, oricum nu prea puternică şi nevoită acum, în vara lui 1940, să preia paza lungii coaste norvegiene şi care se afla încă înainte de disputa decisivă cu Anglia. Din punctul de vedere al strategiei politice a războiului, acţiunea „Exerciţiul Weser” adusese în final mai ales dezavantaje. Hitler, ale cărui ambiţii se îndreptau în acest moment doar spre concentrarea tuturor forţelor în Vest pentru a elimina Franţa din concurenţa pentru obţinerea hegemoniei continentale, obligând astfel Anglia să cedeze, a trebuit să atace în Nord, unde ocuparea Norvegiei şi Danemarcei necesita de acum legarea a circa 300.000 de oameni, eliminându-i astfel din angajarea pe alte teatre de luptă. Mai ales prin ocuparea Norvegiei, puterea hegemonică germană se încărcase cu dușmănia încă unui popor, fiindcă norvegienii considerau că singura materializare a dreptului lor legitim de a se guverna o constituia guvernul Nygaardsvold, care, împreună cu regele Haakon, plecase pe 7 iunie în exil la Londra, pentru a continua lupta pentru independenţa ţării alături de puterile occidentale. Acest guvern a trecut în rândul guvernelor formate în exil – polonez, ceh şi, între timp, şi olandez – care acţionau ca nişte magneţi în Europa cuprinsă de extinderea puterii

germane şi care trezeau în tot mai mare măsură forţele rezistenţei împotriva hegemoniei germane. Încercările politicii de ocupaţie germane de a alinia Norvegia cu ajutorul mişcării Quisling şi prin intermediul terorii SS şi a poliţiei, au distrus şi ultimele simpatii existente faţă de Germania şi au provocat populaţia la rezistenţă.

Capitolul 5

„Tăietura de seceră” în Vest: alungarea Angliei de pe continent

Abstracţie făcând de evoluţia din Europa de Nord, în iarna şi primăvara lui 1940 atenţia lui Hitler a rămas îndreptată asupra unei apropiate ofensive în Vest, prin care spera să preîntâmpine mobilizarea în continuare a forţei de luptă a Aliaţilor. Însă, din cauza abordării frontale, planul german de ofensivă existent nu promitea o materializare a intenţiilor lui Hitler de a decide războiul printr-o distrugere rapidă a forţelor militare inamice în vestul continentului european. De aceea, planul de atac a devenit obiectul unor lungi discuţii şi consultări între Hitler şi generali, îndeosebi în problema centrului său de greutate.

Încă din 31 octombrie 1939, şeful Statului Major al corpului de armată A, generalul locotenent von Manstein, propusese OKH să mute centrul de greutate la mijlocul frontului (corpul de armată A), pentru ca printr-un avans-surpriză prin Ardeni – unde, din cauza terenului greu practicabil, inamicul nu s-ar fi aşteptat la o ofensivă a trupelor blindate moderne şi a unor formaţiuni mai mari – pe direcţia cursului inferior al râului Somme să taie calea forţelor inamice desfăşurate spre Belgia, să le atace din spate şi să le distrugă printr-o acţiune comună cu corpul B de armată, care avansa spre vest. Totodată, urma să se întâmpine ofensiv un contraatac inamic dinspre sud şi să se împiedice alcătuirea unui front inamic închis la vest de Meuse, pentru a se crea astfel premise avantajoase pentru continuarea ofensivei în interiorul Franţei. Însă OKH a respins o modificare de asemenea dimensiuni a centrului de greutate prevăzut iniţial, deoarece considera ca imposibil un atac prin Ardenii fără trafic, cu văi adânci care se întindeau de la nord spre sud, şi se temea de o ameninţare dinspre sud a avansului german, întins pe mare distanţă, dincolo de Meuse.

Pe 10 ianuarie, un avion Me 108 greşise drumul dintre Münster şi Köln şi a fost nevoit să aterizeze forţat la Mechelen, pe teritoriu belgian. La bord se afla un maior al Luftwaffe, care, în calitate de curier, avea asupra sa documente importante despre planul ofensivei germane. Deşi din resturile de documente capturate, care nu au putut fi distruse complet, belgienii nu au

avut în esenţă decât confirmarea intenţiilor de atac germane asupra Belgiei, pe care le ştiau deja din alte surse, fără date despre termenul atacului şi forţele implicate, partea germană trebuia să ia în calcul faptul că inamicul aflase caracteristicile de bază ale planului ofensivei. Măsurile de apărare ale belgienilor, care au urmat, şi rezultatele mai multor jocuri de război ale OHK din februarie au sporit disponibilitatea generalilor von Brauchitsch şi Haider pentru o modificare a planului iniţial. Deoarece între timp au devenit cunoscute şi intenţiile inamicilor de a arunca în luptă forţe puternice la un atac german asupra Belgiei şi astfel să îl lase efectiv „să cadă în capcană”, OKH s-a familiarizat treptat cu raţionamentul planului Manstein. Însă decisiv a fost doar faptul că Hitler a aflat de propunerile lui Manstein prin intermediul adjutantului său şef, colonelul Schmundt, care la sfârşitul lui ianuarie vizitase corpul de armată A, şi pe 17 februarie i-a oferit lui Manstein ocazia să îşi expună planul. Hitler a regăsit în acesta unele idei proprii, pe care le gândise independent, într-o formă îmbunătăţită şi mai elaborată şi a fost imediat de partea proiectului lui Manstein. Deja din ziua următoare, în cadrul unei convorbiri între Hitler, von Brauchitsch şi Haider, planul de operaţii de până atunci a fost modificat corespunzător, şi pe 24 februarie OHK primea noile instrucţiuni de dislocare a trupelor, „Planul tăieturii de seceră”, elaborat cu o amplasare de forţe care urma să permită execuţia cu succes a operaţiunilor.

Planul de operaţii al puterilor occidentale era conceput exact în folosul intenţiilor germane. Pe 17 noiembrie 1939, Consiliul Suprem de Război al Aliaţilor, care, considerând linia Maginot de nedepăşit, se aştepta la o nouă versiune a planului Schlieffen, a decis să întâmpine atacul german din Belgia pe cât posibil de departe înspre est. Englezii s-au supus acestei hotărâri, deşi considerau că ar fi mai bine ca, împreună cu belgienii în retragere, să aştepte duşmanul la graniţa franco-belgiană, care urma să fie extinsă şi îmbunătăţită. Conform ultimei instrucţiuni corespunzătoare din martie 1940, corpul 1 de armată francez, staţionat de-a lungul graniţei belgiene şi compus dintr-un total de 37 de divizii şi 9 divizii ale corpului expediţionar englez dislocat în faţa oraşului Lille, aflat sub comanda generalului Lord Gort, urma ca odată cu începerea invaziei germane să avanseze către linia principală belgiană de apărare, la râurile Dyle şi Meuse, şi la nord de Anvers să stabilească negreşit contactul cu forţele militare olandeze. Partea mai mare a acestui corp de armată, condus de generalul Billotte, a fost separat mai târziu de baza sa,

Franţa, prin „tăietura de seceră” germană. În total au fost angajate 137 de divizii franceze şi engleze, la care s-au adăugat încă 22 belgiene şi 12 olandeze. Numărul de tancuri şi autovehicule blindate ale Aliaţilor se ridica la circa 3.000, care însă nu erau constituite în formaţiuni de sine stătătoare – existau doar trei divizii franceze de tancuri – şi, ca urmare, nu puteau fi angajate în operaţiuni independente la scară mai mare. Forţele aeriene aliate dispuneau de circa 2 800 de aparate de zbor, dintre care 650 au rămas pe insula britanică în scopuri de apărare. Împotriva acestora, după scăderea trupelor staţionate în Polonia, Danemarca şi Norvegia, Germania putea să pună în luptă 136 de divizii (dintre care 10 divizii de tancuri), 2.500 de vehicule blindate şi 3 800 de avioane.

Pe 9 mai, Hitler comandase definitiv atacul pentru dimineaţa următoare. Pe 10 mai, la ora 5.30, trupele germane au pătruns fără declaraţie de război în Olanda, Belgia şi Luxemburg – până atunci Hitler promisese în declaraţii repetate că va respecta neutralitatea acestora. Pe tonuri identice li s-a reproşat atât olandezilor, cât şi belgienilor că şi-au orientat apărarea unilateral spre Est, că au avut convorbiri militare cu puterile occidentale şi, în plus Olandei, că a permis avioanelor engleze să-i survoleze teritoriul. Ca urmare, Germania ar fi obligată să preia apărarea acestor state neutre pentru a preveni un atac iminent al Aliaţilor asupra zonei Ruhr prin teritoriul lor. Însă guvernul olandez şi cel belgian au refuzat să accepte fără rezistenţă invazia şi au cerut ajutorul puterilor occidentale, care au declanşat imediat avansul trupelor lor către Nord.

Surprinzătoarele evenimente de pe continent au însemnat în Anglia ultimul impuls pentru răsturnarea cabinetului Chamberlain, ale cărui eşecuri în Norvegia fuseseră deja criticate vehement pe 7 şi 8 mai în Camera Comunelor şi fuseseră anulate prin vot, lucru echivalent unui enunţ de neîncredere. Lupta care începea în Franţa făcea necesară crearea unui guvern naţional bazat pe o largă susţinere, cu care partidele de opoziţie nu erau însă de acord în varianta cu Chamberlain ca premier. Funcţia de prim-ministru i-a fost încredinţată lui Winston Churchill, oponent de mulţi ani al politicii împăciuitoare a lui Chamberlain în cadrul Partidului Conservator. Astfel, în această oră decisivă, la conducerea naţiunii engleze a ajuns un om care avea să îşi conducă ţara cu tenacitate şi energie prin crizele care aveau să urmeze, către victorie.

După o eliminare bruscă a forţelor aeriene olandeze, încă în dimineaţa de 10 mai pe teritoriul olandez au fost lansate trupe de paraşutişti şi au fost aduse trupe aeropurtate. Astfel că importantele poduri de la Moerdijk şi cele de la sud de Rotterdam au ajuns rapid în mâinile germanilor şi au putut fi menţinute până la sosirea formaţiunilor de tancuri ale corpului B de armată (generalul-colonel von Bock). Astfel era deja asigurat accesul sudic către „cetatea Olanda” – către acel spaţiu între Rotterdam, Utrecht, Haarlem şi Haga, protejat în Sud prin tripla linie de râuri Meuse, Waal şi Lek şi în Est prin linia Grebbe între lacul Ijsselmeer şi râul Waal şi care urma să fie apărat cu ajutorul fortificaţiilor aliaţilor. Deja în 13 mai putea începe din Sud şi est atacul asupra „cetăţii Olanda”. Însă podurile de la Rotterdam, cel mai important acces către „cetatea Olanda” dinspre sud, au fost apărate cu tenacitate de către olandezi. Ca urmare, s-a cerut sub formă ultimativă predarea oraşului sub ameninţarea cu distrugerea sa din aer. În timp ce negocierile de predare erau deja în desfăşurare, un atac aerian german, care din cauza insuficientelor legături de comunicare a putut fi oprit doar parţial, a distrus centrul vechi al Rotterdamului. Pierderile considerabile din rândul populaţiei civile au constituit o ocazie pentru aliaţi să condamne „brutalitatea” războiului aerian german şi mai târziu să motiveze propriile atacuri masive asupra oraşelor germane.

Având în vedere situaţia disperată, comandantul suprem olandez a semnat actul de capitulare pe 15 mai, la ora 11.45: campania din Olanda se încheiase în cinci zile şi cu pierderi mici în rândul germanilor (2.100 de morţi, 2.700 de răniţi). Regina Olandei şi guvernul său plecaseră în exil la Londra pentru a continua lupta de eliberare a ţării lor.

Între timp, corpul B de armată avansase şi în Belgia, între Roermond şi Liège. În dimineaţa primei zile de atac, cu ajutorul paraşutiştilor au putut fi ocupate două poduri peste Canalul Albert, a fost scos din acţiune fortul Eben-Emael de către o unitate aeropurtată care, pentru prima dată în istoria războiului, fusese transportată cu un motoplanor militar, şi până a doua zi a fost cucerit complet. Astfel, deja din seara de 10 mai au fost create capete de pod dincolo de Meuse şi de Canalul Albert. De aici a putut porni pe 11 mai brigada de tancuri Hoepner în direcţia Gembloux pentru lovitura pe flanc, pentru a împiedica aliaţii să îşi alcătuiască un front de apărare pe Dyle, în timp ce alte formaţiuni avansau spre Anvers. Aceste mişcări de trupe urmau

să simuleze pentru inamici centrul de greutate al ofensivei germane, pentru a-l contracara, şi într-adevăr, Hoepner s-a întâlnit pe 12 mai cu tancuri franceze, care urmau să câştige timp pentru ca forţele engleze şi franceze care avansau să ocupe poziţia de pe Dyle: conform speranţelor, inamicul căzuse în cursă. În poziţia Dyle, pe 15 mai trupele germane s-au lovit iniţial de o rezistentă dârză.

În cazul corpului A de armată (generalul-colonel von Rundstedt), care trebuia să execute „tăietura de seceră" decisivă, atacul, neaşteptat de inamici, a continuat rapid. Încă din 13 mai, după un avans de circa 100 de kilometri, formaţiunile de tancuri au reuşit să treacă râul Meuse la Dinant, Monthermé şi Sedan. Printr-o colaborare tactică cu Luftwaffe, aici au străpuns extensiile liniei Maginot şi au avansat apoi atât de rapid către Vest, în direcţia coastei Canalului Mânecii, încât formaţiunile care veneau din urmă reuşeau cu greu să menţină legătura. Armatele franceze, care se retrăgeau în valuri în porţiunea Namur-Sedan, nu au reuşit să distrugă capetele de pod de pe Meuse. Un atac condus de generalul de Gaulle – care de mulţi ani atrăgea atenţia asupra importanţei tancurilor în cadrul strategiei moderne, dar fără să fie ascultat de comandamentul suprem francez – la nord de Laon, cu o formaţiune de tancuri nou-creată, în flancul sudic al detaşamentului de tancuri Guderian a fost respins cu ajutorul avioanelor Stuka şi pe 16 mai a fost ocupat oraşul Laon. Deoarece formaţiunile care veneau în urmă se desfăşuraseră pe o distanţă suficient de mare, generalul-colonel von Rundstedt a dispus ca formaţiunile de tancuri să avanseze în continuare până la linia St. Quentin-Cambrai. Ţinând seama de încercuirea care se evidenţia în Sud, generalul Billotte a decis pe 16 mai să evacueze poziţia Dyle şi împreună cu corpul său de armată să se retragă pe râul Escaut.

Pe 17 şi 18 mai, nervozitatea lui Hitler a sporit din cauza unei ameninţări a flancului sudic, care se întindea pe o lungime foarte mare. Şi într-adevăr reacţia ar fi trebuit să fie o lovitură în flancul sudic german. Însă Churchill, care în urma unor veşti alarmante se grăbise să facă o scurtă vizită la Paris, a fost nevoit să afle din gura lui Gamelin că în momentul respectiv nu existau suficiente rezerve pentru acest lucru: grosul formaţiunilor rapide căzuse în capcana germană. La viteza cu care avansau trupele germane nici pe viitor comandamentul francez nu va reuşi să îşi adune armatele în retragere şi să aducă suficient de repede rezerve strategice pentru a construi

un nou front sau pentru a realiza un contraatac. Şocul succesului german a creat confuzie şi a paralizat capacitatea aliaţilor de a lua măsuri. Pe 18 mai, generalul Gamelin a fost înlocuit de la comanda supremă de generalul Weygand, care până atunci comandase armata din Siria. Weygand a continuat încercarea iniţiată de Gamelin de a închide breşa de pe front cu un atac coordonat din nord şi sud. Însă frontul de apărare german către sud s-a format mai repede decât se putea aduna o nouă armată franceză în vederea atacului, deoarece transportul forţelor militare era întârziat prin puternice intervenţii aeriene germane. Dar atacul englezilor avansa dinspre Arras şi a provocat o criză temporară în cadrul formaţiunilor din „vârful de seceră" german, criză care a putut fi remediată prin angajarea avioanelor Stuka.

Prin eşecul planului Weygand soarta armatelor franceze izolate, a corpului expediţionar englez şi a forţelor militare belgiene a fost pecetluită: brigada de tancuri Guderian a ajuns în noaptea de 21 mai pe coasta Canalului. „Tăietura de seceră" reuşise, armatele aliate erau separate în două. Englezii s-au hotărât definitiv pentru retragerea la Dunkerque. În timp ce râul Somme fusese asigurat înspre sud de infanterişti germani sosiţi ulterior şi capetele de pod cucerite dincolo de râu au fost menţinute, brigăzile de tancuri germane s-au îndreptat către nord şi nord-est, au încercuit Boulogne şi Calais şi pe 24 mai staţionau pe râul Aa, între Gravelines şi St. Omer. Aici, brigăzile de tancuri au primit pe 24 mai de la Hitler ordinul ca vârfurile să se retragă şi să nu depăşească linia cucerită – acel ordin care pentru grosul corpului expediţionar englez şi pentru formaţiunile franceze incluse a însemnat salvarea.

După război, s-a afirmat ocazional faptul că la Dunkerque Hitler a lăsat intenţionat să scape marea masă a armatei engleze, pentru a nu-şi închide calea unei înţelegeri cu Anglia. O astfel de acţiune ar fi fost însă în contradicţie cu obiectivul de bază urmărit de Hitler prin campania de vest: să distrugă atât de temeinic forţa militară a Franţei şi Angliei pe continent, încât Anglia să fie dispusă să încheie o pace care să îi lase Germaniei poziţia de hegemonie pe continentul european. Şi „Directiva nr. 13" a lui Hitler din 24 mai exprima clar că următorul obiectiv era „distrugerea forţelor franceze-engleze-belgiene încercuite în Artois şi Flandra" şi ca Luftwaffe „trebuie să împiedice scăparea peste Canal a forţelor engleze".**20** Ordinul de oprire al lui Hitler s-a bazat mai mult pe consideraţia, împărtăşită şi de comandantul

suprem al corpului A de armată, von Rundstedt, că era necesar ca forţele solicitate puternic într-o campanie de 14 zile să fie protejate în vederea luptelor care tiveau să urmeze în Franţa şi nicidecum consumate pe terenul Flandrei, în opinia lui, neadecvat pentru tancuri. Insistenţele lui Göring, care susţinea că sarcina distrugerii unui inamic încercuit trebuie lăsată în sarcina „Luftwaffe naţional-socialistă”, chiar şi numai din motive de prestigiu în cadrul armatei i-au întărit lui Hitler această convingere.

Abia în după-amiaza zilei de 26 mai, OKH a reuşit să obţină de la Hitler ordinul pentru un nou atac cu tancuri, cu anumite îngrădiri. Repetată trecere a trupei de tancuri de la lucrări de reparaţii la deplasare a întârziat însă intervenţia acesteia cu încă 16 ore. Englezii şi francezii au folosit acest răstimp pentru a-şi consolida frontul printr-o regrupare şi pentru iniţierea unei reamplasări în etape a acestuia la capul de pod de la Dunkerque.

Fără nicio speranţă de scăpare şi tot mai îngrămădită în zona din jurul oraşului Bruges, armata belgiană a capitulat în dimineaţa zilei de 28 mai. În ciuda opoziţiei guvernului său, care a plecat în exil, regele Leopold a insistat să meargă împreună cu armata sa în prizonierat german.

În seara de 26 mai, amiralitatea britanică a dispus începerea evacuării formaţiunilor engleze şi franceze, evacuare care a intrat în istorie sub numele de „Operaţiunea Dynamo”. Cu ajutorul a circa 860 de vase adunate, majoritatea ambarcaţiuni mici, s-a reuşit cu colaborarea voluntară a populaţiei engleze din zona coastei, ca între 27 mai şi 4 iunie să se aducă în Anglia aproape 340.000 de oameni, printre care 120.000 de francezi şi belgieni, însă fără material şi arme grele. Deşi s-au angajat puternic, forţele aeriene germane nu au reuşit să împiedice acţiunea de evacuare. Cauzele au fost vremea parţial nefavorabilă, apărarea îndârjită a forţelor aeriene engleze şi efectul redus al bombelor în nisipul moale al plajelor. În cazul marinei militare germane s-au făcut simţite marile pierderi din acţiunea Norvegia: aceasta a putut să pună în luptă ambarcaţiuni rapide şi submarine, dar nu şi distrugătoare şi vedete torpiloare, deoarece alte pierderi ale acestor unităţi, ar fi afectat puternic capacitatea de operare a forţelor marine grele de suprafaţă. Totuşi, s-a reuşit scufundarea a 243 de vehicule inamice, printre care 6 distrugătoare engleze şi 3 franceze.

În dimineaţa zilei de 4 iunie, ultimele nave de transport au părăsit Dunkerque. Prima fază a campaniei de vest era încheiată, armatele Angliei

fuseseră alungate pentru moment de pe continent. Conform raportului Wehrmacht-ului, până atunci fuseseră luaţi prizonieri 1,2 milioane de soldaţi inamici, fusese distrus sau capturat armamentul a circa 80 de divizii şi fuseseră doborâte peste 1 800 de avioane inamice. Hitler a ordonat arborarea de drapele pe teritoriul Reich-ului timp de opt zile şi tragerea clopotelor timp de trei zile.

În pofida victoriei, obiectivul în sine al campaniei, distrugerea forţelor militare engleze şi eliminarea lor din desfăşurarea ulterioară a războiului, nu fusese îndeplinit. Grosul corpului expediţionar englez reuşise să scape pe insulele britanice. Acest lucru a fost iniţial fără nicio importanţă pentru următoarele lupte din Franţa, însă avea să îşi arate efectele mai târziu. Împreună cu trupele engleze transportate înapoi din Narvik, diviziile salvate de la Dunkerque au constituit miezul unei noi armate, care – echipată mai întâi cu arme vechi americane – era pregătită pentru apărarea insulei engleze şi, exact patru ani mai târziu, împreună cu aliaţii lor americani, urma să păşească din nou pe pământ francez ca o modernă armată invadatoare.

Capitolul 6

Colapsul Franţei şi intrarea Italiei în război: eliminarea factorului de putere francez de pe continent şi extinderea războiului către Sud

Prin „tăietura de seceră”, forţele armate ale Franţei fuseseră lovite greu. Pierduseră aproape jumătate dintre divizii şi majoritatea formaţiunilor motorizate. Întăririle din Africa de Nord şi de la graniţa franco-italiană, precum şi constituirea unor formaţiuni noi au adus numărul diviziilor disponibile împotriva Germaniei la 65, cu care conducerea franceză spera să poată apăra Linia Maginot şi Linia „Weygand”, care o continua în vest până la mare, de-a lungul râurilor Aisne şi Somme. Însă francezilor nu le-a rămas prea mult timp pentru construirea acestei linii: deja în ziua de după cucerirea Dunkerque, pe 5 iunie 1940, ofensiva germană a început „bătălia pentru Franţa”, care fusese pregătită operativ încă din 20 mai, din timpul luptei de învăluire din Belgia. După doar câteva zile, această bătălie devenise fără speranţă pentru francezi. Lovită din greu, armata lor s-a întors pe drumurile ticsite de refugiaţi. Forţele aeriene franceze, care, la începutul bătăliei pentru Franţa, mai constau doar din 400 de avioane de vânătoare şi 70 de bombardiere, fuseseră reduse la jumătate. Pe 10 iunie, guvernul francez a părăsit Parisul şi s-a mutat la Tours. În aceeaşi zi a sosit vestea despre declaraţia de război a italienilor adresată Franţei: după cum a formulat Roosevelt, Italia „a înfipt pumnalul în spate”**21** vecinei sale, aflată în prăbuşire.

Deoarece părea lipsit de sens să se menţină poziţia de apărare din Paris, în timp ce la vest de capitală trupele germane trecuseră Sena şi în est râul Marne, generalul Weygand a ordonat pe 12 iunie retragerea generală pe linia Caen-Tours-cursul mediu al Loarei-Dijon. Pe 14 iunie, trupele germane intrau în Paris, care fusese declarat oraş deschis. Între timp, atacase şi corpul G al armatei germane (generalul-colonel Ritter von Leeb), străpunsese pe 14 iunie Linia Maginot la Saarbrücken şi, două zile mai târziu, trecuse Rinul la Golmar. Pe 17 iunie, prin intermedierea Spaniei, noul guvern francez condus de mareşalul Pétain solicita armistiţiul.

Având în vedere anticipatul colaps militar, generalul Weygand şi locţiitorul prim-ministrului Reynaud, mareşalul Pétain, ajunseseră deja după primele zile ale bătăliei pentru Franţa la convingerea că guvernul francez ar trebui să încheie pacea câtă vreme mai dispunea de suficiente trupe pentru a împiedica o anarhie generală în ţară, dacă nu mai rău – o revoluţie socială. Pericolul eliminării Franţei din război l-a determinat pe Churchill să zboare pe 11 iunie spre Cartierul (General francez din Briare lângă Orléans. El i-a conjurat pe francezi să apere Parisul şi să opună în Franţa o rezistenţă care să ajungă până la nivelul unui război de gherilă, pentru a le permite cât mai multor forţe posibil retragerea spre nordul Africii şi, cu ai uterul puternicei Hote franceze, să continue războiul din imperiul colonial. Acesta era şi punctul de vedere al lui Reynaud şi al unei minorităţi din cabinetul francez, din care făceau parte ministrul de Interne Mandel şi generalul de Gaulle, care fusese numit subsecretar de stat în Ministerul Apărării. Weygand i-a solicitat lui Churchill angajarea tuturor escadrilelor de avioane de vânătoare englezeşti în Franţa, deoarece aici situaţia ar fi urmat să devină decisivă. Însă Churchill nu era pregătit să reducă în continuare cele 25 de escadrile de avioane de vânătoare, considerate un minim necesar pentru apărarea insulei engleze. În răspunsul lui Churchill către Reynaud se reflectă totodată diferenţa dintre gândirea continentală a militarilor francezi şi gândirea global-maritimă a premierului britanic: „Acesta nu este punctul decisiv şi aceasta nu este ora decisivă. Va sosi ora când Hitler va lovi Anglia cu Luftwaffe a sa. Dacă păstrăm supremaţia aeriană şi dacă putem menţine mările deschise… atunci vă vom recâştiga totul”**.22** Însă Weygand şi Pétain, care credeau că şi Anglia va fi înfrântă de germani sau obligată să cedeze într-un timp previzibil, au văzut în ideea sacrificării patriei şi a abandonării ei în mâinile inamicului numai intenţia egoistă a Angliei de „a lupta până la ultimul francez” şi de a-şi prelungi viaţa pe spezele Franţei. Ei credeau că vor servi cel mai bine interesele naţionale ale Franţei dacă se angajau în dialog cu inamicul, înainte ca înfrângerea să fie completă.

În această situaţie disperată, pe 10 iunie Reynaud i-a adresat un apel dramatic preşedintelui Roosevelt, în care îl ruga să acorde sprijin până la limita extremă a posibilului. Însă, având în vedere starea de spirit izolaţionistă, predominantă în Statele Unite ale Americii, Roosevelt nu a putut face mai mult, decât să răspundă pe 13 iunie că guvernul său îşi va dubla

strădaniile pentru livrările de materiale de război – şi că dorea ca şi această înţelegere să nu fie sub nicio formă făcută publică. Roosevelt nu îşi putea periclita realegerea din noiembrie 1940 prin obligarea Statelor Unite la sprijinirea puterilor occidentale, depăşindu-şi atribuţiile constituţionale. Churchill a interpretat însă răspunsul lui Roosevelt că, prin acesta, Statele Unite se obligau la o intrare ulterioară în război, în cazul în care Franţa nu ar renunţa şi ar rămâne în luptă. Însă această percepţie a lui Churchill a fost contrazisă explicit printr-o altă telegramă a lui Roosevelt, din aceeaşi zi.

În momentul acutizării cererilor militarilor francezi pentru încheierea imediată a unui armistiţiu, pe 13 iunie, Churchill a zburat încă o dată pentru consfătuiri la Tours, locul unde se retrăsese guvernul francez între timp. Acum, Reynaud l-a întrebat pe Churchill oficial dacă, ţinând cont de toate victimele pe care francezii le-au dat deja pentru obiectivul comun, Anglia doreşte să elibereze Franţa de obligaţia asumată la 28 martie 1940 de a nu încheia o pace specială sau un armistiţiu separat. Churchill a explicat că Anglia nu îşi va irosi timpul cu reproşuri şi învinovăţiri la adresa Franţei, însă nu poate să exonereze Franţa de obligaţiile sale.

În căutarea unei soluţii de ieşire, Reynaud a propus ca, pe modelul altor state europene cucerite de Hitler, guvernul francez să părăsească ţara pentru a continua din străinătate lupta pentru eliberarea patriei, în timp ce generalisimul Weygand urma să fie împuternicit ca, într-un moment ulterior, considerat de el necesar, să capituleze. Însă Weygand a refuzat să elibereze politicienii de responsabilitatea capitulării, în plus, un armistiţiu care să nu fie încheiat de către guvern nu ar fi adus pacea, ci ar fi predat Franţa total ocupaţiei germane. În timp ce guvernul dezbătea aceste probleme la Bordeaux, următorul său loc de refugiu, pe 16 iunie Churchill a apelat la un mijloc extrem pentru a-i face pe francezi să nu renunţe: le-a oferit o uniune între Franţa şi Anglia, cu organe de stat comune şi cu drept de cetăţenie comună. El spera ca prin această propunere să îi ofere lui Reynaud mijloacele de a convinge cabinetul să mute flota franceză în porturi englezeşti şi să continue războiul dinspre Africa. Însă propunerea de uniune s-a lovit în rândul celor mai mulţi membri ai guvernului francez de neîncredere şi refuzuri: ei au văzut în aceasta doar un mijloc al Angliei de a pune stăpânire pe imperiul colonial francez şi pe flotă. Pétain era convins că şi Anglia însăşi va fi înfrântă în câteva săptămâni şi vorbea despre o „căsnicie cu un cadavru”. Reynaud

pierduse partida, în seara de 16 iunie şi-a dat demisia şi i-a recomandat preşedintelui republicii, Lebrun, să îl numească prim-ministru pe mareşalul Pétain. Pétain a format imediat un nou cabinet şi încă în aceeaşi noapte, prin intermediul Madridului, a solicitat oficial condiţiile germane pentru un armistiţiu. Englezilor li s-au oferit asigurări că nu se va accepta o cedare a flotei franceze către Germania.

La încheierea armistiţiului cu Franţa, Hitler a fost nevoit pentru prima dată să ţină cont de dorinţele şi obiectivele aliatului său, Italia, pentru că Mussolini intrase în război în primul rând pentru a participa la prada pe care o anticipase. Până atunci, Italia, care nu era înarmată pentru un război, rămăsese în postura de „non-beligeranza". „Purtarea unui non-război" urma să însemne că Italia, deşi beneficia de avantajele unui stat neutru, din punctul de vedere al atitudinii era de partea Germaniei. Regele Victor Emanuel al III-lea, ministrul de Externe şi ginerele lui Mussolini, contele Ciano, militari de frunte ca şeful Statului Major general, mareşalul Badoglio şi cercurile conducătoare, influenţate de Biserica catolică, susţineau în continuare neutralitatea Italiei. Mussolini însuşi oscila în sentimentele faţă de partenerul său de succes din cadrul Axei, între admiraţie şi resentimente pline de invidie. Pe de-o parte, nu avea încredere în creşterea de putere a Germaniei, pe de altă parte, se temea să nu rateze şansa ca, alături de Germania, să îşi îndeplinească ambiţiile pe care le nutrea pentru spaţiul mediteraneean. De fapt, o victorie totală germană îi era la fel de neplăcută ca şi o victorie a puterilor occidentale. De aceea, el a mai încercat şi printr-o scrisoare trimisă lui Hitler pe 4 ianuarie 1940, să îl convingă pe acesta să ajungă la o înţelegere cu puterile occidentale, lucru pentru care şi-a oferit medierea. Victoriile germane din Norvegia, Olanda, Belgia şi nordul Franţei l-au convins în sfârşit pe Mussolini de superioritatea Germaniei, care avea să aducă foarte curând un deznodământ al războiului. Apelurile insistente venite de la Reynaud, Churchill şi Roosevelt, care încercau să îl facă pe Mussolini să evite o extindere a războiului, au fost în zadar. Pe 10 iunie, Italia a intrat în război, însă a fost activă într-un singur loc: pe 21 iunie, deci după cererea franceză de armistiţiu – a început un atac italian asupra frontului francez din Alpi, care s-a împotmolit deja în prima linie a francezilor şi care a dezvăluit insuficienta dotare cu arme ofensive a armatei italiene. În această situaţie nici nu se punea problema unor atacuri-surpriză rapide în locuri decisive strategic în lupta

pentru un „mare nostro” – cum ar fi Tunis, pentru a stăpâni strâmtoarea dintre Tunisia şi Sicilia, sau în Malta, pentru a asigura căile de legătură şi aprovizionare între ţara-mamă şi teatrul de război din Africa. Ce povară a însemnat în final pentru Germania extinderea războiului în spaţiul Mării Mediterane, aveau să se demonstreze abia lunile şi anii care au urmat. Însă Mussolini spera că îi vor cădea în poală, fără luptă, roadele victoriei germane asupra Franţei. El a cerut nici mai mult, nici mai puţin decât Nisa, Savoia, Corsica, Tunisia, Djibuti, Siria, baze pe coasta algeriană şi marocană şi predarea flotei franceze.

Pe 18 iunie, Hitler şi Mussolini s-au întâlnit la München. Hitler a reuşit să îşi convingă partenerul de faptul că faţă de Franţa ar fi potrivite revendicări moderate. Ar trebui evitată neapărat situaţia în care „guvernul francez să refuze cumva propunerile germane şi să se mute în străinătate, la Londra, pentru ca de acolo să continue războiul”. În acest caz, prin flota franceză, Anglia ar dispune de o întărire care ar fi fost absolut deloc binevenită pentru puterile Axei. În plus, el a insistat ca negocierile de armistiţiu cu Franţa să fie purtate separat, deoarece „este puţin probabil ca Italia să dorească să poarte negocieri tocmai în locul în care se desfăşoară negocierile germano-franceze”**23**: Hitler era hotărât ca, pentru ştergerea „umilinţei de la Versailles” să îi facă să semneze în locul istoric de la Compiègne, unde în 1918 fusese primită delegaţia germană de armistiţiu şi atunci italienii fuseseră de cealaltă parte. El dorea probabil şi să îi scutească pe francezi de situaţia penibilă de a trebui să apară în faţa unui „învingător” care până atunci nici nu luptase şi să nu încarce inutil negocierile cu animozitatea italo-franceză. În afară de acestea, el dorea să îşi poată construi independent viitoarea politică faţă de Franţa, pe baza armistiţiului.

În noaptea spre 21 iunie, delegaţia franceză de armistiţiu, sub preşedinţia generalului Huntzinger, a fost condusă prin front către Tours şi primită în prezenţa lui Hitler în vagonul-salon istoric în pădurea de la Compiègne; însă, după ce generalul-colonel Keitel a dat citire preambulului proiectului german al tratatului, Hitler a părăsit locul negocierilor. Chiar dacă de partea germană, în aceste negocieri se vedea şi un „act de dreptate reparatorie” pentru suferinţele din trecut, ele s-au desfăşurat totuşi într-o formă demnă. După lămurirea problemelor individuale şi după consultări telefonice ale lui Huntzinger cu guvernul din Bordeaux, acordul a fost semnat

pe 22 iunie. Condiţiile sale urmăreau obiectivul de a face imposibilă o reluare a luptelor de către Franţa, de a oferi germanilor toate asigurările necesare pentru continuarea războiului împotriva Angliei şi de a crea condiţiile unei viitoare păci, al cărei conţinut, după cum se spunea în preambul, „avea să fie reparaţia nedreptăţii înfăptuite împotriva Reich-ului german”.**2**4 Nordul Franţei cu Parisul, coasta Canalului şi Atlanticului – aproximativ două treimi din Franţa – rămâneau ocupate în vederea desfăşurării în continuare a războiului. Forţele militare franceze au fost demobilizate, armamentul şi materialele de război au fost predate parţial Germaniei, parţial depozitate în partea neocupată a ţării, sub control german şi italian. Franţei i-a rămas o armată de 100.000 de oameni, în schimb trupe masive în colonii. Flota franceză – în măsura în care nu a fost autorizată cu apărarea intereselor coloniale franceze – urma să fie demobilizată în anumite porturi franceze, sub supraveghere germană şi italiană. Germania a promis solemn să nu folosească flota reţinută astfel în scopurile propriei strategii de război şi, la încheierea păcii, să nu ridice niciun fel de pretenţii asupra ei. Toţi prizonierii de război şi civili germani trebuiau predaţi, în plus, la cerere, emigranţii germani din toate posesiunile franceze. În schimb prizonierii de război francezi urmau să rămână în custodie germană până la încheierea păcii. O comisie permanenta germano-franceză de armistiţiu urma să controleze îndeplinirea tratatului şi acesta urma să intre în vigoare imediat ce s-ar fi înfăptuit un armistiţiu franco-italian.

După ce delegaţia franceză a plecat la Roma în avioane germane, pe 24 iunie a fost semnat acolo şi armistiţiul dintre Franţa şi Italia, lucru care a decurs fără nicio ceremonie. Mussolini şi-a amânat cererile sale extinse până la încheierea păcii. El s-a mulţumit cu menţinerea sub ocupaţie a zonelor cucerite de ei, care de abia dacă depăşeau graniţele Italiei, şi a unei fâşii înguste de teritoriu la Nisa, cu oraşul Mentone. Franţa trebuia să instituie zone demilitarizate de-a lungul graniţei franco-italiene şi a celei dintre Tunisia şi Libia, în plus, în teritoriile sale din vecinătatea Libiei, precum şi să demilitarizeze porturile Toulon, Ajaccio din Corsica, Biserta din Tunisia, Oran din Algeria şi Somalia Franceză pe perioada războiului împotriva Angliei şi să pună la dispoziţie portul Djibouti pentru transporturile către Etiopia. Restul stipulărilor corespundeau convenţiilor germano-franceze.

Armistiţiul a intrat în vigoare pe 25 iunie 1940, la ora 0**.35**. În bătălia

pentru Franţa, Germania câştigase o victorie copleşitoare, cu preţul a 27 074 de morţi, 111 034 de răniţi şi 18 384 de dispăruţi. Franţa înregistra înjur de 100.000 de persoane căzute în luptă şi 1,9 milioane în prizonierat german. Prin utilizarea operativă a unor formaţiuni mobile în colaborare cu Luftwaffe, conducerea mobilă a armatei germane se dovedise net superioară strategiei defensive a inamicului. În ochii lumii, părea că Wehrmacht-ului german nu i se putea rezista, arta de comandant a lui Hitler părea de necontestat. Hitler a dispus ca „victoria cea mai glorioasă a tuturor timpurilor” să fie onorată prin arborarea drapelelor în Reich timp de zece zile şi tragerea clopotelor timp de şapte.

Odată cu Franţa, Hitler – care prin acoperirea oferită de către sovietici, purtase din nou un război pe un singur front – a reuşit să-şi înfrângă concurentul la hegemonie în Europa Centrală. Pentru Hitler era clar că „duşmanul de generaţii” francez nu avea voie să se mai ridice niciodată la poziţia de putere pe care o deţinuse pe continentul european, pentru a-i contesta din nou supremaţia Germaniei. Însă Hitler şi-a păstrat încă ascunse intenţiile. Condiţiile lui, extrem de moderate, impuse Franţei aveau ca prim obiectiv să-i… neutralizeze” imperiul colonial şi flota şi să lase francezilor doar atâta potenţial încât să-şi apere posesiile împotriva accesului englezilor – pentru că ele ar fi însemnat valoroase baze de operaţii pentru strategia de război engleză. El a trebuit să ia în calcul faptul că, în cazul unei dezvăluiri premature a obiectivelor sale finale, Franţa va continua războiul de partea Angliei dinspre Africa de Nord sau măcar că se vor desprinde coloniile franceze de guvernul Pétain. Deja anexarea de facto, care a urmat curând, a Alsaciei şi Lorenei – şi a Luxemburgului – împreună cu „măsurile de germanizare”, instituirea unei zone prohibite în estul Franţei şi pe coasta Canalului, în care refugiaţii francezi nu mai aveau voie să revină, în plus evitarea unei cooperări cu forţele colaboraţioniste din Franţa, cărora, prin» ducerea la cunoştinţă a viitoarelor graniţe franceze, li s-ar fi putut oferi siguranţă şi un obiectiv profitabil pentru lupta de partea Germaniei – toate acestea nu lăsau să se întrevadă nimic bun pentru viitorul Franţei sub supremaţie germană.

Franţa neocupată părea să se încadreze temeinic în „Noua Europa”. Guvernul Pétain, care se stabilise în final la Vichy, a devenit punctul de cristalizare al oponenţilor politici interni ai Republicii franceze şi ai regimului

său parlamentar, care era făcut răspunzător pentru colaps. Bazându-se pe Germania şi Italia, aceste forţe cereau instituirea unui regim conservator autoritar. Simbolul acestei noi Franţe a devenit figura bătrânului mareşal Pétain, care putea fi comparată cu Hindenburg, şi care, în calitatea sa de „Chef de l'état français", a devenit atât şef al statului, cât şi şef al guvernului. Senatul şi Camera nu mai puteau fi convocate de acum decât de către şeful statului. Pe lângă consiliul de miniştri, al cărui preşedinte era Pétain însuşi, exista un comitet mai restrâns, Consiliul cabinetului, care efectua de fapt munca efectivă şi care era prezidat de locţiitorul lui Pétain, Pierre Laval. Laval, care credea în victoria deja stabilită a Germaniei, era adeptul politicii de colaborare, chiar extinsă, cu Germania în condiţiile naţional-socialiştilor, pentru ca, fiind de partea învingătorului, să ocupe un loc asigurat în cadrul „Noii Ordini din Europa". El avea să fie amarnic dezamăgit de atitudinea lui Hitler.

Evenimentele au dus la o rupere totală între guvernul francez şi aliaţii englezi de până atunci. Pentru a elimina pericolul ca Hitler, sub un pretext oarecare, să folosească totuşi moderna flotă franceză în desfăşurarea războiului, pe 3 iulie 1940 britanicii au pus stăpânire pe neaşteptate pe toate navele de război franceze din porturile aflate sub stăpânirea lor. O puternică escadră engleză a fost trimisă la Oran şi Mers-el-Kebir, pentru a solicita unităţii navale franceze, ancorate acolo sub comanda amiralului Gensoul, să treacă de partea engleză, să acosteze într-un port englez sau să sabordeze navele. Când amiralul francez a refuzat, englezii au deschis focul şi au scos din luptă trei nave de război, printre care şi modernul vas „Dunkerque", în timp ce nava de acelaşi tip, „Strassbourg", a reuşit să scape, grav avariată, la Toulon. Pe 8 iulie, printr-un atac britanic a fost avariată grav nava de luptă „Richelieu", aflată la Dakar, care nu era complet terminată. Acestei operaţiuni, denumită „Catapult" şi care era menită să asigure supremaţia navală a englezilor şi pe care Churchill a numit-o „o decizie detestabilă, cea mai nenaturală şi mai dureroasă pe care am fost nevoit să o iau vreodată"**25**, guvernul de la Vichy i-a răspuns cu un atac de represalii ale forţelor sale aeriene asupra Gibraltarului şi cu ruperea relaţiilor diplomatice cu Anglia.

În timp ce imperiul colonial francez a sprijinit mai întâi la unison guvernul de la Vichy, acesta avea să se transforme în curând într-o concurenţă serioasă prin „Comitetul Naţional al Francezilor Liberi", pe care l-a înfiinţat la

Londra generalul de Gaulle. În ziua în care francezii înaintaseră oferta de armistiţiu, de Gaulle îl condusese la aeroport pe generalul Spears, ofiţerul de legătură al lui Churchill cu comandamentul suprem francez, şi unde se aruncase în avionul care tocmai pornea, pentru a zbura şi el la Londra. În seara următoare, pe 18 iunie 1940, el a adresat prin radio un apel către poporul francez pentru continuarea luptei de partea imperiului mondial britanic, care deţinea supremaţia navală şi care avea să învingă cu ajutorul sprijinului material al Statelor Unite: „Acest război nu a fost decis prin bătălia pentru Franţa. Acest război este un război mondial”.**26** Iniţial, în Franţa, mişcarea francezilor liberi a lui de Gaulle a rămas fără niciun ecou. Însă ea a reuşit să se afirme în coloniile mai îndepărtate ca, de exemplu, Africa Ecuatorială Franceză şi Camerun, cu sprijinul parţial al guvernatorilor locali. O debarcare încercată de forţe franceze libere în Dakar, cu obiectivul de a câştiga şi Africa de Vest Franceză şi de a trece de acolo în Africa de Nord, a fost respins în septembrie 1940 prin forţe militare de către guvernatorul Boisson, fidel guvernului de la Vichy. În acest atac, forţele militare britanice au garantat doar protecţie, pentru a păstra caracterul francez al acţiunii. Însă, cu cât guvernul de la Vichy, iniţial dispus la înţelegeri, era tratat tot mai jignitor de Hitler şi deznodământul unui război care se întindea mult în timp devenea tot mai incert, cu atât avea să crească rezistenţa antigermană în patrie, exprimată prin acte ilegale îndreptate împotriva ocupaţiei germane.

Capitolul 7

„Leul-de-mare”, „Vulturul" şi bătălia din Atlantic: stagnarea războiului împotriva Angliei

După înfrângerea puterilor occidentale pe continent şi după câştigarea ţărmului Canalului şi Atlanticului ca bază pentru desfăşurarea ulterioară a războiului german, Hitler credea că Anglia s-ar afla într-o situaţie fără speranţă şi că ar fi pregătită pentru o înţelegere. Deoarece, pentru a evita o invazie iminentă şi ameninţătoarea distrugere a puterii sale economice printr-o strangulare a liniilor vitale de aprovizionare, Anglia trebuia să facă, în concepţia lui Hitler, doar un singur lucru: să recunoască evidenţa supremaţiei Germaniei pe continentul european şi, în cele din urmă, să restituie fostele colonii germane. În schimb, i s-ar oferi păstrarea integrităţii flotei sale şi a imperiului său mondial – pe care Hitler l-a considerat întotdeauna un „factor global de stabilizare” şi a cărui distrugere nu ar fi fost decât în favoarea Japoniei, Americii şi a Uniunii Sovietice. Germanii au întins cu precauţie antene de pace prin intermediul Suediei, Statelor Unite şi Vaticanului. Prin cedarea englezilor, Hitler ar fi impus în final transpunerea în realitate a concepţiei sale ideale, care îi plutea în faţă încă din momentul redactării cărţii sale *Mein Kampf*: în primul rând, cu ajutorul acoperirii oferite de imperiul mondial britanic, să pornească împotriva colosului continental sovietic pentru a dobândi în Est spaţiu vital pentru germani şi apoi să înfiinţeze o „Indie germană”.

Încă din 15 iunie 1940, când campania din Franţa se apropia de final, Hitler a stabilit reducerea puterii armate la 120 de divizii.

Pe 9 iulie, a dat ordin ca centrul de greutate al înarmării să fie îndreptat asupra Luftwaffe şi marinei de război – o măsură care putea fi considerată atât o pregătire pentru demobilizarea generală, cât şi o pregătire pentru o continuare a războiului împotriva Angliei.

În primă fază, Hitler a amânat şedinţa Reichstag-ului pentru sărbătorirea victoriei asupra Franţei, deoarece aştepta remanierea cabinetului englez şi o ofertă de negocieri. Guvernul englez nu avea însă niciun gând de capitulare şi de renunţare la obiectivul pentru care intrase în război:

menţinerea echilibrului în Europa. Dorinţa absolută de rezistenţă a guvernului britanic nu a fost paralizată niciun moment de vreun gând de compromis – chiar dacă un asemenea compromis i-ar fi oferit probabil Angliei postura de spectator la o confruntare între Germania naţional-socialistă şi Rusia bolşevică, încă din 18 iunie 1940, Churchill conturase în faţa Camerei Inferioare atitudinea engleză:

„Hitler ştie foarte bine că trebuie ori să ne sfărâme pe noi pe insula noastră, ori să piardă războiul. Dacă suntem capabili să îi ţinem piept, atunci poate fi eliberată întreaga Europă… De aceea, haideţi să ne înarmăm pentru a ne îndeplini obligaţiile; haideţi să acţionăm astfel încât, şi dacă Imperiul Britanic şi comunitatea sa de naţiuni vor mai exista şi peste o mie de ani, oamenii să spună şi atunci: «Acesta a fost cel mai mare moment al său»”.**27**

Politica guvernului britanic a fost aprobată unanim de către poporul englez. Pentru Hitler, ea însemna faptul că ceea ce fusese dobândit prin aplicarea violenţei nu era asigurat, ci putea fi păstrat pe viitor numai cu ajutorul violenţei. Hitler era obligat acum să treacă la luptă împotriva ţării-mamă engleze, în timp ce spera în continuare că, printr-o pură demonstraţie de forţă să îi facă pe englezi să cedeze.

Cu această ocazie s-a dovedit din nou că Germania pornise la război în 1939 fără un plan general cuprinzător, deoarece conducerea germană nu se gândise niciodată până atunci la o debarcare pe insula engleză. Împotriva Angliei, conducerea supremă a Wehrmacht-ului luase până atunci în considerare numai ca, la câştigarea unor baze de pornire favorabile prin Luftwaffe şi marina militară, să buca un război economic cuprinzător, care urma să facă insula incapabilă de luptă din cauza dependenţei mari faţă de importuri.

Atunci, când pe 2 iulie 1940, din dispoziţia lui Hitler, OKW a ordonat pentru prima dată celor trei sectoare ale Wehrmacht-ului să adopte măsuri de pregătire pentru cazul unei debarcări în Anglia, acţiunile au fost începute sub presiunea timpului şi a împrejurărilor. Pe 16 iulie, a fost emisă Directiva de bază nr. 16 a lui Hitler: „Deoarece Anglia, în ciuda situatei ei militare disperate, nu lasă se vadă niciun semn de disponibilitate pentru convorbiri, am decis să pregătim o acţiune de debarcare împotriva Angliei şi, dacă este necesar, să o şi punem în practică”. Obiectivul acestei acţiuni, desfăşurate sub numele de cod „Leul-de-mare”, urma să fie „eliminarea completă a ţării-mamă

engleze ca bază pentru continuarea războiului împotriva Germaniei” şi, în caz de nevoie, „ocuparea ei completă”.**2**8 Iniţial, pregătirile urmau să fie încheiate la mijlocul lui august. Armata solicita un front de debarcare pe cât posibil de larg, pentru a putea trece rapid la un război mobil. Marina cerea în schimb an loc de descindere îngust, pentru a putea asigura atât transportul, cât şi debarcarea împotriva forţelor navale britanice, net superioare. Prin ordinul OKW din 27 august, Hitler a luat în final o decizie de compromis, prin stabilirea frontului de debarcare între Folkestone şi Worthing. Sarcina principală urma să îi revină grupului A de armată, aflat acum sub comanda generalului feldmareşal von Rundstedt. Forţele militare de debarcare erau formate din 24 de divizii, dintre care la prima şi a doua adunare urmau să fie transportate pe malul celălalt câte 9 divizii. Pentru preluarea oraşului Brighton şi a înălţimilor la nord de Dover, fuseseră prevăzute suplimentar trupe de paraşutişti. Grupul B de armată stătea pregătit cu 3 divizii pentru a întări trupele de debarcare sau, în cazul evoluţiei favorabile a acţiunii, să pornească de la Cherbourg şi să debarce în Lyme Bay, la Weymouth. Acestor forţe militare, care urmau să fie mărite prin rezerve OKH aduse ulterior, le stăteau împotrivă de partea engleză, pe lângă trupele teritoriale şi Home Guard, 26 de divizii active, parţial insuficient înarmate – dintre care 3 de tancuri şi 13 divizii de elită, pregătite să intervină în sudul Angliei.

Atunci când pregătirile s-au prelungit, pe 31 iulie, Hitler a fixat termenul de încheiere a acestora pentru 15 septembrie, deoarece după această dată contribuţia decisivă a Luftwaffe ar fi fost incertă din cauza vremii. Conducerea engleză, care a aflat de pregătirile pentru invazie de la unităţile aeriene de recunoaştere, din mesajele agenţilor şi din comunicări radio individuale ale Luftwaffe, descifrate prin „Ultra”, a dat pe 7 septembrie alarma de invazie (nume de cod „Cromwell”), când un ordin german interceptat dispunea pe 8 septembrie suspendarea tuturor permisiilor. Până pe 4 septembrie, marina germană adunase din transportul naval intern şi de coastă al Germaniei şi al ţărilor ocupate 168 de vapoare de transport adecvate (eu peste 700.000 de tone registru-brut), 1910 barje, 419 şlepuri şi vapoare pescăreşti, precum şi 1 600 de bărci cu motor. Economia germană, care dispunea de o capacitate totală de 1 200.000 de tone registru-brut în navele sale a fost deosebit de afectată prin retragerea; i peste 440.000 de tone registru-brut. Atunci când, în primele zile ale lui septembrie, a început

deplasarea navelor de transport din porturile nord-germane, de-a lungul ţărmului Canalului către sud, în pornirile de îmbarcare, aceasta a fost deranjată şi întârziată considerabil prin acţiunile de minare şi atacurile Royal Air Force, care a împiedicat în mare măsură acţiunile necesare de evacuare a minelor. Pe: U) august, conducerea marinei militare a anunţat că, din cauza acţiunilor forţelor aeriene engleze şi a insuficientei protecţii a propriilor nave, termenul de 15 septembrie nu va putea fi respectat. OKW a decalat termenul pentru 21 septembrie. Marina spera să termine pregătirile până atunci, însă pe 10 septembrie atrăgea atenţia că încă nu se realizase supremaţia germană în zona Canalului, lucru considerat condiţie obligatorie. Pentru a aştepta rezultatul războiului aerian care se înteţise, Hitler a prelungit termenul până în 24 septembrie. Când pe 16 septembrie condiţiile de vreme nu au mai permis atacuri majore ale Luftwaffe, în ziua următoare Hitler a amânat acţiunea „până la noi ordine”. Un mesaj radio german din 17 septembrie, descifrat prin „Ultra”, şi care spunea ca divizia 7 de aviaţie să relaxeze din nou pregătirile care se făceau pe aeroporturile olandeze şi care erau prevăzute pentru transportul aerian al trupelor şi proviziilor, l-a făcut pe Churchill să aprecieze că pericolul acut de invazie trecuse, el hotărând să deplaseze de acum trupe de pe insulele britanice către nordul Africii, pentru a-i alunga pe italienii care intraseră în Egipt. Însă, deoarece, concomitent, soseau şi veşti despre continuarea pregătirilor germane pentru invazie, pe care Hitler le comandase pentru inducerea în eroare a englezilor, amiralitatea britanică s-a hotărât abia în noiembrie să utilizeze distrugătoarele la asigurarea convoaielor din Atlantic, care fuseseră reţinute pentru apărarea în faţa unei invazii. Însă Hitler stabilise într-adevăr pe 12 octombrie să amâne definitiv debarcarea până în primăvara lui 1941. Fusese luată una dintre cele mai importante decizii din cel de-al Doilea Război Mondial. Consecinţa acestei decizii a fost că nu a fost îndeplinită premisa considerată de toate părţile beligerante drept cea mai importantă: dominaţia sau măcar superioritatea aeriană germană în spaţiul de deasupra Canalului şi a sudului Angliei.

Până în vara anului 1940, războiul aerian împotriva Angliei a fost caracterizat de reţineri puternice. Prin campania de vest fuseseră câştigate acum baze favorabile, însă construirea organizaţiilor de la sol şi completarea formaţiunilor au necesitat o perioadă de peste cinci săptămâni. Până la începutul lui august, numărul maşinilor de zbor a putut fi adus la 949 de

avioane de luptă, 336 Stuka, 869 de avioane de vânătoare şi 268 de avioane distrugătoare. Acestora li se opuneau de partea engleză 500 de bombardiere şi 700 de avioane de vânătoare, în principal de tipurile „Hurricane” şi „Spitfire” – ca viteză, inferioare celor germane de tip Me 109, însă superioare acestora ca manevrabilitate, durată de zbor şi armament.

Pe 1 august 1940, a fost emisă Directiva nr. 17 a lui Hitler pentru intensificarea războiului aerian şi naval împotriva Angliei. Prima sarcină a Luftwaffe urma să fie înfrângerea cât mai rapidă a forţelor aeriene britanice prin atacuri asupra unităţilor aflate în zbor, asupra organizaţiilor de la sol şi asupra industriei de armament aerian. După obţinerea unei superiorităţi aeriene în timp şi spaţiu, atacurile urmau să se concentreze asupra porturilor şi a instituţiilor răspunzătoare cu aprovizionarea cu alimente. Războiul aerian urma să fie dus astfel încât Luftwaffe să îşi poată îndeplini oricând şi atribuţiile din cadrul acţiunii „Leul-de-mare”. Avea însă să se demonstreze că bunăoară comandamentul suprem al Luftwaffe nu a stopat executarea directivei exclusiv din cauza pregătirilor pentru debarcare.

Din cauza condiţiilor meteorologice, primele atacuri masive ale flotei aeriene 2 (feldmareşalul Kesselring) şi 3 (feldmareşalul Sperrle), pornite din Olanda, Belgia şi nordul Franţei asupra aeroporturilor din apropierea ţărmului din sudul Angliei, nu au putut începe decât pe 13 august („Ziua vulturului”). Însă, dacă Göring sperase că va putea înfrânge forţele aeriene de vânătoare într-o lună, curând a văzut că s-a înşelat: avioanele de vânătoare engleze au evitat confruntările aeriene cu cele germane şi s-au angajat în luptă doar atunci când atacau bombardiere germane intrate pe teritoriul lor. De aceea, pentru a provoca avioanele de vânătoare britanice, atacurile s-au extins asupra organizaţiilor de la sol şi a industriei aeronautice din jurul Londrei. Dar deja de aici s-a demonstrat că, în fond, Luftwaffe nu era pregătită pentru un război aerian strategic. Lipseau bombardierele grele rapide, puternic echipate cu armament şi avioanele de vânătoare de escortă, cu rază mare de acţiune. Neblindate şi înarmate insuficient pentru apărare, bombardierele germane aveau nevoie de o protecţie considerabilă a avioanelor de vânătoare, lucru care, din cauza duratei reduse de zbor a Me 109, nu putea fi asigurat decât pentru scurt timp. Motoplanoarele tip Me 110, cu două motoare, aveau autonomie mai mare, nu dispuneau însă de o suficientă manevrabilitate pentru a învinge avioanele de vânătoare engleze. Deoarece englezii şi-au menţinut

tactica de a utiliza avioanele de vânătoare numai împotriva bombardierelor şi de a evita luptele cu avioanele de vânătoare germane, deznodământul dorit de germani nu s-a produs, însă conducerea engleză privea cu îngrijorare continuarea atacurilor germane asupra serviciilor de la sol ale apărării engleze. Dar tocmai acum, conducerea Luftwaffe a mutat atacurile asupra potenţialului economic şi asupra Londrei.

În discursul ţinut la deschiderea Winterhilfswerk[5] în 4 septembrie, Hitler a ameninţat să „şteargă de pe faţa pământului oraşele engleze". Astfel a început a doua fază a luptei aeriene de deasupra Angliei, cu obiectivul de a distruge puterea economică engleză şi de a demoraliza populaţia. Această fază a început în perioada dintre 6 şi 19 septembrie, mai întâi cu atacuri masive, de zi şi de noapte, asupra dotărilor portuare şi asupra altor obiective militare şi economice din Londra şi împrejurimi. Odată cu ea, obiectivele războiului aerian s-au îndepărtat de pregătirea operaţiunii „Leul-de-mare". Bătăliile aeriene care au început în acea perioadă aveau să însemne pierderi grele de ambele părţi. Numai pe 15 septembrie 1940, ziua „Battle of Britain", în care luptele aeriene şi-au atins apogeul, Luftwaffe a pierdut 56 de avioane, şi cu fiecare avion prăbuşit s-a pierdut şi echipajul instruit, în timp ce piloţii britanici care se puteau salva nevătămaţi prin salturi cu paraşuta erau disponibili în continuare pentru noi angajări în luptă. Când, pe 16 septembrie, atacurile masive au fost întrerupte din cauza vremii neprielnice, nu se reuşise nici nimicirea potenţialului industrial al Angliei, în ciuda distrugerilor considerabile, nici înfrângerea voinţei populaţiei şi nici câştigarea superiorităţii aeriene necesare pentru acţiunea „Leul-de-mare". Până pe 13 noiembrie fuseseră pierdute în total 1 733 de avioane germane şi 915 engleze.

Odată cu atacul asupra oraşului Coventry în noaptea dintre 14 şi 15 noiembrie 1940, a început uldma etapă a luptei aeriene pentru Anglia, marcată prin atacuri nocturne asupra oraşelor industriale şi porturilor, şi care a fost stopată definitiv în 1941, deoarece acest tip de atacuri nu avea cum să-i convingă pe englezi să încheie pacea, iar grosul Luftwaffe (61 de procente) a fost angajat de atunci încolo în Est. În această perioadă, prin creşterea producţiei engleze de avioane şi prin mărirea livrărilor din Statele Unite, nu mai exista nicio şansă de succes. Hitler pierduse bătălia aeriană pentru Anglia; până la sfârşitul lunii martie 1941, aceasta costase în total forţele

5 Acţiune de caritate în Germania nazistă (n. tr.)

militare germane 2 265 de avioane, 1 995 de morţi, 1 313 răniţi şi 2 591 de dispăruţi sau prizonieri. Ea a constituit totodată şi prima înfrângere decisivă pe care a trebuit să o accepte Germania în cel de-al Doilea Război Mondial. Şi „Ultra” contribuise la acest lucru. Este adevărat că, prin descifrarea mesajelor radio germane, englezii nu puteau afla anticipat obiectivele şi orele atacurilor formaţiunilor de luptă germane, deoarece ordinele pentru aplicaţii nu erau transmise prin radio: de aceea, trebuie catalogată ca legendă şi afirmaţia că Churchill ar fi ştiut cu trei zile înainte de atacul nocturn asupra oraşului Coventry (14/15 noiembrie), însă nu ar fi dispus măsuri deosebite de apărare şi nici evacuarea oraşului, ca să nu deconspire germanilor secretul „Ultra”. Însă, din multele mesaje individuale descifrate, englezii au aflat date valoroase despre dispoziţia şi staţionarea trupelor aeriene germane, precum şi despre forţele şi disponibilitatea de luptă a unităţilor individuale. Aceste cunoştinţe le-au permis să identifice formaţiunile de zbor care se apropiau şi care le erau semnalate de sistemul de avertizare radar, să angajeze raţional propriile avioane de vânătoare împotriva bombardierelor şi să evite avioanele de vânătoare inamice. Pe 15 august, când luptele aeriene au atins un prim punct culminant, faptul că ştiau despre intenţia germanilor de a ataca în valuri i-a ferit de la a-şi arunca în luptă forţele la primul val, aşa cum sperase Göring. Şi în cazul obstrucţionării procedurilor de ghidare prin fascicul radio, cu ajutorul cărora bombardierele erau duse către ţintă pe timp de noapte, „Ultra” a contribuit la localizarea emiţătoarelor, frecvenţelor şi direcţiei de ghidare a fasciculelor, reuşind să le ghideze în altă parte prin măsuri de bruiaj electronic.

În septembrie 1940, faptul că nu a obţinut superioritatea aeriană a constituit pentru Hitler un motiv obligatoriu care să justifice renunţarea la debarcarea în Anglia. Însă se părea că nu prea dorea să se implice şi, în acest caz, în ciuda stilului său obişnuit, părea că nu vrea să îşi asume un risc prea mare. De aceasta dată se pare că îi lipsea acea voinţă senzaţională, care risipise dubiile generalilor săi înainte de campania din Vest – aici dimpotrivă, a subliniat permanent greutăţile unei astfel de acţiuni, care s-au evidenţiat tot mai mult pe parcursul pregătirilor. Ezitările lui Hitler aveau mai multe motive. În primul rând, faptul că iniţial se aştepta la o disponibilitate de negociere din partea englezilor i-a paralizat toate deciziile. Abia în momentul când aceasta nu a apărut, a căutat în mod serios o nouă strategie pentru continuarea

războiului. Eşecul debarcării, care a întrerupt şirul succeselor sale de până atunci, probabil că a zdruncinat serios şi nimbul invincibilităţii germane şi prestigiul său propriu de strateg, întărind puternic dorinţa de rezistenţă a englezilor. Mai ales forţele angajate din armată şi marină ar fi fost pierdute în mare parte. Dar chiar şi în cazul unei debarcări reuşite şi a ocupării ţării-mamă engleze, trebuia să ia în calcul faptul că guvernul britanic ar fi continuat lupta din Canada şi – probabil împreună cu Statele Unite – l-ar fi implicat pe el, Hitler, într-un prelungit război pe mare în spaţii care nu constituiau obiective ale politicii sale de război. Beneficiarii victoriei asupra Angliei, câştigată cu sânge german, nu ar fi devenit alte puteri – Japonia, Rusia şi Statele Unite – care ar fi moştenit imperiul mondial britanic? Prin prisma obiectivului secular al lui Hitler de a câştiga „spaţiu vital" german în Est, nu ar fi constituit acesta un război pe front inversat şi o astfel de victorie, o victorie în locul greşit? Intenţia de fond a lui Hitler nu era să învingă Anglia, ci să demonstreze inutilitatea oricărei alte contestări a hegemoniei germane. Hitler căuta o cale de ieşire: ce îi determina pe englezi să continue o luptă care era, în opinia sa, fără speranţă? Cum mai putea fi înfrântă Anglia, în afara unei debarcări, şi obligată să încheie pacea? în afară de o asediere a insulei prin atacuri intensificate, pe mare şi în aer, în concepţia lui Hitler mai existau două posibilităţi: un atac asupra poziţiilor engleze din spaţiul mediteraneean şi un atac asupra Uniunii Sovietice.

Într-adevăr, consideraţiile lui Hitler cu privire la o debarcare în Anglia erau în strânsă legătură cu problema rusă. Eşuarea unei invazii sau complicarea într-un război prelungit şi plin de victime cu Anglia puteau avea fără îndoială repercusiuni asupra politicii sovietice. Deşi, până atunci, Uniunea Sovietică se comportase „corect" faţă de aliatul său german, ea trebuia să aibă un interes firesc în a se opune hegemoniei germane asupra Europei. Până atunci, Uniunea Sovietică încercase să compenseze succesele germane printr-o politică expansionistă corespunzătoare în Europa de Est, care s-a menţinut în cadrul delimitării zonelor de interese germano-sovietice, cu excepţia anexării nordului Bucovinei, care urmează să fie explicată în alt context, încă nu existau semne că sovieticii ar intenţiona să se abată de la linia menţinută până atunci. Însă Stalin ar permite într-adevăr înfrângerea definitivă a Angliei? Nu ar folosi el orice situaţie dificilă, în care ar putea ajunge Germania în lupta ei cu Anglia, pentru a obţine noi concesii teritoriale

în Europa de Est? însă nu constituia ameninţarea din spate a Germaniei de către sovietici speranţa Angliei, care o determina să continue lupta, în opinia lui Hitler inutilă, pentru reconstituirea echilibrului în Europa? Hitler a tot analizat acest gând încă de la începutul lui iulie, şi el lua forme tot mai concrete.

Deja din această perioadă, Hitler vedea în atacul asupra Uniunii Sovietice un mijloc de a scurta războiul împotriva Angliei şi de a-i pune capăt printr-o cedare forţată a englezilor. De aceea, în iulie 1940, Hitler a transmis OKH primele indicaţii cu privire la pregătirea unei campanii împotriva Uniunii Sovietice, ale cărei caracteristici de bază au fost stabilite însă abia pe 18 decembrie 1940 în Directiva nr. 21 a lui Hitler pentru cazul „Barbarossa”, numele de cod al acestei acţiuni. Tot la sfârşitul lui iulie, Hitler a ordonat în acest scop, după o reducere iniţială, o întărire a armatei la un număr de 180 de divizii. Acest lucru nu înseamnă însă că în vara lui 1940 – adică înainte de încheierea războiului cu Anglia – Hitler era deja ferm hotărât cu privire la un atac asupra Rusiei pentru anul următor. Pentru că încă mai exista o altă posibilitate de a distruge speranţa englezilor la o sabie sovietică pe continent: încercarea de a integra Uniunea Sovietică într-un bloc continental şi de a o face să participe activ la lupta împotriva Angliei.

La fel a rămas în joc şi intenţia de a întâlni Anglia în Marea Mediterană: de a cuceri Gibraltarul cu acordul sau participarea Spaniei şi, cu sprijinul unui atac italian în Africa de Nord, de a cuceri canalul Suez pentru a zdruncina poziţia Angliei în Orientul Mijlociu şi pentru a-i periclita aprovizionarea cu petrol. Deja din august 1940 a fost elaborat primul proiect de operaţiuni pentru cucerirea Gibraltarului. Directiva nr. 18 a lui Hitler din 12 noiembrie 1940, care dădea instrucţiuni pentru „măsurile pregătitoare ale comandamentului suprem pentru strategia de război din perioada următoare”, prezintă întreaga scală a posibilelor acţiuni. Sub numele de cod „Felix”, urma să fie pregătită o intervenţie germană în Peninsula Iberică având obiectivul ca, prin cucerirea Gibraltarului şi asigurarea Marocului Spaniol, să închidă partea vestică a Mării Mediterane şi să împiedice debarcarea forţelor engleze în Spania, Portugalia şi insulele îl în Atlantic. Pentru susţinerea ofensivei italiene împotriva Egiptului, începută dinspre Libia pe 13 septembrie, urmau să fie puse la dispoziţie o formaţiune de tancuri şi unităţi de aviaţie. Însă intervenţia germană urma să se producă numai în momentul când italienii ar fi ajuns la

Marsa Matruk, pentru a putea, din baza care urma să fie amenajată acolo, să atace flota engleză la Alexandria şi pentru a putea mina canalul Suez. În Balcani, unde Mussolini îşi începuse pe 28 octombrie aventura sa din Grecia, urma să fie pregătită o ocupare, pornind din Bulgaria, a Greciei de Nord până la Marea Egee, care să îi ofere aviaţiei germane o bază pentru angajarea împotriva obiectivelor britanice din estul Mării Mediterane. Deoarece în cazul modificării situaţiei globale poate apărea posibilitatea sau necesitatea ca, în primăvara lui 1941, să se revină la acţiunea „Leul-de-mare”, urma ca cele trei sectoare ale Wehrmacht-ului să încerce să „îmbunătăţească în toate aspectele bazele pentru o asemenea acţiune”.

Atrăgând atenţia asupra convorbirilor cu Molotov, care tocmai începeau la Berlin, în Directivă se spune cu privire la Uniunea Sovietică: „Sunt iniţiate convorbiri politice cu scopul de a lămuri atitudinea Rusiei pentru perioada ce va urma. Indiferent care va fi rezultatul acestor convorbiri, trebuie continuate toate pregătirile pentru Est, care au fost ordonate deja prin viu grai”.**29** Această scală a posibilităţilor arată că obiectivele pentru desfăşurarea în continuare a războiului erau încă incerte în acel moment. Ea dezvăluie totodată nesiguranţa care îl copleşise pe Hitler cu privire la desfăşurarea războiului cu Anglia. Pe lângă aceste posibilităţi de continuare a războiului, în afară de războiul aerian împotriva Angliei, în primă fază a fost urmărită concret doar una: încercarea de a stopa livrările către insula engleză printr-un război comercial pe mare.

Marina militară nu era echipată suficient nici pentru această sarcină, deoarece fusese ratat momentul pentru o transferare din timp a centrului de greutate pe construcţia de submarine. La începutul războiului, Germania dispunea de 57 de submarine finalizate, dintre care doar 23 erau adecvate pentru utilizarea în Atlantic, în timp ce comandantul submarinelor, Dönitz, după executarea simulărilor de război în iarna dintre 1938 şi 1939, ajunsese la concluzia că pentru sistarea cu succes a aprovizionărilor către Anglia, erau necesare minimum 300 de submarine. „Tactica de haită” creată de Dönitz împotriva convoaielor asigurate, adică intervenţia unui întreg grup de submarine sub comandă unitară, nu a putut fi pusă în aplicare în prima fază a „bătăliei din Atlantic” (din septembrie 1939 până în martie 1940) din cauza numărului redus de submarine din Atlantic. La acestea se adăuga faptul că războiul comercial naval împotriva Angliei urma să fie purtat în primă fază

conform prevederilor legale internaţionale ale Reglementărilor pentru războiul naval.

În timpul acestei prime faze a bătăliei din Atlantic, submarinele germane au scufundat prin acţiuni individuale 148 de nave cu un total de 678 130 tone registru-brut, în plus, nave mai mici, mai ales prin amplasarea de mine, în zona din jurul insulei engleze încă 267 443 tone registru-brut. În cursul acestor acţiuni s-au pierdut 18 submarine, care au putut fi înlocuite prin terminarea unora noi. Succese remarcabile s-au înregistrat şi asupra marinei militare engleze, prin scufundarea portavionului „Courageous” (17.09.) şi a navei de luptă „Royal Oak” (14.10.). La războiul comercial au luat parte forţe navale de suprafaţă, cum ar fi navele blindate „Deutschland” în Atlanticul de Nord şi „Graf Spee” în sudul Atlanticului şi în Oceanul Indian. Pe parcursul a mai multor luni de croazieră, acestea au scufundat 57 051 tone registru-brut. Pe 13 decembrie, „Graf Spee” a fost prins de crucişătoarele engleze „Exter”, „Ajax” şi „Achilles” şi după luptă a acostat avariat în Montevideo. Deoarece nu a fost posibilă repararea lui în termenul impus de autorităţile uruguaiene, vaporul a fost scufundat pe 17 decembrie 1939 la vărsarea râului La Plata. Navele de luptă „Scharnhorst” şi „Gneisenau” au întreprins în noiembrie 1939 o incursiune în apele de la sud de Islanda şi au scufundat un crucişător auxiliar inamic.

În prima fază a bătăliei din Atlantic pierderile privind capacităţile de transport ale vaselor inamice şi ale celor aflate în serviciul lor au însumat 1,3 milioane tone registru-brut. În aprilie 1940, războiul comercial a fost întrerupt prin angajarea tuturor forţelor în acţiunea din Norvegia. După o pauză, pentru recondiţionarea tuturor submarinelor, a început a doua fază a „bătăliei din Atlantic” (iunie/iulie 1940 până în martie 1941). Prin amplificarea acţiunilor aeriene şi navale împotriva Angliei, ordonată de Hitler, comandanţii supremi ai marinei militare au putut să impună în sfârşit, pe 17 august 1940, şi războiul neîngrădit al submarinelor în zona maritimă din jurul Angliei, pentru a realiza blocada totală a Angliei. Este adevărat că numărul total al submarinelor de pe front a scăzut, prin cedarea unor submarine-şcoală pentru marele program de instruire care începea, însă prin scurtarea drumului de avans din porturile din vestul Franţei şi a timpilor pentru reparaţii, puteau să se afle acum simultan 12 submarine în zona de operaţii, astfel devenind posibilă pentru prima dată şi intervenţia în „haite”. În plus, formaţiunile

engleze de distrugătoare erau angrenate în sarcini de apărare împotriva iminentei invazii. Astfel a fost posibil ca, în septembrie 1940, dintr-un singur convoi să fie eliminate 12 nave, în octombrie, dintr-un altul chiar 31 de nave şi în decembrie încă 11 nave. Pentru întărirea forţelor germane, în septembrie 1940 au fost transferate submarine italiene din Marea Mediterană la Bordeaux. Însă şansele existente pentru războiul submarinelor nu au putut fi exploatate la întreaga capacitate, deoarece submarinelor germane le lipseau „ochii”, din cauza insuficientei recunoaşteri aeriene. Abia în ianuarie 1941, marinei i s-au pus la dispoziţie avioane de mare distanţă cu patru motoare Focke-Wulf 200 „Condor”, dintre care puteau patrula zilnic doar două. Deşi numărul scufundărilor realizate de germani în primele luni ale anului 1941 au crescut în continuare, submarinele nu au mai reuşit să atingă cifrele-record realizate în lunile de toamnă din 1940. Când în martie 1941 s-au pierdut cinci submarine dintr-o lovitură, conducerea germană a bănuit noi mijloace de apărare ale inamicului şi a deplasat zona de operaţii din apropierea coastei mai spre vest. Astfel s-a încheiat faza a doua a bătăliei din Atlantic, în care submarinele germane şi italiene, cu pierderi proprii de 14 nave au scufundat 410 nave cu aproape 2,2 milioane tone registru-brut. Aceste succese au fost obţinute în primul rând de acele nave corsar armate, care erau camuflate ca nave comerciale şi făceau parte dintre crucişătoarele germane auxiliare. Şi crucişătoarele grele „Scharnhorst” şi „Gneisenau” au trecut în Atlantic şi au scufundat 256 496 de tone registru-brut; ambele vase de luptă au rămas ulterior în baza navală de la Brest. Împreună cu realizările avioanelor de luptă cu rază lungă de acţiune, cu un total de 889 tone registru-brut, în această a doua fază şi cea mai de succes a bătăliei pentru Atlantic, au fost distruse în ocean peste 3 milioane de tone registru-brut din capacitatea vaselor inamice. La acestea se adaugă scufundările din jurul Angliei provocate de mine, Luftwaffe şi de forţele navale uşoare (547 886 tone registru-brut) şi realizările italienilor în Marea Mediterană (68 520 tone registru-brut). În această fază englezii nu au reuşit să obţină niciun fel de foloase din „Ultra”, deoarece pătrunderea în cifrul radio al marinei germane nu le-a reuşit decât în martie 1941.

Pierderea de capacitate de transport în vasele engleze, provocată prin „bătălia din Atlantic” şi care era considerabil mai mare decât tonajul disponibil în navele nou-construite, a îngrijorat conducerea britanică în

toamna şi iarna lui 1940. Însă disfuncţiile provocate în viaţa economică britanică prin războiul de aprovizionare nu au fost suficiente pentru a îngenunchea Anglia. Potrivit consideraţiilor conducerii submarinelor germane, scufundările totale ar fi trebuit să atingă lunar minimum trei sferturi de milion de tone registru-brut, pentru ca, în termen de un an, Anglia să ajungă în imposibilitatea de a continua războiul – o cifră lunară care a fost atinsă, respectiv depăşită, doar de câteva ori în 1942. În zadar solicita amiralul flotei în mod repetat, în discuţiile lui cu Hitler din noiembrie şi decembrie 1940, să fie concentrate toate forţele în războiul împotriva Angliei, în construcţia flotei de submarine şi a forţelor aeriene marine şi să se renunţe la un atac asupra Uniunii Sovietice înainte de înfrângerea Angliei. Însă în decembrie 1940, după încercarea eşuată de formare a unei coaliţii continentale pentru un război activ împotriva Angliei, Hitler vedea tocmai într-o eliminare militară rapidă a Uniunii Sovietice singurul mijloc eficient de a încheia războiul cu Anglia.

Capitolul 8

Încercarea de formare a unei coaliţii antiengleze: Europa puterilor Axei între Anglia şi Rusia

Pornind de la concepţia că, în lupta lor, englezii se mai menţin numai prin speranţa în posibili aliaţi şi că trebuie să li se ia această speranţă printr-o demonstrare a izolării lor politice, în toamna lui 1940 Hitler a dezvoltat o intensă activitate de politică externă pentru a stabiliza Europa stăpânită de puterile Axei şi pentru a câştiga aliaţi în lupta împotriva Angliei, atât în spaţiul european, cât şi în afara lui.

Mai întâi urma ca evoluţiile din Balcani, zonă pe care Hitler dorea să o ţină în afara acţiunilor de război, mai ales datorită importanţei livrărilor de petrol din România, să facă necesară o intervenţie a puterii hegemonice germane, lucru care a dus la intrarea României în tabăra puterilor Axei. Impulsul pentru o mişcare generală în Balcani a fost dat de sovietici care, pe 23 iunie 1940, au comunicat guvernului german că vor trece la anexarea Basarabiei, care le revenea în urma tratatului secret germano-sovietic din august 1939 – însă că în plus vor cere României şi cedarea Bucovinei. Trei zile mai târziu, un ultimatum sovietic cu termen de 24 de ore cerea guvernului României cedarea către Uniunea Sovietică a Basarabiei – care până în 1918 aparţinuse Rusiei – şi a nordului Bucovinei. Sovieticii au renunţat la sudul Bucovinei în urma moţiunii de reconsiderare venite din partea germană. În momentul când guvernul României s-a adresat Berlinului cerând ajutor, i s-a oferit de acolo sfatul să se conformeze solicitărilor sovietice, deoarece Germania nu doreşte un război între Rusia şi România. Românilor nu le-a rămas nimic altceva de făcut decât să evacueze în decurs de patru zile teritoriile cerute de sovietici. Pentru a se proteja de alte intenţii ale sovieticilor, regele Carol al II-lea i-a solicitat lui Hitler garantarea graniţelor României şi trimiterea unei misiuni militare în România. Totodată, România a renunţat la garanţia anglo-franceză din 1939, devenită fără sens din cauza evoluţiilor politico-militare, şi a ieşit din I iga Naţiunilor. Hitler a răspuns că o garantare germană ar putea avea loc numai după satisfacerea revendicărilor revizioniste ale Ungariei asupra Transilvaniei şi ale Bulgariei asupra sudului

Dobrogei – pretenţii ridicate de aceste ţări, încurajate fiind de pasul sovietic. Hitler a recunoscut pretenţiile teritoriale ale Ungariei, care se alăturase deja din februarie 1939 Pactului Anticomintern, probabil ca urmare a concepţiei că reorganizarea Europei ar condiţiona obligatoriu o modificare a Tratatelor din suburbiile Parisului şi România ar trebui să primească o „pedeapsă” pentru atitudinea sa din Primul Război Mondial şi pentru acceptarea garanţiei engleze în aprilie 1939. El a dat însă sfatul să se ajungă la o înţelegere pe cale paşnică, deoarece Germania are un interes imperativ pentru menţinerea liniştii în sud-estul Europei. În timp ce tratativele româno-bulgare din Craiova au dus la 21 august la un acord cu privire la cedarea sudului Dobrogei, care aparţinuse Bulgariei până în 1913, tratativele româno-ungare de la Turnu-Severin au eşuat pe 23 august. Atunci când părţile s-au adresat lui Hitler pentru un arbitraj, acesta s-a hotărât pe 26 august să intervină în dispută, deoarece se temea de un amestec sovietic în cazul izbucnirii ostilităţilor. Pe 30 august 1940, miniştrii de Externe, Ribbentrop şi Ciano, în calitate de reprezentanţi ai „puterilor noii ordini” în Europa, au decis în cadrul „celui de-al doilea arbitraj de la Viena” să fie îndeplinite revendicările Ungariei în proporţie de două treimi. Modul de trasare a graniţei demonstra faptul că nu au fost clarificate în mod serios interesele de viaţă ale celor două popoare afectate: România a trebuit să cedeze un teritoriu în formă de triunghi ascuţit, de peste 43.000 km2 şi 2,5 milioane de locuitori, care ajungea până în centrul României, la nord de Braşov. În schimb, puterile Axei au garantat României existenţa teritoriului de stat care îi mai rămăsese.

Aceste evenimente au declanşat în România o criză politică internă, care a dus la o formă de stat autoritară şi la integrarea definitivă în lagărul Axei. Furia poporului român s-a îndreptat în principal împotriva regelui Carol, a cărui politică a fost considerată vinovată pentru toate pierderile teritoriale. Când frământările au culminat cu un puci eşuat al „Gărzii de Fier” – o organizaţie fascistă extremistă, adaptată condiţiilor din sud-estul Europei –, pe 4 septembrie regele l-a numit prim-ministru pe generalul Ion Antonescu şi i-a conferit puteri excepţionale depline. Cu toate acestea, regele Carol a fost nevoit să abdice două zile mai târziu în favoarea fiului său Mihai şi să plece în exil. Antonescu, căruia tânărul rege i-a confirmat puterile depline în calitate de „conducător al statului”, a dizolvat parlamentul şi a instituit o conducere militară a statului. Când a înnoit solicitarea pentru o misiune militară

germană, Hitler s-a hotărât să trimită „o trupă-şcoală” formată dintr-o unitate de infanterie motorizată şi unităţi ale Luftwaffe (Flak şi avioane de vânătoare), care au ajuns în România în perioada din octombrie până la mijlocul lui noiembrie 1940 şi, pe lângă o reformă a forţelor militare române, aveau sarcina să protejeze câmpurile petroliere româneşti şi „pentru cazul unui război, care ne-ar fi impus, cu Rusia sovietică”**30** să pregătească intervenţia trupelor germano-române în acest spaţiu. Această aşezare politică şi militară a Germaniei în Balcani avea să ducă însă la repercusiuni în atitudinea italienilor şi a sovieticilor, care au contracarat obiectivele lui Hitler de a concentra toate forţele pentru continuarea războiului în Marea Mediterană şi de a câştiga noi aliaţi împotriva Angliei.

Politica de formare a coaliţiei împotriva Angliei a progresat în septembrie 1940 prin încheierea Pactului celor trei puteri, între puterile Axei şi Japonia. După încheierea pactului germano-sovietic din august 1939, Japonia îşi îmbunătăţise întâi relaţiile cu Uniunea Sovietică şi în perioada care a urmat s-a îndreptat către sud, pentru a exploata înfrângerea Franţei şi Olandei şi blocarea Angliei în Europa în scopul unor acţiuni în această direcţie. Pentru că rezistenţa Statelor Unite împotriva politicii expansioniste în Asia de Est, exprimată iniţial prin măsuri economice era tot mai puternică, era de dorit încheierea unui pact de susţinere cu Germania, ca avertisment la adresa americanilor. Încă din iunie 1940, Japonia abordase Germania cu o ofertă în acest sens, dar abia după ce s-a dovedit că Anglia nu putea fi înfrântă prin forţe militare, Hitler a fost de acord, în septembrie 1940, să încheie o alianţă cu Japonia. Rezultatul intereselor, de acum comune, împotriva puterilor anglo-saxone a fost semnarea Pactului celor trei puteri între Germania, Italia şi Japonia pe 21 septembrie 1940 la Berlin, pact prin care partenerii îşi asigurau reciproc conducerea Germaniei şi Italiei în crearea unei noi ordini în Europa şi conducerea Japoniei la reorganizarea „marelui spaţiu asiatic de est”. În continuare ei se obligau la sprijin reciproc prin toate mijloacele pentru cazul când unul dintre parteneri ar fi fost atacat de o putere care „în momentul de faţă nu este implicată în războiul european sau în conflictul chino-japonez”. Deoarece pactul, conform articolului 5, nu urma să „aducă atingere în niciun fel statutului politic” care „există în momentul de faţă între fiecare dintre cele trei părţi contractante şi Uniunea Sovietică” 31, clauza de sprijinire era menită în primul rând să împiedice o intrare a Statelor

Unite în război. Încheierea Pactului celor trei puteri a constituit fără îndoială un răsunător succes propagandistic, dar care a rămas fără efecte imediate pentru formarea unui front activ împotriva Angliei, deoarece iniţial japonezii nu au putut fi convinşi să întreprindă acţiuni militare împotriva posesiunilor britanice din Asia de Est.

În octombrie 1940, Hitler a devenit activ în formarea unei coaliţii pentru continuarea războiului împotriva Angliei în Marea Mediterană. Începutul l-a reprezentat o întâlnire a lui Hitler cu Mussolini în pasul Brenner pe 4 octombrie 1940, la care Hitler şi-a anunţat intenţia de a integra la scară mare Spania şi Franţa în coaliţia împotriva Angliei. Condiţia necesară ar fi fost ca Spania, Franţa şi Italia să ajungă la un compromis referitor la pretenţiile lor coloniale din Africa, putându-se interveni, dacă este cazul, şi asupra teritoriilor britanice (Nigeria) după obţinerea unei victorii definitive. Pentru a-şi pune în practică planurile cu privire la coaliţie, în a doua jumătate a lui octombrie Hitler a început o călătorie în care s-a întâlnit cu „caudillo” spaniol, generalul Franco, cu şeful francez de stat Pétain şi cu locţiitorul acestuia, Laval. Această călătorie avea însă a se sfârşi cu un eşec total.

Exact ca şi Mussolini, Franco, care la terminarea războiului civil spaniol în martie 1939 se alăturase Pactului Anticomintern, se străduise, imediat după izbucnirea războiului, pentru o înţelegere între forţele beligerante. După intrarea în război a Italiei, luând în considerare succesele germane, el a trecut de la neutralitate la „neducerea unui război” în favoarea puterilor Axei şi la 14 iunie 1940 a profitat de situaţie pentru a ocupa zona internaţionalizată a Tangerului, în ciuda protestelor puterilor occidentale. În momentul când francezii au solicitat armistiţiul, el a comunicat guvernului german că Spania este pregătită ca, „după o scurtă pregătire a opiniei publice, să intre în război”**32**. Spania cerea în schimb Gibraltarul, Marocul, provincia Oran şi o extindere a teritoriilor sale din Africa de Vest şi Guinea.

Condiţia necesară ar fi fost însă o furnizare prealabilă de materiale de război, materii prime şi alimente. Însă Hitler, care considera războiul ca deja câştigat, a răspuns evaziv. În septembrie 1940, ministrul de Interne spaniol şi conducător al falangei, Serrano Suner, cumnatul lui Franco, a vizitat Berlinul. Văzându-se în imposibilitatea de a încheia războiul cu Anglia într-un timp previzibil, Hitler a manifestat acum un interes deosebit faţă de intrarea Spaniei în război, însă din acelaşi motiv spaniolii au devenit din nou mai

reţinuţi. Ei au condiţionat participarea lor la război prin livrări considerabile de arme de artilerie şi antiaeriene pentru apărarea coastelor, în plus de livrări de carburanţi, materii prime şi cereale, lucruri care nu puteau fi aprobate de partea germană. În primul rând ei au refuzat contracererile germane cu privire la Guinea Spaniolă şi Insula Fernando Póo, menite să rotunjească viitorul imperiu colonial german din Africa Centrală, în plus cele privind una din Insulele Canare şi Mogador şi Agadir ca baze pe coasta marocană a Atlanticului, deşi în schimb li s-a promis Gibraltarul şi Marocul Francez. În privinţa pretenţiilor teritoriale ale Spaniei pe spezele Franţei, Hitler nu dorea încă să facă promisiuni angajante, deoarece se temea că dezvăluirea unor astfel de promisiuni ar provoca o desprindere a coloniilor franceze din nordul şi vestul Africii de Vichy şi trecerea lor de partea lui de Gaulle şi a Angliei. În aceste condiţii, semnarea unui protocol secret cu privire la intrarea în război a fost amânată pentru moment. Se spera că problemele apărute vor fi rezolvate prin întâlnirea personală a celor doi şefi de stat, care a avut loc pe 23 octombrie 1940 în mica gară din Hendaye, la graniţa franco-spaniolă.

În Hendaye, Hitler i-a oferit lui „caudillo” încheierea imediată a unei alianţe şi a propus ianuarie 1941 ca dată de intrare în război a Spaniei. Intrarea trupelor germane în Spania urma să înceapă cel mai târziu pe 10 ianuarie 1941 pentru ca apoi, cu sprijin spaniol, să poată fi executat cât mai curând atacul asupra Gibraltarului dinspre uscat. Spania urma să primească în schimb Gibraltarul şi o „extindere colonială în Africa”. Deoarece pretenţiile teritoriale spaniole se aflau în contradicţie cu speranţele Franţei de a-şi păstra neatins imperiul colonial, urma ca Spania, ca de altfel şi Germania şi Italia, să îşi reducă puţin revendicările, pentru a obţine colaborarea Franţei. Însă, deoarece aceste trei puteri urmau să iasă din război ca aliate, ar fi existat oricând după aceea posibilităţi de revizuire a delimitărilor posesiunilor coloniale. Însă Franco nu a fost impresionat nici de puterea de sugestie a lui Hitler şi nici nu s-a lăsat copleşit de sentimentul că ar datora mulţumiri pentru ajutorul germano-italian, fără de care nu ar fi câştigat războiul civil, pentru a putea fi determinat la paşi nechibzuiţi. El nu era dispus să îşi rişte din nou, fără motive imperative, puterea atât de greu obţinută în Spania – şi riscul era, fără îndoială, mare atâta timp cât Anglia nu era înfrântă. Franco a atras atenţia asupra situaţiei proaste privind alimentaţia şi înarmarea, ca urmare a îndelungatului război civil, şi şi-a repetat cererile privind material de artilerie,

pentru a putea să apere coastele Spaniei şi pe cele ale Insulelor Canare de puterea navală engleză. În privinţa Gibraltarului, mândria naţională spaniolă cerea ca această stâncă, odinioară cucerită de englezi, să fie recucerită doar de trupe spaniole. În plus, după preluarea Gibraltarului, Africa ar fi fost disponibilă pentru cucerirea pe uscat de către puterile Axei numai până la cordonul de deşert, un avans în continuare necesitând supremaţie navală. Chiar dacă s-ar reuşi cucerirea insulei engleze, englezii ar continua războiul din Canada, cu sprijin american. Franco nu s-a lăsat impresionat de obiecţiile lui Hitler. Hitler, ai cărui nervi fuseseră vizibil suprasolicitaţi prin aceste negocieri, a fost pe punctul de a întrerupe discuţiile ca inutile, însă s-a aşezat din nou pentru a reîncepe să îl prelucreze pe „caudillo”. Acest proces a durat nouă ore, şi Hitler a recunoscut ulterior faţă de Mussolini că mai degrabă ar dori „să-i fie scoşi trei sau patru dinţi deodată” 33 decât să mai treacă încă o dată prin aşa ceva. Franco, care nu dorea să se ajungă la o ruptură pe faţă, a fost de acord în final cu semnarea unui protocol, în care Spania îşi declara disponibilitatea de a deveni membră a Pactului celor trei puteri, precum şi a „Pactului de oţel” germano-italian şi să intre în război – cu rezerva ca termenul să fie stabilit ulterior de comun acord. Din cauza acestei rezerve, pentru Hitler, care dorea termene fixe pentru acţiunea „Felix”, acordul nu avea nicio valoare.

Pe 24 octombrie, Hitler s-a întâlnit la Montoire cu mareşalul Pétain. În această discuţie a urmărit obiectivul de a obţine, chiar dacă nu o declaraţie de război a Franţei către Anglia, măcar sprijinul francez, în măsura posibilităţilor rămase, pentru acţiunile militare ale Axei împotriva Angliei, îndeosebi apărarea coloniilor franceze din Africa şi Orientul Apropiat împotriva atacurilor lui de Gaulle şi ale englezilor, precum şi o eventuală cedare a bazelor şi altor mijloace auxiliare militare pentru lupta împotriva Angliei. Înainte de toate, prin întoarcerea Franţei, el se aştepta la un puternic efect psihologic asupra moralului de luptă englez. În convorbirea lui cu Pétain, Hitler a accentuat mai întâi faptul că fostul guvern francez ar fi declarat Germaniei război fără motive întemeiate şi că, în cazul unei victorii, ar fi impus cu siguranţă condiţii mult mai grele decât cele din 1918. De aceea ar fi clar de la bun început că Franţa ar trebui să îşi aducă partea de contribuţie la reparaţiile teritoriale şi materiale ale costurilor războiului. În eventualitatea că războiul ar urma să dureze mult şi să se încheie cu un compromis germano-

englez, Franţa ar urma să preia sarcina principală. În schimb, dacă Anglia ar fi înfrântă rapid şi eficient, atunci ar exista posibilitatea ca Franţa să fie degrevată pe cheltuiala Angliei. Într-adevăr nu ar putea fi evitată o reîmpărţire a posesiilor coloniale africane între puterile continentale europene; însă, în măsura în care ar fi afectat şi teritoriul francez de acest lucru, Franţa ar putea fi despăgubită complet din proprietăţile engleze. Totul ar depinde de opţiunea Franţei de a rămâne în continuare într-o atitudine de neparticipare şi aşteptare sau dacă va alege să îşi ocupe locul de partea puterilor Axei şi astfel şi-ar asigura poziţia care i se cuvine în viitoarea „Nouă Europă”. Însă o stabilire concretă a condiţiilor unei viitoare păci germano-franceze nu ar putea avea loc în niciun caz înainte de sfârşitul războiului.

Dacă în cazul lui Franco Hitler eşuase din cauza tenacităţii şi vicleniei oponentului său spaniol, acum, demnitatea, siguranţa de sine şi atitudinea rezervată a mareşalului învingător în Primul Război Mondial, care îi amintea lui Hitler în unele privinţe de bătrânul Hindenburg, punea o distanţă între cei doi parteneri de discuţie, pe care Hitler nu reuşea să o depăşească. Pétain a replicat că desigur Franţa nu ar putea să se sustragă de la responsabilităţile pagubelor de război provocate. În principiu, el a consimţit la o colaborare cu Germania, însă cu privire la condiţiile individuale concrete ale acestei colaborări, nu ar putea să facă promisiuni fără consultarea cabinetului. Micul şi flexibilul Laval a completat consideraţiile lui Pétain în sensul că discuţia din acea zi cu acordul de principiu al ambelor părţi de a realiza o colaborare treptată ar permite o med bună pregătire a opiniei publice franceze decât fixarea angajantă a condiţiilor unei asemenea colaborări, care ar avea exact efectul opus. În afară de aceasta, conform noii constituţii, mareşalul nu ar putea să declare război Angliei decât printr-o decizie a parlamentului, a cărui convocare ar duce însă la greutăţi considerabile de politică internă, deoarece componenţa parlamentului era cea din era trecută. În schimb, o apărare energică a coloniilor franceze împotriva Angliei ar putea să ducă, în cele din urmă, la aceleaşi rezultate ca şi o colaborare concretă. S-a convenit să se stabilească detaliile colaborării practice într-un acord special şi să se reglementeze măsurile militare necesare – cum ar fi consolidarea forţelor franceze din Africa – de către comisia de armistiţiu.

Ca şi la Hendaye, în privinţa Spaniei, şi la Montoire, în privinţa Franţei, a rămas deschisă problema colaborării concrete. Hitler nu i-a făcut lui Pétain

niciun fel de promisiuni concrete cu privire la eliberarea celor aproape 2 milioane de prizonieri de război francezi şi cu privire la condiţiile de pace pentru Franţa, iar mutarea forţată care a urmat, a circa 100.000 de francezi din Lorena în teritoriile franceze neocupate, a reprezentat un avertisment evident pentru guvernul de la Vichy. Ca urmare, şi atitudinea Vichy-ului a rămas în continuare incertă. Însă, în perioada care a urmat, Pétain nu a păşit nici pe calea lui Laval, pe calea „Collaboration”, nici pe calea lui de Gaulle, de a continua din Africa, de partea Angliei, războiul împotriva Germaniei.

Deoarece războiul nu era încă decis, ambele căi ascundeau în ele riscul scufundării împreună cu partea învinsă. Pétain s-a decis pentru politica de „Attentisme”, a aşteptării în condiţii de evitări iscusite, pentru a menţine Franţa şi imperiul său colonial prin toate furtunile fără să o predea nici Germaniei şi nici aliaţilor.

Odată cu eşecurile lui Hitler în Hendaye şi Montoire, planul unui bloc continental şi concepţia iniţială a unui război împotriva Angliei în Marea Mediterană erau deja ca şi eşuate. Însă ratărilor din această călătorie avea să li se mai adauge una, ale cărei efecte totale urmau să se arate mai târziu. Pe drumul de întoarcere, Hitler a primit vestea că Mussolini intenţiona ca, din Albania, să acţioneze asupra Greciei prin surprindere. Deja dinainte să îşi înceapă călătoria, Hitler fusese avertizat în acest sens, însă, în mod evident, el nu a crezut că Mussolini va întreprinde cu adevărat un asemenea pas fără să se consulte cu el; un pas care ar fi provocat complicaţii războinice în Balcani. Pentru a-l reţine pe Mussolini din intenţiile sale şi, mai ales, pentru a risipi şi neîncrederea italienilor cu privire la convorbirile germano-franceze, Hitler a ordonat devierea imediată a trenului special care îl ducea la München şi i-a cerut lui Mussolini o întrevedere, care a avut loc pe 28 octombrie la Florenţa.

Hotărârea lui Il Duce de a exploata pentru un atac împotriva Greciei disputa de graniţă dintre Albania, anexată de Italia în aprilie 1939, şi vecina sa Grecia, a fost o reacţie la trimiterea de trupe germane către România, lucru perceput de Mussolini ca o lovitură adusă propriei sale politici în spaţiul dunărean. „De data aceasta îi voi plăti cu aceeaşi monedă”, i-a spus el în 12 octombrie lui Ciano, „va afla din ziare că am intrat în Grecia. Astfel va fi restabilit echilibrul”. 34 De aceea, când trenul special al lui Hitler a intrat în Florenţa, i-a comunicat radiind Führerului că atacul italian începuse în dimineaţa aceleiaşi zile. Hitler, care sosise prea târziu, a avut o atitudine

binevoitoare, deşi se temea, pe bună dreptate, că aventura lui Mussolini ar putea oferi din nou ocazia englezilor să se aşeze pe continentul european: în afară de oferta unor trupe de paraşutişti pentru asigurarea Insulei Creta împotriva unor eventuale acţiuni britanice, discuţia s-a învârtit în principal nu în jurul Greciei, ci în jurul convorbirilor lui Hitler cu Laval, Franco şi Pétain. Pentru politica lui Hitler privind Franţa, era semnificativ faptul că a refuzat propunerea lui Mussolini, de a le face cunoscute francezilor viitoarele condiţii de pace în schimbul alăturării acestora la frontul antienglez, cu motivaţia că francezii ar trebui lăsaţi în continuare în incertitudine pentru a le menţine treaz sentimentul că numai prin promovarea terminării rapide a războiului ar putea obţine condiţii favorabile de pace. El avea nevoie de prizonierii de război francezi, nu numai ca forţă de muncă, dar şi ca gaj. Partenerii italieni de discuţii au fost foarte surprinşi de declaraţia lui Hitler că Molotov va sosi la Berlin în luna care urma, unde Hitler va încerca să abată dorinţa de expansiune sovietică de la Bosfor şi teritoriile în care ar putea să se ciocnească de interesele germane şi italiene, în direcţia Indiei. Dacă Stalin ar fi suficient de deştept şi înţelept, s-ar putea crea astfel un front mondial împotriva Angliei, care să se întindă din Japonia prin Rusia, până în Europa şi al cărui efect asupra regatului insular ar fi distrugător.

În comunitatea de interese germano-sovietică se creaseră anumite tensiuni în cursul verii, pe care Molotov urma să le abordeze în timpul vizitei sale la Berlin, care a avut loc în 12 şi 13 noiembrie 1940. Anul începuse încă în totală înţelegere. Pe 11 februarie 1940 fusese semnat un acord economic care, în prima etapă a programului, prevedea livrări sovietice de materii prime în valoare de 800 de milioane de Reichsmark[6] în decurs de un an, printre care 900.000 t de petrol, 500.000 t de minereu de fier, 300.000 t de fier vechi şi fier brut, precum şi 100.000 t de bumbac. Livrările sovietice, care urmau să fie efectuate într-o perioadă de 18 luni şi care au slăbit considerabil efectul blocadei engleze, urmau să fie compensate prin livrări în barter din partea germană – bunuri industriale şi material de război –, dar abia într-un termen de 27 de luni.

În timp ce ocuparea germană a Norvegiei a fost convenabilă pentru Uniunea Sovietică, deoarece înlătura ameninţarea unei intervenţii militare a puterilor occidentale în relaţiile sovieto-finlandeze, surprinzătorul colaps al

6 Reichsmark - moneda oficială a Germaniei între 1924 şi 1948 (n. tr.)

Franţei a declanşat la ruşi mai întâi îngrijorarea că Germania a încheiat astfel cu succes lupta pentru Europa, iară reduceri esenţiale de putere, şi de acum ar putea să se confrunte cu Uniunea Sovietică, în calitatea sa de unică mare putere rămasă pe continent. Deoarece, în locul unui război lung şi istovitor între statele capitaliste, sovieticii erau obligaţi acum să ia în calcul o finalizare urgentă a luptelor, au început să colecteze rapid teritoriile care le reveneau prin tratatul secret germano-sovietic, pentru ca totodată să câştige în faţa Germaniei un teren de manevră pe cât posibil de mare pe graniţa de interese germano-sovietică. De aceea, la scurt timp după cucerirea Parisului, Uniunea Sovietică a adresat ultimatumuri statelor baltice, prin care cerea remanierea guvernelor şi acordul pentru ocuparea totală a teritoriilor lor. Ocuparea urmărea formarea forţată a unor „guverne populare” din comunişti şi radicali de stânga. În 14 şi 15 iulie 1940 au avut loc „alegeri” pe model sovietic, şi în urma unor demonstraţii „spontane”, parlamentele nou-alese au decis pe 21 iulie anexarea statelor lor la Uniunea Sovietică, anexare realizată la începutul lui august printr-o decizie a Sovietului Suprem. După ce în anul precedent se procedase cu generozitate la împărţirea unor vaste regiuni în ambele sfere de interese, un semn pentru deteriorarea relaţiilor germano-sovietice l-a constituit faptul că negocierile privind fâşia lituaniană de graniţă de la Mariampol s-au întins pe parcursul câtorva luni. În final, Germania a renunţat pe 10 ianuarie 1941 la acest teritoriu în schimbul unei plăţi de 7,5 milioane de dolari de aur (31,5 milioane de Reichsmark), plată care urma să fie efectuată parţial în metale neferoase, parţial în aur.

Dacă sovieticilor le reuşise realizarea la scară largă, în partea nordică şi de mijloc a Europei de Est, a unui glacis corespunzător pentru protejarea căilor de acces către Leningrad şi Moscova prin anexarea teritoriilor Ruteniei Albe şi a celor ucrainene din Polonia, a statelor baltice şi prin corecturile de graniţă şi stabilirea unor baze în Finlanda, ei n-aveau să îşi realizeze obiectivele la fel de bine în sud-estul Europei. Aici nu au obţinut controlul asupra unui teren de manevră care să cuprindă şi Bulgaria, prin care să poată fi asigurat drumul către Ucraina, prin Carpaţi şi coasta Mării Negre, precum şi accesul de la Marea Mediterană spre Marea Neagră şi Caucaz. Primul pas pe care Uniunea Sovietică l-a întreprins în această direcţie prin anexarea Basarabiei şi nordului Bucovinei la sfârşitul lui iunie 1940, a fost anulat ca avantaj prin acordarea de către Hitler a garanţiei pentru România şi prin

amplasarea ulterioară de trupe germane în această ţară. Teritoriul statului român, garantat de Germania, se întindea – în pofida tuturor cedărilor – din Ungaria şi până la Marea Neagră şi separa Uniunea Sovietică de Bulgaria prin fâşia Dobrogei de Nord. Acest lucru însemna nici mai mult, nici mai puţin că de acum tot sud-estul Europei, la sud-vest de Carpaţi şi de Prut, intra definitiv în sfera de interese germano-italiană. De aceea, garanţia germană, care i-a fost oferită României fără un contact prealabil cu Uniunea Sovietică şi care a fost comunicată sovieticilor pe 31 august 1940 ca fapt împlinit, reprezintă punctul de inflexiune în relaţiile germano-sovietice. Guvernul sovietic i-a reproşat Germaniei lezarea articolului 3 al tratatului din august 1939, care prevedea consultarea şi informarea reciprocă a partenerilor cu privire la problemele de interes comun.

Atunci când, în vara lui 1940, părea că tensiunile dintre Uniunea Sovietică şi Finlanda se acutizează din nou, Germania şi-a schimbat atitudinea şi faţă de această ţară. La mijlocul lui august, s-a luat legătura prin intermediul mareşalului Mannerheim şi în final, cu promisiunea unor livrări germane de armament, a fost încheiat un acord în legătură cu trecerea trupelor germane în marşul lor către nordul Norvegiei (Kirkenes). Atunci când sovieticii au primit informaţii despre debarcarea de trupe germane în diverse porturi finlandeze, au reacţionat extrem de susceptibil la acţiunile germane şi pe 26 septembrie, apelând la articolul care făcea referire la consultări, au cerut lămuriri cu privire la scopul şi intenţiile convorbirilor avute cu Finlanda. De asemenea au cerut să fie informaţi cu privire la obiectivele Pactului celor trei puteri, care urma să fie semnat.

Pentru a înlătura suspiciunile ruşilor şi pentru a iniţia atragerea Uniunii Sovietice în frontul împotriva Angliei, pe 13 octombrie 1940 Ribbentrop i-a scris o scrisoare lui Stalin, în care prezenta acţiunile germane ca măsuri îndreptate exclusiv împotriva intenţiilor engleze şi prin care îl invita pe Molotov la Berlin pentru „a reglementa relaţiile dintre Germania şi Uniunea Sovietică pe termen foarte lung şi pentru a aduce evoluţia viitoare a popoarelor lor pe calea corectă, prin delimitarea intereselor lor pe baza unor etaloane seculare”**.35** Stalin a răspuns pe 21 octombrie printr-o scrisoare în care accepta invitaţia la Berlin adresată lui Molotov.

În convorbirile pe care Hitler şi Ribbentrop le-au purtat pe 12 şi 13 noiembrie cu ministrul de Externe sovietic, partea germană şi-a susţinut

tezele cunoscute că, din punct de vedere militar, Anglia este deja înfrântă şi că acum singura problemă rămasă ar mai fi încheierea războiului. Apoi Hitler a explicat că „imperiul britanic, ca o masă mondială falimentară”**36** ar putea fi împărţit între interesele Germaniei, Italiei, Rusiei sovietice, Franţei, Spaniei şi Japoniei. Interesele Italiei ar fi în Africa de Nord şi Nord-Est, cele germane în Africa Centrală şi Japonia ar putea găsi materii prime şi spaţiu de aşezare numai în teritoriile la sud de insulele sale şi de Manchukuo. El credea că şi Uniunea Sovietică ar putea găsi regiuni valoroase la sud de teritoriul său de stat, în direcţia Oceanului Indian şi, mai cu seamă, ar putea câştiga o ieşire fără gheţuri la ocean. De aceea, dacă s-ar putea realiza o delimitare mulţumitoare a sferelor de interese, ar deveni posibilă o colaborare între membrii Pactului celor trei puteri şi Uniunea Sovietică în acest sens.

Lui Molotov, care nu considera sub nicio formă Anglia ca fiind înfrântă, i se părea în schimb mai important ca, prin exploatarea asocierii germano-sovietice, să se obţină şi alte câştiguri în Europa de Est decât să se arunce într-un război cu imperiul mondial britanic. Cu o logică şi o încăpăţânare imperturbabile şi cu un ton de uşor reproş, el conducea tot timpul discuţia de la planurile utopice ale lui Hitler şi Ribbentrop de împărţire a lumii înapoi la interesele concrete sovietice în Europa de Est. Aranjamentele teritoriale din tratatul germano-sovietic din anul precedent fuseseră puse în practică, excepţie făcând problema finlandeză. Acum însă Germania trimisese trupe în Finlanda, stabilise acorduri economice cu Finlanda şi livrase arme. Aceşti paşi germani, precum şi primirile demonstrative ale unor conducători politici finlandezi de frunte în Germania, toate acestea ar fi înăsprit atitudinea finlandezilor faţă de Uniunea Sovietică. Însă, deoarece Uniunea Sovietică dorea să rezolve neapărat problema finlandeză, el a pus întrebarea dacă acordul germano-sovietic cu privire la Finlanda îşi mai păstrează aplicabilitatea.

Cu o observaţie caustică privind anexarea de către ruşi a nordului Bucovinei, Hitler a replicat că în Germania, spre deosebire de Uniunea Sovietică, în toate cazurile de intrare efectivă în posesie s-a respectat tratatul menţionat, astfel că Finlanda a fost şi va fi în sfera de interese sovietică. Germania nu a trimis trupe în Finlanda, ci doar le-a transportat prin această ţară către Norvegia. El nu îşi doreşte alte complicaţii militare în spaţiul Mării Baltice, care ar putea avea ca urmare o intervenţie a Suediei şi posibila

înfiinţare a unor baze aeriene engleze şi americane în acest spaţiu. De aceea ar fi bine ca Rusia să aştepte 6 sau 12 luni cu acţiunea sa din Finlanda. Molotov a replicat că nu vede niciun motiv pentru care Uniunea Sovietică ar amâna punerea în practică a revendicărilor sale. Cu un an înainte Germania nu avusese nimic împotriva războiului din Finlanda, aşa încât nu înţelegea de ce s-ar crea acum – după ce Germania şi-a înfrânt inamicii din Vest şi considera şi Anglia drept înfrântă –, brusc, pericolul unui război în spaţiul Mării Baltice. Cu observaţia că, dacă Molotov oferă asigurări că la Marea Baltică nu va izbucni niciun război, discuţia ar fi fost de fapt pur teoretică, Hitler şi-a întors din nou atenţia către „problemele mai importante" privind împărţirea imperiului mondial englez. Însă Molotov a ghidat din nou discuţia către chestiunile care i se păreau *lui* mai importante: de data aceasta către Balcani şi problema strâmtorilor marine. Garanţia germană acordată României cu lezarea obligaţiilor de consultare cu Uniunea Sovietică ar fi fost îndreptată împotriva intereselor Rusiei sovietice ca putere a Mării Negre, „dacă este permisă o exprimare atât de grosolană"**.37** Deoarece, din punctul de vedere al Führerului, nu era posibilă o anulare a acestei garanţii în momentul respectiv, el punea întrebarea despre ce ar zice Germania dacă Rusia ar conveni cu Bulgaria asupra unei garanţii similare, pentru ca de acolo să asigure accesul la Marea Neagră, loc care în decursul istoriei a constituit atât de des poarta pentru atacuri asupra Rusiei? În cadrul acestui demers, guvernul sovietic nu ar avea niciun fel de intenţii de amestec în treburile interne ale Bulgariei. Hitler a replicat că garanţia oferită României fusese necesară pentru a-i determina pe români să facă cedările de teritorii către Uniunea Sovietică, Ungaria şi Bulgaria, fără să depună rezistenţă armată. Deoarece Germania avea interesul ca atât în spaţiul Mării Baltice, cât şi în Balcani, datorită petrolului românesc, să se evite orice conflict militar. Însă, din cauza precipitării evenimentelor, nu a existat timpul necesar pentru o consultare prealabilă cu Uniunea Sovietică. El a contrat sondarea lui Molotov, cu privire la o garanţie sovietică acordată Bulgariei, cu afirmaţia că nu ştie că Bulgaria să fi solicitat Uniunii Sovietice o astfel de garanţie. În plus, el nu ar putea să ia vreo hotărâre cu privire la acest lucru înainte de a afla părerea lui Mussolini. Pentru a asigura interesele sovietice în problema strâmtorilor marine, Hitler a propus ca puterile Axei şi Rusia să influenţeze împreună Turcia, pentru ca aceasta să se desprindă de toate legăturile ei cu Anglia şi să

consimtă la o revizuire a Acordului de la Montreux cu privire la strâmtorile marine, prin care doar Uniunea Sovietică şi celelalte state de la Marea Neagră să deţină dreptul de a trece cu navele de război, pe când transportul naval al navelor comerciale să fie liber pentru toate naţiunile. Molotov a răspuns că Rusia doreşte să îşi creeze o garanţie împotriva unui atac desfăşurat prin strâmtori, nu doar pe hârtie, ci şi „în fapt" şi crede că ar putea ajunge la un acord cu Turcia în această privinţă. O alianţă cu Bulgaria ar uşura considerabil rezolvarea acestei probleme cu Turcia.

Trebuie amintit, fără să lipsească o anumită doză de ironie, că în timpul ultimei lor întrevederi din seara de 13 noiembrie, Ribbentrop şi Molotov au fost nevoiţi să se retragă în adăpost din faţa avioanelor acelei „Anglii deja înfrânte". Aici Ribbentrop i-a înmânat lui Molotov proiectul unui tratat între Pactul celor trei puteri şi Uniunea Sovietică, prin care partenerii îşi garantau colaborare politică în privinţa obiectivelor Pactului celor trei puteri, precum şi respectarea reciprocă a sferelor lor naturale de interese, şi promiteau să nu se alăture nici unei grupări de puteri care s-ar fi îndreptat împotriva unuia dintre partenerii tratatului. Un protocol secret delimita sfere definite de interese în formă generală, aşa cum fuseseră ele prezentate deja ministrului de Externe sovietic în timpul convorbirilor. Un alt astfel de proiect stabilea obiectivul revizuirii Acordului de la Montreux cu privire la strâmtorile marine de către Germania, Italia şi Uniunea Sovietică.

Contrapropunerile, înmânate de Molotov ambasadorului german de la Moscova pe 25 noiembrie, indicau faptul că, în principiu, şi convorbirile cu Molotov decurseseră negativ. Ele au demonstrat din nou că sovieticii nu puteau fi deviaţi de la aspiraţiile lor din Europa de Est şi că insistau asupra unei aşezări în Finlanda, Bulgaria, în Bosfor şi Dardanele. Convingerea că nu ar ajunge niciodată cu Uniunea Sovietică la o delimitare, chiar şi numai temporară, a teritoriilor de interese, care să-i ofere o poziţie de pornire favorabilă pentru o acţiune ulterioară împotriva acestei puteri, a contribuit la decizia finală a lui Hitler de a ataca Uniunea Sovietică în primăvara lui 1941, încă înainte de înfrângerea Angliei. Deoarece Rusia nu s-a lăsat atrasă în războiul împotriva Angliei, conform părerii lui Hitler, această „sabie continentală a Angliei" – ale cărei interese proprii urmărite cu obstinaţie deveniseră din nou evidente în cadrul convorbirilor de la Berlin – trebuia zdrobită cu mijloace militare, pentru ca Anglia să devină rezonabilă. De aceea,

Hitler nu a răspuns contrapropunerilor lui Molotov până la atacul asupra Uniunii Sovietice din iunie 1941.

Singurele progrese care au mai fost realizate în 1940 în formarea unui front continental împotriva Angliei au fost alăturarea Ungariei, României şi Slovaciei la Pactul celor trei puteri în 20, 23 şi 24 noiembrie. La dorinţa regelui Boris al III-lea, Bulgaria urma să se alăture doar în momentul când ar fi fost asigurată apărarea ţării împotriva unor eventuale reacţii sovietice şi turceşti. Prin atacul italienilor, Grecia fusese împinsă definitiv în lagărul advers. Iugoslavia, devenită bănuitoare din cauza acţiunii italienilor împotriva Greciei şi înfrăţită cu Grecia din februarie 1934 prin Antanta Balcanică, a fost şi ea curtată în ideea unei alăturări la Pactul celor trei puteri.

Proiectul Gibraltar a trebuit să fie îngropat definitiv în decembrie 1940 din cauza reţinerilor Spaniei. Având în vedere atitudinea lui Hitler faţă de guvernul de la Vichy, nu s-a mai avansat cu niciun pas nici în politica de „Collaboration" între Germania şi Franţa. Pétain a reuşit ca, pe la spatele lui Laval şi prin intermedierea profesorului francez Rougier, să ajungă cu guvernul englez la un gen de modus vivendi, prin faptul că britanicii au promis să renunţe la orice acţiune împotriva coloniilor aflate în stăpânirea guvernului de la Vichy, precum şi a integrităţii Franţei şi a imperiului său colonial după terminarea războiului, în timp ce guvernul de la Vichy a promis să nu acţioneze împotriva Angliei şi a coloniilor controlate de de Gaulle şi să nu ofere Germaniei baze în teritoriile coloniale. Guvernul german nu îndrăznise să impună acest ultim aspect, deoarece se temea de o reacţie de separare a Africii de Nord Franceze de guvernul de la Vichy. Pentru neîncrederea care a dominat şi în continuare relaţiile germano-franceze este semnificativ faptul că, prin Directiva nr. 19 din 10 decembrie 1940, Hitler a dispus, pentru cazul trecerii Africii de Nord la inamici, pregătirea unei invazii în partea neocupată a Franţei şi asigurarea flotei naţionale franceze – acţiunea „Attila". După controverse interne în cadrul cabinetului, Pétain l-a demis pe 13 decembrie pe Laval şi a refuzat să îl repună în funcţie în ciuda tuturor protestelor germane. Cu succesorul lui Laval, amiralul Darlan, care s-a declarat de asemenea pentru colaborarea cu Germania, Hitler a avut o convorbire pe 25 decembrie la Beauvais, din care, în ciuda asigurărilor lui Darlan, a reieşit lipsa de perspective a unei asemenea politici.

În aceste condiţii, încercările lui Hitler de a alcătui un front continental

împotriva Angliei şi de a câştiga Spania şi Franţa pentru susţinerea unor acţiuni militare ofensive în vestul Mării Mediterane nu puteau fi considerate la sfârşitul anului 1940 decât eşuate. Atunci când nefericitele acţiuni de război ale italienilor din estul Mării Mediterane, cu repercusiunile lor în Albania şi Libia, au făcut necesară o intervenţie germană în nordul Africii şi în Balcani, iniţiativa trecuse din nou de partea cealaltă, la inamicul englez.

Capitolul 9

Războiul în spaţiul Mării Mediterane şi în Africa: sfârşitul „războiului paralel” italian

În ciuda stării insuficiente de înarmare a forţelor militare italiene, Mussolini intrase în război în iunie 1940 deoarece credea că se va putea aşeza la masă de partea învingătorului în cadrul conferinţei de pace. Dar, chiar şi când perspectivele unui război scurt s-au năruit, raportul de forţe din spaţiul Mării Mediterane s-a deplasat, prin ieşirea Franţei din ecuaţie, iniţial în aşa măsură în favoarea Italiei, încât un asalt rapid împotriva poziţiilor engleze din Egipt şi de pe Canalul Suez promitea o reuşită. În întreg spaţiul dintre Palestina, unde formaţiunile erau blocate din cauza ameninţării răscoalelor arabe, şi până în Kenya, comandamentul britanic pentru Orientul Mijlociu abia dispunea de 100.000 de oameni – dintre care doar puţin peste 36.000 în Egipt. Faţă în faţă cu aceştia se aflau trupele italiene formate în Libia din 215.000 de oameni sub comanda mareşalului Balbo şi în Africa de Est Italiană (Eritreea, Abisinia şi Somaliland) din 250.000 de oameni sub comanda viceregelui Etiopiei, ducele de Aosta. Forţelor aeriene italiene, care deţineau 3 300 de avioane, dintre care o treime erau maşini moderne, englezii nu le puteau opune decât puţine forţe. Flota italiană – cu cele 6 cuirasate, 7 crucişătoare grele şi 15 uşoare, 55 de distrugătoare, 68 de nave torpiloare şi 111 submarine – era net superioară numeric escadrei britanice Alexandria care dispunea de 4 cuirasate, 7 crucişătoare, 22 de distrugătoare, un portavion şi 12 submarine. Însă italienii nu păreau pregătiţi să îşi exploateze planificat superioritatea, pentru ca prin cucerirea Maltei să îşi asigure o dată pentru totdeauna legăturile de aprovizionare cu Tripoli sau, din Libia şi Africa de Est, să prindă Egiptul în cleşti şi astfel să restabilească şi legăturile cu proprietăţile din Africa de Est, separate de ţara-mamă. Din cauza motorizării insuficiente armatei italiene îi lipsea mobilitatea, de asemenea îi lipseau formaţiunile moderne de tancuri şi armele antitanc. Intervenţia flotei a fost obstrucţionată de penuria de carburant, de lipsa portavioanelor şi, fără dubiu, şi din pricina unui complex de inferioritate faţă de flota engleză. Atunci când italienii, cu forţe militare marine superioare şi sprijinite de la ţărm de

formaţiuni aeriene, au ajuns pe 9 iulie 1940 la Capul Stilo (Calabria) în poziţie de luptă cu escadra britanică Alexandria, care asigura un convoi în Marea Mediterană, ei au abandonat lupta şi s-au retras. Convoaiele aprovizionau cu arme şi materiale Malta, al cărei sistem de apărare era încă atât de slab în acel moment, încât nu putea fi folosită ca bază navală din cauza superiorităţii aeriene italiene: în perioada care a urmat, englezii au reuşit să creeze pe insulă o bază puternic fortificată pentru controlul aprovizionării italiene către Tripoli. În curând, din cauza pericolului aerian mare şi al submarinelor, care ameninţa din Malta, convoaiele italiene erau obligate să facă lungi rute ocolitoare.

Pe principiul „politicii spaţiilor separate”, principiu la care s-a limitat strategia germană de război la nord de Alpi, Hitler – care supraaprecia în mod dezastruos forţa militară italiană – a lăsat în întregime spaţiul de la sud la dispoziţia „războiului paralel” al aliatului său, pentru reconstruirea unui „imperiu roman al Mării Mediterane”. În ciuda alianţei militare din mai 1939, între cei doi parteneri nu exista o colaborare veritabilă şi niciun consens cu privire la operaţiile strategice sau obiectivele de război. Hitler şi Mussolini înşişi îşi comunicau unul altuia ultimele intenţii doar cât considera fiecare că este bine. Cele trei sectoare ale Wehrmacht-ului german erau reprezentate separat la Comando Supremo, Statul Major General italian, şi de multe ori cu interese divergente. Şeful acestuia, mareşalul Badoglio, fusese împotriva intrării în război din cauza insuficientei disponibilităţi a forţelor militare italiene, însă în final s-a supus ordinelor lui Mussolini.

Italienii au declanşat ofensiva mai întâi în Africa de Est şi pe parcursul lunii august au ocupat Somalilandul Britanic, care era încercuit de teritorii italieneşti şi apărat de o garnizoană formată din numai 1.470 de oameni, teritoriu pe care englezii l-au evacuat pe mare. Cu toate acestea, astfel nu a fost stopată aprovizionarea engleză din sud către Egipt, deoarece Adenul, amplasat de cealaltă parte şi care stăpânea accesul către Marea Roşie, a rămas în continuare în mâna englezilor.

În Libia, guvernatorul şi comandantul suprem din zonă era mareşalul Graziani, succesor al mult mai activului mareşal Balbo, care fusese doborât de propriile forţe antiaeriene deasupra oraşului Tobruk. Graziani a refuzat să înceapă o ofensivă imediată împotriva Liiptului. Şi mareşalul Badoglio dorea să întreprindă atacul doar concomitent cu o debarcare germană în Anglia. În

final, la comanda expresă a lui Mussolini, pe 13 septembrie au pornit 6 divizii împreună cu 8 batalioane de tancuri împotriva slabelor trupe britanice de graniţă, au ocupat oraşul Salum, însă, după preluarea localităţii Sidi tarani, s-au oprit.

Prima înfrângere serioasă a italienilor a survenit pe mare: pe 11 noiembrie, portavionul englez „Illustrious”, care fusese mutat la sfârşitul lui august la Alexandria împreună cu un vas de război şi crucişătoare, a atacat prin surprindere cu bombardierele sale torpiloare baza navală Tarent şi a avariat grav 3 cuirasate şi 2 crucişătoare italiene. Prin urmare flota italiană s-a angajat şi mai puţin decât până atunci în lupta împotriva convoaielor englezeşti din Marea Mediterană.

Întăriţi prin trupe din Anglia, din dominioane şi din India, englezii au trecut în final la contraatac în Egipt, pe 9 decembrie 1940, cu o divizie de tancuri nou echipată şi cu o divizie indiană. Încă din seara următoare au capturat Sidi Barani şi majoritatea celor 4 divizii italiene zdrobite şi capturate. Englezii au avansat în continuare spre vest, după un asediu, au cucerit porturile libiene fortificate Bardia (4 ianuarie) şi Tobruk (22 ianuarie), au avansat în linie dreaptă până la Benghazi şi au obligat formaţiunile italiene izolate pe promontoriul Cyrenaica să capituleze. De la începutul ofensivei şi până pe 7 februarie 1941, italienii pierduseră aproape 8 divizii cu 130.000 de prizonieri, 170 de tancuri şi peste 1.300 de piese de artilerie. Pierderile englezilor însumau 500 de morţi, 1.373 de răniţi şi 55 de dispăruţi. Însă, din cauza cedării de trupe militare engleze către Grecia, britanicii au fost nevoiţi să renunţe la ofensiva lor din Libia şi au trecut în defensivă.

Acum, în loc ca formaţiunile militare germane să sprijine ofensiva italiană, a fost nevoie de angajarea lor pentru evitarea unei înfrângeri a italienilor. În decembrie 1940, a fost dislocat întâi corpul X de aviaţie în Sicilia, sub comanda generalului Geisler, cu circa 160 de bombardiere şi 20 de avioane de vânătoare. Acest lucru i-a obligai pe englezi să oprească circulaţia convoaielor prin Marea Mediterană. Mussolini, care îşi ieşise din fire deja din noiembrie, fiind împotriva trimiterii unor noi formaţiuni germane în nordul Africii, a fost nevoit acum, în decembrie, să îl roage pe Hitler să facă acest lucru. În Directiva sa nr. 22 din 11 ianuarie 1941, Hitler a ordonat desfăşurarea unei formaţiuni de tancuri pentru angajarea în provincia

Tripolitania, al cărei transport către Tripoli – acţiunea „Floarea Soarelui” – era prevăzut pentru mijlocul lui februarie. Cu comanda supremă a acesteia a fost însărcinat generalul Rommel, care, datorită stilului său foarte mobil în strategia de război, avea să primească foarte curând numele de „vulpea deşertului”. Formaţiunea care, la Directiva lui Hitler din 18 februarie, a primit denumirea de „Corpul german al Africii”, era formată iniţial dintr-o divizie uşoară, căreia urma să i se adauge în mai o divizie de tancuri. Deşi Hitler vedea Africa doar ca pe un teatru secundar de război, intervenţia germana – împreună cu acţiunile imediat următoare din Balcani – avea să îmbunătăţească rapid situaţia italienilor în spaţiul Mării Mediterane, însă totodată să încheie o dată pentru totdeauna „războiul paralel” al italienilor.

Împotriva directivei de a stabiliza doar frontul şi de a aştepta sosirea anunţatei divizii de tancuri în vederea unei ofensive, Rommel a început pe 31 martie la El Agheila contraatacul asupra formaţiunilor britanice, care fuseseră slăbite prin cedarea de forţe către Grecia şi care, din cauza activităţii corpului al X-lea de aviaţie, depindeau de o distanţă de aprovizionare de 500 de kilometri pe uscat de la Tobruk. Pentru englezi, asaltul a fost total surprinzător, în măsura în care fuseseră informaţi prin „Ultra” că divizia de tancuri a lui Rommel va sosi abia în mai – un exemplu remarcabil pentru faptul că, în cazul unor improvizaţii ale inamicilor, „Ultra” putea tocmai să ducă în eroare. Atacul, care a fost executat împotriva obiecţiilor noului comandant suprem italian în Libia, generalul Gariboldi, a dus, după preluarea pe 4 aprilie a oraşului Benghazi, la recucerirea promontoriului Cyrenaica şi pe 11 aprilie la încercuirea Tobrukului. După mai multe încercări de asalt asupra oraşului, a fost necesară asedierea cetăţii întărite de englezi pe mare.

Între timp, raportul de putere pe mare se schimbase în defavoarea italienilor: intenţia lor de a stopa transporturile britanice de trupe din Africa spre Grecia printr-un asalt al flotei în apele Insulei Creta a ajuns la cunoştinţa englezilor prin descifrarea unui cod „Enigma”, folosit în rest foarte puţin de ei. Astfel a fost posibil ca flota britanică din Marea Mediterană să intercepteze atacatorii dintr-o poziţie favorabilă pe 28 martie 1941 la Cap Matapan şi, prin eşecul forţelor aeriene de recunoaştere şi susţinere italiene, să scufunde 3 crucişătoare şi 2 distrugătoare şi să avarieze unul dintre cuirasate. Atacurile britanice s-au îndreptat în continuare înteţit împotriva traficului de aprovizionare germano-italian către Tripoli. Ei nu au mai reuşit însă să

împiedice avansul lui Rommel către graniţa libiano-egipteană, tinde, în ciuda contraatacurilor engleze din mai şi iunie, şi-a menţinut poziţiile în spaţiul Sollum şi în pasul Halfaya, amplasat mai la sud, cu ajutorul diviziei de tancuri transferate între timp în nordul Africii. Însă, deoarece asedierea Tobrukului a necesitat forţe puternice şi, pentru că începuse campania din Rusia, Rommel nu a mai primit întăriri, iar situaţia a rămas neschimbată în lunile următoare.

În timp ce în nordul Africii situaţia a putut fi restabilită cu sprijin german, Africa de Est Italiană, separată de ţara-mamă, a fost pierdută definitiv. Pe 5 mai 1941 împăratul Haile Selassie, izgonit de italieni din Abisinia în 1936, a putut să se întoarcă în ţara sa.

Ca şi în Africa, italienii au suferit curând o înfrângere şi pe frontul din Albania, unde începuseră atacul cu forţe insuficiente. Deoarece Bulgaria s-a abţinut de la orice fel de ostilităţi împotriva Greciei, grecii au reuşit să-şi angajeze toate forţele pe frontul albanez şi acolo, mai ales să şi le întărească mai rapid decât italienii. Deja la mijlocul lui noiembrie, italienii au fost nevoiţi să se retragă pe poziţiile iniţiale.

La începutul asaltului italian, invocând garanţia engleză din aprilie 1939, prim-ministrul grec Metaxas s-a adresat imediat Londrei, solicitând ajutor. Anglia a profitat de ocazia de a se aşeza din nou pe continentul european pentru a construi, în măsura posibilităţilor, un nou front, însă în primă instanţă nu a reuşit să ajute decât cu forţe militare aeriene şi navale. Doar pe Creta au putut fi debarcate trupe britanice, care i-au degrevat pe greci prin înlocuirea garnizoanei de acolo. Pe 20 noiembrie 1940, într-o scrisoare adresată lui Mussolini, Hitler îşi exprima îngrijorarea cu privire la „efectele foarte grele, psihologice şi militare” ale nechibzuitei acţiuni italiene din Grecia. Porturile din sudul Italiei, Albania şi, mai ales, regiunea petrolieră din România deveniseră acum foarte accesibile bombardierelor engleze. Distrugerea din aer a aeroporturilor engleze din spaţiul grecesc ar fi exclusă „din experienţa de până atunci a războiului aerian” – adică atacurile asupra Angliei. „Din punct de vedere militar, această situaţie este ameninţătoare. Din punct de vedere economic, în măsura în care se face referire la regiunea petrolieră din România, de-a dreptul teribilă”. De aceea, el se hotărâse pentru o acţiune militară împotriva Greciei. O condiţie necesară pentru aceasta ar fi ca Iugoslavia să se menţină neutră sau să poată fi determinată să li se alăture activ. Din păcate, o ofensivă în Balcani ar fi imposibilă înainte de luna martie,

apoi ar trebui însă acţionat, deoarece îşi doreşte forţele înapoi „cel mai târziu până la începutul lui mai”**.38** Pentru ce îi trebuiau trupele la acea dată nu i-a comunicat lui Mussolini: Hitler era hotărât să înlăture ameninţarea din Balcani înainte de a porni în primăvară la atacul împotriva Uniunii Sovietice, în Directiva nr. 20 din 13 decembrie 1940, Hitler a consemnat liniile de bază ale plănuitei campanii împotriva Greciei – acţiunea „Marita”.

În vreme ce Germania se străduia să obţină participarea Iugoslaviei, obiectivul lui Churchill era ca, prin implicarea Turciei şi Iugoslaviei, să construiască împreună cu Grecia un front în Balcani. Churchill a încercat să convingă guvernul turc, care trebuia să se simtă ameninţat de ocuparea germană a Greciei şi Bulgariei, să sprijine Grecia şi să accepte formaţiuni aeriene britanice, pentru ca prin ameninţarea cu bombardarea câmpurilor petroliere româneşti să oprească o dislocare de trupe germane în Bulgaria şi să oblige bulgarii la neutralitate. Însă Turcia a refuzat aceste propuneri, deoarece sprijinul oferit de Anglia era prea mic pentru a putea contracara o eventuală reacţie germana. Dimpotrivă, ea a încheiat pe 17 februarie un tratat de neagresiune cu Bulgaria. Nici guvernul iugoslav nu a fost de acord cu propunerea lui Churchill ca, printr-un atac-surpriză asupra Albaniei, să-i alunge pe italieni din Balcani şi astfel să modifice brusc situaţia din zonă, din acelaşi motiv, că ajutorul oferit de britanici li s-a părut prea redus. Guvernul grec, care privea cu îngrijorare masarea de trupe germane în sudul României, a solicitat Londrei pe 8 februarie trimiterea de trupe engleze pe teritoriul continental al Greciei. Cabinetul englez s-a hotărât la sfârşitul lunii să redirecţioneze către Grecia un corp expediţionar din comandamentul pentru Orientul Mijlociu, aflat sub comanda generalului Wilson, format din 3 divizii australiene şi neo-zeelandeze, alături de o brigadă engleză de tancuri şi care au fost transportate pe mare către Grecia începând cu 7 martie, fără niciun fel de pierderi, sub protecţia flotei Alexandria.

Între timp, Germania obţinuse acordul Bulgariei pentru concentrarea trupelor germane la graniţa bulgaro-grecească. Este adevărat că Bulgaria a refuzat o participare activă în războiul împotriva Greciei, în schimb s-a angajat să reamplaseze 6 divizii la graniţa turcă, divizii care urmau să fie întărite cu forţe germane în cazul unui atac din partea turcilor. Acestor acorduri secrete le-a urmat trecerea oficială a Bulgariei în tabăra puterilor Axei prin aderarea la Pactul celor trei puteri pe 1 martie 1941. În ziua următoare, a început

intrarea trupelor germane pe teritoriul Bulgariei. Văzându-şi dejucate pentru totdeauna toate planurile de extindere a zonei de influenţă asupra Bulgariei, Uniunea Sovietică a catalogat acest pas al germanilor ca o „lezare a intereselor sale de securitate” 39 şi a dat de înţeles că Germania nu trebuie să conteze pe un sprijin sovietic în acţiunile sale din Bulgaria.

Iugoslavia, a cărei poziţie se înrăutăţise prin intrarea trupelor germane în Bulgaria şi era acum înconjurată în nord şi est de puterile Axei şi aliaţii lor, a încercat iniţial să se menţină neutră în continuare şi să se sustragă cu precauţie unui angajament faţă de Germania. Pentru a discuta cu Churchill, Iugoslavia se găsea în postura „unui biet om nenorocit, încuiat împreună cu un tigru într-o cuşcă şi încercând să nu îl aţâţe, deşi ora lui de masă se tot apropia”**.4**0 La acestea s-au adăugat conflicte de politică internă: sârbii ameninţau cu rebeliunea în cazul unei aderări la Axă, în schimb, în cazul unui război împotriva Germaniei, ameninţarea venea din partea croaţilor. În această situaţie, nici chiar propunerea lui Hitler, de a-i oferi Iugoslaviei ieşire la Marea Egee, cu portul Salonic, în schimbul aderării la Pactul celor trei puteri, nu a constituit o tentaţie suficientă. Doar cu mari reţineri şi după influenţări germane considerabile, guvernul Cvetković a decis aderarea – cu rezultatul că trei dintre miniştrii cabinetului au demisionat imediat. Pe 25 martie 1941 a avut loc semnarea Pactului la Viena, după ce iugoslavii obţinuseră asigurarea că acest lucru nu implică niciun fel de obligaţii militare sau garantarea unor drepturi de trecere a trupelor. La întoarcere, pe 27 martie, guvernul a fost răsturnat printr-un puci organizat de ofiţeri naţionalişti conduşi de generalul de aviaţie Simovič, prinţul regent Paul a fost forţat să plece în exil şi regele minor Petru al II-lea a preluat autoritatea regală de exercitare a puterii. Deşi modificarea drastică de poziţie a fost susţinută prin demonstraţii pentru puterile occidentale şi atacuri asupra reprezentanţei diplomatice germane din Belgrad, noul guvern nu a îndrăznit să rezilieze oficial aderarea la Pactul celor trei puteri. El s-a opus şi în continuare sugestiilor lui Churchill de a crea o poziţie mai bună de apărare în faţa iminentei acţiuni germane printr-un atac rapid asupra Albaniei.

Şi într-adevăr Hitler a reacţionat chiar în aceeaşi zi la evenimentele din Belgrad prin decizia de a „zdrobi prin forţe militare Iugoslavia ca formaţiune de stat... fără a aştepta posibile declaraţii de loialitate de la noul guvern”**.4**1 Însă pentru aceasta, începutul atacului împotriva Uniunii Sovietice trebuia

amânat cu patru săptămâni – o pierdere de timp care urma să aibă consecinţe majore pentru campania din Rusia. Englezii, care din ianuarie 1941 supravegheaseră prin „Ultra” mai întâi pregătirile şi apoi relocarea efectivă a formaţiunilor Luftwaffe din vest către România şi Bulgaria şi care în primele zile din aprilie au constatat continuarea transportului de forţe militare în Balcani, au realizat iminenta ofensivă, însă nu i-au putut opune forţe suplimentare.

Cu o zi înainte de atacul german, pe 5 aprilie 1941, reprezentanţii Iugoslaviei şi Uniunii Sovietice au semnat la Moscova un pact de neagresiune şi prietenie, care obliga la menţinerea reciprocă a relaţiilor amicale în cazul în care unul dintre parteneri ar fi fost atacat de un al treilea stat. Deşi acest tratat nu conţinea niciun fel de obligaţii militare, în el exista pentru prima dată o distanţare evidentă a sovieticilor de partenerul lor german şi de intenţiile acestuia.

În momentul invaziei germane, dintre cele 17 divizii iugoslave de infanterie şi 3 de cavalerie, doar o treime era pregătită de război. Dotarea cu armament era insuficientă, tancurile lipseau cu desăvârşire. Celor maximum 300 de avioane care puteau fi utilizate le stătea în faţă flota aeriană 4 germană, sub comanda generalului Löhr, cu aproape 800 de avioane, dintre care 400 de bombardiere. Campania din Iugoslavia a fost deschisă pe 6 aprilie cu atacuri aeriene asupra Belgradului şi asupra reţelei iugoslave de transporturi. Forţele militare germane au pătruns în Iugoslavia dinspre Stiria şi Ungaria (armata a 2-a sub comanda generalului colonel baronul von Weichs), precum şi dinspre Bulgaria (armata a 12-a sub comanda feldmareşalului List). Pe 10 aprilie, a fost ocupat Zagrebul, unde mişcarea croată a ustaşilor a proclamat statul independent Croaţia, pe 12 aprilie au ajuns la Belgrad, în timp ce italienii avansau dinspre Rijeka de-a lungul coastei dalmate.

Pe 14 aprilie generalul Simović a demisionat din funcţia de comandant suprem al forţelor iugoslave; succesorul său, generalul Katafatović, a semnat trei zile mai târziu armistiţiul cu capitulare necondiţionată; 344.000 de oameni au ajuns prizonieri germani. Pierderile germane din această campanie-fulger au fost destul de puţine, cu un număr de 151 de morţi, 392 de răniţi şi 15 dispăruţi. În timp ce regele Petru forma la Londra un guvern în exil, ţara sa era supusă „reorganizării” spaţiului balcanic de către puterile Axei.

Tot pe 6 aprilie, cu un asalt pornit de pe teritoriu iugoslav asupra oraşului Salonic, apoi pe front larg la graniţa greco-bulgară, armata a 12-a germană a declanşat atacul asupra grecilor şi britanicilor. Deşi „Linia Metaxas”, bine construită în estul Macedoniei, a rezistat iniţial în ciuda utilizării avioanelor Stuka şi a armelor grele, pe 9 aprilie formaţiunile germane de tancuri au ajuns la Salonic şi au încercuit toate forţele greceşti aflate în estul Macedoniei. Capitularea acestor formaţiuni a fost semnată a doua zi la Salonic.

După ce au stabilit legătura cu forţele italiene în Albania, celelalte formaţiuni ale armatei a 12-a, staţionate în sudul Iugoslaviei, au pornit un atac către sud şi au realizat o breşă între corpul expediţionar englez şi armata grecească din Albania. Nu s-a reuşit o încercuire a corpului expediţionar englez, deoarece englezii se repliaseră la timp într-o nouă poziţie între Olimp şi Chromion. În schimb, breşa germană a avut efecte dezastruoase pentru marea masă a «urmatei greceşti, staţionată pe frontul din Albania în vestul Macedoniei şi în Epirus. Ameninţate pe flanc, pe 21 aprilie, au capitulat pe cont propriu un număr total de 16 divizii în faţa armatei a 12-a. Semnarea capitulării, care a avut loc în Larissa, a fost repetată, la instigarea lui Mussolini, pe 23 aprilie în Salonic, cu implicarea italienilor.

Separat de forţele militare greceşti, generalul Wilson decisese pe 15 aprilie, de comun acord cu guvernul grec, retragerea şi evacuarea întregului corp expediţionar din Grecia, pentru a evita şi alte distrugeri ale teritoriilor. Pe 24 aprilie, ziua capitulării definitive a Greciei, grosul forţelor militare engleze a început îmbarcarea pe coasta deschisă din estul şi sudul Aticii. Sub presiunea supremaţiei aeriene absolute germane şi a formaţiunilor militare germane, englezii au reuşit în nopţile din 24 până în 29 aprilie să transporte peste 50.000 de oameni – 80 la sută din corpul expediţionar – către Creta şi Egipt, întregul echipament greu a trebuit abandonat şi distrus. Dintre cele 6 crucişătoare şi 19 distrugătoare ale flotei Alexandria, angajate în operaţiunea de salvare, s-au pierdut 2 distrugătoare şi peste 20 de nave de transport. În această ultimă campanie-fulger germană de pe continentul european au fost luaţi prizonieri 12.000 de britanici şi 218.000 de greci. Pierderile germane s-au ridicat la 100 de morţi şi 3.500 de răniţi şi dispăruţi. Printre cei evacuaţi în Creta se afla şi regele George al II-lea şi guvernul grec, care prin Alexandria au ajuns în final în exil la Londra.

Pentru a stopa definitiv pericolul atacurilor aeriene engleze asupra teritoriilor petroliere româneşti şi pentru a asigura calea de aprovizionare cu petrol Constanţa-Bosfor-Corint-Italia, Hitler a ordonat prin Decretul său nr. 28 din 25 aprilie 1941 pregătirea unei operaţiuni de invazie aeropurtată în Creta – operaţiunea „Mercur”. Această acţiune, unică în felul ei în istoria războiului, a fost posibilă datorită supremaţiei aeriene absolute în spaţiul de operaţii prevăzut, în momentul atacului german, Creta fusese total evacuată de avioanele britanice, pentru a nu expune puţinele maşini rămase unor atacuri aeriene. Apărarea antiaeriană era insuficientă, garnizoana era formată din 10.000 de greci, precum şi din circa 30.000 de englezi, neo-zeelandezi şi australieni sub comanda generalului Freyberg, care dispuneau de doar 20 de tancuri uşoare.

Executarea operaţiunii de invazie aeropurtată i-a fost încredinţată flotei aeriene 4, sub comanda generalului colonel Löhr. Ca forţe militare le stăteau la dispoziţie o divizie de trupe aeropurtate şi o divizie întărită de vânători de munte. Obiectivul operaţiunii era ocuparea pe neaşteptate a portului din Golful Suda, precum şi a celor trei aeroporturi Maleme, Rethymnon şi Heraklion de către planoare militare şi paraşutişti, pentru ca pe aceste terenuri să poată ateriza ulterior şi vânători de munte cu mijloace de transport. Armamentul greu urma să fie adus pe căi maritime. Surpriza însă nu le-a reuşit, deoarece Freyberg fusese informat prin „Ultra” încă din 1 mai despre obiectivele de atac germane şi despre termenul amânat de mai multe ori. Însă, în acest caz, s-a demonstrat în mod evident că englezilor nu le-a fost de niciun folos cunoaşterea planurilor inamicului, dacă superioritatea sa – în acest caz supremaţia aeriană germană – nu putea fi dovedită din cauza lipsei forţelor proprii.

După atacuri pregătitoare cu bombe, primul val a aterizat în dimineaţa de 20 mai cu câte un regiment întărit de paraşutişti în spaţiul Maleme şi în spaţiul Kanea-Suda, în vestul insulei. Părţi ale trupelor aeropurtate au sărit în mijlocul inamicului pregătit de apărare şi au fost nimicite aproape complet. Până seara, niciunul dintre aeroporturile din Creta nu se afla în mâna germanilor şi acţiunea a intrat într-o criză gravă. Formaţiunile care au aterizat au reuşit să supravieţuiască până în momentul când, a doua zi, au fost depuse pe sol forţele încă disponibile ale diviziei aeropurtate în vederea susţinerii grupului de la Maleme, pentru ca astfel să se obţină măcar acest aeroport.

Acest lucru a reuşit până în după-amiaza celei de-a doua zile măcar în măsura în care au putut ateriza primele avioane de transport de tipul Ju 52 cu vânători de munte, în condiţiile unor pierderi grele de oameni şi maşini. Astfel fuseseră create premisele pentru lărgirea unui cap de pod pentru trupele aeropurtate. În schimb, aprovizionarea pe cale maritimă a fost iniţial împiedicată de către flota britanică Alexandria: dintre cele două convoaie formate din vapoare mici şi veliere cu motor, unul a fost scufundat în cea mai mare parte în noaptea de 21 spre 22 mai de crucişătoarele şi distrugătoarele engleze, iar al doilea a fost nevoit dimineaţa să se întoarcă din drum. Cu ajutorul forţelor aeriene germane, chemate în ajutor, a început în jurul Insulei Creta prima „bătălie navală şi aeriană" din al Doilea Război Mondial, care a costat escadra britanică Alexandria pierderi considerabile.

Între timp, s-a reuşit cucerirea pe 27 mai a părţii vestice a insulei cu localitatea Kanea şi, până pe 30 mai, scoaterea de sub asediu a trupelor încercuite la Rethymnon şi Heraklion. Generalul Freyberg a decis evacuarea trupelor sale de pe insulă, lucru care s-a realizat prin intervenţia repetată a escadrei Alexandria. Această acţiune i-a costat pe englezi noi pierderi de nave. În total, în bătăliile navale şi aeriene din jurul Cretei au fost scufundate 3 crucişătoare engleze şi 6 distrugătoare, precum şi 3 cuirasate, un portavion, 6 crucişătoare şi 5 distrugătoare. Englezii au reuşit să evacueze din Creta circa 17.000 de oameni, adică mai mult de jumătate din garnizoană. Ei au pierdut 15.000 de morţi, răniţi şi prizonieri, la care se adaugă 2.000 de marinari. La o angajare a unui număr total de circa 22.000 de oameni, pierderile germane s-au ridicat la aproximativ 2.071 morţi, 2.594 de răniţi şi 1.888 de dispăruţi – aşadar mult mai mult decât a costat întreaga campanie din Balcani. Sub impresia pierderilor mari, Hitler a ajuns la convingerea că trupa de paraşutişti este depăşită ca armă-surpriză –, o convingere care a contribuit în mod cert la decizia sa să nu întreprindă în vara lui 1942 o acţiune similară împotriva Maltei (operaţiunea „Hercules").

Succesele germane din Balcani, din Creta şi din nordul Africii ar fi oferit o poziţie de pornire favorabilă pentru continuarea ofensivă a războiului împotriva poziţiilor britanice din Orientul Mijlociu. Însă pentru Hitler Rusia rămăsese cea mai importantă poziţie inamică pe care trebuia să o distrugă. Atunci când la sfârşitul lui aprilie 1941 a izbucnit în Irak o revoltă împotriva englezilor, încurajată de reprezentanţii italieni şi germani, şi conducătorul

naţionalist arab Rashid Ali i-a solicitat ajutorul, Hitler s-a hotărât să ofere măcar un suport militar limitat. Însă, din cauza neutralităţii Turciei şi a dominaţiei navale engleze în zona estică a Mării Mediterane, nu intra în discuţie decât un ajutor pe calea aerului prin teritoriile conduse sub mandat de francezi, Siria şi Liban. Guvernul de la Vichy s-a declarat dispus să permită avioanelor germane să facă escală în Siria şi, din stocurile depozitate în Siria pe baza armistiţiului, să livreze arme către Irak. Darlan a profitat de această ocazie de colaborare, cu atât mai mult cu cât guvernul german era dispus a face concesii în schimbul acesteia: o relaxare a traficului între Franţa ocupată şi cea neocupată, o reducere a costurilor de garnizoană şi promisiunea de a elibera din prizonierat german participanţii la Primul Război Mondial, în măsura în care nu erau ofiţeri. Când în mai au aterizat avioane germane şi italiene pe aeroporturi din Siria, pentru englezi se contura pericolul ca Hitler să urmărească scopul de face Siria bază pentru atacuri aeriene asupra Egiptului, canalului Suez şi rafinăriilor persane din Abadan şi totodată să influenţeze o modificare a atitudinii turcilor. În condiţiile situaţiei foarte tensionate în care se afla comandamentul englez din Orientul Mijlociu, solicitat în această perioadă cu apărarea Egiptului, Cretei şi Irakului, în plus cu cucerirea Abisiniei şi întărirea Maltei, un asemenea pas ar fi putut avea într-adevăr efecte dezastruoase asupra poziţiei britanice din Orientul Apropiat şi Mijlociu. Însă prin „Ultra” englezii au stabilit în curând cu uşurare că măsurile prevăzute de germani nu vizau urmărirea unor obiective atât de extinse: Hitler nu avea intenţia să folosească situaţia din acel moment pentru o acţiune energică împotriva Angliei. Armamentul oferit ca ajutor prin Siria nu a putut să împiedice reprimarea răscoalei din Irak: la sfârşitul lui mai, englezii au intrat în Bagdad şi l-au alungat pe Rashid Ali în exil la Teheran.

După ce forţele aeriene engleze atacaseră deja pe 15 mai avioane germane pe diverse aeroporturi franceze din Siria, pe 8 iunie 1941, forţe combatante engleze, sub comanda generalului Wilson – susţinute de formaţiuni franceze libere conduse de generalul Catroux –, au intrat în Siria din Palestina. Atacul a fost însoţit de o declaraţie a lui de Gaulle, prin care acesta promitea Siriei şi Libanului independenţa şi o reglementare a viitoarei relaţii cu Franţa printr-un tratat pe modelul anglo-egiptean. Pentru a nu pierde aceste teritorii, armata franceză a Levantului, condusă de generalul Dentz, a opus o rezistenţă disperată la ordinul guvernului de la Vichy, însă în

final, pe 14 iulie, a fost obligată la încheierea unui armistiţiu, prin care s-a permis trupelor retragerea liberă către Franţa după predarea armamentului greu.

După ocuparea Siriei şi Libanului, care au ajuns sub administrarea generalului Catroux, numit de Gaulle reprezentant plenipotenţiar, situaţia englezilor în estul Mării Mediterane s-a îmbunătăţit considerabil: apărarea canalului Suez avansase sute de kilometri înspre nord, pericolul extinderii supremaţiei aeriene germane asupra Irakului şi Iranului fusese înlăturat şi Turcia eliberată de presiunea de la graniţa de sud. În zadar avertiza un memoriu înaintat de conducerea marinei militare în iunie 1941 asupra faptului că, în ciuda acţiunii din Rusia, trebuie exploatată poziţia strategică din acest spaţiu pentru a putea realiza la întreaga capacitate şi la timp obiectivele, considerate decisive pentru război, într-un moment „în care ajutorul SUA pentru Anglia nu a atins încă o dimensiune decisivă”**.4**2 Însă Hitler, care conta pe o înfrângere rapidă a Uniunii Sovietice, prevedea în proiectul pentru Directiva sa nr. 32 din 11 iunie 1941 „continuarea luptei împotriva poziţiilor britanice din Marea Mediterană şi Orientul Mijlociu printr-un atac concentric” care urma să fie efectuat „din Libia prin Egipt, din Bulgaria prin Turcia şi, dacă este necesar, şi din Transcaucazia prin Iran”, abia după campania din Rusia, „pentru sfârşitul toamnei lui 1941 şi iarna 1941/1942”**.4**3

Dar, pentru că Hitler s-a înşelat cu privire la rezistenţa inamicului sovietic, ocazia pentru îndeplinirea acestor obiective pe termen lung avea să nu se mai întoarcă.

Capitolul 10

Atacul german asupra Uniunii Sovietice: încercarea de eliminare a „sabiei continentale engleze” şi de cucerire a „spaţiului vital”

Când, după înfrângerea Franţei, englezii nu au cedat, pe Hitler îl preocupa încă din iulie 1940 gândul, ca o alternativă la o debarcare pe insula engleză, să-i determine pe englezi să încheie pacea prin eliminarea „sabiei lor continentale, Uniunea Sovietică”. Se poate presupune cu siguranţă că Hitler ar fi atacat oricum Uniunea Sovietică într-o bună zi. Deoarece câştigarea întinsului spaţiu rusesc constituia obiectivul pe termen lung al lui Hitler. Însă faptul că Hitler s-a hotărât să atace Uniunea Sovietică încă din timpul luptei sale cu Anglia, se datorează numai şi numai dilemei în care intrase strategia lui de război. Hitler credea că Anglia ar fi urmat să considere cauza sa ca fiind pierdută, dacă statele Pactului celor trei puteri ar fi adus continentul euro-asiatic în mod univoc sub dominaţia lor.

De aceea, pregătirile militare de atac asupra Uniunii Sovietice, a căror executare a fost ordonată de Hitler în iulie 1940, trebuie privite ca servind două aspecte: pe de o parte obiectivului secular al lui Hitler de „câştigare a spaţiului vital” cu distrugerea concomitentă a ideologiei bolşevice, şi pe de altă parte, războiului împotriva Angliei. Hitler a încercat într-adevăr, prin convorbirile cu Molotov din noiembrie 1940, să priveze Anglia de potenţială să „sabie continentală”, nu prin distrugerea acesteia, ci prin întoarcerea ei împotriva Angliei: participarea activa a Uniunii Sovietice la o coaliţie continentală antiengleză ar fi urmat să forţeze cedarea Angliei. Este însă clar şi faptul că în Directiva sa nr. 18 din 12 noiembrie 1940, concepută încă dinainte ca aceste discuţii să aibă loc, el a ordonat ca aceste planuri să fie prelucrate în continuare, fără să se ţină seama de rezultatul convorbirilor, pentru ca pe baza acestor elaborări să poată da dispoziţii concrete: în orice caz trebuia să fie pregătit un atac ulterior asupra Uniunii Sovietice.

Decizia lui Hitler de a ataca în 1941 nu a fost provocată prin niciun fel de ameninţare iminentă din partea Uniunii Sovietice. Este adevărat că, odată cu prelungirea duratei războiului împotriva Angliei, Germania era tot mai dependentă de atitudinea Uniunii Sovietice în problema livrărilor de materii

prime şi trebuia să ia în calcul faptul că această situaţie va fi exploatată de Kremlin pentru a obţine noi concesii teritoriale în Europa de Est. Însă o deschidere a războiului de către sovietici era extrem de improbabilă, din motive politice şi militare. Politica lor de până atunci adusese, şi iară utilizarea acestui mijloc, succese teritoriale considerabile şi în 1941, forţele sale militare de abia dacă erau suficiente pentru apărarea ţării împotriva unui atac german. Ei erau tocmai pe punctul de a înlocui vechile lor tancuri şi arme aeriene şi de a construi dincolo de Urali o industrie de armament. Din aceste motive, ei încercau să evite un conflict armat cu Germania. Chiar dacă în convorbirile diplomatice îşi susţineau cu obstinaţie interesele din Europa de Est, în acţiuni cedau întotdeauna când exista ameninţarea unui conflict serios de interese. Atacul lui Hitler asupra Rusiei nu a constituit nicio „cruciadă" pentru salvarea Europei de bolşevism, aşa cum au încercat Hitler şi propaganda lui Goebbels să îl prezinte mai târziu, deoarece distrugerea bolşevismului era doar un „produs secundar", rezultat din politica lui Hitler de cucerire a spaţiului vital în Rusia şi a războiului indirect împotriva Angliei.

Atunci când Hitler i-a ordonat OKH pe 21 iulie 1940 „să abordeze problema rusească" 44, el se gândea să atace încă din toamna aceluiaşi an. Şeful OKW, feldmareşalul-general Keitel, şi şeful comandamentului Wehrmacht-ului, generalul Jodl, l-au convins însă pe Hitler cu privire la imposibilitatea de a încheia o dislocare de trupe încă din toamna acelui an. În convorbirea decisivă din 31 iulie 1940, din casa lui de la Berghof, Hitler a ordonat ca, pe lângă planul operativ, să fie pregătită şi formarea trupelor necesare pentru un atac asupra Rusiei în primăvara lui 1941: prin ordinul OKW din 10 septembrie a fost dispusă mărirea forţelor armate la 180 de divizii. Propunerile pentru operaţiunile militare, care i-au fost prezentate lui Hitler ca rezultat al unor studii aprofundate efectuate de Halder, şi-au găsit reflectarea în Directiva nr. 21 a lui Hitler din 18 decembrie 1940, care i-a dat campaniei şi numele de cod „Cazul Barbarossa". Conform acestei directive, urma ca Wehrmachtul să încheie pregătirile până pe 15 mai 1941, pentru ca „înainte chiar de terminarea războiului împotriva Angliei, să fie înfrântă Uniunea Sovietică printr-o campanie rapidă". Obiectivul era de a distruge marea masă a armatei sovietice încă din partea vestică a Rusiei prin operaţii de învăluire şi de a ajunge la linia Volga-Arhangelsk, de unde, pe de-o parte, forţele aeriene ruseşti nu mai puteau ataca teritoriul german, pe de altă parte,

putea „fi neutralizată cu ajutorul Luftwaffe ultima regiune industrială rămasă Rusiei, cea de la Urali”**.45**

Atunci când desfăşurarea de trupe era deja în curs, au existat voci, precum cea a amiralului Raeder, secretarul de stat din Departamentul de Externe, a lui von Weizsäcker, ambasadorul de la Moscova, a contelui von der Schulenburg, ataşatul militar de acolo, a generalul Köstring, şi ale altora care au avertizat încă o dată în zadar că începerea unui război pe două fronturi ar prelungi şi îngreuna luptele cu Anglia în loc să le scurteze. Tot în această perioadă a avut loc şi acţiunea „locţiitorului Führerului”, Rudolf Hess, care a zburat pe cont propriu la Londra cu un Me 110, în încercarea sa utopică de a-i convinge pe englezi de absurditatea continuării luptei între cele două popoare germanice surori, deoarece Germania ar avea la dispoziţie întregul potenţial al continentului european, inclusiv al Rusiei. Hitler, surprins de această iniţiativă individuală, se temea că inamicul ar putea interpreta această acţiune ca pe un semn de slăbiciune a politicii sale şi a dispus ca Hess să fie declarat oficial bolnav psihic.

Desfăşurarea armatelor germane în Est, mascată ca manevră pentru o debarcare în primăvară în Anglia, a fost amânată, din cauza campaniei din Balcani, cu cinci săptămâni decisive, care aveau să aibă efecte grave asupra operaţiunilor ulterioare din Rusia. La începutul ofensivei, fuseseră deja amplasate la graniţa rusească 153 de divizii, dintre care 19 divizii de tancuri şi 15 motorizate, adică 75 de procente ale armatei cu un efectiv de peste 3 milioane de oameni şi 3.580 de tancuri. După încetarea treptată a luptei aeriene împotriva Angliei, Luftwaffe, care a fost dislocată începând cu mijlocul lunii mai, era reprezentată cu 2.740 de maşini de zbor, adică 61 la sută din capacitatea totală, şi era împărţită în trei flotile aeriene, care urmau să susţină grupurile armate concentrate, sub comanda feldmareşalului-general Kesselring (2 Centru) şi generalii colonei Keller (1 Nord) şi Löhr (4 Sud). Acestei forţe armate, pe frontul rusesc de vest îi stătea în faţă o armată estimată la 4,7 milioane de oameni (138 de divizii şi 40 de brigade) cu un număr de patru ori mai mare decât cel german de tancuri – majoritatea învechite – şi un număr de trei ori mai mare de avioane (dintre care 1.800 moderne).

Hitler putea conta de la bun început pe un sprijin pe ambele flancuri ale frontului de Est, oferit de România şi Finlanda. Generalul Antonescu nu era

dispus să se împace cu ideea pierderilor teritoriale în favoarea Rusiei şi a confirmat participarea sa cu 12 divizii şi mai multe brigăzi. Cu finlandezii s-au discutat iniţial pur ipotetic posibilităţile de colaborare în cazul unui război germano-rusesc, cu ocazia vizitelor în Germania ale şefului Statului Major finlandez, Heinrich, din ianuarie şi mai 1941. După ce pregătirile militare nu au mai constituit un secret pentru finlandezi, aceştia s-au mobilizat sub camuflaj şi au participat în final cu 18 divizii la lupta împotriva inamicului comun – însă şi în continuare fără niciun fel de angajare politică sau militară printr-un tratat. Ungaria, a cărei graniţă cu Uniunea Sovietică era protejată de Carpaţi, nu a fost implicată în desfăşurarea de forţe, însă după izbucnirea războiului a participat cu 3 brigăzi, la fel ca şi Slovacia cu 2 şi, începând cu august, şi Italia cu 3 divizii. Sub sloganul luptei europene împotriva bolşevismului, au participat în final de partea Germaniei şi voluntari din Spania în „Divizia albastră", precum şi din Franţa într-o „Légion" de mărimea unui regiment şi în uniforme germane, în plus voluntari din „ţările germanice" în formaţiuni ale Waffen-SS[7]. Bulgaria nu a luat parte la războiul împotriva Uniunii Sovietice. Cu Turcia s-a reuşit pe 18 iunie 1941 încheierea unui tratat de prietenie, care neutraliza până la un anumit grad Alianţa Mării Mediterane, încheiată de Turcia cu puterile occidentale în octombrie 1939 – care însă până atunci nu reuşise să determine Turcia să intre în război.

Cu privire la Japonia aliată, Hitler era într-o dilemă, care s-a reflectat în convorbirile avute în martie/aprilie 1941 cu ministrul de Externe japonez Matsuoka, sosit prin Moscova într-o vizită la Berlin. Hitler, care dorea să îi determine pe japonezi la un atac asupra Singaporeului britanic, pentru ca, odată cu intrarea japonezilor în război, să reţină totodată americanii de la o intervenţie în Europa, nu putea să îi dezvăluie lui Matsuoka intenţiile sale de atac – abstracţie făcând de motivele confidenţialităţii – deoarece nu dorea să abată japonezii dinspre Singapore spre Rusia, cu care era convins că se descurcă singur. Pe de altă parte însă, Japonia nu trebuia să îşi adâncească prea mult relaţiile cu Uniunea Sovietică, pentru ca o parte din forţele sovietice să fie blocate în continuare în estul Asiei. Ribbentrop a explicat că relaţia germană cu Uniunea Sovietică este într-adevăr una corectă, însă nu foarte amicală. Pe de altă parte nu se gândeau că sovieticii ar fi atât de imprudenţi încât să provoace un conflict armat. Totuşi, pe drumul său de întoarcere,

7 Waffen-SS - partea militară a SS, independentă de forţele militare (n. tr.)

Matsuoka a încheiat pe 13 aprilie 1941 un pact de neutralitate la Moscova, pentru ca, în cazul unui posibil conflict cu puterile anglo-saxone în Asia de Est, să aibă spatele acoperit. În acest tratat, partenerii îşi asigurau reciproc prietenie şi integritate teritorială, în plus neutralitate pentru cazul în care unul dintre parteneri ar fi intrat în război cu o a treia putere.

Guvernului sovietic nu i-au rămas secrete concentrările de trupe petrecute pe parcursul primăverii dincolo de graniţele ruseşti. Deja din martie şi aprilie, sovieticii au solicitat măsuri pentru oprirea tot mai deselor lezări ale graniţei de către avioanele germane de recunoaştere. Nu au lipsit nici numeroasele avertizări, venite de la terţi, asupra unui iminent atac german. Astfel, de exemplu, Churchill a transmis în aprilie o asemenea avertizare sovieticilor, atunci când a aflat prin „Ultra" că în ziua următoare aderării Iugoslaviei la Pactul celor trei puteri, 3 divizii germane de tancuri urmau să fie dislocate cu trenul din România la Cracovia – o măsură a conducerii germane care a fost însă anulată imediat după puciul militar din Belgrad de la 27 martie. Nu se ştie dacă Stalin a crezut serios în iminenţa unui atac german sau a evaluat concentrarea de trupe germane ca pe începutul unei încercări a lui Hitler de a smulge Uniunii Sovietice concesii teritoriale, economice sau de altă natură în favoarea continuării războiului german în Orientul Mijlociu. Apoi trebuia să ia însă în calcul şi faptul că termenele corespondente se bazau pe zvonuri răspândite intenţionat de germani, cu scopul de a mări efectul blufului. În această situaţie gravă de politică externă, pe 6 mai, Stalin, care până atunci fusese doar secretar-general al Partidului Comunist al Rusiei, a preluat şi preşedinţia Consiliului Comisarilor Poporului şi astfel se poate spune că în calitate „prim-ministru" a trecut la conducere şi în domeniul statului. El s-a străduit să detensioneze relaţia cu Germania, pentru a nu-i oferi lui Hitler nici motiv şi nici pretext pentru o acţiune militară: mai întâi a fost retrasă recunoaşterea sovietică a guvernelor din exil – norvegian, belgian, iugoslav, mai târziu celui grec. Apoi Stalin a iniţiat legături diplomatice cu guvernul antienglez al lui Rashid Ali din Irak. În cadrul negocierilor economice, ruşii s-au arătat foarte prevenitori şi dispuşi să facă şi alte concesii; până în momentul atacului german, trenurile cu petrol şi cereale ruseşti au continuat să treacă nestingherite graniţa, fără să se ţină seama că livrările germane în contrapartidă nu se făceau. Între timp, prin descifrarea codurilor Luftwaffe şi companiei germane de căi ferate, precum şi din alte

surse de informare, englezii au stabilit cu destul de multă precizie structura desfăşurării forţelor germane la graniţa sovietică. Că nu era vorba doar despre o amplasare de trupe pentru obţinerea unor concesii sovietice o demonstra şi o directivă descifrată pe 5 mai, care prevedea să fie pregătite vagoane feroviare pentru transportul prizonierilor de război sovietici. În final, pe aceeaşi cale, a putut fi aflată şi data atacului, deoarece forţele militare din nordul Norvegiei, desemnate să avanseze spre Murmansk, puteau fi contactate numai prin radio. În aceste condiţii, Ministerul de Externe englez i-a comunicat pe 10 iunie ambasadorului sovietic Maisky încă o dată o serie de amănunte monitorizate, desigur fără a dezvălui sursa din care proveneau. Ca urmare, pe 13 iunie, guvernul sovietic a dat publicităţii un comunicat TASS, prin care spera să rupă tăcerea germană: în acesta numea zvonurile străine despre pretenţii inacceptabile ale Germaniei faţă de Rusia şi despre un iminent război germano-american ca fiind „propagandă ţesută grosolan” şi constata că ambii parteneri îndeplinesc „neabătut condiţiile tratatului de neagresiune germano-sovietic”.46

Însă sovieticii au aşteptat în zadar să audă un răspuns de la Berlin: acolo comunicatul TASS nu a fost nici făcut public şi nici comentat în vreun fel.

Contramăsurile militare pe care le-au luat totuşi sovieticii aveau, conform constatărilor ulterioare ale unor generali germani, doar un caracter defensiv. Încă în seara de dinaintea atacului german, Molotov l-a invitat la el pe ambasadorul german von der Schulenburg şi i-a comunicat că o serie de indicii trezesc impresia „că guvernul german ar fi nemulţumit de guvernul sovietic”. Deoarece acesta din urmă nu îşi putea explica motivul, ar fi foarte recunoscător dacă i s-ar comunica „ce motive ar fi provocat situaţia actuală a raportului germano-sovietic”.47 Ambasadorul german, pe care Hitler îl lăsase intenţionat neinformat şi faţă de care, în cadrul ultimei întrevederi personale din aprilie, sublimase explicit că nu intenţiona să pornească niciun război împotriva Rusiei, a fost obligat să recunoască faptul că, din lipsă de informaţii, nu poate răspunde la această întrebare. În noaptea aceea, el a fost instruit telegrafic de la Berlin să se prezinte la Molotov şi, fără alte discuţii, să-i comunice că politica sovietică, tot mai ostilă germanilor, şi concentrările de trupe sovietice au devenit o asemenea ameninţare pentru Reich, încât guvernul german a hotărât să adopte contramăsuri militare. Acelaşi lucru i-a

fost comunicat de către Ribbentrop ambasadorului rus la Berlin. Atunci când aceste mesaje au fost aduse la cunoştinţă sovieticilor la ora 4.00 dimineaţa pe 22 iunie, acţiunile de luptă erau deja în desfăşurare: la ora 3.15, trupele germane trecuseră graniţa fără declaraţie de război şi Luftwaffe îşi începuse atacurile asupra teritoriului sovietic.

După ce surpriza tactică reuşise, avansul trupelor germane s-a desfăşurat la început foarte repede. La mijlocul lui iulie, cele trei grupuri ale armatei germane, Nord (feldmareşalul Ritter von Leeb), Centru (feldmareşalul von Bock) şi Sud (feldmareşalul von Rundstedt), atinseseră o linie care trecea de la vârful sudic al lacului Peipus prin cursul mediu al Niprului, între Orşa şi Rogachevo până în teritoriul Pripiat şi mai la sud de acesta de-a lungul râurilor Sluci şi Zbruci până la Nistru, şi care era identică „liniei lui Stalin" – o linie de apărare în câmp, fortificată pe alocuri prin blocaje de tancuri şi buncăre de beton. Avansul se desfăşurase până atunci „conform planului". Însă, în ceea ce priveşte distrugerea inamicului în retragere, până în acel moment doar grupul de armată Centru înregistrase succese: în două lupte puternice de încercuire la Białystok şi Minsk, conform raportului Wehrmacht, acesta luase 323.898 prizonieri şi capturase 3.332 de tancuri şi 1.809 tunuri. În schimb, în nord şi sud se reuşise doar respingerea frontală a inamicului. Nu se reuşise distrugerea bruscă a forţelor aeriene sovietice din cauza comportamentului reţinut ale acestora în aer şi organizării de la sol pe spaţii foarte largi. Apelurile lui Stalin şi ale partidului pentru „războiul patriotic", formarea Comitetului de Stat pentru Apărare, în mâna căruia a fost concentrată întreaga putere de stat şi alcătuirea unui stat major central al partizanilor pentru continuarea luptei dincolo de liniile inamice, toate aceste demonstrau că inamicul era hotărât să poarte acest război cu toată duritatea. Totuşi, evaluarea situaţiei de către conducerea militară germană a fost iniţial una deosebit de optimistă. Pe 3 iulie, şeful Statului Major general Halder scria, sigur de victorie, în jurnalul său „campania împotriva Rusiei va fi câştigată în termen de 14 zile" 48, însă tenacitatea ruşilor şi spaţiul de care dispuneau aveau să solicite forţele germane încă multe săptămâni.

În Sud, corpul de armată de acolo s-a pregătit pentru avansul către Nipru. El a străpuns „Linia Stalin" şi la începutul lui august, la Uman, a încercuit puternice forţe sovietice: zona de încercuire de la Uman s-a soldat cu 103.000 prizonieri, 317 tancuri şi 858 de tunuri capturate. Până pe 25 august,

era în mâna germanilor întregul arc al Niprului de la Cerkasi şi până la vărsarea în Marea Neagră, precum şi două capete de pod dincolo de râu la Dnepropetrovsk şi Zaporojie. Odesa a fost încercuită de români şi s-a apărat până pe 16 octombrie, însă sovieticii mai deţineau un puternic cap de pod lângă Kiev, la vest de Nipru.

Şi grupul de armată Centru a reuşit realizarea unei breşe în „Linia Stalin", căreia i-a urmat o luptă de încercuire. Până pe 8 august au fost distruse forţele ruseşti blocate în mai multe zone de încercuire – mai ales la sud de Smolensk. În aceste lupte de la Smolensk şi Roslavi, grupul de armată Centru a făcut 348.000 de prizonieri şi a capturat 3.250 de tancuri şi cam tot atâtea tunuri. Printr-o lovitură ulterioară a formaţiunilor de tancuri de la Roslavi spre sud, au fost de asemenea încercuite puternice forţe inamice şi a fost provocată retragerea sovieticilor care se mai aflaseră încă între grupurile de armată Centru şi Sud, astfel încât aceste grupuri, care până atunci operaseră separat pe ambele părţi ale mlaştinilor râului Pripet, au putut să formeze acum un front continuu de-a lungul Niprului. Prin încercuirea forţelor inamice la Velikie Luki, grupul de armată Centru a câştigat la Kolm şi o joncţiune mai strânsă cu grupul de armată Nord, care între timp cucerise zona baltică până la porturile Reval şi Paldiski şi ajunsese pe 10 august între lacurile Peipus şi Ilmen până la inelul vestic de apărare al Leningradului. Sarcina grupului de armată Nord a fost uşurată prin atacul finlandezilor, care şi-au început ofensiva pe 31 iulie, după patru săptămâni cuceriseră Vîborgul şi apoi au avansat până la fosta graniţă, la nord-vest de Leningrad. Pe frontul finlandez urma ca, după succese iniţiale, să se ajungă peste tot la război poziţional. Totuşi, până la începutul lui octombrie, finlandezii au ajuns la râul Svir, între lacurile Ladoga şi Onega. În Finlanda Centrală şi de Nord fusese angajat un corp german de vânători de munte sub comanda supremă a armatei Norvegiei (generalul colonel von Falkenhorst). Însă aceştia nu au reuşit să ajungă nici la Murmansk şi nici la calea ferată Murman.

Deja din august 1041 a devenit evident că această campanie din Rusia nu va decurge la fel de rapid precum „campaniile-fulger" de pe continentul european. În primul rând s-a demonstrat că avansul unor formaţiuni de tancuri aranjate în dispozitive de luptă în triunghi, procedeu care fusese aplicat cu succes în campaniile de până atunci, nu a avut nici pe departe eficienţa scontată în Rusia. Sovieticii continuau să lupte şi în situaţiile iară

niciun fel de perspectivă şi câştigând timp pentru ca din interiorul ţării să li se alăture forţe noi, astfel încât rapidele formaţiuni germane aveau pierderi în luptă din două părţi, în plus, angajarea aproape neîntreruptă şi deplasările pe distanţe foarte mari prin praf şi noroi au provocat o uzură deosebită a materialelor şi avarii însemnate la autovehicule. La întrebarea, unde să mai fie angajate formaţiunile rapide în timpul rămas până la începerea iernii în vederea unei operaţiuni decisive, între Hitler şi OKH au intervenit divergenţe de opinii. Brauchitsch şi Halder vedeau ca obiectiv principal distrugerea forţei militare a Armatei Roşii şi căutau deznodământul în partea centrală a frontului unde, după o necesară pauză de reparaţii, formaţiunile de tancuri urmau să fie angajate într-un atac concentrat asupra Moscovei. Ei credeau că aici ar putea înfrânge forţa principală a inamicului, deoarece sovieticii s-ar angaja în luptă pentru apărarea capitalei. Pentru că, odată cu Moscova, ruşii nu ar pierde doar centrul lor politic şi o importantă zonă industrială, ci înainte de toate nodul central al transporturilor în Rusia europeană şi, astfel, apărarea sovietică ar fi segmentată în două zone de operaţii. În schimb Hitler, care urmărea obiective politice şi de economie a războiului, căuta soluţia pe extremităţile frontului: în nord urma să fie cucerit Leningradul, pentru a le închide sovieticilor accesul la Marea Baltică şi pentru a face joncţiunea cu finlandezii, în sud urma să se cucerească teritoriile cerealiere ucrainene, Crimeea, zona carboniferă şi industrială din bazinul Doneţ şi să se stopeze aprovizionarea rusă cu petrol din Caucaz. Această concepţie presupunea cedarea formaţiunilor motorizate şi de tancuri de la grupul de armată Centru către celelalte două grupuri de armată şi trecerea în defensivă pe frontul de la Moscova, unde sovieticii puteau câştiga acum timp pentru construirea unui sistem de apărare. Până la sfârşitul luptelor de la Smolensk şi Gomei – momentul final pentru luarea unei decizii – OKH, susţinut de OKW, s-a luptat cu Hitler. Apoi a fost luată decizia. În Directiva sa din 21 august, Hitler a ordonat transferarea unor forţe puternice din grupul de armată Centru către sud, pentru a distruge forţele inamice staţionate la Kiev şi astfel să se permită grupului de armată Sud avansul spre Harkov şi Rostov. Abia după zdrobirea acestor forţe şi după unirea cu finlandezii pentru încercuirea Leningradului, urma să înceapă atacul asupra Moscovei. Comandantul suprem al armatei s-a supus acestui ordin; însă prăpastia care exista din toamna lui 1939 între von Brauchitsch şi Hitler, şi care fusese parţial acoperită, se căscase din nou.

În executarea directivei lui Hitler, în spaţiul Kiev-Lohvîţia-Cerkasî au fost încercuite puternice forţe ruseşti, care au fost distruse până pe 24 septembrie. Prin această luptă de încercuire, conform rapoartelor Wehrmacht, cifrele succeselor germane au crescut cu încă 665.000 de prizonieri, 884 de tancuri şi 3.718 tunuri capturate. Însă această victorie a fost obţinută cu preţul unei pierderi de timp în atacul asupra Moscovei. Dar, dacă Uniunea Sovietică era să fie înfrântă militar decisiv încă în 1941, trebuia ca, în ciuda anotimpului nefavorabil, să se pună în joc totul pentru această ofensivă. Hitler a consimţit acum şi la angajarea în acest scop a tuturor forţelor disponibile de pe aripile frontului, fără însă a renunţa la urmărirea concomitentă a obiectivelor din nord şi sud. Pe 30 septembrie – după ce fuseseră pierdute aproape două luni prin decizia lui Hitler – grupul de armata Centru era pregătit pentru atacul asupra Moscovei. Pe 3 octombrie, în discursul rostit la deschiderea Winterhilfswerk, Hitler anunţa: „Rostesc abia astăzi acest lucru, deoarece astăzi am voie să spun că acest inamic este deja înfrânt şi că nu se va mai ridica niciodată”. 49

Ofensiva împotriva Moscovei – operaţiunea „Taifun” – a început prin câştigarea a două noi bătălii de încercuire la Briansk şi Vyazma, încheiate până la mijlocul lui octombrie. În cadrul acestora, sovieticii au pierdut, conform raportului Wehrmacht-ului, 73 de divizii şi 7 divizii de tancuri, 662.000 de prizonieri, 1.242 de tancuri şi 5.452 de tunuri, prin care numărul total de prizonieri ruşi de la începutul campaniei crescuse la mult peste 3 milioane. Când, după aceste victorii, corpul de armată Centru a avansat în continuare către Moscova, guvernul sovietic şi-a mutat reşedinţa cu circa 800 de km spre est, la Kuibîşev, pe Volga. Stalin, care pe 7 august preluase comanda supremă a forţelor armate sovietice, a rămas la Moscova cu un aparat guvernamental redus şi prevăzut cu un inel de apărare, creat şi cu participarea tuturor forţelor civile disponibile.

Hitler, care deja din iulie îşi exprimase hotărârea de a face una cu pământul atât Leningradul, cât şi Moscova, pentru a văduvi bolşevismul şi „moscovitismul” de centrele lor, a interzis încă o dată explicit pe 7 octombrie acceptarea unei capitulări a capitalei sovietice. În aceeaşi zi s-a instalat, cu ploaie şi zăpadă, perioada de noroaie de toamnă, lucru care de la jumătatea lui octombrie a paralizat în tot mai mare măsură mişcarea formaţiunilor. Deoarece pe străzile transformate în fâşii nămoloase până în final nu mai

puteau circula decât autovehicule pe şenile, s-a deteriorat şi aprovizionarea şi rezervele de carburanţi au devenit foarte reduse. Până la sfârşitul lui octombrie, armata sudică de tancuri a avansat cu greu doar până în apropiere de Tula, iar celelalte armate ale grupului s-au apropiat de capitala sovietică până la linia Kalinin-Mozhaisk-Kaluga. În timp ce în teritoriile ocupate de germani, prestaţiile căilor ferate erau mult în urma cerinţelor din cauza distrugerilor acestora şi a vremii pierdute cu modificarea ecartamentului rusesc, sovieticii au folosit timpul pentru a aduce prin intermediul reţelei lor feroviare, convergentă în Moscova, trupe din Siberia, echipate pentru luptele de iarnă. În plus, din personalul întreprinderilor din Moscova, unde pe 19 octombrie fusese declarată starea excepţională, au fost improvizate trupe de luptă. De partea germană, îşi spunea cuvântul angajarea neîntreruptă din iunie a formaţiunilor de tancuri: capacitatea de luptă a diviziilor de tancuri a scăzut în unele cazuri la 35 la sută. Însă încă nu erau înfrânte curajul, sentimentul de superioritate şi disponibilitatea de luptă a trupelor germane, pentru a nu putea pune în acţiune toate energiile încă existente în vederea atingerii obiectivului considerat decisiv. Imaginându-şi că şi inamicul este la capătul puterilor şi că în final va decide voinţa cea mai puternică, comandantul suprem al grupului de armată Centru, feldmareşalul-general von Bock, s-a exprimat în favoarea continuării atacului în perioada cu geruri mai blânde, de dinainte de începerea iernii. Când a început această perioadă la mijlocul lui noiembrie, grupul de armată reuşise să câştige din nou teren: este adevărat că braţul sudic de tancuri nu izbutise cucerirea regiunii Tuia, dar reuşise să avanseze în continuare până la Veniov. Cele două armate de tancuri prevăzute pentru încercuirea nordică a Moscovei răzbiseră la Dmitrov peste canalul Moscova-Volga avansând până la Krasnaia Poliana la circa 30 de km în faţa capitalei sovietice, în timp ce armata a 4-a, care ataca în centru, s-a apropiat dinspre vest la 50 de km de oraş. În acel moment, brusc şi mai devreme decât era de aşteptat, a început iarna rusească cu geruri de minus 30 de grade. În cadrul trupelor germane, insuficient echipate pentru un război de iarnă, pierderile din cauza îngheţurilor le-au depăşit cu mult pe cele din luptă. Motoarele şi armele automate nu au mai funcţionat. Pe 1 decembrie, von Bock a fost nevoit să comunice OKH că planul de a distruge inamicul printr-o ultimă angajare era fără speranţă de reuşită. La o lungime a frontului de aproape 1.000 de km, grupul său de armată nu ar mai avea rezerve, cu excepţia unei

singure divizii, care să poată fi angajate operativ: operaţiunea „Taifun” era un eşec.

Din cauza concentrării forţelor în centrul frontului de Est, nici grupurile de armată din Nord şi Sud nu reuşiseră să îşi atingă obiectivele. Leningradul fusese într-adevăr încercuit, dar atacul s-a oprit în suburbiile din sudul oraşului. Până la mijlocul lui noiembrie, grupul de armată Sud luase în stăpânire Crimeea, cu excepţia fortului Sevastopol. În zona Cernigov, în prima jumătate a lui octombrie, izbutise să încercuiască şi să distrugă două armate ruseşti în „bătălia de la Marea Azov”. Obstrucţionată de perioada de noroaie, armata de tancuri a ajuns în teritoriile de la nord de Rostov abia la mijlocul lui noiembrie. Odată cu venirea bruscă a gerurilor, în timp ce nemţii pierdeau mult timp cu eliberarea autovehiculelor prinse de îngheţ în noroaie, sovieticii au adus forţe proaspete din Caucaz şi au executat un contraatac împotriva întinsului flanc nordic al armatei de tancuri, în direcţia către Marea Azov. Rostov, care fusese cucerit pe 21 noiembrie, a fost pierdut din nou. Ulterior, feldmareşalul-general von Rundstedt a cerut aprobarea pentru o retragere a frontului pe râul Mius. Un contraordin al lui Hitler a interzis orice retragere. Rundstedt a cerut suspendarea acestui ordin, care lui i se părea absurd, şi, în caz contrar, îşi oferea demisia de la comanda supremă. Ca urmare, el a fost înlocuit cu feldmareşalul-general von Reichenau, care însă, având în vedere situaţia, a fost obligat să solicite de asemenea aprobarea pentru retragerea trupelor. De-acum Hitler însuşi a fost nevoit să zboare în sectorul sudic la Mariupol, unde s-a convins de necesitatea retragerii. Prin retragerea frontului pe râul Mius, atacul ajunsese într-o fază de stagnare şi în Sud. Având în vedere situaţia de la Leningrad, Moscova şi Rostov, pe 8 decembrie 1941, prin Directiva sa nr. 39, Hitler a fost nevoit să oprească ofensiva pe întreg frontul de Est şi să ordone trecerea în apărare: obiectivul de a înfrânge Uniunea Sovietică printr-o campanie rapidă eşuase. Acest eşec, foarte important în cadrul situaţiei generale a războiului, nu a ajuns la cunoştinţa populaţiei, deoarece se puteau comunica succese de pe unul dintre celelalte fronturi – din Asia de Est, unde pe 7 decembrie japonezii intraseră în război împotriva puterilor anglo-saxone.

Pe parcursul lunilor de iarnă, forţele sovietice, conduse de generalii Meretskov, Konev şi Şuhov, au condus atacuri violente împotriva frontului grupurilor de armată Nord şi Centru. Ei au reuşit mai multe breşe adânci şi

ameninţau din spate formaţiunile germane, fiind susţinuţi şi de o intensă activitate partizană. Pe 8 februarie 1942, la Demiansk, s-a închis cercul în jurul a 6 divizii germane – aproape 1.000 de oameni – care au fost nevoiţi să primească provizii pe calea aerului şi care au rezistat în ciuda temperaturilor de minus 50 de grade până în aprilie, când au fost eliberaţi printr-o ofensivă germană. Alte forţe germane au fost încercuite la Kholm. Şi grupul de armată Sud a fost nevoit să respingă atacuri ale sovieticilor, care, printr-o debarcare la Kerci, au reuşit să redobândească un cap de pod în Crimeea. Însă şi ruşii îşi supraevaluaseră puterea de atac şi îşi extinseseră prea mult planurile: încercarea de a înfrânge decisiv grupurile de armată Centru şi Nord simultan, le-a fărâmiţat forţele şi a dus în final la oprirea ofensivei.

Atunci când au început contraloviturile împotriva germanilor, Hitler s-a temut îndeosebi de efectele lor psihologice asupra frontului şi în patrie. El a respins ideea retragerii din timp a armatei, pentru perioada iernii, pe un front mai scurt şi mai retras, în primul rând din motive de prestigiu, dar şi pentru că se temea că nu va mai putea opri o asemenea mişcare de renunţare. Gândirea operativă, mai elastică, a OKH i-a rămas complet străină şi, mai mult decât atât, neîncrederea pe care o nutrea l-a făcut să ocolească adesea conducerea armatei şi să comunice direct cu grupurile de armată şi chiar să decidă mişcările tactice la nivel de divizie şi chiar regiment. „OKH de abia dacă este poştaş”, scria cu resemnare Halder în jurnalul său din 7 decembrie.50 Pe 16 decembrie, Hitler a dat renumitul său „ordin de oprire”, prin care a interzis orice mişcare voluntară de retragere şi a ordonat „ca trupele să fie forţate la o rezistenţă fanatică pe poziţii, fără să se ţină seama de pătrunderile inamice pe flancuri şi în spate”.51 Astfel au fost stopate orice operaţiuni care ar fi utilizat spaţiul. Trei zile mai târziu, comandantul suprem al armatei, feldmareşalul-general von Brauchitsch, suferind de inimă şi care pierduse orice relaţie la nivel personal sau practic cu Hitler, şi-a dat demisia. De atunci încolo, Hitler a preluat el însuşi comanda supremă a armatei. În aceeaşi zi a fost înlocuit şi feldmareşalul-general von Bock din funcţia de comandant suprem al grupului de armată Centru, „din motive medicale”, cu feldmareşalul-general von Kluge. Hitler lua acum măsuri drastice: din cauza unor nerespectări, pe cont propriu, a „ordinului de oprire”, de exemplu conducătorii meritorii ai două armate de tancuri – Guedrian şi Hoepner – au fost demişi, ultimul dintre ei chiar exclus din Wehrmacht.

Cu siguranţă că ordinul lui Hitler de a rezista în iarna 1941 / 1942 era justificat din motive psihologice şi a contribuit la menţinerea frontului în „poziţii de arici”. Însă a devenit fatal faptul că dintr-o situaţie unică de remediu temporar, Hitler a făcut mai târziu un principiu, ca în situaţii critice, în loc de mobilitate operativă pentru redobândirea libertăţii de acţiune, să menţină rigid poziţiile câştigate. Şi ideea ca, într-o situaţie decisivă, să scoată tot ce se putea din trupă, a fost ridicată de Hitler la rangul de maximă permanentă. Pe lângă această radicalizare şi totalizare a modului de purtare a războiului, în campania din Rusia a fost dezvăluit cu precădere un lucru: ideologizarea acestuia.

Deja din 30 martie, când s-a adresat comandanţilor Wehrmacht-ului, Hitler a atras atenţia asupra faptului că această campanie urma să fie o luptă între două ideologii şi care necesita distrugerea fizică a reprezentanţilor ideologiei comuniste. Aceste concepţii ale lui Hitler şi-au găsit reflectarea în infamul „ordin al comisarilor” din 6 iunie 1941, pe care l-au primit în scris doar comandanţii supremi cu indicaţia de a-l transmite prin viu grai trupelor. Acesta preciza că toţi comisarii politici urmau să fie separaţi imediat din rândul prizonierilor de război şi „rezolvaţi”**.5**2 Deja în directivele din 13 martie 1941 Fusese stabilit în afară de aceasta, că Reichsführerul SS Himmler urma ca, în cadrul zonei de operaţii a armatei, să îndeplinească sarcini speciale, „rezultând din lupta care trebuie încheiată definitiv între două sisteme politice opuse”, şi că Himmler urma să îndeplinească aceste sarcini „pe cont propriu şi pe răspundere proprie”, separat de armată**.5**3 La fel ca în Polonia, au fost puse bazele pentru acţiunile „trupelor de intervenţie” pentru lichidarea în masă a „elementelor nedorite” din punct de vedere rasial şi politic şi în teritoriile estice, nou-cucerite – acţiuni în care comandanţii Wehrmacht-ului nu aveau voie să se amestece. În aceste condiţii, propunerea sovietică din 17 iulie 1941, de a considera ca reciproc obligatorii deciziile Convenţiei de la Haga cu privire la regulile şi uzanţele războiului terestru, a fost trecută sub tăcere absolută de către Hitler. Desigur că al Doilea Război Mondial reprezentat de la bun început şi o confruntare între cele două ideologii, cea a democraţiei şi cea a naţional-socialismului, însă, în mare, această luptă ideologică nu mersese până atunci atât de departe încât să excludă dreptul internaţional în acţiunile de război şi care au dus, mai ales în Rusia la o exacerbare de ambele părţi. De partea germană, prin propaganda

lui Hitler, a luptei ideologice de distrugere a bolşevismului i s-a adăugat faptul că Rusia nu mai era privită ca un „subiect al politicii europene” 54, ci ca pradă pentru spaţiul vital german, pentru a cărui luare în posesie nu trebuia să se ţină cont în niciun fel de interesele de viaţă ale respectivelor părţi ale populaţiei. Dacă Hitler urmărea obiectivul militar de a înfrânge cât se putea de repede Uniunea Sovietică, atunci, pe tărâm politic, el a acţionat exact în direcţia opusă acestui obiectiv: printr-o politică de exterminare şi subjugare nu puteau fi convinşi nici sovieticii să încheie pacea şi nici nu putea fi prăbuşit din interior sistemul bolşevic, ci, dimpotrivă, ea nu putea decât să sudeze şi mai mult întregul popor rus în lupta de apărare împotriva atacatorului german.

Atunci când, până la sfârşitul lui 1941, nu a putut fi înfrântă rezistenţa Uniunii Sovietice, a devenit o realitate ceea ce Hitler criticase constant la strategia germană din Primul Război Mondial şi încercase să evite, dar ceea ce provocase şi el prin subestimarea Uniunii Sovietice: războiul pe două fronturi cu mai multe mari puteri inamice, care, în ciuda contradicţiilor dintre ele, au fost conduse astfel către alcătuirea unei alianţe antigermane. La vastitatea spaţiului rusesc şi la rezervorul de oameni din Est, s-a adăugat acum pe toate fronturile şi la întreaga sa dimensiune potenţialii de înarmare al unei puteri mondiale care până în momentul acela devenise deja „arsenalul democraţiei” şi căreia în decembrie 1941 Hitler i-a declarat de asemenea război – Statele Unite ale Americii.

Capitolul 11

Statele Unite ale Americii şi războiul hegemonic european: drumul Americii către „alianţa nefirească”.

Atunci când în septembrie 1939 izbucnea războiul în Europa, Statele Unite şi-au declarat neutralitatea. Majoritatea covârşitoare a americanilor era dominată la vremea aceea de două idei: de dorinţa de a menţine, cu toate mijloacele, Statele Unite în afara acestui război şi de dorinţa de a vedea puterile occidentale europene ieşind victorioase din acest război. Ultima dintre aceste dorinţe avea în principal motivaţii ideologice: legătura interioară cu ideologia politică a democraţiilor europene şi aversiunea faţă de regimul totalitar al naţional-socialismului. Această dorinţă avea însă în mod cert şi o cauză pragmatică. Din vremurile lui Monroe, când Anglia şi flota sa au împiedicat intervenţia Sfintei Alianţe europene pentru reinstaurarea principiilor monarhice în America, „Pax britannica”, controlul Atlanticului de către Anglia şi principiul ei de bază, cel al echilibrului european, au devenit pentru Statele Unite factori ai propriei siguranţe naţionale. Stăpânirea Atlanticului de către flota engleză – pentru al cărei comportament binevoitor americanii ţineau veşnic în mână ca ostatic Canada, cu graniţele ei nefortificate – a permis concentrarea flotei americane în Pacific. De aceea, convingerea că securitatea Statelor Unite şi a emisferei vestice s-ar baza pe existenţa în continuare a Angliei şi Franţei, a devenit în 1939 principiu de bază recunoscut al gândirii strategice americane şi al primelor planuri „Rainbow” de apărare a emisferei vestice, din vara acelui an. Deja dinainte de acest moment, guvernul american făcuse democraţiilor europene comunicarea, bazată pe consideraţii pragmatice, că în cazul epuizării acestor puteri, din motive de proprie siguranţă, ar ieşi din politica sa izolaţionistă. Însă a declarat totodată explicit că această constatare nu reprezintă în niciun caz o promisiune angajantă pentru o eventuală intervenţie într-un conflict european. Când, mai târziu, în capitalele diverselor ţări aflate sub ocupaţie germană au fost găsite documente cu acest conţinut, propaganda naţional-socialistă a vrut să construiască din aceste mesaje o „vină de război” a lui Roosevelt, care ar fi împins puterile europene în război împotriva Germaniei

prin promisiuni de acordare a sprijinului. Dar nu ar fi fost nevoie de aceste „documente secrete” pentru a putea prevedea atitudinea americană în cadrul unui război european: ambasada germană de la Washington avertizase în zadar în rapoartele ei către Berlin începând cu 1937 că, în cazul unui conflict germano-englez, Statele Unite îşi vor arunca toată puterea în talerul britanic al balanţei.

În 1939, guvernul american nu credea în necesitatea de a interveni activ în menţinerea echilibrului în Europa. El considera că este suficient dacă puterile vestice dispun de posibilitatea de a se aproviziona cu arme şi materii prime din America, pentru a compensa avansul de înarmare de care dispunea Germania. Pentru aceasta, a fost însă necesară modificarea legii de neutralitate din 1937, ale cărei prevederi intraseră în vigoare odată cu Declaraţia de neutralitate a Statelor Unite din 5 septembrie 1939 şi care prevedea printre altele un embargo asupra exporturilor de arme şi materiale de război către state aflate în război. Congresul american refuzase încă din iulie 1939 anularea embargoului pe arme. Această atitudine i-a întărit lui Hitler convingerea că, în urmărirea obiectivului său hegemonie în Europa, nu este nevoie ca în anii următori să ia în calcul Statele Unite. Abia după izbucnirea războiului, Roosevelt a reuşit anularea embargoului, în cadrul unei şedinţe extraordinare a Congresului, convocată de el. Totodată, au fost introduse însă şi alte prevederi în Legea neutralităţii, menite să menţină Statele Unite în afara războiului. În primul rând, vânzarea armelor şi materialelor de război urma să se facă numai în regim „cash and carry”, adică cu plata imediată în numerar şi transportul imediat pe vase care să nu fie americane. Pe de altă parte, navelor americane li s-a interzis navigarea prin anumite ape periculoase (combat areas) şi astfel totodată şi acostarea în porturi ale statelor beligerante. Această nouă Lege de neutralitate, intrată în vigoare în 4 noiembrie 1939, a permis practic exclusiv puterilor occidentale, care deţineau supremaţia navală, să cumpere materiale de război din Statele Unite. Germania a beneficiat doar de avantaje din renunţarea parţială a americanilor la libertatea pe mări, în măsura în care inamicii săi nu puteau utiliza capacitatea de transport a navelor americane neutre pentru a aduce transporturile în propriile porturi.

În cadrul Conferinţei interamericane a miniştrilor de Externe, care a avut loc în Panamá, în toamna lui 1939, având ca obiectiv menţinerea solidară

a neutralităţii tuturor statelor din emisfera vestica pe 3 octombrie a fost decisă, la iniţiativa lui Roosevelt, stabilirea unei zone de securitate în jurul continentului american la sud de Canada, cu o lăţime variabilă între 480 şi 1.600 de kilometri, în interiorul căreia forţele implicate în război nu aveau voie să întreprindă niciun fel de acţiuni militare. Declaraţia a rămas însă ineficientă practic, deoarece ambele părţi implicate în război au respins-o şi şi-au continuat acţiunile de luptă şi în interiorul acestei zone.

Deşi Roosevelt nu credea în posibilitatea încheierii unei păci în Europa atâta timp cât la cârma Germaniei se afla regimul naţional-socialist, cu obiectivele sale extreme de politică externă, era însă necesar ca măcar să se cerceteze posibilităţile de a păstra echilibrul european prin înfăptuirea unei păci înainte ca „Sitzkrieg” să treacă, printr-o ofensivă în Vest, într-o fază de ură reciprocă şi exacerbare. Misiunea întreprinsă în februarie/martie 1940 de subsecretarul de stat din State Departament, Sumner Welles, în capitalele ţărilor beligerante şi la Roma, în scopul de a obţine informaţiile corespunzătoare, a demonstrat însă totala lipsă de perspectivă a unui asemenea demers.

Ocuparea de către germani a Europei de Nord şi de Vest, intrarea în război a Italiei, colapsul Franţei şi ameninţătoarea invazie a insulei engleze, în plus, exploatarea simultană a succeselor germane de către Japonia în Asia de Est şi încheierea Pactului celor trei puteri, toate acestea au lăsat să se întrevadă pericolul tot mai puternic al unui bloc euroasiatic-african, sub conducerea puterilor hegemonice totalitare şi, înainte de toate, au dus la înarmarea treptată a Statelor Unite, pentru a garanta o suficientă apărare á emisferei vestice. America a început – iniţial lent şi nu fără dificultăţi – cu mobilizarea economică.

Producţia de armament a Statelor Unite, ca stat neimplicat în război, a crescut – calculat după preţurile din 1944 – de la 0,6 miliarde de dolari în 1939 la 1,5 miliarde de dolari în 1940 şi ajungând în final la 4,5 miliarde în 1941 (Germania 1941: 6,0; Anglia 6,5; Uniunea Sovietică 8,5 miliarde). În iulie 1940, Congresul a decis construirea unei „Two-ocean Navy”, care urma să fie terminată până în 1946. În septembrie, a fost introdus – pentru prima dată pe timp de pace – serviciul militar obligatoriu. Efectivele armatei regulate americane, inclusiv gărzile naţionale ale statelor individuale, au crescut de la 388.000 de persoane în 1939 la 500.000 în 1940 şi aproape 1,5 milioane în

1941. Însă pentru războiul din Europa a devenit decisiv faptul că sprijinul material al inamicilor puterilor Axei „short of war” – adică în afara unei intrări în război a Statelor Unite – a fost declarat acum oficial ca obiectiv al guvernului american. Astfel, Statele Unite au trecut oficial de la statutul de neutralitate la cel de „nonbeligeranţă”. Este adevărat că Hitler asigurase că Germania va respecta Doctrina Monroe şi că nu va utiliza nimic altceva decât aceeaşi doctrină pentru Europa, pentru a ţine Statele Unite departe de războiul hegemonic naţional-socialist din Europa. Însă guvernul american nu şi-a asumat riscul de a lăsa pericolul potenţial pentru Statele Unite să se transforme într-unul acut prin lipsa acţiunilor. Deoarece producţia de armament nu începuse încă în iunie 1940, guvernul a curăţat arsenalele forţelor sale militare de materialele în exces şi în mare parte îmbătrânite, şi le-a vândut puterilor occidentale prin intermedierea unor firme private americane. Pentru Franţa, acest ajutor a venit prea târziu; însă pentru Anglia, care îşi pierduse armele la Dunkerque, acestea au reprezentat o valoare inestimabilă. Pentru a ajuta Anglia ameninţată cu strangularea aprovizionării pe mare, pe 3 septembrie 1940 Roosevelt s-a hotărât chiar să le predea 50 de distrugătoare învechite, însă încă utilizabile pentru lupta împotriva submarinelor, în schimbul cedării unei serii de baze pe insulele britanice din Atlantic, din Terranova până în Guyana Franceză – de mare importanţă pentru apărarea emisferei vestice. Caracteristic pentru grija guvernului american cu privire la securitatea din Atlantic, a fost că a obţinut de la Churchill promisiunea formală că, în cazul unei invazii reuşite de germani în Marea Britanie, flota engleză nu va fi predată inamicului sau scufundată, ci transferată în posesie britanică de partea cealaltă a Atlanticului.

După ce, pe 5 noiembrie 1940, Roosevelt a devenit a treia oară preşedinte, el şi-a consolidat politica sa de a face din America „arsenalul democraţiei”. În acest scop, trebuia depăşită înainte de toate o dificultate: rapida epuizare a rezervelor engleze de dolari, care în toamna lui 1940 scăzuseră – de la 4,5 miliarde la izbucnirea războiului – la 2 miliarde, şi a căror diminuare rapidă ar fi făcut imposibilă într-un timp previzibil plata în continuare în numerar a livrărilor. Rezultatul străduaniilor lui Roosevelt de „a elimina semnul dolarului” din ajutorul pentru Anglia, a fost adoptarea de către Congres a Legii de împrumut şi închiriere (Lend-Lease Act) din 11 martie 1941, care îl împuternicea pe preşedinte să împrumute sau să închirieze arme

şi material de război oricărui stat „a cărei apărare era considerată de preşedinte vitală pentru apărarea Statelor Unite”.55 Congresul a aprobat mai întâi o sumă de 7 miliarde de dolari, care pe parcursul războiului avea să se ridice în final la un total de 50 de miliarde de dolari.

Urmarea logică a unei cedări de materiale de război către Anglia era asigurarea transportului acestora către locul de destinaţie. Ţinând seama de această consecinţă, oponenţii Legii de împrumut şi închiriere au impus adoptarea unui addendum în sensul că în niciun caz legea nu împuternicea guvernul să utilizeze vase de război americane pentru însoţirea convoaielor engleze. Astfel nu a putut fi împiedicat însă faptul că US-Navy participa în alte moduri la asigurarea rutei vitale din Atlantic. Această sarcină a devenit cu atât mai urgentă, cu cât Germania îşi extinsese din 25 martie 1941 zona de operaţii pentru războiul neîngrădit al submarinelor în apele din jurul Islandei până la coasta de est a Groenlandei. Primul pas al americanilor a constat în încheierea pe 9 aprilie 1941 a unui tratat cu ambasadorul Danemarcei, aflată sub ocupaţia Germaniei, care autoriza Statele Unite să creeze baze militare în Groenlanda, care flancau ruta cea mai scurtă din Atlantic şi care au uşurat transferul de avioane către Anglia. Atunci când – la presiunile Germaniei, care îşi construise pe coasta de est a Groenlandei staţii meteorologice importante pentru strategia de război – guvernul de la Copenhaga a declarat invalid acest acord şi şi-a retras ambasadorul, ministrul de Externe Hull nu a recunoscut acest protest, pe motiv că a fost făcut sub presiune germană. Pe 10 aprilie – după colapsul apărării Africii de Est Italiene – Roosevelt a declarat că zona de vărsare a Mării Roşii nu mai este zonă de lupte şi, de aceea, poate fi străbătută de vase americane, astfel că a fost asigurată aprovizionarea în continuare a frontului britanic din Egipt cu ajutorul transporturilor navale americane. În plus, guvernul american a extins zona de securitate a emisferei vestice către est, până la 26 de grade longitudine vestică – până dincolo de mijlocul Atlanticului de Nord. US-Navy a fost instruită să supravegheze toate navele puterilor Axei la vest de această linie şi să transmită prin radio la intervale regulate poziţia acestora pentru ca astfel să poată fi avertizate navele englezeşti şi alarmată apărarea britanică antisubmarine. Ga răspuns la scufundarea vasului comercial american „Robin Moor” de un submarin german în Atlanticul de Sud – prima lezare de către germani a drepturilor de neutralitate americane – Roosevelt a dispus încă din iunie îngheţarea

proprietăţilor Germaniei şi Italiei în Statele Unite şi închiderea consulatelor ambelor ţări din motive de „activitate subversivă”. După un acord cu Churchill şi cu guvernul Islandei, care după ocuparea engleză s-a hotărât în final în mai 1941 să rupă alianţa sa cu Danemarca aflată sub ocupaţie germană, pe 7 iulie au debarcat pe insulă trupe ale marinei americane, pentru a prelua treptat din mâinile englezilor apărarea acesteia. Roosevelt a motivat oficial acest act, printre altele, prin necesitatea „de a proteja neîntreruptul flux de material de război către Britania”. În mesajul său către Congres, el a declarat că a ordonat toţi paşii necesari pentru a asigura legătura cu Islanda, pentru aprovizionarea trupelor americane staţionate acolo şi că, în acest scop, să fie apărate toate navele americane şi islandeze „împotriva atacurilor inamice sau ameninţărilor de atac”.**5**6 Chiar dacă Germania, din considerente de politică externă, a ţinut seama de vasele americane din zona sa de operaţii care înconjura insula, nu s-au putut evita totuşi ciocniri armate, mai scurte sau mai lungi, cu submarine germane. Pe 4 septembrie, distrugătorul american „Greer”, care urmărise timp de peste trei ore un submarin german şi transmisese prin radio poziţia acestuia, a fost atacat cu două torpile care şi-au greşit ţinta şi s-a apărat cu bombe de adâncime. Ca urmare, Roosevelt a declarat pe 11 septembrie că US-Navy va lupta împotriva oricărui vas de război al puterilor Axei în apele care trebuie protejate. Acest „ordin de tragere” (shoot-onsight-order) al lui Roosevelt, care aproba de acum atacarea vaselor puterilor Axei fără să se aştepte atacul din partea acestora, în plus preluarea protecţiei convoaielor şi pentru nave englezeşti de la coasta americană până în Islanda – cum s-ar spune, „de la o bază americană la alta” – toate acestea au acutizat tot mai mult situaţia dintre Germania şi Statele Unite. Atunci când, la mijlocul lui septembrie, conducerea marinei militare americane a preluat în spaţiul vest-atlantic chiar şi comanda operativă asupra convoaielor însoţite de vase de război britanice, canadiene şi alte forte aliate – amiralitatea britanică oferea doar recomandări pentru dirijarea convoaielor pe baza cunoaşterii mai bune a poziţiei inamicului – marina americană devenise deja o aliată activă a Royal Navy.

În ciuda repetatelor contraargumente oferite de conducerea forţelor navale germane, Hitler – care nu dorea să îi ofere lui Roosevelt niciun pretext pentru a conduce poporul american în război – a rămas ferm cu privire la atacarea navelor americane numai în zona de operaţii din jurul Angliei, chiar

şi după „ordinul de tragere” al lui Roosevelt. El a trecut cu vederea abuzurile americane şi s-a străduit să evite un conflict armat cu Statele Unite. Este adevărat că, începând cu trecerea dintre anii 1940/1941, în presă şi ia radio au fost dezlănţuite atacuri împotriva lui Roosevelt şi a guvernului său – însă numai în scopul de a veni în ajutorul izolaţioniştilor în lupta lor politică internă. Despre intenţia care stătea la baza Pactului celor trei puteri, şi anume, de a ţine Statele Unite în afara războiului, s-a vorbit deja în alt context (consultaţi pg. 100).

Măsurile lui Roosevelt au dus în final la incidentele armate pe mare, pe care le aşteptase el: pe 17 octombrie a fost avariat distrugătorul american de escortă „Kearney” şi pe 31 octombrie a fost scufundat distrugătorul „Reuben James”. Sub impactul acestor evenimente, Congresul a acceptat cererea de revizuire a Legii de neutralitate din 1939. Amendamentele care au intrat în vigoare pe 17 noiembrie 1941 au permis de acum marinei comerciale americane să-şi înarmeze vasele, să navigheze în zone de război şi să preia transporturi spre porturi ale statelor beligerante. Intenţia ca, după înarmarea lor, vasele comerciale americane să fie angajate treptat pe rutele către Anglia, nu a mai fost pusă în practică din cauza declaraţiei de război germane.

Intervenţia americanilor s-a făcut puternic simţită în cea de-a treia fază a bătăliei din Atlantic (aprilie – decembrie 1941). Prin uşurarea sarcinii forţelor militare engleze în Atlanticul de Vest s-a reuşit o mai bună asigurare a convoaielor, astfel încât ele cu greu mai puteau fi atacate cu succes de submarine care se deplasau singure. De aceea, începând cu luna august au fost formate grupuri de căutare din câte circa 15 submarine, ale căror acţiuni au fost de mai multe ori încununate de succes şi care între 9 şi 11 septembrie au dus lângă Groenlanda la cea mai mare bătălie de până atunci a convoaielor, la care dintr-un convoi de 63 de nave au fost eliminate 20. În această fază a bătăliei din Atlantic, submarinele germane au reuşit, în ciuda măsurilor anglo-americane, cu pierderi proprii de 21 de submarine, să scufunde 325 de vase cu o capacitate totală de peste 1,5 milioane de tone registru-brut, crucişătoarele auxiliare au reuşit să scufunde alte 125.550 de tone registru-brut şi avioanele de luptă cu rază lungă încă 79.677 de tone registru-brut. În timpul acestei faze, englezii au reuşit pentru prima dată să spargă cel mai des folosit cod al marinei germane – denumit „Hydra” începând cu 1942. Acest succes s-a bazat pe capturarea de documente, mai cu seamă a

celor privitoare la cheia zilnică prevăzută de fiecare dată pentru mai multe săptămâni, care proveneau de pe nave germane luate sub control, şi care au permis în iunie şi iulie o citire aproape concomitentă a comunicărilor radio germane cu submarinele. Astfel, englezii au fost adesea în situaţia de a conduce convoaiele cu evitarea locurilor de amplasare a submarinelor germane şi să primească protecţie de la convoaiele care nu erau sub ameninţare. Prin acest procedeu, ei au reuşit în a doua jumătate a anului 1941 să reducă pierderile cu 1 milion de tone registru-brut, conform unor atente estimări. În plus, le-a permis să scufunde sau să captureze vasele germane cisternă şi cele de alimentare, staţionate în zona centrală a Atlanticului, astfel încât navele germane din Atlantic nu au mai putut fi alimentate în continuare decât cu ajutorul submarinelor-cisternă („vaci de lapte”). Şi după expirarea materialelor de decodare capturate, în iulie 1941, cu ajutorul cunoştinţelor dobândite şi prin extinderea de capacitate a „Bombe”, Bletchley Park a reuşit să descifreze în continuare codul „Hydra” până în ianuarie 1942, cu o întârziere de numai una până la două zile. Prin pierderea sistemului de aprovizionare de la suprafaţă, prin desăvârşirea reţelei de supraveghere aviatică şi radar şi astfel prin sporirea controlului englez şi american al suprafeţei Atlanticului, războiul comercial al forţelor navale germane de suprafaţă a fost oprit complet. Ultima operaţie din Atlantic a forţelor militare grele germane de la sfârşitul lui mai 1941, s-a terminat cu faptul când cel mai mare cuirasat german, abia lansat la apă, „Bismarck” (42.000 de tone), după o pătrundere prin Strâmtoarea Danemarcei, a ajuns faţă în faţă cu forţele navale engleze, mult superioare, şi după ce a distrus cuirasatul britanic „Hood” şi a opus o bravă rezistenţă, s-a scufundat în Atlantic pe 27 mai. La scufundarea cuirasatului „Bismarck”, „Ultra” nu a jucat niciun rol, deoarece descifrarea mesajelor radio germane a venit prea târziu pentru a mai influenţa operaţiunea.

Pe lângă preluarea unei părţi din sarcinile Angliei în bătălia din Atlantic de asigurare a transporturilor de materiale, procedura de împrumut şi închiriere a mai avut şi o altă consecinţă: proclamarea obiectivelor de război. Poporul american dorea să ştie pentru ce lupta Anglia în acest război, susţinută fiind din banii săi de impozite, şi guvernul american nu dorea să fie pus din nou în faţa unor fapte împlinite, cum se întâmplase în 1918/1919 la configurarea păcii. De aceea, Roosevelt şi Churchill s-au întâlnit în Golful

Placentia (Terranova) între 9 şi 12 august 1941, pe nave de război, pentru prima lor conferinţă, aşa-numita Conferinţă a Atlanticului. Pe lângă discuţiile cu privire la furnizarea de ajutoare şi de susţinere a Angliei în Atlantic, precum şi privind planurile strategice pentru înfrângerea Germaniei – la care însă americanii, spre dezamăgirea englezilor, au evitat orice angajare printr-un tratat pentru o eventuală punere ulterioară în practică – au fost discutate înainte de toate obiectivele de război şi de pace. Într-o declaraţie comună, „Charta Atlanticului" din 14 august 1941, ambele guverne au stabilit că ţările lor nu urmăreau „creşteri teritoriale sau de altă natură" şi nu intenţionau niciun fel de modificări teritoriale care să nu „corespundă dorinţelor liber exprimate ale respectivelor popoare". Erau prevăzute şi alte obiective ale viitoarei păci, bazate pe cele 14 puncte ale lui Wilson din ianuarie 1918: dreptul popoarelor la autodeterminare şi reconstituirea acestui drept în Europa, cooperare economică internaţională, acces egal al naţiunilor mari şi mici la materiile prime mondiale, libertatea pe mări, reducerea generală a înarmării şi dezarmarea statelor agresive până la instaurarea unui „sistem cuprinzător şi durabil de securitate generală" – organizaţia ONU de mai târziu. Prin obiectivul stabilit la articolul 6, ca „după distrugerea definitivă a tiraniei naţional-socialiste" 57 – care nu putea fi realizată decât prin forţă armată – să fie instaurată o ordine echitabilă de pace, Statele Unite s-au identificat fără niciun dubiu cu obiectivul de înfrângere militară a Germaniei. Un alt punct semnificativ de discuţie la Conferinţa Atlanticului l-a constituit problema unei susţineri a Uniunii Sovietice, a cărei capacitate de rezistenţă se dovedise deja considerabil mai mare decât anticipaseră experţii militari americani şi englezi. Astfel a început drumul Statelor Unite către acea „alianţă nefirească", dezvoltată între Anglia şi Rusia în perioada de după atacul lui Hitler asupra Uniunii Sovietice.

Încă în seara zilei în care Germania atacase Uniunea Sovietică, pe 22 iunie 1941, în cadrul unui discurs oficial transmis prin radio, Churchill a luat poziţie în legătură cu lovitura lui Hitler asupra acelei puteri care sprijinise lupta germană împotriva puterilor occidentale prin politica sa, prin livrările de materii prime şi prin atacurile propagandistice la adresa „aţâţătorilor la război imperialişti" occidentali. Churchill a adăugat că bunăoară comunismul nu se deosebeşte în mod esenţial de naţional-socialism şi că nu retractează nimic din ce a spus în ultimii 25 de ani ca oponent al comunismului. Însă, în faţa

spectacolului care se derulează acum în faţa lumii, se scufundă „tot trecutul, cu infracţiunile, nebuniile şi tragediile sale”.**5**8 Hitler se înşală dacă poate să creadă că prin atacul său asupra Rusiei ar realiza o modificare a obiectivelor puterilor democratice, deoarece intenţia lui Hitler este doar aceea de a putea îngenunchea mai uşor Anglia după sperata înfrângere a Rusiei. În tratatul anglo-sovietic din 12 iulie 1941, ambii parteneri se obligau „să îşi acorde reciproc ajutor şi susţinere de orice fel în prezentul război împotriva Germaniei hitleriste” 59 şi să nu încheie niciun armistiţiu sau pace cu Germania fără un acord reciproc. În ciuda marelui necesar propriu, Anglia şi-a început susţinerea Uniunii Sovietice prin livrarea unor materiale de război importante, printre acestea mai ales cantităţi mari de cauciuc şi, până la începutul lui octombrie, 450 de avioane de vânătoare.

Şi americanii au declarat în prima lor reacţie oficială de după invadarea Rusiei – o declaraţie făcută de subsecretarul de stat Summer Welles – că dictatura comunistă este într-adevăr la fel de „insuportabilă şi străină” gândirii americane ca şi cea naţional-socialistă, însă este necesar să se adune toate forţele care luptă împotriva lui Hitler, indiferent din care tabără ar fi ele. La sfârşitul lui iulie 1941, omul de încredere al lui Roosevelt, Harry Hopkins, a zburat prin Londra la Moscova pentru a se informa, în cadrul unor discuţii personale cu Stalin, cu privire la situaţia militară şi nevoite Rusiei. Hopkins, care la întoarcere a mers împreună cu Churchill la Conferinţa Atlanticului, l-a convins pe Roosevelt de puterea de rezistenţă a ruşilor şi de utilitatea unei susţineri materiale a Uniunii Sovietice. De aceea, încă din timpul conferinţei, Roosevelt şi Churchill i-au adresat o telegramă lui Stalin în care propuneau trimiterea unor reprezentanţi la Moscova pentru a stabili măsuri de reglementare a unei asistenţe pe termen lung. Rezultatul discuţiilor misiunii anglo-americane, condusă de Lord Beaverbrook şi Averell Harriman, cu Stalin în cadrul conferinţei de la Moscova din 28 septembrie până la 1 octombrie a fost un protocol în care erau stabilite livrările pentru perioada din octombrie 1941 până în iunie 1942. Iniţial, au fost prevăzute ajutoare în valoare de un miliard de dolari în cadrul procedurii de împrumuturi şi închirieri, dar, spre deosebire de livrările similare făcute Angliei, s-au stabilit modalităţi de restituire pentru perioada de după război. Aceste prevederi de restituire au fost însă anulate printr-o nouă reglementare din 11 iunie 1942, după ce în America s-a modificat starea de spirit a populaţiei cu privire la acordarea unui

sprijin Rusiei bolşevice. Pe 7 noiembrie 1941 – ziua aniversară a revoluţiei bolşevice – Roosevelt a anunţat includerea Uniunii Sovietice în programul Lend-Lease, care avea să le aducă ruşilor livrări în sumă totală de 11 miliarde de dolari până la sfârşitul războiului.

Prima acţiune militară comună a celor doi aliaţi beligeranţi, Anglia şi Rusia, s-a desfăşurat în Iran unde, sub o puternică influenţă germană legată de planurile lui Hitler pentru perioada de după campania din Rusia, exista ameninţarea repetării evenimentelor din Irak, din primăvara lui 1941. După respingerea cererii engleze de expulzare a germanilor de către guvernul persan, pe 25 august trupele engleze debarcate la Abadan au avansat dinspre sud şi trupele sovietice dinspre nord în Persia şi pe 17 septembrie au ocupat împreună Teheranul. Prin formarea unui guvern favorabil englezilor şi prin încheierea cu acesta a unui tratat în ianuarie 1942, aliaţii aveau asigurat drumul de aprovizionare din Golful Persic până la Marea Caspică, drum pe care în decursul a patru ani şi jumătate au putut fi transportate 5 milioane de tone de materiale către Uniunea Sovietică.

Până la începutul lui decembrie 1941, între cele două noi aliate, Anglia şi Rusia, au mai fost lămurite două probleme: raporturile dintre Uniunea Sovietică şi guvernul polonez din exil şi raporturile Angliei cu acele state est-europene care luptau împotriva Rusiei ca sateliţi ai Germaniei. Deja la sfârşitul lui iulie, guvernul polonez din exil încheiase, prin mijlocirea Angliei, un tratat cu sovieticii în care cei din urmă declarau ca fiind invalide tratatele germano-sovietice cu privire la Polonia, însă fără să stabilească nimic în problema graniţelor unui stat polonez reconstituit. Acordul prevedea în continuare eliberarea prizonierilor de război polonezi din Uniunea Sovietică şi organizarea lor în divizii proprii şi a fost completat pe 4 decembrie 1941 printr-un pact de prietenie şi ajutorare. Două zile mai târziu, după o încercare nereuşită de a-i determina pe finlandezi să oprească măcar de facto lupta împotriva Rusiei, Anglia a declarat război Finlandei, Ungariei şi României.

Cu toate acestea, această comunitate de luptă iniţiată de Hitler, constituia o alianţă „nefirească” între puteri ale căror interese erau convergente într-un singur punct, şi anume să îl înfrângă pe inamicul comun, dar care în rest a rămas umbrită de neîncredere reciprocă, între democraţiile anglo-saxone şi Rusia sovietică nu avea să se creeze pe parcursul războiului niciodată o colaborare atât de strânsă cum exista între Anglia şi Statele Unite.

Până cu puţin înainte de sfârşitul războiului nici nu au existat planuri comune în domeniul strategiei de luptă. Şi pe tărâmul economiei războiului a fost împiedicată planificarea comună autentică în cadrul programului Lend-Lease prin refuzul sovieticilor de a oferi date mai concrete cu privire la producţia lor de război, mărimea şi distribuţia forţelor lor militare etc.

Însă, fără să ţinem seama de „nefirescul" său, prin politica lui Hitler, în toamna lui 1941 a devenit realitate o alianţă a doua mari puteri care au dus împotriva Germaniei un război pe două fronturi, sprijinite în tot mai mare măsură prin potenţialul economic şi de înarmare al celei mai mari puteri industriale mondiale. Cu această mare putere mondială Germania ajunsese deja, prin politica preşedintelui american, într-un inexplicabil „război al împuşcăturilor" în Atlantic, înainte ca atacul japonez asupra Pearl Harbor din 7 decembrie 1941 să ducă la declaraţia de război a puterilor Axei la adresa Statelor Unite.

Capitolul 12

Lupta pentru „reorganizarea” Asiei Orientale şi atacul japonez din 1941: drumul spre Pearl Harbor

Când a început războiul din Europa, japonezii duceau deja de doi ani o luptă aprigă împotriva Chinei. Mânaţi de convingerea că greutăţile economice cronice, create prin creşterea rapidă a populaţiei – populaţia Japoniei a crescut de la 44 de milioane în 1900 la 69 de milioane în 1935 (fără posesiunile externe) –, nu pot fi remediate decât prin asigurarea cu forţă a teritoriilor cu materii prime şi a pieţelor de desfacere, ca şi a teritoriilor pentru emigraţie, în 1931 Japonia şi-a început expansiunea la scară largă pe continentul asiatic. Manciuria a fost ruptă de China şi în februarie 1S32 a fost întemeiat statul vasal Japoniei, Manciukuo. O ciocnire armată între trupe chineze şi o formaţiune japoneză la podul Marco-Polo, nu departe de Peking, pe 7 iulie 1937, au fost folosite de armata japoneză ca motiv pentru a pătrunde în China de Nord fără nicio declaraţie de război, încă dinainte de izbucnirea războiului în Europa – până la jumătatea lui 1939 – japonezii cuceriseră cele cinci provincii din nord-estul Chinei, avansaseră în China Centrală până la Hankou şi cuceriseră toate porturile principale aflate de-a lungul întregii coaste chineze, precum şi insulele apropiate coastei. Deoarece ocupaseră şi zona de uscat de după portul portughez Macao şi colonia britanică din Hong Kong, japonezii au blocat practic întreaga coastă chineză, pentru a tăia liniile de legături economice ale guvernului Kuomintang cu ţările de dincolo de ocean, acestea efectuându-se numai prin Indochina Franceză şi Birmania Britanică. Însă în anul 1939, fronturile din China s-au blocat într-un război poziţional.

La opresiunile la care erau supuse aşezările internaţionale din China, la crimele şi abuzurile la care erau supuşi cetăţenii, la distrugerea proprietăţilor lor, la stabilirea de vămi discriminatorii, la controalele comerciale şi monopoluri japoneze, la toate acestea, puterile occidentale, legate tot mai mult în alt conflict, nu puteau răspunde decât cu proteste pe hârtie, mai ales că atitudinea izolaţionistă din America nu a permis iniţial susţinerea unor contramăsuri active. Politica japoneză a presiunii şi ameninţării căuta un

„München” al Asiei de Est, dorea obţinerea unei recunoaşteri a „noii ordini” din acesta zonă, lucru care ar fi determinat apoi şi China să cedeze. În declaraţii repetate, guvernul japonez a proclamat instituirea unei asemenea „noi ordini”, care conţinea ca minim obiectiv constituirea unui bloc politic, economic şi cultural sub conducerea Tokioului şi care să cuprindă Japonia, Manciukuo şi China. Sub impresia deteriorării tot mai puternice a politicii americane tradiţionale de „Open Door” – menţinerea Chinei deschisă pentru comerţul tuturor naţiunilor cu păstrarea integrităţii chineze – în Statele Unite a început să se creeze cu timpul o atitudine în favoarea interdicţiei generale de export către Japonia a unor materiale de război importante. Şi pentru a dobândi libertatea de mişcare pentru impunerea unui asemenea embargo, pe 26 iulie 1939 guvernul american a reziliat tratatul comercial cu Japonia din 1911, cu consecinţa că acesta şi-a pierdut valabilitatea după termenul stabilit de şase luni, adică pe 26 ianuarie 1940. Însă, odată cu izbucnirea războiului european, Japonia şi-a înteţit totuşi presiunile asupra aşezărilor străine din China.

În faţa imposibilităţii de a convinge guvernul Chiang Kai-Shek să accepte un dictat de pace, pe 30 martie 1940 japonezii au instituit la Nanjing un „guvern naţional” chinez condus de Wang Tehing-Wei, un rival al lui Chiang Kai-Shek în cadrul mişcării Kuomintang. Guvernul american a văzut în acest pas al japonezilor o nouă dovadă a tendinţelor hegemonice ale Japoniei în întreaga Chină, după cum avea să se demonstreze şi din reglementările tratatului de pace japonez cu guvernul Wangjingwei, din noiembrie 1940. Guvernul american a declarat imediat că nu recunoaşte decât guvernul Kuomintang ca unic guvern legitim chinez. Deşi nu s-au luat în considerare nici pe mai departe sancţiuni economice asupra Japoniei, americanii sperau totuşi că refuzul lor de a recunoaşte „noua ordine”, împreună cu imposibilitatea lor efectiva de subjugare a Chinei vor convinge în final Japonia să renunţe la obiectivele sale politice şi economice, pe care dorea să le obţină prin forţă.

Având în vedere evoluţia războiului din Europa, în politica puterilor democratice avea să se demonstreze ca imposibilă evitarea împletirii războiului cu conflictul din Asia de Est. Deja din ziua care a urmat invaziei Germaniei în Olanda, guvernul japonez a dispus remiterea unor note puterilor occidentale şi Statelor Unite, prin care se spunea că orice modificare a status

quo-ului Indiei Olandeze ar aduce atingere în cel mai mare grad intereselor japoneze. În acel moment, japonezii încă nu se gândeau la o acţiune militară împotriva acestor teritorii. Mai mult, Japonia şi-a „rezervat” aceste insule bogate în materii prime, până când, după sperata înfrângere a Angliei, să devină posibilă o încorporare a acestora în condiţii de risc mai reduse. Însă încercarea de a atrage prin presiuni diplomatice Indiile Olandeze în „noua ordine” şi de a le aduce sub controlul Japoniei din punct de vedere economic a eşuat. În schimb, colapsul Franţei le-a oferit japonezilor posibilitatea de a-şi impune pretenţiile asupra Indochinei Franceze, aflată mai aproape de zona lor de putere militară. Sub ameninţarea unei intervenţii în forţă, ei au smuls de la guvernul Vichy aprobarea pentru ocuparea nordului Indochinei cu trupe japoneze. Pe 22 septembrie 1940 japonezii au pătruns în nordul Indochinei, ajungând astfel la graniţele Thailandei (Siamului) şi Birmaniei, şi câştigând o bază pentru acţiuni împotriva provinciei sud-chineze Yunnan. Pe 24 iunie 1940, Japonia ceruse în plus de la guvernul englez închiderea drumului Birmaniei şi a Hong Kongului pentru livrările de materiale de război către China. Anglia a cedat şi a închis drumul Birmaniei pentru trei luni: din 18 iulie până în 18 octombrie 1940.

O înfrângere a Angliei ar fi modificat esenţial raportul de forţe din Asia de Est: prin luarea în stăpânire de către Japonia a proprietăţilor engleze, franceze şi olandeze din Asia de Sud-Est, pericolul unui colaps chinez ar fi devenit iminent. Instaurarea unei puteri hegemonice japoneze pe ruinele Chinei ar fi distrus şi aici definitiv raportul de forţe: America s-ar fi văzut pusă faţă în faţă cu Lumea Veche condusă de puteri totalitare împreună, pentru că în acea perioadă şi sovieticii păreau să îşi delimiteze pe cale paşnică sferele de influenţe cu puterile Axei şi cu Japonia. Începând cu jumătatea lui 1940, susţinerea Angliei în Europa „short of war” şi stăvilirea expansiunii japoneze în Asia de Est au devenit obiectivul guvernului american, obiectiv pe care l-a urmărit în măsura în care îi permitea dispoziţia izolaţionistă din propria ţară. La patru zile după intrarea japonezilor în Indochina Franceză şi cu o zi înainte de semnarea alianţei japoneze cu puterile Axei, lucru care devenise deja cunoscut într-un mod aluziv, a urmat prima măsură americană de boicot împotriva Japoniei: pe 26 septembrie 1940 a fost emisă o interdicţie de export pentru fier şi deşeuri de oţel, de la care erau exceptate doar exporturile către

statele din emisfera vestică şi către Anglia. Însă încă nu exista un embargo asupra petrolului american, de importanţă vitală pentru războiul japonez.

În ziua care a urmat acestei măsuri americane, la Berlin a fost semnat Pactul celor trei puteri, care trebuia să arate clar Statelor Unite că, în cazul unei intervenţii armate împotriva construirii unei „noi ordini” în Asia de Est sau Europa, s-ar vedea pusă în situaţia unui război pe două fronturi. Prin acesta japonezii nu se obligaseră însă în niciun caz definitiv în faţa Germaniei să intre în război în cazul în care ajutorul american oferit englezilor ar fi dus la un conflict armat între Germania şi Statele Unite. Într-un schimb de note secrete germano-japonez, guvernul german a trebuit să se declare de acord cu faptul că intenţia unui „atac” american, şi astfel intervenţia unui casus foederis[8], urma să fie stabilită şi recunoscută abia după consultări comune. Cu toate acestea, atât Ribbentrop, cât şi ministrul de Externe japonez Matsuoka păreau să creadă că acest pact va ţine America afară din război şi va permite astfel japonezilor să întreprindă acţiuni împotriva posesiilor franceze, olandeze şi engleze din Asia de Est. „Marele spaţiu est-asiatic”, citat în textul Pactului, urma să cuprindă conform concepţiei japoneze – pe lângă Japonia, Maciukuo şi China drept „coloană vertebrală” – Indochina Franceză, Thailanda, Birmania, Peninsula Malaya, Bruneiul Britanic, Indiile Olandeze, precum şi Noua Caledonie şi, în cazul evoluţiei favorabile a evenimentelor, urma să se extindă asupra Australiei şi Noii Zeelande. Prin încheierea Tratatului nipono-sovietic de neutralitate din 13 aprilie 1941, Japonia îşi eliberase spatele din privinţa Uniunii Sovietice pentru o eventuală acţiune înspre sud.

Când la sfârşitul lui 1940 era evident că războiul nu se putea încheia printr-o victorie rapidă a puterilor Axei, Hitler a recunoscut pericolul ca politica americană de susţinere să ducă într-o bună zi la complicaţii militare cu Statele Unite, fără ca Japonia să intervină în conflict. De aceea, Japonia trebuia să se afle pe cât posibil în război cu Anglia, înainte ca Statele Unite să intervină. În Directiva sa nr. 24 din 5 martie 1941, privind colaborarea cu Japonia, Hitler stabilea ca obiectiv „aducerea cât mai rapidă a Japoniei la

8 Casus foederis (din latină „caz de alianță”) este un termen din dreptul internațional care definește situația în care un stat care s-a aliat cu un al stat, trebuie să intre în război de partea statului aliat pentru a-și îndeplini obligațiunile pe care și le-a asumat prin semnarea unui tratat de alianță, bilateral sau multilateral. Majoritatea alianțelor politico-militare au la bază acest principiu. Spre exemplu tratatul multilateral semnat de țările NATO prevede riposta membrilor aliați în cazul unei agresiuni din exterior asupra unuia dintre aliați.

stadiul de acţiuni active în Orientul îndepărtat”, pentru a „înfrânge rapid Anglia şi a menţine astfel Statele Unite în afara războiului”.**6**0 Cel mai târziu din februarie 1941, Ribbentrop a încercat să îi convingă pe japonezi cu privire la un rapid atac-surpriză asupra Singaporeului, care, pe lângă eliminarea celor mai importante poziţii britanice din Asia de Est, ar fi constituit totodată cel mai bun mijloc de a opri Statele Unite, încă nepregătite pentru o implicare armată, de la o intervenţie în zonă. Conducerea japoneză era însă de opinie că pregătirile pentru o asemenea acţiune ar implica de la bun început un conflict armat cu Statele Unite: cum armata japoneză considera neimplicarea Uniunii Sovietice drept condiţie esenţială pentru un asemenea pas, marina a solicitat cel puţin eliminarea Filipinelor ca bază posibilă pentru ameninţarea liniilor de aprovizionare marine japoneze. Hitler a presupus că japonezii nu ar trece la acţiune înainte să fie foarte siguri de atitudinea Uniunii Sovietice. De aceea, el considera că prin atacul său asupra Uniunii Sovietice în iunie 1941 le-a creat definitiv japonezilor premisele pentru o intrare în război. Deşi Hitler considera că se va descurca împotriva Rusiei şi fără ajutor japonez, Ribbentrop încerca acum să îi determine pe japonezi la un atac împotriva Uniunii Sovietice. După numeroase consultări, pe 30 iunie, guvernul japonez a luat în sfârşit o decizie, confirmată printr-o conferinţă cu Tenno pe 2 iulie: respectarea pactului de neutralitate cu Uniunea Sovietică şi, ca următori paşi – chiar şi cu riscul unui război cu Anglia şi Statele Unite –, aducerea sub stăpânirea militară a Japoniei a întregii Indochine Franceze şi a Thailandei. Deoarece prin intermediul agentului comunist Richard Sorge, care trăia la Tokio sub deghizarea de jurnalist naţional-socialist şi avea legături cu personalul de lucru al lui Konoye, sovieticii fuseseră informaţi în secret despre aceste intenţii ale guvernului japonez, la sfârşitul toamnei lui 1941 au putut să îşi retragă părţi din armata din Orientul îndepărtat, în vederea angajării acestora pentru salvarea Moscovei.

Când la jumătatea lui 1941 raporturile dintre Japonia şi Uniunea Sovietică au fost lămurite, exploatarea în continuare de către Japonia a războiului european pentru a crea o „nouă ordine” în Asia de Est depindea acum în mare măsură de atitudinea Statelor Unite şi de relaţiile Japoniei cu această putere. În perspectiva unui iminent embargo petrolier, japonezii au decis să iniţieze convorbiri cu Washingtonul pentru a stabili premisele unei echilibrări generale a intereselor şi contradicţiilor ambelor puteri în spaţiul

Pacificului şi în cel est-asiatic. Oponenţii Pactului celor trei puteri din Japonia sperau să ajungă astfel la o normalizare a relaţiilor economice cu Statele Unite şi o distanţare de puterile Axei, adepţii acestuia, dimpotrivă, doreau o realizare mai eficientă a obiectivului pactului, acela de a reţine Statele Unite de la o intervenţie în Europa şi Asia de Est. După stabilirea contactelor pe diverse canale neoficiale, convorbirile s-au mutat pe planul diplomatic normal şi au fost purtate între ministrul de Externe american Hull şi ambasadorul japonez Nomura, nou numit în funcţie în februarie 1941. Pe parcursul a peste 40 de întâlniri, Hull şi Nomura au încercat să găsească o formulă care să promită o bază solidă şi durabilă pentru relaţiile dintre cele două ţări. Problema menţinerii intenţiilor hegemonice japoneze asupra Chinei, devenite evidente prin tratatul de pace încheiat cu Wang Jingwei, urma să devină un punct esenţial al negocierilor, care s-au întins pe parcursul întregului an 1941. La capătul acestui drum lung, japonezii păreau pregătiţi să renunţe la continuarea acţiunilor spre sud în cazul în care americanii le-ar fi facilitat subjugarea Chinei: refuzul de a acorda japonezilor mână liberă în China – adică de a plăti preţul cerut de japonezi pentru menţinerea păcii – urma să declanşeze în final, în decembrie 1941, atacul japonez asupra Pearl Harbor.

La caracterul vag al propunerilor japoneze cu privire la China, Hull a solicitat în aprilie 1941 să fie recunoscute de la bun început următoarele principii ca bază pentru negocieri: respectarea integrităţii teritoriale şi a suveranităţii fiecărei naţiuni, susţinerea principiului de neamestec în treburile interne ale altor state, susţinerea principiului echităţii, inclusiv a egalităţii şanselor economice, şi menţinerea status quo-ului în Pacific, excluzând modificarea acestuia prin mijloace paşnice.

Cabinetul japonez a decis pe 18 aprilie să accepte principiile propuse ca bază de negocieri, însă să le modifice pe parcursul tratativelor în sensul unei adeziuni în continuare la „noua ordine” din Asia de Est şi la Pactul celor trei puteri. Ministrul de Externe Matsuoka s-a exprimat cu vehemenţă împotriva continuării negocierilor cu Statele Unite, însă în final a fost de acord cu elaborarea unor contrapropuneri. Matsuoka era decis, în mod evident, să saboteze negocierile dacă nu obţinea de la americani mână liberă în acţiunile împotriva Singaporeului: el a impus ca, înaintea înmânării contrapropunerilor, să li se sugereze americanilor încheierea unui contract de neutralitate, prin care urma să se oblige Statele Unite să nu intervină nici în cazul unui război

nipono-englez. După cum era de prevăzut, Hull a refuzat pe 7 mai această propunere. Contrapropunerile japoneze, înmânate pe 12 mai, prevedeau ca, amenințând să-şi retragă sprijinul, americanii să îi convingă pe chinezi să accepte condiţiile de pace stabilite cu Wang Jingwei, în plus să renunţe la o intervenţie în Europa şi, împreună cu Japonia, să se contribuie la reinstaurarea păcii în acea zonă. În ciuda perspectivelor reduse de realizare a unui consens, Hull şi Nomura au continuat negocierile pe parcursul lunilor mai şi iunie.

Între timp, Ribbentrop îi comunicase lui Matsuoka să-şi condiţioneze disponibilitatea pentru negocieri de oprirea susţinerii acordate de către americani Angliei în Atlantic. El s-a înfuriat când şi-a dat seama că guvernul japonez răspunsese deja propunerilor americane, fără să aştepte poziţia germană, şi a solicitat participarea totală la următoarele negocieri americano-japoneze. În spatele acestei cereri se ascundea teama ca Japonia şi Statele Unite vor ajunge la o înţelegere şi acestea din urmă se vor angaja cu atât mai mult în războiul european. În mod evident pentru a-şi demonstra credinţa faţă de Pactul celor trei puteri, Matsuoka i-a amenințat pe americani, în convorbiri diplomatice şi declaraţii oficiale, că Japonia îşi va îndeplini în orice caz obligaţiile care îi revin din acest tratat. În iunie 1941, ca urmare a unor dificultăţi în transporturi în estul Statelor Unite, a intervenit o deficienţă în aprovizionarea cu petrol a unor sectoare vitale. De aceea, guvernul american a interzis pe 20 iunie exportul de petrol din porturile *Coastei de Est*; inclusiv din Golful Mexic, excepţie făcând cele spre ţările Commonwealth-ului britanic şi ale emisferei vestice. Această măsură a dus la blocarea aprovizionării Japoniei. Matsuoka a cerut cabinetului japonez să întrerupă convorbirile cu Statele Unite. Dar aici s-a lovit de opoziţia armatei şi marinei, care susţineau continuarea negocierilor – măcar până când ar fi putut fi ocupată întreaga Indochina şi s-ar fi decis războiul germano-sovietic. Însă, pentru că Matsuoka se izolase în cadrul cabinetului prin cererea sa privind un atac japonez simultan asupra Uniunii Sovietice, s-a decis debarcarea lui: pe 16 iulie cabinetul Konoye a demisionat, pentru a se reconstitui într-unul nou două zile mai târziu, cu amiralul Teijiro Toyoda în funcţia de ministru de Externe. Efectul favorabil al acestui pas în îmbunătăţirea negocierilor nipono-americane a fost însă anulat prin acţiunea următoare, de ocupare a părţii sudice din Indochina Franceză, de executarea căreia era obligat şi noul

cabinet Konoye prin acea decizie din 2 iulie smulsă guvernului Vichy în formă ultimativă. Prin ocuparea sudului Indochinei, japonezii îşi creaseră premisele pentru o continuare a acţiunilor împotriva Indiei Olandeze şi Singaporeului.

În toamna anului 1940, americanii reuşiseră să înţeleagă dedesubturile diplomaţiei japoneze şi începând cu luna iulie 1941 au reuşit a citi concomitent toate mesajele cifrate trimise ambasadei japoneze din Washington. Aceste „Magic”-messages – corespondentul informaţiilor „Ultra” ale britanicilor – au permis guvernului american să fie cel puţin la fel de bine informat cu privire la intenţiile japonezilor ca şi Nomura. Astfel că era informat şi despre deciziile din 2 iulie. Atunci când au sosit şi mesajele despre cedarea guvernului Vichy şi despre mişcările japonezilor, a fost hotărâtă o contramăsură drastică: pe 26 iulie 1941 a fost dispusă blocarea bunurilor japoneze în Statele Unite, ceea ce era egal cu un embargo total – şi asupra petrolului. Anglia şi dominioanele sale au reziliat toate tratatele comerciale cu Japonia şi s-au alăturat măsurii americane. Lor le-au urmat Indiile Olandeze. Astfel că japonezii au fost puşi în faţa unei decizii foarte serioase. Dacă embargoul era menţinut, urma ca rezervele lor vitale de petrol – din al cărui necesar, 90 la sută era importat – să se epuizeze în cel mult doi ani. Fiecare mişcare de trupe sau de nave, consumatoare de petrol, urma să diminueze implacabil proviziile, tonă cu tonă. Pentru japonezi, de acum ticăiau în paralel atât ceasul petrolului, cât şi al timpului: se apropia momentul în care japonezii erau nevoiţi să decidă dacă să renunţe la planurile lor hegemonice sau să cucerească prin forţă teritorii petroliere, câtă vreme mai dispuneau de rezervele de energie necesare pentru un astfel de demers. Pentru Japonia acest lucru însemna totodată o decizie privind pacea sau războiul cu Statele Unite, deoarece strategii japonezi au inclus de la bun început opoziţia Americii în planurile lor. Konoye, care dorea să strunească politica extremistă a armatei japoneze şi să păstreze pacea, a primit la începutul lui august 1941 acordul cabinetului pentru încercarea de a obţine, prin noi negocieri şi o întrevedere personală cu preşedintele Roosevelt, anularea măsurilor economice americane în condiţii acceptabile pentru Japonia. Această decizie a cabinetului constituia doar un compromis între forţele aflate în controversă din cadrul guvernului japonez, deoarece armata s-a declarat de acord doar cu condiţia ca, în cazul unui eşec, Konoye să conducă decis naţiunea japoneză în război împotriva Statelor Unite. Konoye a fost obligat să ia în considerare

pretenţiile armatei şi marinei, deoarece, conform constituţiei japoneze, posturile de ministru de Război şi al marinei erau ocupate de ofiţeri activi, care puteau răsturna orice cabinet în cazul retragerii.

Contrar opiniilor militarilor japonezi, nu exista nicio decizie privind intervenţia americană în cazul unei acţiuni a Japoniei împotriva Malayei Britanice sau Indiilor Olandeze. În cadrul Conferinţei Atlanticului, care a avut loc în prima jumătate a lunii august, Roosevelt a refuzat în mod explicit propunerea lui Churchill de a le transmite japonezilor un avertisment comun corespunzător, deoarece nu voia să rişte o respingere a acestei propuneri de către Congres, lucru care ar fi dat japonezilor şi mai mult elan. Încă din decembrie 1941 era sub semnul întrebării dacă Congresul ar fi pregătit pentru o declaraţie de război adresată Japoniei în cazul în care japonezii şi-ar fi limitat aşteptatul atac asupra teritoriilor neamericane din sud-estul Asiei.

Roosevelt s-a declarat de acord cu o întâlnire cu Konoye la Juneau (Alaska) pentru mijlocul lui octombrie. Însă condiţia necesară era ca, în prealabil, în cadrul celor două guverne să se cadă de acord cu privire la problemele fundamentale care pluteau între cele două state, pentru a se asigura succesul întâlnirii. Roosevelt şi Hull nu s-au lăsat abătuţi de la această condiţie nici de mesajul personal al lui Konoye din 28 august şi nici de avertizările ambasadorului american Grew că, dacă întâlnirea personală nu are loc, acest lucru ar putea avea ca urmare o remaniere sau un nou guvern japonez, cu obiectivul de a impune prin forţă intenţiile hegemonice ale Japoniei. Discuţiile dintre Hull şi Nomura, reluate la începutul lui august, au demonstrat că tocmai în problema fundamentală a evacuării trupelor din China nu se putea ajunge la un consens. Anularea embargoului în condiţiile unui control japonez asupra Chinei ar fi însemnat însă pentru americani doar un armistiţiu, care le-ar fi legat în continuare atenţia şi potenţialul militar în Asia de Est. În schimb, evacuarea Chinei ar fi însemnat pentru japonezi renunţarea la rezultatele unei lupte sângeroase, care se întinsese pe perioada a patru ani, şi renunţarea la perspectiva unei reuşite expansiuni viitoare.

Între timp, armata japoneză şi reprezentantul ei în cabinet, ministrul de Război Tojo, au devenit nerăbdători. În cadrul unei conferinţe cu participarea împăratului, din 6 septembrie, Konoye a fost nevoit să îşi dea acordul pentru accelerarea pregătirilor de război şi finalizarea acestora până la sfârşitul lunii

octombrie. Planurile ofensive prevedeau, printre altele, un atac-surpriză în vederea eliminării flotei americane din Pearl Harbor.

Însă Konoye, care aprecia foarte critic şansele unei victorii japoneze, dorea să evite în continuare războiul, pentru a menţine intactă flota şi pentru a aştepta întâi deznodământul războiului european. În această situaţie, Tojo a propus retragerea cabinetului şi formarea unui nou guvern. Deşi împăratul însuşi a pledat în favoarea menţinerii păcii, el a ezitat să însărcineze din nou un membru al casei imperiale cu formarea guvernului, deoarece se temea că armata nu se va supune în cazul unei politici pacifiste. De aceea, pentru a plasa definitiv responsabilitatea pe umerii armatei, l-a însărcinat pe Tojo cu formarea guvernului, acesta preluând pe 17 octombrie, odată cu postul de şef al guvernului, şi ministerul de Război, şi cel de Interne.

Probabil că lui Roosevelt i se poate imputa faptul că, prin refuzul unei întrevederi personale cu Konoye, a îngreunat situaţia adepţilor unei politici moderate din cabinetul japonez în faţa celor radicali. Însă să i se reproşeze că prin aceasta a împiedicat menţinerea păcii în Pacific este cu mult prea departe de realitate: este foarte puţin probabil ca această întâlnire să fi avut vreun efect de menţinere a păcii. După cum stăteau lucrurile, ori s-ar fi ajuns la acorduri în probleme generale – pe care ambii parteneri le-ar fi interpretat fiecare în felul său –, ori Konoye ar fi încălcat precedentele decizii ale cabinetului său – care reprezentau în fond decizii de compromis între cele două aripi opuse – şi ar fi făcut promisiuni cu care armata nu s-ar fi declarat de acord şi care ar fi declanşat în Japonia crize interne. Din perspectiva cunoştinţelor de acum trebuie împărtăşit întru totul modul cum au apreciat situaţia Roosevelt şi Hull, că Konoye însuşi dispunea de foarte puţin spaţiu de manevră şi că aveau sens numai acele acorduri care întruneau aprobarea întregului cabinet.

Pe 5 noiembrie 1941, noul cabinet japonez a luat decizia de a înainta Statelor Unite, una după alta, două ultime propuneri, marcate cu „A” şi „B”. În cazul în care nu se ajungea la niciun acord în legătură cu acestea până pe 25 noiembrie, urma să fie luată imediat decizia definitivă de război împotriva puterilor anglo-saxone şi Olanda. Nomura a fost instruit în acest scop că propunerile transmise ar fi irevocabil ultimele concesii, dincolo de care guvernul japonez nu ar mai putea trece, şi că relaţiile dintre cele două state ar fi la „marginea haosului” în cazul în care, la încheierea perioadei-limită, nu ar

exista rezultate. Atunci când pe 22 noiembrie a fost anunţat că termenul a fost prelungit încă o dată pentru 29 noiembrie, în această telegramă se spunea textual că după aceea „toate lucrurile ar evolua dramatic”.61 Deşi în mesajele către Nomura nu s-a precizat niciodată explicit ce anume s-ar întâmpla de fapt ulterior, el ştia la fel de bine ca şi guvernul american, care fusese informat prin „Magic” despre conţinutul acestor mesaje, că era iminentă o acţiune militară a japonezilor, însă rămânea încă deschisă problema dacă şi împotriva teritoriului american.

Propunerea japoneză „A”, pe care Nomura a înmânat-o pe 7 noiembrie, avea următorul conţinut: retragerea din Indochina după terminarea războiului cu China, ocuparea nordului Chinei, a teritoriului intern al Mongoliei şi a Insulei Hainan pentru cel puţin 25 de ani, recunoaşterea principiului de bază al egalităţii economice în China şi în Pacific, interpretarea de către Japonia a Pactului celor trei puteri în sensul autoapărării. În schimb, americanii urmau să ridice embargoul şi să îl convingă pe Chiang Kai-Shek, sub ameninţarea retragerii sprijinului, să încheie pacea. Această propunere era inacceptabilă pentru americani chiar şi numai pentru că ei ar fi urmat să îşi onoreze obligaţiile reieşite dintr-un astfel de acord chiar înainte de încheierea unei păci cu China, în timp ce ar fi rămas deschisă problema în ce fel şi-ar fi îndeplinit japonezii propriile obligaţii în acest caz. De aceea, Hull le-a cerut japonezilor să declare imediat Pactul celor trei puteri ca fiind literă moartă şi să precizeze printr-o declaraţie americano-japoneză propunerea privind posibilităţile egale pentru comerţul în China: principiul uşii deschise urma să fie restabilit şi controlul asupra problemelor economice, financiare şi valutare pentru întreaga Chină să revină în mâinile guvernului chinez. Răspunsul negativ de la Tokio a fost însoţit în Japonia de un ton războinic în discursurile lui Tojo din faţa parlamentului, precum şi în presă.

Propunerea „B”, înmânată pe 20 noiembrie, reprezenta un fel de „armistiţiu”, al cărui sâmbure consta în reconstituirea situaţiei de dinainte de blocarea proprietăţilor japoneze: Japonia dorea să îşi retragă trupele din sudul Indochinei şi astfel să înlăture toate ameninţările îndreptate împotriva Thailandei, Malayei şi Indiilor Olandeze. Americanii urmau în schimb să ajute Japonia să îşi procure materii prime din teritoriile olandeze, să restabilească statutul relaţiilor economice cu Japonia, aşa cum fuseseră ele înainte de blocarea proprietăţilor, să aprovizioneze japonezii cu o „cantitate necesară de

petrol” – anual 4 milioane de tone din Statele Unite şi un milion de tone din teritoriile olandeze – şi să retragă chinezilor orice sprijin. Dincolo de acestea, ambele state urmau să se oblige să nu întreprindă acţiuni militare în Asia de Sud-Est şi Japonia promitea să evacueze complet Indochina după terminarea războiului cu China. Adusă la un numitor comun, această propunere însemna că japonezii ar renunţa la o expansiune în Asia de Sud-Est, dacă Statele Unite le-ar facilita în schimb să subjuge China. Deşi guvernul american ştia prin intermediul rapoartelor „Magic” că această propunere reprezenta practic un ultimatum japonez, a considerat condiţiile inacceptabile: ar fi însemnat să asigure aprovizionarea Japoniei – în continuare partener deplin al Pactului celor trei puteri şi, astfel, potenţial inamic al Americii şi Angliei – cu materiale şi petrol în vederea subjugării Chinei şi pentru un potenţial atac împotriva Uniunii Sovietice, în cazul în care situaţia s-ar fi arătat favorabilă unui asemenea demers, însă, deoarece şefii Statelor Majore, al armatei şi flotei doreau să amâne pe cât posibil un conflict, din cauza insuficientelor pregătiri pentru apărare, Roosevelt şi Hull au discutat contrapropunerea unui modus vivendi limitat mai întâi la trei luni: în schimbul retragerii Japoniei din sudul Indochinei şi limitarea trupelor lor din nord la un număr de 25.000 de oameni, urma să fie ridicată blocada proprietăţilor şi japonezii să primească o cantitate de petrol pentru necesarul curent, care le permitea o mărire a rezervelor de război. În plus, Statele Unite urmau să se străduiască pentru realizarea unui armistiţiu şi iniţierea negocierilor de pace între Japonia şi China. Perspectivele ca Japonia să accepte acest modus vivendi erau minime. Şi Chiang Kai-Shek a combătut cu tărie acest plan, deoarece se temea de o politică de Appeasement[9] a americanilor relativ la Japonia, pe costul Chinei şi care ar fi urmat să îi permită Americii o intervenţie mai eficientă în războiul european. Presa favorabilă Chinei şi izolaţionişti au exploatat unanimitatea care exista în rândul opiniei publice americane privind embargoul economic şi i-au reproşat lui Roosevelt că lasă China să se scufunde pentru a se putea concentra asupra războiului împotriva Germaniei. Luând în considerare, pe de-o parte, perspectivele foarte reduse ca Japonia să accepte propunerea şi pe de altă parte, opoziţia lui Chiang Kai-Shek, efectul asupra opiniei publice americane şi atitudinea „călduţă” a guvernelor englez, australian şi olandez,

9 Politică de împăciuire (n. tr.)

la recomandarea lui Hull, Roosevelt a renunţat în final la ideea propunerii acestui modus vivendi.

Pe 21 noiembrie au sosit noi ştiri despre întărirea trupelor japoneze în Indochina şi pe insula de mandat japonez Palau, apropiată de proprietăţile olandeze. Patru zile mai târziu, s-a semnalat faptul că o flotă de transport japoneză, care cuprindea între 30 şi 50 de vase, părăsise Shanghaiul şi staţiona la sud de Formosa, cu navele îndreptate spre coasta chineză. De aceea, conferinţa lui Roosevelt cu Hull, ministrul de Război Stimson, ministrul de Marină Knox şi şefii Statelor Majore ale armatei şi flotei, generalul Marshall şi amiralul Stark de pe 25 noiembrie, stătea deja sub semnul unei posibile reacţii la aşteptatul atac japonez. Americanii se vedeau puşi în faţa problemei că, în dezavantajul propriei apărări, erau nevoiţi să lase japonezilor avantajul de a alege locul şi ziua unui eventual atac asupra teritoriului american, deoarece nu puteau lua măsuri armate preventive, fără să fie consideraţi, în mod eronat, ei înşişi agresori. „Problema era cum să îi putem aduce în situaţia de a trage ei primul foc, iară să ne expunem unui pericol prea mare” 62, această însemnare din jurnalul lui Stimson cu privire la numita şedinţă a fost mult citată şi controversată – în mod nedrept faţă de întreaga politică lui Roosevelt faţă de Japonia. Pe 24 şi 27 noiembrie, Marshall şi Stark au trimis avertizări de război comandanţilor posturilor de gardă din Pacific şi din Hawaii.

Hull s-a decis ca pe 26 noiembrie 1941 să îmbrace refuzul propunerii „B” a japonezilor încă o dată în forma prezentării condiţiilor de bază prin care, în opinia guvernului american, putea fi realizată o pace durabilă în Orientul îndepărtat. Aceste condiţii nu constituiau o „distrugere” a Japoniei, şi nicio periclitare ale posibilităţilor lor de viaţă sau a independenţei lor, ci, dimpotrivă, ele conţineau condiţii chiar favorabile pentru comerţul exterior japonez. Însă ele însemnau renunţarea la hegemonia japoneză pe continentul est-asiatic şi, de aceea, erau inacceptabile pentru conducerea japoneză. Acest lucru îl ştiau şi oamenii de stat americani. Şi dacă ei au refuzat totuşi în forma aceasta ultimele propuneri japoneze, nu au făcut acest lucru pentru a provoca un atac japonez şi astfel să aducă Statele Unite „prin uşa din dos” la un război cu Germania. Deoarece în acest moment încă nu era stabilit că Hitler ar sări în ajutorul japonezilor în cazul unui atac al acestora asupra Americii: Pactul celor trei puteri obliga Germania la acest lucru numai în cazul unui atac

american asupra Japoniei. Însă, în cazul unui război doar cu Japonia, opinia publică americană şi-ar fi obligat guvernul să îşi concentreze toate eforturile pe scena de război asiatică – exact o situaţie pe care doreau să o evite Roosevelt şi consilierii lui militari. Însă americanii pur şi simplu nu puteau pune capăt măsurilor economice împotriva Japoniei şi sprijinului acordat Chinei, adică să se îşi asume un „München" est-asiatic, dacă doreau să împiedice hegemonia în Asia de Est a unei Japonii aliate cu puterile Axei şi pe care o considerau un pericol la adresa siguranţei lor.

Pe 1 decembrie 1941, în şedinţa comună decisivă a cabinetului japonez cu comandamentul suprem, desfăşurată sub preşedinţia împăratului, s-a decis atacul pentru data de 8 decembrie (dată estică). Pe 6 decembrie, ambasadei de la Tokio i s-a comunicat răspunsul la propunerile americane din 26 noiembrie. În acest răspuns, japonezii îşi justificau politica din ultimii ani şi Statele Unite erau învinuite că le ameninţă existenţa şi că pregătesc o încercuire militară a Japoniei. Răspunsul a culminat cu constatarea că astfel speranţa de menţinere a păcii în Pacific a fost „pierdută definitiv" şi că „alte negocieri ar fi inutile"**.6**3 Când Roosevelt a citit prima parte a răspunsului interceptat, pe care îl avea în faţă descifrat şi tradus, i l-a înmânat lui Harry Hopkins cu cuvintele: „Acest lucru înseamnă război". 64 Reprezentanţii japonezi au fost instruiţi de la Tokio să înmâneze nota de răspuns pe 7 decembrie 1941 la ora 13 ora Washingtonului şi să distrugă ultima maşină de coduri, precum şi toate actele secrete. Deoarece atacul asupra Pearl Harbor era stabilit pentru ora 13**.2**0 (7**.5**0 ora din Honolulu), nota ar fi fost înmânată încă dinaintea atacului, dacă întocmirea ei nu s-ar fi prelungit la ambasada japoneză, astfel că înmânarea ei de facto a avut loc doar la ora 14**.2**0.

Tot pe 6 decembrie, a fost semnalată o flotă expediţionară japoneză în vârful sudic al Indochinei, îndreptată asupra Istmului Kra. Roosevelt era pus în faţa dilemei: cum să poată veni în ajutorul Angliei, care lupta din greu în Europa – lucru căruia îi era dedicat evident acest atac – dacă japonezii se limitau la un atac asupra unor teritorii care nu erau americane. Nu puteau fi luate niciun fel de măsuri concrete, înainte de a fi stabilite clar obiectivele agresiunii japoneze: prin atacul lor, japonezii trebuiau să decidă totodată sub ce formă va fi avansată Statelor Unite problema războiului sau a păcii.

Încă din seara de 6 decembrie, Roosevelt a trimis un mesaj personal împăratului japonez, în care îi solicita dizolvarea ameninţătoarelor concentrări

de trupe din Indochina şi apela la „obligaţia sfântă” a ambilor oameni de stat de a „restaura prietenia tradiţională şi de a împiedica răspândirea în continuare în lume a morţii şi a distrugerilor”.**6**5 Pentru că autorităţile militare japoneze ordonaseră blocarea pentru zece ore a tuturor comunicaţiilor telegrafice, apelul lui Roosevelt către Tenno a sosit prea târziu, chiar şi numai din punct de vedere strict temporal, pentru a stopa cursul evenimentelor stabilit de guvernul japonez prin deciziile sale.

În acelaşi timp continuau pregătirile de atac japoneze. Comandanţii unităţilor flotei, care ieşiseră deja pe mare, fuseseră instruiţi prin ordin imperial că vor fi anunţaţi imediat şi că urmau să se întoarcă la bazele de plecare, în cazul în care americanii ar fi făcut concesii în ultimul minut. Acest lucru era valabil şi pentru formaţiunea de luptă însărcinată cu atacul asupra Pearl Harbor, condusă de viceamiralul Nagumo, şi care pornise în larg din Insulele Kurile încă din 25 noiembrie cu 6 portavioane, 2 crucişătoare de luptă, 3 crucişătoare, 9 distrugătoare şi 3 submarine de recunoaştere, şi care a traversat Pacificul de Nord, într-o tăcere radio absolută, pe lângă Insulele Aleutine, pentru a staţiona, întorcându-se către sud, în dimineaţa zilei de 7 decembrie la 250 de mile marine la nord de insula hawaiiană Oahu, unde sosiseră între timp şi 5 submarine japoneze mici.

Din faptul că atacul-surpriză japonez asupra Pearl Harbor a fost o reuşită deplină, izolaţionişţii extremişti au construit teza că Roosevelt ştia de iminentul atac prin intermediul mesajelor serviciilor secrete, însă a lăsat deliberat flota americană de acolo să fie expusă distrugerii fără niciun avertisment, pentru ca prin această lovitură să trezească poporul american şi să îl aducă unit în războiul împotriva Japoniei. Un astfel de mod de a proceda din partea lui Roosevelt ar fi fost ilogic în sine şi superfluu: dacă în cazul unui atac japonez dorea să intre în război de partea Angliei, atunci dorea să îl şi câştige. Însă, în acest scop, menţinerea flotei americane de luptă din Pacific trebuie privită ca o condiţie necesară esenţială. Dacă insinuăm că japonezii ar fi contramandat atacul asupra unui Pearl Harbor evacuat în ultimul minut de navele de război americane, atunci atacurile japoneze asupra Filipinelor, Guamului şi Insulei Wake ar fi fost oricum suficiente pentru a întoarce opinia publică împotriva Japoniei şi a determina Congresul să declare război Japoniei. Însă, chiar de atunci, putea fi exclus faptul că japonezii intenţionau să atace numai Pearl Harbor şi că ar lăsa în schimb neatinse bazele americane

mai apropiate de ei. Dar, atâta vreme cât această teză a extremiştilor izolaţionişti, care îl acuză pe Roosevelt de crimă împotriva conaţionalilor săi, nu poate fi dovedită concludent, ea trebuie alungată în zona speculaţiilor deliberate. Din materialele existente până astăzi nu se poate demonstra că astfel conducerea americană ar fi trebuit să se aştepte la un atac tocmai asupra Pearl Harbor, cu atât mai puţin că ar fi ştiut acest lucru. Existau unele indicii pozitive în legătură cu un iminent atac în direcţie sudică, eventual asupra Thailandei, Malayei, Borneo sau Filipinelor. În privinţa Insulelor Hawaii existau nişte indicii indirecte din care – privind retrospectiv – după diverse combinaţii s-ar fi putut trage concluzia intenţiilor unui atac. Pe de-o parte, au fost interceptate instrucţiuni către consulul japonez din Hawaii de a raporta permanent despre unităţile flotei americane staţionate în Pearl Harbor, însă instrucţiuni similare primiseră consulii japonezi de pe coasta de vest americană şi din Panamá. Pe de altă parte, posturile americane de detectare radio, care supravegheau comunicările radio ale flotei japoneze şi încercau să determine poziţiile vaselor şi formaţiunilor, pierduseră de la sfârşitul lui noiembrie urma portavioanelor japoneze. Abstracţie făcând de faptul că de multe ori se pierdea urma vaselor individuale timp de mai multe săptămâni, din acest lucru se poate deduce cel mult faptul că se făceau pregătiri pentru o acţiune deosebită, însă nu neapărat un atac asupra Pearl Harbor. În mod cert nu se poate nega o anume doză de neglijenţă şi nepăsare din partea autorităţilor atât din Washington, cât şi din avanposturi, neglijenţă care a ieşit la iveală în mod deosebit în întârzierea cu care a fost transmisă încă o avertizare către Hawaii, după aflarea apropiatei predări a răspunsului japonez. Însă se pare că şefii Statelor Majore au considerat ca fiind suficiente avertizările din 24 şi 27 noiembrie.

Flota americană din Pearl Harbor şi aeroporturile din Oahu au fost complet surprinse de atacul celor 350 de avioane japoneze, care a avut loc în două valuri: cu pierderea a 29 de avioane şi a tuturor submarinelor mici care au intrat în port, japonezii au scufundat 5 şi au avariat 3 cuirasate, 3 crucişătoare mici, precum şi 4 distrugătoare şi, cu cele 188 de maşini, au distrus jumătate din avioanele staţionate pe Oahu. Dintre unităţile grele ale flotei americane din Pacific au scăpat de distrugere doar cele 2 portavioane care, împreună cu câteva crucişătoare, se aflau într-un tur de exerciţiu.

Prin reuşita acestui atac fusese înlăturat pericolul pe care îl reprezenta flota americană pentru un avans japonez în sud-estul Asiei. În ceea ce priveşte unităţile grele, raportul se îmbunătăţise acum considerabil în favoarea japonezilor. În ciuda avantajului strategic, implicarea teritoriilor americane în atacul japonez trebuie privită ca o greşeală politică. În mod cert că menajarea teritoriilor americane nu ar fi împiedicat până la urmă intrarea Statelor Unite în război. Roosevelt ar fi urmat aceeaşi tactică pe care o aplicase în Atlantic, de a implica forţele navale şi aeriene americane treptat în conflict, cu sprijinul englezilor, australienilor şi olandezilor. Însă, ţinând seama de puternica opoziţie izolaţionistă, ar fi existat puternice confruntări interne în legătură cu problema unei intrări în război şi ar fi rămas deschisă problema momentului în care Statele Unite ar fi participat la război. Însă atacul japonez asupra Statelor Unite a unit poporul american în lupta împotriva Japoniei: bombele din Pearl Harbor au zdrobit totodată, pe lângă cuirasatele americane, şi opoziţia izolaţionistă. Fără a-l cataloga prin aceasta pe Roosevelt ca instigator sângeros la război, se poate presupune că el a răsuflat uşurat: dilema sa de a le oferi sau nu ajutor puterilor atacate şi astfel să înlăture totodată şi ameninţarea la adresa siguranţei americane era rezolvată. În ziua de după Pearl Harbor, ambasadorilor american şi englez din Tokio le-a fost înmânată declaraţia formală de război japoneză. Congresul american a răspuns printr-o rezoluţie de război, adoptată cu un singur vot împotrivă. În aceeaşi zi s-au declarat şi Anglia, şi ţările Commonwealth ca fiind în stare de război cu Japonia. Focarele războiului din Europa şi Asia de Est s-au întrecut unul pe celălalt.

Germania şi Italia au fost la fel de surprinse de atacul japonez asupra Pearl Harbor ca şi anglo-saxonii. Hitler urmărise cu o extremă neîncredere negocierile americano-japoneze, despre a căror desfăşurare şi rezultate guvernul german nu mai fusese informat, şi dorea eşecul acestora: însă ceea ce nu ştia Hitler era că doritul eşec al negocierilor însemna totodată eşecul nemijlocit al obiectivului său politic de a ţine America în afara războiului cât de mult posibil. Atunci când, în ultima parte a lunii noiembrie, japonezii şi-au înteţit strădaniile pentru a obţine de la Germania o angajare de susţinere în cazul unui război japonezo-american, guvernul german a fost nevoit să ia o decizie dacă să renunţe la politica de menţinere a Statelor Unite în afara războiului sau să le refuze japonezilor ajutorul pentru realizarea prin forţă a

planurilor lor măreţe pentru Asia de Est. Această din urmă atitudine ar fi însemnat moartea politică a Pactului celor trei puteri şi i-ar fi răpit Germaniei posibilitatea de a mai convinge Japonia să intre în război împotriva Uniunii Sovietice – un obiectiv la care nu s-a renunţat nici în anii care au urmat. Deoarece în Atlantic Germania se afla deja în stare de război nedeclarat cu America şi pentru că era de aşteptat ca intrarea în război a americanilor să se producă oricum mai devreme sau mai târziu, părea mai bine ca o Japonie aliată să intre în conflict ca o contragreutate decât să se piardă Japonia ca aliat. De aceea, pe 28 noiembrie, Ribbentrop l-a chemat la el pe ambasadorul japonez Ōshima şi i-a explicat că o hotărâre a japonezilor de a lupta împotriva Angliei şi a Statelor Unite ar corespunde total interesului comun germano-japonez. Două zile mai târziu, japonezii au devenit mai expliciţi: Ōshima a comunicat că negocierile americano-japoneze eşuaseră definitiv, pentru că Japonia a refuzat să renunţe la Pactul celor trei puteri, şi că un război între Japonia şi puterile anglo-saxone ar putea izbucni mai repede chiar decât „ar putea visa cineva”.**5**6 Ōshima şi ambasadorul japonez de la Roma au fost instruiţi de guvernul lor să încheie un pact militar de asistenţă mutuală cu puterile Axei, care să excludă o pace separată ulterioară. În timp ce Mussolini le-a promis deja din 3 decembrie japonezilor intrarea neîntârziată a Italiei în război împotriva Statelor Unite, Ōshima nu a reuşit să obţină un răspuns definitiv şi un proiect de tratat corespunzător decât cu două zile înainte de termenul pentru atacul japonez, deoarece în acele zile Hitler zăbovea pe frontul sudic din Rusia. Atunci când pe 8 decembrie Ōshima a confirmat oficial atacul asupra Pearl Harbor şi a solicitat o declaraţie imediată de război a puterilor Axei împotriva Statelor Unite, Ribbentrop i-a comunicat că Hitler autorizase deja marina să atace toate vasele americane. Declaraţia de război germană a fost făcută pe 11 decembrie 1941 şi a fost însoţită de un discurs al lui Hitler în Reichstag, în care l-a catalogat pe Roosevelt drept „bolnav psihic” şi l-a declarat pe el împreună cu „adepţii lui evrei” ca fiind prin excelenţă „principalul vinovat pentru acest război”. Italia s-a alăturat pasului german: cum făcuse mai înainte şi Japonia, puterile Axei l-au scutit pe Roosevelt de grija că o dezbatere politică internă aprinsă în legătură cu o declaraţie de război către aceste puteri ar putea pune în pericol hotărârea poporului american pentru lupta care îi stătea în faţă.

Cu noul aliat, puterile Axei au încheiat încă din 11 decembrie un acord în vederea purtării în comun a ostilităţilor. Atitudinea demonstrativ decisă şi pozitivă a lui Hitler cu privire la această evoluţie a lucrurilor nu trebuie să amăgească deloc cu privire la faptul că starea de război deschis cu Statele Unite nu îi convenea, atâta vreme cât era în război cu Anglia şi cu Uniunea Sovietică. El câştigase un aliat cu potenţial militar şi industrial limitat, se încărcase în schimb cu un nou adversar beligerant cu surse aproape inepuizabile de ajutor. Acum puterilor Axei li se opuneau aproape trei sferturi din populaţia globului şi a rezervelor materiale mondiale. Lumea se împărţise definitiv în două lagăre opuse, între care nu mai exista nicio mare putere care să nu fie implicată în război: războiul devenise global.

Partea a doua

Înfrângerea tendinţelor hegemonice regionale şi lupta pentru o ordine de pace universală

Capitolul 1

Războiul coaliţiei, planificarea strategică şi mobilizarea economică a Aliaţilor: „Germany First” şi problema celui de-al doilea front

Deja la două săptămâni după începutul războiului din Pacific, Churchill a sosit cu o echipă de circa 80 de colaboratori la prima conferinţă de război cu americanii, care s-a desfăşurat la Washington din 22 decembrie 1941 până în 14 ianuarie 1942 sub numele de cod „Arcadia”. În cadrul acesteia, reprezentanţii celor patru mari puteri – cărora, la iniţiativa americanilor, li s-a adăugat China – au semnat „Declaraţia Naţiunilor Unite”, la a cărei semnare urmau să fie invitate toate naţiunile care purtau război împotriva puterilor Axei. În această declaraţie, partenerii au recunoscut principiile Cartei Atlanticului din august 1941 şi s-au pronunţat în favoarea apărării în comun a drepturilor de bază ale omului şi libertăţilor civile împotriva puterilor totalitare agresive. Semnatarele s-au obligat să depună toate (forturile pentru lupta împotriva acelor membre ale Pactului celor Irei puteri cu care se aflau în război şi să nu încheie niciun armistiţiu separat sau pace specială. Prin alăturarea altor 43 de state până la sfârşitul războiului, această declaraţie a devenit germenele Organizaţiei Naţiunilor Unite (ONU). La o recomandare acceptată, de asemenea, încă din ianuarie 1941 de către Conferinţa Inter-Americană de la Rio de Janeiro, şi celelalte state latino-americane au întrerupt relaţiile diplomatice cu puterile Axei – cu excepţia Chile şi Argentinei, care au urmat acest exemplu abia în 1943, respectiv în 1944.

Cea mai importantă decizie strategică pentru continuarea în comun a războiului a constituit-o confirmarea strategiei „Germany First”: decizia de a învinge întâi Germania, în calitatea sa de cel mai periculos inamic şi, din punctul de vedere al Angliei şi Rusiei, şi singurul adversar direct accesibil în

momentul acela. Pentru că înfrângerea Germaniei trebuia să ducă mai devreme sau mai târziu şi la colapsul Japoniei, în timp ce concentrarea războiului american împotriva Japoniei mărea şansa Germaniei să subjuge între timp Europa şi Africa. Decizia „Germany First” s-a lovit în Statele Unite de opoziţia unor cercuri largi, mai ales izolaţioniste, care doreau să ştie toate eforturile îndreptate către susţinerea Chinei şi către războiul împotriva Japoniei. Şi marina americană s-a supus acestei decizii cu inima îndoită. De aceea, pentru a demonstra imediat intensificarea războiului american în Europa printr-un pas concret, Roosevelt a ordonat încă din timpul Conferinţei Arcadia îmbarcarea trupelor americane cu destinaţia Irlanda de Nord (operaţiunea „Magnet”).

Un alt rezultat important al Conferinţei Arcadia pe tărâm militar, l-a constituit înfiinţarea „Combined Chiefs of Staff Committee”, un Stat Major comun americano-englez, cu sediul în Washington. În cadrul acestuia s-au reunit, Joint Chiefs of Staff” americani – generalul Marshall (şeful general al Statului Major al armatei), amiralul King (şef al comandamentului marinei de război, din martie 1942 concomitent comandant suprem al marinei SUA), generalul Arnold (şeful forţelor aeriene militare) sub preşedinţia amiralului Leahy (şeful de Stat Major al lui Roosevelt şi comandant suprem) – şi „Chiefs of Staff Committee” britanici cu feldmareşalul Sir Alan Brooke (şeful Statului Major al Imperiului), amiralul Sir Dudley Pound, mai târziu amiralul Lord Cunningham (prim-lord al Amiralităţii) şi mareşalul de aviaţie Sir Charles Portal (şeful Statului Major al aviaţiei militare). Comitetul şefilor reuniţi ai Statelor Majore a avut pe parcursul războiului circa 200 de şedinţe oficiale. A elaborat planuri strategice, care erau înaintate spre aprobare şefilor de guverne. În plus, pentru fiecare teatru de război era desemnat un comandant suprem comun. Acest sistem, care a marcat începuturile unui gen de forţe armate supranaţionale, a constituit baza pentru o strategie de război eficientă şi superioară. Era într-o opoziţie eclatantă cu „colaborarea” militară şi strategică incoerentă a puterilor Pactului tripartit, fiecare dintre acestea purtând un război mai mult sau mai puţin „paralel”. Totuşi, nu s-a încercat niciodată atragerea sovieticilor în Comitetul şefilor reuniţi ai Statelor Majore. Aceasta pe de-o parte pentru că Uniunea Sovietică nu era în război cu Japonia şi avea frontul său propriu, separat geografic, în Europa. Însă, înainte de toate, lipsea încrederea reciprocă absolută, necesară unui asemenea demers.

Cooperarea militară dintre puterile occidentale şi Moscova s-a limitat la comunicări reciproce generale cu privire la volumul şi momentul unor acţiuni planificate.

Coordonarea economică şi distribuirea producţiei americane de armament între aliaţii occidentali a constituit o altă problemă abordată în cadrul Conferinţei de la Washington. În acest scop au fost create comisii comune. Planuri ofensive concrete împotriva Europei Axei nu puteau fi decise încă. Desigur că britanicii deţineau un plan: în cazul în care ofensiva britanică din Africa de Nord, care se afla în plină desfăşurare, ar fi dus la distrugerea armatei germano-italiene din Africa, urma ca în primăvara lui 1942 să aibă loc o debarcare americano-engleză în Africa de Nord Franceză (operaţiunea „Super-Gymnast”). Câştigarea întregii coaste nord-africane a Mării Mediterane urma să strângă şi mai tare inelul în jurul puterilor Axei şi să elibereze drumul pentru mai multe debarcări succesive sau simultane ale unor forţe mobile la periferia spaţiului de dominaţie al puterilor Axei, care, prin activităţi subversive să determine revolte armate în ţările aflate sub ocupaţie din nordul, vestul şi sudul Europei. Prin aceste atacuri-surpriză, în combinaţie cu menţinerea blocadei economice şi intensificarea războiului strategic aerian se urmărea slăbirea Germaniei şi pregătirea ei pentru un asalt decisiv de debarcare.

Militarii americani au refuzat ideea engleză. În loc de a lăsa inamicul să sângereze prin mai multe lovituri periferice, ei doreau de la bun început să pregătească o singură lovitură masivă din Anglia, prin Europa de Vest, direct în inima Germaniei. În schimb, a fost acceptată în principiu operaţiunea împotriva Africii de Nord Franceze şi s-a decis verificarea premiselor ei logistice ulterioare. Încă dinainte de încheierea conferinţei a devenit însă evident că britanicii nu se aflau nicidecum în faţa unei victorii în Libia şi că astfel devenise invalida baza iniţială a operaţiunii: renunţarea la acţiunea comună cu o armată britanică victorioasă de la graniţa libiano-tunisiană făcea necesară o acţiune de debarcare cu mult mai multe forţe. Contralovitura lui Rommel, care a urmat la scurt timp, pierderile mari de tonaje ale aliaţilor în Atlantic şi necesarul stringent de spaţiu naval în Pacific urmau să facă inevitabilă o amânare a debarcării în nordul Africii.

În schimb, englezii puteau fi complet mulţumiţi de rezultatele Conferinţei Arcadia. Temerile lor, că întregul potenţial economic militar al

Statelor Unite va fi angajat în Pacific şi că astfel ajutorul material oferit Angliei ar fi considerabil diminuat, s-au dovedit neîntemeiate. Nici nu mai exista pericolul ca producţia americană de armament să fie absorbită de o armată proprie de milioane de oameni care până la dobândirea capacităţii de luptă să stea inactivă pe continentul american. Dimpotrivă, forţele Statelor Unite au fost angajate în vederea luptei active împotriva puterilor europene ale Axei şi fuseseră create instituţiile pentru o desfăşurare comună a războiului.

În martie 1942, divizia operaţională a Departamentului american de război, sub comanda generalului Eisenhower, ajunsese la convingerea că ofensiva cu cele mai mari şanse de succes împotriva Germaniei consta într-o debarcare din Anglia pe coasta franceză a Canalului (operaţiunea „Round-up"). Aici forţele militare anglo-saxone puteau fi angajate compact, în timp ce orice altă operaţiune ar fi necesitat devierea unor forţe pentru asigurarea securităţii insulelor britanice. Luând în considerare şi deficitul existent de capacitate navală, acest cel mai scurt drum către inamic – din Anglia către Franţa – oferea totodată garanţia că această capacitate navală va fi exploatată la maximum. Pe lângă aceasta, trebuia avută în vedere pentru anul 1942 o acţiune limitată de debarcare la Brest sau Cherbourg în cazul în care Rusia s-ar fi aflat în faţa colapsului sau poziţia germană ar suferi o slăbire bruscă (operaţiunea „Sledgehammer"). După ce aceste planuri ofensive împotriva Germaniei au fost aprobate la începutul lui aprilie de generalul Marshall şi de Roosevelt, Marshall şi Hopkins s-au deplasat la Londra pentru a le discuta cu englezii. Rezultatul acestor dezbateri, care au avut loc din 8 până în 17 aprilie, a fost consensul asupra obiectivului final al invaziei în Franţa din 1943 şi cu privire la paşii necesari, şi anume alcătuirea unor puternice forţe militare americane de invazie în Anglia, în număr de un milion de oameni (operaţiunea „Bolero"). Însă englezii au refuzat ideea unei debarcări în 1942, chiar şi numai pentru că o astfel de acţiune ar fi căzut în pare parte în sarcina forţelor terestre engleze – deoarece americanii nu ar fi reuşit să aducă până atunci peste Atlantic suficiente trupe instruite. Ga acţiuni pentru 1942, Churchill lua în considerare mai mult o debarcare în Africa de Nord Franceză sau în nordul Norvegiei (operaţiunea, Jupiter"), pentru ca, în acţiuni comune cu forţele militare ruseşti, să poată fi asigurată ruta de nord către Rusia. Însă, în timp ce militarii englezi au devenit foarte clari în refuzul operaţiunii „Sledgehammer",

Churchill manifesta reţineri. Încă exista pericolul ca americanii să îşi întoarcă dezamăgiţi atenţia de la Europa şi să se decidă pentru o ofensivă împotriva Japoniei. De aceea, pe 14 aprilie au fost acceptate formal toate planurile americane. Atunci când a început reuşita ofensivă germană de vară în Rusia, diferenţele de opinii cu privire la executarea operaţiunii „Sledgehammer" aveau să afecteze vizibil raportul americano-englez şi acestea urmau să atingă un punct culminant în a doua jumătate a lunii iulie.

Preşedintele american îl rugase pe 11 aprilie pe Stalin să-l trimită pe ministrul sovietic de Externe la Washington pentru a discuta cu el planuri pentru uşurarea situaţiei de pe frontul rusesc. În drumul spre Washington, Molotov a sosit la Londra pe 20 mai 1942 pentru a discuta cu ministrul de Externe britanic Eden despre încheierea unui pact de alianţă şi cu Churchill despre deschiderea unui al doilea front.

Problema unui tratat de alianţă anglo-sovietică, urmând să înlocuiască acordul din iulie 1941, constituise deja subiectul unor negocieri cu ocazia vizitei lui Eden la Moscova în decembrie 1941. Atunci apăruse o dificultate în momentul când sovieticii au cerut recunoaşterea graniţei lor de vest conform situaţiei din iunie 1941, inclusiv anexiunile care au avut loc începând cu 1939. Churchill dorea însă ca această problemă să fie transferată unei viitoare conferinţe generale de pace. Însă atunci, în primăvara lui 1942, luând în considerare faptul că sovieticii ar urma să ducă în acel an sarcina principală a războiului comun, Churchill era dispus să recunoască măcar statele baltice ca parte componentă a Uniunii Sovietice, în timp ce în problema estului Poloniei şi a teritoriilor româneşti anexate, nu dorea nici în continuare să facă vreo concesie. În timpul petrecut de Molotov la Londra, a sosit o telegramă a ministrului de Externe american Hull, în care se spunea că Statele Unite se distanţează printr-o declaraţie explicită de orice tratat care conţine astfel de aranjamente teritoriale, deoarece acesta ar leza Carta Atlanticului. După consultări cu Stalin, Molotov s-a declarat de acord cu propunerea lui Eden de a se elimina toate clauzele teritoriale din tratatul care urma să fie încheiat. Pe 26 mai 1942, a fost semnat tratatul de alianţă anglo-sovietică. El urma să fie valabil 20 de ani şi prevedea asistenţă militară reciprocă şi în cazul unui viitor atac din partea Germaniei sau a unui aliat de al său european, în plus recunoaşterea celor două principii fundamentale „de a nu aspira la extinderi

teritoriale în propriul folos şi de neamestec în afacerile interne ale altor state”**.1**

Stalin îi solicitase lui Churchill încă din iulie şi septembrie 1941 deschiderea unui al doilea front, gândindu-se la debarcări în Nord (zona arctică), în Franţa sau în Balcani. Acum, în mai 1942, Molotov i-a adresat din nou lui Churchill întrebarea dacă ar putea avea loc o debarcare anglo-americană, pentru a retrage din Rusia încă în acel an circa 40 de divizii germane şi a înlătura astfel superioritatea numerică germană de acolo. Churchill a explicat planurile aliate şi pregătirile pentru o invazie şi a subliniat greutăţile unei acţiuni cu amfibii. El a evitat orice promisiune referitoare la o operaţiune de debarcare în anul 1942.

După sosirea sa la Washington la 29 mai, Molotov i-a adresat preşedintelui american aceleaşi întrebări pe care i le pusese şi lui Churchill. După consultări cu generalul Marshall, Roosevelt i-a confirmat lui Molotov că este de aşteptat să se constituie un al doilea front încă în acel an. Amiralul King a completat că punctul critic îl constituie situaţia transportului: în cazul în care ar fi reduse transporturile navale către Murmansk şi Arhangelsk, ar putea fi pusă la dispoziţie o capacitate mai mare în vederea pregătirii invaziei. De aceea, Roosevelt a propus să fie reduse livrările de materii prime – nu şi cele de materiale de război – către Uniunea Sovietică. Molotov a respins hotărât acest lucru. În comunicatul referitor la convorbiri se preciza că „în problema stringentă a constituirii unui nou front în Europa în anul 1942, s-a ajuns la un acord deplin” 2. Atunci când, pe drumul de întoarcere, Molotov s-a oprit la Londra la începutul lui iunie, Churchill i-a înmânat însă un aide-mémoire, în care accentua faptul că într-adevăr să pregăteşte o debarcare pentru august sau septembrie 1942, însă acest lucru nu poate fi în niciun caz promis ferm, deoarece nu ar fi nici în interesul Rusiei şi nici al puterilor occidentale să se arunce cu orice preţ într-o acţiune care ar putea duce la un eşec. De aceea, raportul lui Molotov în faţa Sovietului Suprem cu privire la rezultatul misiunii sale era formulat corespunzător de precaut şi nu preciza niciun fel de termen. Şi totuşi opinia publică sovietică avea convingerea că fusese promisă ferm deschiderea unui nou front european pentru anul 1942.

În timp ce generalul Eisenhower se pregătea să plece la Londra pentru a prelua comanda supremă a tuturor forţelor militare americane din teatrul de

război european (adică din Anglia, Irlanda de Nord şi Islanda) şi pentru a grăbi operaţiunea „Sledgehammer”, Churchill s-a deplasat din nou la Washington, pe 18 iunie 1942, cu intenţia de a-i împărtăşi preşedintelui dubiile sale cu privire la această operaţiune. El a propus din nou o operaţiune de debarcare în Africa ele Nord Franceză, ca alternativă. Deşi şefii de State Majore americani nu elaboraseră încă niciun fel de planuri detaliate, ei nu doreau să renunţe la „Sledgehammer” înainte ca ştaiful lui Eisenhower să fi verificat problemele la faţa locului. Veştile rele sosite de pe frontul libian, unde Tobruk capitulase, l-au obligat pe Churchill să întrerupă convorbirile şi să plece înapoi înainte de a se fi putut lua o decizie.

În prima jumătate a lui iulie, generalul Eisenhower şi ştaiful său – confruntaţi cu piedicile aflate în calea traversării Canalului – au ajuns în Anglia la concluzia că o invazie de dimensiuni mari, care să ducă la înfrângerea Germaniei, nu ar putea fi realizată decât cel mai devreme în toamna lui 1943. Şi totuşi pentru 1942 Eisenhower era împotriva unei acţiuni de debarcare „Sledgehammer” în Africa de Nord Franceză pentru câştigarea unui cap de pod în Franţa: el se temea că angajarea de forţe pentru „Super-Gymnast” i-ar determina pe englezi să se împotrivească în 1943 din nou unei traversări a Canalului. Pe parcursul acestor săptămâni, diferenţele dintre comitetele de conducere militară ale celor două ţări au atins o fază critică.

În staffurile americane, îndeosebi în cele din influenta garnitură a doua, a crescut tendinţa de concentrare asupra unui război împotriva Japoniei, dacă în Europa lucrurile nu se mai uneau. Amiralul King îi propusese generalului Marshall să se înceapă ofensiva împotriva Japoniei cu ocuparea Insulelor Solomon, iar la începutul lui iulie, şefii americani din Joint Chiefs of Staff” aprobaseră un plan pentru ocuparea celei mai sudice insule dintre acestea, ca prim pas pentru recucerirea Arhipelagului Bismarck şi a Noii Guinee. Pe 10 iulie 1942, i-au recomandat preşedintelui ca, dacă oricum trebuia începută o ofensivă în alt loc, deja înainte sau pe lângă „Round-up” (marea invazie din Franţa), acest lucru să se întâmple în Pacific, împotriva Japoniei. Însă, fiindcă o asemenea schimbare de curs ar fi însemnat renunţarea la o colaborare eficientă cu Anglia şi Rusia, Roosevelt a respins această propunere. O ofensivă la scară mare în Pacific nici nu ar fi putut avea loc înainte de a se realiza o superioritate americană în zonă prin construirea unei flote corespunzătoare – şi în anul 1942, acest lucru era departe de a fi realizat. Roosevelt i-a trimis pe

16 iulie pe Hopkins, Marshall şi King la Londra pentru a se convinge de posibilitatea realizării operaţiunii „Sledgehammer” sau, în caz contrar, să decidă împreună cu britanicii modul de procedură în continuare. Luând în considerare refuzul clar al britanicilor de a înfăptui acţiunea, s-a luat în final decizia unei debarcări în Africa de Nord Franceză, care a primit numele de cod „Torch”. Roosevelt a aprobat acest proiect pe 25 iulie. Deoarece s-a presupus că francezii nu s-ar opune unei debarcări în Africa de Nord sau opoziţia lor ar fi destul de redusă, dacă aceasta s-ar desfăşură sub pavilion american, acţiunea a fost pusă sub comanda unui comandant suprem american şi pe 14 august a fost desemnat generalul Eisenhower pentru acest post.

Odată cu consensul cu privire la „Torch”, fusese depăşită cea mai gravă controversă dintre puterile occidentale, în privinţa planificării strategice. Rămăsese doar neplăcuta sarcină de a le comunica sovieticilor decizia că nu vor putea conta pe un al doilea front pe continentul european înainte de 1943. De aceea, convorbirile lui Churchill cu Stalin, din 12 până în 15 august la Moscova, s-au desfăşurat la început într-o atmosferă glacială. Stalin a dat de înţeles că renunţarea la un al doilea front în 1942 ar lovi „mortal” opinia publică din Uniunea Sovietică. El le-a reproşat puterilor occidentale că le lipsesc bunăvoinţa şi îndrăzneala. Atunci când Churchill a prezentat plănuita operaţiune „Torch”, Stalin s-a destins vizibil şi a manifestat un interes deosebit. Explicaţiile plastice ale lui Churchill că, după ocuparea coastei nord-africane, puterile occidentale ar urma să atace Europa lui Hitler simultan „atât în burta moale, cât şi în bot” 3 i-au creat cu siguranţă o impresie puternică lui Stalin. Însă dezamăgirea şi neîncrederea sovieticilor au rămas. Ele nu au putut fi înlăturate şi pentru că în septembrie au fost stopate convoaiele spre Murmansk, deoarece toate vasele de escortă disponibile erau necesare pentru pregătirea operaţiunii „Torch”.

Până în septembrie 1942, aliaţii au reuşit să obţină un consens cu privire la planificarea militară a operaţiunii „Torch”. Însă pe tărâm politic, avea să iasă la lumină atitudinea diferită a celor doi parteneri faţă de mişcarea „aliată” liber-franceză a lui de Gaulle. În timp ce englezii îl recunoşteau pe de Gaulle ca unic reprezentant al Franţei, americanii aveau tocmai acum un motiv în plus să menţină relaţiile diplomatice cu guvernul de la Vichy: numeroşii reprezentanţi diplomatici şi consulari ai Statelor Unite în Africa de

Nord furnizau informaţii valoroase, care erau utile pentru pregătirea debarcării. În Alger, reprezentantul american Murphy împreună cu generalul Clark, care sosise acolo cu un submarin într-o vizită secretă, au luat legătura cu generalul francez Mast şi au obţinut un moratoriu pentru cazul X. Mast care, în calitate de comandant suprem al unui corp de armată în Alger, susţinea o revoltă a Franţei împotriva Germaniei, declarase explicit că garnizoanele sale vor opune o rezistenţă energică oricărei debarcări a trupelor liber-franceze. De aceea Roosevelt a decis ca de Gaulle să nu apară în niciun fel în cadrul operaţiunii „Torch” şi că nu trebuia informat despre aceasta acţiune decât după momentul declanşării ei. În opoziţie cu concepţia engleză, pentru americani de Gaulle nu era în niciun caz singurul reprezentant al „rezistenţei” franceze. La vremea aceea el nu putea spera ca mişcarea sa să fie recunoscută ca guvern francez în exil: dimpotrivă, Roosevelt şi Hull erau de părere că un viitor guvern francez nu ar putea fi desemnat decât de poporul francez, după eliberare.

Pe lângă planificarea strategică comună, urma ca mobilizarea forţelor economice şi de producţie ale aliaţilor, îndeosebi cele ale Statelor Unite, să devină un factor decisiv pentru deznodământul războiului. Jumătăţile de măsură ale politicii economice americane înainte de Pearl Harbor au fost înlocuite acum de eforturi enorme pentru mărirea producţiei de război. Pe lângă sprijinul curent al aliaţilor, era necesară înarmarea propriilor forţe militare. Numai armata americană, care în 1941 număra circa 1,5 milioane de oameni, a fost adusă în 1942 la nivelul de 3 milioane, în 1943 la 7 milioane, în 1944 la 8 milioane şi în final, în 1945, la nivelul de 8,3 milioane de oameni. Totalul forţelor armate americane a numărat în ultimii doi ani de război peste 11 milioane de oameni. Trecerea fabricilor pe producţie de război, construirea unor uzine noi, aprovizionarea şi distribuirea materiilor prime, stabilirea priorităţilor în producţie – fără a restrânge prea tare producţia de bunuri pentru necesarul civil –, toate aceste cerinţe care au asaltat simultan economia americană au declanşat iniţial o confuzie considerabilă. Abia către sfârşitul anului 1942 au fost stabilite liniile directoare ale politicii şi administrării economice: producţia de război funcţiona în sfârşit la capacitate maximă. Pentru rezolvarea tuturor problemelor legate de creşterea producţiei, Roosevelt a creat în ianuarie 1942 „War Production Board”, sub conducerea lui Donald M. Nelson şi i-a conferit puteri depline. Corespondentul

acestuia în Anglia era „Ministry of Production”, constituit de asemenea în 1942 şi condus de Oliver Lyttleton. În iunie 1942, a fost înfiinţat comitetul americano-englez „Combined Production and Resources Board”, care lucra în strânsă colaborare cu comitetul şefilor de State Majore reunite.

Producţia totală a Statelor Unite atinsese deja la sfârşitul lui 1942 producţia adunată a celor trei inamici: Germania, Italia şi Japonia; în 1944, ea a atins dublul acesteia. Producţia americană de tancuri a fost în 1942 de 24.000 de bucăţi şi în 1943 de 29.000 de bucăţi, comparativ cu producţia germană de 9.000, respectiv 20.000 de bucăţi. Construcţia de avioane, din care în Statele Unite în perioada dintre izbucnirea războiului european până la Pearl Harbor fuseseră produse 23.000 de bucăţi, a crescut în 1942 la 48.000 (Germania 15.000), în 1943 la 86.000 (Germania 25.000) şi în final, în 1944, la peste 96.000 de bucăţi (Germania 40.000). În toamna lui 1943, se realizase deja echiparea completă a forţelor militare americane şi, în continuare, nu mai era necesară decât producţia pentru reînnoirile curente, pentru tipuri îmbunătăţite de arme şi pentru satisfacerea unui necesar special, neprevăzut. În această perioadă a fost nevoie chiar să se reducă producţia de tancuri (producţie în 1944 doar 17.500 de bucăţi), deoarece necesarul americano-englez era deja acoperit, iar sovieticii au refuzat preluarea de tancuri americane deoarece, între timp, producţia lor proprie de tancuri se desfăşurase într-un mod satisfăcător. În cadrul Legii de împrumut şi închiriere, Anglia a obţinut în total bunuri şi servicii în valoare de 30 de miliarde de dolari, Uniunea Sovietică în valoare de 10,6 miliarde. Până pe 31 mai 1945, americanii au livrat sovieticilor, printre altele, un total de 15.000 de avioane, 13.000 de tancuri, 427.000 de camioane, 50.000 de jeepuri, peste 2 milioane de tone de oţel şi 420.000 de tone de aluminiu.

În timp ce ajutorul economic pentru Uniunea Sovietică a rămas în continuare unilateral, între Statele Unite şi Anglia, precum şi dominioanele sale s-a dezvoltat un gen de „Lend-Lease invers”, o acordare reciprocă de asistenţă, care la începutul lui septembrie 1942, a fost parafată printr-un tratat. Astfel că forţele militare americane staţionate în Anglia, Australia, Noua Zeelandă sau India puteau beneficia de instalaţiile militare, materialele şi proviziile de acolo, fără compensaţii speciale. O astfel de diviziune a muncii a mărit considerabil potenţialul aliaţilor.

În interesul eficienţei războiului comun, atât la nivel militar-strategic, cât şi la nivel economic, aliaţii au elaborat metode care se abăteau în mod esenţial de la formele tradiţionale ale unui război de coaliţie şi cărora, din partea puterilor Pactului tripartit, nu li se opunea nimic comparabil. Nu în ultimul rând acesta a fost unul din elementele care au creat baza pentru victorie.

Capitolul 2

Expansiunea maximă a puterilor Pactului tripartit şi schimbarea de iniţiativă 1942/1943: punctul de cotitură al războiului

Anul 1942 avea să găsească mai întâi puterile care luptau în Europa şi Asia pentru hegemonie la apogeul desfăşurării lor exterioare de forţe. Dar avea să se demonstreze şi că puterile Pactului tripartit, cu măreţele lor succese, care însă nu au putut duce la un deznodământ al războiului, şi-au suprasolicitat rezervele de putere. Mai întâi avea să se evidenţieze o întorsătură în războiul din Pacific.

Odată cu atacul asupra Pearl Harbor, japonezii pătrunseseră în Thailanda şi porniseră acţiuni de debarcare, care pe parcursul lunii decembrie 1941 s-au petrecut succesiv împotriva Peninsulei Malaya, Filipinelor, Borneo de Nord, Insulelor Gilbert, Guamului şi Insulei Wake. Hong Kongul a fost atacat dinspre uscat şi a capitulat pe 25 decembrie. În ianuarie 1942, au urmat alte debarcări în Borneo, Sulawesi, Arhipelagul Bismarck şi Bougainville, în februarie în Sumatra, Bali, Timor şi Java. Planul de război japonez, stabilit pe 5 noiembrie 1941, prevedea după această primă fază a operaţiunilor pentru care japonezii angajaseră în luptă 11 din totalul de 51 de divizii, grosul flotei şi aproape jumătate dintre cele 4.800 de avioane din forţele lor aeriene militare şi navale – trecerea în defensivă în interiorul unei zone de margine adânc structurate prin baze militare, care urma să intercepteze orice contraatac venit de pe mare pentru a determina puterile anglo-saxone să încheie războiul prin încheierea unei păci de compromis.

Pe principala insulă filipineză Luzon, forţele americane şi filipineze, mult inferioare numeric, s-au apărat pe Peninsula Bataan, sub conducerea generalului MacArthur, până pe 9 aprilie 1942. Deja în 2 ianuarie, japonezii ocupaseră capitala Manila. Odată cu capitularea fortificaţiei Corregidor, la intrarea în Golful Manila, pe 6 mai, s-au încheiat definitiv luptele pentru Filipine.

Thailanda a opus doar o rezistenţă aparentă invaziei japonezilor şi debarcării pe Istmul Era, a încheiat deja pe 21 decembrie un tratat de alianţă cu Japonia şi pe 25 ianuarie 1942 a declarat război puterilor anglo-saxone.

După atacuri aeriene surprinzătoare şi reuşite asupra bazelor aviatice din Malaya Britanică, japonezii au debarcat pe 8 decembrie 1941 în Kota Bharu, pe coasta nord-estică a acestei colonii. Cuirasatele „Prince of Wales” şi „Repulse” staţionate în Singapore au evadat din zonă, însă au fost reperate de submarine japoneze şi, pe 10 decembrie, au fost atacate cu avioanele torpiloare chemate în ajutor şi scufundate. Astfel, împreună cu succesul din Pearl Harbor, japonezii îşi cuceriseră supremaţia navală atât în Pacilicul de sud-vest, cât şi în Oceanul Indian. Totodată, pierderea celor două nave de război a reprezentat o lovitură grea pentru forţele de apărare din Singapore – acea bază fortificată numai pe partea dinspre mare, a cărei cucerire dinspre uscat era considerată irealizabilă, deoarece necesita depăşirea a sute de kilometri de junglă. Însă japonezii au întreprins tocmai imposibilul şi au reuşit pentru că trupele lor nu necesitau aproape deloc reaprovizionare: până la sfârşitul lui ianuarie, japonezii, dotaţi cu arme uşoare şi net superiori în luptele din junglă au răzbătut până la vârful sudic al Malayei, împotriva opoziţiei englezilor, legaţi de puţinele drumuri existente. După atacuri aeriene zilnice, Singapore, sub generalul Percival, a capitulat pe 15 februarie 1942. Circa 70.000 de apărători, printre care întăriri abia aduse din India şi Australia, au ajuns în prizonierat japonez.

Şase zile mai târziu, japonezii au început din Thailanda atacul asupra Burmei, apărată de numai două divizii engleze şi, pe 7 martie, au ocupat Rangunul. Astfel a fost tăiată calea de aprovizionare către interiorul teritoriului şi, mai cu seamă, spre China. Pornind din Rangun, japonezii au avansat de-a lungul căii ferate către nord şi pe 2 mai au cucerit Mandalay, în timp ce altă armată japoneză a pornit din Thailanda paralel către nord până la Lashio şi a izolat Strâmtoarea Burma. Însă ofensiva japoneză de-a lungul Strâmtorii Burma spre provincia chineză Yunnan s-a împotmolit curând din cauza dificultăţilor de aprovizionare.

Atacul asupra insulelor indiene olandeze, care a început cu diverse debarcări după ocuparea nordului Insulei Borneo, nu a putut fi respins de către americanii, englezii, olandezii şi australienii staţionaţi în Bandung sub o comandă supremă comună (ABDA). Japonezii au debarcat la începutul lui martie pe Java şi, câteva zile mai târziu, au ocupat Batavia. Atunci când forţele militare olandeze au capitulat pe 8 mai 1942, cucerirea Indiilor Olandeze de către japonezi era practic încheiată. Prin extindere spre Insulele Gilbert

(decembrie 1941) şi Arhipelagului Bismarck, precum şi a Insulei Bougainville din Arhipelagul Solomon (ianuarie 1942), japonezii ameninţau totodată drumul naval din Hawaii spre Australia şi îşi atinseseră obiectivele din planul lor iniţial de război.

Cu privire la următoarele obiective de război, conducerile armatei şi marinei japoneze aveau concepţii diferite. Armata dorea, conform planului iniţial, să treacă în defensivă în Pacific, pentru a angaja forţele terestre într-o lovitură decisivă împotriva Chinei şi pentru a lăsa suficiente forţe pentru asigurarea Manciuriei împotriva Uniunii Sovietice. În schimb, marina insista pentru exploatarea situaţiei favorabile pentru o acţiune împotriva Australiei, apoi împotriva Ceylonului, pentru a cuceri supremaţia navală şi aeriană în Oceanul Indian, pentru a întrerupe legăturile inamice cu India şi pentru a le răpi englezilor teritoriul, prin exploatarea mişcării indiene de independenţă. Deoarece armata credea că nu poate pune la dispoziţie forţele necesare pentru aceste operaţiuni, însă practic nu exista o instanţă supraordonată care să decidă între cele două sectoare ale armatei, flota a întreprins la începutul lui aprilie 1942, într-o acţiune individuală, un avans în Golful Bengal, pentru a distruge „British Eastern Fleet” şi pentru a bombarda Ceylonul. Flota britanică, mult inferioară însă avertizată din timp, sub comanda viceamiralului Somerville, se retrăsese însă într-un port secret de corali în sudul Maldivelor. Însă, înainte să se întoarcă, în faţa coastelor indiene, japonezii au reuşit, cu pierderi de doar 17 avioane, să scufunde un portavion englez, 2 crucişătoare, 7 distrugătoare şi peste 150.000 de tone registru-brut de capacitate navală comercială. Totuşi, acţiunea a avut ca urmare faptul că „British Eastern Fleet” s-a retras pe perioada care a urmat aproape de coasta africană. Prin operaţiunea „Ironclad”, împotriva opoziţiei guvernului de la Vichy, britanicii au pus stăpânire la începutul lui mai pe portul Diego Suarez din Madagascar, ca bază pentru flotă. Însă, chiar şi în Diego Suarez, englezii au fost atacaţi de submarine japoneze mici, iar unul dintre cuirasatele lor a fost avariat. Avansul japonez în Oceanul Indian a demonstrat ce posibilităţi crease o coordonare adevărată a forţelor japoneze cu cele germano-italiene în primăvara lui 1942: obţinerea de către japonezi a supremaţiei navale în vestul Oceanului Indian ar fi stopat aprovizionarea forţelor militare engleze din Orientul Mijlociu, livrările de petrol din Abadan şi ruta sudică de aprovizionare în Uniunea Sovietică şi ar fi putut favoriza avansul puterilor Axei în Africa de Nord şi în

Caucaz. Astfel ar fi putut fi realizată câştigarea teritoriilor de petrol din Caucaz, o întoarcere a Turciei alături de deschiderea pentru puterile Axei a Mării Negre, în vederea înfrângerii frontului rusesc din Caucaz şi crearea unei legături către Extremul Orient. În loc de acestea, acordurile militare dintre puterile Axei şi Japonia, din 18 ianuarie 1942, nu prevedeau mai mult decât o delimitare a teritoriilor de operaţii ale fiecăreia, de-a lungul meridianului de 70 de grade longitudine estică: aşa cum se petrecuse la început cu Italia, aşa purta şi Japonia acum un „război paralel”.

Statul Major general al armatei japoneze şi Statul Major al amiralităţii căzuseră de acord ca, în cadrul unei acţiuni limitate, să ocupe încă cel puţin insulele estice ale Arhipelagului Solomon, Noua Caledonie, Insulele Fidji şi Samoa, pentru a stăpâni căile de acces către Australia care, conform părerilor japoneze, trebuia să ofere în primul rând baza pentru o eventuală contraofensivă aliată. Condiţie necesară pentru aceasta nouă extindere spre est o constituia cucerirea bazei Port Moresby din sud-estul Noii Guinee.

În acelaşi timp, pe 17 martie 1942, generalul MacArthur, care la ordinul lui Roosevelt zburase din Filipine în Australia, a preluat comanda supremă a forţelor militare aliate din Pacificul de Sud-Vest. Dislocarea portavioanelor americane în acest spaţiu, însoţite de crucişătoare şi distrugătoare, a făcut posibile primele atacuri aeriene împotriva bazelor japoneze de pe Insulele Gilbert şi Marshall, în Noua Guinee şi Rabaul. Insulele amplasate de-a lungul rutei dinspre America spre Australia, inclusiv Insulele Fidji şi Noua Caledonie au fost întărite cu trupe şi cu avioane. Pe drumul către Port Moresby, flota japoneză de debarcare – protejată de 3 portavioane, 8 crucişătoare şi 9 distrugătoare – s-a întâlnit în Marea de Corali pentru prima dată cu o flotă inamică, dotată de asemenea cu 2 portavioane, aflată sub comanda contraamiralului Fletcher: americanii şi-au dat seama din timp de intenţiile japonezilor, deoarece la începutul lui 1942 reuşiseră să spargă codul radio principal al marinei japoneze – denumit de americani "JN 25”. În perioada din 4 până în 8 mai, această întâlnire s-a transformat în prima bătălie navală din istorie purtată numai prin portavioane, care s-a încheiat de ambele părţi cu scufundarea câte unui portavion şi avarierea celuilalt, şi care i-a obligat pe japonezi să-şi întrerupă operaţiunea împotriva Port Moresby. Însă americanii nu au putut să împiedice debarcarea japoneză pe cea mai estică dintre Insulele Solomon, efectuată în aceeaşi perioadă.

La mijlocul lui mai 1942, japonezii au început o nouă ofensivă pe teritoriul continental chinez. Ea fusese declanşată prin atacul-surpriză de pe 18 aprilie al unor bombardiere bimotor americane asupra oraşului Tokio, care, sub comanda locotenent colonelului Doolittle, porniseră de pe portavionul „Hornet” din Pacific şi după atac au zburat mai departe în provincia chineză Zhejiang. Ofensiva terestră japoneză împotriva acestei provincii a dus până la sfârşitul lui iunie la ocuparea bazelor aeriene chineze de acolo, acţiune menită să împiedice repetarea unor asemenea ofensive aeriene asupra ţării-mamă japoneze. Pentru ca pe viitor să poată fi înregistrată din timp apropierea portavioanelor inamice dinspre Hawaii şi pentru a provoca în sfârşit slăbită flotă americană la dorita bătălie decisivă, japonezii au decis o operaţie de debarcare împotriva Insulelor Midway, concomitent cu o acţiune de diversiune împotriva insulelor vestice din Aleutine, Attu şi Kiska. În această operaţie a fost angajat grosul flotei japoneze cu 4 portavioane, 4 portavioane auxiliare, 5 portavioane cu forţe aeriene navale – toate acestea totalizând 460 de avioane – precum şi 11 cuirasate, 13 crucişătoare grele şi 9 uşoare, 66 de distrugătoare, 22 de submarine pe lângă transportoare de trupe şi tancuri petroliere, aflate sub comanda personală a şefului flotei japoneze, amiralul Yamamoto. Ea trebuia să ducă la lupta decisivă din Pacific.

Datorită mesajelor radio, descifrate prin „Magic”, ale marinei japoneze – care din cauza unei întârzieri la distribuirea noilor cărţi de coduri a introdus abia cu patru zile înainte de bătălie un cod nou, pe care americanii nu au reuşit iniţial să îl descifreze – comandantul suprem din Pacificul Central, amiralul Nimitz, fusese informat cu privire la apropiata acţiune şi a reuşit să adune împotriva forţelor militare japoneze 3 portavioane cu 261 de avioane, 9 crucişătoare grele şi 4 uşoare, 30 de distrugătoare şi 25 de submarine, sub comanda tactica a amiralului Fletcher. La acestea s-au adăugat 288 de avioane staţionate pe Insulele Midway şi pe Insulele Aleutine. Când japonezii s-au apropiat de Midway şi au declanşat în dimineaţa zilei de 4 iunie 1942 primul atac de pe portavion asupra insulelor, s-au lovit de o rezistenţă neaşteptată, cu avioane de vânătoare şi artilerie antiaeriană, nereuşind să obţină rezultatele necesare unei debarcări de trupe. De aceea, şeful flotei de portavioane japoneze, amiralul Nagumo, s-a hotărât să reechipeze cu bombe avioanele torpiloare care erau pregătite pe punţi să respingă un eventual atac al navelor inamice şi să le trimită într-un al doilea val de atac către insulă,

după revenirea primelor avioane. În timpul efectuării acestor pregătiri, a primit un mesaj cu privire la reperarea cuirasatelor americane. Însă acum timpul devenise prea scurt pentru a reechipa din nou un număr suficient de maşini cu torpile: trebuiau evacuate punţile ca să fie primit la bord primul val. În această fază de alimentare a avioanelor cu combustibil şi muniţie, portavioanele japoneze au fost lovite de contraatacul american, iar trei dintre ele s-au transformat câteva minute în mormane de fiare plutitoare. Între portavionul rămas neavariat „Hiryū" şi cele 3 portavioane americane a avut loc ulterior o luptă aeriană deasupra mării, care s-a încheiat cu scufundarea navei „Hiryū" şi a portavionului american „Yorktown". Având în vedere pierderea tuturor portavioanelor şi imposibilitatea de a supune americanii unei bătălii de artilerie, Yamamoto a întrerupt acţiunea.

În această primă înfrângere, japonezii au pierdut, odată cu modernele lor portavioane şi elita lor de zbor, şi supremaţia navală, care le permisese victoriile de până atunci. Construirea unor portavioane înlocuitoare a venit prea târziu: Midway a însemnat punctul de cotitură al războiului din Pacific. Asupra acestui lucru nu putea să amăgească nici reuşita acţiunii auxiliare de debarcare pe Insulele Aleutine Attu şi Kiska. Intenţia de cucerire a Noii Caledonii, a Insulelor Fidji şi Samoa, a planurilor unei invazii în Ceylon, readuse la viaţă ca urmare a succeselor lui Rommel în nordul Africii, toate acestea Japonia a trebuit să le îngroape definitiv. Când divizia 1 de infanterie marină a SUA a purtat prima contraofensivă-amfibie pe 7 august 1942, prin debarcarea pe Insula Guadalcanal, japonezii trecuseră de punctul culminant al succeselor lor: războiul de uzură care începea acum i-a făcut să treacă de la un remediu la altul, în timp ce aliaţii se pregăteau, cu ajutorul potenţialului american, să pătrundă planificat în linia întâi japoneză, acţiune care a început la capacitate maximă în 1943.

Insula fortificată Malta avea să joace un rol important în evoluţia teatrului de război african, unde ofensiva lui Rommel din primăvara lui 1941 dusese forţele germano-italiene până la graniţa egipteană. După ce corpul X de aviaţie german a fost dislocat din Sicilia în partea estică a Mării Mediterane în vederea campaniei din Balcani, britanicii au trimis şi ei în Malta avioane de pe portavioanele din vestul Mării Mediterane, iar până în toamnă au reuşit să disloce acolo 4 crucişătoare şi 4 distrugătoare, aprovizionarea forţelor militare ale Axei din Africa de Nord era serios ameninţată de această

bază: cifra pierderilor în realimentarea cu provizii a crescut în noiembrie 1941 la peste 70 de procente. Această combatere cu succes a aprovizionării germano-italiene – care se baza preponderent pe descifrarea prin „Ultra” a mesajelor italiene codate cu maşina Hagelin – a servit pregătirii unei ofensive britanice (operaţiunea „Crusader”), care a început în mod surprinzător pe 18 noiembrie 1941 şi a fost un succes total. Abandonând forţele încercuite în pasul Halfaya, Rommel – căruia nu i-au fost trimise întăriri din cauza situaţiei tensionate din Rusia – a fost nevoit să ia în decembrie decizia retragerii. Până pe 12 ianuarie 1942, Rommel a evacuat complet Cyrenaica şi s-a retras pe poziţia Mersa-el-Brega, la Golful Sirta Mare. Luptele desfăşurate pe parcursul retragerii au costat puterile Axei 13.000 de oameni din trupele germane şi 20.000 din trupele italiene. Însă şi englezii, care pierduseră 17.700 de oameni şi 280 de tancuri şi depindeau acum din nou de un drum foarte lung pentru reaprovizionare, au avut nevoie de o pauză ca să-şi revină, după care intenţionau să continue ofensiva.

Pentru a restabili poziţia navală şi aeriană în spaţiul Mării Mediterane, la începutul lui decembrie 1941 a fost relocată flota aeriană 2 din Rusia în sudul Italiei, sub comanda feldamerşalului-general Kesselring, numit în funcţia de „comandant suprem sud”, în plus, până în decembrie au staţionat 26 de submarine germane în Marea Mediterană, care în noiembrie au scufundat portavionul britanic „Art Royal”, cuirasatul „Barham” şi un crucişător. Pe 19 decembrie, submarine pitice italiene au pătruns, într-o acţiune temerară, în portul Alexandria şi au scos din luptă pentru multe luni 2 cuirasate engleze, staţionate acolo. Prin alte atacuri la asigurarea convoaielor, forţa de luptă a flotei britanice din Marea Mediterană suferise mari pierderi în a doua jumătate a lui 1941. La scurt timp după aceea, a început ofensiva aeriană a puterilor Axei împotriva Maltei, care numai în ianuarie 1942 a cuprins un număr de 263 de atacuri aeriene. Datorită acestor succese, situaţia reaprovizionării lui Rommel s-a îmbunătăţit atâta încât, după restabilirea forţei de luptă a formaţiunilor sale, pe 21 ianuarie 1942 a putut să treacă la contraatac: el a cotropit surprinzător forţele inamice staţionate la Agedabia, a ajuns la sfârşitul lui ianuarie la Benghazi şi a avansat până la vest de Gazala, unde s-a oprit pe 7 februarie.

La ordinul Comando Supremo, forţele italiene din Africa de Nord nu participaseră la această ofensivă şi au refuzat să înlocuiască formaţiunile

rapide germane prin unităţi de infanterie, în vederea continuării acţiunii: pornind de la experienţele din anul precedent, ei doreau să-şi aducă întâi Malta sub stăpânire, pentru a elimina pentru totdeauna această sursă de pericole. Referitor la Malta, la întâlnirea lui Hitler cu Mussolini de la Berchtesgaden, din 29 şi 30 aprilie 1942, s-a ajuns la un compromis: deoarece italienii declaraseră încă de la mijlocul lui martie că nu vor putea încheia pregătirile pentru o invazie pe această insulă decât la sfârşitul lui iulie, trebuia grăbită întâi – pentru a nu pierde iniţiativa – o ofensivă până la graniţa egipteană la sfârşitul lui mai, pentru cucerirea Tobrukului pentru ca apoi, înaintea unei invazii în Egipt, să se efectueze cucerirea Maltei cu participarea unor trupe germane de paraşutişti – acţiunea „Hercule”. Însă încă din 21 mai, în cercuri restrânse ale conducerii militare, Hitler s-a pronunţat împotriva acestei operaţiuni.

Churchill îl îndemna la atac pe comandantul pentru Orientul Mijlociu de la Cairo, generalul Auchinleck, pentru a mai degreva Malta şi pentru a corespunde măcar aşa solicitărilor permanente ale lui Stalin de sprijin prin deschiderea unui „al doilea front”. Atunci când pe 26 mai 1942 Rommel a fost mai rapid decât englezii cu o ofensivă asupra poziţiei Gazala, a dat peste armata 8 britanică, echipată mult superior cu tancuri şi artilerie, condusă de generalul Ritchie. Datorită „Ultra”, Ritchie fusese informat cu privire la atac, însă nu îi cunoştea centrul de greutate. După un atac de diversiune în zona centrală, puternic minată, Rommel a ocolit pe timpul nopţii aripa sudică a frontului Gazala – baza Bir Hacheim, apărată de forţele liber-franceze –, le-a căzut în spate englezilor şi, după mai multe săptămâni de lupte duse cu extrem de multă mobilitate tactică şi cu sprijinul atacurilor neîntrerupte ale avioanelor Stuka, a reuşit pe 21 iunie să cucerească fortificaţia Tobruk, devenită un simbol al rezistenţei engleze. 33.000 de englezi şi provizii considerabile au căzut în mâinile germanilor. După încă o zi, Rommel, ridicat acum la gradul de feldmareşal-general, se afla din nou la graniţa libiano-egipteană. În cadrul operaţiunilor sale din primul semestru al anului 1942, a putut să exploateze succesele serviciului de descifrare german, care reuşise în toamna lui 1941 să decodeze cifrul radio al ataşatului militar american din Cairo, colonelul Fellers, şi să descifreze rapoartele zilnice ale lui Feller către Washington, referitoare la forţele şi planurile englezilor. Însă, când la Bletchley Park s-a stabilit, din descifrarea unui mesaj radio german, care era

sursa informaţiilor, americanii au modificat codul în iulie 1942 şi sursa lui Rommel a secat.

Rommel a reuşit, după o încercuire completă, să cucerească Marsa Matruk pe 28 iunie. Însă ulterior, pe 30 iunie lângă El Alamein, formaţiunile sale s-au lovit în mod surprinzător de o rezistenţă acerbă. El a ordonat imediat o încercare de pătrundere, însă a trebuit să renunţe după trei zile din cauza epuizării totale a formaţiunilor sale. Supremaţia aeriană a englezilor a atins cote copleşitoare, deoarece aeroporturile germane să aflau acum mult în urmă. La sfârşitul lui iulie, după mai multe contraatacuri fără finalitate, şi forţele englezilor erau epuizate şi frontul a îngheţat. Pe 20 iulie, Mussolini s-a întors dezamăgit de la Derna la Roma.

Care dintre cele două tabere avea să preia din nou iniţiativa depindea de mai rapida aducere a proviziilor şi întăririlor. La aceasta, aliaţii erau în avantaj în faţa puterilor Axei, cu o cale de aprovizionare mai lungă, dar mai sigură în jurul Africii – abstracţie făcând de pericolul latent al submarinelor; căile de aprovizionare ale puterilor Axei, rămăseseră ameninţate nemijlocit dinspre Malta şi Alexandria. După încetarea ofensivei aeriene împotriva Maltei, englezii întăriseră din nou insula prin intermediul submarinelor şi avioanelor şi – chiar dacă eu pierderi grele – o aprovizionaseră cu ajutorul convoaielor. După aceasta întărire a Maltei, pierderile transporturilor germano-italiene au început din nou să crească de la jumătatea lui iulie în august 1942 au depăşit chiar cifrele-record care se înregistraseră în noiembrie 1941. La acestea, „Ultra” a fost de o inestimabilă valoare pentru englezi: cunoaşterea exactă a ieşirii în larg a convoaielor şi a escortelor de asigurare ale acestora le-a permis să îşi angajeze raţional numărul redus de avioane şi submarine; mesajele descifrate despre materialele ajunse cu bine în Africa le ofereau informaţii despre situaţia proviziilor lui Rommel. Deşi englezii mascau faptul că ştiau de traficul convoaielor prin trimiterea unor avioane de recunoaştere, reperate de inamic şi astfel urmând să ofere o explicaţie pentru atacurile care urmau cu promptitudine, existau voci germane care insistau asupra „trădării italiene”, tulburând astfel relaţiile dintre partenerii Axei.

Deoarece o aşteptare prelungită nu putea avea decât efecte nefavorabile asupra raportului de forţe, Rommel s-a decis la sfârşitul lui august să pornească din nou la atac, după ce italienii îi promiseseră furnizarea

necesarului minim de carburant. În noaptea cu lună plină din 30 spre 31 august 1942, Rommel a început pătrunderea în partea sudică a frontului, pentru a-l împinge ulterior pe inamic spre nord, către mare. Însă noul comandant suprem al armatei 8 britanice, generalul-locotenent Montgomery, sosit pe 13 august, era informat exact, prin „Ultra” şi prin propriile surse tactice de spionaj radio, asupra intenţiilor lui Rommel, precum şi cu privire la forţele şi rezervele de care dispunea, şi luase deja măsuri judicioase de apărare: plănuita lovitură în spatele englezilor a devenit o luptă frontală, în care au intervenit şi forţele aeriene inamice, mult superioare. Înainte de toate, aprovizionarea cu carburant a lipsit aproape cu desăvârşire, cisternele promise fuseseră scufundate în Marea Mediterană şi încercarea de a aduce măcar o parte din combustibilul necesar pe calea aerului a eşuat din cauza superiorităţii aeriene a englezilor. Rommel a fost nevoit să hotărască pe 3 septembrie retragerea pe poziţiile iniţiale, lucru care s-a desfăşurat sub neîntrerupte atacuri aeriene inamice şi care, din cauza penuriei de carburant, s-a soldat cu pierderi considerabile de autovehicule şi armament. Astfel a eşuat ultima încercare a lui Rommel de a avansa către valea Nilului.

Odată cu împotmolirea ofensivei din Africa şi prin paralizarea ofensivei din sudul Rusiei, care a urmat imediat după, s-a evidenţiat relativ brusc o suprasolicitare a puterii expansioniste a Axei şi iminenta răsturnare de situaţie. Deoarece pentru Hitler o retragere a fronturilor mult avansate din Egipt şi Caucaz, cu crearea unor rezerve care ar fi fost absolut necesare după trecerea în defensivă era inadmisibilă, războiul german a pierdut iniţiativa şi a devenit în tot mai mare măsură dependent de deciziile inamicului.

Aceste decizii aveau să se facă deja simţite în Africa, prin ofensiva aeriană aliată care a început pe 9 octombrie din Malta şi Egipt asupra aeroporturilor şi porturilor de aprovizionare ale Axei. Contraofensiva aeriană iniţiată a doua zi de puterile Axei asupra Maltei a trebuit să fie stopată după nouă zile din cauza pierderilor care creşteau într-un ritm insuportabil. Pe 23 octombrie, după pregătiri excepţional de puternice ale artileriei, a început aşteptata ofensivă de la El Alamein a lui Montgomery, ridicat între timp la gradul de general (operaţiunea „Lightfoot”). În timp ce, prin tancuri şi autovehicule false, prin construirea aparentă a unei conducte de apă, precum şi prin alte manevre de acest gen, englezii simulau cu succes un atac în segmentul sudic, ei au pornit asaltul surprinzător în nord. „Ultra” îl informase

într-adevăr pe Montgomery cu privire la situaţia grea în aprovizionare şi penuria de carburant a inamicului, însă, spre deosebire de spionajul tactic radio, nu a avut nicio influenţă asupra bătăliei în sine. Rommel, care îşi întrerupsese imediat o absolut necesară cură în Germania, a stăvilit temporar breşa engleză din front prin contraatacuri care au implicat pierderi grele. Şi diviziile engleze atacatoare au fost lovite greu. În noaptea spre 2 noiembrie, Montgomery a iniţiat pătrunderea decisivă, cu cele 800 de tancuri care îi mai rămăseseră (operaţiunea „Supercharge”). Rommel, care în acel moment mai dispunea de 90 de tancuri germane şi 140 de tancuri italiene, a înţeles pe parcursul zilei de 2 noiembrie că trebuie să retragă armata pe poziţia Fuka, pentru a nu avea loc o străpungere şi, mai ales, ca diviziile imobile italiene de infanterie să nu fie distruse. De aceea, el a ordonat o retragere lentă a formaţiunilor motorizate, pentru a oferi acoperire retragerii infanteriei. În această situaţie, pe 3 noiembrie ora 13.30, a sosit un ordin al Führerului în care se spunea, „să nu se abată nimeni cu niciun pas şi fiecare armă şi fiecare luptător, care mai pot fi puse la dispoziţie, să fie aruncate în luptă… Nu ar fi pentru prima dată în istorie când voinţa mai puternică ar triumfa asupra batalioanelor mai puternice ale inamicului. Însă nu puteţi arăta trupei dumneavoastră nicio altă cale decât cea spre victorie sau spre moarte”**.4**

Deşi acest ordin, care, spre deosebire de alte teatre de luptă, reprezenta prima imixtiune a lui Hitler în conducerea tactică a campaniei din Africa, a însemnat pentru Rommel un şoc considerabil, el s-a supus. Însă prin această decizie – pe care Rommel însuşi avea să o catalogheze mai târziu drept o greşeală enormă – a fost pecetluit definitiv sfârşitul armatei din Africa: prin amânarea retragerii, care peste 24 de ore a devenit totuşi inevitabilă, armata urma să piardă întreaga infanterie, precum şi grosul autovehiculelor sale şi a armamentului, astfel încât nu a mai putut fi în poziţia să stopeze avansul englez în niciuna dintre poziţiile din Africa de Nord. Astfel, El Alamein a devenit o bătălie decisivă.

Formaţiunile motorizate germane şi italiene, aflate în retragere, nu au mai reuşit iniţial să organizeze nicăieri o rezistenţă coerentă. Deşi Montgomery cunoştea prin „Ultra” schimbul de telegrame dintre Hitler şi Rommel din 3/4 noiembrie şi astfel şi situaţia disperată a inamicului său, strategia sa metodică şi care evita riscurile l-a împiedicat să încercuiască forţele militare ale Axei printr-o urmărire care să îi depăşească. Această

particularitate a generalului britanic, precum şi ploile grele care i-au făcut pe englezi să se împotmolească pe 7 şi 8 noiembrie în nisipul înmuiat al deşertului şi au afectat aprovizionarea lor cu benzină au ferit de izolare armata Africii, care se retrăgea pe drumul de coastă. Cinci zile med târziu, englezii intrau în Tobruk.

În acelaşi timp, în spatele armatei Africii – în partea de vest a Mării Mediterane – erau iniţiate măsuri ample: pe 7/8 noiembrie începuse operaţiunea „Torch” cu debarcarea unor puternice formaţiuni anglo-americane pe coasta marocană şi algeriană. Astfel forţele militare ale Axei din Africa de Nord s-au pomenit într-un război pe două fronturi, care s-a încheiat cu înfrângerea lor şi cu pierderea coastei nord-africane a Mării Mediterane şi care avea să determine în mare măsură deznodământul luptei pentru flancul sudic al „fortăreţei Europa”.

În Rusia, anul 1942 părea să îi ofere lui Hitler ultima şansă să angajeze marea masă a armatelor (în noiembrie 1942, din 262 de divizii germane existente, 195 se aflau în sfârşit în Est) într-o ofensivă decisivă, înainte ca înarmarea americană a puterilor anglo-saxone să facă posibilă o intervenţie militară activă pe continentul european. Pentru deznodământul din Rusia urma ca de această dată să fie concentrate toate formaţiunile rapide într-un atac în segmentul sudic al frontului, pentru a le răpi sovieticilor toate centrele de armament rămase dincoace de Urali, bazinele carbonifere şi de minereuri din bazinul Donului şi petrolul caucazian. Chiar dacă în aprilie 1942 – când s-a reuşit eliberarea formaţiunilor germane din încercuirea de la Demiansk – frontul putea fi considerat din nou stabilizat, luptele de durată, întinse până în perioada verii, menite să rectifice situaţia au ţinut legate puternice forţe germane. Grupul de armată Centru a rămas în continuare expus puternicelor atacuri sovietice şi pe timpul verii. Pentru a elimina o ameninţare pe flancuri prin planificată ofensivă germană din Sud, trebuia recucerită întâi Peninsula Kerci din Crimeea. De aceea, pe 8 mai armata 11 condusă de generalul-colonel von Manstein a trecut la atac şi pe 15 mai a cucerit Kerci, la vârful de est al peninsulei. Pe 1 iulie 1942, a urmat şi cucerirea Sevastopolului, după bombardamente violente şi focuri de artilerie, printre altele şi cu ajutorul celui mai greu tun din al Doilea Război Mondial, „Dora”, cu calibru de 80 cm. În urma luptelor din Crimeea din 1942, 250.000 de prizonieri, 1.750 de tunuri şi

280 de tancuri au ajuns în mâinile germanilor. Cuceritorul Crimeii, von Manstein, a fost avansat la gradul de feldmareşal.

Pe 12 mai 1942, mareşalul Timoşenko a iniţiat o operaţiune de încercuire pentru recâştigarea oraşului Harkov şi a preîntâmpina aşteptata ofensivă germană. Ca urmare, formaţiunile rapide germane, care fuseseră deja pregătite pentru ofensiva din vară, au fost angajate într-o contralovitură în avansul rusesc dinspre sud al frontului. Ele au forţat oprirea ofensivei lui Timoşenko, care a reuşit să se retragă dincolo de Doneţ numai cu părţi ale forţelor sale combatante. Bătălia de la Harkov, care s-a încheiat pe 28 mai cu nimicirea trupelor sovietice încercuite, le-a adus germanilor 240.000 de prizonieri şi 1.250 de tancuri distruse sau capturate. Aceste pierderi sovietice urmau să contribuie decisiv la reuşita ofensivei germane din vară, în stadiul ei iniţial.

Directiva lui Hitler nr. 41 din 5 aprilie 1942, privind ofensiva de vară din Rusia, desemna ca scop „distrugerea definitivă a forţei de apărare încă rămasă vie a sovieticilor şi deposedarea lor, cât de mult posibil, de cele mai importante surse economice militare de putere”, adică „de a distruge duşmanul dincoace de Don, pentru ca apoi să fie câştigate terenurile petrolifere din spaţiul caucazian şi trecerea către Caucaz”**.5**

La sfârşitul lunii iunie 1942, grupul de armată Sud staţiona pregătit de atac pe un front de 800 km lungime între Kursk şi Taganrog. Pe 28 iunie – în aceeaşi zi în care Rommel cucerea în Egipt Marsa Matruk şi pornea în asalt către poziţia El-Alamein, în direcţia Alexandria – a început ofensiva de vară (operaţiunea „Blau[10]”).

După ce s-a ajuns la Don pe un front larg între Voronej şi Cotul Donului la Kalitva, pe 9 iulie grupul de armată Sud a fost împărţit într-un „grup nordic de armată B”, a cărui conducere a fost preluată de generalul-colonel von Weichs, şi într-un „grup sudic de armată A”, condus de feldmareşalul List, care, conform următoarei faze operaţionale, urmau să efectueze dinspre nord-vest şi sud-vest mişcarea de încercuire în direcţia Stalingradului. Este adevărat că cele două formaţiuni de asalt, în formă de triunghiuri, s-au unit în 14 iulie la Millerovo, însă fără să realizeze o încercuire decisivă a forţelor militare sovietice la vest de Don. În continuare au fost implicate toate blindatele grupului de armată A şi întoarse către Sud, pentru a realiza o

10 Albastru (n.tr.)

încercuire în spaţiul Rostov a forţelor inamice, bănuite a fi mai mai puternice. În marşul lor către Sud, armatele de tancuri au ajuns în 20 iulie la Don între Rostov şi Zimlianskaia, fără a reuşi o încercuire şi distrugere a inamicului, care se retrăgea în direcţia Caucazului. Hitler, care privea ca vrăjit către câmpurile petrolifere din Caucazia, nu reuşea să reziste ispitei: pe 23 iulie, a fost emisă Directiva sa nr. 45 pentru operaţiunea „Braunschweig” (continuare a operaţiunii „Blau”), care ordona, în locul operaţiunilor succesive planificate iniţial, două ofensive simultane, divergente excentric: grupul de armată B urma să ocupe Stalingradul, să blocheze zona de la Volga şi în continuare să avanseze de-a lungul Volgăi până la vărsarea acesteia în Marea Caspică (operaţiunea „Fischreiher[11]”). Grupul de armată A a primit însărcinarea să încercuiască la sud de Rostov trupele sovietice care trecuseră Donul şi să le distrugă, apoi să avanseze prin partea de vest a Caucazului şi să cucerească întreaga coastă de est a Mării Negre, în acelaşi timp cu formaţiuni rapide care să avanseze asupra regiunii petrolifere de la Groznîi şi să blocheze trecătorile din Caucazul de Est. Apoi, avansând de-a lungul Mării Caspice, să ocupe Baku (operaţiunea „Edelweiß[12]”). Acest lucru însemna că, aproape aceleaşi forţe care la începutul ofensivei ţinuseră ocupat un front de 800 km lungime şi, la momentul directivei lui Hitler, acopereau deja o lungime de 1.200 de km, după operaţiunile ordonate pentru linia Voronej-Stalingrad-Astrahan-Baku-Batumi, ar fi avut de apărat 4.100 de km în faţa unor inamici care până atunci nu fuseseră înfrânţi decisiv. Pentru aceasta sarcină, forţelor angajate nu le stăteau la dispoziţie niciun fel de rezerve demne de menţionat. Oboseala generală a forţelor era limpede, căci până atunci campania din Est costase numai armata pierderi de peste 1,3 milioane de oameni – 287.000 de morţi, 6.300 de dispăruţi şi peste un milion de răniţi.

În aceste condiţii, relaţia dintre şeful general al Statului Major şi Hitler a devenit din ce în ce mai tensionată. Hitler părea că nu mai accepta niciun sfat de specialitate. Pe 23 iulie 1942, Halder scria în agenda sa:

„Subaprecierea posibilităţilor inamicului, care a existat mereu, adoptă cu timpul forme groteşti şi va fi periculoasă. Devine tot mai insuportabil. De muncă serioasă nici nu mai poate fi vorba. O guvernare bolnăvicioasă, bazată

11 Stârc (n.tr.)
12 Floare-de-colţ (n.tr.)

pe impresii de moment şi deficienţe totale în evaluarea aparatului de conducere şi a capacităţilor sale, oferă caracteristica acestei aşa-numite «conduceri.»" 6

Supraextinderea frontului, provocată prin Directiva nr. 45 a lui Hitler, avea să provoace catastrofa de la Stalingrad, în care a pornit iniţial numai armata a 6-a germană condusă de generalul Paulus – flancat de forţe armate ale aliaţilor. În sprijinul ei a fost adusă pe 31 iulie o armată de tancuri care acţiona în direcţia Caucazului, care a fost întoarsă spre nord-est şi care a fost repusă sub comanda grupului B de armată.

Avansul grupului A de armată spre Caucaz s-a desfăşurat la început cu uşurinţă. Formaţiunile sale rapide au trecut în primele zile ale lui august râul Kuban şi pe 9 august au ocupat regiunea petroliferă de la Maikop, lăsată în urmă distrusă de sovietici. Pe 25 august, au ajuns spre est la Mosdok, însă nu au mai reuşit să ocupe valorosul teren petrolifer de la Groznîi şi trecătorile din Caucaz. Înălţarea pe 21 august a steagului Reich-ului pe cel mai înalt vârf din Caucaz, Elbrus, a rămas, pe lângă o realizare uimitoare de alpinism, doar un act de importanţă simbolistică trecătoare: în Caucazul de Vest, vânătorii de munte nu au reuşit să treacă prin munţi către Tuapse, de la malul Mării Negre. În extrema flancului stâng, grupul de armată – susţinut printr-o debarcare pornită din Peninsula Kerci – a cucerit Peninsula Taman (care avea să joace încă în viitor un rol important ca şi „capul de pod Kuban”) şi, de-a lungul drumului de ţărm, a ajuns la 6 septembrie la Novorossiisk, unde munţii foarte apropiaţi de Marea Neagră au făcut imposibilă continuarea avansului. Când frontul din Caucaz a îngheţat din cauza dificultăţilor în aprovizionare şi din cauza rezistenţei tot mai puternice a sovieticilor, Hitler, nemulţumit, l-a demis pe 10 septembrie pe feldmareşalul List şi a pus corpul A de armată sub comanda directă a OKH. Însă acest lucru nu a schimbat cu nimic situaţia lui faptică; el urma să ajungă în final în pericol maxim prin catastrofa care se prefigura la Stalingrad.

Ofensiva împotriva Stalingradului avansase într-atât până pe 19 august, încât generalul Paulus a putut să dea el însuşi ordinul de atac asupra oraşului. Dinspre Vest, armata a 6-a a reuşit să treacă Donul pe 21 august şi a ajuns cu formaţiunile sale rapide două zile mai târziu la Volga, în nordul Stalingradului. Atacul dinspre Sud al armatei a 4-a de tancuri, sub comanda generalului-

colonel Hoth, a ajuns, de asemenea, la Volga pe 10 septembrie, în sudul oraşului. Între 1 şi 15 septembrie, ambele armate au pătruns în Stalingrad dinspre nord, vest şi sud, în condiţiile unor pierderi din ce în ce mai mari. Deoarece generalul-colonel Halder avertiza continuu cu privire la insuficienta asigurare a flancurilor şi a eliminării trupelor de asalt printr-un atac frontal, discuţiile sale cu Hitler pentru evaluarea situaţiei se desfăşurau într-o atmosferă tot mai glacială. În final, pe 24 septembrie el a fost înlocuit din funcţia de şef al Statului Major General de generalul Zeitzler. Deşi atât Zeitzler, cât şi Paulus recomandau oprirea atacului asupra oraşului, Hitler a rămas ferm în decizia sa. Ca urmare, de la jumătatea lui septembrie până la mijlocul lui noiembrie au avut loc lupte crâncene pentru toate cartierele, fabricile şi sistemul feroviar al Stalingradului, lupte care au transformat oraşul într-un maldăr de ruine şi au scăzut forţele de luptă ale formaţiunilor germane la un sfert. Este adevărat că s-a reuşit cucerirea celei mai mari părţi a oraşului, însă în centru sovieticii apărau un cap de pod întins pe malul vestic al Volgăi şi au reuşit să menţină legătura peste râu cu poduri de pontoane şi feriboturi, în ciuda focului de artilerie german şi a atacurilor cu avioane Stuka.

Pentru Hitler, ocuparea Stalingradului, pe care o profeţise în discursurile sale, devenise de mult o problemă de prestigiu. Pentru el nu se punea întrebarea dacă exista într-adevăr o necesitate strategică de a forţa această cucerire, care înghiţise mulţi oameni şi materiale, concomitent cu avansul în Caucaz, pentru că de fapt trupele germane staţionau deja pe Volga la nord şi la sud de oraş şi blocau fluviul.

În timp ce formaţiunile germane se deplasau tot mai mult către sud şi flancurile frontului german deveneau tot mai lungi, sovieticii au adunat în zona Stalingrad rezerve puternice şi au format trei noi corpuri de armată: „frontul de la Stalingrad” sub conducerea generalului-colonel Ieromenko în sudul oraşului, „frontul de pe Don” sub comanda generalului-locotenent Rokossovski în zona nord-vestică şi pe Don, în continuare „frontul de sud-vest” condus de generalului-locotenent Vatutin. Pe 19 noiembrie 1942, fronturile sovietice „de sud-vest” şi „de pe Don” au început contraofensiva, au străpuns armata a 3-a română şi în seara aceleiaşi zile staţionau la 60 km în spatele românilor pe cursul superior al râului Cir. În ziua următoare, odată cu străpungerea armatei a 4-a române, li s-a alăturat şi „frontul sovietic

Stalingrad” şi s-a unit cu formaţiunea de atac vestică, în formă de triunghi, pe 22 noiembrie la Kalaci, pe Don. Astfel, în încercuirea de la Stalingrad au ajuns masa armatei a 6-a împreună cu părţile respinse ale armatei a 4-a de tancuri şi formaţiunile româneşti – circa 220.000 de oameni cu 100 de tancuri, 1.800 de tunuri şi 10.000 de autovehicule. În seara de 22 noiembrie, a intrat un comunicat radio direct al lui Hitler, prin care acesta ordona menţinerea poziţiilor cu orice preţ. Încă în aceeaşi noapte, Paulus a răspuns cu un raport asupra situaţiei, în care relata că forţele şi materialele armatei încercuite nu erau suficiente pentru o apărare în cerc şi a solicitat libertate de acţiune pentru o spargere a încercuirii. Şi comandantul suprem al corpului său de armată, von Weichs, şi şeful Statului Major general Zeitzler erau pentru o operaţiune de spargere a încercuirii. Însă în 24 noiembrie, Hitler a luat decizia finală ca armata a 6-a să rămână pe loc. Impulsul pentru această decizie l-a dat promisiunea nechibzuită al lui Göring, că Luftwaffe ar putea asigura forţelor încercuite 300 de tone de provizii zilnic. În ciuda angajării lor cu spirit de sacrificiu – Luftwaffe a pierdut în cursul acestei acţiuni 488 de maşini de zbor şi 1.000 de oameni din personalul de zbor – cantitatea zilnică de provizii nu avea să depăşească o medie de 105 tone pe zi. Totuşi, s-a reuşit evacuarea cu avioanele din încercuire a 42.000 de răniţi şi forţe speciale, greu înlocuibile.

Pe 21 noiembrie, feldmareşalul von Manstein, care se afla pe centrul frontului de Est, a fost însărcinat de Hitler ca din armata a 6-a şi armata a 4-a de tancuri, precum şi din rămăşiţele celor două armate române, să formeze în spaţiul de la vest şi sud de Stalingrad un „corp de armată al Donului” cu misiunea „de a stopa tancurile inamice şi de a recuceri poziţiile deţinute înainte de începerea atacului”**.7** După ce a studiat problema, von Manstein a ajuns la concluzia că armata a 6-a – chiar şi în cazul restabilirii unei legături cu aceasta – nu putea fi lăsată în niciun caz în Stalingrad.

Sarcina cea mai urgentă a lui von Manstein era în primul rând să închidă, cât se putea, breşele create în partea vestică şi sudică a frontului de la Stalingrad, pentru a asigura în orice caz liniile de legătură a corpului A de armată din Caucaz. Cu sprijinul rezervelor aduse ia faţa locului, el a reuşit şi adunarea a doua grupuri de despresurare pentru Stalingrad: detaşamentul de armată al generalului Hollidt a fost implicat însă pe frontul de pe Cir în lupte continue şi grele de apărare şi nu a reuşit să îndeplinească sarcina ofensivei.

Al doilea grup de despresurare, corpul de armată Hoth, care pe 12 decembrie a pornit la atac spre nord din spaţiul Kotelnikovo (acţiunea „Wintergewitter”[13]), a ajuns după şapte zile la râul Mişkova, însă a rămas cu vârfurile sale la 50 km în faţa frontului de încercuire, confruntat cu puternicele contraatacuri sovietice. Forţele blindate pregătite pentru spargerea încercuirii nu puteau fi încă angajate, deoarece nu aveau carburant decât pentru parcurgerea unei distanţe de maximum 30 km. Un alt avans către sud era posibil numai în condiţiile în care armata a 6-a s-ar fi putut deplasa complet către sud, cu evacuarea încercuirii. Însă Hitler a respins din nou această acţiune, „Donnerschlag”[14], plănuită de Manstein.

În acest stadiu decisiv, nici feldmareşalul von Manstein şi nici generalul-colonel Paulus nu au avut puterea să acţioneze împotriva ordinului lui Hitler şi să găsească puţin curaj să încerce pe cont propriu o rupere a încercuirii. Când, pe 25 decembrie, grupul de tancuri Hoth a fost nevoit să se retragă pe Mişkova şi asupra întregului front german de sud plana ameninţarea unei noi catastrofe, soarta armatei a 6-a era deja pecetluită.

Deja pe 16 decembrie începuseră atacuri sovietice împotriva frontului de pe Cir şi a armatei a 8-a italiene, staţionată în continuarea acestuia. Pe 20 decembrie, a avut loc o pătrundere a ruşilor pe o zonă de 100 km lăţime în forţele italiene, şi aceştia intenţionau să avanseze în direcţia Rostov şi a coastei Mării Azov, pentru a izola ambele corpuri germane de armată, corpul „Don” şi corpul A. Şi detaşamentul de armată al lui Hollidt a fost străpuns şi ambele baze de zbor pentru aprovizionarea armatei a 6-a erau sub ameninţare. Această situaţie l-a obligat pe 23 decembrie pe von Manstein să retragă forţe din armata de despresurare Hoth, pentru a susţine aripa stângă a corpului său de armată. Urmarea a fost că armata de tancuri Hoth a fost nevoită să se retragă pe poziţia ei iniţială.

Încercuirea de la Stalingrad a format un inel oval cu o întindere de 50 km pe direcţia est-vest şi un diametru de 30 până la 40 de km pe direcţia nord-sud şi care includea şi două aeroporturi. Era înconjurat de cinci armate sovietice şi a legat pentru o perioadă 143 de formaţiuni inamice mari – la final încă 50 până la 60, care au fost angajate în distrugerea strategică a întregului front german de sud. Dacă din perspectiva războiului pierdut se încearcă

13 Furtună de iarnă (n. tr.)
14 Lovitură de trăsnet (n. tr.)

acordarea unui sens luptei de moarte a armatei a 6-a şi a tragediei ei de nedescris, atunci acela a fost de a lega, în situaţia dată, un număr mare de forţe inamice cât mai mult timp, pentru a contribui astfel la salvarea frontului german de sud şi de a permite retragerea din Caucaz a corpului A de armată. Aprovizionarea insuficientă, frigul şi numărul mare de pierderi au făcut ca forţa de luptă a unităţilor încercuite să scadă rapid. Pe 10 ianuarie, sovieticii, sub comanda supremă a mareşalului Voronev, au trecut la atac dinspre vest după o pregătire puternică a artileriei. După patru zile, le-a căzut în mâini aeroportul Pitomnik, pe 22 ianuarie ultimul aeroport, Gumrak, astfel că resturile armatei a 6-a au mai putut fi aprovizionate cu cantităţi reduse de materiale numai prin paraşutare. În zadar l-a rugat Paulus pe Hitler să aprobe capitularea. Pe 25 ianuarie, forţele rămase în oraşul distrus au fost împărţite în două încercuiri. În încercuirea sudică, Paulus, care fusese avansat în ziua precedentă la gradul de feldmareşal-general s-a predat pe 31 ianuarie; încercuirea nordică a capitulat pe 2 februarie. Din cele 21 de divizii germane şi 2 româneşti încercuite, căzuseră circa 100.000 de oameni, 90.000 au fost luaţi prizonieri de sovietici şi dintre aceştia au supravieţuit doar câteva mii. Bătălia de la Stalingrad a constituit punctul de cotitură pentru frontul din Rusia.

Şi războiul german al submarinelor avea să îşi cunoască apogeul şi colapsul în anii 1942/1943. În cea de-a patra fază a bătăliei din Atlantic (din ianuarie până în iulie 1942), numărul scufundărilor a crescut spectaculos, cu obiective profitabile pe coasta de est americană, deoarece iniţial acolo se desfăşura un trafic naval în condiţii de pace completă, fără niciun fel de experienţă de apărare. Abia în august, când a fost creat un „Interlocking Convoy System”, care cuprindea toate rutele şi care dispunea de o supraveghere aeriană tot mai puternică, a scăzut din nou numărul scufundărilor din Atlantic, care îşi atinsese apogeul în iunie 1942, cu 122 de nave şi circa 600.000 de tone registru brut. În cele şapte luni ale fazei a patra a bătăliei din Atlantic, forţele submarine germane au scufundat circa 3 milioane de tone registru brut, în condiţii de pierderi proprii de 22 de submarine. În această fază, aliaţii au fost defavorizaţi prin introducerea pentru submarinele germane care operau în Atlantic, pe 1 februarie 1942 unui nou domeniu de codificare radio „Triton” şi o nouă maşină „Enigma”, cu un tambur suplimentar de codificare. Prin eliminarea parţială a lui „Ultra” şi

introducerea acestor inovaţii, situaţie care a durat până în decembrie, comanda convoaielor se putea baza numai pe mesaje vizuale şi de localizare şi pe radiogoniometrie. Este adevărat ca prin descifrarea în continuare a mesajelor radio „Hydra” ale vehiculelor de asigurare care însoţeau submarinele germane la plecare şi sosire prin propriile câmpuri de mine, se putea stabili cu destulă precizie numărul de vase de însoţire aflate în momentul respectiv în acţiune; însă amplasarea şi deplasarea lor operativă în Atlantic nu mai putea fi supravegheată de către aliaţi.

Atunci când acţiunile din preajma coastei americane nu s-au mai dovedit rodnice, centrul de greutate al bătăliei din Atlantic a fost mutat din nou pe atacarea convoaielor din nordul Atlanticului, în afara razei de acţiune a supravegherii aeriene. În cea de-a cincea fază a bătăliei din Atlantic, care a debutat astfel, (august 1942 până în mai 1943), submarinele care ieşeau în larg formau de fiecare dată o fâşie largă de avanpost şi „bifau” Atlanticul în ambele direcţii. Din august şi până la debarcarea aliaţilor în Africa de Nord la începutul lui noiembrie 1942, într-o serie de bătălii ale convoaielor, s-a reuşit scufundarea în nordul Atlanticului a 72 de nave ale aliaţilor, cu peste 418.000 de tone registru brut, însă şi germani au pierdut 9 submarine. Cu toate acestea, convoaiele aliaţilor destinate debarcării în Africa de Nord au reuşit să ajungă neobservate la destinaţie. Succesele totale ale submarinelor din Atlantic, inclusiv acţiunile singulare din faţa coastelor africane şi braziliene, au atins în noiembrie un maxim lunar absolut prin scufundarea a 105 vase (circa 650.000 de tone registru brut). Lupta împotriva convoaielor, oprită pe durata iernii, a înregistrat succese deosebite în martie 1943: din 16 până pe 20 martie 44 de submarine participante la acţiuni au eliminat din două convoaie inamice 21 de vase cu peste 140.000 de tone registru brut, cu pierderi proprii de un singur submarin. La acest lucru contribuiseră două procese din domeniul spionajului radio. După ce la mijlocul lui decembrie 1942 Bletchley Park reuşise să spargă şi codul „Triton”, începând cu ianuarie 1943 au putut fi din nou descifrate mai regulat comunicaţiile radio ale submarinelor germane şi prin ghidarea, uşurată astfel, a convoaielor s-a evitat pierderea unui număr estimativ de 400.000 de tone registru brut; apoi, începând cu 1 martie 1943, „Ultra” a fost scos din nou din funcţiune pentru o vreme, prin introducerea a încă unui tambur suplimentar de codificare la „Enigma”. Pe de altă parte, în primele luni ale lui 1943, s-au înregistrat

succese deosebite ale serviciului german de decodificare radio al marinei germane (serviciul xB), care începând cu toamna lui 1942 reuşise să descifreze tot mai des mesaje individuale codificate manual pe baza codurilor aliate ale convoaielor. Indicaţiile acestui serviciu – chiar dacă doar punctuale – referitoare la poziţiile şi schimbările de curs ale convoaielor au permis interceptarea manevrelor de deviere ale aliaţilor. În niciun alt moment, lupta submarinelor nu părea să fi fost mai aproape de a-şi realiza obiectivul, şi anume întreruperea legăturilor din Atlantic. Pentru că, pentru prima dată, datorită construcţiei accelerate de submarine, şi numărul submarinelor care acţionau simultan – în medie 102 – atinsese acea mărime pe care o ceruse comandantul lor Dönitz încă de la începutul războiului. Însă în ultima decadă a lui martie, printr-o perioadă de succese relativ mici, s-a anunţat schimbarea, care s-a instalat în toată forţa la sfârşitul lui aprilie şi începutul lui mai printr-o serie excesiv de mare de pierderi de submarine: în mai, din 118 submarine aflate în operaţiuni, 38 nu s-au mai întors. Comparativ cu aceste pierderi mari, în Atlantic se realizase scufundarea a numai 41 de vase inamice, cu un total de 205.000 de tone registru brut. Acest raport l-a obligat pe Dönitz să întrerupă lupta concentrată prin operaţiuni în grup împotriva convoaielor. Cauza pierderilor mari au constituit-o mai multe măsuri ale aliaţilor, ale căror efecte s-au cumulat în acest moment.

Pierderile totale mari de tonaj, care în anul 1942 au fost pe toate mările de 7.699.000 de tone registru brut şi cărora, în aceeaşi perioadă, le stăteau în faţă în şantierele navale din Statele Unite şi din Commonwealth nave noi cu 7.182.000 de tone registru brut, le provocaseră aliaţilor griji serioase. La Conferinţa de la Casablanca din ianuarie 1943, s-a căzut de acord asupra faptului că înlăturarea pericolului submarinelor şi remedierea lipsei de tonaj trebuie să constituie condiţiile necesare pentru orice acţiune-amfibie de mari dimensiuni. A fost forţată construirea de nave maritime cu reducerea programului de autovehicule pentru debarcare: în anul 1943, construcţiile noi au atins 12.384.000 de tone registru brut. În 1942, s-a constituit „Anti-U-Boat Warfare Committee”, care lucra sub preşedinţia lui Churchill şi care se concentra asupra necesarului organizatoric şi tehnic al luptei împotriva submarinelor. Noile aparate de localizare radar, cu care au fost dotate atât navele de asigurare, cât şi avioanele au început să opereze încă de la începutul verii. Ele au permis atacurile bruşte asupra submarinelor ieşite la

suprafaţă în întunericul nopţii sau, peste zi, dintre nori. La începutul lui 1943, prin utilizarea avioanelor de cursă lungă şi a escortelor a fost închisă în cea mai mare măsură „breşa aeriană” de deasupra nordului Atlanticului. Pe lângă formaţiunile de escortă (Escort Groups), care erau legate de obiectivul pe care îl apărau, începând cu martie 1943, convoaielor le-au fost alăturate grupe de submarine speciale de vânătoare (Support Groups), care operau independent şi care puteau urmări şi distruge submarinele obligate să se scufunde. În afară de aceasta, începând cu 20 martie Bletchley Park reuşise, prin angajarea concentrată a tuturor mijloacelor auxiliare, să descifreze din nou la timp toate comunicaţiile radio ale submarinelor. În curând (iunie), prin modificarea codului convoaielor, urmau să fie eliminate şi succesele serviciului xB, depistate datorită „Ultra”. Acţiunea comună a acestor mijloace organizatorice şi tehnice pentru lupta împotriva submarinelor a forţat în mai 1943 anularea operaţiilor de grup ale submarinelor germane şi a pus capăt astfel celei de-a cincea faze a bătăliei din Atlantic în care, cu pierderi proprii de 123 de bucăţi, submarinele germane au scufundat peste 3,8 milioane de tone registru brut. Conducerea marinei germane şi departamentul tehnic au lucrat la dezvoltarea unor submarine cu deplasare rapidă în stare scufundată, la protejarea acestora împotriva localizării şi la echiparea lor cu noi arme împotriva avioanelor şi distrugătoarelor. Însă aceste mijloace de război de tip nou aveau să vină prea târziu pentru a mai putea schimba întorsătura pe care o luaseră lucrurile şi prin care aliaţii câştigaseră cursa pentru tonaj, creându-şi astfel bazele pentru victoria împotriva puterilor Axei.

În anul 1942 a fost luată şi decizia de a stopa intervenţia forţelor navale germane de suprafaţă în Atlantic. Pentru că cele două cuirasate „Scharnhorst” şi „Gneisenau” aflate în Brest, precum şi crucişătorul greu „Prinz Eugen” erau în pericol să cadă victime tot mai puternicelor atacuri aeriene, ele au fost retrase în Marea Nordului pe 12 februarie 1942 în miezul zilei, printr-o acţiune-surpriză de străpungere prin Canalul Mânecii. Însă, încă din 27 februarie, în docurile din Kiel, nava „Gneisenau” fusese atinsă atât de sever de bombe încât s-a decis scoaterea ei din funcţiune. Crucişătorul „Prinz Eugen” a fost staţionat în Norvegia şi acolo a fost avariat grav de un submarin englez. Unităţile grele, dislocate de asemenea într-acolo în primele luni ale lui 1942, printre care şi cuirasatul „Tirpitz”, constituiau un pericol latent pentru traficul aliat de aprovizionare prin Marea Nordului către Rusia şi au ţinut ocupat un

număr considerabil de forţe maritime britanice. Simpla lor existenţă avea să contribuie în iulie 1942 la distrugerea convoiului PQ 17, care se deplasa din Islanda către Murmansk: atunci când amiralitatea britanică a primit veşti despre concentrarea de vase grele germane în fiordul Alta, a luat în calcul un iminent atac şi a ordonat pe 4 iulie ca navele de escortă să se întoarcă şi convoiul să se împrăştie – deşi experţii „Ultra” negaseră o ieşire în larg, până în acel moment, a navei „Tirpitz”. Transportoarele care îşi căutau individual drumul către Arhanghelsk au constituit până în 10 iulie o pradă uşoară pentru avioanele şi submarinele germane; din cele 34 de vapoare, au fost scufundate 24, cu 143.977 de tone registru brut. Din cauza dizolvării convoiului, formaţiunea ieşită într-adevăr în larg împreună cu „Tirpitz”, s-a întors cu treaba nefăcută. Faptul că forţele navale grele de suprafaţă ale germanilor au rămas fără succese şi în cadrul altor multe asalturi asupra rutei Murmansk, a declanşat la începutul lui ianuarie 1943 ordinul lui Hitler de a scoate din serviciu toate forţele navale grele de suprafaţă şi să se utilizeze tunurile lor pe uscat. Ordinul de dezarmare al lui Hitler avea să aducă şi o schimbare în comanda supremă a marinei; deoarece el legase acest ordin de o critică la adresa spiritului de luptă al flotei germane, amiralul Raeder şi-a depus demisia din funcţia de comandant suprem. Succesor al său a devenit pe 30 ianuarie comandantul suprem al submarinelor, amiralul Dönitz, ridicat acum la gradul de mare amiral, şi care a reuşit să obţină de la Hitler menţinerea în serviciu în continuare a unităţilor grele.

Şi Luftwaffe urma să piardă în 1942 iniţiativa în Vest. După terminarea „bătăliei aeriene pentru Anglia”, în 1941 s-au intensificat atacurile britanice împotriva obiectivelor militare din zonele ocupate de vest şi asupra oraşelor industriale germane din zona Ruhr şi din Renania. În cadrul acestora, s-au evidenţiat pentru prima dată bombardierele cu patru motoare de tip „Stirling”, „Halifax” şi „Lancaster”, ale căror modele îmbunătăţite urmau să devină purtătoarele în fapt ale războiului aerian englez împotriva Germaniei. Deşi, conform datelor engleze, în 1941 au fost lansate 35.000 t de bombe asupra teritoriului german, efectele au fost reduse.

Aliaţii aveau să îşi creeze baza pentru viitoarea supremaţie aeriană în anul 1942, prin producţia de masă a bombelor şi prin îmbunătăţirile tehnice pentru utilizarea acestora: producţia britanică de avioane era în plin elan şi Statele Unite au produs numai în acel an 2.615 bombardiere cu patru

motoare. După ce mareşalul de aviaţie Arthur D. Harris („Bomber-Harris”) a preluat în februarie 1942 comanda supremă a comandamentului de bombardiere ale Royal Air Force, englezii au trecut de la tactica atacurilor în valuri la bombardarea masivă a teritoriilor. Primul oraş german care a simţit această nouă tactică în noaptea de 29 martie 1942 a fost Lübeck; lui i-a urmat o lună mai târziu oraşul Rostock. Kölnul a trăit în noaptea spre 31 mai primul „atac cu 1.000 de bombardiere”: în decurs de 90 de minute au fost lansate asupra oraşului aproape 1.5001 de bombe explozive şi incendiare. Alte două atacuri de acest gen au avut loc în iunie asupra oraşelor Essen şi Bremen. Flota aeriană a 8-a a forţelor militare aeriene americane (USAAF), care era în construcţie pe insula engleză, a început să intervină în războiul aerian european cu atacuri de zi: pe 4 iulie asupra unor obiective din Olanda şi pe 18 august asupra gării din Rouen. În acest atac au fost angajate pentru prima dată fortăreţele zburătoare, cu patru motoare, de tip Boeing B 17 E „Fortress II”. În timp ce, pentru aceste operaţiuni, au recurs la escorta avioanelor de vânătoare engleze, începând cu septembrie şi-au extins atacurile şi asupra teritoriilor din afara razei de acţiune a avioanelor de vânătoare, până spre sudul Franţei, însă nu au atacat încă teritoriul în sine al Reich-ului. Şi Royal Air Force, care survola teritoriile germane mai ales noaptea din cauza razei de acţiune limitate a tipurilor de avioane de vânătoare de atunci, a efectuat câteva atacuri de zi, cum ar fi pe 17 aprilie asupra uzinelor MAN (construcţie de motoare pentru submarine) în Augsburg şi pe 11 iulie au atacat unele obiective industriale din Danzig (şantiere navale pentru construcţia de submarine). Pe lângă Fortress II, în acest an au apărut pentru prima dată pe frontul aerian avioanele cu patru motoare Consolidated B 24 D „Liberator III” şi bombardierul englez cu două motoare De Havilland „Mosquito IV”, care, datorită vitezei sale mari, până la folosirea avioanelor de vânătoare cu reacţie Me 262, a rămas aproape de neatins pentru forţele germane de vânătoare. Englezii au lucrat permanent la îmbunătăţirea exactităţii atingerii obiectivelor la lansările de noapte: în august au început să aplice metoda unor „avioane de dirijare”, care zburau în faţă şi marcau zona prin aruncarea unor făclii de semnalizare. În noaptea de 21 decembrie, în cadrul unui atac asupra unei centrale electrice olandeze, au folosit pentru prima dată sistemul de ghidare de la distanţă „Oboe”, prin care maşinile zburau către o rază de ghidare radar. În plus, englezii au dezvoltat un aparat radar integrat în aparatele de

zbor, care schiţa pe un ecran teritoriile survolate şi completa în mod ideal sistemul de ghidare de la distanţă în timpul zborului. Acest aparat H2S, care lucra cu „radarul de centimetru” şi care a fost folosit cu succes şi în vânătoarea de submarine, şi-a găsit utilizarea pentru prima dată în noaptea de 31 ianuarie 1943, în timpul unui atac asupra oraşului Hamburg. Aceste îmbunătăţiri tehnice, împreună cu atacurile de zi americane asupra teritoriilor Reich-ului, care au început de la sfârşitul lui ianuarie 1943, au creat premisele pentru „Combined Bomber Offensive” a aliaţilor, decisă în cadrul Conferinţei de la Casablanca, şi care combina atacurile de precizie, pe timp de zi, ale americanilor cu bombardamentele nocturne pe suprafeţe mari ale britanicilor, realizând aşa-numitul „round-the-clock-bombing”.

În anul 1942, au fost lansate asupra Germaniei 41.440 t de bombe, însă nu au fost obţinute efectele materiale şi morale sperate de aliaţi. Aşteptările lor se bazaseră pe concepţia eronată că producţia de război germană era în 1942 solicitată la maximum şi că, de aceea, orice pagubă ar duce la o diminuare a producţiei. Dar pentru că Germania a început să îşi mobilizeze total toate forţele abia în 1943, în ciuda bombardamentelor tot mai dese, producţia germană a crescut constant şi în anii următori. Dacă aliaţii au crezut ca prin distrugerea brutală a cartierelor de locuinţe – pe care au făcut-o fără mari reţineri morale, având în vedere fostele atacuri germane asupra oraşelor engleze – vor îngropa voinţa de rezistenţă a populaţiei civile, în loc au trezit sentimente de ură care până atunci nu existaseră şi care au fost aţâţate de propaganda condusă cu iscusinţă, transformându-se ocazional în acte de linşaj asupra piloţilor paraşutaţi din bombardiere. Având în vedere măsurile tot mai drastice pe care propriul regim le aplica împotriva „defetismului” şi a „subminării moralei militare”, chiar şi acele părţi ale populaţiei al căror moral de luptă şi încredere în conducere fuseseră zdruncinate de războiul bombelor, nu aveau nicio altă alternativă decât să reziste.

Deşi producţia germană de avioane se afla în 1941/1942 într-o criză trecătoare – pe 17 noiembrie 1941 unele dispoziţii eronate şi construcţii greşite, l-au împins la sinucidere pe responsabilul general pentru construcţia avioanelor, general colonelul Udet –, totuşi formaţiunile de vânătoare germane din Vest şi din Reich prezentau la acea vreme o considerabilă putere şi capacitate de performanţă. Aparate îmbunătăţite de apărare antiaeriană şi de detectare, precum şi echiparea avioanelor de vânătoare de noapte cu

aparate de detectare radar „Lichtenstein” au dus la creşterea performanţelor de tragere ale acestora. Totuşi, apărarea antiaeriană germană nu a reuşit să combată cu succes şi să stăvilească atacurile cu bombe ale aliaţilor: obiectivele de atac ale acestora se răspândeau pe un spaţiu atât de întins al Germaniei, încât necontenita schimbare de obiective, combinată cu zboruri iscusite de simulare făceau foarte dificil pentru forţele antiaeriene germane să stabilească un centru de greutate. Luftwaffe – care în 1942 mai efectua doar atacuri singulare, slabe, de represalii împotriva Angliei – fusese împinsă definitiv în apărare în Vest şi era nevoită să desfăşoare o luptă aprigă pentru supremaţia pe teritoriul propriei ţări. Ca şi în cazul fronturilor terestre din Africa de Nord şi Rusia şi la fel ca în luptele navale, şi în războiul aerian iniţiativa trecuse de partea inamicilor puterilor Axei: atât în Europa, cât şi în Asia Orientală se instala punctul de cotitură al războiului.

Capitolul 3

Obiectivele de război ale lui Hitler, dominaţia germană şi exploatarea economică în teritoriile ocupate: „noua ordine” a Europei

În vara lui 1942, puterea hegemonică germană împreună cu aliata sa Italia se aflau la apogeul extinderii exterioare de putere: spaţiul său de dominaţie se întindea de la Capul Nord până la coasta africană a Mării Mediterane, de la coasta Atlanticului şi până la linia Leningrad-Stalingrad-Caucaz. Obiectivul lui Hitler de a dobândi supremaţia asupra continentului european părea să se fi îndeplinit în mare măsură, chiar dacă singurul adversar şi rival rămas pe continent, Uniunea Sovietică, nu era încă învins. Încă în timpul războiului ordinea politică din ţările ocupate trebuia alcătuită, pe cât posibil, de aşa manieră, încât ele să se încadreze fără impedimente în viitoarea „Nouă Europă” pe care Hitler era decis s-o întemeieze.

Concepţia lui Hitler cu privire la poziţia dominantă a „Marelui Reich german” în Europa trecea mult dincolo de conceptul clasic de hegemonie, ca raport de conducere între o mare putere şi un stat slab sau privat de putere. Popoarele „germanice” ale flamanzilor, olandezilor şi scandinavilor urmau ca, printr-o uniformizare ideologică şi punerea sub o protecţie militară germană, să fie anexate „Marelui Reich German al Naţiunii Germane”. Deoarece Hitler era de părere că popoarele „germanice” ar putea birui în continuare numai unite în faţa maselor uriaşe ale populaţiei din Est şi că ar trebui să creeze nucleul în jurul căruia se va grupa viitoarea Europă. Popoarele slave din Europa de Est erau destinate univoc subjugării: ele erau destinate, ca „Untermenschen”[15], exploatării, prigonirii şi, parţial, distrugerii psihice şi teritoriile lor rezervate germanilor – adică Germaniei – ca spaţiu vital şi de locuit.

„Unirea Europei” din viziunea lui Hitler excludea formarea unei asociaţii de state europene pe baza egalităţii în drepturi şi a cooperării. Pentru el, o unire a Europei nu putea fi făcută decât pe calea unei lupte hegemonice violente şi prin impunerea pretenţiilor de conducere germane, justificate prin teoria raselor. Reorganizarea urma să fie pregătită cu grijă sub acoperirea formală a forţei de ocupaţie conform legilor războiului şi să nu fie îngreunată

15 Fiinţe subumane (n. tr.)

prin declaraţii nechibzuite, care doar ar fi provocat rezistenţa popoarelor respective. De aceea, în numeroase cazuri nu au fost adoptate reglementări definitive nici din punct de vedere teritorial. În Vest, ţinând seama de o posibilă reacţie a guvernului de la Vichy, şi mai ales de o trecere a Africii de Nord Franceze în tabăra inamica, Hitler şi-a ţinut ambiţiile ascunse la început: anexarea Alsaciei şi Lorenei nu fusese încă efectuată constituţional, deşi, prin măsuri administrative şi de germanizare, aceste teritorii fuseseră deja încorporate de facto. Acelaşi lucru era valabil şi pentru Marele Ducat al Luxemburgului. Pentru Franţa, Hitler dispusese elaborarea unor planuri de anexare şi mai ample, conform cărora viitoarea graniţă urma să treacă de la vărsarea râului Somme la marginea nordică a bazinului parizian şi de-a lungul Champagne până la pădurea Argonne, iar de acolo spre sud, prin Burgundia şi la vest de Franche Comté până la Lacul Geneva. Chiar dacă aceste planuri nu erau încă bine prelucrate, este limpede că Hitler intenţiona să segmenteze atât de mult Franţa, atât teritorial, cât şi ca putere, încât să nu mai existe niciun rival serios pe continent. Şi în privinţa Belgiei, pe lângă reîncorporările care avuseseră loc în mai 1940 ale teritoriilor Eupen, Malmedy şi Moresnet, erau planificate şi alte anexări. Câştigarea ţărmului belgian al Canalului, care urma să iasă din strâmtoarea golfului german – „triunghiul ud” – fusese deja din timpul Primului Război Mondial unul dintre obiectivele naţionaliştilor. Valonia, din sudul Belgiei, era privită de Hitler ca „un vechi land german”, a cărui retrocedare putea să o ceară „cu toate drepturile”. Fără includerea sudului Belgiei, prevăzuta anexare a teritoriilor franceze de la nord de linia Somme-Argonne ar fi fost lipsită de sens. Însă partea de nord belgiană, Flandra, aparţinea „spaţiului germanic”, iar teritoriile urmau să fie ataşate „Marelui Reich Germanic”. De aceea, în mai 1941, în Flandra a fost recunoscut ca unic partid VNV (Vlaamsch Naţional Verbond), sub conducerea lui Staf de Clercq – şi după moartea acestuia, a lui Hendrik Elias – şi adepţilor partidului li s-au oferit posturi înalte în administraţia militară germană. Însă pentru că VNV avea ca obiectiv unirea Flandrei cu Olanda într-un „dietschen Staat”[16] independent, în opoziţie cu el germanii au promovat de la sfârşitul lui 1942 DEVLAG (Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft – Asociaţia de muncă germano-flamandă), condusă din partea germană de Van de Wiele, care susţinea anexarea Flandrei de către Germania. Acestor grupări flamande, în

16 Stat german în limba flamandă (n. tr.)

Valonia le stătea în faţă îndeosebi regimul fascist al lui Leon Degrelles. Nu este lipsit de ironie şi se poate recunoaşte latura utilitaristă a „politicii germanilor”, faptul că în final, în 1943, şi valonii au fost recunoscuţi drept germanici.

Flandra şi Valonia urmau astfel să fie aduse, ca entităţi separate, într-un raport strâns de dependenţă faţă de Germania. La fel urma ca şi Olanda să devină „o verigă a Reich-ului”, conform spuselor lui Hitler. Acolo exista în final numai NSB (Nationaal Socialistische Beweging), condusă de Anton Mussert, ca singur partid admis. Mussert năzuia la un stat autonom, extins cu Flandra, în cadrul unei „Uniuni de popoare germanice”, condus de Hitler în calitate de Führer germanic, cu o concepţie comună, armată şi economie comună. În Danemarca, ţară care deţinea statutul unui „stat suveran” ocupat fără stare de război, nu s-a început iniţial reorganizarea, din motive tactice. Totuşi, în 1942, Hitler era de părere că pe termen scurt sau lung trebuia găsită o soluţie în persoana lui Frits Clausen, conducătorul micului partid DNSAP (Dansk National Socialistiske Arbejder Parti). Deoarece posesia Danemarcei şi Norvegiei era indispensabilă pentru a putea ţine Anglia în şah, Danemarca trebuia să devină „o provincie germană”. În Norvegia, NS (Nasjonal Sämling), condus de Vidkum Quisling, era singura mişcare politică admisă. Metoda de a crea un gen de vasalitate în faţa Germaniei prin luarea puterii de către forţe naţional-socialiste autohtone, a fost împinsă aici cel mai departe prin înfiinţarea pe 2 februarie 1942 a „Guvernului naţional norvegian”. Însă toate încercările lui Quisling şi Mussert de a obţine de la Hitler o stabilire a viitorului raport al ţărilor lor faţă de Reich, au dat greş.

Concepţia cu privire la Europa a SS-ului şi a lui Himmler, căruia pe 6 februarie 1943 i s-a încredinţat definitiv „politica germanică” în teritoriile ocupate, avea ca obiectiv o transformare a statelor din nordul şi nord-vestul Europei în „secţiuni ale Reich-ului”. În acest scop, SS dorea să alcătuiască o elită germanică europeană, sudată omogen: aparţinătorii formaţiunilor SS din aceste ţări, care în 1942 au căpătat denumirea unitară de „SS germanic”, şi voluntarii care activau în formaţiunile militare germane ale SS şi-au depus cu toţii jurământul de credinţă în faţa lui „Adolf Hitler ca Führer germanic”.

Popoarelor „germanice” privilegiate de-abia dacă li s-a recunoscut o reală suveranitate, popoarelor est-europene li s-a refuzat acest lucru din capul locului. Caracterul de stat al Poloniei fusese anulat prin încorporarea

regiunilor Reich-ului „Gdańsk-Prusia Occidentală” şi „Wartheland”, prin mărirea Sileziei şi Prusiei Orientale şi prin înfiinţarea Guvernământul General. După atacul asupra Rusiei, au fost împărţite şi teritoriile poloneze ocupate de sovietici: districtul Białystok a revenit Prusiei Orientale, Galicia Guvernământului General şi restul Poloniei a fost adăugat celor două comisariate ale Reich-ului: Ostland şi Ucraina. În afară de teritoriile poloneze încorporate, urma ca şi Guvernământul General să fie „germanizat”. Printre măsurile de germanizare, pe lângă „absorbirea polonezilor apţi de germanizare”, pentru care în teritoriile anexate a fost creat un sistem de „liste populare” în mai multe etape, se aflau şi uciderile în masă. „Planul general Est”, elaborat de Oficiul central de securitate a Reich-ului în aprilie 1942, prevedea deportarea în Siberia a populaţiei poloneze „nedorită rasial” din Guvernământul General. Şi poporului ceh i s-a răpit deja dinainte de război suveranitatea în „Protectoratul Boemiei şi Moraviei”, în ciuda unei anumite autonomii şi administrări proprii. Însă această autonomie şi caracterul naţional ceh nu aveau să rămână neatinse pe viitor. Hitler a ordonat în 1940 viitoarea „asimilare a naţiunii cehe”: circa jumătate din poporul ceh – partea „valoroasă” din punctul de vedere al sângelui – urma să fie „absorbită” de naţia germană prin mărirea angajării în muncă în Reich şi dispersarea comunităţilor închise, în timp ce cealaltă jumătate – „mongoloizii din punct de vedere al rasei” şi cea mai mare parte a inteligenţei ceheşti – urma să fie scoasă din ţară şi „exterminată”. În acest scop era prevăzută şi desfiinţarea formei din acea vreme a protectoratului.

Statele baltice – Estonia, Letonia şi Lituania – au fost unite ca şi comisariate generale în „Comisariatul Reich-ului Ostland”, împreună cu Comisariatul general al Ruteniei Albe. Şi aici, obiectivul era colonizarea germană.

Uniunea Sovietică era însă de fapt obiectivul de împărţire şi colonizare pentru „rasa dominatoare” germană, pe care Hitler o estima ca ajungând la 250 de milioane de oameni în următoarea sută de ani. În Rusia de Nord, Carelia de Est urma să revină Finlandei, în timp ce Peninsula Kola să devină proprietate germană, datorită minereurilor de nichel. În Sud, Ucraina a devenit de asemenea comisariat al Reich-ului şi servea în primul rând la asigurarea alimentaţiei şi aprovizionarea Germaniei cu materii prime. Din Ucraina de Vest, în august 1941 a fost cedată României – pe lângă Basarabia –

o fâşie de teritoriu între Nistru şi Bug („Transnistria”), cu oraşul Odesa. Hitler l-a numit pe gauleiterul din Prusia Orientală, Erich Koch, în funcţia de comisar al Reich-ului în Ucraina, care, cu aprobarea lui Hitler, a adoptat aici o politică în cadrul căreia această ţară constituia doar un „obiect al exploatării”. În timp ce „ministrul Reich-ului pentru teritoriile ocupate din Est”, Alfred Rosenberg, susţinea o împărţire a Uniunii Sovietice în grupuri etnice autonome din punct de vedere politic, Hitler nu voia să audă nimic despre astfel de planuri: el era de părere că locuitorii Rusiei trebuiau să rămână „un popor de muncitori fără conducători”, care să servească economic germanilor, şi nu trebuiau încurajaţi nici măcar din punctul de vedere al culturii, învăţământului şi igienei. Pentru colonizarea ţării erau în plan, pentru început, oraşe germane de 15 – 20.000 de locuitori ca un fel de baze în punctele de intersecţie ale liniilor de transport principale, în ale căror împrejurimi urma să fie aşezată populaţie rurală germană. Crimeea urma să fie evacuată complet de locuitori şi să fie colonizată cu germani: pentru această zonă se prevedea aducerea de locuitori din Tirolul de Sud. Hitler intenţiona să schimbe denumirea Crimeii în „Gotenland” şi oraşele Simferopol şi Sevastopol să se numească „Gotenburg” şi „Theoderichhafen”. Pentru Caucaz era planificat un al treilea comisariat al Reich-ului, pentru a stăpâni teritoriul petrolifer din jurul oraşului Baku şi legătura terestră către acea zonă şi către Orientul Mijlociu, şi pentru a asigura totodată Europa Continentală spre sud. Un alt „Comisariat al Reich-ului Moscovia” urma să cuprindă restul teritoriului rusesc până la Urali şi teritoriile industriale aflate dincolo de aceşti munţi, Magnitogorsk şi Celiabinsk. O eventuală existenţă statală reziduală a Rusiei dincolo de Urali, între spaţiul european şi cel est-asiatic nu părea să fie considerată de Hitler un pericol.

Statul slovac, care era opera politicii externe naţional-socialiste de sfărâmare a Cehoslovaciei şi care, prin tratatul din martie 1939, se afla cu Germania într-un raport de protecţie, precum şi statele balcanice, Ungaria, România şi Bulgaria, care în Pactul celor trei puteri recunoscuseră explicit conducerea Germaniei şi Italiei în Europa, deveniseră sateliţi, complet dependenţi politic şi economic de Germania şi aveau să rămână ca atare după victoria finală, în cadrul „Noii Europe”. Acestora li s-a adăugat statul Croaţia, format în aprilie 1941 prin sfărâmarea Iugoslaviei, un stat cu o conducere autoritară în persoana „Poglavnik-ului” Ante Pavelić, conducătorul mişcării

fasciste a ustaşilor. În timp ce Croaţia cuprindea, în afară de ţările de bază croato-slavone, şi Bosnia, Herţegovina şi o parte a Dalmaţiei, restul Serbiei – care a rămas iniţial cu un guvern-marionetă condus de generalul sârb Nedić sub administraţie militară germană – avea să fie limitat la un teritoriu de doar pe jumătate ca mărime. Celelalte teritorii ale Iugoslaviei au fost supuse împărţirii: teritoriile slovene din Nord, Carniola Superioară şi Styria Inferioară au fost înglobate de facto Reich-ului, după modelul Alsaciei şi Lorenei. Slovenia de Sud, cu Ljubljana şi un vârf de teritoriu până la Golful Fiume, în plus multe dintre insulele apropiate de ţărm din Adriatica şi toată coasta Dalmaţiei între Zara şi Split, precum şi Muntenegru au revenit Italiei: astfel Adriatica a devenit o mare italiană. Albania a fost extinsă în nord-est. Macedonia de Nord cu oraşul Skopje şi până la lacul Ochrida a revenit Bulgariei, în timp ce Ungaria a luat în posesie teritoriile dintre Tisa, Dunăre şi Drau (Bácska şi triunghiul Baranja), precum şi teritoriile la nord de Drau. Grecia, al doilea stat balcanic care, pe lângă Iugoslavia s-a opus cu forţa reorganizării, şi-a pierdut către Bulgaria teritoriile estice dintre Struma şi Mariţa, aceasta dobândind astfel ieşire la Marea Egee. Însă Germania a sprijinit noul guvern-marionetă grec, care colabora cu Germania împotriva pretenţiilor italiene de extindere a Albaniei către sud până la Jánina.

Chiar dacă partenerul Axei, Italia, era recunoscut şi către exterior ca putere cu aceleaşi drepturi în Europa şi în spaţiul Mării Mediterane şi i se adjudecase propriul spaţiu vital în Africa de Nord şi de Est, deja din 1941 Mussolini nu îşi mai făcea iluzii cu privire la poziţia Italiei în „Noua Europă”:

„Statele învinse vor fi adevărate colonii, aliaţii vor fi provincii înfrăţite cu Germania, şi cea mai importantă dintre acestea este Italia. Trebuie să ne resemnăm cu această situaţie, pentru că orice încercare de reacţie ne-ar aduce din postura de provincie înfrăţită în postura substanţial mai proastă de colonie. Chiar dacă mâine ar cere Trieste pentru spaţiul vital german, ar trebui să cedăm”. 8

Oricât de multă prietenie personală simţea Hitler faţă de Mussolini şi oricât de mult era legat prin simpatie de regimul fascist, pentru italieni în general, şi mai ales pentru forţa lor militară, supraestimată iniţial, Hitler nu nutrea decât dispreţ. După schimbarea intervenită în Italia, când ca şef al „Republicii Fasciste” din Italia de Nord Mussolini a decăzut ajungând un simplu Quisling, „spaţiul vital german” a fost extins peste graniţa Alpilor către

sud, fără să se ţină seama de nimic: provinciile Bolzano, Trento, Belluno, Udine, Gorica, Trieste, Pola, Rijeka şi Ljubljana au fost puse sub administrare germană şi pregătite pentru anexare prin introducerea limbii germane ca limbă oficială şi de învăţământ, precum şi prin subjugarea instituţiilor italiene. În afară de viitoarea încorporare a teritoriilor amintite, a fost dezbătută şi anexarea Veneţiei, care aparţinuse, de asemenea, pe vremuri Imperiului Habsburgic.

Pe lângă remodelarea politică şi teritorială, din reorganizarea Europei făcea parte mai ales exterminarea duşmanului de rasă evreu, „inapt pentru Europa". Şeful Sicherheitspolizei şi al SD Reinhard Heydrich, care pe 31 iulie 1941 fusese însărcinat cu „rezolvarea globală a problemei evreilor în teritoriile de influenţă germană din Europa", şi-a conturat în cadrul renumitei „Wannseekonferenz" pe 20 ianuarie 1942 planul pentru „soluţia finală" a acestei probleme: Europa urma să fie „cernută de la vest la est", evreii mutaţi în est pentru muncă în scopul „reducerii naturale" şi „restul care va mai rămâne eventual dintre ei până la urmă" să fie „tratat corespunzător" acolo**.9** În timp ce în teritoriile sovietice ocupate, grupurile de intervenţie – susţinute de unităţile autohtone de miliţie – efectuau execuţii în masă prin împuşcare, execuţii care nu puteau fi camuflate, începând cu 1942 au început să ruleze trenurile de deportare cu evreii europeni către lichidarea lor „silenţioasă": în lagărele de exterminare, rupte de lume, de la Auschwitz – unde gazarea în masă a început din mai 1942 – Belzec, Chełmno, Maidanek, Sobibor şi Treblinka îi aştepta moartea prin gaze de eşapament de la motoare cu ardere sau prin gazul toxic Ciclon B. Deportările din teritoriile ocupate de germani şi din statele-satelit croat şi slovac s-au desfăşurat în proporţii diferite. Acolo nu aveau de înfrânt nicio altă rezistenţă decât pe cea a populaţiei locale, care încerca să ofere ajutor concetăţenilor evrei în cele mai diverse moduri: de exemplu, când în octombrie 1943 germanii au trecut la arestarea evreilor din Danemarca, mai mult de 6.000 de evrei au reuşit să dispară peste noapte şi să se salveze în Suedia. Statele aliate au opus de la bun început rezistenţă exterminării cetăţenilor lor evrei: Italia a refuzat deportarea şi i-a protejat de această soartă pe evreii din teritoriile ocupate de ei în sudul Franţei şi în Balcani. Abia după răsturnarea din Italia şi intrarea trupelor germane au început şi acolo deportările. Finlanda a făcut tot posibilul să îşi salveze minoritatea evreiască printr-o rezistenţă care a amânat lucrurile. Şi Bulgaria a

refuzat predarea evreilor, însă în martie 1943 la presiunile germane, a trebuit să accepte deportările din teritoriile anexate, foste iugoslave şi greceşti. Ungaria, care găzduia o comunitate relativ mare a minorităţii evreieşti de circa 800.000 de oameni, a acceptat doar să deporteze pe teritoriu german evreii din teritoriul Ucrainei carpatice, dobândit de la Slovacia. Abia după ocuparea Ungariei de către germani în martie 1944, SS-ul a reuşit, în cadrul unei acţiuni rapide de proporţii, să deporteze din ţară peste 400.000 de evrei. Numai România a participat din proprie iniţiativă la prigonirea evreilor, prin pogromuri, îndeosebi în teritoriile redobândite din Basarabia şi Bucovina, din care evreii au fost expulzaţi în teritoriile ruseşti ocupate (Transnistria) şi parţial şi în Ucraina, aflată sub ocupaţie germană. Atunci când la Stalingrad a început să se evidenţieze punctul de cotitură, mareşalul Antonescu a oprit deportarea evreilor în favoarea emigrării acestora către Palestina şi a refuzat deportarea lor în lagărele de exterminare poloneze. Pe teritoriul care îi mai rămăsese, guvernul de la Vichy a reuşit să împiedice deportarea evreilor cu cetăţenie franceză cel puţin până în momentul ocupării restului Franţei în noiembrie 1942. În schimb, în Polonia ocupată, exterminarea a putut fi făcută fără niciun fel de reţineri. În cursul curăţării tuturor ghetourilor poloneze (acţiunea „Reinhard”) s-a început în iulie 1942 şi cu deportarea locuitorilor din ghetourile Varşoviei, în care aproape o jumătate de milion de oameni erau obligaţi să trăiască în cele mai nedemne condiţii, înghesuiţi în spatele zidurilor şi a sârmei ghimpate. Cei 70.000 de locuitori ai ghetoului, opriţi iniţial pentru muncă, au început să se înarmeze cu sprijinul armatei poloneze clandestine şi să se pregătească în vederea unei rezistenţe. Când, la mijlocul lui februarie 1943, ghetoul urma să fie evacuat complet şi mutat la Lublin, evreii s-au apărat cu o rezistenţă crâncenă în blocurile lor de locuinţe şi în extinsul sistem subteran de canalizare. Lupta cu formaţiunile SS şi cu cele de poliţie, aduse în ajutor, au durat din 19 aprilie până în 16 mai 1943, timp în care ghetoul din Varşovia a fost incendiat sistematic şi aproape toţi locuitorii ucişi. Din circa 3,3 milioane de evrei, care trăiau în Polonia înainte de perioada de prigonire, au fost ucişi 2,3 până 2,9 milioane. În statele baltice şi în teritoriile ruseşti ocupate, în exterminarea evreilor erau angajate patru grupe de intervenţie. Încă din ianuarie 1942, după execuţia a peste 229.000 de evrei, grupul A de intervenţie a anunţat că Estonia este „complet eliberată de evrei”, iar Letonia şi Lituania cu excepţia a 38.000 de forţe calificate,

„comasate în ghetouri” în vederea utilizării lor la muncă. Numărul total al victimelor exterminării evreilor din Europa poate fi doar estimat, din cauza lipsei unor documente precise: el se situează între 4,2 şi 5,7 milioane de evrei.

Pentru înfăptuirea „Noii Ordini”, pentru stăpânirea militară nemijlocită şi exploatarea economică a celor mai bune teritorii din Europa, a fost creat un cuprinzător aparat german de conducere şi control. Asigurarea poliţienească, precum şi măsurile de strămutare şi luptă împotriva grupurilor etnice erau încredinţate peste tot SS-ului şi poliţiei, sub comanda lui Himmler. În rest, aparatul de ocupaţie din ţările individuale era organizat foarte diferit şi implica forţe autohtone în grade diferite, în funcţie de obiectivele şi poziţia viitoare a respectivei ţări în cadrul „Noii ordini”. Belgia, zona ocupată a Franţei, Grecia şi teritoriului principal sârbesc al Iugoslaviei – teritorii care pentru Germania aveau preponderent importanţă militaro-strategică – erau supuse unei administraţii militare, care monitoriza şi comanda administraţia proprie a ţării printr-un sistem de comandamente suprazonale, zonale şi locale. În Belgia, în iulie 1944, administraţia militară a fost înlocuită printr-o administraţie civilă germană, sub conducerea comisarului Reich-ului Josef Grohé, gauleiter al zonei Köln-Aachen.

Acele teritorii ocupate, în care conducerea germană urmărea cu prioritate obiective politice, erau de la început sub administraţie civilă germană. Dintre acestea făceau parte în primul rând teritoriile pentru care se intenţiona încorporarea nemijlocită în Reich: Alsacia-Lorena, Luxemburg, Stirya Inferioară, Carintia-Carniola Superioară, districtul Białystok şi „zonele de operaţii” din Prealpi şi zona de coastă a Adriaticii. În Guvernământul General, care, ce-i drept, nu urma să fie încorporat nemijlocit în Reich, dar de care avea să rămână legat pentru totdeauna ca „teritoriu secundar”, administraţia civilă germană era formată dintr-un „guvern” propriu în Cracovia, condus de guvernatorul general Hans Frank, care răspundea direct în faţa lui Hitler.

În Ţările de Jos, Norvegia şi în teritoriile sovietice ocupate au fost instituite, de asemenea, administraţii civile germane, conduse de comisari ai Reich-ului. Deşi mişcarea olandeză NS oferea o serie întreagă de oameni de nădejde din punct de vedere politic pentru ocuparea posturilor din administraţie, aceştia nu au fost consideraţi de partea germană ca fiind suficient de autoritari ca să preia pe timpul războiului administrarea ţării

printr-un guvern propriu Mussert. În schimb, în Norvegia a fost instituit în februarie 1942 un „guvern naţional” condus de prim-ministrul Quisling, care însă a rămas total subordonat comisarului Reich-ului, Terboven. Comisarii Reich-ului din Ostland şi Ucraina, cu toate că erau subordonaţi formal ministrului Reich-ului pentru teritoriile ocupate din est, erau totuşi destul de independenţi faţă de acesta din urmă. Comisarul Reich-ului Ostland din Riga, Hinrich Lohse, gauleiter al Schleswig-Holstein, se sprijinea pentru administrarea comisariatelor generale subordonate lui, Estonia, Letonia şi Lituania, pe administraţia autohtonă a acestor trei foste state baltice. În schimb, speranţele balticilor de a putea înfiinţa guverne autonome aveau să fie năruite. Totuşi, balticii, în calitate de popoare „înrudite rasial”, beneficiau de un tratament preferenţial faţă de locuitorii din Rutenia Albă, care erau consideraţi prea „înapoiaţi” pentru o administraţie proprie. De aceea, în comisariatul general al Ruteniei Albe, administraţia era încredinţată aproape exclusiv forţelor germane. Nici comisarul Reich-ului din Ucraina, Erich Koch, nu trebuia să ţină seama în niciun fel de dorinţele autohtone în întreg spaţiul ucrainean de dominaţie şi conducea ţara printr-o administrare strictă cu ajutorul a şase comisari generali.

Printre ţările aflate sub ocupaţie, Danemarca a avut iniţial o poziţie specială în măsura în care acolo nu a fost instituită o administraţie germană, nici militară şi nici civilă. La început, au rămas neatinse funcţiile regelui, ale guvernului, ale parlamentului şi administraţiei – chiar şi forţele armate daneze au rămas intacte, deşi limitate la anumite zone. Cererile forţelor de ocupaţie au fost adresate guvernului danez pe căi diplomatice, prin intermediul ambasadorului german de la Copenhaga. Însă în octombrie 1942, ambasadorul german a fost înlocuit printr-un „însărcinat cu afaceri al Reich-ului”, comandantul de grupă SS Best, care a solicitat în zadar primirea în guvernul danez a naţional-socialiştilor autohtoni. După refuzul guvernului danez de a se preda posturilor germane urmărirea acţiunilor de sabotaj tot mai numeroase împotriva instituţiilor de ocupaţie germane, pe 29 august 1943 a fost declarată starea excepţională şi puterea supremă a fost preluată de comandantul suprem al Wehrmacht-ului german. Regele a devenit prizonier de război, guvernul şi parlamentul au fost dizolvate, armata şi flota au fost dezarmate, membrii acestora reţinuţi şi administraţia daneză a fost pusă în întregime sub control german.

Cu acest extins aparat de stăpânire, modificat în funcţie de realităţile politice regionale, conducerea naţional-socialistă domina la scară largă Europa subjugată, pentru a o asigura şi exploata în războiul care urma nemijlocit. Când în 1941/1942 criza militară de iarnă a dezvăluit că trecuse vremea războaielor-fulger, în centrul de guvernare al Europei, în Germania însăşi, au fost adoptate măsuri pentru mărirea eficacităţii regimului şi cuprinderea tuturor forţelor economice şi de muncă, care urmau să aibă efecte şi asupra teritoriilor ocupate. Pe 26 aprilie 1942 – o farsă pură – Hitler a dispus ca Reichstag-ul să îi acorde, în calitate de judecător suprem" al naţiunii, autoritatea deplină să pedepsească orice german care nu îşi îndeplineşte îndatoririle şi să îl îndepărteze din postul ocupat, fără să ţină seama de prevederile legale în vigoare. Tribunalele speciale şi Curtea Populară şi-au înăsprit sentinţele, mânate de măsurile de control, care înlăturau la scară largă independenţa tribunalelor în cauze penale politice. Pe lângă justiţie şi necontrolat de aceasta, Gestapoul şi-a intensificat teroarea prin arestări şi trimiteri în lagăre de concentrare. Metodele de urmărire ale statului totalitar al Führerului au fost aplicate, de asemenea, şi în teritoriile ocupate. Pe 7 decembrie 1941, a fost emis pentru ţările ocupate din nordul şi vestul Europei (cu excepţia Danemarcei) aşa-numitul „Decret Noapte şi Ceaţă[17]": în cazul unor fapte penale împotriva Reich-ului, cei vinovaţi, în măsura în care nu era de aşteptat cu siguranţă o condamnare la moarte printr-un tribunal militar, erau aduşi în secret în Germania, şi chiar dacă le era demonstrată nevinovăţia, trimişi într-un lagăr de concentrare, pentru ca populaţia din zonele sub ocupaţie să nu mai ştie absolut nimic despre soarta respectivului. Mai târziu, jurisdicţia Wehrmacht-ului urma să fie eliminată şi mai mult în această privinţă, prin „Decretul privind teroarea şi sabotajul" din 30 iulie 1944; conform acestuia, luptătorii din rezistenţă urmau să fie masacraţi sau predaţi securităţii Reich-ului.

În timp ce în ţările ocupate din nordul şi vestul Europei, administrarea economiei a rămas în mâini autohtone şi era supravegheată şi dirijată de partea germană, economia din Guvernământul General, din protectorat, din teritoriile ocupate din Est şi cele din Balcani, se afla sub control direct german. În scopul mobilizării tuturor forţelor pentru economia de război, pe 8 februarie 1942 Hitler l-a desemnat pe Albert Speer pe postul de „ministru cu

17 Nacht und Nebel Erlass.

puteri depline al Reich-ului pentru înarmare şi muniţie”, post deţinut până atunci de Fritz Todt, care suferise un accident mortal. După înrăutăţirea în continuare a situaţiei de război, pe 2 septembrie 1943, Speer a fost însărcinat în final cu conducerea întregii producţii sub titulatura de „ministru al Reich-ului pentru înarmare şi producţie de război”. Pentru mărirea producţiei, a atras în mare măsură industria ţărilor ocupate, în care a instalat inspectori de înarmare: pentru a elibera în Germania forţă de muncă pentru industria autohtonă, care se concentra tot mai mult pe producţia de înarmare în sine, industriile Europei de Vest au fost folosite la scară largă pentru producţia de bunuri de consum pentru necesarul Wehrmacht-ului şi pentru necesarul civil. Prin utilizarea raţională a capacităţilor existente, prin închiderea unor întreprinderi care nu prezentau importanţă pentru producţia de război, prin restricţionarea producţiei pentru necesarul civil, prin normare, specializare şi planificarea pe termen lung a producţiei de înarmare, Speer a reuşit în 1943 să mărească cu 56 la sută producţia faţă de anul precedent şi să o dubleze în comparaţie cu anul 1941. La aceasta au fost luate foarte puţin în seamă necesităţile populaţiei autohtone din ţările ocupate: în cazul penuriei de materii prime, era stopată producţia de acolo şi erau luate toate măsurile de reduceri în teritoriile ocupate, pentru ca acestea să poată fi evitate în Reich. Acest lucru se aplică îndeosebi în raţionalizarea alimentelor. Cu excepţia Danemarcei, peste tot raţiile se aflau la un nivel inferior celui din Reich şi în multe dintre teritorii – îndeosebi în oraşele din teritoriile ocupate est, şi sud-europene –, acestea s-au aflat mult timp sub un minim existenţial. În sudul Greciei, în iarna 1941/1942 a izbucnit foametea, care a făcut mii de victime. Ea a putut fi stopată numai cu ajutorul Crucii Roşii Internaţionale, care, cu aprobare germană, a distribuit prin personal neutru alimente americane şi canadiene.

De o importanţă centrală pentru economia de război germană a fost exploatarea forţei de muncă din teritoriile ocupate: penuria de forţă de muncă existentă în Germania încă de la începutul războiului nu a putut fi compensată prin aducerea civililor polonezi în Reich şi prin folosirea prizonierilor de război. După ce, mai ales campania din Rusia a făcut necesare tot mai multe înrolări în Wehrmacht, pe 21 martie 1942, gauleiterul din Turingia, Fritz Saukel, a fost numit „împuternicit general pentru angajarea în muncă” şi a fost investit cu puteri extinse pentru racolarea forţei de muncă din teritoriile

ocupate. Recrutarea forţată de forţă de muncă pentru Reich, practicată în teritoriile estice – şi care se desfăşura adesea prin adevărate razii pe străzi şi prin case –, a fost extinsă într-o formă mai blândă şi asupra teritoriilor ocupate vest-europene. În martie 1944, Sauckel însuşi a constatat că din cei 5 milioane de muncitori străini aduşi în Reich – numărul lor a mai crescut pe parcursul anului 1944 la 7,5 milioane – cel mult 200.000 veniseră de bunăvoie. O parte dintre forţele de muncă străine cu obligaţii de muncă a fost repartizată „Organizaţiei Todt", destinată construcţiei unor obiective rutiere şi de consolidare, ca de exemplu Zidul Atlanticului, şi care în primăvara lui 1943 număra aproape 700.000 de germani şi străini. Metodele de recrutare şi modul de tratare a muncitorilor străini au contribuit în mod esenţial la resentimentele popoarelor europene şi la întărirea mişcărilor de rezistenţă împotriva regimului de ocupaţie naţional-socialist în fiecare dintre ţări.

Cu cât conducerea naţional-socialistă era obligată tot mai mult să apeleze la rezervele de forţe din ţările ocupate, cu atât mai mult încerca să prezinte lupta sa sub imaginea unei probleme general-europene, şi îndeosebi campania din Est ca pe o „cruciadă" preventivă pentru salvarea Europei de bolşevism. Însă afirmaţiile solemne că Germania naţional-socialistă luptă pentru o „Nouă Ordine" spre binele tuturor naţiunilor europene nu mai reuşea să convingă popoarele aflate sub regim german, mai ales după primele reculuri serioase: prin vălul transparent al Europei răzbătea prea flagrant egoismul gol al Reich-ului, care intrase într-o criză în lupta pentru supremaţia continentală. Lozincile nu mai aveau efect mai ales din cauză că lor nu le urma niciun fel de modificare vizibilă a atitudinii germane. Este adevărat că din iarna 1942/1943 Hitler a fost presat de unii dintre cei mai apropiaţi oameni din anturajul său ca, din motive tactice, să pună în faţa popoarelor un viitor în cadrul unui „program al Europei", care i-ar fi determinat la o modificare a atitudinii lor expectativ-pasive, respectiv de opoziţie. Însă Hitler a respins asemenea propuneri motivând că, din perspectiva situaţiei militare momentan nefavorabile, ele ar fi interpretate de lume ca un semn al slăbiciunii germane. Şi dacă, după tot ce se petrecuse, măsurile propuse ar fi venit cu siguranţă prea târziu ca să mai fie demne de crezare – îndeosebi pentru polonezi, ruşi şi ucraineni –, prin atitudinea încrâncenată a lui Hitler care se crampona de ideile sale despre supremaţia „naţiei superioare" germane a fost împiedicată din start o schimbare de curs în „Noua Ordine": Carta Atlanticului a aliaţilor

nu a fost pusă faţă în faţă cu o Cartă Europeană a puterilor Axei, care să dezvolte o idee politică destul de captivantă pentru toate popoarele europene. Doar o minoritate s-a lăsat impresionată de lozincile naţional-socialiste cu privire la Europa: acţiunile de propagandă ale SS în „ţările germanice”, duse sub auspiciile luptei împotriva bolşevismului, au adus în ianuarie 1944 numărul celor care serveau din aceste ţări în cadrul trupelor SS şi al legiunilor la circa 40.000 de oameni. În spatele acestei reclame stătea însă de partea germană ideea exprimată de şeful Agenţiei centrale SS însărcinat cu recrutarea, Obergruppenführerul SS Berger, prin cuvintele: „Pentru niciun străin care cade, nu plânge o mamă germană”.**1**0 Faptul că în cadrul trupelor SS necesarul de carne de tun a lăsat să treacă în planul al doilea ideea formării unei elite germano-europene poate fi văzut din renunţarea la cerinţa de înaltă valoare rasială nordică a soldaţilor săi: începând cu 1943, au fost acceptaţi şi recruţi din ţări negermanice. ca francezi, estonieni, letoni, locuitori ai Ruteniei Albe, ucraineni, turci din Est, caucazieni, albanezi, musulmani croaţi şi bosniaci, printre alţii, în cadrul unităţilor speciale ale SS. Numărul acestor străini se ridica în 1944 la circa 150.000 de persoane. În Rusia, armata trecuse deja de mult la constituirea unor companii şi batalioane individuale formate din voluntari care nu erau slavi, de pildă cazaci, turkestani, georgieni, armeni etc. – aşa-numitele „trupe orientale”. Ele erau implicate în sarcini de supraveghere, însă şi în lupta împotriva partizanilor în teritoriile cucerite, până când în toamna lui 1943, în loc de „eliberarea” patriilor lor, au fost folosite pentru reprimarea mişcărilor de rezistenţă din teritoriile vestice ocupate şi din Balcani. Atragerea membrilor „popoarelor estice” în serviciul militar la trupele SS şi în armată s-a făcut din lipsă de forţe şi nu a constituit un simptom pentru întoarcerea către un război politic în Est, care să fi exploatat dorinţa popoarelor de acolo pentru eliberare naţională sau încheierea regimului bolşevic. În această direcţie a intervenit doar mult mai târziu un adaos modest, care s-a legat de numele generalului rus Andrei Vlassov. După ce a devenit prizonier în iulie 1942, Vlassov a fost implicat de către ştaiful propagandei Wehrmacht-ului în redactarea unor fluturaşi, care îi îndemnau pe soldaţii ruşi să treacă la inamic. Pentru a acorda mai multă substanţă acestei propagande, pe 27 decembrie 1942 el a dobândit permisiunea să înfiinţeze „Comitetul Smolensk”, tot o pură ficţiune la Berlin – care lansa lozinca unei participări a Rusiei la reorganizarea europeană „fără

bolşevici şi capitalişti”. Vlassov a fost trimis în teritoriile ocupate din Est, pentru a vorbi „trupelor din Est”, care acum primiseră numele generic al unei fictive „armate ruseşti de eliberare” (ROA). Însă, când Hitler a decis în iunie 1943 că Vlassov nu are voie în niciun caz să trezească la viaţă o mişcare politică adevărată, Vlassov a fost tras pe linie moartă timp de un an, până când, în situaţia militară fără ieşire din toamna lui 1944, Himmler şi-a amintit de această „armă miraculoasă” şi a intervenit pe lângă Hitler pentru utilizarea ei: pe 14 noiembrie 1944, în Hradčany la Praga s-a înfăptuit înfiinţarea festivă a „Comitetului pentru eliberarea popoarelor Rusiei” (KONR) şi, până în ianuarie 1945, din prizonieri de război sovietici, muncitori din Est şi trupe estice au fost formate două divizii ale unei armate de eliberare, iar Vlassov a primit comanda supremă. Însă în acel moment acţiunea nu mai avea nicio valoare politică sau militară.

Din perspectiva realităţii regimului de ocupaţie german, care cuprindea întreaga scală, de la uniformizarea ideologică, teroare poliţienească, exploatare economică, recrutare forţată a celor apţi de muncă, răpiri teritoriale, eliminarea independenţei şi suveranităţii statale şi până la prigonire şi exterminare fizică, popoarele oprimate s-au ridicat împotriva „Noii Ordini”. Excepţie făcând o minoritate formată din oportunişti şi colaboratori, majoritatea covârşitoare a populaţiei din teritoriile ocupate nu vedea asigurat viitorul ţărilor decât printr-o victorie a aliaţilor, care promitea să le ofere eliberarea de sub urâta dominaţie străină. Astfel că a sporit activitatea grupurilor de rezistenţă, care aveau un singur obiectiv: susţinerea activă a aliaţilor, care atacau din exterior zidurile de închisoare ale „fortăreţei Europa”.

Capitolul 4

Ofensiva aliată în spaţiul Mării Mediterane şi colapsul partenerului italian al Axei: o lovitură în „pântecele” Axei 1942 – 1944

Ca primă acţiune militară de proporţii a anglo-americanilor împotriva „fortăreţei Europa”, a început pe 8 noiembrie 1942 operaţiunea „Torch” pentru câştigarea avanposturilor nord-africane. Această operaţiune urma să pregătească acea lovitură în „pântecele” Axei, pe care Churchill i-o anunţase lui Stalin cu ocazia vizitei sale din august la Moscova. În primele ore ale dimineţii de 8 noiembrie, sub comanda supremă a generalului Eisenhower, au început debarcările în Casablanca, Oran şi Alger, pentru care fuseseră îmbarcaţi 35.000 de americani de pe coasta de est a Statelor Unite şi 49.000 de americani şi 23.000 de englezi de pe insulele britanice. În timp ce, datorită informaţiilor „Ultra”, aliaţii puteau fi siguri că nu trebuie să se teamă de contramăsuri militare directe adoptate de conducerea germană în spaţiul de debarcare, deoarece aceasta nu avea habar de acţiune, atitudinea forţelor militare franceze din Africa de Nord, formate din 20.000 de oameni, şi a unităţilor navale franceze staţionate în zonă au fost de o importanţă decisivă pentru desfăşurarea rapidă a acţiunii. Americanii se înţeleseseră cu generalul francez Giraud – care după o evadare plină de peripeţii din prizonieratul german stătea temporar în zona neocupată a Franţei – să îl aducă la Alger cu un submarin cu puţin timp înainte de debarcare: ei sperau că, datorită prestigiului său, el va reuşi să îi facă pe ofiţerii comandanţi şi pe angajaţii civili francezi din Africa de Nord să treacă de partea aliaţilor, însă Giraud a impus nişte condiţii destul de nerealiste, ca trupe americane să susţină simultan o revoltă în zona neocupată a Franţei şi ca el însuşi să fie desemnat comandant suprem al tuturor forţelor aliate care luptă pe teritoriu francez. De aceea, prin eşecul acestei pregătiri politice a acţiunii, trupele aliate de debarcare s-au lovit iniţial peste tot de rezistenţa trupelor franceze, aflate sub comandanţi fideli guvernului de la Vichy. În Alger, generalul Mast, care conspirase cu anglo-saxonii, a reuşit doar să deţină controlul oraşului pentru câteva ore înainte de debarcare. Însă prezenţa amiralului Darlan – care de la reinstalarea lui Laval ca şef al guvernului pe 18 aprilie 1942, era comandant suprem al armatei franceze – şi care în aceste zile decisive de noiembrie îşi

vizita fiul grav bolnav în Alger, a constituit un factor neprevăzut: acum nu comandantul francez pus la curent de aliaţi, generalul Juin, ci Darlan era în momentul respectiv cea mai înaltă instanţă militară şi politică în Alger. Este adevărat că, având în vedere supremaţia aliaţilor l-a autorizat pe 8 noiembrie pe generalul Juin să permită capitularea oraşului Alger, însă în interiorul teritoriului, Oran şi Casablanca au fost apărate în continuare. Darlan aştepta instrucţiunile lui Pétain. Mareşalul, care în ziua debarcării refuzase chemarea lui Roosevelt la o colaborare, a ordonat oficial apărarea Africii de Nord. Însă pe 10 noiembrie, printr-o telegramă codificată, Darlan a fost împuternicit de Pétain să acţioneze după cum crede el de cuviinţă. El a preluat în aceeaşi zi în numele mareşalului autoritatea supremă în Africa de Nord Franceză. Americanii au profitat imediat de ocazie să ajungă la o înţelegere cu Darlan, în calitatea lui de reprezentant al guvernului francez legal. Ca urmare, Darlan a ordonat oprirea ostilităţilor în întreaga Africă de Nord. Însă din teamă faţă de represaliile împotriva patriei aflate sub ocupaţie şi a prizonierilor de război aflaţi în mâinile germanilor, Pétain a fost nevoit să-şi continue jocul duplicitar: s-a distanţat în mod public de acţiunile lui Darlan şi l-a numit pe reprezentantul general al Marocului, generalul Noguès, comandant suprem în Africa de Nord în locul lui Darlan. Iniţial, Noguès a continuat în Casablanca lupta împotriva atacatorilor. Însă debarcările aliaţilor, efectuate cu succes în nordul şi sudul oraşului, l-au determinat pe 11 noiembrie să oprească rezistenţa şi în Maroc. După ce guvernul Vichy a fost eliminat complet prin ocuparea de către germani a sudului Franţei, pe 13 noiembrie 1942, Noguès şi Giraud – care între timp s-a înţeles cu Eisenhower să deţină pe viitor comanda forţelor armate franceze din Africa de Nord – au căzut de acord cu Darlan să îi recunoască acestuia din urmă autoritatea în calitate de „înalt comisar al Franţei” asupra Africii de Nord Franceze. Eisenhower, care era mulţumit să vadă condiţiile politice din Africa de Nord stabilizate într-o oarecare măsură, a consimţit la această reglementare, la fel şi Pétain prin intermediul legăturii secrete, care însă a fost întreruptă definitiv a doua zi. Din punctul de vedere al politicii interne, Darlan, care i-a eliberat pe 15 noiembrie pe ofiţeri şi pe funcţionari de jurământul depus în faţa lui Pétain, se considera locţiitor al mareşalului ca şef legal al statului, până când acesta din urmă avea să îşi exercite din nou funcţiile după eliberarea de sub stăpânirea germană. Această atitudine a lui Darlan s-a manifestat în respingerea mişcării

De Gaulle. În privinţa politicii externe, pe 22 noiembrie 1942, el a încheiat cu locţiitorul lui Eisenhower, generalul Mark Clark, un acord cu obiectivul comun de a alunga puterile Axei din Africa de Nord şi de a reconstitui imperiul colonial francez la dimensiunile de dinainte de război. Atunci când, în ziua următoare, s-a supus lui Darlan şi guvernatorul general al Africii de Vest Franceze, generalul Boisson, cu tot teritoriul şi cu cel mai important port de război, Dakar, intraseră din nou în război de partea aliaţilor atât Africa de Nord Franceză, cât şi Africa de Vest Franceză, cu excepţia teritoriilor stăpânite de gaullişti: încă din 19 noiembrie la Tunis au izbucnit primele lupte între trupele germane debarcate şi francezi.

Invazia aliaţilor în Africa de Nord luase conducerea germană prin surprindere. Hitler interpretase semnele anunţate ca pe o viitoare acţiune inamică împotriva oraşului Tripoli şi Benghazi sau împotriva Sardiniei şi Corsicii. Ca reacţie la debarcare, pe 10 noiembrie el a ordonat crearea imediată a unui cap de pod prin transportarea unor trupe germane în Tunisia. Încă în aceeaşi zi au ajuns primele formaţiuni pe calea aerului, două zile mai târziu primul transport marin în Tunisia, unde autorităţile franceze, la instrucţiunile guvernului de la Vichy, au predat porturile Tunis şi Bizerta fără niciun fel de lupte, în timp ce forţele lor armate terestre se retrăgeau în direcţia Algeriei.

În această situaţie, Hitler şi-a amintit brusc de politica de colaborare: pe 8 noiembrie 1942 a solicitat să fie adresată guvernului de la Vichy întrebarea dacă Franţa intenţionează să intre în război activ împotriva Angliei şi Statelor Unite. Laval şi Ciano au fost chemaţi la München pentru convorbiri. Însă, având în vedere reţinerea Vichy-ului, care s-a mulţumit doar cu ruperea relaţiilor diplomatice cu Statele Unite, discuţia care a urmat pe 10 noiembrie între Hitler şi Laval nu a avut niciun fel de însemnătate politică. Hitler s-a decis să parieze singur pe cartea militară, să dea la o parte acordul de armistiţiu din 1940 şi să intre în sudul Franţei. A doua zi, trupele germane ocupau teritoriile la vest de Ron, italienii, departamentele la est de râu şi Insula Corsica. Hitler, măcinat de aceleaşi temeri ca şi în 1940, că flota franceză din Toulon ar putea trece de partea inamicilor, a asigurat imediat că acest port nu va fi ocupat în cazul în care flota franceză se va comporta conform dorinţelor germane. Pétain, care încă înainte de invazia germană în sudul Franţei se opusese sfaturilor unor oameni din anturajul său de a pleca

imediat în Africa de Nord pentru a relua lupta de partea aliaţilor, a refuzat acum şi propunerea de a trimite flota în Africa de Nord. Neîncrederea lui Hitler a văzut şi în acest caz, ca singură soluţie, un act militar de forţă: pe 27 noiembrie 1942, armata care îi rămăsese Franţei conform prevederilor armistiţiului a fost luată prin surprindere în cazărmi, dezarmată şi demobilizată. O formaţiune a trupelor SS a pătruns prin surprindere în portul Toulon pentru a trece flota în mâinile germanilor. Însă, în timp ce formaţiunile motorizate germane ocupau cheiurile, flota franceză s-a autoscufundat: într-o scenă care amintea de Scapa Flow, 61 de nave de război, printre care 3 cuirasate şi un portavion, s-au aşezat pe fundul mării. În urma acestor acţiuni, orice soluţionare politică a relaţiilor germano-franceze era definitiv compromisă, iar guvernul de la Vichy îşi pierduse şi ultimul rest de suveranitate.

Încă în timp ce se descâlcea situaţia politică din Africa de Nord Franceză, aliaţii au încercat să ocupe cât mai rapid porturile Bizerta şi Tunis, aflate la o distanţă de 700 km. Pe 28 noiembrie, vârfurile lor s-au lovit însă, deja la 20 km de Tunis, de forţe germane atât de puternice, încât au fost obligate să se întoarcă. Forţele militare ale Axei (armata a 5-a de tancuri condusă de general colonelul von Arnim) au ocupat Tunisia până la Gabès în sud şi au barat linia Tabarca-Fonduk-Faid-Gafsa către vest.

Între timp, armata a 8-a engleză, condusă de generalul Montgomery, avansase necontenit în Libia în urmărirea armatei germano-italiene a Africii, condusă de Rommel. După cucerirea Tobrukului pe 13 noiembrie, şapte zile mai târziu ea intrase deja în Benghazi. După o pauză de mai multe săptămâni, în care şi-a lăsat forţele combatante să avanseze, foarte metodicul Montgomery şi-a continuat ofensiva şi în final, pe 23 ianuarie, a intrat în capitala libiana Tripoli: astfel a fost pierdut şi ultimul vârf al imperiului colonial italian. Atunci când pe 4 februarie Montgomery a depăşit graniţa libiano-tunisiană, a devenit posibilă colaborarea englezilor cu forţele lui Eisenhower în Tunis: comanda supremă a tuturor forţelor combatante aliate din Africa de Nord a fost predată generalului Alexander, care funcţiona în Alger ca locţiitor al comandantului suprem al aliaţilor, generalul Eisenhower.

Armata lui Rommel, completată prin forţe insuficiente şi întărită prin câteva divizii italiene de infanterie, a putut să se oprească din nou abia la linia Mareth, care fusese amenajată de francezi înainte de război pentru apărarea

Tunisiei împotriva italienilor. De aici, Rommel a pornit întâi împotriva americanilor către nord-vest, pentru a susţine un atac al armatei germane din Tunis a lui von Arnim, care avusese o incursiune de succes la Faid pe 14 februarie 1943, în timp ce aliaţii, din cauza interpretării eronate a mesajelor „Ultra”, se aşteptaseră la o ofensivă germană mai la nord, la Fonduk. Rommel, căruia i se puseseră acum la dispoziţie şi forţele blindate ale armatei Tunisiei, a reuşit breşe adânci în trupele americane, neobişnuite cu luptele, la Gafsa şi Faid, şi cucerirea pasului Kasserine. Însă, din cauza întăririlor inamice venite în ajutor, el nu a reuşit să îşi atingă obiectivul de a se întoarce către nord şi de a clătina dinspre sud frontul aliat tunisian: pe 22 februarie, a fost nevoit să iniţieze retragerea şi, până la sfârşitul lunii, să revină la poziţia din care pornise. Această incursiune a lui Rommel i-a costat totuşi pe americani pierderi mari de tancuri şi echipe, printre care aproape 2.500 de prizonieri.

Pe 23 februarie 1943, forţele combatante ale Axei au fost reunite în Tunisia în „corpul de armată Tunis” sub comanda supremă a lui Rommel. Contraatacul întreprins de el pe 6 martie cu 3 divizii de tancuri împotriva englezilor care avansau în faţa liniei Mareth la Médenine, s-a prăbuşit în focul inamic masiv de apărare: intenţiile germane şi data atacului îi erau cunoscute din timp lui Montgomery mulţumită „Ultra”. Pentru Rommel era de acum clar că trebuie evacuat capul de pod tunisian. Însă, în cadrul vizitei sale din 10 martie în cartierul general al Führerului, Rommel nu a reuşit să impună nici măcar o reducere a capului de pod: Hitler i-a ordonat lui Rommel să rămână în Germania şi să îşi restabilească sănătatea afectată, pentru ca la „viitoarele operaţiuni împotriva oraşului Casablanca” să poată prelua din nou comanda. Succesorul lui Rommel în Tunis a devenit generalul-colonel von Arnim.

În noaptea de 20 martie, a început ofensiva lui Montgomery împotriva liniei Mareth (operaţiunea „Pugilist”); Montgomery era informat şi de această dată cu exactitate, prin intermediul „Ultra”, cu privire la mărimea şi aşezarea diviziilor germane şi italiene. După lupte aprige de pătrundere, desfăşurate timp de mai multe zile, pe 7 aprilie vârfurile englezilor, care veneau dinspre sud, s-au întâlnit cu avangarda americanilor din vest: cele două armate ale lui Montgomery şi Eisenhower, ale căror puncte de pornire de pe continentul african se aflau la o distanţă de aproape 3.000 de kilometri, se uniseră. Forţele combatante ale Axei fuseseră respinse din 13 aprilie pe un cap de pod cu o întindere de 130 km pe direcţie nord-sud şi 60 km de la vest la est. Cele

12 divizii foarte slăbite au fost izolate aproape complet printr-o intensă blocadă marină şi aeriană, în care folosirea „Ultra” a avut din nou un rol important, şi au rămas, lipsite de aprovizionare prin Marea Mediterană şi fără susţinere aeriană, fala în faţă cu peste 20 de divizii inamice, cu o copleşitoare supremaţie aeriană. Pe 6 mai, cu un sprijin considerabil aerian şi de artilerie, generalul Alexander a pătruns până în oraşul Tunis şi a segmentai astfel capul de pod în două părţi. Atunci când pe 8 mai s-a pierdut în nord şi Bizerta, partea încercuită din nord a depus armele. Apărătorii încercuirii sudice s-au retras pe Peninsula Cap Bon. Deoarece, din cauza lipsei protecţiei prin avioane de vânătoare şi a penuriei de carburant, flota italiană nu a putut fi angajată, s-a reuşit salvarea din încercuire a doar 700 de oameni, cu vedete rapide şi cu avioane. Pe 13 mai 1943, au fost stinse ultimele urme de rezistenţă ale grupurilor singulare. Generalul-colonel von Arnim şi 252.000 de oameni, jumătate dintre ei germani, au ajuns prizonieri ai aliaţilor.

Roosevelt şi Churchill se întâlniseră deja din 14 până pe 25 ianuarie 1943 în Casablanca împreună cu staffurile lor, pentru a lua decizii strategice pentru perioada de după încheierea cu succes a operaţiunii „Torch”. Pe lângă acestea, trebuia rezolvată o problemă politică nemijlocită, referitoare la relaţia dintre mişcarea de Gaulle şi Africa de Nord Franceză eliberată, unde Giraud îi urmase ca înalt comisar lui Darlan, ucis pe 24 decembrie 1942. La Casablanca, Roosevelt şi Churchill au încercat să contribuie la împăcarea dintre Giraud, care se sprijinea în Africa de Nord pe aparatul administrativ loial guvernului de la Vichy, şi de Gaulle. Însă discuţia dintre de Gaulle şi Giraud nu a avut niciun rezultat, deoarece acesta din urmă a refuzat o curăţare radicală a aparatului funcţionarilor de adepţii guvernului de la Vichy. Problema avea să fie rezolvată doar câteva luni mai târziu, prin creşterea nemulţumirii în ţările anglo-saxone cu privire la susţinerea de către aliaţi a regimului autoritar al lui Giraud: prin faptul că guvernul american i-a retras tot mai mult susţinerea, Giraud a fost nevoit să cedeze şi a acceptat ca pe 3 iunie 1943 să înfiinţeze cu de Gaulle un „Comitet francez pentru eliberare naţională” (CFLN), sub preşedinţia amândurora, din care în final a fost exclus în noiembrie al aceluiaşi an, de către tacticianul mai abil politic de Gaulle. Astfel au fost reunite sub conducerea lui de Gaulle toate forţele de rezistenţă franceze, atât cele din patria-mamă, cât şi cele din teritoriile franceze de dincolo de ocean, cu excepţia câtorva posesiuni din Caraibe.

În evaluarea situaţiei militar-strategice, în timpul Conferinţei de la Casablanca americanii ajunseseră la concluzia că ocuparea forţelor şi a capacităţii de transport a vaselor pentru operaţiunea „Torch” urma să facă imposibilă în anul 1944 marea invazie „Round-up” plănuită pentru Franţa. De aceea, ei doreau să evite orice altă angajare ofensivă în spaţiul Mării Mediterane, spre a putea concentra toate forţele pentru pregătirea „Round-up” pentru primăvara lui 1944. În schimb, ştaiful britanic şi Churchill – care în 1942, în cursul vizitei sale la Moscova se lăudase în faţa lui Stalin cu deschiderea celui „de-al doilea front” în 1943 şi care nu voia să lase timp de multe luni forţele combatante anglo-americane în repaus – doreau o exploatare a succeselor nord-africane, prin noi acţiuni militare în Marea Mediterană. Însă Roosevelt considera că sunt pregătiţi doar pentru o acţiune de debarcare împotriva Siciliei (operaţiunea „Husky”) în iunie sau iulie 1943, pentru a asigura liniile de trafic naval aliat prin Marea Mediterană şi a mări presiunea asupra Italiei. Pe lângă asta, urma să fie combătut pericolul submarinelor şi să fie intensificată ofensiva aeriană împotriva Germaniei. În rest, prioritatea avea să fie alcătuirea forţelor combatante expediţionare pe insulele engleze („Bolero”) şi accelerarea acesteia astfel încât să poată fi executată cel puţin o operaţiune limitată de debarcare în Franţa încă din septembrie 1943, în cazul în care Germania ar fi fost destul de slăbită prin evenimentele din Marea Mediterană, de pe frontul din Rusia şi prin războiul aerian strategic. Operaţiunile din teatrul de război din Orientul îndepărtat urmau să fie lăsate pe plan secund. Cu privire la cererea de „capitulare necondiţionată” a puterilor Pactului tripartit, stabilită, de asemenea, în cadrul Conferinţei de la Casablanca, vom intra în detalii în alt context.

Atunci când s-a întârziat cucerirea Tunisiei, a fost necesară o nouă întâlnire între Roosevelt şi Churchill, care a avut loc între 12 şi 25 mai 1943 la Washington, sub numele de cod „Trident”. Deoarece acum era limpede că, din lipsă de timp şi de capacitate navală, nu mai intra în discuţie o debarcare în Franţa în 1943, această acţiune – care la scurt timp după aceea a primit numele „Overlord” – a fost stabilită definitiv pentru primăvara anului următor, cu data efectivă de 1 mai 1944. Pentru a folosi timpul intermediar şi pentru a nu-i supăra pe sovietici, care până atunci fuseseră nevoiţi să ducă singuri povara cea mai mare, Churchill a insistat ca, după desfăşurarea operaţiunii din Sicilia, care fusese deja stabilită, să aibă loc o debarcare în sudul Italiei,

ca prin mijloace militare şi diplomatice să se obţină ieşirea Italiei din război. Printr-o stabilire în sudul Italiei ar fi fost deschis accesul la Adriatica, ar fi fost posibilă aprovizionarea partizanilor din Iugoslavia, Albania şi Grecia şi poate chiar convinsă şi Turcia să sprijine o manevră diversionistă aliată în Balcani. Însă americanii nutreau bănuiala că astfel urmau să fie înhămaţi pentru interesele imperiale britanice în spaţiul Mării Mediterane: ei nu erau dispuşi să aprobe continuarea ofensivei în Marea Mediterană, lucru care ar fi putut să amâne din nou trecerea Canalului Mânecii.

De aceea, generalul Eisenhower, aflat în Alger, a fost instruit să elaboreze doar planurile actuale în vederea utilizării în continuare în cadrul unei operaţiuni de succes în Sicilia.

Semnalul de început al acestei acţiuni („Husky”) a fost dat de ocuparea insulei stâncoase Pantelleria din strâmtoarea Siciliei, a cărei ocupaţie italiană s-a predat pe 11 iunie 1943 unui corp expediţionar aliat după atacuri aeriene neîntrerupte; apoi, mai era şi ofensiva aeriană începută deja din mai împotriva aeroporturilor din sudul Italiei, din Corsica şi Sardinia, însă mai ales asupra Siciliei, astfel devenind necesară mutarea pe continent a formaţiunilor germane de bombardiere de aici. Superioritatea aeriană a aliaţilor a devenit copleşitoare. Pe 10 iulie armata a 8-a britanică, sub comanda generalului Montgomery a debarcat pe coasta de sud-est a Siciliei, iar armata a 7-a americană, condusă de generalul Patton, mai la vest de ei. Deoarece Hitler – convins prin manevre aliate de diversiune – considerase că îndeosebi Sardinia şi Peloponezul sunt în pericol, pentru apărarea Siciliei, nu au existat iniţial suficiente forţe combatante italiene şi germane a căror mărime şi aşezare le erau oricum cunoscute aliaţilor cu exactitate prin „Ultra”. Pe 22 iulie, americanii au ocupat Palermo şi la sfârşitul lunii, venind dinspre vest, staţionau pe linia St. Stefano-Nicosia. Între timp, Montgomery avansase către Etna. În timp ce la italieni se instalase o fugă în masă, formaţiunile germane conduse de generalul Hube au alcătuit un front legat. Abia cu ajutorul unor noi forţe aduse din Tunis, Montgomery a reuşit să ocupe pe 5 august Catania, pe coasta de est. După ce americanii au ajuns opt zile mai târziu la Randazzo, la marginea nordică a muntelui Etna, a fost necesară retragerea trupelor germane care luptau împotriva englezilor între Etna şi coasta estică, pentru a se evita o încercuire a acestora. Retragerea formaţiunilor germane peste strâmtoarea Messina, care a putut fi realizată inclusiv cu ducerea înapoi a

tuturor materialelor a început sub protecţia unui puternic scut de artilerie antiaeriană. Pe 17 august, americanii au intrat în Mesina: astfel, după 38 de zile de luptă, aliaţii cuceriseră Sicilia, cu pierderi de peste 31.000 de morţi, răniţi şi dispăruţi. Axa a pierdut în aceste lupte 167.000 de oameni, printre care 37.000 de germani. Totuşi, armatele aliate au putut fi ţinute pe loc un timp suficient, pentru a permite conducerii germane dislocarea de noi forţe pentru apărarea unei invazii în Italia.

Acolo avusese loc între timp o răsturnare politică decisivă, care pregătea ruperea Italiei de partenerul german din Axă. După reacţiile militare din spaţiul mediteraneean în 1942/1943, starea de spirit a poporului italian, obosit de război şi ale cărui oraşe erau supuse acum de asemenea atacurilor aeriene ale aliaţilor, s-a întors în tot mai mare măsură împotriva lui Mussolini. Nemulţumirea se răspândise chiar şi în rândurile partidului fascist. Pe 5 februarie 1943, Mussolini a fost obligat chiar să îl demită pe ginerele său aflat în opoziţie, Ciano, din postul de ministru de Externe. Acesta împreună cu o serie de „bătrâni luptători” fascişti ca de Bono, de Vecchi, Grandi, Bottai şi alţii intenţionau ca la momentul oportun să îl înlocuiască pe Mussolini cu un triumvirat de fascişti cunoscuţi, care să scoată Italia din război. Independent de aceştia, adversarii politici ai regimului fascist, îndeosebi conducătorii fostelor partide politice, au conspirat pentru răsturnarea lui Mussolini cu intenţia de a forma un guvern care să negocieze cu aliaţii. Ambele grupări au luat legătura cu regele şi cu armata. Şeful Comando Supremo, generalul-colonel Ambrosio, a promis colaborarea armatei în cazul în care Mussolini ar refuza să se desprindă de Axă. În 1943, timpul devenise deja presant, iar Italia risca să devină un teatru de război. O proclamaţie comună a lui Roosevelt şi Churchill îi îndemna pe 17 iulie pe italieni ca prin renunţarea la conducerea fascistă, să-şi deschidă un nou drum, pe care o „Italie remodelată… ar putea să ocupe un loc onorabil în familia popoarelor europene”. Când, la următoarea sa întâlnire cu Hitler pe 19 iulie la Feltre, Mussolini nu s-a hotărât să-i transmită acestuia – în ciuda presiunilor lui Ambrosio – că Italia ajunsese la capătul puterilor, s-a trecut la acţiune. Conducătorii fascişti potrivnici au obţinut de la Mussolini convocarea Marelui Consiliu Fascist pentru 24 iulie la Dino Grandi, unde după dezbateri agitate şi în ciuda opoziţiei lui Mussolini s-a ajuns la decizia majoritară ca regele să fie rugat să preia din nou comanda supremă a armatei – pe care i-o delegase lui Mussolini pe 10 iunie 1940 – şi ca

toate organele de stat (coroana, Marele Consiliu, guvernul, parlamentul şi corporaţiile) să-şi reia toate funcţiile constituţionale. Astfel, fără voie, opoziţia fascistă a eliminat răsturnarea din cealaltă parte. Când, după acest vot de neîncredere al propriului partid, Mussolini a apărut a doua zi în audienţă la rege, a fost convins de acesta să se retragă, iar la părăsirea reşedinţei a fost arestat de carabinieri fideli regelui „pentru protecţia propriei persoane” şi transportat cu o ambulanţă într-o cazarmă până când în final, după mai multe staţii intermediare, a fost dus într-un hotel de munte la Gran Sasso în Abruzzo. Regele l-a numit pe fostul şef al Comando Supremo, mareşalul Badoglio, şef al guvernului şi l-a însărcinat cu formarea unui minister din specialişti fără antecedente politice – însă fără reprezentanţi ai direcţiilor politice antifasciste. Astfel că planurile opoziţiei fasciste au fost zădărnicite, însă au fost dezamăgite iniţial şi aşteptările politicienilor democraţi: Badoglio a declarat starea excepţională, a dizolvat partidul fascist, interzicând însă totodată şi înfiinţarea altor partide şi activitatea lor până la sfârşitul războiului. Deşi scopul noului guvern de a scoate cât mai repede Italia din război, regele şi Badoglio au fost nevoiţi să declare oficial că Italia va continua lupta de partea Germaniei, deoarece orice alt tip de acţiune ar fi atras după sine ocuparea imediată de către germani şi instalarea unui guvern fascist de tip Quisling. Despre o schimbare bruscă de front cu preluarea unei lupte armate împotriva Germaniei nici nu putea fi vorba: în Italia nu staţionau decât 18 divizii italiene de infanterie, abia mobile, şi un număr de divizii de apărare a coastelor, prost înarmate, în timp ce 38 de divizii italiene staţionau ca trupe de ocupaţie în sudul Franţei, în Corsica şi în Balcani. O astfel de schimbare de front ar fi fost posibilă numai cu un sprijin imediat din partea aliaţilor, şi chiar şi aşa Italia ar fi devenit inevitabil un câmp de luptă. Hitler, care nu îşi făcea niciun fel de iluzii cu privire la adevărata atitudine a noului guvern italian, a început imediat dislocarea de forţe către Italia de Nord sub pretextul că trecătorile din Alpi trebuiau protejate împotriva unei aterizări a aliaţilor şi nordul Italiei apărat împotriva unei invazii. Însă adevărata sarcină a acestor forte, reunite mai târziu sub comanda lui Rommel în corpul B de armată, era să ocupe toate poziţiile-cheie din ţară în cazul unei desprinderi a Italiei şi să întreprindă un atac rapid împotriva flotei italiene în La Spezia. Au fost luate măsuri şi pentru dezarmarea garnizoanelor italiene staţionate în sudul Franţei şi în Balcani. Însă aceste măsuri nu s-au pus imediat în aplicare (cazul „Axa”)

pentru a nu oferi guvernului Badoglio pretextul pentru a trece de partea inamică.

Încă din 4 august, guvernul Badoglio se adresase aliaţilor prin intermediul reprezentanţei sale diplomatice din Lisabona, solicitând începerea de negocieri secrete. Ca urmare, pe 19 august s-a ajuns la o primă întâlnire a negociatorului italian, generalul Castellano, cu şeful de Stat Major al lui Eisenhower, generalul Bedell Smith, şi cu generalul englez Strong în cadrul ambasadei britanice din Lisabona. În timp ce Castellano dorea să negocieze totuşi cu privire la cum ar putea intra Italia cel mai bine de partea puterilor occidentale în lupta împotriva Germaniei, reprezentanţii aliaţilor nu au putut să îi prezinte decât deciziile stabilite de Churchill şi Roosevelt în cadrul Conferinţei de la Québec, aflată tocmai în desfăşurare, cu privire la capitularea militară necondiţionată, prin care Italia era tratată ca un inamic învins şi nu ca un viitor aliat. Ei au putut doar să declare că o modificare a acestor condiţii ar depinde de sprijinul activ pe care Italia l-ar oferi aliaţilor împotriva Germaniei. Castellano a revenit la Roma cu condiţiile de armistiţiu, fără să-şi fi îndeplinit misiunea. Condiţiile prevedeau următoarele: oprirea imediată a tuturor acţiunilor de luptă şi predarea părţii italiene de pe continent şi a insulelor forţelor combatante aliate, dislocarea flotei şi a forţelor aeriene în vederea demobilizării în puncte care urmau să fie stabilite, predarea prizonierilor de război şi retragerea trupelor italiene de pe toate teatrele de război. Condiţiile politice şi economice urmau să fie transmise ulterior. Atunci când Castellano s-a întâlnit din nou cu Bedell Smith pe 31 august în Sicilia, el a explicat că, din cauza represaliilor germane, proclamarea armistiţiului de către guvernul italian ar fi posibilă numai după ce ar fi debarcate minimum 15 divizii aliate pe teritoriul Italiei – majoritatea la nord de Roma. Deoarece prima debarcare era prevăzută cu numai cinci divizii aliate, şi anume în sudul Italiei, Bedell Smith a fost obligat să refuze această propunere a italienilor şi, din motive de siguranţă militară, să nu ofere niciun fel de informaţii cu privire la momentul şi volumul operaţiunilor planificate. Eisenhower a mărturisit totuşi că o divizie aeropurtată va ateriza în apropierea Romei pentru a-i ajuta pe italieni la apărarea capitalei împotriva trupelor germane – în cazul în care italienii ar avea în propriile mâini aeroporturile necesare şi ar fi în stare să le apere.

Însă acceptarea sau refuzarea condiţiilor aliaţilor trebuia să aibă loc până la miezul nopţii între 1 şi 2 septembrie.

Castellano s-a deplasat din nou la Roma şi a revenit în Sicilia cu acceptul guvernului său: pe 3 septembrie, în aceeaşi zi în care primele trupe debarcau în vârful cizmei italiene – au fost semnate la Siracuza condiţiile de armistiţiu. În după-amiaza de 8 septembrie, cu puţin timp înainte de debarcările principale prevăzute, Eisenhower a considerat că este momentul potrivit pentru anunţarea prin radio a armistiţiului. Deşi aterizarea aliaţilor la Roma nu a putut avea loc, deoarece aeroporturile fuseseră deja ocupate de germani, Badoglio a trebuit să dea citire la radio condiţiilor de armistiţiu. Când trupele germane au declanşat represaliile şi au început să încercuiască Roma, regele, Badoglio şi guvernul său au reuşit să scape către Brindisi, în spatele liniilor aliaţilor. Flota italiană, care, conform condiţiilor de armistiţiu, ieşise în larg de la Genova şi La Spezia către Malta, a fost atacată de bombardiere germane la vest de Sardinia şi nava-amiral „Roma” a fost scufundată de bombe planoare de tip nou, telecomandate. Restul flotei împreună cu o altă formaţiune ieşită în larg din Tarent au ajuns cu bine în Malta. Astfel partenerul Axei, Italia, ieşise practic din război: Mussolini, eliberat pe 12 septembrie din Gran Sasso de o trupă de vânători paraşutişti germani condusă de Hauptsturmführer[18] SS Skorzeny, a înfiinţat şase zile mai târziu în Salo, la lacul Garda, o „Republică Fascistă”, al cărei guvern s-a socotit sângeros cu toţi „trădătorii”, dar care în rest ducea o existenţă în umbră, sub dominaţie germană. Partizanii mişcării italiene de rezistenţă, care stabiliseră legături cu guvernul Badoglio, luptau împotriva miliţiilor lui Mussolini şi a forţelor de ocupaţie germane. Guvernul Badoglio stătea ca un guvern-marionetă sub supravegherea unei comisii aliate în Brindisi şi era încolţit de opoziţia democrată, care cerea răsturnarea monarhiei compromise. Teritoriile italiene ocupate de puterile occidentale au fost administrate iniţial de un guvern militar aliat. Pentru a-şi consolida propria poziţie, guvernul Badoglio a declarat în final pe 13 octombrie 1943 război Germaniei, a participat cu forţe combatante la campania din Italia şi a făcut astfel din Italia o putere „cobeligerantă” de partea aliaţilor. Schimbarea de front a Italiei nu a putut să salveze ţara de destinul tragic de a deveni câmp de luptă pentru puterile străine – ba chiar devenise teatru al unui război fratricid.

18 Grad în SS, comparabil cu cel de căpitan în armată (n. tr.)

La Conferinţa de la Québec, care a avut loc între 14 şi 24 august 1943 sub numele de cod „Quadrant”, Churchill şi Roosevelt au acordat din nou prioritate operaţiunii „Overlord” în faţa tuturor celorlalte operaţiuni şi şi-au dat acordul pentru primele planuri elaborate la Londra de stafful anglo-american „COSSAC” (Chief of Staff to the Supreme Allied Commander), sub conducerea generalului-locotenent britanic Morgan. În plus, aprobaseră planurile lui Eisenhower pentru viitoarea desfăşurare a războiului în spaţiul Mării Mediterane, care urma să aibă loc pe lângă pregătirea acţiunii „Overlord”, cu forţele rămase disponibile: traversarea strâmtorii Messina (operaţiunea „Boytown”) şi o debarcare în Golful Salerno (operaţiunea „Avalanche”), pentru a pune stăpânire pe portul Neapole şi pentru a construi un front transversal pe peninsula italiană, cât se poate de departe spre nord, care, conform vorbelor lui Churchill, pe lângă „al doilea front” pregătit în Anglia, avea să preia rolul unui „al treilea front”.

Pe 3 septembrie, armata a 8-a engleză, sub conducerea lui Montgomery, a trecut strâmtoarea Messina către Calabria, unde forţele germane au opus doar o rezistenţă de întârziere, pentru a câştiga timp în vederea construirii unei poziţii de apărare în centrul Italiei. De aceea, englezii au avansat rapid din vârful cizmei italiene. Deoarece după încheierea armistiţiului nu mai era necesar să se ia în calcul o opoziţie a flotei italiene, pe 9 septembrie, flota engleză a reuşit să debarce la Taranto o divizie, care a ocupat curând şi tocul cizmei. Acţiunile englezilor în sudul Italiei erau menite însă doar să abată atenţia forţelor germane de la debarcarea principală de la Salerno, care s-a desfăşurat, de asemenea, pe 9 septembrie, de către armata a 5-a americană, sub conducerea generalului Clark. Datorită „Ultra” atacatorilor le erau bine-cunoscute forţele armatei a 10-a germane (generalul von Vietinghoff), pe care trebuiau să le ia în calcul ca inamici în acesta operaţiune; era vorba despre o divizie la Salerno şi încă două la nord de acesta, în spaţiul Neapole, care ambele au fost aduse rapid. Forţele chemate, de asemenea, de Vietinghoff din Calabria au întârziat din cauza lipsei de carburanţi: abia pe 13 septembrie şi încă o dată trei zile mai târziu au putut fi purtate contraatacuri germane împotriva capului de debarcare de la Salerno, care, după succese iniţiale, au eşuat ca urmare a artileriei navale inamice şi a bombardamentelor aeriene. Englezii care se apropiau în grabă dinspre sud au reuşit pe 19 septembrie să facă joncţiunea cu trupele de la capul de debarcare. Când, trei zile mai târziu,

au debarcat puternice forţe aliate şi la Bari, pe partea Adriaticii, armata a 10-a şi-a retras forţele pe o linie, care trecea la nord de Salerno, de-a curmezişul teritoriului italian. Lor le stăteau în faţă americanii pe fâşia vestică, îngustă, în timp ce pe o porţiune mult mai lată în est avansau englezii care pe 25 septembrie au ocupat aeroportul de la Foggia; acesta fusese unul dintre obiectivele strategice principale ale aliaţilor în sudul Italiei, ca bază pentru bombardierele de cursă lungă împotriva industriei din estul Germaniei, care nu a putut fi atinsă până atunci din Anglia, şi împotriva câmpurilor petrolifere de la Ploieşti. Pe coasta de vest a căzut pe 1 octombrie în mâinile aliaţilor şi cel de-al doilea obiectiv principal, portul Neapole. Până la începutul lui noiembrie, armata a 10-a germană s-a retras în aşa-numita „poziţie Gustav", a cărei pregătire o dispusese comandantul suprem al forţelor combatante (corpul C de armată) staţionate în sudul Italiei, feldmareşalul Kesselring, şi care se întindea de la vărsarea râului Gangliano în Marea Tireniană şi prin folosirea masivelor muntoase şi a râului Sangro până la vărsarea acestuia în Marea Adriatică.

Pe flancul forţelor germane de pe partea continentală a Italiei, se pierduseră între timp Sardinia şi Corsica. În schimb, situaţia militară a forţelor de pe partea continentală a Italiei evoluase mai bine decât prevăzuse conducerea germană: dezarmarea forţelor combatante italiene se desfăşurase aici aproape fără ciocniri şi avansul aliaţilor fusese oprit mult mai devreme şi mult mai în sud decât se aşteptaseră. De aceea, conducerea germană şi-a modificat planurile. În loc să se retragă într-o luptă de întârziere pe poziţia din Apenini, care se afla în construcţie, unde sub comanda lui Rommel urma să fie stopată acţiunea inamică, acum armata a 10-a urma să apere poziţiile amplasate cât mai departe înspre sud, mai ales pentru a amâna cât de mult posibil ameninţarea aeriană a teritoriului Reich-ului. Kesselring, care contrar opiniei lui Rommel, susţinuse dintotdeauna că este posibilă o apărare a Italiei la sud de Roma, a fost numit pe 21 noiembrie „comandant suprem sud-vest" şi armata a 14-a, care până atunci construise poziţia de apărare a Apeninilor şi a coastelor nord-italiene, a fost subordonată corpului său C de armată. Rommel şi Statul Major al corpului său G de armată a fost trimis către vest, pentru a pregăti acolo apărarea împotriva aşteptatei invazii.

Pentru a evita o îngheţare a frontului italian, în noiembrie şi decembrie 1943 aliaţii au efectuat atacuri violente împotriva „poziţiei Gustav" germane,

însoţite de atacuri aeriene şi foc de artilerie, care însă nu au dus decât la succese locale. Rigidizarea frontului a fost provocată de începerea perioadei de vreme rea, care a împiedicat angajarea forţelor aeriene aliate, însă înainte de toate prin retragerea din teatrul de război italian a forţelor şi a vehiculelor de debarcare necesare pentru manevra de flancare, deoarece americanii ţineau imperturbabil la hotărârea luată la Québec, şi anume că pregătirile pentru „Overlord” aveau prioritate. Printr-un apel la Roosevelt, Churchill a obţinut în final ca măcar o parte dintre vehiculele pentru debarcare să fie aduse în Anglia abia în primăvara lui 1944, în loc de toamna lui 1943, înaintea începerii furtunilor de iarnă – o măsură care a contribuit la amânarea acţiunii „Overlord” pentru începutul lui iunie 1944. Ea a permis totuşi executarea a încă unei operaţiuni de debarcare (operaţiunea „Shingle”) în spatele frontului german din Italia, pentru a aduce din nou frontul în mişcare. Eisenhower, care la trecerea dintre ani şi-a predat postul de comandant suprem al forţelor aliate în Marea Mediterană generalului britanic Wilson, pentru ca pe 14 februarie 1944 să preia oficial comanda supremă a invaziei din Franţa, sprijinise această acţiune înainte de plecare. Într-o acţiune comună cu un atac al americanilor pe cursul inferior al râului Gangliano, în noaptea de 22 ianuarie, 2 divizii aliate, conduse de generalul american Lucas, au debarcat în mod cu totul surprinzător pe coasta de vest, la Anzio şi Nettuno, la circa 100 km în spatele frontului german. Însă, în loc să lovească imediat în spatele armatei a 10-a, împotriva unei rezistenţe iniţiale abia existente, Lucas s-a mulţumit să construiască un cap de debarcare. Comandantul suprem al armatei a 5-a americane şi superiorul lui Lucas, generalul Clark, a justificai această măsură prin recepţionarea de mesaje „Ultra” cu privire la ordinul de aducere a mai multor divizii germane din Italia de Nord, sudul Franţei, Germania şi Balcani pentru înlăturarea capului de pod – veşti din care ar fi trebuit trasă, de asemenea, concluzia necesităţii unei acţiuni rapide. În orice caz, Lucas a trecut la atac abia pe 30 ianuarie, însă abia dacă avansa un pic împotriva forţelor aduse: conform spuselor lui Churchill, aliaţii debarcaseră în locul unei „pisici sălbatice”, „o balenă eşuată”. Hitler era hotărât să le pregătească aliaţilor o înfrângere la Nettuno, care ar fi urmat să îi oprească din orice altă acţiune de debarcare pe continentul european. Armata a 14-a, însărcinată cu apărarea (generalul-colonel von Mackensen), a fost întărită până la mijlocul lui februarie şi dotată din belşug cu tancuri, tunuri de asalt şi

artilerie. Până la sfârşitul lunii ea a desfăşurat două ofensive împotriva capului de debarcare, care însă, după succese iniţiale, au trebuit să fie întrerupte din cauza pierderilor grele: devenea evident faptul că forţele germane nu erau suficiente pentru înlăturarea capului de debarcare, dar şi că inamicii erau prinşi în încercuire şi nu puteau stabili niciun fel de legătură cu frontul lor din sud.

Între timp, pe aripa de vest a frontului principal continuaseră cu aceeaşi intensitate luptele pentru deschiderea văii Liri, prin care Via Casilina duce către Roma. Pe înălţimile din Cassino, care domină intrarea pe vale, americanii au suferit pierderi atât de grele, încât în primele zile din februarie a fost necesară înlocuirea lor cu forţe neozeelandeze, cedate de armata a 8-a engleză. În timp ce mănăstirea de pe Monte Cassino – ale cărei obiecte valoroase de artă fuseseră mutate la Vatican cu ajutorul germanilor – nu fusese implicată de partea germană în sistemul de apărare, aliaţii au bănuit că acolo există posturi de observaţie germane, care conduceau focul ucigaş de apărare împotriva trupelor de atac. De aceea, după ce în prealabil au avertizat călugării printr-un atac aerian asupra mănăstirii, au pornit la următorul atac masiv pe 15 februarie 1944, în care au fost lansate 450 de tone de bombe. Ruinele au fost ocupate de divizia 1 germană de vânători paraşutişti care, datorită beciurilor boltite, aveau o bază ideală de apărare. După mai multe atacuri, desfăşurate cu un consum uriaş de bombe şi grenade, pe 23 martie a fost necesară din nou stoparea ofensivei aliate: încercarea de pătrundere frontală împotriva frontului principal german eşuase. A intervenit o perioadă mai lungă de acalmie, în timp ce, în condiţiile slăbirii frontului din Adriatica, generalul Alexander pregătea o lovitură masată în flancul stâng. Când după o puternică pregătire aeriană şi prin artilerie, pe 11 mai a început atacul prin surprindere, frontul german de la sud de Liri s-a prăbuşit în trei zile. Pe 18 mai erau pierdute valea Un în sud oraşul Cassino, ameninţat cu încercuirea, şi mănăstirea. Formaţiunile americane şi franceze şi-au continuat pătrunderea în Monti Lepini, către nord-vest. Pe 25 mai, s-au unit cu trupele din capul de debarcare, lucru prin care întregul front german din Italia, în sud, era flancat de la Liri până la Munţii Albaniei de forţe inamice şi devenise imposibil de susţinut. Pe 4 iunie 1944 – cu două zile înainte de invazia din Normandia –, aliaţii au intrat în Roma, declarat „oraş deschis”. Retragerea formaţiunilor zdrobite pe aripa de vest a frontului german a făcut necesară şi retragerea

aripii amplasate în zigzag de la Adriatica, pentru a păstra legătura. Pe parcursul următoarelor două luni, germanii s-au retras pe poziţia Apeninilor, aflată de multă vreme în construcţie, între La Spezia şi Rimini – pe „Linia verde”.

În timp ce armatele aliate se îndreptau dinspre Roma către Apenini, între conducerea militară americană şi cea engleză din nou nu s-au înţeles în problema strategiei din Mediterană. Comandantul suprem aliat din Marea Mediterană, generalul britanic Wilson, propunea o continuare în forţă a campaniei din Italia, printr-o incursiune în câmpia Padului cu o debarcare ulterioară în Istria, pentru a avansa apoi prin depresiunea Ljubljanica înspre câmpia ungară şi spre Austria. Această operaţie ar fi servit – astfel argumentau englezii – scopului de a atrage forţe germane din Normandia, ca şi debarcarea în sudul Franţei (operaţiunea „Anvil”) decisă în noiembrie 1943 în cadrul Conferinţei de la Teheran. În schimb, generalul Eisenhower şi şeful de Stat Major american, susţineau în continuare acţiunea „Anvil”. Nici intervenţia lui Churchill la Roosevelt nu a dus la niciun rezultat: cel din urmă s-a pronunţat împotriva unei „campanii în Balcani” şi a atras atenţia asupra faptului că la Teheran, în faţa lui Stalin, se decisese deja acţiunea din sudul Franţei. Deoarece americanii nu puteau fi abătuţi de la punctul lor de vedere, generalului Wilson i s-a dat în sfârşit în 2 iulie ordinul de a pregăti operaţiunea „Anvil” pentru 15 august 1944. Acest lucru însemna că de pe frontul italian urma să fie retrase puternice forţe, probate în luptă, şi să fie înlocuite cu formaţiuni lipsite de experienţă.

În timp ce pe flancul vestic al „poziţiei verde”, care trecea prin partea înaltă a Apeninilor, şi la care armata a 5-a americană a ajuns la începutul lui septembrie 1944, s-a ajuns la un război poziţional, în 25 august, armata a 8-a britanică a trecut din partea Adriaticii străbătută de dealurile Apeninilor la străpungerea către câmpia Padului. Pe 13 septembrie, americanii au început atacul către Bologna în partea centrală a frontului german, unde Apeninii sunt străbătuţi de numeroase trecători montane, au străpuns „poziţia verde” şi au putut fi opriţi doar pe 27 octombrie, puţin înainte de Bologna. Între timp, pe 20 septembrie englezii cuceriseră Rimini. Însă vremea ploioasă şi din cauza căreia multe dintre râurile care urmau să fie traversate au ieşit din matcă şi au transformat zona într-o mlaştină, nu a permis armatei engleze să ajungă decât până la Gesena. O îmbunătăţire temporară a vremii a permis pe 9

noiembrie ocuparea localităţii Forli, apoi vremea şi solul de pe frontul italian nu au mai permis nicio ofensivă până la sfârşitul anului: operaţiunile aliaţilor pe frontul de sud al „fortăreţei Europa” ajunseseră într-un punct de repaus pentru anul 1944, fără să se fi obţinut pătrunderea către câmpia din Italia de Nord.

Capitolul 5

Lupta celor două puteri continentale europene în Est 1943/1944: avansul sovietic pe linia Vistula-Carpaţi şi desprinderea Finlandei de Germania

În timp ce puterile occidentale deveneau ofensive pe frontul din Marea Mediterană al „fortăreţei Europa” şi pregăteau invazia din Normandia, între cele două puteri continentale – Germania şi Rusia sovietică, aveau loc lupte aprige. Străpungerea sovietică de pe Don şi atacul sovietic de pe frontul Gir din decembrie 1942 puseseră întregul front de est în mişcare, la sud de Cotul Donului de la Novaia-Kalitava. Ofensivele sovietice aveau ca obiectiv Rostovul şi Marea Azov, pentru a separa toate forţele germane staţionate la sud de Don şi în Caucaz.

Având în vedere situaţia care se acutiza ameninţător, şeful Statului Major al armatei, Zeitzler, a reuşit în final să îi smulgă lui Hitler în noaptea de 28 decembrie 1942 ordinul de retragere treptată a corpului A de armată din Caucaz, a cărui comandă fusese preluată pe 22 noiembrie de generalul-colonel von Kleist. În timp ce o parte a corpului de armată se retrăgea către nord peste Don prin zona gâtuită de la Rostov, menţinută cu mari eforturi, grosul s-a retras către vest, pe capul de pod Kuban, care prin Peninsula Kerci păstra încă legătura cu Crimeea. Din ordinul lui Hitler, circa 400.000 de oameni au fost ţinuţi în acest cap de pod timp de luni în şir, fiind eliminaţi pentru luptele de apărare din sudul Rusiei. Hitler spera ca prin aceştia să ţină legate puternice forţe inamice şi, într-o bună zi, să pornească de aici din nou pentru cucerirea câmpurilor petrolifere din Caucaz. În timpul desfăşurării acestor mişcări de retragere, un atac al „frontului sovietic Voronej” şi al „frontului de sud-vest”, început pe 14 ianuarie 1943, a obligat şi flancul nordic al corpului B de armată, care mai staţiona încă pe Don, să se retragă până pe cursul superior al Donețkului. Între Voronej pe Don şi Voroşilovgrad pe Donețk s-a format o breşă a frontului de 350 km, în care grupuri de luptă singulare mai opuneau încă rezistenţă locală.

În această situaţie de criză, la mijlocul lui februarie, întreaga secţiune sudică a frontului de est german, de la Rostov până la Bielgorod – care a fost

pierdut pe 9 februarie – a fost preluată de corpul de armată Don sub conducerea feldmareşalului von Manstein, care din acel moment a primit denumirea „corpul de armată Sud”. Forţele care li s-au alăturat din Nord, nevoite să predea oraşul Kursk, şi care au reuşit să alcătuiască din nou un front abia în faţa oraşului Sumî au fost alocate corpului de armată Centru, aflat sub comanda feldmareşalului von Kluge. În sudul extrem, corpul A de armată, sub conducerea lui von Kleist, avansat între timp la gradul de feldmareşal, a preluat Crimeea şi capul de pod de pe râul Kuban.

Între timp, între cele două corpuri de armată Centru şi Sud, sovieticii ocupaseră Harkovul, trecuseră Doneţkul pe un front lat de 200 km, de ambele părţi ale oraşului Izium, şi avansaseră către sud-vest. Ei intenţionau să ajungă la trecerile peste Nipru de la Dniepropetrovsk şi Zaporojie, pe unde treceau liniile de aprovizionare pentru corpul Sud de armată.

Pentru a rezolva situaţia critică în care se afla flancul stâng, von Manstein dorea să scurteze flancul său drept prin retragerea de pe Don şi Doneţk pe râul Mius şi să angajeze forţele eliberate astfel într-un contraatac împotriva ameninţătorului avans al sovieticilor în flancul său. Însă Hitler a refuzat iniţial o predare de bunăvoie şi doar a unei părţi din teritoriile de pe Doneţk, atrăgând atenţia asupra importanţei rezervelor de cărbuni de acolo pentru economia războiului. Abia după o convorbire de patru ore în cartierul general al lui Hitler, von Manheim a reuşit în final, pe 6 februarie, să obţină aprobarea pentru planurile sale. Pe 14 februarie, a fost evacuat Rostovul. Apoi, pe 19 februarie, sovieticii au blocat linia principală de aprovizionare a corpului de armată, linie care venea de la Dniepropetrovsk. Hitler, care venise pentru convorbiri la Zaporojie, în cartierul general al lui Manstein, a fost nevoit să zboare înapoi la Vinniţa, deoarece siguranţa sa era ameninţată de inamicii care se apropiaseră deja la 60 km de localitate. În final, pe 21 februarie, forţele lui von Manstein au reuşit să treacă la contraofensivă. În decursul câtorva zile a fost închisă breşa frontului şi cele două armate sovietice de pe „frontul de sud-vest”, lovite greu, au fost respinse dincolo de Doneţk. Pe 14 martie, s-a reuşit recucerirea Harkovului, şapte zile mai târziu şi a Belgorodului. Apoi, începerea perioadei de noroaie ale primăverii a pus capăt operaţiunilor: campania de iarnă 1942/1943 fusese astfel încheiată cu un nou succes german şi se reuşise din nou stabilizarea segmentului sudic al frontului german de est.

Trupele germane staţionau cam în aceeaşi poziţie din care porniseră în 1942 la ofensiva de vară. Însă câte jertfe fusese nevoită să aducă armata germană între timp! Fuseseră pierdute o armată germană şi trei armate aliate, cu un total de 50 de divizii şi cantităţi uriaşe de materiale de război. Celelalte pierderi dădeau un total de valoare de luptă de circa 25 de divizii. Raportul de forţe al ambilor inamici se modificase fundamental de atunci. Producţia industriei sovietice de armament, care iniţial scăzuse prin pierderea unor importante surse auxiliare şi prin relocare şi construirea unor noi fabrici dincolo de Urali, a crescut începând cu toamna lui 1942: de exemplu, producţia lunară de tancuri a atins în 1943 un număr de circa 2.000 de bucăţi. În acel an au fost produse în total 16.000 de tancuri mijlocii şi grele, 4.000 de tunuri cu afeturi autopropulsate şi 3.500 de tancuri uşoare – aceasta însemnând de patru ori producţia anului 1941. În afară de producţia celor mai bune tancuri de greutate medie din război, de tip T 34, sovieticii au fost în toamna lui 1943 şi în situaţia de a opune noului tanc german „Tiger” tancurile lor grele „Stalin”. La producţia mărită de armament s-a adăugat şi rezervorul sovietic de oameni, aparent inepuizabil: în martie 1943, celor 159 de divizii germane de pe frontul de est le stăteau în faţă 600 de formaţiuni similare sovietice. În decisivul segment sudic, corpul german de armată de acolo dispunea de doar 32 de divizii pentru o lungime a frontului de 700 km; în schimb, sovieticii aveau 341 de formaţiuni. Luând în considerare mărimea mai redusă a formaţiunilor sovietice individuale, raportul de forţe din segmentul sudic era de 1 la 7, la corpurile de armată Nord şi Centru, de 1 la 4.

Şi pe fronturile acestor din urmă corpuri de armată, sovieticii desfăşuraseră în timpul iernii 1942/1943 atacuri violente, care însă s-au soldat în general doar cu succese locale. Doar pe flancul de nord al arcului avansat mult de la Rjev al grupului de armată Centru, sovieticii au reuşit o pătrundere a frontului şi au reuşit să aplice la mijlocul lui ianuarie forţelor germane încercuite circa 7.000 de oameni, la Velikiye Luki, un „Stalingrad” la scară mai mică, deoarece Hitler le interzisese acestor forte o ieşire din încercuire atunci când acest lucru ar mai fi fost încă posibil. În plus, sovieticii reuşiseră despresurarea Leningradului, care fusese asediat pe partea de uscat timp de 17 luni.

Marea ofensivă sovietică din sectorul sudic şi atacurile permanente împotriva sectoarelor de nord şi de centru ale frontului de est solicitaseră la

maximum forţele germane în iarna 1942/1943. Când a mai fost necesară şi trimiterea de divizii în Tunisia, a devenit limpede că armata din est trebuia să depăşească orice criză ar fi apărut, fără să se poată baza pe niciun fel de rezerve considerabile. În această situaţie, Zeitzler a reuşit să obţină aprobarea lui Hitler pentru două scurtări ale frontului: evacuarea încercuirii de la Demiansk şi a arcului de front de la Rjev. Prin aceste scurtări, corpurile de armată Nord şi Centru dispuneau din nou de fronturi consolidate şi s-a reuşit obţinerea de 20 de divizii de rezervă. Astfel, la începutul primăverii anului 1943, se reuşise depăşirea exterioară a crizei de pe întregul front german de est, provocată de obiectivele vizionare ale lui Hitler din vara şi toamna lui 1942 – pentru că şi forţele Armatei Roşii aveau nevoie de o pauză de refacere şi completare. Şi totuşi, la nivel global, situaţia generală se înrăutăţise pentru conducerea germană a armatei: termenul care i se dăduse pentru înfrângerea Uniunii Sovietice, încă dinainte să se ia în calcul o debarcare a americanilor şi englezilor în vestul Europei, trecuse fără rezultate decisive. După ce două campanii de vară se soldaseră fără eliminarea inamicului sovietic, mai rămânea o singură perspectivă: de a-l aduce la o remiză în cadrul unei defensive strategice, cu puternice lovituri parţiale care să provoace pierderi grele de oameni şi materiale, pentru a pregăti astfel o soluţie politică în Est. Pentru aceasta trebuiau însă exploataţi acei factori care făceau ca armata germană să fi încă superioară Armatei Roşii – după cum o dovedise în bătăliile de pe Donеţk şi de la Harkov: conducerea mai flexibilă şi mobilitatea mai mare în condiţii de vreme relativ normale. În Est, era suficient spaţiu pentru angajarea acestor factori în scopul de a evita cu agilitate încercările sovietice de străpungere, pentru ca apoi, prin contralovituri iscusite, să se reuşească spargerea forţei de atac a inamicului sovietic şi, în timp, disiparea acesteia. Însă, făcând abstracţie de problematica unei soluţii politice, deja pe parte militară, acestor factori de superioritate ai armatei germane le stătea în faţă un obstacol esenţial: propriul comandant suprem, Adolf Hitler. Rigiditatea operativă a acestuia, „menţinerea cu orice preţ” impusă de el, care a permis inamicului distrugerea unor întregi armate germane, avea să împiedice orice apărare mobilă şi să consume în asemenea măsură armata, încât în curând nu mai putea face faţă sarcinilor impuse. Cuprinşi de o îngrijorare justificată, înalţii ofiţeri – nu numai cei ai armatei de Est – căutau o soluţie care să nu lezeze prestigiul lui Hitler şi care să ofere totuşi garanţia unei conduceri

militare profesioniste a armatei. Deoarece nu s-ar fi putut obţine o demisie a lui Hitler de la conducerea supremă a armatei, pe care o preluase în timpul crizei din iarna lui 1941, după demiterea feldmareşalului general von Brauchitsch, el trebuia să fie convins să numească un şef de Stat Major unitar al Wehrmacht-ului sau măcar a unui „comandant suprem pentru Est”, care să se bucure de încrederea sa şi care, înarmat cu autoritatea necesară, să acţioneze pe proprie răspundere. În cadrul amintitei convorbiri din 6 februarie 1943, feldmareşalul von Manstein a încercat zadarnic să îi sugereze această idee, la fel, cu alte ocazii, şi alţi înalţi militari, ca feldmareşalul Milch, generalul-colonel Guderian şi generalul Zeitzler. Însă, în timp ce această „opoziţie” a feldmareşalilor reprezenta numai o expresie a unei crize de conducere şi viza doar rezolvarea deficienţelor din domeniul militar, în lunile care au urmat Stalingradului, furia şi deznădejdea împotriva metodelor de conducere ale lui Hitler au făcut ca un grup de ofiţeri mai tineri, uniţi în jurul primului ofiţer al Statului Major General al corpului de armată Centru, colonelul von Tresckow, să devină activ în o cu totul altă direcţie. Acest grup luase deja legătura de mai multă vreme cu cercul conspiratorilor grupaţi în jurul generalului-colonel Ludwig Beck şi Carl Friedrich Goerdeler – acel cerc de opoziţie care se întorsese împotriva regimului naţional-socialist şi urmărea o lovitură de stat politică. Tresckow a încercat zadarnic să îl convingă pe superiorul său, feldmareşalul von Kluge, de necesitatea înlăturării lui Hitler şi, prin intermediul generalului-maior Oster de la apărare, a luat legătura cu şeful Administraţiei generale a armatei, generalul Olbricht, care pregătea la Berlin, din punct de vedere tehnic, lovitura de stat militară. În final, el s-a hotărât să acţioneze fară ştirea lui von Kluge: în timpul unei vizite a lui Hitler în Cartierul General al corpului de armată din Smolensk, pe 13 martie 1943, a fost pusă pe furiş o bombă cu ceas în avionul lui Hitler, însă dispozitivul de declanşare nu a funcţionat. Nici feldmareşalii şi nici conspiratorii nu îşi atinseseră obiectivul: destinele naţiunii şi ale operaţiunilor armatei au rămas în puterea lui Hitler, ale cărui intervenţii în conducerea militară aveau să aibă şi pe viitor efecte dezastruoase.

Acum, conducerea germană urma să cadă de acord asupra planurilor de operaţiuni de după perioada de noroaie din primăvara lui 1943. Hitler s-a decis pentru o acţiune de dublă învăluire a arcului de front de la Kursk, ieşit mult în afară către vest şi aflat la nord de Bielgorod, pe graniţa dintre

corpurile de armată Centru şi Sud; în această zonă erau concentrate puternice forţe inamice. Această acţiune („Citadela”) ar fi urmat, conform ordinului de operaţiune al lui Hitler din 15 apnlie 1943, să ofere armatei germane „iniţiativa pentru aceasta primăvară şi vară”**.1**2 Comandanţii supremi ai celor două corpuri de armată implicate, von Kluge şi von Manstein, au insistat pentru începerea ofensivei cât de repede posibil: deoarece numai aşa exista şansa de a provoca pierderi grele inamicului şi a menţine pierderile proprii la un minimum de jertfe. Altfel mai bine se renunţa la întreaga acţiune. Însă pe 11 mai Hitler a amânat ofensiva pentru mijlocul lui iunie. El dorea să câştige timp pentru a dubla numărul de tancuri disponibile ca să-şi poată crea astfel o superioritate pe plan local. Hitler era convins de un mare succes al tancurilor grele VI („Tiger”), venite direct din producţie, şi de la noile tancuri V de greutate medie („Panther”). În plus, înainte de începerea atacului, tancurile III ŞI IV, precum şi tunurile de asalt urmau să fie echipate împotriva noilor puşti sovietice antitanc, cu plăci de protecţie ataşabile, aşa-numitele „şorţuri blindate”. Abia la începutul lui iulie au fost gata forţele necesare pentru „Citadela”, în total 3.032 de tancuri şi tunuri de asalt. Luftwaffe a sprijinit acţiunea cu 1.800 de maşini de zbor, printre care şi corpul de aviaţie VII, cunoscut datorită „tunurilor antitanc”. Pe 5 iulie, atacul a pornit simultan din Oriol şi Bielgorod. Însă conducerii sovietice nu-i scăpaseră îndelungatele pregătiri; chiar primise deja din 30 aprilie o atenţionare de la englezi cu privire la intenţiile germane de încercuire, care se baza pe descifrarea prin „Ultra” a unei evaluări a poziţiei corpului de armată Sud: atacul s-a lovit de un sistem de poziţionare bine structurat, cu câmpuri minate, tranşee antitanc şi tunuri de apărare blindate şi s-a oprit deja după primele zile, cu pierderi foarte grele. Apoi, pe 11 iunie, a fost rândul sovieticilor să treacă în ofensivă împotriva arcului german de la Oriol, care constituia baza triunghiului de atac german din nord. Ei au străpuns acolo armata de tancuri germană, cu obiectivul de a izola toate forţele combatante germane staţionate în jurul oraşului Oriol. Pentru că între timp, pe lângă această ameninţare, pe 10 iulie americanii şi englezii debarcaseră în Sicilia şi trebuiau dislocate forţe militare în spaţiul Mării Mediterane, pe 13 iulie 1943 acţiunea „Citadela” a fost anulată. Prin eşecul acestei operaţiuni, din care armata de tancuri germană, abia împrospătată, a ieşit din nou greu lovită, iniţiativa de pe frontul de est a trecut definitiv de partea sovieticilor.

Deşi formaţiunile rapide, care au participat la acţiunea anulată, au fost retrase imediat în interiorul arcului de front de la Oriol, acest arc nu a mai putut fi menţinut în faţa superiorităţii celor trei „fronturi” sovietice în avans. Pe 31 iulie, trupele germane au început să se retragă pe „poziţia Hagen”, care se întindea la est de Briansk; pe 5 august sovieticii au intrat în Oriol. Corpul de armată Centru a rămas expus pe tot parcursul verii unor puternice atacuri sovietice, însă în mare a reuşit să se impună până în momentul când evenimentele din flancul său sudic l-au obligat să execute o mişcare amplă de ieşire din acţiune.

Ofensiva efectivă de vară a sovieticilor, care era aşteptată în segmentul sudic al frontului de est, începuse din 17 iulie 1943. Atacul de dublă învăluire împotriva germanilor aranjaţi în eşaloane pe arcul Mius-Doneţk nu a avut de la început succesul scontat, însă a dus la câştigarea unui cap de pod dincolo de Doneţk, la Izium, ca punct de pornire pentru viitoare operaţiuni. În schimb, ofensiva sovietică împotriva arcului de front german de la Bielgorod, la sud de Kursk, începută pe 3 august, avea să devină un succes total. Partizanii au sprijinit ofensiva printr-un „război al şinelor”: conform unor planuri exacte privind timpul şi locurile, pe parcursul lunii august au distrus căile ferate pe traseele din spatele germanilor în peste 12.000 de porţiuni. Atacul sovietic, prin care se încerca ajungerea la Nistru la nord-vest de Harkov şi trecând Poltava, a putut fi interceptat abia la calea ferată Sumî-Harkov. Atunci când, câteva zile mai târziu, el a fost sprijinit de o ofensivă la sud-est de Harkov, pe 22 august oraşul Harkov, disputat atât de aprig de mai multe ori pe parcursul acestui război, a trebuit predat definitiv. Între timp, sovieticii îşi reîncepuseră pe 16 august ofensiva din capul de pod de la Izium şi pe 18 august au întreprins o incursiune peste Mius la est de Stalino, care a străpuns frontul german.

Feldmareşalul von Manstein a fost nevoit acum să îl pună pe Hitler în faţa alternativei fără echivoc: ori să îi aducă noi forţe de pe celelalte segmente ale frontului de est, ori să permită evacuarea teritoriului Doneţk. Numai aşa se putea preîntâmpina o străpungere sovietică a flancului sau nordic şi, astfel, învăluirea flancului său sudic. Hitler nu a mai avut altă alternativă decât să aprobe în final evacuarea regiunii Doneţk, cu distrugerea tuturor amenajărilor de război importante şi cu o retragere în etape pe cursul inferior al Niprului.

Străpungerea reuşită de sovietici pe 26 august în corpul de armată Centru şi care avea ca obiectiv Niprul în zona Kiev ameninţa să învăluie flancul nordic al corpului de armată Sud şi să îi taie legăturile cu Kievul. În această situaţie, pe 15 septembrie, von Manstein a obţinut de la Hitler aprobarea pentru retragerea tuturor armatelor sale în spatele liniei Melitopol-Nipru-Desna. Urmărirea sovieticilor a fost îngreunată prin metoda „pământului ars", ordonată de Hitler, şi care însemna luarea sau distrugerea tuturor mijloacelor de transport, precum şi a tuturor posibilităţilor de cazare şi acoperire pe o zonă largă până la Nipru. Chiar şi populaţia aptă de muncă şi de luptă a fost luată forţat în retragere. Pe 30 septembrie, toate armatele stăteau în spatele barierei de apă a Niprului, anulată însă prin două capete de pod pe care au reuşit să le creeze sovieticii. Mai mult, la confluenţa dintre Nipru şi Pripet se pierduse legătura cu corpul de armată Centru din cauza străpungerii sovieticilor pe direcţia Kiev; în cursul lunii septembrie, acest corp de armată fusese nevoit să se retragă mult dincolo de Desna, odată cu cedarea oraşelor Briansk, Smolensk şi Roslavi – teatrele marilor victorii germane din 1941. Având în vedere situaţia extrem de tensionată, Hitler se hotărâse în sfârşit pe 4 septembrie să evacueze capul de pod de la Kuban, rămas fără valoare operaţională. Până pe 9 octombrie, germanii se retrăseseră în Crimeea, dincolo de strâmtoarea de la Kerci.

După încheierea ofensivei sovietice de vară din 1943, formaţiunile germane de pe frontul de est erau în mare măsură descompuse. Diviziile de infanterie mai dispuneau doar de o jumătate până la o treime din efectivele lor de luptă. Îndeosebi formaţiunile de tancuri, care fuseseră aruncate de colo colo ca o „apărare împotriva focului", fără nicio pauză de revenire, suferiseră foarte mult: în perioada din iulie până în septembrie, ele pierduseră 1.560 de tancuri şi mai dispuneau de doar 2.300, dintre care la 1 octombrie 1943 doar 700 mai erau funcţionale, faţă de cele 8.400 de tancuri sovietice. Multe dintre diviziile lor mai numărau doar 10 până la 40 de maşini blindate şi din cele 18 divizii de tancuri, 13 au fost denumite doar grupuri de tancuri pe hărţile de poziţie. Chiar dacă ele au putut fi completate încet-încet, totuşi pierderile de oameni şi material de război nu mai puteau fi acoperite, deşi industria de armament germană a atins în 1943 performanţele cele mai mari de până atunci. Şi sărăcăcioasele rezerve care au fost duse către frontul de est pe parcursul toamnei urmau să fie consumate total în scurt timp, astfel încât nu

mai existau la dispoziţie rezerve operative. Cele trei flotile aeriene angajate în Est numărau la începutul lui octombrie 1943 doar 840 de maşini de zbor funcţionale. Acestui potenţial de forţe militare în scădere şi celor 177 de divizii germane istovite, în toamna lui 1943 le stăteau în faţă 860 de formaţiuni sovietice comparabile cu diviziile germane, care şi acestea erau epuizate, dar măcar erau înlocuite pe front la intervale regulate prin rezervele disponibile.

Având în vedere acest raport de forţe, care făcea să dispară tot mai mult perspectiva unei victorii militare, ar fi fost cu atât mai important să se perceapă orice ocazie pentru o înţelegere politică cu Uniunea Sovietică. Însă, exact la jumătatea lui septembrie 1943, Hitler a distrus de la bun început posibilitatea de a da curs prevăzătoarelor antene de pace întinse de sovietici prin intermediul Stockholmului. Ambasada sovietică de acolo, condusă de înalta funcţionară Alexandra M. Kollontai, sugerase în decembrie 1942 disponibilitatea sovietică pentru negocieri cu privire la o pace separată. Din însărcinarea sovietelor, rusul de origine germană Edgar Clauß luase legătura cu Kleist, un membru al staffului personal al lui Ribbentrop. În iunie 1943, sovieticii au anunţat că şeful secţiei pentru Europa a ministerului de Externe sovietic, Alexandrov, este dispus la convorbiri în Stockholm: relaţiile din Europa de Est, din Finlanda până la Dardanele, nu puteau fi reglementate durabil decât cu Germania – nu cu puterile occidentale. Deşi Germania putea fi învinsă fără dubii, însă, după cum a formulat mediatorul Clauß, „peste cadavrul Germaniei distruse, Uniunea Sovietică, epuizată, sângerând din multele răni, ar fi urmat să ţină piept armelor curate, netocite de vreo lovitură, ale puterilor occidentale”**.1**3 Pe fondul relaţiilor Moscovei cu puterile occidentale, care se restrânseseră la un minim în vara lui 1943, astfel de consideraţii sovietice nu puteau fi excluse. Refuzul puterilor occidentale de a încheia acorduri teritoriale pentru Europa de Est şi repetată amânare a „celui de-al doilea front” pentru anul 1944 treziseră din nou suspiciunile sovietice cu privire la faptul că anglo-americanii ţinteau o epuizare a Germaniei şi Uniunii Sovietice, pentru ca apoi să poată apărea pe scena europeană cu putere armată şi să dicteze pacea. În schimb, vastele teritorii ruseşti ocupate de germani şi care au putut fi recucerite numai cu mari pierderi de către Armata Roşie constituiau în mod absolut un obiect de negociere care merita efortul. Însă conducerea germană i-a interzis lui Kleist abordarea lui Alexandrov, el

trebuind să păstreze în continuare contactul cu Clauß numai din „motive de informare”. În septembrie 1943, sovieticii au mai făcut un pas şi şi-au concretizat pretenţiile: restabilirea graniţelor germano-ruse din 1914, mână liberă în problema strâmtorilor marine şi a Asiei, precum şi relaţii economice extinse cu Germania. Locţiitorul ministrului de Externe sovietic şi fost ambasador la Berlin, Dekanozov, urma să stea la dispoziţie pentru convorbiri între 12 şi 16 septembrie, în „trecerea” sa prin Stockholm. Însă Hitler a decis că nu se punea problema nici unei negocieri, care ar fi interpretate doar ca un semn de slăbiciune germană şi ar submina relaţia de încredere cu aliaţii lor. Sovieticii ar folosi acest gen de negocieri de formă numai pentru a forţa de la puterile vestice concesii teritoriale şi alcătuirea imediată a unui „al doilea front”. Într-adevăr, după refuzul lui Kleist, sovieticii au folosit întâmplările într-un mod tactic iscusit împotriva puterilor vestice: cu trei săptămâni înainte de Conferinţa de la Moscova din octombrie 1943 au început să informeze Londra şi Washingtonul cu privire la existenţa unor pretinse strădanii de pace ale germanilor, şi încă odată cu două săptămâni înainte de Conferinţa de la Teheran, în noiembrie, prin răsucirea faptelor, au accentuat că partenerii germani de discuţii ar fi fost de acord cu restabilirea graniţelor ruseşti din 1914. În ce măsură aveau sovieticii intenţii serioase *înainte* de refuzul german, nu va putea fi stabilit înainte de deschiderea arhivelor de la Moscova. Dar trebuie notat totuşi că sovieticii au interzis „Comitetului Naţional Germania liberă”, înfiinţat în iulie 1943 de comunişti germani în exil, scriitori şi ofiţeri, orice fel de propagandă împotriva guvernului german până în momentul refuzului german. Mai mult, în prima jumătate a lui septembrie, au dispus pregătirea unui articol cu titlul „Armistiţiu – cerinţa acestei ore” pentru organul de presă al Comitetului Naţional, articol care se adresa indirect guvernului lui Hitler şi urma să sublinieze încă o dată în mod evident oferta sovietică. Însă publicarea acestuia nu a mai avut loc după anularea convorbirilor.

În ciuda situaţiei, aparent fără perspective din punct de vedere militar, Hitler nu a încercat nici măcar o dată o rezolvare pe cale politică. Mai mult, el credea că încă mai poate întoarce cursul evenimentelor după voinţa lui: printr-un efort maxim urma mai întâi ca de la începutul primăverii lui 1944 să fie stopată aşteptata invazie a aliaţilor pe coasta Atlanticului, pentru ca apoi, prin angajarea tuturor forţelor disponibile, să se forţeze un deznodământ în Est.

Fiind convins că alianţa dintre „plutocraţiile” occidentale şi Rusia bolşevică se va sfărâma inevitabil mai devreme sau mai târziu din pricina contradicţiilor ireconciliabile, el se baza pe faptul că, după o încercare eşuată de debarcare anglo-americană, puterile occidentale vor fi dispuse să încheie pace, obligate să recunoască supremaţia Uniunii Sovietice pe continentul european şi importanţa Germaniei în calitate de contragreutate pentru aceasta. Probabil că tocmai antenele de pace întinse de sovietici i-au întărit presupunerea despre apropiata prăbuşire a coaliţiei inamice – acea şansă pe care credea că şi-o distruge el însuşi dacă acum ar miza pe talerul sovietic. Având în vedere situaţia de pe frontul de est, astfel de speculaţii cu privire la viitor probabil că nu par decât acţiunile unui jucător de noroc. Însă Hitler, care era absolut convins de importanţa excepţională a stopării unei invazii în Vest pentru destinul Germaniei, a oferit prin Decretul său nr. 51 din 3 noiembrie 1943, prioritate teatrului de război din Vest faţă de cel din Est, în privinţa înarmării materiale şi cu personal.

Pentru conducătorii militari din Est, acest decret însemna că de atunci încolo nu mai puteau conta pe întăriri considerabile. Însă Hitler a refuzat să creeze rezerve operative ca printr-o retragere şi scurtare a frontului, în plus prin evacuarea Crimeii: în Nord, vedea ameninţată siguranţa Mării Baltice şi se temea de repercusiuni asupra Finlandei aliate, în Sud s-ar fi pierdut minele de mangan din arcul Niprului şi câmpurile petrolifere româneşti ar fi ajuns în raza de acţiune a atacurilor aeriene ruseşti. Mai târziu însă retragerea va fi necesară, în condiţii militare mult mai nefavorabile.

Ofensiva sovietică de toamnă a început cu corpul A de armată la Marea Azov. După o străpungere a frontului la Melitopol pe 23 octombrie, sovieticii au avansat prin stepa Nogai către cursul inferior al Niprului şi au izolat astfel o armată germană în Crimeea. La mijlocul lui octombrie a fost tăiat arcul Niprului printr-un atac sovietic condus de generalul Koniev de la capul de pod aflat la vărsarea râului Worskla până puţin înainte de Krivoi Rog. Însă mult mai cuprinzător era obiectivul pe care şi-l stabiliseră sovieticii prin atacul, început pe 3 noiembrie, al generalului Vatutin din capetele de pod de pe Nipru, la nord de Kiev: cu acest atac ei urmăreau să izoleze întregul flanc sudic al frontului german de toate legăturile de aprovizionare la est de Carpaţi şi să îl respingă spre sud-vest pe graniţa română. Vatutin a cucerit Kievul şi în doar câteva zile a avansat 130 km către vest, până la Jitomir. Prin respingerea

concomitentă a flancului sudic al corpului de armată Centru, exista ameninţarea ca breşa dintre cele două corpuri de armată germane să se transforme într-o zonă largă de străpungere, prin care sovieticii să pătrundă la sud de mlaştinile Pripet pe drumul de la Jitomir în Lublin în Guvernământul General. După controverse majore cu Hitler, care voia să acorde prioritate asigurării teritoriilor cu minereuri de pe cursul inferior al Niprului şi reconstituirii legăturii cu Crimeea, von Manstein a aruncat către nord forţe din flancul său sudic şi a reuşit, printr-un contraatac început pe 15 noiembrie, să recucerească Jitomirul şi să oprească avansul ameninţător al sovieticilor către vest.

Corpul de armată Centru a fost nevoit să se apere exclusiv prin forţe proprii de ofensiva sovietică împotriva frontului său, care s-au desfăşurat iară întreruperi pe parcursul ultimelor luni ale lui 1943, deoarece puţinele rezerve disponibile fuseseră aruncate toate în luptă în segmentul sudic al frontului de est. În cele din urmă, corpul de armată a fost nevoit să se retragă dincolo de Nipru. Numai de ambele părţi ale rutei-cheie Smolensk-Orsa învinsese în patru bătălii de apărare împotriva „frontului al 3-lea ucrainean” al generalului Sokolovski, care i-au costat pe atacatori pierderi grele. În zona de joncţiune cu corpul de armată Nord, la Nevel, trupele generalului Cremenko realizaseră o breşă în octombrie, însă aceasta nu a fost utilizată operativ de către sovietici în lunile care au urmat. Şi pe frontul corpului de armată Nord, sovieticii s-au mulţumit iniţial cu atacuri de rezistenţă.

Ofensiva sovietică de iarnă a început pe 24 decembrie 1943 cu o nouă străpungere obţinută de generalul Vatutin la Jitomir, în spaţiul Kiev. Asaltul său către Vest a fost iniţial de neoprit pentru forţele germane existente: el a depăşit graniţa ruso-poloneză din perioada antebelică şi pe 5 februarie a ajuns spre vest până la Râvne şi Luţk. Aici, după un avans de aproape 300 de km, sovieticii şi-au oprit ofensiva către Vest, pentru a o continua spre Sud, unde au trecut peste cursul superior al râului Bug la Vinniţa şi au avansat către Uman. Manstein a cerut evacuarea imediată a arcului Niprului, ocupat în eşaloane până la Zaporoje, pentru a putea, cu forţele câştigate astfel, să atace formaţiunea de pătrundere sovietică. Însă Hitler nu dorea să renunţe în niciun caz la minele de la Nikopol şi Krivoi Rog şi s-a mulţumit să îi ofere 3 divizii. El şi-a motivat decizia prin argumente extramilitare, politice: o retragere din arcul Niprului ar face inevitabilă cedarea Crimeii, iar acest lucru ar atrage

după sine „căderea” Turciei neutre şi apoi a Bulgariei şi României. În Est acum s-ar pune problema de a câştiga timp, până la stabilizarea situaţiei din Vest; de aceea nu putea oferi corpului de armată şi alte întăriri decât cele aprobate deja. Într-adevăr Manstein a reuşit în a doua jumătate a lunii ianuarie, cu forţele pe care le avea la dispoziţie, să spargă vârfurile de atac sovietice de la Vinniţa şi Uman şi să închidă provizoriu breşa. În schimb, la est de Uman avea să apară temporar o gravă criză: pe 25 ianuarie, forţe sovietice au învăluit zona arcuita a frontului german de aici până la Cerkasî şi au închis acolo 50.000 de oameni ai trupelor germane, care trebuiau aprovizionaţi pe calea aerului. Când atacurile de despresurare dinspre vest şi sud au dat greş, von Manstein a dat trupelor încercuite ordinul de străpungere către sud-vest, iară să îl anunţe în prealabil pe Hitler – care probabil că ar fi avut obiecţii: în noaptea de 17 februarie, circa două treimi dintre cei încercuiţi au reuşit, complet epuizaţi, să răzbată până la propriile vârfuri blindate, lăsând în urmă răniţii şi armamentul greu.

La sfârşitul lui ianuarie, începuse şi atacul sovietic de dublă învăluire împotriva arcului de front de pe Nipru, unde în cursul lunii februarie a fost necesar să se renunţe atât la Nikopol, cât şi la Krivoi Rog. Între corpurile de armată Sud şi Centru, se întindea de-a lungul Pripetului o zonă deschisă largă, aproape complet golită de forţe germane; numai la Dubno şi Luţk staţiona un corp de armată german, izolat; la Kovel, doar unităţi de poliţie asigurau calea ferată care ducea de la Kiev spre Polonia. Hitler nu putea fi convins sub nicio formă să scurteze drastic frontul, pentru a transforma din nou traseul acestuia într-unul de la nord la sud, din cel aproape est-vest, cum arăta în acel moment. Ca urmare a acestei strategii, în primăvara lui 1944, corpurile de armată Sud şi A aveau să sufere cea mai grea înfrângere de la retragerea de pe Volga şi din Caucaz.

La sfârşitul lui ianuarie, nici flancul nordic al frontului de est nu a mai putut fi menţinut mult timp în faţa Leningradului. Corpul de armată Nord, din care fuseseră luate în a doua jumătate a anului precedent şi până la mijlocul lui ianuarie 1944 un total de 17 divizii în ajutorul celorlalte corpuri de armată, aflate în situaţii dificile, şi care nu mai dispunea de nicio divizie de tancuri, fusese respins până pe 1 martie pe poziţiile de dincolo de Lacul Peipus de către trei corpuri de armată sovietice. Astfel sovieticii îndepărtaseră definitiv pericolul care plana asupra Leningradului şi respinseseră trupele germane

până în faţa porţilor statelor baltice. La mijlocul lui februarie 1944, Finlanda a întins primele antene de pace către Moscova prin intermediul Stockholmului, însă acestea nu au dus la niciun rezultat din cauza durităţii condiţiilor impuse de sovietici. Totuşi, sondajele întreprinse de finlandezi au constituit pentru Hitler un motiv suficient de întemeiat pentru a bloca livrările germane de arme şi materiale de război către Finlanda.

Din spaţiul deschis dintre corpurile germane de armată Sud şi Centru, la sud de Pripet, pe 4 martie „frontul 1 ucrainean” a trecut din nou la atac spre sud, condus de mareşalul Jukov, după asasinarea generalului Vatutin de către naţionalişti ucraineni, pentru a ajunge să lovească din spate frontul german de sud. Prin contraatacuri, lovitura sovietică a putut fi oprită temporar, după o săptămână, la est de Tarnopol. În acelaşi timp, mai la est, „frontul al doilea ucrainean” condus de generalul Koniev pătrunsese pe 10 martie până la Uman şi în următoarele zece zile a trecut Bugul şi Nistrul. Astfel sovieticii păşiseră pe vechile teritorii româneşti şi întrerupseseră ultima linie ferată principală de la est de Carpaţi, Liov-Odesa: acum flancul sudic al frontului de est trebuia aprovizionat prin intermediul reţelei feroviare româneşti, care nu făcea faţă bruştei suprasolicitări. „Frontul al treilea ucrainean”, condus de generalul Malinkovski, atacase şi el forţele germane eşalonate de la Marea Neagră în spaţiul Krivoi Rog şi aproape le încercuise la ţărm. Chemaţi pe 19 martie la reşedinţa de vacanţă a lui Hitler de la Obersalzberg, von Manstein şi von Kleist au insistat pentru retragerea cât mai rapidă a flancului sudic extrem dincoace de Nistru, pentru a angaja forţe împotriva sovieticilor spre nord. Însă Hitler a decis că frontul din sud trebuie să rămână pe Bug pentru a asigura portul Odesa, din care erau aprovizionate trupele din Crimeea. În aceeaşi zi, Hitler şi-a asigurat loialitatea aliaţilor săi maghiari, ocupându-le ţara.

În lunile precedente, în sistemul de alianţe dintre Germania şi statele din sud-estul Europei se făcuseră remarcate diverse convulsii: ungurii şi românii, care după Stalingrad începuseră să se îndoiască de victoria germană, întreprinseseră paşi precauţi pentru un contact cu aliaţii, despre care aflase în parte şi Hitler. De aceea, deja din aprilie 1943 Hitler le făcuse reproşuri regentului ungar, amiralul Horthy, şi conducătorului de stat român, mareşalul Antonescu; ultimul şi-a susţinut deschis în faţa lui Hitler concepţia politică de a termina războiul alături de puterile occidentale, pentru a putea forţa un deznodământ împotriva Uniunii Sovietice. Însă, după cum au demonstrat şi

contactele avute, tocmai această concepţie nu a putut fi pusă în practică, datorită atitudinii loiale a puterilor occidentale faţă de sovietici. După experienţele cu Italia, Hitler a dispus, pentru orice eventualitate, elaborarea de planuri pentru ocuparea Ungariei („Margareta I”) şi a României („Margareta II”). Când Horthy i-a cerut lui Hitler printr-o scrisoare, pe 12 februarie 1944, repatrierea formaţiunilor ungare, deoarece, conform dorinţei lui, graniţa ungară din Carpaţi trebuia apărată exclusiv de trupe proprii, suspiciunile lui Hitler împotriva Ungariei s-au trezit din nou. Hitler nu a dat niciun răspuns scrisorii lui Horthy până în momentul în care, din cauza ameninţării unei străpungeri sovietice prin Carpaţi, a devenit actuală problema unui sector de front apărat doar de ungurii care nu prezentau încredere. După ce, în cadrul unor convorbiri cu Antonescu, desfăşurate la castelul Kleßheim între 26 şi 28 februarie 1944, Hitler s-a convins de loialitatea de alianţă a românilor în lupta împotriva sovieticilor, el a încercat să obţină o participare a românilor la ocuparea militară a Ungariei. Acest lucru a eşuat însă din cauză că Antonescu a condiţionat acest lucru de o retrocedare imediată către România a acelor teritorii care fuseseră cedate Ungariei prin Arbitrajele de la Viena, din august 1940. Însă Hitler nu putea permite acest lucru, deoarece prin ocuparea Ungariei el urmărea obţinerea unui sprijin, prin autoritatea lui Horthy, pentru mobilizarea tuturor forţelor militare şi economice ale Ungariei. Pe 18 martie, Hitler l-a invitat pe regentul ungar la castelul Kleßheim sub pretextul discutării problemelor rămase deschise din februarie. Acolo a exercitat presiuni asupra lui, în vederea acceptării ocupării Ungariei şi formării unui nou guvern „naţional” ungar, deoarece ar deţine dovezi că actualul guvern Kállay stabilise din nou legături cu aliaţii. Prin alarme aeriene simulate şi întreruperi telefonice, Horthy, care protesta, a fost izolat de lumea exterioară şi prelucrat atâta timp, până când a cedat pretenţiilor germane. Atunci când pe 19 martie a pornit înapoi spre casă, trupele germane intraseră deja din zorii zilei în Ungaria. Pe 23 martie, ambasadorul ungar de până atunci la Berlin, Sztójay, a format un nou guvern care, în afară de regent, nu se putea baza pe niciuna dintre forţele politice din ţară. În aceeaşi zi, forţele militare ungare din Carpaţi, la ordinele unui nou comandant suprem, generalul Lakatos, au fost subordonate corpului de armată Sud şi, prin urmare, potenţialul de război ungar a fost mobilizat conform planurilor germane.

Între timp, „frontul 1 ucrainean” al lui Jukov îşi reluase cu succes ofensiva pe 21 martie. Tarnopol şi Kovel fuseseră declarate de Hitler aşa-numite „puncte fixe” şi au fost nevoite să se lase încercuite. Această măsură s-a bazat pe Ordinul nr. 11 al Führerului din 8 martie 1944, prin care Hitler credea că a găsit un nou mijloc de a opri avansul sovieticilor: importante baze sau puncte de trafic urmau să fie aprovizionate din timp cu provizii şi oameni în vederea apărării şi subordonate unui comandant care răspundea „cu onoarea lui militară pentru îndeplinirea sarcinilor sale până la ultimul om” 14. Această metodă avea să producă pierderi grele pe parcursul anului 1944, iară să aducă rezultate eficiente printr-o legare suficientă a forţelor inamice.

Înspre sud, pornind din spaţiul Tarnopol, trupele lui Jukov au ajuns, de asemenea, la Nistru şi pe 23 martie au încercuit în zona Cameniţa o armată germană de tancuri formată din 10 divizii. Manstein a dispus ca aceasta să spargă încercuirea către vest şi a cerut întăriri pentru a-i veni în ajutor din exterior: el dorea să salveze cu orice preţ aceste trupe pentru a putea construi un nou front în Galicia, între Carpaţi şi mlaştinile Pripet. El a propus închiderea breşei frontului către corpul A de armată prin blocarea trecătorilor din Carpaţi de către trupele aflate în Ungaria. Pe 25 martie, von Manstein şi-a impus propunerile în cadrul unei controverse aprige la Berghof, casa lui Hitler din Obersalzberg; Hitler le-a reproşat generalilor săi că vor „să opereze permanent” şi, sub această deviză, vor întruna să bată cât mai mult în retragere. Hitler avea să ţină minte acest acord smuls de von Manstein. În ziua următoare, a cerut şi von Kleist retragerea corpului A de armată de la malul Mării Negre de pe Bug pe Nistru, pentru a a se putea opune ameninţării de pe flancul său nordic, unde trupele lui Koniev trecuseră deja Nistrul şi avansaseră până la Bălţi. Hitler a aprobat însă retragerea doar până la Tiligul, pentru a putea controla în continuare Odesa. Pe 27 martie, Antonescu l-a somat pe Hitler să accepte ultima şansă pentru o evacuare organizată a Crimeii, unde mai staţionau încă 5 divizii germane şi 7 divizii româneşti.

În timp ce, prin măsurile propuse de von Manstein şi von Kleist se formase din nou un front continuu, Hitler s-a despărţit de cei doi comandanţi supremi, de ale căror avertismente permanente se plictisise: pe 30 martie, cei doi feldmareşali au fost convocaţi la Obersalzberg, unde li s-a adus la cunoştinţă demiterea din posturile pe care le ocupau. Hitler i-a explicat lui von Manstein că în Est „trecuse vremea operaţiunilor în stil mare”, că acolo se mai

pune acum doar problema „unei rezistenţe rigide”.**1**5 În schimb, Hitler nu a acceptat demisia şefului Statului Major al armatei, Zeitzler, pe care acesta şi-a înaintat-o ulterior. Ca nou comandant suprem al corpului de armată Sud, redenumit acum Corpul de armată „Ucraina de Nord”, a fost numit generalul-colonel Model, avansat la gradul de feldmareşal-general. Corpul A de armată – acum corpul de armată „Ucraina de Sud” – a fost preluat de generalul Schörner, care deja de la acţiunile de apărare din Nikopol se evidenţiase în mod deosebit prin „capacitatea de staţionare” şi care, prin cruzimea lui lipsită de scrupule, se apropia în viziunea lui Hitler foarte mult de tipul de general ideal.

Perioada de noroaie care s-a instalat la începutul lui aprilie şi traseele lungi de aprovizionare au încetinit acţiunile sovietice. Pe 10 aprilie, a fost pierdută Odesa, cinci zile mai târziu a căzut Tarnopolul aflat sub încercuire, în timp ce Corpul de armată Ucraina de Nord a reuşit să se alăture din nou Corpului de armată Centru la Kovel, a cărui garnizoană a putut fi eliberată printr-o contralovitură, la 400 km la vest de acel punct în care se pierduse legătura în septembrie 1943, în faţa mlaştinilor Pripet.

În aprilie 1944, nu a mai putut fi menţinută nici Crimeea, după ce pe 10 aprilie „frontul al patrulea ucrainean” comandat de Tolbuhin forţase accesul şi începuse un atac sovietic din capul de pod de la Kerci. În plus, argumentul principal al lui Hitler pentru menţinerea Crimeii, şi anume protejarea surselor de petrol româneşti de atacurile aeriene, devenise de altfel invalid odată cu primul atac al unităţii 15 USAAF staţionate în sudul Italiei, asupra zonei petroliere de la Ploieşti pe 5 aprilie. Fragmentatele formaţiuni militare germane şi române din Crimeea au fost nevoite să se retragă în fortificaţia de la Sevastopol; Hitler ordonase menţinerea acesteia deoarece, în caz contrar, se temea de o trecere a Turciei în tabăra inamică. După începerea asaltului sovietic asupra Sevastopolului, în noaptea de 9 mai Hitler a fost totuşi obligat să dea trupelor ordinul de îmbarcare cu destinaţia Constanţa. Aceasta s-a efectuat sub atacuri aeriene continue şi focuri de artilerie de pe plaja deschisă a Peninsulei Herson, unde pe 12 mai, rămăşiţele forţelor de apărare au fost nevoite să se predea: luptele pentru Crimeea costaseră germanii şi românii circa 60.000 de oameni, aproape tot echipamentul de război şi 57 de vase; 150.000 de oameni mai putuseră fi salvaţi începând de la jumătatea lui aprilie, pe cale marină şi aeriană.

Odată cu perioada de noroaie de primăvară, în mai 1944, pe frontul de est a intervenit mai întâi o perioadă de acalmie. Se reuşise încă o dată constituirea unui front de apărare continuu. Însă acest front era dotat cu prea puţine forţe şi avea un traseu strategic destul de nefavorabil pentru apărare, cum avea să se demonstreze mai ales la Corpul de armată Centru, unde se formase un arc ieşit în afară cu 300 de km, înconjurat la nord şi sud de inamic. Însă, înainte ca sovieticii să îşi înceapă aici ofensiva de vară, ei au acţionat surprinzător pe 9 iunie împotriva poziţiilor finlandeze din istmul Carelia şi i-au respins pe finlandezi pe linia de la nord de Vîborg. Pentru a face rost de rezerve pentru acest front decisiv, Mannerheim a renunţat la poziţia Svir, aflată între lacurile Ladoga şi Onega, şi s-a retras dincolo de Petrozadovsk. La rugăminţile finlandezilor, Hitler a aprobat suspendarea embargoului şi transportul de arme antitanc către Finlanda, precum şi dislocarea aici a unei grupe de avioane de vânătoare, însă, în locul celor 6 divizii germane solicitate, a reuşit să trimită doar o brigadă cu tunuri de asalt şi o divizie de infanterie. Pentru finlandezi criza militară a trecut încă o dată atunci când sovieticii şi-au oprit atacurile pe 18 iulie, pentru a-şi arunca toate forţele în ofensiva împotriva frontului german de est.

Conducerea germană aştepta această ofensivă pe frontul Corpului de armată Ucraina de Nord şi, de aceea, şi-a concentrat toate rezervele şi marea masă a formaţiunilor de tancuri în sectorul sudic. Pe de altă parte, Corpul de armată Centru era nevoit să apere cei 1.100 de km ai frontului său cu doar 38 de divizii. La cererea comandantului său suprem, feldmareşalul Busch, de a se retrage parţial poziţiile avansate ale frontului pentru a reduce lungimea acestuia cu câteva sute de kilometri, Hitler a replicat cu întrebarea dacă Busch face şi el parte acum „dintre generalii care se uită în permanenţă înapoi” 16. În mod catastrofal, de atunci încolo, pentru a-şi dovedi loialitatea, Busch a acceptat iară obiecţii toate ordinele lui Hitler, în a cărui istorică misiune credea cu tărie. Ofensiva sovietică a început în noaptea de 20 iunie 1944 cu cea mai mare acţiune de partizani de până atunci şi care, prin 10.000 de explozii, a paralizat temporar reţeaua de cale ferată din regiunea Corpului de armată Centru. Cu o extraordinară susţinere aeriană, pe 22 iunie şi în zilele care au urmat au început patru „fronturi” sovietice, sub comanda supremă a mareşalilor Jukov şi Vasilevski, împotriva poziţiilor avansate ale frontului corpului de armată şi au realizat pătrunderi adânci. Apărarea rigidă din prima

linie, ordonată de Hitler, a ieşit tocmai în întâmpinarea intenţiilor operaţionale sovietice: în diverse localităţi, stabilite ca „poziţii fixe” a rămas legat un număr de divizii germane cu ajutorul cărora corpul de armată ar fi putut încerca, prin manevre de evitare, să închidă din nou frontul. Urmarea a fost distrugerea completă a corpului de armată. Pe 24 iunie, părţi ale armatei a 3-a de tancuri au fost izolate în Vitebsk şi ulterior a fost întreruptă şi legătura cu Corpul de armată Nord, două zile mai târziu a fost încercuită armata a 9-a la Bobruisk iar pe 3 iulie armata a 4-a în spaţiul Minsk, după ce se retrăsese pe propria răspundere a comandantului său, generalul von Trippelskirch, dincolo de Nipru şi Berezina, pentru a încerca să scape de aceeaşi soartă. Feldmareşalul Model, care pe 28 iunie fusese însărcinat şi cu conducerea corpului de armată aflat în colaps, a atras forţe din corpul său de armată, al Ucrainei de Nord, dar în consecinţă a fost nevoit ca în continuare să se concentreze complet asupra devierii drumului sovieticilor la Molodechno şi Baranovici către vest, prin pădurea mlăştinoasă Naliboki. În timp ce din armata a 9-a au mai putut fi salvaţi 15.000 de oameni, până în iulie formaţiunile încercuite ale armatei a 4-a au fost complet erodate. Corpul de armată Centru pierduse 28 de divizii cu 350.000 de oameni şi astfel, armata germană a trăit o catastrofa mult mai mare decât cea de la Stalingrad. Model nu a reuşit decât în iulie să stopeze sovieticii pe linia Litovsk-Kaunas, în timp ce breşa frontului, către Corpul de armată Nord, până la Daugavpils nu a putut fi închisă. „Frontul 1 baltic”, condus de generalul Bagramian, a pătruns prin această breşă către nord-vest, pe 27 iulie a ajuns în Tukums în Golful Riga şi a izolat astfel Corpul de armată Nord (condus din 26 iulie de Schörner) în spaţiul Balticii. Hitler a refuzat în repetate rânduri să aprobe retragerea frontului de nord dincolo de Daugava, cu evacuarea Estoniei şi a jumătate din Letonia, pentru a încerca, cu forţele eliberate astfel, oprirea pătrunderii sovieticilor. Şeful Statului Major general, Zeitzier, care obosise deja din cauza permanentelor controverse cu Hitler şi care de la jumătatea lui iunie fusese reprezentat de şeful secţiei operaţionale, generalul Heusinger, a fost înlocuit din 20 iulie cu generalul-colonel Guderian.

Pe 13 iulie 1944, începuse şi mult-aşteptata ofensivă împotriva Corpului de armată Ucraina de Nord (generalul-colonel Harpe), care fusese slăbit prin cedarea de trupe către Corpul de armată Centru. „Frontul” lui Koniev a trecut râul San pornind din Brodi, a format pe 29 iulie un cap de pod peste Vistula la

Baranov şi a respins şi flancul sudic al corpului de armată german către Carpaţii de Nord (munţii Beschizi), cu ocuparea Liovului. Pornind din Kovel, pe 24 iulie „frontul 1 belarus” al lui Roskovski a ocupat oraşul Lublin şi a schimbat direcţia către nord-vest pentru a ajunge la Bug la nord-est de Varşovia. Însă pe 3 august au fost opriţi la Radzymin – la 25 de km în faţa porţilor Varşoviei – de o contralovitură a lui Model, în cadrul căreia un corp de tancuri sovietic a fost izolat şi distrus. Este adevărat că sovieticii au mai reuşit să alcătuiască mici capete de pod peste Vistula la Puławy şi Magnuszew (la 100, respectiv 50 km la sud de Varşovia), apoi părea că forţa ofensivei sovietice de vară, al cărei tempo se redusese evident deja de la sfârşitul lui iulie, paralizează definitiv. În această fază a intervenit acea acţiune a armatei naţionale poloneze clandestine, care avea să se încheie cu o dramă: revolta din Varşovia, condusă de generalul Bór-Komorowski.

Atunci când vârfurile formaţiunilor sovietice de tancuri au avansat din suburbia Praga, pe malul de est al Vistulei, către nord, conducerea armatei clandestine poloneze a decis să lovească pe 1 august. Evaluând eronat situaţia militară, au luat în calcul acea dată ca zi de pătrundere a sovieticilor în oraş şi au dorit să se opună acestora ca eliberatori ai propriei lor capitale. Decizia de revoltă a fost luată fără niciun fel de acord cu conducerea militară sovietică, cu care nu existau legături. În acel moment, în concepţia conducerii operative sovietice nu exista nici cea mai mică idee a unei revolte în Varşovia – cu atât mai mult să fi „provocat” serios aşa ceva –, chiar dacă emisiunile propagandistice ale radioului de la Moscova transmiteau populaţiei Varşoviei chemări de rutină la revoltă împotriva ocupaţiei germane, la fel cum chemaseră la luptă populaţiile din toate oraşele care ajunseseră în aria de manevre a Armatei Roşii.

„Armata teritorială” poloneză, care număra 25.000 de bărbaţi şi femei, a reuşit iniţial să izoleze în cazărmi, agenţii şi birouri unităţile de siguranţă ale SS şi poliţiei în număr de circa 13.000 de oameni, precum şi unităţile de armată şi Luftwaffe din ariergardă. Ei au reuşit să pună mâna pe cele mai importante uzine de alimentare, pe gări şi pe drumurile de acces, însă nu şi pe aeroporturi şi pe podurile peste Vistula. Pe 4 august, a început contraatacul unităţilor SS şi de poliţie aduse în ajutor, cu angajarea tunurilor de asalt, a aruncătoarelor de flăcări şi avioanelor Stuka, din aceste unităţi făcând parte şi brigada Dirlewanger, recrutată din rândurile deţinuţilor şi nu mai puţin

infama brigadă Kaminski, alcătuită din prizonieri de război ruşi. Execuţiile în masă în cadrul populaţiei neimplicate au făcut să crească sentimentul de solidaritate al locuitorilor Varşoviei cu cei răsculaţi şi au întărit rezistenţa acestora. Obergruppenführerul SS[19] von der Bach-Zelewski, aflat direct sub comanda supremă a lui Himmler, a reuşit, după aprige lupte urbane, să izoleze răsculaţii în diverse cartiere separate şi, mai ales, să îi respingă de pe malul vestic al Vistulei spre centru vechi al oraşului.

Între timp, în jurul susţinerii revoltei naţional-poloneze, se crease o controversă între Moscova şi puterile occidentale, care a evidenţiat contradicţiile dintre cele două tabere din Europa. La rugămintea guvernului polonez aflat în exil la Londra, pe 4 august Churchill l-a anunţat pe Stalin cu privire la paraşutarea din avioane aliate deasupra Varşoviei de materiale de război pentru răsculaţi şi a apelat de mai multe ori la sovietici să îi ajute la rândul lor pe răsculaţi de pe aeroporturile sovietice aflate în apropiere. Stalin a răspuns deja din 5 august că rapoartele despre mărimea „armatei teritoriale" poloneze sunt exagerate şi, conform informaţiilor sovieticilor aflaţi în faţa Varşoviei, este exclusă o cucerire a Varşoviei de către aceste detaşamente înarmate insuficient. În nopţile dintre 5 şi 15 august s-au desfăşurat zboruri de aprovizionare, pornind din Italia, prin care au fost aduse arme şi muniţii cu ajutorul „fortăreţelor zburătoare", puse la dispoziţia Royal Air Force de către americani. O mare parte dintre maşinile de zbor, care nu dispuneau de protecţie a avioanelor de vânătoare, s-a pierdut la survolarea întinsului teritoriu controlat de germani. În contrast cu aceasta, guvernul sovietic s-a distanţat ostentativ de revolta de la Varşovia, prin intermediul unei declaraţii TASS în 13 august, declinându-şi orice responsabilitate în legătură cu ea: într-o scrisoare către Churchill din 22 august, Stalin vorbea chiar despre „o bandă de infractori", care a sacrificat fără scrupule populaţia Varşoviei şi a „instigat la aventura din Varşovia pentru a prelua puterea".**17** Atunci când, după îndeplinirea misiunii, unele maşini de zbor americane au fost nevoite să aterizeze dincolo de liniile sovietice, guvernul sovietic a protestat vehement împotriva folosirii teritoriului sovietic în astfel de scopuri. În ciuda tuturor protestelor lui Churchill şi Roosevelt, sovieticii au refuzat să aprobe aterizarea pe aeroporturi sovietice a maşinilor de zbor ale flotilei a 8-a USAAF staţionate în Anglia. Numai prin acest procedeu, care permitea

19 General-locotenent al SS (n. tr.)

angajarea unor avioane de vânătoare de însoţire pe distanţe lungi şi care fusese aplicat temporar în iunie 1944 pentru bombardarea Germaniei, ar fi putut fi oferit un ajutor eficient răsculaţilor. Abia după ce abordarea sovietică a devenit publică şi guvernul englez a atras atenţia Moscovei pe 4 septembrie asupra repercusiunilor negative pe care le provocase atitudinea sovietică în rândurile opiniei publice mondiale, sovieticii şi-au schimbat tactica. Pe 10 septembrie – când „armata teritorială” pierduse deja cartierul de pe Vistula şi, din cauza lipsei de perspective, Bór-Komorowski negocia deja cu germanii cu privire la o capitulare –, sovieticii s-au hotărât să îşi dea acordul pentru aterizarea maşinilor de zbor americane la Poltava şi să iniţieze măsuri de sprijin, vizibile la scară largă.

Pe 10 septembrie, a început mai întâi atacul „frontului 1 belarus” împotriva capului de pod german de pe Vistula. La acesta au participat şi unităţi ale armatei 1 poloneze, controlată de sovietici şi aflată sub comanda generalului Berling, şi care fusese alcătuită în Rusia începând cu primăvara lui 1943 din polonezi aflaţi în exil. Ca urmare, Bór-Komorowski a întrerupt negocierile cu asediatorii germani. Până pe 14 septembrie, forţele germane au fost respinse din suburbia Praga şi acestea au fost nevoite să se retragă pe malul vestic al râului, cu dinamitarea podurilor de pe Vistula. În noaptea de 14 septembrie au început şi paraşutările de armament, muniţii şi alimente de către maşini de zbor sovietice, care survolau la joasă altitudine. După o întârziere, provocată iniţial de către sovietici şi ulterior de vremea nefavorabilă, pe 18 septembrie s-a produs în sfârşit intervenţia a 110 „fortăreţe zburătoare” americane pornite din Anglia, care au paraşutat de la mare înălţime deasupra Varşoviei 1.284 de containere de aprovizionare cu arme şi materiale de luptă. Însă zona de oraş, pe care o mai deţineau la acea oră răsculaţii, devenise atât de mică, încât doar 388 de containere au ajuns la destinaţie. În plus, condiţiile meteorologice au împiedicat o nouă acţiune, până când a fost prea târziu. În perioada dintre 16 şi 20 septembrie, sovieticii au angajat părţi ale unui număr de 3 divizii ale armatei poloneze Berling, care, cu sprijinul forţelor aeriene, a artileriei şi protecţiei prin fum sovietice, au încercat în zadar să treacă Vistula pentru a-i despresura pe răsculaţi. Însă capetele de pod ale armatei 1 sovieto-poloneze, care a pierdut în aceste lupte 2.000 de oameni, au fost distruse peste tot de apărătorii germani: sovieticii îşi păstraseră imaginea fără să sacrifice prea mult sânge propriu pentru o cauză

pe care o considerau inoportună din punct de vedere politic. După încercările de despresurare eşuate, pe 2 octombrie generalul Bór a fost nevoit să capituleze în faţa lui Bach-Zelewski. Membrilor „armatei teritoriale” li s-a promis că vor fi trataţi ca prizonieri normali de război, deoarece, în caz contrar, aliaţii ameninţaseră cu represalii împotriva prizonierilor de război germani. Pe germani, revolta îi costase 2.000 de morţi şi 9.000 de răniţi, de partea poloneză pierderile s-au ridicat la 16.000 de morţi şi 6.000 de răniţi din cadrul „armatei teritoriale”, plus 150.000 de persoane căzute din rândul populaţiei civile. Cu siguranţă că pentru sovietici ar fi fost posibilă iniţierea la timp a unei mari acţiuni ofensive pentru cucerirea Varşoviei – însă acest lucru ar fi însemnat o modificare a planurilor conducerii sovietice, care în august şi septembrie a întreprins acţiuni mult mai importante strategic împotriva ambelor flancuri ale frontului german de est.

Contraloviturile pe flancul nordic al frontului de est german şi scăderea ajutoarelor germane de arme către Finlanda – divizia de infanterie pusă la dispoziţie în iunie şi forţele aeriene fuseseră chemate înapoi la sfârşitul lui iulie – au făcut ca în această ţară să crească tot mai mult o stare de spirit favorabilă încheierii războiului. Acele grupuri din parlamentul finlandez care susţinuseră politica de până atunci au ajuns o minoritate. Pe 1 august preşedintele de stat Ryti s-a retras. Ca succesor al său a fost numit pe 4 august mareşalul Mannerheim, în vârstă de 77 de ani, printr-o lege aprobată unanim de parlament. Finlandezii aveau încredere în autoritatea, capacităţile şi voinţa sa de neclintit, în ciuda tuturor loviturilor sorţii, să scoată ţara din situaţia de criză din momentul respectiv. Hitler a urmărit cu nelinişte evoluţiile din politica internă a Finlandei. Pe 3 august, l-a trimis la Mannerheim pe generalul-colonel Schörner cu asigurarea că spaţiul Balticii va fi menţinut cu orice preţ. Însă nici raportul optimist al generalului-colonel asupra situaţiei şi nici acordarea frunzelor de stejar pentru Crucea de Cavaler, oferită mareşalului la mijlocul lui august la Mikkeli de însuşi Keitel, nu l-au abătut pe acesta de la evaluarea realistă a situaţiei şi de la a discerne cu privire la consecinţele necesare. La două zile după ce România se declarase pregătită pentru încheierea unui armistiţiu cu aliaţii, pe 25 august, Mannerheim a reluat legătura cu guvernul sovietic prin intermediul Stockholmului. Pe 2 septembrie, înainte de consultările în parlament cu privire la condiţiile de armistiţiu ale sovieticilor, sosite în ziua precedentă,

Mannerheim i-a solicitat printr-o scrisoare lui Hitler înţelegere pentru faptul că Finlanda nu mai poate purta lupta mai departe, fără a periclita serios existenţa micii naţiuni finlandeze prin continuarea numărului de jertfe. Având în vedere frăţia de arme, favorabilă de-a lungul anilor, el spera în disponibilitatea lui Hitler „să efectueze încetarea raporturilor de până atunci fără niciun fel de acutizare, care ar putea fi evitată”**.1**8 Această speranţă nu a fost exprimată fără motiv: conform precondiţiilor sovietice pentru armistiţiu, acceptate de parlamentul finlandez în seara aceleiaşi zile, finlandezii urmau să întrerupă imediat relaţiile cu Germania şi trupele germane să părăsească teritoriul ţării până pe 15 septembrie. Finlandezii au fost obligaţi să dezarmeze formaţiunile germane staţionate pe teritoriu finlandez după această dată şi să le predea sovieticilor ca prizonieri de război. După ce pe 4 septembrie a intervenit oprirea focului pe frontul sovieto-finlandez, delegaţia finlandeză condusă de noul prim-ministru Hackzell s-a deplasat două zile mai târziu la Moscova, unde a semnat pe 19 septembrie 1944 tratatul de armistiţiu. Acesta cuprindea în principal următoarele prevederi: întreruperea relaţiilor şi cu sateliţii Germaniei; retragerea trupelor finlandeze dincolo de graniţele din 1940 şi schimbul reciproc de prizonieri de război; reconstituirea tratatului de pace din 12 martie 1940, cu cedarea suplimentară a teritoriilor cu rezerve de nichel de la Petsamo; cesionarea teritoriului de la Porkkala Udd, în locul Peninsulei Hango, prevăzută în tratatul din 1940, pentru o bază marină sovietică şi plata unor reparaţii de 300 de milioane de dolari pe parcursul a şase ani.

Evacuarea oficiilor germane şi a brigăzii de tunuri de asalt rămase încă în sudul Finlandei s-a efectuat fără incidente până pe 13 septembrie. În schimb, retragerea armatei a 20-a de munte germane din nordul Finlandei era imposibil de realizat până pe 15 septembrie. Deşi finlandezii au fost dispuşi să sprijine în toate privinţele transporturile, evacuarea din nordul Finlandei a celor 200.000 de oameni din toate sectoarele Wehrmacht-ului nu s-ar fi putut face decât cu lăsarea în urmă a preţioaselor rezerve de materiale, acumulate pentru necesarul pe mai multe luni. În plus, Hitler, care nu a manifestat niciun fel de înţelegere faţă de situaţia finlandezilor „neloiali”, era hotărât de la bun început să nu evacueze nordul Finlandei, cu preţioasele zăcăminte de nichel de la Petsamo, cu toate că ministrul înarmării, Speer, nu considera pierderea acestora ca fiind decisivă pentru război. El a ordonat formarea unui flanc de

apărare către sud. În afară de aceasta, el a dispus executarea, în noaptea de 15 septembrie, a unei operaţiuni de debarcare împotriva Insulei Suursaari şi Golful Finic (operaţiunea „Brad-est”), pentru a câştiga o bază pentru flotă în vederea închiderii golfului împotriva sovieticilor. Finlandezii, care pe baza condiţiilor armistiţiului erau obligaţi să opună rezistenţă, au respins formaţiunile germane de pe insulă cu ajutorul sprijinului aerian sovietic. Prin această operaţiune şi prin dinamitările şi distrugerile ordonate de Hitler la retragerea armatei a 20-a de munte, finlandezii, care până atunci sprijiniseră loial acţiunile de evacuare germane, s-au simţit foarte afectaţi. Din acel moment au început să apară incidente şi în Nord, care în final s-au transformat în confruntări armate grele între forţele germane de protecţie a flancului şi finlandezii care îi presau dinspre sud. Pe 7 octombrie, sovieticii au început o ofensivă împotriva frontului nordic al armatei a 20-a de munte pe râul Liza; ca urmare, Hitler a fost nevoit să ordone totuşi la jumătatea lui octombrie evacuarea Finlandei de Nord şi a vârfului cel mai nordic al Norvegiei (provincia Finnmark), până la fiordul Lyngen. După preluarea regiunii Petsamo pe 15 octombrie, sovieticii s-au oprit la graniţa norvegiano-finlandeză.

Încheierea ostilităţilor cu Finlanda a permis sovieticilor să îşi întărească forţele din ţările baltice. Pe 20 august, germanii au reuşit, cu ajutorul forţelor aduse parţial din România, să deschidă din nou un coridor îngust de legătură către Corpul de armată Nord al lui Schörner pe coasta golfului Riga. Hitler nu a sesizat oportunitatea oferită astfel din nou de a retrage acest corp de armată către Lituania. Atunci când la mijlocul lui septembrie patru „fronturi” sovietice şi-au început atacurile concentrice dinspre est şi sud, a fost necesară evacuarea rapidă a Estoniei pe calea mării: până pe 24 septembrie au fost pierdute porturile Revala (Tallinn), Paldiski şi Pärnu. Trupele lui Schörner au fost respinse pe un inel de apărare în jurul oraşului Riga şi s-au retras prin coridorul de legătură către Curlandia. „Frontul 1 baltic” al lui Bagramian a ajuns pe 10 octombrie la ţărmul Balticii, la nord de Memel. Astfel a fost tăiată definitiv legătura pe uscat cu corpul de armată al lui Schörner; Hitler a respins propunerea lui Guderian de a-i lăsa să efectueze o străpungere către Prusia Orientală: în Curlandia au rămas legate 26 de divizii germane dintre care numai 10 au mai putut fi transportate înapoi în Reich în cursul primelor luni ale lui 1945. Corpul de armată din Curlandia a reuşit să se impună până

la sfârşitul războiului în şase mari bătălii; în toamna lui 1944 au fost pierdute Insulele Dagö şi Ösel.

Corpul de armată Centru (generalul-colonel Reinhardt) se oprise la mijlocul lui august abia în apropiere de graniţa de est prusacă. Pe 16 octombrie, „frontul al 3-lea belarus”, condus de generalul Cerniakovski a pornit asaltul către Kaliningrad, a pătruns în Prusia Orientală de ambele părţi ale pădurii Romincka şi a ajuns la Nemmersdorf (judeţul Gusev) şi la Gołdap. Până la începutul lui noiembrie, prin atacuri pe flancuri, s-a reuşit izolarea şi distrugerea ambelor vârfuri de asalt sovietice. În teritoriile eliberate, trupele germane au dat peste nenumărate atrocităţi ale sovieticilor: ura acumulată mult timp de sovietici împotriva forţelor de ocupaţie germane în ţara lor izbucnise în acţiuni inumane de răzbunare împotriva populaţiei civile germane, a cărei evacuare fusese interzisă de gauleiterul Koch.

La începutul lui noiembrie, s-a diminuat forţa trupelor sovietice, aflate în ofensivă începând cu 22 iunie între Carpaţi şi Marea Baltică. Şeful Statului Major general Guderian, responsabil pentru teatrul de război OKH din est, dorea să folosească momentul de respiro ca să pregătească prin toate mijloacele frontul de est pentru asaltul care avea să urmeze. Hitler a respins propunerea sa de a crea rezerve mobile pentru frontul din est prin evacuarea Curlandiei, Norvegiei şi Balcanilor, precum şi prin scurtarea frontului din Italia. Hitler intenţiona ca, înainte de a ajunge la Rin, să le aplice anglo-americanilor o contralovitură în Vest – „ofensiva din Ardeni” de mai târziu – şi spera ca forţele care s-ar fi eliberat ulterior să poată fi aruncate în luptă pe frontul de est până la mijlocul lui decembrie. Însă evoluţia nefavorabilă de pe frontul de vest nu numai că a împiedicat o dislocare a forţelor către est ba chiar a făcut necesară retragerea şi a altor formaţiuni de acolo. Guderian a reuşit doar să continue construirea poziţiilor pe frontul de est şi – după câteva ezitări ale lui Hitler – să continue şi extinderea vechilor fortificaţii din spate, de pe pământurile germane din est şi, prin scoaterea diviziilor mobile de pe front, să formeze câteva trupe de rezervă. Era previzibil că frontul german trebuia să ţină piept din nou cu forţe insuficiente aşteptatei ofensive sovietice de iarnă – acea lovitură care avea să ducă forţele combatante ale Uniunii Sovietice până în inima Germaniei şi, astfel, până în Europa Centrală.

Capitolul 6

Lupta pentru Europa de Sud-Est 1941 – 1944: războiul partizanilor din Balcani, colapsul şi ocupaţia sovietică a sateliţilor şi evacuarea Greciei şi Iugoslaviei

Curând după ocuparea teritoriilor de către Germania, în impracticabilii munţi ai Peninsulei Balcanice au izbucnit lupte ale partizanilor. În Iugoslavia, părţi dispersate ale armatei s-au adunat în jurul ofiţerului naţional sârb Draža Mihailović, membru al Statului Major, care după capitulare se hotărâse pentru continuarea rezistenţei în vestul Serbiei. Cu referire la tradiţia naţională a rebelilor sârbi din timpul luptelor împotriva turcilor din secolul al XIX-lea, adepţii lui s-au autointitulat „Cetnici” (ćeta = bandă, ceată). În toamna lui 1941, Mihailovič a luat legătura cu englezii. După ce numărul trupelor de ocupaţie germane a scăzut puternic odată cu începerea campaniei din Rusia, formaţiunile Cetnic au reuşit să ameninţe tot mai mult liniile de legătură germane din restul Serbiei şi în Muntenegru au reuşit chiar să respingă în câteva puncte fixe slabele forţe de ocupaţie italiene. Dincolo de aceasta, odată cu atacul asupra Uniunii Sovietice, începând cu vara lui 1941, s-a făcut remarcată o nouă şi întărită mişcare de rezistenţă: organizaţia comunistă a partizanilor condusă de secretarul-general al Partidului Comunist al Iugoslaviei, aflat în ilegalitate, Iosip Broz, numit Tito.

Forţa de ocupaţie germană a încercat iniţial să stăpânească activitatea în creştere a rezistenţei prin represalii drastice, ca împuşcarea în masă a ostaticilor. Aceste măsuri de intimidare, care de obicei nu îi nimereau pe cei vinovaţi, au avut ca efect refugierea în munţi a unei părţi a populaţiei masculine şi au reuşit astfel doar să întărească mişcarea partizanilor. Acţiunile de curăţare întreprinse de slabele trupe de ocupaţie germane, prost înarmate, din Serbia au rămas fără succes.

În timp ce Tito, fără să ţină seama de sângeroasele represalii germane aplicate împotriva populaţiei, susţinea o activitate permanent ofensivă a „brigăzilor sale proletare mobile”, Mihailović dorea să îşi menţină intacte formaţiunile, alcătuite de cele mai multe ori din ţărani localnici, pentru ora decisivă a unei înfrângeri militare a Axei şi, până atunci, să evite jertfe inutile

în rândul populaţiei. În noiembrie s-a ajuns la primele lupte deschise între cetnici şi partizanii lui Tito, ale căror beneficiari au devenit indirect puterile de ocupaţie. În zonele lor de ocupaţie şi în cele anexate, în Muntenegru, Herţegovina, Bosnia, Dalmaţia şi Croaţia, italienii au încheiat cu conducătorii cetnici locali adevărate acorduri, cu ajutorul cărora şi-au cumpărat o recunoaştere temporară a supremaţiei italiene, siguranţă pentru propriile garnizoane şi sprijin în combaterea partizanilor lui Tito, toate acestea în schimbul livrărilor de arme şi alimente şi cedarea zonelor de munte cetnicilor.

Acţiunile germane de epurare, la care participau şi formaţiunile de jandarmerie ale guvernului-marionetă condus de Nedić, au dus la sfârşitul lui noiembrie 1941 la un succes parţial: restul Serbiei a fost curăţat în mare măsură de răsculaţi, partizanii au consemnat pierderi grele şi cartierul general al lui Tito de la Užice a fost încercuit. Însă Tito a reuşit să scape, să îşi adune din nou trupele dispersate în partea italiană a Bosniei şi la sfârşitul lui ianuarie 1942 să îşi stabilească astfel cartierul general în oraşul de munte Foča (cca. 50 km la sud-est de Sarajevo). Până la mijlocul lui februarie 1942, răsculaţii au înregistrat pierderi de aproape 8.000 de oameni şi au fost efectuate peste 20.000 de execuţii expiatoare. În aprilie 1942, a fost iniţiată o operaţiune concentrică a trupelor germane, croate şi italiene, cu participarea cetnicilor colaboratori, împotriva bastionului rămas al partizanilor din Bosnia de sud-est (Foča). Tito s-a decis să nu se refugieze în continuare spre sud, ci să pătrundă surprinzător spre nord-vest. Un marş de 300 de km i-a purtat pe partizani paralel cu ţărmul prin teritoriile slab asigurate de ocupaţie italiană: pe 12 iulie au ocupat oraşul Prozor, pe 6 august Livno şi la mijlocul lui august Glamoć. În cele două luni care au urmat, Tito şi-a extins teritoriile stăpânite înspre nord. Peste tot au fost instituite Comitete naţionale de eliberare, care au preluat administraţia, sistemul de învăţământ şi aprovizionarea armatei de partizani. În final, Tito şi-a stabilit cartierul general la Bihać, unde, pe 26 noiembrie 1942 s-a desfăşurat o şedinţă a „Consiliului Antifascist pentru Eliberare Naţională a Iugoslaviei” (AVNOJ), ca un fel de reprezentanţă populară, formată din reprezentanţi ai diverselor teritorii iugoslave. Programul adoptat aici, al unei reale confederaţii iugoslave cu păstrarea drepturilor tuturor naţionalităţilor iugoslave, i-a adus mişcării lui Tito susţinători din toate regiunile ţării. Incluzând brigăzile care luptau în Slovenia, în diversele regiuni ale nou-înfiinţatului stat Croaţia şi cele care

luptau separat în Serbia, armata de partizani a lui Tito cuprindea la sfârşitul lui 1942 un număr estimativ de 130.000 până la 150.000 de oameni. Şi totuşi iniţial englezii au fost în continuare de partea lui Mihailović, pe care regele Petru al II-lea îl numise la începutul lui 1942 ministru de Război şi comandant suprem al armatei iugoslave a răsculaţilor.

Având în vedere pericolul tot mai mare al unei debarcări aliate în Balcani, a devenit prioritară o pacificare în spatele frontului. Pentru punerea în practică a acestui obiectiv, îndeosebi în zona de ocupaţie italiană, a fost aplicată acţiunea „Alb”, pentru care Hitler a impus italienilor, pe lângă angajarea trupelor germane şi a comenzii supreme germane, şi combaterea cetnicului Mihailović. Însă dezarmarea cetnicilor în Dalmaţia, cerută de partea germană, a fost respinsă de autorităţile militare italiene cu motivaţia că au nevoie de aceste trupe pentru executarea acţiunii „Alb”. Tito, care după lupte grele însoţite de multe pierderi a fost nevoit să se retragă spre sud şi să cedeze din nou oraşele Bihać, Glamoć şi Livno, a recunoscut imediat locul propice pentru o străpungere: după marşuri forţate, la începutul lui martie 1943, brigăzile sale au reuşit, împotriva formaţiunilor italiene şi cetnice, să forţeze trecerea peste Neretva, şi-au croit drum prin Herţegovina şi s-au stabilit în partea de nord a Muntenegrului. În zonele neroditoare din munţi, formaţiunile încercuite ale partizanilor au fost decimate în continuare de foamete şi epidemii. În această situaţie, Tito le-a dat de înţeles germanilor că este gata pentru un moratoriu în cazul în care puterile de ocupaţie şi-ar concentra forţele pe distrugerea cetnicilor. Însă Hitler a interzis orice stabilire de contacte cu Tito. Mai mult, pe 15 mai 1943 a început în Muntenegru acţiunea „Negru”, condusă de generalul Lüters, care avea ca obiectiv, pe lângă distrugerea partizanilor, şi dezarmarea cetnicilor găsiţi în teritoriul de operaţiuni. În timp ce italienii au lăsat grosul cetnicilor muntenegreni să scape către sud, partizanii lui Tito, în număr de 18.000 de oameni, au fost încercuiţi până pe 27 mai 1943 şi, până în primele zile ale lui iunie au fost presaţi în asemenea măsură, încât prinderea lui Tito părea ca şi sigură. Însă conducătorul partizanilor a reuşit din nou să scape împreună cu forţele combatante care îi mai rămăseseră, printr-o străpungere către nord.

Deja strălucitoarea acţiune a lui Tito de străpungere de pe Neretva, din martie 1943, a făcut Comandamentul britanic pentru Orientul Mijlociu din Cairo să ia legătura, de asemenea, cu partizanii. Englezii şi-au dat seama pe

parcurs că o susţinere a partizanilor ar putea fi mai utilă pentru cauza aliaţilor decât aprovizionarea exclusiv a cetnicilor lui Mihailović, la care armele erau doar stivuite şi, mai ales în zona italiană, erau chiar folosite de partea puterilor Axei. Pe parcursul lunilor de vară, cantităţile paraşutate pentru ambele grupuri de răsculaţi au putut fi mărite temporar la 500 de tone lunar. În plus, prin capitularea Italiei, partizanilor le-a încăput pe mâini o mare parte din armele italiene, de asemenea, soldaţi italieni au trecut de partea partizanilor, în timp ce forţele germane nu au reuşit să ocupe în fosta zonă de ocupaţie italiană decât oraşele cele mai importante şi porţiunile de coastă. După ce englezii încercaseră în zadar să realizeze o delimitare între teritoriile de operaţiuni şi de influenţă ale celor două grupări de răsculaţi, în noiembrie, la Conferinţa de la Teheran, puterile occidentale şi-au făcut cunoscută decizia de a sprijini în continuare numai forţele lui Tito. Totodată prestigiul conducătorului partizanilor a cunoscut un nou avânt în propria ţară atunci când, pe 29 noiembrie 1943, la cartierul său general din Jajce s-a adunat din nou „Consiliul Antifascist”, i-a acordat lui Tito titlul de mareşal şi a înfiinţat un „Comitet Naţional de Eliberare”, în calitate de contraguvern provizoriu, cu Tito la conducere. În februarie 1944, au înfiinţat şi sovieticii o misiune militară la Tito.

Însă înarmarea forţelor combatante ale partizanilor a rămas în continuare în sarcina puterilor occidentale: în total au fost introduse cu avioanele în Iugoslavia 16.000 de tone de arme şi materiale de război şi au fost scoşi din ţară 19.000 de răniţi.

Diversele acţiuni de epurare întreprinse de germani în semestrul de iarnă 1943/1944 şi în vara lui 1944, au reuşit de fiecare dată să ducă doar la preluarea temporară a controlului în respectivele teritorii. Pe 25 mai 1944 – ziua de naştere a lui Tito – vânătorii paraşutişti germani, în acţiune comună cu trupe de sol, au întreprins un atac asupra cartierului general al lui Tito de la Drvar, în Bosnia (acţiunea „Rösselsprung”), din care Tito a scăpat cu mare greutate. A fost necesară mutarea ştaifului său în Italia cu ajutorul avioanelor aliate şi instalarea unui cartier general al său pe Insula Lissa, sub protecţie britanică. Înţelegerea guvernului iugoslav din exil cu Tito, iniţiată la presiuni engleze, a dus în final la demiterea lui Mihailović şi recunoaşterea forţelor lui Tito ca unică armată iugoslavă a patriei. Atunci când, în timpul ofensivei

sovietice de vară, România şi Bulgaria au trecut în tabăra aliaţilor, armatei de partizani a lui Tito i-au fost încredinţate adevărate sarcini strategice.

Similar cu Iugoslavia, şi în Albania se formase în septembrie 1942 o „mişcare de eliberare naţională" comunistă (LNG), condusă de Enver Hodja, foarte docil Moscovei, şi o „Uniune Naţională" republicană, mai conservatoare (Balli Kombëtar), ca principală grupare partizană. În mai 1944, cu forţe estimate de 15.000 de oameni, LNC a desfăşurat lupte grele cu trupele germane de ocupaţie şi cu „Balli Kombëtar" şi a format un guvern provizoriu condus de Hodja, după model iugoslav, care, odată cu retragerea trupelor germane din Tirana, a intrat, pe 20 noiembrie 1944, în capitala albaneză.

În Grecia, abstracţie făcând de unele excepţii singulare, abia în 1942 s-a făcut remarcată o mişcare a partizanilor. „Frontul de Eliberare Naţională" (EAM), o organizaţie secretă înfiinţată pe 27 septembrie 1941 de adepţi ai diverselor orientări politice şi în care comuniştii deţineau poziţiile-cheie, a alcătuit în aprilie 1942 „Armata naţională de eliberare" (ELAS), un grup armat aflat sub conducere comunistă. Aceasta avea un singur rival serios: extrem de activa „Ligă naţională republicană" (EDES), condusă de fostul colonel Zervas, care însă nu număra mai mult de 1.000 de oameni şi îşi limita acţiunile în principal la nord-vestul Greciei, în teritoriul Epirus. La iniţiativa unui grup de ofiţeri englezi paraşutaţi, Zervas a alcătuit pentru prima dată un grup de asalt, format din oameni ai EDES ŞI ELAS, care în noaptea de 26 noiembrie a atacat şi distrus importantul pod de cale ferată Gorgopotamos supravegheat de italieni, aflat pe traseul dintre Salonic şi Atena şi pe care rula o parte din proviziile destinate armatei din Africa a lui Rommel. În perioada care a urmat, grupul de ofiţeri englezi a fost dezvoltat într-o adevărată misiune militară, care număra în 1944 circa 400 de oameni şi care ţinea legătura cu ambele formaţiuni de partizani. Curând, membrii ELAS au început să atace celelalte grupuri de rezistenţă din munţi şi să le distrugă. Însă EDES, înarmaţi şi sprijiniţi în mod preferenţial de către englezi, au reuşit însă să le ţină piept cu succes. Atunci când ELAS a realizat valoarea susţinerii materiale engleze, în iulie 1943 s-a reuşit înlăturarea conflictelor armate dintre grupările de partizani printr-un acord, care recunoştea toate organizaţiile existente ca formaţiuni independente, luptând sub comanda Comandamentului britanic pentru orientul Mijlociu din Cairo şi sprijinite material de acesta. Livrările engleze către partizanii greci aveau să se ridice la 4.090 de tone transportate

pe mare şi 1.706 tone de materiale aduse pe calea aerului. Pentru a abate atenţia conducerii germane de la intenţiile de debarcare ale aliaţilor în Sicilia şi sudul Italiei, anglo-americanii au iniţiat în vara lui 1943 o mare acţiune a EDES şi ELAS împotriva liniilor principale de legătură germano-italiene din Grecia, care a dus la distrugerea a numeroase poduri, căi ferate şi trecători montane din centrul şi nordul Greciei şi la luarea în stăpânire a unor întinse zone montane în Pindus, Tesalia, pe Evia şi Peloponez. În teritoriile controlate de ei, care reprezentau cam două treimi din teritoriul ţării, partizanii au instituit o adevărată administraţie improvizată, inclusiv servicii poştale şi telefonice. Construirea unei piste de aterizare în Tesalia a asigurat legătura cu lumea exterioară. Trupele germane au fost nevoite să recurgă în Grecia la represalii, similare celor din Iugoslavia: în decembrie 1943, la Kalavrita în Peloponez, au fost pentru prima dată împuşcaţi în masă a 700 de bărbaţi ostatici şi, în împrejurimi, 24 de sate şi mai multe mănăstiri au fost făcute una cu pământul. La colapsul Italiei în septembrie 1943, ELAS a reuşit să dezarmeze în Tesalia divizia italiană „Pinerolo”, formată din 12.000 de oameni, şi cu ajutorul armelor capturate, inclusiv artilerie, şi a luptătorilor de gherilă, al căror număr a crescut între timp la circa 40.000, a devenit cea mai puternică organizaţie de partizani.

În momentul capitulării Italiei, la insistenţele lui Churchill, Comandamentul britanic pentru Orientul Mijlociu a început o acţiune împotriva arhipelagului Dodecanez (operaţiunea „Accolade”), pentru a prelua aceste insule din Egee, importante din punct de vedere strategic, din mâinile garnizoanelor italiene. Deoarece capacitatea de transport navală şi forţele aliaţilor din Marea Mediterană erau solicitate pentru debarcarea în Italia, pentru această operaţiune erau disponibile numai extrem de puţine forţe. Încercarea de a pune stăpânire pe Rodos, de pe ale cărei aeroporturi s-ar fi putut dobândi superioritatea aeriană asupra insulelor, a eşuat. Din cauza acestui eşec a devenit critică şi situaţia britanicilor debarcaţi pe Kos, Leros şi Samos, deoarece americanii nu doreau să rupă forţe de întărire şi formaţiuni aeriene de luptă din teatrul de război italian mai ales avioane de vânătoare pentru distanţe lungi. Superioritatea aeriană germană din Marea Egee a provocat pierderi grele flotelor de transport engleze şi a afectat serios angajarea vaselor de război alt acestora. După puternice atacuri cu bombe, pe 3 octombrie, vânători germani paraşutaţi au recucerit singurul aeroport

adecvat pentru avioanele de vânătoare de pe Kos, în timp ce forţe de debarcare au provocat la lupta resturile forţelor de ocupaţie britanice. După evacuarea Insulei Samos, pe 16 noiembrie englezii au fost nevoiţi să renunţe la luptă şi în Leros. S-a constatat din nou că acţiunile de genul acela nu erau posibile iară asigurarea în prealabil a superiorităţii aeriene.

Operaţiunile engleze de debarcare în Egee din septembrie 1943 au întărit presupunerea partizanilor ELAS că era iminentă o debarcare aliată în Grecia. Pentru a pune lucrurile la punct înainte de aceasta, în octombrie 1943 ELAS a atacat din nou membrii EDES. Livrările engleze către ELAS au fost blocate imediat. Misiunea militară aliată, din care începând cu septembrie făceau parte şi americani, a reuşit abia pe 29 februarie 1944, sub conducerea colonelului Woodhouse şi a maiorului american Wines, să pună capăt războiului civil. În iulie 1944, a fost trimisă şi o misiune militară sovietică în cartierul general al ELAS, care părea să exercite o influenţă moderatoare asupra comuniştilor: după ce, prin intermediere britanică, comuniştii şi forţele din exil ale Greciei căzuseră de acord cu privire la formarea unui „Guvern de Uniune Naţională”, la sfârşitul lui septembrie 1944, generalii Zervas pentru EDES şi Saraphis pentru ELAS au semnat, în cartierul general al aliaţilor din Caserta, un tratat prin care îşi subordonau formaţiunile guvernului de uniune. La rândul său, guvernul a încredinţat comanda partizanilor comandantului suprem al forţelor combatante expediţionare britanice din Grecia, generalul Scobie. Astfel părea asigurat faptul că debarcarea engleză în Grecia, planificată pentru perioada de după retragerea germanilor, şi care nu s-a putut desfăşura decât cu o trupă de numai 4.000 de oameni din cauza neparticipării americanilor, nu va fi împiedicată în niciun fel de ELAS. Spre deosebire de trupele lui Tito, activitatea partizanilor greci nu a avut în niciunul din momente o importanţă deosebită pentru operaţiunile militare zile aliaţilor. Efectul principal al acesteia a constat doar în legarea unor forţe militare germane în număr de aproximativ şase divizii, până în toamna lui 1944. Eliberarea Balcanilor nu s-a înfăptuit prin lupta pe viaţă şi pe moarte a partizanilor autohtoni: ea a fost declanşată de ofensiva sovietică în România din august 1944, care a dus la prăbuşirea României şi a Bulgariei şi, astfel, a forţat evacuarea Greciei, Albaniei şi Serbiei de trupele de ocupaţie germane, ameninţate să fie izolate.

Ofensiva sovietică de vară din România s-a îndreptat împotriva frontului german al corpului de armată al Ucrainei de Sud (general colonelul Frießner) şi care se întindea de la cursul inferior al Nistrului până la marginea de est a Carpaţilor. După o pregătire de mai multe ore prin atacuri de artilerie, în dimineaţa zilei de 20 august 1944 a pornit atacul a două „fronturi" sovietice conduse de generalii Tolbuhin şi Malinovski, cu o superioritate zdrobitoare de forţe blindate. Sovieticii au provocat imediat breşe adânci care au dus la retragerea formaţiunilor româneşti, pe alocuri fără luptă. Armata a 6-a germană a fost încercuită la Chişinău şi 15.000 de oameni au devenit prizonieri sovietici. Deoarece sovieticilor le-au căzut în mâini podurile de peste Prut şi Dunăre nedistruse, le era deschisă calea către Bucureşti şi Dobrogea. În această situaţie, fără speranţă din punct de vedere militar, pe 23 august a fost răsturnat guvernul Antonescu.

În toamna lui 1943, guvernul român abordase din nou puterile occidentale, prin intermediul Turciei şi Madridului, pentru a scoate România din război – eventual cu ajutorul unei debarcări aliate în Balcani – şi să salveze astfel ţara de o ocupaţie sovietică. Aceste încercări au eşuat însă din cauza condiţiilor puterilor occidentale ca România să capituleze necondiţionat în faţa celor trei aliaţi. Ca urmare, la sfârşitul lui decembrie 1943, Antonescu s-a înţeles cu conducătorii opoziţiei româneşti, Maniu (Partidul Naţional Ţărănesc) şi Brătianu (Partidul Liberal), ca aceştia să încerce la rândul lor să obţină de la aliaţi condiţii acceptabile pentru un armistiţiu: Antonescu era dispus să se retragă pentru binele patriei sale, în cazul în care opoziţia democratică ar fi obţinut rezultate favorabile ca urmare a strădaniilor sale. Pe 17 martie, au avut loc la Cairo negocieri între fostul premier român, prinţul Barbu Ştirbey, şi reprezentanţi ai celor trei aliaţi, în cadrul cărora, pe lângă garanţiile pentru viitoarea independenţă a României, Ştirbey a încercat să obţină recunoaşterea pretenţiilor româneşti asupra Ardealului, care fusese cedat Ungariei prin Arbitrajele de la Viena. Pe 12 aprilie, lui Ştirbey i-au fost înmânate la Cairo „condiţiile minime" ale aliaţilor pentru un armistiţiu, pentru a le transmite atât lui Antonescu, cât şi opoziţiei: ruptura cu Germania şi continuarea războiului alături de Armata Roşie, şi pe teritoriu românesc, recunoaşterea anexării de către Uniunea Sovietică a Bucovinei de Nord şi a Basarabiei din iunie 1940 şi plata de reparaţii. În schimbul acestora aliaţii erau dispuşi să invalideze Arbitrajele de la Viena. În momentul când Maniu a

acceptat aceste condiţii ca „bază pentru negocieri”, însă Antonescu le-a respins pe 15 mai, s-a încheiat acţiunea comună a mareşalului şi a opoziţiei. De atunci încolo, Antonescu şi-a pus toate speranţele în negocierile separate cu sovieticii, desfăşurate la Stockholm, în cadrul cărora cei din urmă le-au garantat suplimentar românilor la începutul lui iunie 1944 că nu se vor amesteca în afacerile interne ale ţării şi că urma să se acorde trupelor germane un termen de 15 zile pentru retragerea din România. Abia după scurgerea acestui termen, românii urmau să fie obligaţi să presteze ajutor împotriva Germaniei, iar în cazul unei retrageri la termen a germanilor puteau rămâne chiar neutri, însă Antonescu a ezitat şi în continuare, deoarece spera totuşi să obţină o garanţie reală pentru aceste promisiuni, printr-o implicare mai activă a puterilor occidentale. Pe de altă parte, Maniu a acceptat definitiv pe 10 iunie 1944 condiţiile de la Cairo, după ce sovieticii lăsaseră să se înţeleagă că nu vor mai permite alte discuţii cu privire la aceste condiţii. Zece zile mai târziu, Maniu a informat aliaţii cu privire la intenţia opoziţiei de a-l răsturna pe Antonescu cu ajutorul regelui şi de a forma un guvern de coaliţie, care ar urma să proclame imediat armistiţiul.

După ofensiva de străpungere sovietică, mareşalul Antonescu l-a vizitat pe 23 august pe regele Mihai şi i-a declarat că a devenit inevitabilă încheierea unui armistiţiu pe baza condiţiilor de la Stockholm ale sovieticilor. Însă trupelor germane ar trebui să li se acorde retragerea liberă, şi el îl informase deja pe ambasadorul german cu privire la etapele necesare, deoarece nu dorea să acţioneze fără ca Hitler să fie anunţat. Încă de dimineaţă plecase un curier la Stockholm, pentru a iniţia tratative cu sovieticii; acesta avea să ajungă prea târziu: regele a demis imediat guvernul Antonescu şi a dispus arestarea mareşalului şi a câtorva membri ai guvernului său. Guvernul format sub conducerea generalului Sănătescu, în calitate de prim-ministru, şi din care făceau parte conducătorii partidelor de opoziţie, i-a însărcinat pe reprezentanţii săi din Cairo să încheie imediat armistiţiul nu prevederile suplimentare de la Stockholm. Seara, prin intermediul (ostului de radio din Bucureşti a fost transmisă o proclamaţie a regelui, prin care anunţa acceptarea condiţiilor aliaţilor pentru încheierea armistiţiului şi chema forţele armate române la oprirea luptelor. Guvernul Sănătescu a rupt relaţiile diplomatice cu Germania, a oferit însă trupelor germane retragerea liberă şi a

instruit formaţiunile româneşti să nu întreprindă niciun fel de acte duşmănoase împotriva aliaţilor de până atunci.

Hitler a aflat despre răsturnarea din România abia prin proclamaţia de la radio a regelui Mihai. El a ordonat punerea în mişcare a diviziei antiaeriene staţionate la Ploieşti, în vederea reprimării loviturii de stat şi arestării regelui şi apoi efectuarea unui atac aerian asupra Bucureştiului. Aceste măsuri nu au avut succes şi doar le-au oferit românilor o motivaţie plauzibilă să declare război Germaniei pe 25 august – o măsură, pe care oricum nu ar fi putut-o evita, având în vedere condiţiile armistiţiului. Sovieticii au tergiversat negocierile pentru armistiţiu, pentru a pune mâna în prealabil pe cât posibil de multe garanţii, şi au mutat semnarea la Moscova, aceasta având loc în final pe 12 septembrie. La clauzele stabilite iniţial, României i s-au mai adăugat şi condiţii suplimentare, printre altele alcătuirea a 12 divizii, precum şi supravegherea de către o comisie de control aliată, şi au fost stabilite reparaţii către Uniunea Sovietică în valoare de 300 de milioane de dolari. Pe de altă parte, la Viena îşi încropise o existenţă doar nesemnificativă „guvernul naţional” român, sub conducătorul „Gărzii de Fier”, Horia Sima, creat la iniţiativa germanilor.

Prin schimbarea de fronturi a trupelor române pe 25 august 1944, retragerea germană s-a transformat la început într-un haos. Răsfirate printre formaţiunile româneşti, trupele germane şi-au croit drum către vest, în grupuri de luptă, prin trecătorile din Carpaţi din fâşia secuiască de la nord de Braşov. În această zonă sovieticii au avansat până la marginea estică a Carpaţilor, apoi şi-au îndreptat însă marşul către sud: pe 30 august, au fost pierdute câmpurile petrolifere de la Ploieşti – o lovitură din care economia germană nu avea să îşi mai revină, din cauza bombardării tot mai intense a uzinelor de carburanţi sintetici din Reich. În ziua următoare, sovieticii au intrat în Bucureşti şi au avansat prin Ţara Românească spre vest către Porţile de Fier, unde pe 6 septembrie au întins mâna partizanilor lui Tito. Pe 30 august, sovieticii au debarcat în portul Constanţa, care fusese evacuat de marina de război germană. Atunci când Armata Roşie a avansat pe graniţa Bulgariei, s-a produs şi aici schimbarea.

Bulgarii, care se aflau în război doar cu puterile occidentale, însă nu şi cu Uniunea Sovietică, încercaseră deja din iulie 1944 să ajungă la un armistiţiu cu anglo-americanii, în timp ce sovieticilor le accentuau în

continuare neutralitatea lor necondiţionată. Pe 2 septembrie, ei au format un nou guvern, favorabil Occidentului, condus de Muraviev, un membru al Partidului Agrar, guvern care a fost revocat două zile mai târziu de către pactul Anticomintern. Însă sovieticii, care nu erau dispuşi să se oprească la graniţa bulgară, au anticipat ruptura definitivă a Bulgariei cu Germania: pe 5 septembrie, au declarat război Bulgariei şi au intrat în ţară. Bulgarii au răspuns prin solicitarea imediată a unui armistiţiu, au închis membri unor oficii germane, în măsura în care aceştia nu fuseseră retraşi la solicitarea bulgarilor, şi pe 8 septembrie au declarat război Germaniei. În noaptea care a urmat, puterea a fost preluată printr-o lovitură de stat de către „Frontul Patriei" – o asociaţie formată din diferite partide, în care puternicul Partid Comunist deţinea rolul conducător – şi a format un guvern prosovietic, condus de prim-ministrul Gheorghiev. Armistiţiul semnat în final pe 28 octombrie 1944 la Moscova îi obliga pe bulgari, printre altele, să evacueze din nou teritoriile iugoslave şi greceşti anexate şi să se supună supravegherii unei comisii de control a aliaţilor.

Răsturnarea de situaţie din Bulgaria a permis sovieticilor să transporte cu trenurile formaţiunile „frontului al 3-lea ucrainean" din portul Varna de la Marea Neagră, de-a curmezişul ţării până la Sofia, care a. fost ocupată pe 16 septembrie, şi apoi către graniţa iugoslavă. Faptul că sovieticii s-au îndreptat întâi către vest, la Porţile de Fier, şi apoi către sud în spaţiul bulgar, în loc să treacă imediat cu grosul trupelor Carpaţii Meridionali, peste frontul german sfărâmat şi să se îndrepte spre nord-vest în câmpia ungară, i-a trezit lui Hitler speranţa că sovieticii vor pune stăpânire întâi pe Peninsula Balcanică cu ajutorul partizanilor comunişti, urmărindu-şi obiectivul politic tradiţional de a câştiga strâmtorile marine turceşti. Pe 13 septembrie, el le-a declarat generalilor săi în Cartierul General al Führerului că astfel Germania stă în săptămânile care urmează în faţa punctului de cotitură decisiv al războiului: coaliţia puterilor inamice urma să se spargă din cauza problemei Dardanelelor. Când în decembrie în Grecia s-a ajuns într-adevăr la lupte între partizanii ELAS şi trupe britanice, avea însă să se arate că sovieticii acordă prioritate înfrângerii comune a Germaniei faţă de urmărirea obiectivelor lor în spaţiul balcanic.

Corpul de armată al Ucrainei de Sud trebuia acum, cu ajutorul formaţiunilor de înlocuire ungare, să îşi construiască un nou front între fâşia

secuiască, în care se retrăseseră resturile sale, şi Porţile de Fier, front la care s-a ataşat şi corpul de armată F (feldmareşalul Weichs) staţionat în Iugoslavia. Pentru aceasta, Carpaţii Meridionali (Alpii Transilvăneni) deja nu mai puteau fi folosiţi ca obstacol natural, deoarece la începutul lui septembrie, la nord de ei pe Mureş trebuia prinsă o armată română care fusese trimisă în acţiune de noul guvern de la Bucureşti pentru „redobândirea Ardealului”. În spatele ei, sovieticii avansau deja prin trecători. La mijlocul lui septembrie, a trebuit evacuată şi fâşia secuiască. Însă pentru că forţele combatante ale lui Malinkovski nu au reuşit să pătrundă către nord la Cluj, au avansat către vest de-a lungul văii Mureşului şi până la începutul lui octombrie au respins dincolo de Tisa formaţiunile ungare, care fuseseră subordonate generalului-colonel Frießner.

Colapsul şi rapida ocupare a României şi Bulgariei de către sovietici a făcut ca, în septembrie 1944, să devină inevitabilă şi retragerea corpului E de armată (generalului-colonel Löhr) din Grecia. Pe 2 septembrie, a început evacuarea pe calea aerului a insulelor din Marea Egee. Deoarece transporturile aeriene au fost împiedicate în tot mai mare măsură de aliaţi, numeroase forţe germane au rămas în urmă în „cetăţile” Creta, Rodos, Milos, Leros şi alte insule, unde mulţi au stat până la sfârşitul războiului. Pe 4 octombrie, au debarcat la Patras în Peloponez forţe britanice slabe, conduse de generalul Scobie, şi acestea au avansat încet pe istmul Corint, în urma trupelor germane în retragere. Pe 12 octombrie, a început evacuarea Atenei. Două zile mai târziu, trupe paraşutate britanice au ocupat capitala Greciei, acum fiind deschisă calea pentru intrarea guvernului din exil. În Macedonia, unde se reuşise dezarmarea trupelor de ocupaţie bulgare, corpul de armată al lui Löhr a încercat, împreună cu formaţiunile venite din Grecia, să construiască un front de apărare către est de la Marea Egee până sus spre Nis, pentru a-şi acoperi retragerea. Însă calea prin Belgrad, care fusese planificată pentru retragere, le-a fost tăiată de două asalturi sovietice către vest, unul la nord şi altul la sud de Dunăre: Belgradul a fost încercuit pe 15 octombrie cu ajutorul armatei de partizani a lui Tito şi a căzut după cinci zile. Tito şi şeful guvernului iugoslav din exil, Subašič, au intrat în capitala iugoslavă. Corpul E de armată a fost nevoit să îşi croiască prin luptă un nou drum de retragere, mai la vest, prin Novipazar şi Sarajevo, prin teritoriile partizanilor şi, totodată, să îşi protejeze şi flancul estic împotriva sovieticilor,

partizanilor lui Tito şi a bulgarilor. Pe 2 noiembrie, fusese evacuat şi ultimul teritoriu grecesc şi, după ce grosul trecuse de gâtuirea din spaţiul macedonean, s-a putut renunţa în etape la protecţia pe est a flancului. Ulterior, corpul E de armată, care fost nevoit să trimită multe forţe către frontul unguresc, împreună cu corpul F de armată, au apărat până în primăvara anului 1945 statul-satelit croat pe linia Osijek-Visegrád-Sarajevo-Mostar.

Începând cu 20 septembrie, corpul de armată a lui Frießner s-a numit, mult mai potrivit, „corpul sud de armată”; frontul acestuia a fost atacat de sovietici pe 6 octombrie între Szeged şi Oradea, pentru a pătrunde în câmpia ungară. Către vest, ei i-au respins pe unguri de la Tisa către Dunăre înspre nord-vest, unde le-a fost blocată trecerea peste râu şi, astfel, calea către Budapesta. Înspre nord, trupele sovietice au dat la Debreţin de forţe blindate germane, pregătite pentru o contraofensivă, care au luptat între 10 şi 14 octombrie în întinderea plată a pustei, au izolat avangarda sovietică la sud de oraş şi au distrus-o. Astfel a fost zădărnicită intenţia sovieticilor de a avansa pe Tisa către nord pentru ca împreună cu forţele sovietice care atacau dinspre nord în pasul Dukla din Munţii Beschizi să izoleze grosul armatei lui Frießner.

Deşi ofensiva sovietică a fost stopată iniţial, pătrunderea sovieticilor în câmpia ungară i-a dat totuşi regentului ungar von Horthy ultimul imbold de a scoate Ungaria din război. Deja după schimbarea din România, Horthy scăpase de guvernul Sztójay, impus de germani, şi formase un cabinet militar de încredere, condus de generalul Lakatos, care a contactat în secret puterile occidentale. Ca mai înainte România şi Bulgaria, acum solicita şi Ungaria în zadar puterilor occidentale, ca o condiţie anticipată pentru un armistiţiu, să participe prin forţe paraşutate la ocuparea Ungariei. Lui Horthy nu i-a mai rămas altă cale decât a stabili contactul direct cu sovieticii; a strecurat o delegaţie prin liniile ungare, care după mai multe obstacole a ajuns pe 1 octombrie la Moscova. În noaptea de 9 octombrie, Molotov le-a prezentat acestora în numele aliaţilor – Churchill şi Eden se aflau tocmai la conferinţa de la Moscova – condiţiile preliminare pentru un armistiţiu: retragerea trupelor ungare în interiorul graniţelor din 1937 ale Ungariei în decurs de zece zile, ruperea relaţiilor cu guvernul german şi declaraţia de război către Germania. Aceste condiţii preliminare au fost acceptate de Horthy pe 11 octombrie şi au fost semnate de delegaţia ungară la Moscova. Horthy spera că

va putea decide el însuşi intrarea în vigoare a armistiţiului, după efectuarea pregătirilor necesare. La Budapesta a fost pregătit un atac-surpriză împotriva trupelor şi oficiilor germane şi comandanţii supremi loiali ai armatelor ungare au fost instruiţi corespunzător, între timp, prin intermediul conducătorului Partidului Radical Ungar „Partidul Săgetar-Cruciat”, Ferenez Szálasi, posturile germane au aflat despre procesele neliniştitoare – chiar dacă nu de negocierile în sine pentru armistiţiu – şi, cu ajutorul membrilor partidului, au pregătit o contralovitură de stat: cu conducerea acţiunii, similară unui asalt („Pumnul blindat”), a fost însărcinat Obergruppenführerul SS von dem Bach-Zelewski, care îşi dovedise deja calităţile din timpul reprimării revoltei din Varşovia. Presat printr-un ultimatum sovietic, Horthy s-a hotărât să acţioneze pe 15 octombrie: el l-a informat pe ambasadorul german Veesenmayer cu privire la pasul guvernului ungar şi la prânz a făcut cunoscut armistiţiul printr-o proclamaţie radiofonică. Au fost declanşate imediat contramăsurile germane: încă de dimineaţă, când intenţiile ungare încă nu se ştiau, un comando special SS, condus de Skorzeny, eliberatorul lui Mussolini, l-a capturat pe fiul lui Horthy, pentru a-l provoca la acţiune pe regentul ungar. Membrii partidului Săgetar-Cruciat au ocupat clădirea radioului şi celelalte puncte importante ale capitalei şi au răspândit imediat o contraproclamaţie, prin care ungurii erau îndemnaţi să lupte în continuare de partea germană. În noaptea următoare, unitatea de comando a lui Skorzeny a reuşit să ocupe cetatea Budapestei, unde Horthy a fost nevoit să-şi revoce proclamaţia, să abdice şi să îi predea lui Szálasi afacerile guvernării, care acum, în calitate de „conducător al naţiunii”, a format un nou guvern. Horthy a fost închis în Germania: încercarea sa de a desprinde Ungaria din alianţa cu Germania eşuase.

Pasul ungar nu a creat pe front nici pe departe efectele catastrofale pe care le produsese în august schimbarea din România. Comandantul suprem al armatei 1 ungare, generalul Miklós-Dalnóki, a trecut totuşi la sovietici. El a format în final, în decembrie, un contra-guvern la Debreţin, care a încheiat la 20 ianuarie 1945 un armistiţiu cu aliaţii, prin care recunoştea anularea celor două arbitraje de la Viena, din 1938 şi 1940, şi se obliga să participe la războiul împotriva Germaniei cu 8 divizii, precum şi să plătească reparaţii în valoare de 300 de milioane de dolari – dintre care 200 de milioane Uniunii Sovietice şi 100 de milioane Cehoslovaciei şi Iugoslaviei.

Deşi a mai înregistrat încă un succes defensiv la Tokai, în octombrie a fost necesară retragerea definitivă a frontului german dincolo de Tisa. Pe 30 octombrie, forţele combatante ale lui Malinkovski au realizat o străpungere la Kecskemét, care a putut fi stopată printr-un contraatac doar la inelul sud-estic de apărare a Budapestei. În lupte crâncene desfăşurate pe durata lunii noiembrie între Dunăre şi Tisa a putut fi evitată aici o nouă străpungere sovietică. Deoarece sovieticii de la est de Dunăre nu avansau, în ultimele zile ale lui noiembrie, forţele combatante ale lui Tolbuhin, aduse din Bulgaria, au trecut Dunărea la Mohács, au respins trupele germane către vest pe o linie între lacul Balaton şi râul Drau şi, spre nord, au putut fi oprite abia la „poziţia Margareta", slab dezvoltată, care se întindea de la lacul Balaton pe la lacul Velence până la Dunăre. Însă şi Malinowski îşi reluase ofensiva la est de Dunăre, a pătruns până la râul Ipel, la nord de capitala ungară, încercuind astfel capul de pod de la Budapesta, de pe malul drept al Dunării, şi ameninţa la mijlocul lui decembrie, printr-o lovitură prin partea nordică a câmpiei ungare, să pornească spre vest către Bratislava şi Viena. În timp ce o parte dintre forţele blindate germane, prevăzute pentru o contraofensivă germană la Székesfehérvár („Recoltă târzie"), au fost aruncate dincolo de Dunăre către nord, pe 20 decembrie Tolbuhin a străpuns „poziţia Margareta", a avansat către nord la Dunăre şi astfel, pe 24 decembrie, a încercuit Budapesta. Încă în aceeaşi zi Hitler a ordonat, împotriva opoziţiei şefului Statului Major general, Guderian, transportul unui corp SS de tancuri din Polonia – unde corpul de armată Centru se pregătea el însuşi pentru bătălia decisivă de apărare – şi care la începutul lui ianuarie a desfăşurat un zadarnic atac de despresurare asupra Budapestei. Hitler a refuzat ieşirea din încercuire a trupelor germane şi ungare. În perioada care a urmat, el a devenit obsedat tocmai de obiectivul de a elibera din nou Budapesta şi de a menţine în continuare vestul Ungariei. Pe lângă motivul, important pentru economia războiului, de a apăra ultimele surse de petrol unguresc şi austriac de la Zistersdorf, probabil că a jucat un rol şi ideea de a nu pierde şi ultimul aliat care mai lupta încă. Pe 18 ianuarie 1945 – când deja începuse ofensiva sovietică împotriva Prusiei Orientale pe Vistula –, Hitler a dispus executarea unui al doilea atac de despresurare asupra Budapestei, care a ajuns la Dunăre în sudul oraşului, dar care s-a împotmolit încă o dată înainte de a-şi atinge obiectivul. Apărătorii încercuiţi ai Budapestei au fost nevoiţi să renunţe la luptă pe 11 februarie, iar câteva sute

dintre aceştia au reuşit să îşi croiască drum până la liniile germane. Astfel fusese pierdută şi ultima dintre capitalele ţărilor anterior ocupate sau aliate, din Europa de Est. Încă din februarie 1945, armata a 6-a SS de tancuri, care după ofensiva din Ardeni staţiona în Reich pentru o perioadă de revenire, a fost trimisă în Ungaria la ordinul lui Hitler pentru a-i respinge pe sovietici din nou dincolo de Dunăre – un ordin care părea de neînţeles într-o perioadă când sovieticii formaseră deja capete de pod pe malul vestit al râului Oder şi staţionau la 70 km în faţa Berlinului.

Capitolul 7

Atacul puterilor occidentale asupra „fortăreţei Europa” în 1944: ofensiva aeriană aliată, debarcarea în Franţa şi eliberarea Europei de Vest

În timpul alcătuirii forţelor lor militare de invazie în Anglia, anglo-americanii nu au putut la început să devină ofensivi în Vest decât pe calea aerului. „Combined Bomber Offensive”, care fusese decisă la Casablanca şi în cadrul căreia Royal Air Force (RAF) executa atacuri de noapte asupra unor ţinte zonale şi flotila a 8-a aeriană americană (USAAF) ataca pe zi unele obiective individuale, s-a instalat cu toată forţa începând cu 10 iunie 1943. Primul obiectiv al unui real bombardament „round-the-clock” a devenit oraşul Hamburg: acesta a început în noaptea de 25 iulie printr-un atac major al RAF cu 740 de bombardiere, a continuat pe 25 şi 26 iulie printr-un atac de zi al americanilor cu 68 respectiv 54 de bombardiere, la care în nopţile de 28 şi 30 iulie s-au adăugat noi atacuri majore ale englezilor cu 739, respectiv 726 de maşini de zbor. Lansarea alternativă a bombelor explozive şi a celor incendiare a împiedicat acţiunile de stingere şi a provocat incendii uriaşe, extinse, cu furtuni de foc cu forţă de uragane, care au distrus complet cartiere întregi ale oraşului.

În cadrul primului atac asupra Hamburgului, englezii au aplicat pentru prima dată aşa-numitul „procedeu dublu”: ei au aruncat mase mari de fâşii de aluminiu, care au bruiat aparatele de localizare şi dispozitivele balistice ale forţelor antiaeriene germane. Următoarea lovitură împotriva antiaerienei germane era introducerea unui dispozitiv radar de ţintire îmbunătăţit, „H2X”, care fusese folosit de americani pentru prima dată în atacul asupra oraşului Emden pe 27 septembrie 1943. Acesta permitea atacuri precise cu bombe şi în cazul unui strat compact de nori şi în situaţii meteorologice în care nu puteau fi angajate avioanele de vânătoare germane.

Deşi pe parcursul anului 1943 aliaţii au mutat centrul de greutate al bombardamentelor asupra fabricilor germane de avioane şi a industriei de accesorii ale acestora, producţia germană de avioane a crescut după criza din anul precedent; numai avioane de vânătoare, s-au construit în 1943 un număr

aproape dublu faţă de cel din 1942. Formaţiunile întărite de avioane de vânătoare germane au provocat mai ales americanilor pierderi dureroase, deoarece aceştia trebuiau să îşi desfăşoare atacurile de zi cu avioanele lor îmbunătăţite, ca putere de foc de apărare şi rezistenţă de bombardare, de tip B17 „Fortress III” şi de tip B24 „Liberator V şi VI” fără acoperirea avioanelor de vânătoare, pentru că independenţa de zbor a acestora din urmă permitea o însoţire doar până la linia Rinului. De exemplu, la atacurile asupra fabricilor de rulmenţi din Schweinfurt şi asupra fabricilor Messerschmitt din Regensburg în 17 august 1943 au pierdut 60 dintre cele 376 de „fortăreţe zburătoare”, adică 16 procente dintre bombardierele angajate în acţiune, iar în cadrul unui alt atac asupra oraşului Schweinfurt din 14 octombrie 1943, chiar 20,6 procente. Aceste cote mari de pierderi au obligat în toamna lui 1943 forţele USAAF să oprească atacurile asupra teritoriului Reich-ului şi să se mulţumească doar cu obiective mai puţin importante din teritoriile ocupate din Vest. Situaţia s-a schimbat din nou numai la trecerea dintre anii 1943/1944, când americanii au reuşit să angajeze în acţiunile lor avioanele de vânătoare de cursă lungă de tipul P 47 „Thunderbolt” şi P 51 „Mustang”. Luptele pe care forţele de vânătoare germane erau obligate să le ducă acum şi cu avioanele de vânătoare de cursă lungă au sporit numărul lor de pierderi şi a făcut ca puterea lor de luptă să scadă începând cu sfârşitul anului 1943, în ciuda creşterii în continuare a producţiei de maşini de zbor. În plus, apărarea aeriană germană a fost nevoită să îşi disperseze forţele după ce flota a 15-a aeriană americană, stabilită în sudul Italiei, a început din octombrie 1943 să atace zonele petrolifere româneşti şi obiective din Austria şi din Protectorat. Printre atacurile de noapte pe care le-a efectuat RAF în această perioadă, s-au aflat şi două acţiuni pregătite în mod special: atacul asupra barajelor de pe Eder şi Möhne în noaptea de 17 mai, care a provocat mari pagube prin inundaţii şi defectarea alimentării cu energie electrică, şi atacul asupra staţiei experimentale germane de la Peenemünde în noaptea de 18 august 1943, care a încetinit producţia renumitelor arme V naziste. În timp ce în noaptea de 19 noiembrie RAF şi-a început seria atacurilor asupra Berlinului („Battle of Berlin”), care a durat până în martie 1944, în decembrie 1943 flotila a 8-a USAAF a stabilit acţiuni-record în zborurile împotriva unor obiective din Reich cu 3.546 de bombardiere cu patru motoare, printre acestea şi trei bombardamente asupra oraşului Kremen. În anul 1943 au fost lansate în total

206.000 de tone de bombe asupra teritoriului german; în acel an, greutatea maximă a unei bombe crescuse la 5.440 de kg.

Odată cu începerea la 20 februarie a „Big Week”, s-a instalat faza decisivă a războiului aerian strategic împotriva Germaniei. Prin conlucrarea flotilelor aeriene a 8-a şi a 15-a americane, care au fost completate prin atacuri nocturne ale RAF, forţele de vânătoare germane au fost învinse treptat, conform unui plan bine stabilit. Fabricile germane de avioane au constituit în continuare obiectivele principale ale atacurilor, la acestea s-au adăugat începând cu aprilie nodurile feroviare din vestul şi sud-vestul Germaniei şi, începând cu luna mai, rafinăriile de petrol şi uzinele de hidrogenare. Pentru că, de cele mai multe ori, fabricile de hidrogenare erau bombardate din nou imediat ce îşi reluau producţia, în plus, în august s-a pierdut şi regiunea petroliferă de la Ploieşti, pe parcursul verii a scăzut rapid producţia germană de carburanţi: producţia de combustibili pentru carburatoare a scăzut de la 125.000 de tone în aprilie la 56.000 de tone în august, iar cea de motorină, de la 88.900 de tone la 62.000 de tone. Cele mai puternice efecte ale bombardamentelor s-au resimţit în atacurile asupra industriei de benzină de aviaţie: de la 175.000 de tone în aprilie, aceasta a scăzut la 12.000 de tone în august şi între 11 şi 19 septembrie a fost temporar paralizată complet. Din iunie 1944 şi până la sfârşitul războiului au fost produse în total doar 197.000 de tone de benzină pentru aviaţie, adică ceva mai mult decât producţia lunară de dinainte de începerea atacurilor. Penuria de carburanţi avea să atingă apogeul începând cu sfârşitul lui 1944 atât în cadrul formaţiunilor motorizate ale armatei – de exemplu, în timpul ofensivei din Ardeni –, cât şi în programul de instruire şi în acţiunile Luftwaffe. Începând cu octombrie 1944, s-au adăugat şi atacurile aeriene sistematice asupra reţelei rutiere germane, care au făcut ca şi în producţia fabricilor subterane, ferite de atacurile cu bombe, şi a fabricilor externalizate să apară întreruperi tot mai dese din cauza sistării temporare a livrărilor. Pe lângă forţele de recunoaştere aeriană, şi „Ultra” s-a dovedit o sursă valoroasă de informaţii cu privire la gradul de distrugere şi de reabilitare al fabricilor de carburanţi şi al sistemelor de transporturi bombardate, în plus despre situaţia meteorologică de pe continent şi despre numărul şi dislocarea forţelor de vânătoare germane. Atacurile strategice asupra obiectivelor de carburanţi şi de transporturi s-au dovedit, începând cu jumătatea lui 1944, cel mai eficace

mod de a slăbi treptat economia de război germană, în timp ce atacurile teroriste, care au continuat pe lângă acestea, asupra unor „obiective regionale” şi care afectau zonele rezidenţiale şi populaţia nu au reuşit să ducă la o scădere esenţială a producţiei în oraşele industriale sau la aşteptata prăbuşire a moralului de luptă. Germania şi teritoriile ocupate au fost nevoite să îndure în 1944 o ploaie de bombe în greutate totală de 1.202.000 de tone. Roosevelt constatase pe bună dreptate în raportul său din 17 septembrie 1943 în faţa Congresului, cu privire la situaţia războiului, că Europa lui Hitler este „o cetate fără acoperiş”.

Bombardierele germane, care în 1943 efectuaseră împotriva Angliei doar atacuri de hărţuire, la începutul lui 1944, la ordinul lui Hitler, au devenit în mod surprinzător din nou ofensive: în noaptea de 22 ianuarie şi-au reluat atacurile asupra Londrei şi a sudului Angliei. În cadrul unui total de 31 de atacuri executate până pe 29 mai, nu au fost angajate însă niciodată simultan mai mult de 100 de maşini de zbor. S-a dovedit faptul că forţele combatante germane de pe bombardiere nu mai erau capabile să efectueze atacuri strategice eficiente împotriva pregătirilor pentru invazie. Însă în iunie aveau să aplice o grea lovitura, în aeroporturile sovietice Poltava, Mirgorod şi Piriatin, „zborurilor de pendulare” (shuttle-bombing), abia începute de USAAF. Pe 2 iunie 1944, formaţiunile flotilei a 15-a USAAF zburaseră pentru prima dată din Italia către aceste baze puse la dispoziţie de sovietici după lungi ezitări, şi în drumurile de dus şi de întors atacaseră obiective din Europa de Sud-Est. Atacul german cu bombe asupra acestor aeroporturi din noaptea de 22 iunie a fost un succes total, deoarece apărarea antiaeriană rusească, nedotată cu aparate radar, nu a reuşit să facă faţă: 47 de „fortăreţe zburătoare” şi 15 avioane de vânătoare de cursă lungă au fost distruse la sol, alte 26 de „fortăreţe zburătoare” avariate, şi au fost distruse toate stocurile de bombe şi depozitul de carburanţi, cu 1,6 milioane de tone de combustibili. În consecinţă, sovieticii nu au mai fost dispuşi să le faciliteze aliaţilor lor şi alte zboruri de pendulare. În ciuda unor asemenea atacuri cu succese ocazionale, ar fi fost vremea pentru Luftwaffe ca, ţinând seama de ofensiva aeriană aliată, să treacă pe defensivă. Însă Hitler, Göring şi şeful Statului Major general al Luftwaffe generalul-colonel Jeschonnek s-au cramponat de principiul că Luftwaffe trebuie să servească acţiunilor ofensive şi nu celor defensive şi, prin urmare, accentul trebuia pus pe avioanele de luptă şi pe bombardiere, şi nu pe

avioanele de vânătoare. Atunci când Jeschonnek şi-a recunoscut erorile de estimare, odată cu eşecurile apărării germane în timpul grelelor atacuri de distrugere de la Hamburg, el s-a sinucis în 18 august 1943. Chiar şi atunci când Göring părea în sfârşit dispus să acorde prioritate apărării antiaeriene, pentru a oferi din nou un acoperiş protector „fortăreţei Europa” şi pentru a menţine potenţialul de înarmare, care în orice caz constituia condiţia obligatorie necesară pentru o viitoare ofensivă, inclusiv aeriană, Hitler a respins această idee şi a cerut deja amintita reluare a atacurilor asupra Angliei. În martie 1944, producţia de avioane, care până atunci fusese subordonată Statului Major al Luftwaffe, a fost încredinţată unui „Stat Major de vânătoare”, cuplat cu ministerul de înarmare al lui Speer, care, printr-o planificare raţională, descentralizare şi relocarea fabricilor în subteran, a reuşit să ducă la cifre-record producţia de avioane, cu mărirea cotei avioanelor de vânătoare: în 1944, au fost produse 40.593 de avioane, dintre care 25.285 erau avioane de vânătoare.

Atunci când uzinele Messerschmitt au creat în 1943 modelul gata de teste al unui avion de vânătoare performant şi superrapid cu motor cu reacţie – Me 262 – părea că se oferă din nou ocazia de a întoarce situaţia războiului aerian printr-o rapidă producţie în serie a acestui tip superior de avioane. Însă, pentru că Hitler a aflat că, în condiţii de execuţie corespunzătoare, Me 262 poate duce şi bombe, el a ordonat dezvoltarea acestui tip de avion în „bombardiere-fulger”, pentru sprijinirea armatei: cu ajutorul acestei arme, care era capabilă să străpungă apărarea inamică, el dorea să zdrobească iminenta invazie încă din faza ei de început. Însă probleme ivite la fabricarea turbinelor au amânat producţia de serie cu câteva luni. Când aceasta a început în sfârşit, ea a fost amânată din nou din cauza atacurilor aeriene aliate asupra uzinelor Messerschmitt în primăvara lui 1944. La începutul invaziei, nu exista niciun „bombardier-fulger” operaţional. Totuşi, în ciuda penuriei de carburanţi şi a piloţilor reinstruiţi, numărul mic de maşini de zbor Me 262 angajate totuşi în final ca avioane de vânătoare, şi împotriva cărora apărarea aeriană inamică era aproape neajutorată, a obţinut succese realmente importante în ultimele luni de război. A devenit evident faptul că producerea lor în serie la timpul adecvat şi utilizarea lor începând cu primăvara lui 1944 ar fi fost un mijloc deosebit de eficient împotriva ofensivei aeriene aliate: deja după prima lor apariţie, comandamentul aliat al bombardierelor se temea de

pierderi insuportabile de „fortăreţe zburătoare” în cazul în care ar fi avut loc o angajare în masă a maşinilor Me 262.

La fel ca şi forţele militare aeriene germane, nici noile „arme V” (arme de represalii), dezvoltate în centrele experimentale ale armatei de la Peenemünde, nu au reuşit să distrugă pe pământ englez pregătirile de invazie ale aliaţilor. Utilizarea V1 ale Luftwaffe, o rachetă cu propulsie prin forţa de recul, cu o sarcină de explozibil de 800 kg, a fost întârziată prin atacurile aeriene aliate asupra uzinelor de producţie şi prin bombardamentele, începute în decembrie 1943, asupra rampelor de lansare pregătite pe ţărmul Canalului Mânecii. Astfel a fost zădărnicit de la bun început un foc în masă asupra vaselor inamice adunate în sudul Angliei şi asupra porturilor de îmbarcare. În momentul când s-a realizat un stoc suficient din noile arme pentru a se începe o mare acţiune-surpriză în noaptea de 13 iunie 1944 – la şase zile după invazie – din motive de psihologie a războiului, a fost aleasă Londra ca obiectiv. Până în momentul pierderii bazelor de lansare la începutul lui septembrie, au fost lansate 9.300 de astfel de proiectile asupra capitalei britanice, dintre care 29 de procente şi-au atins ţinta. S-a dovedit curând că aceste bombe, care zburau cu 500 până la 600 de kilometri pe oră fără să îşi modifice cursul, puteau fi combătute cu succes mai ales cu ajutorul avioanelor de vânătoare – printre care, pentru prima dată, avioanele de vânătoare cu reacţie Gloster E 28/39 şi Gloster „Meteor”, create în Anglia. Din punct de vedere militar, această armă a avut efecte mai mari prin legarea unui număr considerabil de forţe militare inamice decât prin pagubele provocate nemijlocit. Nici asupra moralului populaţiei britanice, care a suferit din cauza celor 6.184 de victime, ele nu au avut efectul sperat de Hitler, tocmai din cauza situaţiei generale favorabile în care se găseau aliaţii. După pierderea rampelor de lansare, bombardarea Londrei cu V1 s-a efectuat într-un volum restrâns, din avioane; din noile rampe din Olanda, au fost bombardate în continuare porturile de aprovizionare ale aliaţilor, Anvers şi Liège. Mult mai periculoasă decât V1, ar fi fost pentru aliaţi o producţie în masă, în timp util, a rachetei V2, dezvoltată în staţia experimentală a armatei de la Peenemünde sub conducerea generalului Domberger şi a lui Wernher von Braun. În perioada aceea nu exista niciun fel de mijloc de apărare împotriva acestei rachete, lungă de 14 metri, şi cu o tonă de explozibil, care zbura prin stratosferă cu viteză supersonică şi apoi se prăbuşea vertical şi fără zgomot asupra obiectivului.

Finalizarea acestei noi arme a fost întârziată prin atacul de precizie englez asupra Peenemünde din august 1943 şi prin bombardarea fabricilor care produceau piesele individuale. Pe 8 septembrie 1944, a început lansarea rachetelor V2 de pe platforme mobile de lansare din Olanda – din nou împotriva Londrei, deoarece din cauza dispersiei lor considerabile, nu puteau fi îndreptate decât împotriva obiectivelor de dimensiuni mari pe suprafaţă. Din aceste rachete eficiente, dar şi complicate se produceau lunar în medie 600 de bucăţi şi, până la sfârşitul lui martie 1945 au fost lansate în total 1.115 bucăţi asupra Londrei, la care s-au adăugat alte 2.050, lansate asupra oraşelor Anvers şi Bruxelles. În Anglia, ele au dus la pierderea a 2.724 de oameni, fără să aibă însă efecte considerabile pe plan militar. Şi în acest caz, dezvoltarea tehnică a anunţatelor „arme miraculoase”, care urmau să mobilizeze poporul german să reziste, a venit prea târziu.

Nici marina de război germană nu se mai afla în postura de a opri fluxul de transporturi către Anglia, care servea la alcătuirea forţelor militare de invazie. Deşi în mai 1943 ofensiva submarinelor trebuia considerată eşuată odată cu succesul măsurilor de apărare aliate, Hitler şi conducerea marinei au decis continuarea războiului tonajelor, deoarece acesta ţinea legate importante forţe inamice aeriene şi navale. În afară de aceasta, conducerea marinei spera ca prin inovaţiile tehnice să poată elimina pericolul mortal care plana din aer asupra submarinelor şi astfel să poată da o nouă întorsătură războiului submarinelor. De aceea, Hitler a aprobat în iulie 1943 planul de a se construi un submarin electric, cu o viteză submarină suficient de mare din punct de vedere tactic. Urma să fie legat de suprafaţă cu o coloană de aer, pentru a putea să îşi încarce bateriile cu ajutorul unor maşini Diesel, fără să fie necesară ridicarea la suprafaţă. Speer, al cărui minister preluase în martie 1943 şi echiparea marinei, a descentralizat construcţia de submarine din cauza pericolului aerian şi totodată a accelerat-o: „secţiunile” individuale erau fabricate în diverse uzine din interiorul ţării şi doar montajul final era executat în şantierele navale. Până când noile submarine electrice au devenit pregătite pentru funcţionare, trebuia ca submarinele existente – care puteau ajunge suficient de repede în zonele de operaţii doar dacă nu erau scufundate – să fie prevăzute cu îmbunătăţiri tehnice. Dintre acestea făcea parte în primul rând echiparea lor cu o apărare antiaeriană întărită şi cu noul aparat de supraveghere prin măsurare radio „Hagenuk”, care avertiza prin „radar de

centimetru” asupra poziţiilor inamicilor şi astfel asupra atacurilor aeriene-surpriză. O altă inovaţie tehnică o constituia torpila „Zaunkönig”[20], care reacţiona la zgomotele elicelor şi îşi căuta singură ţinta. Însă pentru că „Hagenuk” şi „Zaunkönig” au fost la dispoziţie într-un număr suficient abia de la începutul lui septembrie 1943, faza a şasea a bătăliei din Atlantic (din iunie până în august 1943) a fost doar una de trecere, în care submarinele şi-au mutat activitatea în zonele mai puţin periculoase de la marginile Atlanticului. În această fază, în care de fiecare dată erau în medie câte 68 de submarine în ocean, s-au pierdut 70 de submarine şi s-au scufundat 328.564 de tone registru brut inamice. În iulie, fusese eliminat din nou pentru trei săptămâni serviciul aliaţilor de descifrare a informaţiilor radio de pe submarinele germane, atât de important pentru apărare, atunci când de partea germană a fost pus în funcţiune un nou tambur suplimentar „Enigma”. După remedierea acestui „black out”, până la sfârşitul războiului, Bletchley Park a reuşit să descifreze mesajele radio cu tot mai puţine întreruperi şi întârzieri tot mai mici. La acest lucru a contribuit şi utilizarea computerului electronic „Colossus” începând de la sfârşitul anului 1943, care îl completa pe „Bombes”, care funcţiona electromecanic, şi care accelera considerabil munca.

Următoarea fază a bătăliei din Atlantic (a şaptea), din septembrie 1943 până în mai 1944 a debutat cu un succes german. Un grup de submarine echipate cu „Hagenuk” şi „Zaunkönig” a ajuns fără pierderi prin Golful Biscaya şi a reuşit în cadrul unei bătălii de convoaie, care a durat mai multe zile, din 20 până în 23 septembrie, să scufunde 6 vase cu 36.422 de tone registru brut şi 3 vase de protecţie, să avarieze încă unul, toate acestea cu pierderi proprii de doar două submarine. Un asemenea succes nu avea să se mai repete în perioada care a urmat: s-a dovedit că submarinele nu rezistau prea bine la combaterea lor din spaţiul aerian. În octombrie şi noiembrie 1943, cifrele lunare ale scufundărilor au scăzut la 80.000 de tone registru brut, în timp ce pierderile lunare se situau la peste 20 de submarine. Atunci când la începutul lui noiembrie a trebuit dizolvată ultima formaţiune de submarine după un fiasco total, încercarea de a relua lupta împotriva convoaielor în nordul Atlanticului a eşuat. În această a şaptea fază a bătăliei din Atlantic se aflau în medie câte 61 de submarine odată în ocean, au fost scufundate 411.216 de tone registru brut şi s-au pierdut 199 de submarine.

20 Pitulice, în lb. germană în orig. (n. tr.)

În primăvara lui 1944, au fost echipate cu „Schnorchel"[21] primele submarine de tip vechi, o coloană de aer care se închidea automat împotriva pătrunderii apei şi care permitea atât înlocuirea aerului de respirat, cât şi deplasarea cu motoare Diesel şi încărcarea bateriilor în stare scufundată. Pentru că în timpul acţiunii, submarinele nu trebuiau să iasă la suprafaţă şi capătul tubului de aer nu putea fi localizat, era înlăturată aproape complet ameninţarea lor din spaţiul aerian. Totuşi tipurile uzuale de submarine echipate astfel nu constituiau decât un înlocuitor pentru aşteptatul „submarin curat", deoarece viteza pe care o dezvoltau în adânc era foarte redusă. Angajarea a 30 de astfel de submarine împotriva acţiunii de debarcare asigurate puternic din Golful Sena de pe 6 iunie şi până la sfârşitul lui august 1944 nu a dus la niciun rezultat decisiv: cu pierderi proprii de 20 de submarine, s-a reuşit scufundarea a 16 vase şi vehicule de debarcare, precum şi cinci vehicule de protecţie, şi avarierea a şapte vase. A mai fost scufundat încă un vas şi două au fost avariate cu ajutorul minelor submarine. Nici angajarea unor mijloace mici de luptă – „torpile cu un post" şi bărci explozive teleghidate – şi alte acţiuni ale vaselor torpiloare şi bărcilor explozive, care s-au desfăşurat în primele zile ale invaziei, pornind din Cherbourg şi Le Havre, nu au înregistrat succese marcante în condiţiile unor pierderi proprii mari. Patru distrugătoare care au venit în ajutor de la Brest au fost interceptate pe 9 iunie încă în dreptul coastei de nord din Bretania şi obligate a se întoarce, cu pierderea a doua dintre ele: nici submarinele şi nici forţele navale germane de suprafaţă nu au reuşit să aducă prejudicii serioase acţiunii „Overlord".

Să povestim în acest context şi ultima – a opta – fază a războiului german al tonajului, din iunie 1944 până în mai 1945. Prin pierderea buncărului de submarine din Biscaya, care era asigurat împotriva bombardamentelor, submarinele au fost mutate în Norvegia, unde Bergen a devenit bază principală, având buncăre nou-construite. Numărul în creştere al submarinelor echipate cu „Schnorchel" a fost programat în această fază pentru acţiuni individuale la ţărmurile engleze şi americane, unde puteau „sta la pândă" pe căile de acces. Totuşi, în ultimele luni ale anului 1944 a scăzut mult cifra de pierderi pentru submarinele care operau în jurul Angliei, deoarece iniţial, inamicii reuşeau cu greu localizarea submarinelor scufundate în apele nu foarte adânci ale coastelor, printre epave şi stânci. În această fază

21 Tub de aer, în lb. germană în orig. (n. tr.)

a bătăliei din Atlantic s-au pierdut 151 de submarine şi au fost scufundate 544.526 de tone registru brut. În medie, în mare, se aflau 48 de submarine. În februarie 1945 în jurul coastei de est engleze au intrat în sfârşit în acţiune primele submarine electrice de tip XXIII şi au obţinut succese excepţionale, fără să sufere nicio pierdere. Primul submarin de tipul mai mare XXI, potrivit pentru Atlantic, a ieşit din Bergen pe 30 aprilie, însă nu a mai apucat să acumuleze experienţă de front căci, pe 4 mai, Doenitz a emis interdicţia de atac. Până la sfârşitul războiului au mai fost construite totuşi încă 63 de submarine de tipul XXIII şi 119 submarine de tipul XXI, dintre care majoritatea se aflau însă în aprilie 1945 numai în faza de probă şi dezvoltare, mai exact cu puţin înainte de utilizarea pe front: „revoluţionarea războiului submarinelor” prin submarine rapide şi cu durată lungă de submersie venise prea târziu.

Însă flota germană de larg zăcea deja de mult în agonie: cu ajutorul „Ultra”, pe 26 decembrie 1943 în cadrul unei acţiuni de convoaie în Oceanul îngheţat, cuirasatul „Scharnhorst” a fost reperat şi scufundat de o formaţiune engleză superioară. Cuirasatul „Tirpitz” – navă înrudită cu „Bismarck” – fusese atacat cu succes deja din septembrie 1943 de un submarin mic englez în fiordul Alta. Pe 3 aprilie 1944, la ieşirea în larg într-o cursă de probă a fost avariat printr-un atac, stabilit cu precizie prin „Ultra”, al unor avioane britanice de pe portavion. După un alt atac reuşit cu bombe, în septembrie vasul s-a deplasat la Tromsö pentru reparaţii, unde a fost distrus de bombe de calibru mare pe 12 noiembrie 1944. Şi majoritatea celorlalte unităţi grele au căzut victimă atacurilor cu bombe în ultimele luni de război: în momentul capitulării mai erau apte de utilizare doar crucişătorul greu „Prinz Eugen” şi crucişătorul uşor „Nürnberg”.

Succesele din spaţiul aerian şi de pe mare le oferiseră aliaţilor condiţiile necesare pentru o debarcare în Franţa. Ideea de a se întoarce pe continent la momentul oportun printr-o ofensivă peste Canalul Mânecii îi animase pe englezi încă din 1940. Însă până în 1944, coasta franceză a Atlanticului nu a putut rămâne decât scena unor acţiuni individuale engleze de comando. Cea mai mare dintre acţiunile de acest tip, pe 19 august la Dieppe şi care a servit la degrevarea sovieticilor prin reţinerea forţelor germane în timpul avansului german din Caucaz, a avut mai mult caracterul unei acţiuni experimentale de debarcare: cu susţinerea tancurilor, 500 de oameni urmau să ocupe oraşul şi

să distrugă portul, cu toate navele ancorate. Atacatorii au reuşit într-adevăr să ajungă pe uscat, însă încercarea lor de a pătrunde în oraş a eşuat. Deşi acţiunea nereuşită a englezilor a costat 3.350 de morţi şi prizonieri, ea a permis acumularea unei importante experienţe tactice pentru viitoarele operaţiuni-amfibie: i-a convins de faptul că debarcările pe plaje deschise sunt mai potrivite decât pătrunderea în porturi. Hitler, care a considerat Dieppe ca pe o acţiune nereuşită de debarcare, a ordonat în septembrie construirea unui „zid al Atlanticului" şi a dat prioritate tocmai fortificării porturilor.

Statul Major englez al „Combined Commanders", care fusese creat în 1942 pentru planificarea strategică a traversării Canalului, ajunsese deja la concluzia că ţărmul Normandiei este cel mai adecvat, atât din punct de vedere tactic, cât şi strategic, pentru crearea unui cap de pod invazionist. Şi succesorul său, „Chief of Staff to the Supreme Allied Commander" (COSSAC), condus de generalul-locotenent Morgan, a aderat la ideea unei debarcări pe coasta normandă: în primul rând, aici exista o plajă destul de întinsă, aflată în interiorul scutului aerian de apărare care trebuia asigurat din Anglia, şi care putea fi folosită atât pentru aterizări, cât şi pentru amenajarea unor aerodromuri tactice, iar zona din spatele ţărmului oferea suficient spaţiu de operaţie forţelor grupate în capul de pod. Pe de altă parte, ţărmul nu era decât slab fortificat – deoarece germanii nu se aşteptau la o debarcare de dimensiuni mari în această zonă – şi se afla suficient de departe de grosul forţelor germane şi de punctele de decolare ale forţelor aeriene germane. În plus, eficientul port Cherbourg se afla în raza de acţiune şi, pe parcursul primelor operaţiuni, acesta putea fi barat pe Peninsula Cotentin şi, după preluare, putea fi făcut operaţional pentru transporturile ulterioare de aprovizionare. În plus, segmentul de plajă ales pentru operaţiunea de debarcare în sine („Neptun") – aflat între coasta de est a Peninsulei Cotentin şi vărsarea râului Orne – era protejat tocmai de către această peninsulă de furtunile din vest şi sud-vest, care apăreau foarte frecvent din cauza vremii schimbătoare din zona Canalului. Neaşteptata debarcare de proporţii pe o plajă unde nu exista niciun pori pe o rază de 80 de kilometri a fost posibilă prin pregătirea a doua porturi artificiale („Mulberries"), prevăzute unul în sectorul american şi unul în cel englez. Cheiurile lor erau constituite din vase scufundate unul lângă celălalt şi chesoane din beton, care adăposteau de vânt şi unde navele puteau să îşi debarce încărcăturile la cheiuri plutitoare. Au fost

prevăzute astfel de spărgătoare de valuri („Gooseberries”), mai scurte, pentru fiecare dintre cele cinci locuri de debarcare, pentru a asigura protecţie vaselor mai mici şi bărcilor de debarcare. O altă inovaţie tehnică a constat în instalarea unor conducte submarine, pentru aprovizionarea ulterioară cu carburant, de la Isle of Wight până la coasta destinată invaziei şi, mai târziu, de la Dungeness la Calais.

Pentru alegerea momentului invaziei, trebuiau luate în considerare mai multe condiţii îndeplinite concomitent: în primul rând, în a doua parte a nopţii, sub a cărei protecţie avea să se desfăşoare traversarea, trebuia să strălucească luna, pentru a fi posibile aterizările prevăzute a avea loc înainte de debarcare. În al doilea rând, debarcarea în sine trebuia să se producă înainte de începerea fluxului, pe de-o parte pentru a putea repera şi îndepărta obstacolele germane din zona litoralului, iar pe de alta, pentru a putea elibera rapid vehiculele de debarcare pentru următorul val. Şi era necesar ca aceste condiţii de maree să se producă doar cu o oră înainte de răsăritul soarelui, pentru a permite artileriei navale şi forţelor aeriene un foc de pregătire cu vizarea ţintei. Toate aceste condiţii existau în perioada stabilită pentru acţiunea „Overlord” în zilele dintre 5 şi 7 iunie. De aceea, pe 8 mai „Cartierul general suprem al forţelor combatante expediţionare” (Supreme Headquarter of Allied Expeditionary Force = SHAEF), condus de generalul Eisenhower, a stabilit iniţial data de 5 iunie 1944 pentru ziua-Z.

Pregătirile germane de apărare nu erau nici pe departe încheiate în acel moment. În ciuda tuturor străduniilor organizaţiei Todt, nu a putut fi respectat termenul lui Hitler pentru terminarea construirii zidului Atlanticului – 1 mai 1943. Mai întâi fuseseră fortificate coasta Canalului între vărsarea Senei şi Olanda, porturile pentru submarine de pe coasta Atlanticului şi insulele din Canal, Guernsey şi Jersey. În noiembrie 1943, când Rommel a fost însărcinat cu inspectarea sistemelor de apărare din Danemarca şi până la Pirinei, el a accelerat fortificarea sectoarelor de ţărm care fuseseră neglijate până atunci. A dispus înainte de toate amplasarea unor obstacole şi mine în zonele de litoral, iar terenurile favorabile aterizării, aflate în spatele zonei de apărare a coastelor, au fost prevăzute cu piloni înfipţi în pământ. La începutul lui decembrie 1943, el a fost numit comandant suprem al corpului B de armată, care urma să apere cel mai periclitat segment, din Olanda până la vărsarea Loirei, în timp ce forţelor reunite pe 8 mai 1944 în corpul G de armată, sub

conducerea generalului-colonel Blaskowitz, le revenea apărarea zonelor de ţărm din Golful Biscaya şi a ţărmului francez al Mediteranei. Rommel dorea să vadă punctul de greutate al apărării amplasat cât mai aproape de linia ţărmului: aici urma ca atacatorul să fie oprit un timp cât se poate de îndelungat prin fortificaţii puternice, şi, cu ajutorul unor rezerve la care să se poată apela rapid, să fie respins către mare pe parcursul primelor zile – în timpul celei mai slabe faze tactice. Rommel, care în nordul Africii cunoscuse din plin blocarea propriilor manevre prin superioritatea aeriană a aliaţilor, era de părere că rezervele staţionate la depărtare ar fi intervenit inevitabil prea târziu. De aceea, el a solicitat pregătirea unor divizii de tancuri, care să fie la dispoziţie în apropierea ţărmului. Astfel a intrat în contradicţie cu concepţia comandantului suprem din Vest, feldmareşalul von Rundstedt, care, într-o asemenea amplasare a diviziilor de tancuri, vedea o fragmentare a forţelor mobile, asupra căreia nu se mai putea reveni în cazuri de urgenţă. În condiţiile gradului insuficient de construcţie a „zidului Atlanticului”, Rundstedt considera că este pur şi simplu imposibil să se zădărnicească inamicului crearea unui cap de pod şi vedea ca singură posibilitate de succes în apărare o „operaţiune mobilă ulterioara” cu rezerve rapide, pregătite central. În timp ce Rommel nu excludea Normandia ca zonă pentru o acţiune principală a aliaţilor, Hitler şi von Rundstedt erau de părere că o asemenea acţiune se va desfăşura în Pas de Calais, deoarece aici capacitatea vaselor ar fi fost folosită în modul cel mai avantajos pe calea maritimă cea mai scurtă şi putea fi asigurată cel mai bine susţinerea aeriană şi, pe deasupra, era cel mai aproape de zona Ruhr, un obiectiv strategic valoros. Însă pentru că şi ei luau totuşi în calcul posibilitatea unei acţiuni secundare în Normandia, în problema împărţirii rezervelor mobile s-a adoptai o soluţie de compromis.

La formarea opiniei că lovitura principală se va desfăşură la Pas de Calais a contribuit o manevră evazivă iscusită a aliaţilor, cu numele de cod „Fortitude South”, care, prin intermediul unor comunicări radio simulate şi mesaje eronate prin agenţi a amăgit cu privire la State Majore fictive şi divizii inexistente ale unui corp de armată american. Susţinerea convingătoare a existenţei unui asemenea corp de armată fantomă a reuşit, nu în ultimul rând, şi pentru că, prin mesajele radio descifrate prin „Ultra”, aliaţii au putut urmări pas cu pas reacţiile germane la etapele individuale ale înşelătoriei: astfel ei s-au putui convinge la final că în acest fel conducerea germană credea în

existenţa unei asemenea armate şi în intenţiile ei, chiar încă la multă vreme după efectuarea debarcării în Normandia. Această acţiune strategică a constituit o parte a planului strategic de camuflaj „Bodyguard”, din care făceau parte încă două operaţiuni similare: „Fortitude North”, pentru simularea unei intenţii de atac împotriva Norvegiei printr-o armată imaginară din Scoţia, precum şi „Zeppelin” pentru o pretinsă debarcare în Balcani a doua armate britanice fictive din partea de est a Mării Mediterane. Deşi aceste două operaţiuni de inducere în eroare s-au lovit de o atitudine mai sceptică a părţii germane, au fost retrase din Scandinavia două divizii abia la zece zile după debarcarea în Normandia – în mod semnificativ, către Pas de Calais – şi, în ziua invaziei, în ţările cu ieşire la mare din Balcani şi pe insulele greceşti mai staţionau încă două duzini de divizii germane.

Pentru a obţine informaţii cu privire la măsurile de apărare germane din spaţiul prevăzut pentru debarcare, în afară de activitatea de spionaj, organizaţiilor vest-europene de rezistenţă li s-a solicitat întreruperea liniilor de comunicaţii germane, prin care avea loc traficul de informaţii dintre cartierele generale şi comandantul suprem pentru Vest şi armate. Prin defectarea liniilor de telegraf, germanii urmau să recurgă de nevoie la comunicaţiile radio, pe care aliaţii puteau să le descifreze odată cu introducerea la Bletchley Park a computerului electronic „Colossus” – primul a fost introdus la sfârşitul lui 1943, un altul îmbunătăţit cu puţin înainte de invazie; până atunci, „Bombers” care lucrau electromecanic fuseseră neputincioase în faţa comunicaţiilor radio codificate cu ajutorul criptografului de la Siemens. Totuşi, cunoştinţele aliaţilor cu privire la dispoziţia forţelor de război germane din Normandia nu se bazau în principal pe „Ultra”, ci pe sursele obişnuite ale serviciilor de informaţii: abia odată cu acţiunile mobile de luptă din Normandia au devenit din nou mai frecvente mesajele „Ultra” din traficul radio german.

Cu două zile înainte de ziua Z s-au intensificat atacurile aeriene ale aliaţilor. Până în momentul invaziei, au fost distruse în cea mai mare parte podurile de pe Loara, în aval de Orléans, şi de pe Sena, în aval de Paris, şi a fost paralizată reţeaua feroviară, care pornea radial din Paris: spaţiul prevăzut pentru invazie a fost astfel aproape complet izolat din punctul de vedere al traficului. Pentru a-şi induce duşmanii în eroare, aliaţii şi-au extins atacurile

asupra spaţiilor adiacente până spre Olanda şi au atacat cu intensitate şi fortificaţiile din alte sectoare de coastă.

Când s-a apropiat ziua Z stabilită, 5 iunie 1944, a fost necesară amânarea ei cu 24 de ore din cauza situaţiei meteorologice nefavorabile. Şi pentru 6 iunie, previziunile meteorologilor nu anunţau decât o calmare temporară a vremii. Cu toate acestea, în dimineaţa de 5 iunie generalul Eisenhower a luat decizia definitivă de a executa în ziua următoare acţiunea „Overlord".

În noaptea de 6 iunie, din porturile din sudul Angliei, de la Bristol şi până la Ipswich, forţele militare de invazie s-au pus în mişcare cu 5.134 de nave şi ambarcaţiuni, printre care 8 cuirasate, 22 de crucişătoare şi 93 de distrugătoare. Ele s-au adunat la sud de Insula Wight şi apoi s-au îndreptat către coasta normandă. Atacul asupra „fortăreţei Europa" începuse. Pentru acesta erau pregătite în Anglia 37 de divizii, alte 40 urmau să fie aduse ulterior din Statele Unite, imediat ce erau luate în stăpânire suficiente porturi. După ora 1 dimineaţa au început aterizările pe flancurile spaţiului planificat pentru invazie. Odată cu ivirea zorilor, toate poziţiile de coastă germane, pe toată lăţimea, de la vărsarea râului Orne şi până la coasta estică a Peninsulei Cotentin, au fost copleşite de o ploaie de bombe şi grenade. La adăpostul acestui foc, la ora 6**.3**0 au început debarcările în cinci locuri prevăzute în acest scop. Americanii conduşi de generalul Bradley au păşit pe ţărmul Peninsulei Cotentin, la nord de Carentan („Utah-Beach"), fără să întâmpine o rezistenţă demnă de menţionat. În cel de-al doilea loc de debarcare, la Vierville („Omaha-Beach") au dat peste o divizie germană care fusese alarmată întâmplător pentru un exerciţiu de luptă, şi au fost implicate imediat în lupte grele. Mai la est, englezii conduşi de generalul-locotenent Dempsey au reuşit, împotriva rezistenţei locale germane, formarea a trei capete de debarcare la Arromanches („Gold-Beach"), Courcelles (Juno-Beach") şi Lion sur Mer („Sword-Beach"). O divizie de tancuri amplasată de Rommel la Caen a fost lansată în contraatac împotriva capului de debarcare englez. Însă a fost necesară anularea atacului, din cauza aterizărilor continue în spatele acestora. La sfârşitul zilei, americanii deţineau două capete de debarcare mici, izolate, pe când britanicii şi canadienii reuşiseră crearea unui cap de debarcare cu o lungime de circa 30 de km şi o adâncime de zece km. Însă, înainte de toate, aliaţii deţineau încă superioritatea numerică în spaţiul de

invazie. Corpul B de armată ceruse încă de dimineaţă OKH-ului deblocarea a două divizii de tancuri staţionate în spaţiul de la Paris, deblocare aprobată în după-amiaza zilei invaziei. Înaintarea lor pe distanţa de 120, respectiv 180 km a fost întârziată, astfel că primele lor unităţi au ajuns, cu pierderi, abia în cursul zilei de 7 iunie; în cadrul tuturor operaţiunilor s-a impus superioritatea aeriană covârşitoare a aliaţilor. Totuşi, intervenţia formaţiunilor de tancuri aduse a zădărnicit intenţia britanicilor de a efectua o străpungere prin Caen către sud-est, în spaţiul deschis. În aşteptarea unei noi acţiuni majore de debarcare la Pas de Calais, corpului B de armată al lui Rommel i s-a interzis să aducă formaţiuni din spaţiul de la nord de Sena în vederea întăririi frontului. Această interdicţie a fost menţinută încă multe săptămâni, deşi cercul din jurul capului de debarcare aliat ameninţa să se spargă în orice moment: un succes concret al acţiunii de inducere în eroare „Fortitude South”.

În 14 iunie, americanii din Peninsula Cotentin au pornit la atac spre vest, patru zile mai târziu au ajuns la mare la Barneville şi au blocat astfel peninsula la baza sa. Construind un front de apărare către sud, ei au pornit către nord şi au încercuit Cherbourgul, dinspre partea nefortificată de pe uscat. Garnizoana s-a predat pe 26 iunie. Germanii distruseseră şi minaseră portul în asemenea măsură, încât acesta a mai putut fi folosit numai la sfârşitul lunii august pentru debarcarea unor încărcături grele.

Pe 17 iunie, avusese loc în sfârşit în Margival lângă Soissons discuţia cu Hitler, solicitată de Rundstedt şi Rommel, cu privire la deciziile operative care trebuiau luate. Hitler a dat vina pe comandanţii locali pentru reuşita operaţiunii de debarcare. La aceasta, Rommel a declarat că succesul inamicilor s-a datorat numai superiorităţii numerice şi materiale a aliaţilor şi că, în situaţia continuării raportului de forţe actual, trebuia să se ia în calcul o ieşire a inamicului din încercuire în direcţie sudică. El a solicitat retragerea la timp a forţelor germane din Peninsula Cotentin şi aducerea rezervelor de la Pas de Calais, unde nu mai era de aşteptat nicio acţiune majoră. Toate cererile au fost respinse de Hitler, care a promis aducerea unor rezerve suficiente din alte zone, precum şi angajarea unor turboreactoare de vânătoare împotriva forţelor aeriene aliate. În loc de aceasta, Hitler a făcut mare caz cu privire la efectul „decisiv pentru război” al armelor V împotriva Angliei. Atunci când feldmareşalii au cerut utilizarea lui V1 împotriva capetelor de debarcare aliate, generalul armelor V, generalul Heinemann, chemat la faţa locului, a

fost nevoit să declare imposibilă o utilizare atât de ţintită, din cauza dispersării prea mari a proiectilelor. Deşi a acceptat să asculte pe 19 iunie în cartierul general al lui Rommel o prezentare a comandanţilor de front, Hitler a evitat-o prin plecarea intempestivă la Berchtesgaden.

Evoluţia pe frontul de invazie depindea în ultimă instanţă de care dintre părţi rămânea învingătoare în aducerea de forţe, iar partea germană ajunsese inevitabil în dezavantaj: din cauza penuriei de carburanţi, a fost necesar ca şi formaţiunile motorizate, cu tancurile şi vehiculele lor, să fie aduse pe calea ferată. Acest lucru nu mai putea fi făcut decât noaptea, pe rute ocolitoare considerabile, din cauza liniilor de transporturi distruse, şi numai până la o distanţă de 100 până la 200 km de zona de lupte; de aici, formaţiunile urmau să pornească în marş. Însă şi reaprovizionarea aliată a intrat într-o criză serioasă atunci când, pe 19 iunie, a început cea mai puternică furtună nord-estică din ultimele decenii, care a oprit complet toate transporturile navale timp de patru zile şi a făcut ca unul dintre porturile „Mulberry” să devină inutilizabil. Eliminarea celor aproape 200 de nave şi ambarcaţiuni care făceau zilnic reaprovizionarea a prejudiciat considerabil operaţiunile aliate în această perioadă şi ar fi dat o şansă unui contraatac german – dacă ar fi existat suficiente forţe în acest scop.

Până la începutul lui iulie, aliaţii debarcaseră un milion de oameni, 171.532 de vehicule şi 566.648 de tone de material. Pe 3 iulie, americanii au trecut la ofensivă spre Sud, pentru a-şi crea pentru început o poziţie favorabilă de pornire. Deşi germanii au mobilizat toate forţele disponibile pentru apărarea oraşului Saint-Lô, acesta a ajuns în mâna americanilor pe 19 iulie. Şi englezii au încercat în sectorul lor să îşi extindă spaţiul de invazie către Est: în seara de 17 iulie, Montgomery a dispus amplasarea unui covor de bombe de 2.500 de tone pe frontul de la Caen şi a doua zi a pornit la asalt cu trupele sale, care au reuşit în final, pe 19 iulie, cucerirea acestui oraş, apărat cu atâta tenacitate. Următoarea ofensivă engleză, pornită din Caen (operaţiunea „Goodwood”), a fost începută pe 18 iulie printr-un covor şi mai mare de bombe. Prin utilizarea unor baterii antiaeriene de 8,8 cm pentru apărarea antitanc şi prin aducerea unor noi forţe blindate, inclusiv de la Pas de Calais, s-a reuşit pe 20 iulie stoparea prin contraatacuri a atacului englez pe platoul de la Bourguébus.

Atunci când în iunie situaţia înlocuirilor a devenit din ce în ce mai critică şi ofensiva rusească de vară, începută pe 22 iunie împotriva corpului de armată central de pe frontul de est, făcea şi mai improbabilă aducerea unor forţe pe frontul de invazie, von Rundstedt şi Kömmel au solicitat o nouă convorbire cu Hitler, care a avut loc pe 29 iunie în obişnuitul anturaj mare de la Obersalzberg. Hitler a evitat însă o dezbatere cu cei doi feldmareşali cu privire la situaţia generală de război, făcând preziceri despre o răsturnare rapidă a situaţiei prin efectele noilor arme şi ignorând cererea celor doi militari de a putea discuta cu el în particular. Singura lui reacţie a fost că l-a suspendat câteva zile mai târziu pe von Rundstedt din funcţia de comandant suprem pentru Vest „din motive de sănătate” şi l-a înlocuit cu feldmareşalul von Kluge. Kluge, care înainte de această numire fusese oaspete timp de două săptămâni la Berghof şi participase acolo la discuţiile zilnice privind situaţia, ajunsese, sub influenţa lui Hitler, la concluzia că comandanţii supremi din Vest – şi mai ales Rommel – ar vedea situaţia într-un mod prea pesimist. Când după sosirea sa în Vest, acesta i-a reproşat lui Rommel că se lasă mult prea tare impresionat de superioritatea materială a anglo-americanilor şi că sabotează ordinele lui Hitler prin propria judecată încăpăţânată, între cei doi mareşali s-a ajuns la dispute violente. Rommel era supărat din cauza „stilului de Berchtesgaden” în care vorbea von Kluge cu el şi a propus ca von Kluge să se convingă cu propriii ochi de raporturile existente pe front. După o vizită de două zile pe front, noul comandant suprem pentru Vest s-a întors trezit la realitate de situaţia găsită şi s-a văzut obligat să confirme punctul de vedere al lui Rommel. Prin intermediul comandantului suprem pentru Vest, pe 15 iulie Rommel i-a trimis un telex lui Hitler, în care declara că situaţia din Normandia devine imposibil de apărat: în timp ce reaprovizionarea inamică se desfăşura zilnic fără perturbări, pe partea germană, din pierderile de până atunci de 97.000 de oameni fuseseră înlocuiţi doar 6.000 – fără însă a număra şi „noile” divizii adăugate corpului de armată –, iar din cele 225 de tancuri pierdute, fuseseră înlocuite doar 17. În aceste condiţii, inamicul avea să pătrundă adânc în spaţiul francez. „Trupele luptă peste tot eroic, însă lupta inegală tinde către un final. Trebuie să vă rog să trageţi neîntârziat concluziile din această situaţie”. 10

Rommel le explicase conducătorilor rezistenţei germane că el este pregătit să participe la lovitura de stat, în cazul în care Hitler ar răspunde

negativ la o cerere ultimativă de încetare a războiului, cerere care îi fusese adresată în prealabil. Nu se va şti niciodată dacă reacţia negativă a lui Hitler la telexul din 15 iulie, sosită cinci zile mai târziu, îl va fi determinat pe Rommel să acţioneze: pe 17 iulie, la întoarcerea de pe front, vehiculul lui Rommel a fost atacat de avioane care zburau la joasă altitudine, şoferul a fost împuşcat, iar Rommel aruncat din maşină şi rănit grav, având o fractură a bazei craniene.

Ofensiva aliată, care avea ca obiectiv străpungerea frontului german şi ajungerea la bătălii mobile libere (operaţiunea „Cobra”), a început pe 25 iulie. După pregătirea printr-un covor de bombe de 47.000 de tone, armata lui Bradley a executat pe spaţiu restrâns o lovitură concentrată împotriva liniilor germane de la vest de Saint-Lô, a ajuns peste două zile cu vârfurile sale blindate la Coutances şi ameninţa astfel să izoleze flancul vestic al frontului german. Germanii au încercat în zadar să oprească printr-un contraatac avangarda americană aflată în înaintare: flancul vestic german, zdrobit, se afla în retragere, pentru a scăpa de ameninţătoarea încercuire la mare. Pe 30 iulie, americanii ajunseseră la Avranches: frontul german de la mare fusese spart în grupe individuale de rezistenţă, iar străpungerea decisivă către spaţiul liber fusese o reuşită. Pornind din Avranches, o armată americană nou-formată sub comanda generalului-locotenent Patton a avansat în evantai către sud-vest în Bretania, spre sud până la Fougères şi spre sud-est până la Landivy. Forţele militare americane erau acum strânse în corpul 12 de armată, a cărui comandă supremă fusese preluată de generalul Bradley. În sectorul britanic, forţele militare engleze şi cele canadiene au rămas reunite în corpul 21 de armată condus de Montgomery, care a păstrat în continuare conducerea operativă a tuturor forţelor militare terestre ale aliaţilor. Acum se pusese în mişcare şi frontul de aici: pornind din Caumont, englezii au trecut împotriva rezistenţei germane dure în spaţiul de la Vire, însă nu au reuşit să realizeze străpungerea frontului german.

La începutul lui august, frontul german al corpului B de armată, care ajungea în nord până la mare, la vărsarea râului Dives, şi se întindea de acolo către sud-vest prin Bourguébus şi Vire până la est de Mortain, se afla complet în aer din cauza flancului sudic, total neacoperit. Exista pericolul ca americanii să-şi trimită forţele în jurul acestui flanc şi să vireze spre nord în spatele frontului german. Pentru a salva armatele ameninţate cu încercuirea,

feldmareşalul von Kluge a propus evacuarea Franţei până la Sena, pentru a construi o nouă linie de apărare de la vărsarea Senei şi până la graniţa elveţiană. În loc de aceasta, Hitler a ordonat apărarea, ca pe nişte „fortăreţe”, a porturilor din Bretania, şi mutarea flancului stâng din nou spre mare printr-un contraatac la Avranches, pentru ca totodată să se izoleze armata lui Patton, care reuşise o străpungere către sud. Pentru această lovitură decisivă, urma ca din fronturile ambelor armate aflate sub ameninţare să fie dislocate toate diviziile de tancuri, iară a fi înlocuite, şi comasate la est de Mortain. Atacul început în noaptea de 7 august cu 4 divizii de tancuri a avansat la început prin Mortain încă 10 km în liniile inamice: americanii, care fuseseră informaţi prin „Ultra” despre intenţiile germane, au lăsat inamicul să cadă într-o cursă; la ivirea zorilor, au început atacuri foarte bine pregătite ale bombardierelor de vânătoare, iar atacul inamic s-a împotmolit în focul acestora. În seara de 8 august, după o nouă încercare de ofensivă, forţele blindate au fost nevoite să se retragă în poziţiile lor iniţiale.

Între timp, părţi din armata lui Patton avansaseră în Bretania, ajunseseră la mare în dreptul oraşului Vannes pe 6 august, izolând astfel peninsula. Conform ordinelor, trupele germane s-au retras în porturile St. Malo, St. Nazaire, Lorient şi Brest, unde au fost încercuite. Asigurând în sud linia Loarei, pe 9 august armata lui Patton a ajuns către est la Le Mans. Atunci când atacurile germane au continuat la Mortain, Patton şi-a întors formaţiunile către nord şi, trecând prin Alençon, au căzut în spatele trupelor germane. În cazul în care Montgomery ar fi străpuns din nord pe direcţia Falaise frontul german, care nu mai dispunea de formaţiunile de tancuri, forţele germane aveau să fie inevitabil încercuite. Ofensiva canadienilor începută în noaptea de 8 august de ambele părţi ale localităţii Bretteville în direcţia către Falaise (operaţiunea „Totalize”) s-a împotmolit însă în poziţiile de interceptare construite pe platou. Însă încercuirea celor două armate germane se strângea văzând cu ochii dinspre vest şi dinspre sud. Când pe 15 august Hitler a refuzat cererea de a le scoate către est din inelul de încercuire aproape închis, şi von Kluge a dat acest ordin în mod independent, el a fost înlocuit fără nicio ezitare, pe 17 august, cu feldmareşalul Model. Feldmareşalul von Kluge, care se temea că între timp Gestapo a scos la lumină implicarea lui în atentatul din 20 iulie, s-a sinucis cu otravă pe drumul către cartierul general al Führerului, unde urma să prezinte raportul. Într-o

scrisoare de adio, îl implora pe Hitler să scutească poporul german de noi suferinţe şi să manifeste nobleţea de a pune capăt acestei „lupte deznădăjduite”.

Ordinul lui Model, de a menţine zona încercuită de la Falaise, nu a mai putut influenţa desfăşurarea evenimentelor. Pe 17 august, canadienii reuşiseră o străpungere până la Falaise, în condiţiile unor pierderi severe, şi au îngustat astfel şi mai mult accesul. Presiunea exercitată din toate direcţiile asupra încercuirii făcea inevitabilă o încercare de evadare către est prin coridorul rămas încă deschis, în interiorul încercuirii, formaţiunile germane au trecut întrucâtva în ordine peste Orne, apoi, în spaţiul îngust rămas, a intervenit o confuzie iremediabilă: atacurile neîncetate ale forţelor aeriene inamice asupra coloanelor aflate în blocaj au făcut ca mişcarea de retragere să se transforme într-o fugă haotică prin culoarul rămas încă liber. Atunci când pe 19 august, canadienii s-au unit cu americanii la Chambois, încercuirea tuturor forţelor rămase în urmă era completă. 45.000 de oameni – rămăşiţele a 8 divizii de infanterie şi mai multe divizii de tancuri – au ajuns în prizonierat, aproape 500 de vehicule blindate şi materiale preţioase au rămas în încercuire.

Încă în timp ce se strângea inelul în jurul forţelor germane, armata lui Patton şi-a continuat avansul către est şi pe 16 august a ajuns la Chartres, o zi mai târziu la Orléans. Apoi Patton şi-a întors formaţiunile către nord, pentru a le zădărnici celor două armate germane retragerea peste Sena, la 19 august a ajuns la râu în dreptul Mantes şi a avansat pe malul sudic către nord-vest, până la Elbeuf: astfel că formaţiunile care ieşiseră din încercuirea de la Falaise erau ameninţate acum să fie încercuite între mare şi cursul inferior al Senei. Între timp, Montgomery îi respingea frontal pe germani către est, pe cursul inferior al Senei. Deoarece podurile de pe Sena fuseseră distruse prin atacuri aeriene şi cele două armate nu puteau fi mutate decât noaptea, cu ajutorul bacurilor şi al bărcilor, coloanele se înghesuiau pe mal între vărsare şi Rouen şi au fost hărţuite puternic de avioane de luptă inamice. Până pe 28 august a fost evacuat malul sudic al Senei, sub protecţia ariergărzii. Model a fost nevoit să renunţe la planul său de a menţine malul nordic al Senei: diviziile care fuseseră trecute peste râu şi care acum erau reduse la mărimea unor regimente îşi pierduseră în cea mai mare parte armele grele şi vehiculele. În afară de aceasta, pornind din Chartres, Patton trecuse Sena pe

20 august în aval de Paris, la Mantes, şi pe 23 august în amonte de oraş, la Melun. Americanii voiau să ocolească şi să încercuiască Parisul, pentru a proteja oraşul de lupte şi distrugeri. Hitler a ordonat să fie „apărat Parisul până la ultimul om”, să se arunce în aer toate podurile şi obiectivele militare şi oraşul „să fie transformat într-un morman de ruine”.**2**0 Comandantul Marelui Paris, generalul von Choltitz, care avea la dispoziţie pentru apărare doar câteva mii de oameni de personal administrativ şi din serviciile din spatele frontului, nu a executat acest ordin absurd. Mai mult, tocmai pentru a evita vărsări de sânge inutile, el a încercat să ajungă la un gen de armistiţiu cu forţele din rezistenţa franceză, care se răsculaseră pe 19 august. Având în vedere evenimentele din Paris, Eisenhower şi-a modificat planurile şi a dispus intrarea în Paris a unei divizii franceze de tancuri, care aparţinea armatei lui Patton şi se afla sub comanda generalului Leclerc, pentru a accepta capitularea germanilor. În ziua următoare, a ajuns la Paris generalul de Gaulle şi în uralele frenetice ale mulţimii, pe 26 august şi-a făcut intrarea în capitala eliberată pe Champs-Elysées. Între timp, atât canadienii, cât şi englezii creaseră patru capete de pod pe cursul inferior al Senei. Feldmareşalul Model a fost nevoit să îşi retragă corpul B de armată pe linia Somme-Marne.

Pe 15 august se desfăşurase şi debarcarea aliaţilor în sudul Franţei (operaţiunea „Dragoon”). Ea s-a făcut de către forţe americane şi franceze conduse de generalul-locotenent Patch, care era subordonat, la rândul său, comandantului suprem al forţelor aliate din Marea Mediterană, generalul Wilson. În noaptea de 15 august a fost paraşutată o divizie combinată, americano-britanică, în spatele segmentului de coastă prevăzut. În primele ore ale dimineţii, au debarcai primele trupe pe coasta dintre Hyères şi Fréjus. După trimiterea de forţe în Normandia, armata germană din zonă, condusă de generalul Wiese, dispunea de forţe insuficiente, iar detaşamentele de apărare a coastelor suferiseră sever în urma bombardamentelor precedente. Intenţia aliaţilor era de a avansa către vest în valea Rhônului, însă concomitent, cu forţe blindate rapide să avanseze la est de această vale, către nord în direcţia Grenoble, pentru ca în acest coridor să întrerupă liniile de reaprovizionare către armata germană de pe coastă. Acum, peste tot s-au ridicat puternicele trupe ale Rezistenţei franceze împotriva germanilor în retragere.

Hitler a ordonat pe 18 august ca tot corpul de armată G din sudul şi sud-vestul Franţei să revină în nord, pentru ca în continuarea corpului B de

armată să formeze un front legat de-a lungul cursurilor superioare ale Marne şi Saône, până la graniţa elveţiană. Urmau să rămână garnizoane numai în „cetăţile” de la vărsarea Gironde (lângă Bordeaux) şi La Rochelle, la Atlantic, precum şi în Toulon şi la Marsilia, pe coasta Mării Mediterane. Aceste două din urmă porturi au fost încercuite până pe 22 august de forţele franceze debarcate şi au fost cucerite şase zile mai târziu. Americanii, care fuseseră informaţi prin „Ultra” că Hitler ordonase retragerea, iar flancul lor nu era ameninţat dinspre riviera italiană, şi-au modificat planurile de operaţiuni: formaţiunile lor rapide s-au îndreptat spre vest încă dinainte de a ajunge la Grenoble, pentru a tăia retragerea armatei germane de ambele părţi ale oraşului Montélimar. Părţi ale forţelor s-au deplasat în continuare spre nord şi pe 24 august au ocupat Grenoble; în sud, în ziua următoare a fost luat Avignonul. După ce la Montélimar a fost înfrântă rezistenţa trupelor germane care acopereau linia de retragere, aliaţii au avansat pe Rhône prin Valence spre Lyon. Pe 11 septembrie, armata franceză nou-formată sub conducerea generalului de Lattre de Tassigny a ajuns la Dijon şi la vest de oraş, la Sombernon, a făcut joncţiunea cu trupele blindate ale armatei americane: prin unirea forţelor combatante ale „Overlord” şi „Dragoon”, au fost izolate toate forţele germane care nu reuşiseră să părăsească sud-vestul Franţei – încă circa 20.000 de oameni. Ele au fost presate puternic de forţe ale Rezistenţei şi au fost nevoite să se predea. Pe 15 septembrie, Wilson i-a predat lui Eisenhower comanda supremă a forţelor militare participante la „Dragoon”, care acum, strânse în corpul al 6-lea de armată, au preluat frontul aliat dintre armata lui Patton şi graniţa elveţiană. În faţa acestora stătea de partea germană corpul G de armată, pe care îl împinseseră înainte în marşul lor dinspre sudul Franţei: deci astfel, contrar obiectivului său strategic iniţial, operaţiunea „Dragoon” nu retrăsese forţe germane către sud, ci, dimpotrivă, întărise forţele care îi stăteau în faţă lui Eisenhower. În orice caz, prin această operaţiune fuseseră curăţate sudul şi centrul Franţei de trupele germane şi capturaţi circa 50.000 de prizonieri.

Pe 1 septembrie, generalul Eisenhower a preluat de la Montgomery comanda supremă a forţelor militare terestre ale aliaţilor. Montgomery, care fusese ridicat în aceeaşi zi la gradul de feldmareşal, sugerase să îi fie încredinţată în continuare conducerea supremă de coordonare a tuturor trupelor terestre, însă s-a plecat în faţa argumentului că nu poate îndeplini

această sarcină într-o măsură suficientă, concomitent cu conducerea nemijlocită a corpului său de armată. El dorea mai ales să-şi menţină postul pentru a-şi putea pune în aplicare mai bine propriile planuri de operaţiuni, care difereau de cele ale lui Eisenhower. Şi anume, în cea de-a doua jumătate a lunii nugust, el propusese angajarea corpurilor 21 şi 12 de armată, cu un număr de aproape 40 de divizii, într-un asalt concentrat către nord, prin Belgia şi Olanda spre zona Ruhr, în schimb flancul sudic care se întindea până la Loara să fie doar asigurat şi forţele combatante debarcate în sudul Franţei să acţioneze independent spre Nancy şi teritoriul bazinului Saar. Deoarece volumul de reaprovizionare nu era încă suficient pentru a putea avansa pe un front larg, el dorea ca flancul stâng să staţioneze şi să lovească cu cel drept: cu acest „plan Schließen inversat”, el spera să pună stăpânire pe regiunea Ruhr încă înainte de venirea iernii. Atunci când s-a lovit de refuzul lui Eisenhower, la începutul lui septembrie Montgomery a prezentat o nouă propunere, de a concentra toate forţele şi toate proviziile disponibile ori într-un asalt spre Ruhr (cu obiectiv pe termen lung: câmpia din nordul Germaniei), ori într-un asalt spre Saar (cu obiectiv pe termen lung: centrul Germaniei) – sub comanda sa sau a lui Bradley – şi acestea înainte ca inamicul ajuns în mişcare să fie în stare să alcătuiască un nou front. Însă Eisenhower a rămas la strategia unui „front larg”, deoarece era de părere că în patrie germanii dispuneau încă de suficiente rezerve pentru a preîntâmpina cu succes un avans prematur al unor forţe parţiale pe un front îngust peste Rin. În opinia lui, capacitatea de reaprovizionare nu era încă nici pe departe suficientă pentru o ofensivă majoră în Germania: mai întâi era necesară refacerea reţelei feroviare franceze şi ocuparea câtorva porturi, îndeosebi a Anversului. Reţeta lui Hitler de a menţine porturile de la Atlantic prin forţe încercuite îşi atinsese categoric obiectivul până atunci: aliaţilor le erau încă închise porturile Brest, Lorient, St. Nazaire şi Bordeaux. În plus, singurele porturi utilizabile până atunci, Cherbourg şi „Mulberry” de la Arromanches, au fost infestate permanent de Luftwaffe cu mine de presiune, foarte greu de îndepărtat, şi reaprovizionarea a fost incomodată permanent în acele locuri prin mijloace mici de luptă ale marinei militare din Brest şi Le Havre. De aceea, Eisenhower nu era pregătit să rişte o contralovitură şi a ordonat ca întâi inamicul să fie urmărit cu lovituri succesive pe un front larg până la Rin şi să folosească toate ocaziile favorabile pentru a crea capete de pod. Abia în momentul în care

întinderea frontului şi posibilităţile de reaprovizionare aveau să permită angajarea celor 30 de divizii care aşteptau în America urma să se dea lovitura finală.

Pentru a îndeplini însărcinarea dată de Eisenhower, de a urmări întâi inamicul până la graniţa Reich-ului, armata lui Patton a trecut râul Marne la Châlons şi, pe 15 septembrie, a ocupat oraşul Nancy. Din cauza avansului rapid, armata lui Patton a intrat în dificultăţi considerabile de reaprovizionare – mai ales în sectorul carburanţilor – şi a fost stopată în final înainte de Metz, prin rezistenţa tot mai puternică.

La nord de Patton, o armată americană condusă de generalul-locotenent Hodges, avansase în ultimele zile ale lui august din spaţiul Parisului, de ambele părţi ale râului Oise către nord-est, în întinsa zonă dintre Compiègne şi Mons, fărâmiţase resturile mai multor divizii germane de tancuri şi luase 25.000 de prizonieri. După terminarea acestor lupte, până pe 11 septembrie, a avansat până la graniţa germană la Trier şi aici a fost oprită pe Mosel şi la Linia Sigfried, de-a lungul râului Sauer. Ea a ajuns către nord la Lüttich pe 6 septembrie. Intenţia de a cuceri în timpul acestui avans Aachen, ca prim oraş german, a dat greş. O încercare de încercuire a dus la mijlocul lui septembrie la preluarea temporară a oraşelor Eschweiler şi Stolberg, care au fost însă recuperate prin contraatacuri din mâinile americanilor.

Şi corpul de armată al lui Montgomery pornise la atac în ultimele zile ale lui august pe cursul inferior al Senei, înainte de toate, pentru a cuceri portul Anvers. După depăşirea unei rezistenţe iniţial puternice, el a avansat rapid ulterior şi pe 3 septembrie a ajuns la Bruxelles, care fusese evacuat de germani. În ziua următoare, cu sprijinul oferit de Résistance belgiană, au reuşit să preia portul Anvers, aproape intact. Având în vedere acest avans impetuos, Montgomery a evaluat atât de optimist situaţia, încât l-a rugat pe Eisenhower să îi pună la dispoziţie toate rezervele disponibile: astfel ar fi fost în situaţia de a continua avansul până la Berlin. După război, feldmareşalul von Rundstedt, şeful Statului său Major, generalul Westphal, şi alţi generali germani au fost de părere că un astfel de asalt concentrat, desfăşurat imediat, al aliaţilor i-ar fi adus pe aceştia într-adevăr până în regiunea Ruhr. Însă Eisenhower, care nu împărtăşea nici pe departe evaluarea situaţiei făcută de Montgomery, urmărea mai mult ca portul Anvers – care rămăsese în continuare blocat prin puternice fortificaţii germane de ambele părţi ale

vărsării râului Escaut – să fie deschis pentru vasele aliaţilor, decât ca un corp de armată să avanseze prematur către Germania şi, prin solicitarea întregului volum de rezerve, să paralizeze toate mişcările de pe restul frontului.

Prin avansul rapid al englezilor către Anvers, pe coasta Canalului fusese izolată o armată germană aflată sub comanda generalului von Zangen. Aceasta a primit acum ordinul nu de a efectua o străpungere către est, ci să formeze un cap de pod în zona sudică, puternic fortificată, de la vărsarea râului Escaut, să ocupe Insula Walcheren şi Peninsula Zuid-Beveland şi de acolo să transporte forţe pe continent pentru întărirea frontului la nord de Anvers şi pe Canalul Albert. În drumul său către nord, această armată urma totodată să lase în urmă garnizoane în porturile Boulogne, Calais şi Dunkerque. Canadienii au reuşit să avanseze până la Bruges, însă nu au reuşit să împiedice aşezarea armatei lui von Zanger pe malul sudic al Escautului, dincolo de Canalul Leopold şi – în ciuda acţiunilor aeriene ale aliaţilor – au reuşit, sub protecţia bateriilor de la Breskens, să traverseze cu bărci şi bacuri forte puternice peste Escaut în zona de vărsare, care a rămas astfel în mâinile germanilor.

În cadrul unei discuţii desfăşurate la Bruxelles pe 10 septembrie, Montgomery a obţinut acordul lui Eisenhower de a amâna pentru moment o curăţare a căilor de acces către Anvers, pentru a exploata evidenta prăbuşire a frontului german din sectorul său şi a ajunge la o linie în spatele căreia să poată fi protejat portul Anvers; apoi, peste cursul inferior al Rinului, cu ajutorul trupelor aeropurtate, să fie creai un cap de pod în spaţiul de la Arnheim (operaţiunea „Market Garden”) care ar fi flancat Linia Siegfried şi ar fi putut oferi o poziţie de pornire avantajoasă pentru o viitoare ofensivă în regiunea Ruhr. Montgomery a insistat asupra acestei operaţiuni şi dintr-un alt motiv special: cu două zile înainte fuseseră lansate două rachete V2 asupra Londrei şi se bănuia că bazele de lansare erau în zona Rotterdam-Amsterdam. De aceea, urma ca „Market Garden” să izoleze totodată şi acest spaţiu şi să stopeze reaprovizionarea cu rachete V 2. Planul de operaţii al lui Montgomery prevedea ca prin acţiuni-surpriză, trupe paraşutate şi aeropurtate în cinci locaţii una după cealaltă, să pună stăpânire pe podurile de peste Canalul Wilhelmina, Zuid-Willemsvaart, peste Meuse, Waal şi cursul inferior al Rinului. Aceste poduri urmau să fie legate între ele printr-un coridor lung de 80 de km prin care forţele blindate engleze să poată efectua o străpungere de

la capul de pod deja câştigat peste Canalul Meuse-Escaut, la Neerpelt. Intenţiile lui Montgomery treceau dincolo de simpla formare a unui cap de pod pe Rinul inferior: forţele sale urmau să ajungă la Zuiderzee la nord de Arnheim, să treacă apoi cu frontul spre est peste Ijssel şi să avanseze până în spaţiul Münster cu obiectivul de a încercui dinspre nord regiunea Ruhr. Prin acest succes, spera să îl aducă totuşi pe Eisenhower de partea sa în planul pentru un asalt concentrat rapid în regiunea Ruhr.

Operaţiunea „Market Garden" a fost începută pe 17 septembrie la vremea prânzului, cu depunerea trupelor aeropurtate în spaţiile prevăzute. Însă pentru atacatori situaţia a devenit dificilă atunci când pe 19 septembrie vremea s-a înrăutăţit în asemenea măsură, încât nu s-a mai putut acorda asistenţă trupelor din partea formaţiunilor aeriene şi nici să fie aduse întăriri. Forţele blindate engleze au reuşit o străpungere până la Nijmegen, pe Waal. Însă divizia engleză aeropurtată, izolată în mai multe grupuri mici, a ajuns într-o situaţie disperată la Arnheim. Ea se lovise de două divizii SS de tancuri, care staţionau în zonă în vederea refacerii după luptele din Normandia; în plus, reacţia germană rapidă a fost favorizată şi prin faptul că, cu două zile înainte de a fi aduse trupele aeropurtate, aici fusese mutat cartierul general al corpului B de armată, condus de Model: deşi ambele aspecte fuseseră semnalizate la timp prin „Ultra", nu li se acordase atenţia cuvenită. Formaţiunile engleze de tancuri, care avansau către Arnheim împotriva unei rezistenţe germane tenace, au reuşit până pe 24 septembrie să ia legătura cu trupele aeropurtate numai într-o zonă îngustă pe malul Rinului Inferior, la vest de Arnheim. Însă au fost nevoiţi să renunţe la speranţa de a mai putea ţine un cap de pod pe malul nordic. Resturile diviziei aeropurtate au fost transportate înapoi în noaptea de 26 septembrie cu ajutorul bărcilor. Din cei 10.000 de soldaţi care aterizaseră la nord de cursul inferior al Rinului, s-a reuşit salvarea a puţin peste 2.000 de oameni pe malul sudic, peste 1.000 au murit şi 6.500 au fost luaţi prizonieri de către germani. Astfel eşuaseră intenţiile lui Montgomery de a da deja în acel moment o lovitură în Germania, la est de Rin.

Până în primele zile ale lui octombrie, germanii au încercat în zadar să distrugă dinspre nord şi dinspre est capul de pod al aliaţilor aflat între Meuse şi Rin şi, mai ales, să recâştige podurile peste Waal de la Nijmegen. Şi atacurile aeriene asupra acestor importante poduri au dat greş; în noaptea de 29 septembrie, au reuşit în sfârşit, după ce scafandri militari amplasaseră

încărcături explozive, avarierea serioasă a podului feroviar şi scoaterea din funcţiune pentru 24 de ore şi a podului rutier. Tocmai capului de pod de la Nijmegen îi acorda Montgomery o importanţă deosebită, pentru că el intenţiona să avanseze de aici între Meuse şi Rin către sud-est în Renania.

Atunci când, la începutul lui decembrie, Montgomery a putut să se ocupe de pregătirea ofensivei, contraatacul lui Hitler din Ardeni avea să îi dea peste cap toate socotelile.

Între timp, armata lui von Zangen folosise în mod util timpul avut la dispoziţie pentru a-şi întări capul de pod din partea sudică a vărsării râului Escaut („cetatea Escaut-sud”) cu bateriile puternice de la Knocke şi Breskens, precum şi insula puternic fortificată Walcheren – ambele părţi ale zidului Atlanticului – pentru a fi pregătite în vederea apărării. Când canadienii şi-au eliberat din forţe după ce au cucerit Le Havre, Boulogne şi Calais (în schimb, Dunkerque a rezistat până la sfârşitul războiului) ei au trecut pe 1 octombrie la atac pe Canalul Leopold împotriva „cetăţii Escaud-sud”, cinci zile mai târziu la nord de Anvers, împotriva Peninsulei Zuid Beveland şi până la sfârşitul lunii, după lupte încrâncenate, au cucerit ambele poziţii germane. Însă Insula Walcheren, puternic fortificată cu obstacole submarine, câmpuri de mine şi echipată cu 25 de baterii betonate, stăpânea în continuare căile de acces în portul Anvers. Atacurile aeriene pregătite de RAF se îndreptaseră în octombrie cu precădere asupra digurilor dintre dune, care au fost distruse pe mai multe porţiuni, astfel că zona centrală, mai joasă, a insulei fusese inundată. Pe 1 noiembrie au început atacurile concentrate asupra fâşiei de ţărm fortificate, prin debarcări în vest şi sud. După şase zile, aliaţii cuceriseră insula, luând prizonieri 8.000 de soldaţi. Luptele din zona de vărsare a râului Escaut au fost pentru englezi şi canadieni cele mai grele lupte pe care au fost nevoiţi să le poarte de la debarcarea în Normandia. Acestea au adus pierderi de peste 27.000 de oameni, însă au mai trecut alte trei săptămâni până când s-a reuşit eliberarea căii de acces către Anvers de mine, lungă de 120 km: pe 28 noiembrie – la două luni şi jumătate după ocuparea Anversului – primul convoi al adiaţilor a reuşit să intre în port. Folosirea în timpul care a urmat a armelor VI ŞI V2 a provocat într-adevăr distrugeri în oraş şi în port, însă nu a reuşit să prejudicieze în mod serios reaprovizionarea aliaţilor, la fel, nici angajarea submarinelor şi a vedetelor rapide împotriva trupelor de la vărsarea râului Escaut.

Pe întregul front dintre Nijmegen şi până la Belfort, operaţiunile aliate din noiembrie au avut ca obiectiv slăbirea treptată a frontului german şi obţinerea unei poziţii de pornire favorabile – îndeosebi la nord de Ardeni, pe Rin. Eisenhower şi Montgomery deciseseră pe 18 octombrie, în cadrul unor convorbiri în Bruxelles, ca atacului planificat de Montgomery din capul de pod Nijmegen între Meuse şi Rin spre sud să îi iasă înainte forţe americane dinspre Aachen, peste Rur către nord, pentru ca împreună să câştige linia Rinului.

În luna octombrie, în jurul Aachenului se desfăşuraseră lupte grele. Goebbels a făcut din apărarea oraşului o torţă a voinţei de rezistenţă germane, care a fost stimulată în mod considerabil în această perioadă prin succesul de la Arnheim şi prin publicarea ulterioară a „planului Morgenthau” al aliaţilor, cu privire la tratamentele care urmau să fie aplicate Germaniei după război. Pe 13 octombrie, oraşul a fost încercuit de americani şi, după focuri puternice şi bombardamente, a fost ocupat pe 21 octombrie. În noiembrie, americanii intenţionau să ajungă printr-o ofensivă la Rur, ca linie de pornire pentru planificatul avans către Rin. După pregătiri aeriene puternice, pe 16 noiembrie şi-au început atacul în ambele părţi ale Aachenului însă, în ciuda angajării până la urmă a 17 divizii într-un spaţiu strâmt, nu au reuşit să obţină breşa dorită. Abia până la începutul lui decembrie s-a reuşit împingerea frontului de pe Rur, cu lupte sângeroase, mai ales în pădurea Hürtgen. Pentru că în sectorul sudic al ofensivei americanii nu reuşiseră să pună stăpânire pe barajele de pe cursurile superioare ale râurilor Rur şi Urft, care controlau nivelul de apă de pe Rur, iniţial nu au îndrăznit să traverseze râul către est: în cazul în care germanii ar fi aruncat în aer barajele, valul revărsat ar fi rupt toate podurile şi ar fi întrerupt liniile de reaprovizionare ale atacatorilor. Însă, înainte de a putea porni în cucerirea barajelor, aveau să fie surprinşi de ofensiva din Ardeni.

În timp ce americanii au rămas în defensivă în sectorul Eifel între Rur şi Mosela – exact acolo unde urma să aibă loc contraatacul german – cu forţele de apărare răsfirate, mai la sud, armata lui Patton începuse pe 8 noiembrie o ofensivă de ambele părţi ale oraşului Metz, în direcţia râului Saar. Corpul G al armatei germane, condus de generalul Balck, care cedase aproape toate formaţiunile de tancuri Corpului de armată al lui Model, nu se afla în situaţia de a ţine piept atacului lui Patton şi ofensivei corpului al 6-lea al armatei

aliate, care a început puţin mai târziu şi mai la sud. Pe 22 noiembrie, Patton a reuşit să ocupe oraşul Metz şi, până la începutul lui decembrie, a reuşit să îi respingă pe germani dincolo de râul Saar, la vest de Saarbrücken, unde Linia Siegfried fusese adusă rapid într-o stare care să permită întrucâtva apărarea. Şi mai la sud, o divizie franceză de tancuri, care aparţinea de armata lui Patch, a reuşit pe 23 noiembrie o străpungere până la Strassbourg, în timp ce armata 1 franceză a intrat în cetatea Belfort şi a ajuns la Rin, la nord de Basel. La adăpostul părţii sudice a Munţilor Vosgi, germanii au reuşit să păstreze un extins cap de pod la vest de Rin, la Kolmar, reuşind astfel să îi împiedice pe aliaţi să formeze un front fix de apărare pe Rinul superior şi să angajeze ofensiv forţele eliberate, în locuri decisive.

În timpul luptelor de toamnă, de-a lungul întregului front, de la Marea Nordului şi până la graniţa elveţiană, supremaţia aeriană a aliaţilor nu a avut efectele scontate, din cauza condiţiilor meteorologice nefavorabile. Terenul înmuiat a făcut ca formaţiunile de tancuri să rămână legate de şosele, astfel încât infanteria aliaţilor a fost nevoită să ducă greul luptelor, înregistrând pierderi considerabile, precum şi multe cazuri de îmbolnăviri. Ca ajutor de urgenţă pentru rezerve de infanterie, s-a apelat la organizaţiile din baze, la cele de reaprovizionare şi la personalul de sol al forţelor aeriene. În cadrul frontului au fost dispersate nemijlocit unităţi proaspete de infanterie, aduse în ajutor din Statele Unite, pentru a putea reîmprospăta unităţile epuizate de lupte. Însă această situaţie temporar tensionată din rândurile aliaţilor nu se putea compara în niciun fel cu adevărata criză în care se aflau rezervele germane. În loc să prevadă diviziile ajunse la capătul puterilor cu suficiente forţe de rezervă, Hitler i-a dispus lui Himmler, care după 20 iulie 1944 devenise comandant al armatei de rezervă, să formeze din oamenii din ţară noi şi noi „divizii populare de grenadieri”, sub conducerea unor cadre care activaseră pe front şi către care se ducea marea parte a producţiei de armament nou. Artileria formaţiunilor nou-înfiinţate era însă trasă de cai de cele multe ori. Aceste divizii noi, urmau să formeze totodată miezul „armatei populare” naţional-socialiste din perioada de după război, însă, pentru că Hitler ordonase totodată să nu fie dizolvată niciuna dintre diviziile vechi, el se păcălea cu iluzia unei forţe militare în permanentă creştere, pe când multe dintre divizii ajunseseră la valoarea de luptă a unor batalioane. Prin această

ultimă ofertă de forţe, scoase din pământ de Himmler, Hitler intenţiona să întoarcă înainte de toate soarta războiului în Vest.

Hitler nutrea deja din august ideea unei contraofensive majore şi, la mijlocul lui septembrie, a ordonat alcătuirea în acest scop a unei noi armate de tancuri – armata a 6-a SS de tancuri, condusă de Sepp Dietrich. La sfârşitul lui septembrie, a fost ales ca punct de pornire în ofensivă spaţiul aflat între două centre de greutate ale ofensivei aliate, şi de aceea slab ocupat de inamic, dintre Monschau şi Echternach: era aproape acelaşi spaţiu din care pornise corpul de armată a lui Rundstedt în 1940 în „tăietura de seceră" decisivă. Hitler dorea să exploateze în acest scop perioada de vreme rea din toamnă, înainte de începerea iernii cu cer senin, pentru a putea elimina în mare măsură superioritatea aeriană a aliaţilor. Planul pentru intenţionată ofensivă a fost elaborat de Hitler şi de OKW, fără participarea comandanţilor supremi din Vest, iar termenul de atac a fost stabilit pentru 25 noiembrie. Conceptul de bază al ofensivei le-a fost comunicat feldmareşalilor von Rundstedt (începând cu 4 septembrie, din nou comandant suprem pentru Vest) şi Model, al cărui corp B de armată a fost însărcinat cu executarea acţiunii abia la sfârşitul lui octombrie.

Planul prevedea ca armata a 6-a SS de tancuri şi armata a 5-a de tancuri să avanseze în decurs de două zile până la Meuse, între Liège şi Namur, urmând ca acolo să treacă râul. Apoi, armata a 6-a SS de tancuri urma să efectueze străpungerea către Anvers, în timp ce armata a 5-a de tancuri urma să avanseze paralel cu ea către Bruxelles, pentru a acoperi flancul armatei a 6-a SS de tancuri. Prin asaltul masiv asupra Anversului urma să se obţină izolarea şi distrugerea tuturor forţelor militare americane şi engleze staţionate la nord de breşă. A fost aprobată utilizarea unei cantităţi suficiente de carburanţi pentru primele zile ale ofensivei, în afară de aceasta, se miza pe faptul că în bazele inamice se va pune mâna pe stocuri mai mari de benzină. În sectorul de luptă al armatei a 6-a SS de tancuri urma să fie infiltrată o formaţiune specială în frontul inamic, „brigada de tancuri 150", aflată sub comanda Obersturmbannführerului SS Skorzeny şi formată din membri ai Wehrmacht-ului care vorbeau engleză, erau îmbrăcaţi în uniforme americane şi foloseau autovehicule capturate de la aceştia; ei urmau să asigure în avans propriilor trupe poduri de trecere peste Meuse şi să creeze confuzie în liniile din spate ale inamicilor prin acte de sabotaj (acţiunea „Greif"). Luftwaffe urma

să sprijine ofensiva cu un număr de circa 2.000 de avioane de vânătoare şi de luptă.

Acest plan amplu s-a lovit imediat de dezacordul comandanţilor supremi pentru Vest, deoarece ei au fost de părere că este suprasolicitată capacitatea trupelor. În locul „marii soluţii” a lui Hitler, ei au propus o „mică soluţie” adaptată la puterea de luptă a trupelor existentă efectiv: desfăşurarea atacului până la Meuse şi, folosind râul ca acoperire a flancului, întoarcerea către Nord pentru a încercui toate trupele inamice staţionate la est de Meuse, cu ajutorul unor trupe germane care să vină dinspre nord – din spaţiul dintre Sittard şi Geilenkirchen. Însă această „mică soluţie” putea, de asemenea, avea succes numai în condiţiile în care, după terminarea perioadei de vreme rea, Luftwaffe şi-ar fi impus temporar supremaţia aeriană locală. Însă Hitler a respins propunerea comandaţilor supremi, catalogând-o drept o „jumătate de soluţie”.

S-a constatat însă că abia pe 10 decembrie a fost posibilă formarea unui grup ofensiv puternic şi organizarea reaprovizionării acestuia. În mijlocul pregătirilor a explodat ofensiva americană în sectorul învecinat de pe Rur, pentru a cărui apărare au trebuit angajate părţi ale rezervelor abia adunate, deoarece o pierdere de teren în acea zonă ar fi periclitat propria ofensivă. Prin uzura în această luptă de apărare a mai multor formaţiuni pregătite pentru ofensivă şi din cauza greutăţilor care s-au ivit în rezolvarea ei, pregătirile au fost întârziate. De aceea, dar şi din pricina vremii începutul atacului a fost amânat de mai multe ori, până când pe 12 decembrie a putut li stabilită data definitivă pentru 16 decembrie.

Pe 11 şi 12 decembrie, Hitler i-a chemat pe toţi comandanţii supremi şi generalii participanţi la acţiune şi până la comandanţii de divizii, precum şi ştaifurile lor pentru instruirea privind sarcinile care le reveneau, în cartierul său general „Adlerhorst"[22] în Ziegenberg, lângă Bad Nauheim, unde se instalase pentru perioada ofensivei. Acolo, într-un discurs mai lung, el le-a prezentat importanţa politică şi militară a ofensivei. Din acest discurs a reieşit fără echivoc motivul pentru care Hitler refuzase să facă orice fel de rabat de la obiectivul operativ al acţiunii: el voia să joace totul pe o carte, din punct de vedere militar, pentru a le aplica puterilor occidentale o lovitură care să le zdruncine încrederea într-o victorie totală şi să îi determine să încheie pacea.

22 Cuib de vultur, în lb. germană în orig. (n. tr.)

În argumentarea efectelor politice ale ofensivei, a mers chiar atât de departe încât a exprimat ideea că bunăoară coaliţia inamică, ale cărei interese divergente „se ciocnesc încă de acum zi de zi”, se va sparge. „Dacă în aceste condiţii mai intervin câteva lovituri severe”, a explicat el în faţa generalilor săi, „atunci se poate întâmpla în orice moment ca acest front menţinut artificial să se prăbuşească brusc, cu un trăsnet uriaş”. 21 Nu se va putea stabili niciodată dacă Hitler credea într-adevăr într-o asemenea evoluţie, mai ales că în îngust desemnase ideea conspiratorilor din iulie, de a instiga inamicii unul împotriva celuilalt, ca fiind „de-a dreptul naivă”. Era însă singura speranţă în sine, care putea da un sens continuării luptei sale.

Operaţiunea „Ceaţă de toamnă”, după cum era numele de cod al ofensivei din Ardeni, a început în zorii zilei de 16 decembrie. Aceasta a dat de un inamic total luat prin surprindere: mişcările pregătitoare ale trupelor se desfăşuraseră numai noaptea, vremea rea făcuse neputincioase forţele aeriene de recunoaştere aliate, iar liniştea radio totală ordonată de Hitler pentru perioada de dinainte de ofensivă îi făcuse orbi pe comandanţii supremi ai aliaţilor, obişnuiţi cu mesajele „Ultra”, şi care ignorau în tot mai mare măsură semnalele venite din alte surse, mai puţin de încredere. După o puternică pregătire prin artilerie, armata a 6-a SS de tancuri a lui Sepp Dietrich a trecut la atac între Monschau şi Schneifel (Schnee-Eifel), însă cu flancul său nordic a dat în spaţiul Monschau de forţele americane, care avansau către barajul de pe Rur, şi de aceea nu a reuşit să avanseze decât puţin. Flancul sudic a reuşit până pe 18 decembrie să ajungă la Stavelot şi Trois Ponts. Aici atacul s-a oprit definitiv la 15 km de Spa – unde se afla cartierul general al armatei 1 americane şi un uriaş depozit de carburanţi – şi cu mult înainte de obiectivul primei etape, oraşul Liège. O divizie americană de tancuri, aruncată către sud din spaţiul Aachen pentru a apăra importantul nod de trafic St. Vith, a reuşit să ajungă la obiectiv chiar înainte de formaţiunile germane, rare avansau spre vest. Când un detaşament american a fost izolat la sud de Malmedy de forţe ale diviziei 1 SS de tancuri „Leibstandarte Adolf Hitler” şi s-a predat, s-a ajuns la acel incident, care după război avea să atragă după sine o controversată procedură juridică: prizonierii au fost seceraţi de trupele SS cu focuri de mitralieră şi 86 de americani au fost ucişi. Deoarece în sectorul lui Sepp Dietrich nici nu mai putea fi vorba de o zdrobire a frontului inamic şi un avans către Meuse, a fost necesar ca şi

„acţiunea Greif" a lui Skorzeny să fie anulată, cu excepţia acţiunilor unor grupuri singulare.

Între timp, armata a 5-a de tancuri a lui von Manteuffel reuşise să străpungă frontul american în mai multe locuri la sud de lanţul muntos Schneifel şi a avansat către vest. Aceasta a reuşit abia pe 21 decembrie să cucerească importantul nod St. Vith, apărat cu îndârjire de americani. Forţele blindate ale lui von Teuffel au fost oprite prin poduri aruncate în aer, noroi şi blocaje ale coloanelor şi au avansat mult mai încet decât fusese prevăzut în planul ofensivei. Vremea de toamnă, care pe de-o parte oferea protecţie împotriva forţelor aeriene inamice, a încetinit pe de altă parte înaintarea din cauza condiţiilor foarte dificile de sol. Deja de acum nu se mai putea spera că trupele blindate ar putea pune stăpânire prin atacuri-surpriză pe podurile slab apărate de pe Meuse. La Bastogne au dat peste o rezistenţă puternică a inamicilor. Americanii îşi aduseseră toate rezervele libere în acest loc, care – similar cu St. Vith în sectorul nordic – deţinea o mare importanţă ca nod de trafic în zona muntoasa din Ardeni.

Pe 21 decembrie, a fost încercuit Bostogne, apărat cu încăpăţânare, legând astfel trei divizii germane. În ziua următoare şi diviziile germane de tancuri care avansau spre vest şi care sufereau tot mai mult din cauza lipsei de carburanţi s-au oprit în faţa rezistenţei tot mai puternice de pe linia Hotton-Marche-St. Hubert. Pe 23 decembrie, vremea a început să se schimbe treptat şi s-a făcut simţită intervenţia bombardierelor de vânătoare inamice; Bastogne, care era încercuit, a fost aprovizionat pentru prima dată pe calea aerului. În aceeaşi zi, forţele blindate care din Marche îşi reluaseră iar atacul împotriva Dinant au fost atacate pe flanc la numai 6 km de Meuse, le-a fost tăiat vârful şi au fost măcinate aproape complet. Mai la sud, forţele blindate au ajuns la Rochefort. Când pe 23 decembrie, armata lui Patton a început să atace dinspre sud pentru a despresura Bastogne, a devenit evident că misiunea încredinţată armatei a 5-a de tancuri depăşea forţele acesteia. La toate acestea, odată cu îmbunătăţirea vremii, s-au adăugat începând cu 24 decembrie şi intervenţiile forţelor aeriene aliate în luptele terestre în asemenea măsură, încât nu mai era posibilă efectuarea deplasărilor decât pe timp de noapte. Totodată au fost atacate liniile de reaprovizionare germane până la Rin, precum şi aeroporturile care aparţineau Luftwaffe. Reaprovizionarea din depozitele de stocuri rămase la mare depărtare în urmă,

care nu funcţionase cum trebuie încă de la începutul ofensivei, era acum complet dezorganizată. În încercarea de a sprijini trupele de la sol, piloţii germani de vânătoare au fost implicaţi în lupte grele în zilele din perioada Crăciunului şi au suferit pierderi considerabile. Pe 26 decembrie.

Contraatacul lui Patton a realizat o străpungere a frontului german şi a croit o brazdă îngustă de legătură către Bastogne. În această situaţie, pe 27 decembrie au fost obligate şi forţele blindate ale lui von Maniruffel să îşi oprească avansul. Astfel eşuase operaţiunea „ceaţă de toamnă”: von Rundstedt, Model şi von Manteuffel l-au implorat degeaba pe Hitler să salveze trupe şi materiale prin retragerea lor în poziţia iniţială, înainte să înceapă aşteptata contraofensivă aliată. În loc de aceasta, Hitler a ordonat să fie menţinută zona ieşită a frontului, în care se ajunsese, şi să fie cucerit Bastogne. De aceea, în jurul acestui oraş, în zilele care au urmat s-au desfăşurat lupte grele.

Pe 1 ianuarie 1945, urma ca forţele aeriene germane de vânătoare, împrospătate încă o dată după mari strădanii, să primească lovitura de graţie. În această dimineaţă, toate avioanele de vânătoare germane şi bombardierele rapide angajate în Vest – circa 800 de maşini de zbor – au pornit într-un atac la joasă altitudine împotriva aeroporturilor aliaţilor din nordul Franţei, Belgia şi Olanda (acţiunea „Placa de bază”). Prin această lovitura surprinzătoare, au fost scoase din luptă în foarte scurt timp aproape 800 de avioane ale aliaţilor şi au fost paralizate mai mult de o săptămână toate forţele tactice aeriene ale aliaţilor. În cadrul acestei acţiuni au fost pierdute circa 100 de maşini de zbor proprii prin intervenţii ale inamicului. Însă pe drumul de întoarcere, formaţiunile de zbor germane au ajuns în spaţiul blocat de propria apărare antiaeriană, care servea protejării locurilor de lansare a rachetelor V 2, pierzând aici 200 de maşini de zbor. Luftwaffe nu avea să îşi mai revină niciodată din această lovitură, provocată prin măsurile exagerate ale lui Hitler de păstrare a secretului.

După surpriza iniţială pe care o crease ofensiva germană din Ardeni în rândurile aliaţilor, ei au oprit operaţiunile de atac de pe întreg frontul şi au adus forţe din armatele învecinate, precum şi ultimele rezerve neimplicate încă în lupte pe sectorul ameninţat al frontului şi le-au aruncat în luptă dincolo de Meuse, în zona fără absolut nicio acoperire. Partea nordică a corpului de armată al lui Bradley, care fusese fragmentat în două de atacul german, a fost

subordonat lui Montgomery, care şi-a întrerupt pregătirile pentru ofensiva de pe Rin şi a adus întăriri din propriul său corp de armată. Pe 3 ianuarie 1945, a început dinspre nord şi dinspre sud atacul aliat de dublă învăluire împotriva proeminenţei care se formase în cadrul frontului („The Bulge”). În principal, numai mulţumită zăpezii care a căzut şi care a legat de şosele mişcările aliate, a fost posibilă scoaterea ordonată a trupelor germane din cleşte, înainte ca acesta să se închidă în 16 ianuarie la Houffalize. Însă din cauza penuriei de carburanţi, o cantitate mare de materiale valoroase – printre care mai multe tancuri şi tunuri de asalt decât costase întreaga ofensiva – a fost lăsată în urmă şi distrusă. După ce aliaţii au ajuns la Houffalize, presiunea lor s-a mai redus deoarece Montgomery şi-a retras din nou forţele de pe front. Până la sfârşitul lui ianuarie, germanii s-au retras treptai pe poziţia lor iniţială, fără să poată înlocui deocamdată pierderile de arme şi muniţii.

Atunci când ofensiva din Ardeni s-a împotmolit în ultimele zile de decembrie, Hitler, care pur şi simplu refuza să înţeleagă că germanii pierduseră iniţiativa în Vest, a ordonat o ofensivă de ademenire în partea de nord a Alsaciei (operaţiunea „Vânt de nord”). Astfel, el spera să îndepărteze pericolul de pe flancul sudic al ofensivei din Ardeni, pe care credea că o va putea relua ulterior cu perspective mari de succes. Atacul, început pe 1 ianuarie 1945 sub conducerea generalului von Obstfelder de la graniţa regiunii Pfalz către sud, avea ca obiectiv principal să îi izoleze pe americani în colţul nord-estic al Alsaciei şi să îi distrugă. Iniţial, atacul a avansat bine la est de Munţii Vosgi deoarece Patch se retrăsese, conform indicaţiilor lui Eisenhower, în spaţiul Strassbourg: pentru că americanii fuseseră informaţi prin „Ultra”, încă înainte de începerea ofensivei, că asaltul principal german avea să se desfăşoare la vest de munţi, ei şi-au concentrai diviziile de tancuri în acea zonă. Pentru a împiedica o scăpare a inamicului şi, probabil, stimulat de primele „succese”, Hitler a ordonat, împotriva obiecţiilor lui von Rundstedt, să se traverseze Rinul la nord de Strassbourg şi din capul de pod rămas mai departe la sud, la Golmar, să se poarte concomitent un atac către nord, pentru a ocupa din nou Alsacia. În acest plan, el a fost încurajat de Reichsführerul SS Himmler, care de la începutul lui decembrie deţinea comanda supremă asupra corpului de armată „Rinul Superior”. Hitler îi predase acest post, deoarece suspecta – pe bună dreptate, după cum avea să se demonstreze – că, în acest caz, Himmler va implica „ceva formaţiuni de rezervă ale poliţiei şi SS-ului,

despre care nu ştie nimeni nimic şi pe care nu le pune la bătaie” 22. Himmler a reuşit pe 6 ianuarie să le ia americanilor aflaţi în retragere un cap de pod mai mic de la nord de Strassbourg, de pe malul stâng al Rinului. Atunci când a început şi atacul asupra capului de pod de la Colmar, Eisenhower, care nu dispunea de niciun fel de rezerve în spatele frontului său dintre Ardeni şi graniţa elveţiană, a considerat că este mai bine ca şi în spaţiul mai avansat de la Strassbourg să se retragă temporar de pe Kin spre Munţii Vosgi decât să blocheze contraofensiva din Ardeni prin retragerea de forţe. Din cauza acestei decizii el a intrat în divergenţe cu de Gaulle, care declara că o evacuare fără luptă a Strassbourgului – care încă din 1870/1871 deţinea o semnificaţie simbolică pentru francezi – ar duce în Franţa la o demoralizare totală sau poate chiar la revolte deschise. Însă forţele de ofensivă germane erau aici mult prea slabe ca să poată să atace cu succes în două locuri. Ofensiva lor a putut fi oprită fără să fie necesară retragerea unor forţe americane din Ardeni. Astfel că în Alsacia Hitler irosise din nou forţe, în mod inutil. Ofensivele germane de iarnă din 1944/1945, din Ardeni şi din Alsacia, se dovediseră nişte eşecuri. Singurul lor rezultat a fost faptul că aliaţii au fost nevoiţi să îşi amâne planurile ofensive cu câteva săptămâni – un câştig pentru care s-a plătit un preţ mult prea mare: forţa militară a lui Hitler, adunată încă odată cu greutate – diviziile lui împrospătate şi nou alcătuite –, se topise în mare parte fără să se fi obţinut succesul decisiv aşteptat. Deoarece Hitler nu a anulat ofensiva din Ardeni în ultimele zile ale lui decembrie, atunci când eşecul ei era deja evident, pentru a angaja toate forţele disponibile pe frontul de est, a dispărut şi acolo orice perspectivă de a opri atacul sovietic major care a început la jumătatea lui ianuarie 1945 pe Vistula. Prin încercarea lui exagerată – în raport cu forţele proprii – de a forţa o ofensivă de succes în Vest, nu a făcut decât să contribuie la accelerarea invadării Germaniei de un potop de inamici din toate direcţiile.

Capitolul 8

Résistance în ţările europene ocupate: „calul troian” de pe continent

În ţările ocupate s-a format o mişcare de rezistenţă împotriva forţei de ocupaţie germane şi a efectelor economice ale acesteia, o rezistenţă organizată de cele mai diverse grupări şi organizaţii. Forma activă a rezistenţei s-a înteţit îndeosebi după începerea războiului din Rusia, când popoarelor subjugate le-a devenit limpede că până atunci Germania câştigase, ce-i drept, luptele de pe continentul european, însă nu câştigase încă nici pe departe războiul pentru continent. În timp ce destul de curând a devenit posibilă reluarea luptei deschise armate în Est, sub forma unui război al partizanilor în spatele frontului german din Rusia şi în teritoriile greu accesibile din Balcani, în Vest aceasta a putut să se desfăşoare abia din momentul în care inamicii au păşit din nou pe continent. Pe lângă obiectivul imediat dr a-şi elibera ţările de puterile Axei, diversele grupări de rezistenţă urmăreau, în funcţie de concepţiile lor politice, obiective pe termen lung, care se refereau la viitoarea evoluţie a ţărilor lor: restabilirea unor state suverane, mai mult sau mai puţin democrate, sau materializarea concepţiilor comuniste, respectiv crearea unor republici populare socialiste.

Încă de la sfârşitul lui iulie 1940, în Anglia a fost înfiinţat „Special Operations Executive” (SOE), cu secţii separate pe ţări, subordonat lui Hugh Dalton, „Minister for Economic Warfare”. Dalton primis» de la Churchill sarcina să „incendieze Europa”: SOE urma să înfiinţeze în ţările ocupate servicii de informaţii, precum şi să alcătuiască forţe militare secrete pe care să le înarmeze şi care, în cazul unei debarcări, să poată prelua lupta alături de invadatori. Începând cu 1943, SOE a fost sprijinit în îndeplinirea sarcinilor sale de secţia pentru Europa a biroului american „Office of Strategic Services” (OSS), condus de Allen Welsh.

În Franţa, rezistenţa activă a început să se facă remarcată la începutul verii lui 1941, prin atentate individuale şi acte de sabotaj. Aici, au devenit activi iniţial mai ales comuniştii francezi, care, în calitate de partid interzis, îşi construiseră deja o organizaţie clandestină, din care s-a format prima grupare

activă de partizani, „Franc-Tireurs et Partisans” (FTP). Atacurile asupra Wehrmacht-ului au declanşat de partea germană execuţii în masă ale unor ostatici nevinovaţi, impunerea unor amenzi colective şi alte represalii care, la rândul lor, au făcut ca populaţia să fie tot mai pornită împotriva forţelor de ocupaţie, ca urmare a intereselor proprii, guvernul de la Vichy, care avea orientare de dreapta, a luat măsuri împotriva grupărilor comuniste şi a celor radicale de stânga, prin intermediul ministrului său de Interne Pucheu. Cu toate acestea, până la sfârşitul anului, în zona franceză neocupată se formaseră trei grupuri principale de rezistenţă: pe lângă "Franc-Tireurs” ai stângii, gruparea „Combat”, formată din foşti militari şi politicieni creştin-democraţi şi condusă de Henry Fresnay şi Georges Bidault, precum şi „Libération”, care avea legături cu sindicatele. În zona de ocupaţie, mişcarea de rezistenţă s-a limitat iniţial la mici grupări active, care au crescut abia în 1942. Aici cele mai răspândite mişcări erau „Liberation-Nord” socialistă şi „Organisation Civile et Militaire” (OCM), apărută din rândurile armatei. Toate aceste grupări au luat legătura cu „Comitetul Naţional al Francezilor Liberi” al lui de Gaulle la Londra, care în ianuarie 1942 l-a paraşutat în Franţa pe fostul prefect Jean Moulin, cu misiunea de a coordona activitatea diverselor grupări ale rezistenţei. Moulin a reuşit în mai 1943 să creeze la Paris, sub proprie conducere, un cuprinzător „Conseil Naţional de la Résistance”, dar a cărui conducere a fost preluată de Bidault după arestarea lui Moulin. Odată cu amplificarea activităţii rezistenţei, „Comandantului militar al Franţei” i-a fost retrasă în mai 1942 autoritatea poliţienească în teritoriile aflate sub ocupaţie şi aceasta a fost transferată şi aici unui conducător superior de SS şi poliţie, Gruppenführerului SS Oberg, care s-a străduit să reorganizeze poliţia franceză cu ajutorul colaboraţioniştilor şi să o atragă în combaterea mişcării de rezistenţă. Însă implicarea miliţiei franceze începând cu primăvara lui 1943 nu a făcut decât să provoace o situaţie periculoasă de război civil, fără să reuşească să stopeze activitatea Résistance, care s-a manifestat prin acte de sabotaj asupra mijloacelor de transport, transmiterea de informaţii militare către Londra, editarea unor tipărituri ilegale, ajutor în fuga piloţilor aliaţi doborâţi, precum şi întocmirea unor acte şi cartele de alimente false pentru acei francezi care se ascundeau din calea recrutărilor germane forţate de muncitori. Aceştia din urmă îngroşau tot mai mult rândurile „Maquis”, cum erau numite grupările armate după desişurile care le ofereau ascunzători.

Grupările militare erau aprovizionate cu arme din Anglia prin intermediul SOE şi în februarie 1944 ele au fost reunite în „Forces Françaises de l'Intérieur" (FFI). În teritoriile greu accesibile din Alpi, lupta împotriva formaţiunilor „Maquis" a solicitat încă din primăvara lui 1944 o angajare puternică a trupelor germane. După invazia aliată din Normandia, în diverse teritorii din centrul şi sudul Franţei au avut loc adevărate revolte armate, în a căror reprimare SS a ajuns la comiterea acelui act de răzbunare care a costat viaţa a peste 600 de oameni neimplicaţi şi care a devenit unul dintre cele mai evidente simboluri pentru cruzimea măsurilor naţional-socialiste de reprimare în Europa de Vest şi Centrală: pe 10 iunie 1944, satul Oradour-sur-Glane a fost făcut una cu pământul de divizia SS de tancuri „Das Reich", bărbaţii executaţi, iar femeile şi copii comasaţi în biserică, iar acolo, unii au fost împuşcaţi, iar alţii arşi de vii.

În Belgia, comitetele de conducere ale partidelor dizolvate, care, prin organe de presă ilegale, încercau să consolideze imunitatea morală a populaţiei împotriva încercărilor naţional-socialiste de penetrare şi să păstreze tradiţiile politice până în momentul eliberării au declanşai o puternică rezistenţă pasivă. Centrele acestei rezistenţe au devenit Biserica Catolică belgiană, păstorită de cardinalul Van Roey, universităţile şi justiţia. Recrutările forţate de muncitori pentru Germania au provocat în primăvara lui 1943 greve de amploare în centrele industriale. Separat de comunitatea de concepţii din cadrul vechilor partide, s-au format grupări paramilitare, active, de rezistenţă („L'Armée Secrète"), ale căror acţiuni individuale împotriva puterii de ocupaţie şi a colaboraţionişţilor belgieni au amplificat şi aici represaliile germane până la împuşcarea de ostatici. Formarea unei uniuni a rezistenţei active, legată prin politică de partid, i-a reuşit în Belgia numai mişcării clandestine comuniste, foarte bine organizată: ea conducea cea mai mare grupare activă de rezistenţă, „Front de l'Indépendance" (FI). Cea mai importantă dintre grupările active nemarxiste era „Légion Beige", formată din foşti ofiţeri, ale căror obiective erau atât colaborarea militară cu aliaţii în cazul unei invazii, cât şi împiedicarea unei lovituri de stat de stânga în perioada dintre prăbuşirea dominaţiei germane şi întoarcerea guvernului legal al lui Pierlot din exil. Grupările active de rezistenţă au obţinut un succes militar în toamna lui 1944 prin ocuparea portului de la Anvers şi menţinerea acestuia până la sosirea aliaţilor.

Spre deosebire de evoluţiile din Franţa şi Belgia, în Résistance olandeză şi norvegiană comuniştii au jucat un rol însemnat. Mişcarea de rezistenţă din Ţările de Jos era în mare măsură „guvernamentală”: toate grupările ei ţineau cu o loialitate de nezdruncinat la Casa Regală şi acţionau conform directivelor venite de la guvernul aflat în exil londonez. Universitatea din Leyden şi Facultatea tehnică din Delft au fost închise deja din 1940, ca centre ale rezistenţei, şi un număr mare de profesori şi studenţi au fost trimişi în lagăre de concentrare germane. O demonstraţie provocatoare a naţional-socialiştilor olandezi a declanşat în februarie 1941 greve şi revolte în Amsterdam şi împrejurimi. Un al doilea val de greve, care de data aceasta a cuprins întreaga ţară, a urmat în aprilie/mai 1943, atunci când comandantul german al Wehrmacht-ului a solicitat ca toţi foştii prizonieri de război olandezi să se prezinte pentru a fi închişi din nou. Comisarul Reich-ului, Seyß-Inquart, a răspuns la greve prin decretarea „legii marţiale, impusă prin poliţie”, prin instituirea de curţi marţiale, arestări în masă şi execuţii. Până în acel moment, în afară de „LO”, o organizaţie pentru sprijinirea celor urmăriţi, se formaseră în principal trei grupări active de rezistenţă, care erau aprovizionate de SOE din Anglia, prin paraşutări de arme şi materiale: „Orde Dienst”, „Knokploegen” şi „Rad van Verzet”. Începând cu luna martie 1942, s-a ajuns la cunoscutul "joc al Angliei” al apărării germane şi al SD cărora le ajunsese pe mâini codul secret al rezistenţei olandeze: timp de un an şi jumătate, posturile germane au reuşit să se conecteze neobservate la transmisiunile radio dintre SOE şi grupările olandeze de rezistenţă şi astfel să intercepteze cu succes o parte considerabilă din armele paraşutate, să aresteze agenţi paraşutaţi şi să pătrundă în organizaţia rezistenţei. După invazie, în septembrie şi octombrie 1944, cele trei grupări de rezistenţă amintite mai sus au fost reunite în „Binnenlandse Strijdkrachten” (BS) şi au fost subordonate prinţului Bernhard al Ţărilor de Jos, care îşi stabilise cartierul general în spatele liniilor aliate, în apropiere de Bruxelles. Greva feroviară din septembrie 1944, comandată de guvernul din exil şi care urma să îngreuneze construirea unui front german de apărare împotriva forţelor aeropurtate aliate la Arnheim şi Nijmegen, a fost respectată în Olanda şi menţinută până la eliberarea ţării. Atunci când avansul aliaţilor a fost întârziat din cauza contraatacului de la Arnheim, populaţia a fost lovită greu de embargoul pe alimente stabilit de forţa de ocupaţie germană ca represalii la grevă în marile oraşe din vestul Olandei: peste

oraşele izolate de teritoriile agricole din Est şi de zona carboniferă de la Limburg, s-a aşternut „iarna foametei” 1944/1945, care a făcut peste 10.000 de victime.

Şi în Norvegia rezistenţa a luptat în strânsă colaborare cu guvernul din exil. Preşedintele Curţii Supreme norvegiene, Paal Berg, a înfiinţat împreună cu capul Bisericii de stat norvegiene, episcopul Berggrav, prima grupare de rezistenţă şi a devenit mai târziu conducătorul „Frontului norvegian al patriei”. Această organizaţie, care a fost susţinută până la urmă atât de socialişti, cât şi de sindicate, făcea parte dintre cele mai bine organizate grupări de rezistenţă din Europa ocupată. Pe lângă secţia civilă, ea cuprindea şi o secţie militară, „Militaer Organisasjonen” (Milorg), care a amenajat depozite secrete de armament şi care a alcătuit o armată secretă pentru susţinerea unei debarcări a aliaţilor. Una dintre cele mai eficiente acţiuni de sabotaj, dinamitarea uzinelor Norsk Hydro de la Rjukan în februarie 1943, care produceau apă grea pentru extragerea energiei nucleare, a fost o colaborare între luptători ai rezistenţei norvegiene şi agenţi englezi. Grevele de protest împotriva transporturilor de alimente către Germania au dus şi aici la decretarea stării civile excepţionale în septembrie 1941, la arestări în masă şi deportări în Germania. Capturarea forţei de muncă norvegiene în primăvara lui 1943 a făcut ca „Frontul patriei” să organizeze o mişcare de îmbarcare şi fugă în străinătate – în special înspre Suedia. „Frontul patriei” a primit o întărire binevenită atunci când, înainte de convocarea a trei contingente în mai 1944, tinerii au dispărut în munţii şi pădurile Norvegiei, deoarece exista pericolul ca ei să fie puşi de Quisling la dispoziţia Wehrmacht-ului german. După ieşirea Finlandei din război şi intrarea sovieticilor în nordul Norvegiei, în octombrie 1944, „Frontul patriei” a primit de atunci încolo şi o sarcină strategică: ei au fost aprovizionaţi şi mai puternic cu arme de către SOE şi au reuşit a încetini considerabil transportul din Finlanda înspre Reich a diviziilor germane retrase, prin distrugerea sistematică a liniilor feroviare. Şi rutiere, care traversau ţara de la nord la sud.

În Danemarca, Résistance s-a văzut pusă în faţa situaţiei deosebite că ţara a rămas neutră din punctul de vedere al dreptului internaţional, prin urmare, acţiunile de rezistenţă nu constituiau aici o continuare a războiului prin alte mijloace, ci acte penale împotriva guvernului legal danez. De aceea, „Consiliul danez”, înfiinţat la Londra în septembrie 1940 din danezi aflaţi în

exil, nu a avut iniţial nicio influenţă asupra evoluţiilor interne din ţară. Multă vreme, cercurile de rezistenţă din Danemarca, ocupate cu construirea unui serviciu secret de informaţii şi a unei armate ilegale în ţară pentru Ziua Z, au rămas închise la solicitările englezilor pentru acţiuni de sabotaj împotriva proprietăţilor Wehrmacht-ului, a căilor ferate şi uzinelor de importanţă militară. Abia la trecerea dintre anii 1942/1943, când au început să intervină înfrângerile militare ale puterilor Axei, s-au înmulţit actele de sabotaj, promovate planificat de agenţii SOE. În ciuda diverselor apeluri ale guvernului danez, de a nu îngreuna situaţia Danemarcei prin acţiuni provocatoare, valul de sabotaje a atins în august 1943 un punct culminant. Contramăsurile germane au declanşat greve, iar când guvernul de la Copenhaga a respins ultimatumul german, de a declara starea de asediu, de a adopta măsuri neconstituţionale şi de a preda posturilor germane urmărirea şi pedepsirea sabotorilor, pe 29 august 1943 puterea de ocupaţie a preluat puterea guvernamentală. Însă prin înlăturarea „Danemarcei oficiale”, naţiunea daneză a devenit unită în strădania de susţinere activă a cauzei aliaţilor. Încă din 29 august la Copenhaga a fost înfiinţat un „Consiliu de libertate” secret, care a concentrat activitatea grupărilor de rezistenţă care până atunci nu aveau contact între ele. Atunci când în iunie 1944 a fost impusă la Copenhaga interdicţia de părăsire a domiciliilor, danezii au urmat chemarea la grevă a „Consiliului de libertate” şi au obţinut – în ciuda opririi în oraş a alimentării cu energie şi apă de către autorităţile de ocupaţie – anularea acestei măsuri, pe lângă îndeplinirea şi a altor condiţii.

O altă grevă de 24 de ore din septembrie 1944 a fost folosită de înaltul conducător SS şi de poliţie, Pancke, ca ocazie pentru închiderea întregului personal al poliţiei daneze şi deportarea ofiţerilor lor în Germania. După eliberarea Franţei şi Belgiei, SOE s-a concentrat în toamna lui 1944 şi mai mult asupra înarmării grupărilor de rezistenţă daneze, care, la fel ca şi „Frontul patriei” norvegian, au intrat cu succes în acţiune în iarna 1944/1945, pentru a întârzia transportul diviziilor germane din Nord înapoi în Reich. Însă iniţial „Consiliului de libertate” nu a reuşit să obţină recunoaşterea Danemarcei ca naţiune aliată decât din partea puterilor occidentale. Sovieticii, care nu puteau să le ierte danezilor alăturarea în 1941 la Pactul Anticomintern, doreau în mod evident să recunoască drept guvern danez din perioada postbelică doar unul format din luptători din rezistenţă, dar care să

includă şi gruparea comunistă. Atunci când în decembrie 1944 „Consiliul de libertate” şi conducătorii fostelor partide daneze de guvernământ au căzut de acord cu privire la formarea unui guvern postbelic comun, sovieticii au cedat fără comentarii: în aprilie 1945, Danemarca a fost invitată la Conferinţa de înfiinţare a ONU la San Francisco şi a primit astfel, în mod indirect, recunoaşterea generală ca aliat.

În Polonia, unde de-a lungul multor generaţii se crease o tradiţie a luptei de rezistenţă şi activitatea subversivă a fost avantajată de densitatea mică de trafic, precum şi de existenţa unui hinterland vast, cu păduri şi mlaştini, s-a format o organizaţie largă de rezistenţă. Deja din ziua capitulării Varşoviei s-a format o grupare care a stabilit imediat contactul cu guvernul din exil al lui Sikorski. Organizaţia militară de rezistenţă a fost dezvoltată în continuare şi în decembrie 1939 i-a fost schimbat numele în „Uniunea de luptă armată” (Związek Walki Zbrojnej – ZBZ). Acesteia i s-a alăturat în februarie 1940 o organizaţie civilă, „Comitetul politic de coordonare” (Polityczny Komitet Porozumiewawczy – PKP), cu o infrastructură regională vastă. Astfel a luat fiinţă un adevărat „stat clandestin”, al cărui conducător se afla la Londra: în Polonia, un „delegat principal” reprezenta guvernul din exil şi un „Consiliu al Unităţii Naţionale”, parlamentul din exil. În sectorul militar, comandantul ZWZ – care pe 14 februarie 1942 a primit denumirea de „Armata teritorială” (Armia Krajowa – AK) – generalul „Grot” (Rowecki) era subordonat comandantului suprem polonez de la Londra. Obiectivul statului secret, de a păstra unitatea Poloniei de dinainte de război până în ziua eliberării, s-a îndreptat iniţial atât împotriva dominaţiei germane, cât şi a celei sovietice. Odată cu atacul german asupra Uniunii Sovietice şi retragerea Armatei Roşii din Polonia, rezistenţa poloneză nu mai avea decât un singur inamic. Îndeosebi după încheierea, în decembrie 1941, a pactului polono-sovietic de asistenţă mutuală, polonezii au început să furnizeze şi Moscovei informaţii militare şi să distrugă liniile de legătură germane prin acte de sabotaj şi să se înarmeze în spatele frontului german în vederea unei susţineri armate a unui nou avans sovietic. Transportarea forţată a forţei de muncă poloneze în Reich şi „măsurile de curăţare a terenurilor” ale SS au mărit afluxul către grupările armate de gherilă din păduri. Printre acestea se găseau şi grupări comuniste de partizani: după ce Partidul Comunist, desfiinţat în 1938, a fost reînfiinţat în 1942 sub numele de Partidul Muncitoresc Polonez (PPR) şi în plus, Osóbka-

Morawski, docil Moscovei, a mai înfiinţat şi un Partid Muncitoresc Socialist Polonez (RPPS), acestea două au alcătuit, de asemenea, o „armată populară” secretă (Armia Ludowa – AL). Şi aceştia au instaurat în decembrie 1943 un parlament clandestin, „Consiliul Naţional al Patriei” (KIN), sub preşedinţia lui Bierut. Însă, chiar şi după ce sovieticii au rupt relaţiile cu guvernul polonez din exil şi mai recunoşteau doar „Uniunea comunistă a patrioţilor polonezi”, înfiinţată la Moscova, ca reprezentantă a Poloniei, polonezii naţionalişti mai nutreau speranţa deloc realistă ca, printr-o contribuţie militară eficientă, să determine Moscova să le recunoască autoritatea asupra unei Polonii eliberate. Faptul că puterile vestice nu au îndeplinit cererile de livrări de armament decât într-o măsură insuficientă se datora faptului că Polonia se afla în afara planurilor strategice imediate pentru Europa ale puterilor occidentale, de aceea avea întâietate înarmarea de către SOE a organizaţiilor de rezistenţă din vestul şi sud-estul Europei, iar aprovizionarea doar pe calea aerului crea dificultăţi considerabile din cauza distanţei mari dintre Anglia şi Polonia. Totuşi, începând cu 1941 şi până la insurecţia din Varşovia din 1944, SOE a efectuat 485 de zboruri de aprovizionare către Polonia, dintre care peste jumătate au fost încununate de succes. În orice caz, în toamna lui 1943, generalul „Bór” (Komorowski), care îi urmase la conducerea AK lui Rowecki, arestat în iunie, a considerat că gradul de înarmare al „armatei teritoriale” este suficient pentru a da ordinul pentru acţiunea „Burza” (Uragan), care urma să sprijine, prin amplificarea acţiunilor subversive, Armata Roşie care se apropia. Această operaţiune s-a extins, odată cu avansul sovietic în primăvara şi vara lui 1944, către partea de est şi de centru a Poloniei şi a dus în diverse ocazii la lupte cu trupele germane. Însă, după ce au avansat, sovieticii au pus capăt rapid colaborării cu „armata teritorială”: unităţile naţional-poloneze au fost dezarmate şi în măsura în care nu au dorit să se alăture armatei sovieto-poloneze a lui Berling – au dispărut în lagărele sovietice. În iulie, când sovieticii staţionau pe Vistula în faţa porţilor Varşoviei, pentru Polonia se ridica problema dacă să îşi elibereze capitala înainte de intrarea Armatei Roşii, pentru a-i întâmpina pe sovietici în calitate de stăpâni în propria casă. Comandantul suprem de la Londra, generalul Sosnowski, era împotriva unei insurecţii generale, deoarece englezii îi explicaseră scurt şi cuprinzător că o susţinere aeriană aliată eficientă nu ar fi posibilă decât în momentul când puterile occidentale ar staţiona pe Rin. Guvernul din exil, care spera ca printr-

o acţiune militară de amploare să obţină reacţii politice favorabile, a lăsat decizia la latitudinea lui Bór-Komorowski. După consultări cu „delegatul principal” şi cu „Consiliul Unităţii Naţionale”, acesta a decis să acţioneze: pe 1 august 1944 a început insurecţia de la Varşovia, care s-a încheiat după 60 de zile de lupte cu capitularea insurgenţilor (vezi capitolul 5). Din cauza atitudinii sovietice faţă de insurecţia naţional-polonezã, a fost anulată operaţiunea „Burza” şi, pe 8 februarie 1945, când întregul teritoriu polonez a fost evacuat de trupele germane, „armata teritorială” a fost declarată dizolvată. Delegatul guvernului Jankowski şi succesorul lui Bór-Komorowski, generalul Okulicki, au fost arestaţi în final de către sovietici şi, în urma unui proces la Moscova, au fost condamnaţi la ani grei de închisoare.

Mişcarea de rezistenţă din Cehoslovacia împărţită se confrunta cu faptul că partea de populaţie slovacă obţinuse o suveranitate - chiar dacă total dependentă de Germania – şi în primii ani se bucurase de un oarecare avânt economic. De aceea, în Slovacia, mişcarea de rezistenţă s-a făcut simţită abia după creşterea cerinţelor germane şi odată cu apropierea frontului. În schimb, în Protectorat primele semne ale unei voinţe de rezistenţă s-au arătat deja imediat după izbucnirea războiului. De ziua naţională a Republicii Cehoslovace, pe 28 octombrie 1939, în Praga au avut loc ciocniri cu poliţia germană. Atunci când, pe 15 noiembrie, la înmormântarea studentului ceh Opletal, ucis în timpul acelor evenimente, au izbucnit adevărate revolte, toată studenţimea universităţii cehe a fost arestată, universitatea închisă imediat, cei bănuiţi a fi conducători au fost împuşcaţi şi o parte dintre studenţi dusă în lagăre germane. Intelectualitatea cehă, funcţionarii şi fostul corp de ofiţeri au fost iniţial adevăraţii purtători ai rezistenţei; primele grupări de rezistenţă s-au organizat deja la scurt timp după înfiinţarea Protectoratului: politicieni fideli lui Beneš au creat „Organizaţia Politică Centrală” (Politické Ustredi – PU), foştii membri ai armatei „Apărarea Naţională” (Obrana Národa – O N), condusă de generalul Ingr, ca organizaţie militară. Împreună cu alte grupări, ele s-au reunit sub o „conducere centrală a rezistenţei din patrie” (UVOD) şi mai târziu au menţinut în permanenţă legătura cu guvernul aflat în exil londonez. Până la sfârşitul lui 1943, aceste organizaţii de rezistenţă s-au limitat la activităţi de propagandă şi de transmitere de informaţii militare, la rezistenţă pasivă şi ajutor oferit fugarilor: într-o ţară cu o densitate atât de mare a populaţiei şi cu conexiuni atât de dezvoltate în privinţa transporturilor,

care în plus se afla departe de front, nu era necesar ca valoarea militară a acţiunilor partizane şi de sabotaj să se afle în vreun fel de relaţie cu victimele provocate. În acord cu guvernul din exil, ei încercau mai degrabă să pregătească o armată de insurecţie pentru faza terminală a războiului, pentru ca în momentul apropierii frontului să participe la lupta împotriva Germaniei. Însă această decizie avea să le aducă în contradicţie cu conducătorii comunişti ai mişcărilor de rezistenţă.

Curând după Acordul de la München, Partidul Comunist Ceh (CPC), al cărui secretar, Klement Gottwald, a plecat la Moscova, a format atât în partea cehă, cât şi în cea slovacă comitete centrale ilegale separate şi grupări secrete bine organizate. După izbucnirea războiului germano-sovietic, ei au început să alcătuiască grupări de partizani. Însă, în afară de minele de cărbuni de la Kladno, se pare însă că nu s-a ajuns la acţiuni organizate de sabotaj: muncitorii din industria Protectoratului, care nu sufereau lipsuri materiale datorită importanţei uzinelor ceheşti pentru industria de armament germană, aveau în mare un comportament pasiv; la fel stăteau lucrurile şi în privinţa ţăranilor.

Pe 27 septembrie 1941, atribuţiile de protector al Reich-ului au fost preluate de Obergruppenführerul SS Heydrich. Pentru executarea politicii lui Hitler de „curăţare a terenurilor” în raport cu naţionalitatea cehă, în perioada următoare a avut loc un val de arestări în ţară. În dimineaţa zilei de 27 mai 1942, când Heydrich se deplasa către aeroport – ca de obicei, demonstrativ, într-o maşină decapotată –, doi paraşutişti instruiţi la Londra de forţele militare cehe din exil au aruncat o grenadă care l-a ucis pe Heydrich. Germanii au dispus executarea a 1.288 de cehi şi satul Lidice, de lângă Kladno, unde locuise temporar atentatorul, a fost ars până în temelii în 10 iunie: bărbaţii satului au fost împuşcaţi, femeile duse în lagăre de concentrare germane, copii deportaţi şi – în măsura în care erau consideraţi „adecvaţi din punctul de vedere al rasei” – au fost „germanizaţi” sub alte nume.

Începând cu primăvara lui 1942 conducătorii comunişti ai rezistenţei au forţat în Cehoslovacia formarea unor comitete naţionale locale din reprezentanţi ai tuturor orientărilor politice şi alcătuirea unor grupări proprii de partizani. Deoarece conducătorii democraţi ai rezistenţei au refuzat o activitate prematură, şi în acest demers aveau de partea lor majoritatea populaţiei, au luat naştere controverse severe între cele două direcţii. Abia în

momentul când Armata Roşie s-a apropiat de Carpaţi, guvernul din exil a făcut un apel pentru formarea unor grupări de luptă şi a unor comitete naţionale în Rutenia şi Slovacia, care urmau să preia administraţia în teritoriile eliberate. Pe 27 iulie 1944, „Consiliul Naţional Slovac”, care se formase din conducători clandestini, democraţi şi comunişti deopotrivă, s-a decis pentru o insurecţie deschisă: concomitent cu revolta din Varşovia, au început primele lupte în Slovacia. Atunci când au intervenit trupele germane pe 29 august, părţi din armata slovacă au trecut de partea insurgenţilor, care în final au luptat sub comanda generalului Viest, trimis de guvernul din exil. Însă grupările comuniste de partizani nu s-au subordonat comenzii lui Viest. Insurgenţii au stăpânit curând un teritoriu considerabil: pe parcursul lunii septembrie, în spaţiul Banská Bystrica, unde îşi instalaseră centrala politică, şi în Žilina au avut loc lupte extinse. Însă speranţa lor în legătură cu sosirea în curând a sovieticilor, care fuseseră împotriva unei insurecţii generale, nu se împlinea: în lupte care s-au soldat cu pierderi mari, Armata Roşie a fost respinsă în încercarea de a trece Carpaţii prin pasul Dukla. Pe 27 octombrie, trupele germane întărite au reuşit să preia poziţiile centrale ale insurecţiei, Banská Bystrica şi Zvolen. Partizanii au fost nevoiţi să se retragă în munţi, unde o parte dintre ei a reuşit să reziste peste iarnă până la sosirea sovieticilor. Abia pe 3 aprilie a fost posibilă întoarcerea de la Londra a guvernului din exil şi a lui Beneš în teritoriile eliberate ale Slovaciei, la Caşovia.

Spre deosebire de Slovacia, în Protectorat, unde aparatul administrativ şi de control german a funcţionat până la sfârşit, avea să se ajungă la o revoltă deschisă abia în ultimele zile. În aprilie 1945, fusese înfiinţat şi la Praga un „Consiliu Naţional Ceh” comun, pentru pregătirea unei insurecţii. Însă la Praga a avut loc o rebeliune abia pe 5 mai 1945 – când Hitler era mort de mult şi funcţiona deja guvernul Dönitz.

S-a vorbit deja cu altă ocazie despre rezistenţa din statele balcanice şi din teritoriile ocupate de Uniunea Sovietică, rezistenţă care a luat forma unei lupte armate a partizanilor şi în Rusia, parţial, a avut legătură directă cu operaţiunile militare de pe front. În Ucraina, pe lângă partizanii sovietici, s-a făcut remarcată şi activitatea partizanilor naţional-ucraineni, al căror reprezentant era „Organizaţia Naţionaliştilor Ucraineni” (OUN), şi care lupta atât împotriva „coloniştilor” germani, cât şi a „moscoviţilor” sovietici. La sfârşitul lui 1945, dispunea de un număr estimativ de 40.000 de oameni. După

recucerirea de către Armata Roşie a restului teritoriului lor de operaţiuni în zonele rurale Volînia şi sud-vestul Poleziei în vara lui 1944, aceştia şi-au continuat activitatea clandestină împotriva sovieticilor până în 1945.

În Italia, aliată până atunci, activitatea rezistenţei avea să izbucnească deschis abia după încheierea armistiţiului cu aliaţii. Încă din 1942, forţe liberale şi altele, îndeosebi cu orientare de stânga, se reuniseră într-un partid clandestin împotriva regimului fascist care, în amintirea vremurilor Risorgimento, s-a numit „Partito d'Azione" (Partidul de acţiune) şi începând cu ianuarie 1943 a editat propriul ziar clandestin, *L'Italia Libera*. Cea mai importantă demonstraţie a rezistenţei din timpul lui Mussolini au fost grevele din martie 1943 ale muncitorilor din industrie în diverse uzine din Torino şi Milano, a căror cauză concretă a constituit-o cererea despăgubirilor promise pentru cei loviţi de bombe, dar care s-au desfăşurat în final sub deviza „Pâine, pace şi libertate" şi au putut fi domolite numai prin concesii materiale din partea guvernului.

Armistiţiul din septembrie 1943 a transformat activitatea secretă de până atunci a micilor grupări într-o amplă mişcare naţională, care se sprijinea pe partidele politice reînfiinţate. În Roma aflată sub ocupaţie germană, din reprezentanţii tuturor partidelor s-a formal un „Comitet de Eliberare Naţională" (Comitato di Liberazione Nazionale – CLN), căruia i-a urmat curând înfiinţarea unor comitete similare în alte oraşe. O importanţă deosebită avea să capete gruparea centrală „Comitetul de Eliberare Naţională pentru Italia de Nord" (CLNAI), înfiinţat la Milano şi care, după eliberarea Romei în iunie 1944 şi îngheţarea frontului, a coordonat activitatea de rezistenţă din „Republica Fascistă" a lui Mussolini, ocupată de germani.

Primele grupări de partizani s-au format în teritoriile ocupate de germani ca reacţie ia trimiterea forţată la muncă în Germania, în toamna lui 1943, a unor foşti membri ai armatei italiene care fuseseră lăsaţi la vatră. Prima acţiune armată de mai mari dimensiuni a rezistenţei a fost revolta din Neapole din 27 până în 30 septembrie, cu puţin timp înainte de intrarea aliaţilor. În Italia de Nord, partizanii stăpâneau mai ales teritoriile din Apeninii Ligurici şi zonele muntoase de-a lungul graniţei cu Elveţia. Pe lângă activitatea grupurilor de sabotaj, rezistenţa s-a remarcat prin repetate greve la Milano şi Torino, ca de exemplu în iunie 1944, împotriva mutării uzinelor Fiat în Germania. Germanii şi fasciştii au recurs şi în Italia la măsuri drastice,

ca execuţii, deportări şi distrugerea totală a unor localităţi. În cadrul proceselor de după război, unul dintre cazuri a atras atenţia în mod deosebit: atunci când într-un atac cu bombă, desfăşurat pe 23 martie 1944, la Roma au murit 33 de membri ai unui regiment german de poliţie, şeful german al poliţiei din Roma, Obersturmbaunführerul SS Kappler, a dispus împuşcarea a 335 de ostatici italieni în peşterile de la Fosse Ardeatine.

În urma experienţelor lor din Iugoslavia şi Grecia, unde au constatat că mişcările partizanilor se sustrag cu multă uşurinţă controlului promotorilor lor aliaţi, până în vara lui 1944, aliaţii abia dacă luaseră legătura cu grupările de rezistenţă italiene. Ei doar l-au paraşutat la Milano pe generalul italian Cadorna, la rugămintea CLNAI. Cadorna a reuşit în toamna lui 1944 să coordoneze diversele grupări de partizani în „Corpo Volontari della Liberta”, fără însă ca formaţiunile de gherilă comuniste să îi recunoască vreodată complet calitatea de comandant. După ce, prin exemplul mişcării de rezistenţă franceze, aliaţii au realizat valoarea militară a rezistenţei armate pentru propriile lor operaţiuni, au început să furnizeze din vara lui I 944 şi partizanilor italieni arme şi ofiţeri de legătură. După ce câţiva membri ai comitetului de la Milano au reuşit să ajungă la Roma pentru convorbiri, comandamentul din Marea Mediterană al aliaţilor şi guvernul italian au recunoscut CLNAI ca reprezentant autorizat al luptei de eliberare şi ca guvern provizoriu în Italia de Nord. În teritoriile câştigate de ei în timpul verii, partizanii au fost hărţuiţi din greu de germani pe parcursul iernii 1944/1945 şi au suferit pierderi considerabile. Abia în primăvara lui 1945, când aliaţii şi-au continuat avansul, mişcarea de rezistenţă a cunoscut un nou avânt şi avea să ducă la eliberarea de către partizani a tuturor oraşelor mai importante din nordul Italiei, înainte de sosirea armatelor aliate. După precedentele greve, pe 24 aprilie a început şi insurecţia din Milano, unde pe 27 aprilie CLNAI a preluat conducerea – în aceeaşi zi în care Mussolini a fost arestat la Lacul Como de partizani. Italienii au adus o contribuţie considerabilă de sânge la eliberarea ţării lor, îndeosebi prin luptele din această ultimă fază: în afară de soldaţii italieni obişnuiţi, care au căzut în lupta lor alături de aliaţi, mişcarea de rezistenţă în sine a consemnat un număr total de 20.000 de victime.

Deşi mişcarea de rezistenţă şi lupta ei din toate ţările ocupate a fost percepută ca o mişcare împotriva regimului totalitar şi a ideologiei naţional-socialismului, nu a existat o „rezistenţă europeană” ca un întreg unitar:

acţionau grupări separate, cu obiective politice şi sociale diferite, care considerau că este obligaţia lor naţională să participe activ la eliberarea propriului popor de dominaţia străină. Şi chiar dacă în războiul lor partizan s-au folosit de mijloace şi metode aflate în contradicţie cu dreptul internaţional, care au acutizat războiul de ambele părţi prin cruzime şi sacrificarea unor oameni nevinovaţi, doar puţini dintre membrii rezistenţei au perceput o contradicţie între obligaţiile morale şi cele naţionale în lupta împotriva regimului de ocupaţie naţional-socialist. În mod cert, una singură dintre grupările de rezistenţă din Europa s-a confruntat cu această problemă la întreaga ei dimensiune: mişcarea de rezistenţă din Germania.

Capitolul 9

Mişcarea germană de rezistenţă şi încercarea de răsturnare din 20 iulie 1944: „cealaltă Germanie”.

Formarea mişcării de rezistentă din Germania şi activitatea ei împotriva regimului totalitar naţional-socialist nu se datorează doar momentului în care s-a înţeles că războiul este inevitabil pierdut. Pe lângă motivul naţional, care exista fără niciun dubiu, că ar trebui evitate alte sacrificii fără sens pentru Germania, motivaţiile ei de natură etică au putut fi observate în repulsia faţă de obiectivele şi măsurile acestui regim au determinat-o la acţiune deja din perioada de dinainte de izbucnirea războiului, în perioada succeselor militare şi a avântului puterii politice a Germaniei – însă în acea fază fără prea mari speranţe de a obţine o susţinere largă din partea populaţiei germane. Pentru că, spre deosebire de rezistenţa din ţările europene aflate sub ocupaţie, nu putea apela pur şi simplu la sentimentul naţional al maselor largi ale propriului popor: doar oameni cu adânci rădăcini religios-etice şi cu o largă perspectivă politică puteau ajunge la convingerea interioară că acţiunile împotriva lui Hitler şi a guvernului său nu constituie o trădare a propriului popor. În timp ce obiectivul mişcărilor de rezistenţă era eliberarea de dominaţie străină şi, de aceea, lupta lor consta într-o măsură semnificativă în atacuri şi acte de sabotaj, mişcarea germană de rezistenţă, care urmărea un obiectiv cu totul diferit – să înlăture guvernul şi să-l poată înlocui cu unul nou în condiţiile protejării în cel mai înalt grad a substanţei propriului popor –, nu putea atinge acest obiectiv printr-o serie continuă de acţiuni obstructive, ci doar printr-o acţiune singulară, bruscă: printr-o răsturnare pregătită în secret. De aceea, activitatea ei nu a fost precum cea a Résistance, permanent vizibilă în ochii lumii. În plus, spre deosebire de Résistance, mişcarea germană nu se putea aştepta la sprijin din afară, iar la capătul luptei sale nu flutura o victorie de eliberare, ci înfrângerea, care părea de neevitat, a propriului popor. Aşadar, în condiţiile de viaţă ale unui stat poliţienesc, mişcarea germană de rezistenţă nu putea lua nici forma unei mişcări de masă.

A fost meritul opoziţiei ecleziastice a ambelor confesiuni şi a protestului ei împotriva pretenţiilor totalitare ale regimului naţional-socialist, împotriva

desconsiderării vieţii şi drepturilor omului – protest manifestat în numeroase predici, scrisori pastorale şi răspândirea unor mesaje religioase – că a menţinut treză conştiinţa şi că a oferit o bază mai largă şi consolidată opoziţiei politice. În privinţa sectorului civil al rezistenţei, până la începutul războiului, conducătorii şi membri activi ai fostelor partide politice fuseseră făcuţi de mult inofensivi sau fuseseră obligaţi să plece în exil. Opoziţia sindicală-socialistă mai deţinea doar celule de rezistenţă izolate, răspândite în muncitorime, care însă până în 1940 au reuşit să se unească iar în cercuri mai solide şi să formeze o reţea clandestină şi care erau pregătite să sprijine o răsturnare, fără însă să fie capabile să provoace ele însele o asemenea acţiune. Mişcarea clandestină comunistă şi-a început mişcarea de rezistenţă abia după atacul german asupra Uniunii Sovietice. Pe lângă o amănunţită instruire ideologică, aceasta şi-a încurajat celulele şi în acte de sabotaj, în acest aspect deosebindu-se de celelalte mişcări germane de rezistenţă, care considerau că atare acţiuni individuale erau lipsite de sens. Gruparea comunistă din jurul consilierului guvernamental din Ministerul Economiei, Arvid Harnack, şi a locotenentului Schulze-Boysen, din Ministerul de Aviaţie, care aveau relaţii cu OKW şi cu departamentul de externe, erau în legătură regulată cu sovieticii, prin intermediul unui emiţător, şi furnizau Moscovei informaţii militare. Această ramură germană a reţelei sovietice de informaţii „Orchestra roşie”, întinsă în întreaga Europă, a fost demascată în august 1942 şi mulţi dintre membrii ei au fost condamnaţi la moarte. Din „Orchestra roşie” făcea parte şi Rudolf Roessler, care emigrase în Elveţia şi care obţinea informaţii dintre cele mai secrete de la surse, necunoscute nici până în ziua de azi, din cartierul general al Führerului – inclusiv situaţia zilnică a dispoziţiei trupelor – şi le transmitea în Uniunea Sovietică.

Centrul opoziţiei civile era Carl Goerdeler, fost comisar de preţuri al Reich-ului şi primar-general al oraşului Leipzig. Goerdeler, un bărbat cu puternice principii etice şi care, în calitate de politician local experimentat, avea un deosebit simţ practic, avea să stabilească relaţii între toate grupările opoziţiei necomuniste şi să devină motorul central al rezistenţei. Din cercul său făceau parte funcţionari, activi sau pensionaţi, din administraţie şi diplomaţie, jurişti, oameni de ştiinţă, economişti şi personalităţi de frunte din cadrul fostelor partide burgheze. Printr-o colaborare strânsă cu ofiţeri ai armatei, care împărtăşeau aceleaşi concepţii, îndeosebi cu conducătorul

opoziţiei militare, generalul-colonel Ludwig Beck, Goerdeler a creat o punte către sectorul militar al rezistenţei. Gruparea Goerdeler-Beck cuprindea persoane care ocupau poziţii-cheie, civile şi militare, în cadrul statului şi cu care, de aceea, se putea reuşi o răsturnare a guvernului. În noiembrie 1939, au stabilit un contact mai strâns cu Goerdeler şi aripa sindicală şi cea socialistă a rezistenţei, precum şi cu conducătorul catolic al sindicatelor creştine, Jakob Kaiser, şi fostul locţiitor al preşedintelui Uniunii Generale a Sindicatelor din Germania, Wilhelm Leuschner. Mai târziu, li s-a alăturat şi Leber, fost deputat social-democrat al Reich-ului. Însă o colaborare reală între opoziţia civilă şi aparatul ilegal al mişcării muncitoreşti în scopul unei răsturnări a regimului avea să fie asigurat abia în momentul când s-au întâlnit reprezentanţii celor două direcţii în aşa-numitul „Cerc de la Kreisau”. Pe moşia Kreisau de lângă Schweidnitz, în Silezia, care aparţinea contelui Helmuth James von Moltke, expertul în drept internaţional din cadrul OKW, începând cu vara lui 1940 se întâlneau oameni de opoziţie ai tuturor orientărilor politice, legaţi printr-o atitudine de bază comună, creştin-religioasă, pentru a discuta despre forma de stat şi socială a Germaniei de după prăbuşirea regimului naţional-socialist. Membrii cercului de la Kreisau nu au plănuit şi nu au executat o lovitură de stat, care în situaţia dată nu putea fi decât o acţiune a militarilor activi, însă, în acord cu gruparea Goerdeler-Beck, considerau că o asemenea acţiune este inevitabilă în final. Din punct de vedere economic şi social, programul lor era puternic socialist, intrând astfel, în diferite aspecte, în contradicţie cu concepţiile liberale ale lui Goerdeler. Chiar şi aşa, discuţiile din cercul Moltke au ajutat la depăşirea unor contradicţii ideologice în cadrul mişcării de rezistenţă. După consfătuiri pe parcursul anilor 1943 şi 1944, diversele forţe se puseseră de acord cu privire la componenţa unui guvern, cu Goerdeler cancelar, care să preia frâiele Germaniei după lovitura de stat. Acest guvern, cu programele sale politice şi sociale constituţionale, urma să preia puterea executivă după starea militară de excepţie, gândită ca o perioadă intermediară, în care armata sa deţină temporar controlul.

Începând cu 1943, Goerdeler a insistat şi mai puternic la generali cu privire la lovitura de stat. După cum a explicat într-o dizertaţie din 26 martie 1943, trebuia acţionat atâta vreme cât Germania şi armata ei reprezentau încă un potenţial recunoscut şi astfel un nou guvern mai putea deţine o anumită

libertate de mişcare. Speranţa lui Goerdeler, de a obţine o pace favorabilă pentru Germania, se baza pe existenţa unei contradicţii de interese anglo-sovietice, precum şi pe interesul englezilor într-un echilibru european: pentru că nu trebuia luată în calcul angajarea Americii într-o asigurare permanentă a Europei împotriva Rusiei sovietice, putea intra în discuţie o comuniune de interese anglo-germană. Astfel că Goerdeler nu credea nici mai mult nici mai puţin decât că, indiferent de cele întâmplate pe parcurs, se putea reveni la situaţia internaţională existentă înainte ca Hitler să încalce Acordul de la München. El scria în amintita dizertaţie că imediat ce un nou guvern german „ar reveni la acele elemente de bază, indispensabile unei convieţuiri umane, care până atunci fuseseră recunoscute şi de o Germanie puternică (omenie, cavalerism, drept, decenţă), vom vedea cât de repede se va îndrepta către o astfel de Germanie, chiar dacă nu simpatia generală, precis impetuozitatea intereselor vitale comune”**.2**3 Pe lângă reorganizarea politică internă pe baze etice şi pedepsirea infractorilor din Germania de către germani înşişi, trebuia să li se ofere adversarilor evacuarea teritoriilor ocupate şi reconstituirea suveranităţilor lor şi ulterior o unificare treptată a Europei, în care nici Germania şi nicio altă putere să nu aibă pretenţii de supremaţie. La aceasta trebuia să se adauge propunerea de reducere şi de control internaţional al înarmării şi ai industriei respective în toate ţările.

La toate acestea, Goerdeler a pornit de la premise care sunt foarte rezonabile în domeniul deducţiei logice şi a căror corectitudine a fost confirmată într-o anumită măsură chiar prin evoluţia postbelică. Însă ceea ce Goerdeler a ignorat complet în situaţia concretă dată au fost efectele politice şi psihologice pe care politica de război a lui Hitler le-a declanşat de partea adversarilor. Prin faptul că a supraestimat rolul raţiunii în politică, chiar şi în 1944 el încă mai credea că ar putea obţine pentru Germania condiţii de pace considerate deja de mult, şi pe bună dreptate, drept iluzorii de către oameni ai rezistenţei care judecau realist, ca de exemplu fostul ambasador la Roma, demis în 1937, Ulrich von Hassell, şi Julius Leber. Pentru că Goerdeler spera cât se poate de serios să obţină confirmarea pentru anexările făcute de Germania înainte de război, Austria, Regiunea Sudeţilor şi Klaipėda, în plus în privinţa Belgiei şi Poloniei să poată fi reconstituite graniţele germane din 1914: Polonia ar putea fi despăgubită pentru teritoriile care urmau să fie cedate printr-o uniune cu Lituania şi astfel să obţină, totodată, acces la mare.

Pentru evitarea unor conflicte ulterioare, urma să aibă loc o împărţire a Alsaciei şi Lorenei între Franţa şi Germania de-a lungul graniţei stabilite prin intermediul limbii, precum şi cedarea către Germania a părţii de limbă germană a Tirolului de Sud. Urma să se renunţe la despăgubiri de război în favoarea unei reconstrucţii în comun în Europa. Ţinând seama de faptul că „cei trei mari” au discutat concret deja la Conferinţa de la Teheran, din noiembrie 1943, despre o împărţire a Germaniei în mai multe state şi în principiu căzuseră de acord cu privire la o deplasare către vest a Poloniei, speranţele lui Goerdeler nu aveau nicio bază reală.

Pe parcursul războiului, mişcarea germană de rezistenţă a încercat de mai multe ori să ia legătura cu puterile inamice, pentru a obţine, pe cât posibil, asigurări pentru condiţii de pace acceptabile încă dinainte de lovitura de stat. Contactele pe care gruparea Goerdeler-Beck le-a stabilit cu Anglia prin intermediul Vaticanului în legătură cu planurile de lovitură de stat în perioada dintre octombrie 1939 şi februarie 1940, adică înainte de ofensiva din Vest, au demonstrat că în acea vreme guvernul englez era încă dispus să recunoască unui guvern, care să nu fie naţional-socialist, graniţele germane din 1937, probabil chiar pe cele din 1938. Pentru că în acea vreme nu s-a realizat o lovitură de stat care să împiedice ofensiva lui Hitler. Şi victoria lui în Vest, opoziţia germană şi-a pierdut în mod firesc din credibilitate în Anglia şi, în perioada care a urmat, nu a mai fost luată în considerare ca factor politic. În 1941/1942, gruparea Goerdeler-Beck a avut o nouă tentativă de a purta discuţii, de această dată cu preşedintele Roosevelt, prin intermediul lui Louis P. Lochner, reprezentantul Associated Press la Berlin, care se întorcea în America. Însă stabilirea unor contacte cu cercuri ale rezistenţei germane pur şi simplu nu făcea parte din linia politicii lui Roosevelt: orice colaborare serioasă cu aceasta ar fi fost condiţionată de anumite acorduri ale aliaţilor, în timp ce Roosevelt nu dorea să se oblige în niciun fel în privinţa politicii sale pentru Germania, înainte de obţinerea victoriei. Mai ales că din mişcarea de rezistenţă făceau parte tocmai reprezentanţi ai acelui „militarism german”, a cărui eradicare se dorea concomitent cu cea a naţional-socialismului. Dincolo de acestea, o decizie cu privire la stabilirea unor astfel de contacte în momentul acela ar fi trebuit luată de cei trei aliaţi împreună – după o discuţie cu adevărat serioasă cu opoziţia germană – şi ar fi presupus o lămurire prealabilă a obiectivelor de război între aliaţi înşişi –, o problemă delicată pe

care cei implicaţi ezitau să o abordeze, din cauza unei posibile periclitări a coaliţiei. Pe de altă parte, stabilirea unor contacte fără participarea Moscovei ar fi putut trezi suspiciuni sovieticilor şi ar fi putut sparge de asemenea coaliţia, împlinind astfel marele vis al lui Hitler. În aceste condiţii, nu este de mirare că şi încercarea din mai 1942 a eşuat, când prin convorbiri purtate la Stockholm de pastorii Schönfeld şi Bonhoeffer cu episcopul Bell din Chichester s-a încercat determinarea unei declaraţii oficiale a aliaţilor că vor negocia cu un guvern german, care să nu fie naţional-socialist, asupra propunerilor de pace înaintate, de asemenea, prin intermediul Stockholmului. Cerinţa pentru o „capitulare necondiţionată" a Germaniei, care a fost anunţată în final de către aliaţii vestici în ianuarie 1943 în Casablanca, ar fi trebuit să distrugă orice speranţă a opoziţiei germane cu privire la condiţii de pace suportabile. Cu toate acestea, prin contactele pe care Goerdeler le-a menţinut cu Londra până în 1944 prin intermediul bancherilor suedezi Jakob şi Markus Wallenberg, el a încercat în continuare să schimbe opinia puterilor occidentale pe baze raţionale. Americanii erau şi ei destul de bine informaţi cu privire la procesele din Germania, datorită legăturii care exista din noiembrie 1942, prin intermediul consilierului guvernamental Gisevius, angajat al departamentului de apărare, cu americanul de origine germană von Schulze-Gaevernitz, şi conducătorul „Office of Strategic Services" american pentru Europa, Allen Welsh Dulles, din Elveţia. Ei însă nu au tras niciun fel de concluzii din acestea. Aceste legături; în fost folosite de conducătorii rezistenţei germane într-o măsură tot mai mare în încercarea de a apăra Germania, după lovitura de stat, de o ocupaţie sovietică şi, astfel Europa Centrală de o revărsare comunistă. Astfel că în primăvara lui 1944, i-au solicitat lui Dulles să transmită că, după lovitura de stat, comandanţii germani din Vest vor facilita debarcarea trupelor anglo-americane şi că pot fi stabilite aterizări aliate pe teritoriul german.

Având în vedere atitudinea aliaţilor, conducătorii rezistenţei germane au fost nevoiţi să se decidă să îşi urmeze conştiinţa şi să acţioneze şi fără asigurări de politică externă – chiar şi cu o şansă destul de nesigură de reuşită a loviturii de stat – pentru a împiedica o distrugere fără sens a Germaniei, pentru a scuti propriul popor şi întreaga lume de noi jertfe şi de a abate reproşul de vină colectivă de la poporul german. În condiţiile regimului totalitar, executarea efectivă a loviturii de stat şi eliminarea lui Hitler urmau

să revină grupării militare a mişcării de rezistenţă, din care, în afară de feldmareşalul von Witzleben şi generalul-colonel Hoepner, care la fel ca şi Beck ieşiseră deja din serviciul activ, mai făceau parte o serie de ofiţeri din OKH şi OKW, cei doi comandanţi militari: generalul Karl-Heinrich von Stülpnagel (Franţa) şi generalul von Falkenhausen (Belgia-Franţa de Nord), precum şi comandanţii de pe frontul din vest, feldmareşalii von Kluge şi Rommel. În Berlin s-au declarat pregătiţi de colaborare comandantul garnizoanei oraşului, generalul-locotenent von Hase, preşedintele poliţiei, contele von Helldorf şi conducătorul oficiului de criminalistică al Reich-ului, comandantul de grupă SS Nebe – ultimii doi erau naţional-socialişti convertiţi. Şefului serviciului de informaţii al Wehrmacht-ului din OKW, generalul Fellgiebel, i-a revenit importanta sarcină să izoleze temporar cartierul general al lui Hitler de legăturile cu lumea exterioară prin blocarea centralei de informaţii de acolo. Rolul central pentru preluarea puterii în interior îi revenea iniţial, fără niciun dubiu, şefului Oficiului general al armatei din OKH, generalul Olbricht, căruia îi era subordonată procurarea rezervelor pentru întregul Wehrmacht şi aprovizionarea materială a armatei. În 1943, după însănătoşirea în urma unei răniri grave în Tunis, contele colonel Claus Schenk von Stauffenberg a devenit şeful staffului lui Olbricht, şi împreună cu maiorul von Oertzen a elaborat planurile şi ordinele finale pentru măsurile intenţionate pe plan intern, care urmau să se desfăşoare sub numele de cod „Walküre”: declararea stării excepţionale, preluarea puterii executive de către comandanţii armatei în patrie şi în teritoriile ocupate, preluarea unor poziţii-cheie, ca de exemplu a cartierului guvernamental şi a radioului din Berlin de către unităţi ale armatei patriei, arestarea conducerii superioare a partidului, SS-ului şi Gestapo-ului etc. O parte dintre aceste ordine erau camuflate ca măsuri de „reprimare a neliniştilor interne” şi, ca atare, au fost semnate de către comandantul armatei de rezervă, generalul-colonel Fromm, care însă, din cauza atitudinii sale nehotărâte, nu a fost implicat în complot. Aceste ordine cu semnătura lui Fromm puteau fi emise de Olbricht ca scânteie iniţială a puciului, însă dificultatea principală consta pentru conspiratori în faptul că doar Fromm deţinea autoritatea de comandă asupra comandamentelor sectoarelor militare (generali comandanţi locţiitori) şi astfel autoritatea asupra trupelor şi formaţiunilor de instruire ale armatei de pe teritoriul patriei. Însă, întrucâtva justificat, se putea presupune despre acesta din urmă

că nu ar fi refuzat sprijinul în cazul unei lovituri de stat odată începute – mai ales odată cu moartea lui Hitler. Atunci când, la jumătatea lui iunie 1944, Stauffenberg a devenit şeful staffului lui Fromm şi astfel i s-a oferit posibilitatea să menţină acţiunea în curs, în caz de necesitate, mai întâi pe cont propriu, prin ordine semnate „din însărcinarea” lui Fromm, el a ocupat locul central în cadrul conspiraţiei. Stauffenberg şi oamenii săi au pregătit lovitura de stat fără să-şi neglijeze în acest timp îndatoririle de serviciu: în domeniul armatei de rezervă nu au fost constatate mai târziu niciun fel de acţiuni de sabotaj.

Scânteia iniţială pentru declanşarea loviturii de stat trebuia să fie însă, în orice caz, eliminarea lui Hitler. Goerdeler intenţiona să îl aresteze pe Hitler şi să îl ducă în faţa justiţiei pentru ca, prin intermediul unui proces, să dezvăluie poporului german şi lumii întregi caracterul infracţional al întregului sistem naţional-socialist. El a fost însă nevoit să cedeze în faţa argumentelor militarilor că, din perspectiva măsurilor de siguranţă adoptate, o arestare a lui Hitler ar fi aproape imposibilă şi că, înainte de toate, prin omorârea lui Hitler, trebuiau atât eliberaţi soldaţii de jurământul de credinţă, cât şi ruptă vraja pe care acest om o mai răspândea încă în rândul multor germani. Dată fiind starea de lucruri, ducerea la îndeplinire a unui atentat cădea în sarcina membrilor conspiraţiei aflaţi în armata de front, care puteau ajunge cel mai uşor în apropierea nemijlocită a lui Hitler. Însă dintre toţi ofiţerii de pe front care erau informaţi şi printre care se aflau mulţi care îşi dovediseră de mai multe ori vitejia pe front, doar puţini se simţeau în stare să îndeplinească această sarcină. În plus, Hitler de-abia dacă mai efectua vizite corpurilor de armată.

Între timp, apăruseră mai mulţi factori care grăbeau trecerea la acţiune. În aprilie 1943, fusese arestată gruparea de rezistenţă din serviciul Externe/Apărare, Dohnanyi şi Joseph Müller, iar conducătorul secţiei centrale, generalul-maior Oster, la care până atunci se înnodau toate sforile complotului, a fost demis de către amiralul Canaris ca urmare a unor ordine venite de sus. În ianuarie 1944, a fost arestat contele von Moltke şi astfel a fost distrus Cercul de la Kreisau. La începutul lui iulie 1944, acelaşi destin l-au împărtăşit şi socialiştii Leber şi Reichwein, împreună cu un număr de comunişti. Pe 17 iulie, s-a emis un mandat de arestare pe numele lui Doerdeler care, avertizat de Nebe, a fost nevoit să dispară. Şi situaţia militară

care se deteriora rapid împingea la acţiune: în Est, până la începutul lui iulie se prăbuşise corpul de armată Centru, în timp ce în Vest, frontul de apărare împotriva invaziei ameninţa să se rupă în scurt timp şi astfel şi acolo urma să intervină un război mobil.

Deoarece devenise clar că nu exista altă posibilitate de înlăturare a lui Hitler, centrala rezistenţei militare din Berlin a fost nevoită să preia ea însăşi această sarcină –, şi anume în cartierul general al lui Hitler. Dintre oamenii care făceau parte din acest cerc, din momentul numirii sale ca şef al ştaifului comandantului armatei de rezervă, doar Stauffenberg avea acces la Hitler la discuţiile privind situaţia militară: deci el era nevoit să preia atât atentatul în cartierul general, cât şi conducerea din Berlin a loviturii de stat –, ceea ce a contribuit într-o măsură deloc de neglijat la eşecul atentatului. Atunci când a fost rănit, Stauffenberg îşi pierduse un ochi, mâna dreaptă şi două degete de la mâna stângă, şi de aceea nu putea mânui o armă de foc şi, în plus, ca atentator trebuia să se îndepărteze de la locul faptei fără să fie recunoscut, pentru a conduce puciul în Berlin, aşadar nu intra în discuţie decât o lovitură cu explozibil. Stauffenberg purtase de două ori explozibilul cu el în servieta sa de acte, o dată pe 11 iulie la Obersalzberg şi pe 15 iulie în „bârlogul lupului” de la Rastenburg (Prusia Orientală), însă de ambele dăţi a renunţat la atentat pentru că prima dată nu era de faţă Himmler, a doua oară nici Himmler şi nici Göring: amândoi urmau să fie eliminaţi odată cu Hitler, pentru ca, în momentul decisiv, nici unităţile SS şi nici cele ale Luftwaffe să nu mai aibă comandanţi. La următoarea ocazie, pe 20 iulie la „bârlogul lupului”, nu s-a mai putut ţine seama de acest aspect. Însă discuţia de la orele prânzului nu a mai avut loc în buncărul de beton al lui Hitler, ci într-o baracă din lemn, astfel că presiunea exploziei a fost diminuată considerabil: în timp ce patru dintre participanţii la întrevedere au fost răniţi mortal şi alţi câţiva mai mult sau mai puţin grav, Hitler a scăpat cu răni foarte uşoare. Stauffenberg, care urmărise de la distanţă efectul deflagraţiei şi şi-a început imediat zborul de întoarcere, prin intermediul aghiotantului său, locotenentul-major von Haeften, a transmis imediat după sosirea în Berlin semnalul telefonic lui Olbricht – la sediul comandantului armatei de rezervă din strada Bendler – care a declanşat „Walküre” fără să-i aducă la cunoştinţă lui Fromm. Când Stauffenberg a ajuns în strada Bendler, unde se adunaseră toţi capii opoziţiei militare şi unii dintre membrii rezistenţei civile, a aflat că Hitler este încă în viaţă: astfel, lovitura de

stat eşuase deja. Atunci când s-a stabilit că Hitler trăieşte, în „bârlogul lupului” Fellgiebel s-a mulţumit cu blocarea către exterior a informaţiilor, pe care o ordonase Hitler însuşi, însă în condiţiile date nu a fost în măsură să împiedice ridicarea acesteia. De aceea, generalul-colonel Fromm a reuşit să sune din strada Bendler la „bârlogul lupului” şi să afle de la Keitel deznodământul atentatului. Când Stauffenberg şi Olbricht l-au anunţat despre atentat şi despre măsurile care deja fuseseră declanşate, Fromm a refuzat să acorde sprijin conspiratorilor şi aceştia s-au văzut nevoiţi să-l aresteze. Din cartierul general al lui Hitler s-a acţionat pentru contracararea măsurilor deja începute. Batalionul de gardă „Großdeutschland” urma a încercui cartierul guvernamental şi a ocupa radioul. Atunci când comandantul acestui batalion, maiorul Remer, care nu ştia despre puci, a ajuns la Ministerul de Propagandă al Reich-ului pentru a-l aresta pe Goebbels „acesta i-a făcut legătura telefonică cu Hitler, care i-a ordonat imediat lui Remer contramăsuri. O emisiune specială a radioului, iniţiată de

I lider, a răspândit vestea despre atentatul eşuat, a făcut ca mulţi ofiţeri să devină nehotărâţi – conspiratorilor nu le-a folosit nimic liiptul că au negat comunicatul radio, la întrebările comandamentului sectoarelor de armată, devenit nesigur. În final, comandamentul a primit de la OKW instrucţiunea ca începând din acel moment să nu mai urmeze decât ordinele lui Himmler, pe care Hitler îl numise noul comandant al armatei de rezervă. Ofiţeri fideli lui Hitler şi părţi ale batalionului de pază au ocupat seara târziu strada Bendler, i-au arestat pe conspiratori şi l-au eliberat pe Fromm, care a instituit imediat o curte marţială şi a dispus împuşcarea lui von Stauffenberg, Olbricht, a şefului staffului acestuia, Mertz von Quimheim şi a lui von Haeften în curte. Stauffenberg a murit strigând: „Trăiască Germania sfântă!” Generalului-colonel Beck i s-a oferit şansa să se sinucidă cu pistolul.

În Belgia, comandantul militar von Falkenhausen fusese înlocuit cu două zile înainte de atentat cu un comisar civil al Reich-ului. Însă la Paris, la primirea semnalului de începere, acţiunea se desfăşurase conform planului sub conducerea generalului von Stülpnagel: sediile SS, Gestapo şi SA fuseseră ocupate şi membrii acestora fuseseră arestaţi. Chemat la cartierul general vest de către comandantul suprem von Kluge, von Stülpnagel a insistat pe lângă feldmareşal ca acesta să acţioneze şi să ia legătura cu aliaţii în vederea unei opriri a luptelor în Vest. Însă, deoarece Hitler era în viaţă, von Kluge a

refuzat să participe şi l-a concediat pe von Stülpnagel, iar acesta a fost nevoit să revină la miezul nopţii la Paris, să anuleze toate măsurile luate şi să-i elibereze pe cei arestaţi. Astfel s-a pus capăt puciului şi în Vest.

Imediat după miezul nopţii a fost transmis prin radio un discurs al lui Hitler, în care explica faptul că „o întreagă clică de ofiţeri ambiţioşi, lipsiţi de conştiinţă şi totodată criminali şi tâmpiţi” 24 au desfăşurat un atentat asupra sa şi asupra conducerii Wehrmacht-ului pentru a distruge frontul pe la spate. Cuprinzătoarele arestări pe care le-a efectuat poliţia secretă (Gestapo) în perioada care a urmat, sub conducerea unei comisii speciale formată din 400 de oameni, au demonstrat însă curând că cercul conspiratorilor era considerabil mai mare decât se presupusese iniţial. Toţi ofiţerii implicaţi au fost excluşi din armată şi, împreună cu conducătorii rezistenţei civile, au fost în majoritate condamnaţi la moarte de către Tribunalul Poporului al lui Freisler. Aceeaşi soartă a împărtăşit-o şi Goerdeler, capturat pe 12 august. O serie de conspiratori, printre care şi feldmareşalul von Kluge, care era în pericol în ciuda atitudinii adoptate de el în 20 iulie, au urmat exemplul lui Beck şi au preferat să se sinucidă decât să fie urmăriţi. Atunci când a fost descoperită şi legătura lui Rommel cu conspiratorii, feldmareşalul, care era în concediu de recuperare în locuinţa sa din Herrlingen în urma rănii grave, a fost pus în 14 octombrie să aleagă dacă să se sinucidă prin otrăvire sau să fie adus în faţa Tribunalul Poporului. Rommel a ales otrava care i-a fost înmânată. Hitler nu s-a dat înapoi de la înscenarea unor false funeralii de stat, pentru a ascunde de opinia publică legătura dintre popularul „învingător din Africa” şi conspiraţie.

Mişcarea germană de rezistenţă îndrăznise să treacă la lovitura decisivă, fără a putea însă să împiedice distrugerea în continuare a Germaniei: cea mai mare parte a distrugerilor de război avea să se înregistreze în Germania în perioada de după acea fatală lună de vară a anului 1944. Însă oameni din rezistenţă au fost măcar scutiţi de a deveni victimele unei noi legende a loviturii de pumnal, cum că Hitler ar fi obţinut victoria germană, dacă ei nu l-ar fi înlăturat prematur de la putere.

Capitolul 10

Conferinţele de pace ale aliaţilor şi raportul dintre puterile occidentale şi Uniunea Sovietică 1943/1944: probleme ale strategiei şi ordinii postbelice

După ce aliaţii preluaseră iniţiativa militară la trecerea dintre anii 1942/1943, părea că nu există decât o singură conjunctură care ar fi putut periclita în mod serios victoria aliaţilor: ruptura alianţei „nefireşti" dintre puterile occidentale şi Uniunea Sovietică. De aceea, menţinerea în continuare a colaborării celor trei puteri în probleme militare şi îndeosebi pentru problemele ordinii postbelice constituia o sarcină prioritară.

Pentru că Stalin declarase că nu este disponibil în iarna 1942/1943 din cauza evenimentelor militare decisive de pe frontul de est, s-au întâlnit mai întâi Roosevelt şi Churchill la Casablanca între 14 şi 25 ianuarie 1943. În domeniul militar, ei au stabilit să îşi concentreze toate eforturile în mod prioritar pe eliminarea pericolului german al submarinelor, deoarece rezolvarea problemei capacităţii de transport a vaselor reprezenta condiţia necesară pentru toate operaţiunile militare din Europa şi Asia de Est. Era necesar ca pregătirile pentru invazia din nordul Franţei să avanseze în asemenea măsură încât, cel târziu în august/septembrie 1943, să fie posibilă ori o acţiune limitată de debarcare ori – în cazul existenţei unei mari pierderi de forţe germane – o ofensivă-amfibie majoră. Pe tărâm politic, după o opoziţie iniţială a lui Roosevelt, Churchill a obţinut totuşi acordul pentru încercarea de a determina Turcia pe căi diplomatice să intre în război şi a dobândi astfel baze pentru bombardarea câmpurilor petrolifere din România şi a obţine deschiderea strâmtorilor marine pentru o rută mai scurtă către Rusia, utilizabilă în viitor.

Cea mai importantă decizie politică luată la Casablanca a fost „capitularea necondiţionată" a Pactului celor trei puteri, anunţată de Roosevelt ca obiectiv de război al aliaţilor în cadrul conferinţei de presă finale pe 24 ianuarie 1943. Este posibil ca pe moment Churchill să fi fost surprins şi el de declaraţiile lui Roosevelt în faţa presei, pentru că nu fusese adoptată formula comunicatului oficial concepu! în comun, însă acestea se bazau totuşi

pe lucrurile stabilite în discuţiile precedente. Pe 20 ianuarie, Churchill obţinuse de la Casablanca acordul explicit al cabinetului de război de la Londra cu privire la această propunere a lui Roosevelt.

Încă dinainte de intrarea în război a Statelor Unite, Roosevelt era convins că eu Hitler şi cu naţional-socialiştii nu se va putea încheia o pace durabilă pe baza negocierilor. El era de părere că poporul german nu trăsese niciun fel de învăţăminte din deznodământul Primului Război Mondial, ci, din contră, aderase prea uşor la teza lui Hitler că Germania nu fusese învinsă pe câmpul de luptă, ci fusese determinată să depună armele prin promisiunile înşelătoare din cele 14 puncte ale lui Wilson. Roosevelt era hotărât să nu mai ofere încă o dată asemenea resurse viitorilor toboşari naţional-socialişti din Germania. Înainte de toate, „unconditional surrender"; capitularea necondiţionată, urma să le dovedească suspicioşilor sovietici că puterile occidentale sunt hotărâte să poarte acest război până la capăt de partea aliaţilor sovietici fără ca măcar să ia în considerare încheierea unei păci speciale cu un guvern german. Având în vedere tocmai faptul că puterile occidentale nu reuşeau de luni bune să îşi îndeplinească promisiunea de deschidere a unui „al doilea front", Roosevelt considera că o asemenea asigurare este absolut necesară pentru menţinerea coaliţiei. Dincolo de acestea, el a risipit totodată îndoielile care neliniştea politica internă americană din perioada negocierilor cu Darlan în Africa de Nord: că aliaţii ar putea ajunge la compromisuri cu cei care sprijină ascensiunea la putere a naţional-socialismului, fascismului sau imperialismului japonez. În concepţia opiniei publice americane, numai o cădere completă de la putere şi o reeducare a „agresorului" ar putea evita o repetare a războiului. În condiţiile unei propagande de război acute, în încercarea de concretizare a condiţiilor, oamenii de stat aliaţi ar fi putut ajunge doar la rezultate care ir fi încurajat şi mai puţin paşii de realizare a unei păci din partea puterilor Pactului tripartit decât formula vagă a „capitulării necondiţionate". După cum a explicat Roosevelt la conferinţa de presă din Casablanca, pentru puterile învinse, „unconditional surrender" nu însemna distrugerea popoarelor lor, ci distrugerea ideologiilor lor, care propovăduiau violenţa şi subjugarea altor popoare. Formula însemna însă că cei înfrânţi nu aveau dreptul să invoce un anume tratament, ca de exemplu conform prevederilor Cartei Atlanticului, ci

că învingătorii vor avea dreptul la tabula rasa pentru a determina viitorul popoarelor învinse prin înfiinţarea unor ordini democratice.

Pentru atitudinea lui Hitler, care în discursurile sale de război nu a obosit nicio clipă să accentueze faptul că Germania „nu va capitula niciodată” şi că nu se va mai repeta niciodată un noiembrie 1918, pretenţiile aliaţilor erau complet nesemnificative. Acestora Hitler le pusese de mult în faţă propria sa pretenţie de „victorie necondiţionată”, împotriva unei concepţii larg răspândite, nici propaganda lui Goebbels nu a exploatat în mod deosebit formula de „unconditional surrender” pentru a încuraja poporul german la un război total şi o rezistenţă disperată. De aceea, efectul de potenţială prelungire a războiului al declaraţiei de la Casablanca n-a pornit de aici, ci de la alte două aspecte: deoarece partea psihologică a războiului puterilor occidentale făcea imposibilă o diferenţiere între naţional-socialişti şi poporul german, a fost distrusă şi orice speranţă a mişcării germane de rezistenţă de a negocia cu aliaţii o pace acceptabilă. Astfel că această mişcare a fost privată de orice influenţă a părţilor de populaţie care erau nehotărâte şi mai ales a acelor generali care au preferat o luptă fără niciun fel perspective decât o capitulare, de asemenea fără niciun fel de perspective. Pe de altă parte, formula de la Casablanca „a îngheţat” complet politica aliaţilor faţă de puterile Pactului tripartit până la constrângerea militară a acestora şi i-a oprit din exploatarea cu mobilitate a unor situaţii în care ar fi fost mult mai uşor de obţinut o capitulare – ca în cazul Italiei şi, mai târziu, a Japoniei. Războiul nu mai însemna doar simpla continuare a politicii cu alte mijloace, ci devenise un scop în sine, până la a cărui îndepliniri politica cu privire la puterile Pactului tripartit a fost nevoită să se retragă.

Imediat după încheierea conferinţei de la Casablanca, Churchill şi-a continuat călătoria la Adana, pentru a pune în practică decizia conferinţei cu privire la intrarea Turciei în război prin convorbiri cu preşedintele de stat turc Inönü pe 30 şi 31 ianuarie 1943. Însă, în ciuda ofertei de a primi de la aliaţi arme moderne şi unităţi speciale, bunăoară tancuri, avioane, unităţi antiaeriene etc., turcii nu s-au arătat dispuşi la o implicare în război de partea aliaţilor. Planul lui Churchill de a construi un front în Balcani încă dinainte de invazia din Franţa, plan care se lovise deja de opoziţia americanilor, a primit astfel încă o lovitură.

Dorinţele lui Stalin abia dacă fuseseră satisfăcute prin deciziile conferinţei de la Casablanca. El privea cerinţa de capitulare necondiţionată cu sentimente amestecate, din cauza efectelor acesteia asupra moralului de luptă al germanilor. Totuşi, s-a alăturat acestei cerinţe prin ordinul său de zi către Armata Roşie din 1 mai 1943. În schimb, a crescut nemulţumirea lui Stalin cu privire la amânarea celui de-al doilea front pentru toamna lui 1943. El a cerut în mod categoric ca lovitura din Vest să se desfăşoare cel târziu la începutul verii. Operaţiunea plănuită pentru Sicilia nu constituia un înlocuitor pentru aceasta. Deja prin reducerea eforturilor aliaţilor în Tunisia, Hitler putuse să disloce un număr considerabil de divizii pentru frontul sovietic, ceea ce i-a permis să reia iniţiativa în spaţiul Harkov. Stalin nu a putut fi liniştit cu explicaţii privind greutăţile care au întârziat campania din Tunisia şi nici prin cele referitoare la penuria de tonaj naval pe frontul est-asiatic şi pe cel european. La sovietici au reapărut vechile suspiciuni că americanii şi englezii amână intenţional campania din Tunisia şi invazia din Franţa, pentru ca Germania şi Rusia să se distrugă reciproc în luptă. Pe de altă parte, ambasadorul american de la Moscova, Standley, se plângea pe 8 martie 1943 ca guvernul sovietic ascunde propriului popor ajutorul considerabil pe care Statele Unite îl oferă Uniunii Sovietice prin livrările Lend-Lease. Sovieticii au luat în considerare această nemulţumire doar în măsura în care ambasadorul sovietic Litvinov a subliniat valoarea ajutorului american pentru Rusia în cadrul unui discurs la Washington pe 11 martie, care a fost publicat în presa sovietică.

Atitudinea mai sigură pe sine a sovieticilor se baza într-o proporţie considerabilă pe faptul că, prin victoria de la Stalingrad, Uniunea Sovietică depăşise cea mai grea criză militară a sa şi de atunci încolo – cum avea să se demonstreze şi în afara lunilor de iarnă – Armata Roşie a continuat să câştige teren. De aceea, dacă până atunci problemele ordinii politice şi teritoriale postbelice fuseseră trecute în plan secund, acum se punea problema de a se ajunge la un consens pe această tema, înainte ca sovieticii să îşi îndeplinească obiectivele fără să ţină seama de puterile occidentale. Însă, odată cu modificarea situaţiei militare, a devenit mai slabă şi poziţia de negocieri a puterilor occidentale. Pentru că, spre deosebire de Uniunea Sovietică, acestea din urmă purtau, în afară de Europa, şi un război în Asia de Est împotriva unui

inamic pentru a cărui înfrângere nu credeau că pot renunţa la sprijinul sovietic pe continentul asiatic.

Stalin abordase problemele ordinii europene postbelice deja în cursul vizitei lui Eden la Moscova în decembrie 1941. El a cerut recunoaşterea graniţelor sovietice din iunie 1941, adică anexarea statelor baltice, a estului Poloniei până la linia Curzon, precum şi a teritoriilor finlandeze şi româneşti. Polonia urma să fie despăgubită prin Prusia Orientală, România prin teritorii ungureşti. Regiunea Sudeţilor urma să fie cedată Cehoslovaciei reconstituite, Austria să fie refăcută ca stat, Renania şi, eventual, şi Bavaria să fie separate de Germania ca teritorii autonome. Germania urma să plătească reparaţii sub formă de prestări în natură. În contrapartidă pentru recunoaşterea pretenţiilor teritoriale sovietice, Stalin s-a declarat dispus să sprijine Londra în dobândirea unor baze militare în ţări vest şi nord-europene. Aici începuseră deja să se contureze rezultatele de la Ialta: împărţirea în supremaţia asupra Europei de Est şi de Vest cu o concomitentă slăbire a Centrului Europei. Însă, din cauza opoziţiei americanilor, care considerau că astfel de obiective erau în contradicţie cu Carta Atlanticului, au fost omise şi în anul 1942 orice fel de aranjamente. Însă, după ce prin declaraţia de la Casablanca fusese încălcată oricum aplicabilitatea universală a Cartei Atlanticului, principial nu le mai stătea nici americanilor nimic în drum pentru o dezbatere privind obiectivele concrete ale războiului. De aceea, în cursul conferinţelor care au urmat, s-a început completarea cadrului gol al „unconditional surrender” cu înţelegeri concrete. Persoanele realiste, ca de exemplu subsecretarul de stat din Ministerul american de Externe, Sumner Welles, erau de la bun început de părere că potenţialul de forţe al Uniunii Sovietice va face inevitabile concesiile teritoriale la sfârşitul războiului şi că puterile occidentale nu aveau voie să spere că vor impune principiile Cartei Atlanticului în teritorii care nu aparţineau nemijlocit sferei lor de interese. Ministrul de Externe Hull încerca în schimb să amâne aranjamentele concrete, în primul rând pentru că era de părere că în viitor problemele politice individuale vor juca un rol secundar şi că politica de putere va putea fi înlocuită prin norme juridice şi decizii majoritare în cazul în care Uniunea Sovietică ar putea fi cooptată pentru o colaborare în cadrul unei organizaţii internaţionale; în al doilea rând, pentru că asemenea aranjamente detaliate ar atrage opoziţia izolaţioniştilor, periclitând astfel în mare măsură participarea americană într-o organizaţie

mondială de pace. La Roosevelt se instalase ideea fixă că Stalin – mai ales în convorbirile personale cu el – ar putea fi câştigat pentru o renunţare la politica de expansiune comunistă şi pentru o ordine democratică şi universală de pace, în cazul în care i-ar fi anulate suspiciunile prin concesii făcute la timp şi ar fi convins cu privire la intenţiile oneste ale puterilor occidentale.

Convorbirile purtate de ministrul de Externe britanic Eden cu ocazia vizitei sale la Washington din 12 până în 29 martie 1943 au servit ca un schimb de idei pregătitor între cele două puteri occidentale cu privire la ordinea postbelică. În problema Germaniei, ambii parteneri au fost de acord că Austria trebuia reconstituită şi că Germania trebuia împărţită în mai multe state, făcând uz de eventualele tendinţe separatiste existente. Deoarece era previzibil că la sfârşitul războiului sovieticii vor fi ocupat oricum Europa de Est şi, stăpânind-o din punct de vedere militar s-a căzut de acord să fie acceptată cererea sovieticilor de recunoaştere a graniţelor din 1941. A fost aprobată şi cererea poloneză, susţinută de sovietici, cu privire la Prusia Orientală. Această concesie, făcută ca o viitoare echivalare, urma să fie ţinută încă secretă faţă de polonezi, deoarece până atunci guvernul polonez din exil refuzase cu încăpăţânare să cedeze Uniunii Sovietice teritoriul din estul Poloniei. Eden şi-a exprimat opinia că Moscova şi-ar dori cu siguranţă o Polonie de dimensiuni teritoriale suficiente, în condiţiile în care ar fi guvernată de „persoanele potrivite”. Astfel au fost abordate acum probleme care începuseră să devină acute deja din aprilie 1943, din momentul rupturii dintre Moscova şi guvernul polonez din exil de la Londra.

De la acordul polono-sovietic din 30 iulie 1941, prin care fuseseră reluate relaţiile diplomatice dintre cele două guverne şi sovieticii declaraseră ca invalid tratatul cu Hitler privind împărţirea Poloniei, problema graniţei poloneze din Est rămăsese în suspensie. Totuşi, sovieticii îşi îndepliniseră promisiunea de a elibera prizonierii de război polonezi în vederea alcătuirii unei armate poloneze în exil, sub comanda generalului polonez Anders. Însă guvernul polonez din exil a cerut zadarnic lămuriri de la sovietici cu privire la situaţia mai multor mii de ofiţeri polonezi arestaţi, a căror urmă se pierduse complet din primăvara lui 1940. În mijlocul controversei polono-sovietice despre trasarea graniţei, care se acutizase în primăvara lui 1943, pe 13 aprilie a explodat anunţul de la radio al germanilor despre descoperirea unor gropi comune, cu mii de ofiţeri polonezi uciși, la Katyń, în apropiere de Smolensk.

Guvernul german i-a acuzat pe sovietici de uciderea acestor polonezi şi a solicitat Crucii Roşii Internaţionale să colaboreze la cercetarea şi identificarea cadavrelor. Atunci când, pe 17 aprilie, şi guvernul polonez din exil s-a adresat Genevei cu aceeaşi solicitare, guvernul sovietic, plin de indignare din cauza acestor bănuieli, a rupt pe 26 aprilie 1943 relaţiile cu polonezii din exil. Sovieticii au folosit atitudinea polonezilor din exil ca pe un binevenit motiv de a solicita un nou guvern pentru Polonia, care să nu accepte să fie folosit ca „o unealtă a guvernelor duşmane”: Moscova a început să considere ca reprezentant al poporului polonez doar „Uniunea patrioţilor polonezi” formată la Moscova la începutul lui martie 1943. Cu ajutorul acesteia, în mai 1943 a fost alcătuită în Uniunea Sovietică prima divizie sovieto-polonează, care mai târziu a fost extinsă devenind o armată distinctă, sub conducerea generalului Berling.

În timp ce astfel politica sovietică începea să influenţeze ordinea internă postbelică a altor ţări cu ajutorul comuniştilor din străinătate, ea încerca totodată să îşi mascheze intenţiile revoluţionare: pe 15 mai 1943 a fost dizolvată Internaţională Comunistă (Comintern) pe baza unei decizii a comitetului executiv al acesteia. „Patria celor ce muncesc” se erija tot mai mult într-un stat „naţional” care participă la lupta de eliberare pentru independenţa altor naţiuni. Pentru acest mimetism s-a apelat şi la recuzita tradiţiei ţariste – de exemplu reintroducerea epoleţilor şi a ordinelor în cadrul Armatei Roşii – la fel ca şi reînfiinţarea Patriarhiei Moscovei a Bisericii Ortodoxe în septembrie şi, în final, înlocuirea „Internaţionalei” printr-un „imn naţional” în decembrie 1943. Dizolvarea Cominternului a avut loc într-un moment în care Joseph E. Davies se afla la Moscova în calitate de reprezentant personal al lui Roosevelt, pentru a pune în aplicare ideea acestuia cu privire la o întâlnire între patru ochi cu Stalin. Stalin a consimţit la o întâlnire cu preşedintele american la mijlocul lui iulie 1943, în Alaska sau în Siberia. Însă deciziile adoptate între timp de Roosevelt şi Churchill la Conferinţa de la Washington aveau să pună beţe în roate acestor planuri.

Această conferinţă, care s-a desfăşurat din 11 până în 25 mai 1943 sub numele de cod „Trident”, devenise necesară din cauza întârzierii campaniei din Tunisia şi a împotmolirii ofensivei din Birmania, drept pentru care era necesară luarea unor decizii. Rezultatul ei decisiv a fost constatarea că invazia din Franţa, care la scurt timp după aceea a primit numele de cod „Overlord”,

nu mai putea îi efectuată înainte de instalarea perioadei de vreme rea din 1943 şi a fost necesară amânarea ei pentru data de 1 mai 1944. Însă, în locul reluării ofensivei terestre din Birmania, Churchill ar fi preferat pentru anul următor mai multe acţiuni-amfibie pentru câştigarea unor baze pe coastele Peninsulei Malacca, ale Sumatrei şi Insulei Java, din care s-ar fi putut lupta eficient împotriva liniilor de legătură japoneze, atât cu forţe militare marine, cât şi aeriene. Însă lipsa unor nave speciale de debarcare nu a permis asemenea acţiuni: ea a constituit deficitul central care, potrivit lui Churchill, a „strâns strategia aliată într-o menghină".

Churchill s-a folosit de vizita la Washington pentru a prezenta politicienilor americani de frunte concepţiile sale despre o viitoare organizaţie mondială de pace. La aceasta, el şi-a adaptat în mare măsură propunerile la raţionamentele americanilor privind o organizaţie universală unică, în care cele patru mari puteri – Marea Britanie, Statele Unite, Uniunea Sovietică şi China – să ia deciziile relevante, urmând să exercite un fel de supraveghere poliţienească asupra lumii. El a explicat că „cei trei mari" şi – în cazul în care americanii ar fi insistat – de asemenea China urmau să constituie un Consiliu mondial suprem, căruia să i se alăture însă, ca organe subordonate, trei Consilii regionale pentru Europa, emisfera vestică şi spaţiul Pacificului. Fiecare stat membru urma să susţină un contingent de forţe militare naţionale şi încă un contingent ca o contribuţie la o putere poliţienească internaţională, care, sub instruirea Consiliului suprem, urma să stea la dispoziţia Consiliilor regionale pentru combaterea agresorilor din zonele lor de responsabilitate.

Amânarea stabilită la Washington a celui de-al doilea front pentru primăvara lui 1944, a dus la apariţia unei crize în relaţiile dintre puterile occidentale şi Uniunea Sovietică. În mesajul său din 11 iulie 1943 către Roosevelt şi Churchill, Stalin explica faptul că guvernul sovietic considera că este „imposibil să se alăture acestei decizii, care în plus a fost luată fără participarea sa" şi care ar putea avea „urmări serioase pentru desfăşurarea în continuare a războiului" 29. Între Stalin şi Churchill s-a desfăşurat un aprig schimb de telegrame, în care Stalin enumera toate promisiunile pe care le primise pe parcursul ultimelor 13 luni pentru un al doilea front şi acuza puterile occidentale de tergiversare intenţionată şi lipsă de onestitate, deoarece în această perioadă, în Franţa, condiţiile pentru o invazie se îmbunătăţiseră constant. Churchill a replicat, spunând că nu vede în ce

măsură i-ar fi fost de ajutor Uniunii Sovietice dacă sute de mii de soldaţi ar fi căzut victimă într-o acţiune fără perspective, care câteva luni mai târziu ar duce la reuşită. Ca urmare, Stalin a anulat planificată întâlnire cu Roosevelt şi i-a retras demonstrativ pe Litvinov şi Maisky, ambasadorii sovietici de la Washington şi Londra. În această perioadă au intervenit amintitele tatonări sovietice prin intermediul Stockholmului pentru încheierea unei păci separate cu Germania. Nici înfiinţarea pe 12/13 iulie 1943 la Krasnogorsk, lângă Moscova, a „Comitetului Naţional Germania Liberă", de către emigranţi germani şi prizonieri de război, nu a contribuit la îmbunătăţirea relaţiilor dintre aliaţi: părea că sovieticii se dezic de formula „capitulării necondiţionate" şi că ar pregăti un guvern-marionetă pentru Germania învinsă.

Răsturnarea din Italia a făcut necesară o nouă întâlnire între Roosevelt şi Churchill, care a avut loc între 14 şi 24 august 1943 la Québec, sub numele de cod „Quadrant". S-a stabilit ca în privinţa guvernului Badoglio să se insiste asupra capitulării necondiţionate. În afară de aceasta, au fost aprobate planurile lui Eisenhower, ca, prin intermediul forţelor rămase disponibile pe lângă pregătirea acţiunii „Overlord", să se exploateze situaţia din Italia printr-o debarcare în zona continentală a Italiei. A fost adoptat şi primul plan cadru elaborat de COSSAC pentru „Overlord" şi a fost extins, la propunerea americanilor, cu o debarcare în sudul Franţei (operaţiunea „Anvil"), pentru a sprijini invazia principală din Normandia prin abaterea unei părţi din forţele germane.

Din Québec, Roosevelt şi Churchill i-au adresat un mesaj lui Stalin în care accentuau importanţa unei întâlniri care să aibă loc foarte curând între cei trei oameni de stat conducători şi au propus ca loc de desfăşurare a conferinţei Fairbanks în Alaska. Stalin a răspuns pe 24 august că eforturile sovietice de pe front, din acel moment, nu permit lipsa lui de la Moscova, însă s-a declarat de acord cu o conferinţă pregătitoare între reprezentanţi ai ministerelor de Externe ale celor trei puteri, pentru care a propus Moscova ca loc de desfăşurare.

În cadrul Conferinţei de la Moscova a celor trei miniştri de Externe, din 18 până în 30 octombrie 1943, au fost discutate mai întâi planurile pentru o terminare rapidă a războiului. La dorinţa sovieticilor, experţii militari americani şi englezi au prezentat un raport detaliat despre pregătirile pentru

invazia din Franţa. Sovieticii au răspuns „în principiu” afirmativ la cererea americanilor de a le pune la dispoziţie aeroporturile de pe pământ sovietic, pentru a putea ataca Germania prin procedeul de „zbor de pendulare”. Însă în perioada următoare ei aveau să plaseze nenumărate obstacole în calea îndeplinirii acestor planuri. Molotov a propus să se încerce convingerea Turciei să intre în război şi a Suediei să cedeze baze militare aeriene. După consultări cu Combined Chiefs of Staff Committee, Hull şi Eden au fost nevoiţi să refuze această propunere, deoarece, în opinia şefului de Stat Major, acest lucru însemna retragerea de forţe de la „Overlord” şi de la campania din Italia, unde cucerirea unor aeroporturi ar fi făcut mai puţin urgentă dispunerea asupra unor baze aeriene turceşti. Însă propunerile sovietice cu privire la Turcia aveau să reînvie planurile lui Churchill pentru Balcani.

Pe tărâm politic, Hull a prezentat conferinţei un memorandum american cu privire la tratamentul Germaniei după capitulare şi care prevedea dezarmarea completă şi plata de reparaţii în natură, sub supravegherea unei comisii de control comune. În problema fărâmiţării Germaniei, Hull s-a dovedit mai reticent decât Eden: el a propus doar o descentralizare politică la scară extinsă. S-a căzut de acord să se lase acest complex de probleme în seama unei „Comisii Consultative Europene” (CAC), care urma să fie înfiinţată în comun, cu sediul la Londra, şi care urma să elaboreze recomandări pentru toate problemele europene postbelice. Însă deja la Moscova s-a convenit de principiu că Germania trebuie să cedeze toate teritoriile dobândite începând cu 1938 şi Prusia Orientală; o declaraţie comună specială prevedea reconstituirea Austriei ca stat independent. Într-o altă declaraţie s-a mai stabilit ca germanii responsabili pentru uciderii în masă şi atrocităţi să fie condamnaţi în acele ţări în care au fost comise faptele. În schimb, principalii responsabili pentru război urmau să fie pedepsiţi în comun de către aliaţi, fără să fie stabilite încă detalii pentru procedura care urma să fie aplicată. Îndeplinirea solicitării sovieticilor de a primi o parte din flota militară şi comercială italiană a fost iniţial amânată, după consultări cu guvernele de la Washington şi Londra, deoarece urma ca navele italiene să fi utilizate întâi în luptă – îndeosebi împotriva Japoniei – sub o comandă anglo-americană. Propunerea engleză de contopire după război a statelor europene mai mici în confederaţii a fost respinsă hotărât de Molotov, la fel ca şi oferta de mediere pentru reluarea relaţiilor dintre Moscova şi guvernul polonez din exil. A

devenit în mod tacit evident ca Uniunea Sovietică îşi revendica dreptul de a decide pe viitor în problemele Europei de Est şi de Sud-Est.

Pentru Hull toate problemele politice discutate au trecut pe planul doi în faţa obiectivului de a-i câştiga pe sovietici şi pentru perioada de după război în vederea unei colaborări pentru menţinerea păcii în lume. De aceea, pentru el, cel mai important succes al Conferinţei de la Moscova l-a constituit faptul că sovieticii au aderat la declaraţia de înfiinţare a unei organizaţii internaţionale de pace, asupra căreia căzuseră de acord americanii şi englezii la Québec. După o opoziţie iniţială a lui Molotov cu privire la participarea Chinei la semnare, pe 30 octombrie 1943 a fost semnată o „declaraţie a celor patru puteri privind siguranţa generală" cu participarea ambasadorului chinez de la Moscova.

Propunerea sovietică de a atrage Turcia în război nu i-a dat pace lui Churchill. El l-a instruit de la Londra pe Eden să abordeze din nou acest subiect cu sovieticii. Pe 2 noiembrie, ei au recomandai încercarea de a crea baze aeriene în Turcia şi apoi, prin paşi comuni, până la sfârşitul anului să se obţină totuşi intrarea Turciei în război. Două zile mai târziu, Roosevelt s-a supus insistenţelor celor doi aliaţi ai săi. La aceasta, planul ascuns al lui Churchill era ca înainte de „Overlord" să deschidă un front în Balcani şi apoi să îi determine pe americani să exploateze din punct de vedere militar această noua posibilitate. El spera ca la întâlnirea celor trei, care fusese deja stabilită, să obţină şi acordul lui Stalin pentru activităţi militare în Balcani, zonă pentru care din atitudinea sovietică reieşea un anumit interes.

Pentru respectiva întâlnire, a fost aleasă capitala persană Teheran, la propunerea lui Stalin. Deoarece Churchill a considerat că este necesar în prealabil să se pună încă o dată de acord cu Roosevelt cu privire la planurile militare de operaţii, cei doi oameni de stat au căzut de acord asupra unei întâlniri pregătitoare la Cairo. La aceasta a participat şi şeful statului chinez, Chiang Kai-Shek. Stalin refuzase invitarea acestuia la Teheran din cauza reacţiilor pe care le-ar fi provocat în relaţiile sovieto-japoneze. La prima Conferinţă de la Cairo, care a avut loc între 22 şi 26 noiembrie sub numele de cod „Sextant", au fost discutate mai întâi următoarele operaţiuni militare din sud-estul Asiei. Comandantul suprem al aliaţilor din sud-estul Asiei, viceamiralul Lord Mountbatten, a prezentat un plan pentru deschiderea unui drum pe uscat către China, care prevedea în nordul Burmei un atac dublu, din

Assam şi din provincia chineză Yunnan. Chiang Kai-Shek dorea să completeze acest plan printr-o acţiune-amfibie simultană împotriva Insulelor Andaman în Golful Bengal, pentru ca de aici să poată împiedica reaprovizionarea japoneză către Burma. Această operaţiune „Buccaneer” a fost susţinută de americani, însă a fost refuzată de Churchill. Acesta din urmă era pentru utilizarea tuturor ambarcaţiunilor pentru debarcarea în Italia şi în estul Mării Mediterane decât în Golful Bengal şi a refuzat să cedeze, deoarece spera că la Conferinţa din Teheran va fi susţinut de Stalin în planurile sale militare din Balcani. Însă contradicţia dintre şefii de Stat Major, american şi englez, a fost ţinută secretă de Chiang Kai-Shek, căruia Roosevelt i-a aprobat pentru lunile următoare operaţiuni-amfibie în sudul Burmei, pentru a menţine buna înţelegere dintre cele trei puteri. Pe tărâm politic, cei trei oameni de stat au căzut de acord asupra „Declaraţiei de la Cairo”, care a fost dată publicităţii pe 1 decembrie 1943, cu privire la modul de tratare a Japoniei după capitularea necondiţionată. Japonia urma să restituie Chinei Manciuria, Formosa şi Insulele Penghu şi să cedeze toate insulele din Pacific, pe care le cucerise începând cu 1914; Coreea urma să devină independentă „la timpul cuvenit”.

Pe 27 noiembrie, delegaţiile americană şi engleză au pornit din Cairo către Teheran, pentru prima întâlnire a celor „trei mari”, întâlnire care s-a desfăşurat sub numele de cod „Evrica” între 28 noiembrie şi 1 decembrie 1943. Cele mai urgente puncte de pe ordinea de zi erau cele privind războiul comun. Churchill şi-a susţinut planurile de operaţiuni în estul Mării Mediterane, ca, pe lângă pregătirile pentru „Overlord”, să nu lase cele 20 de divizii aliate, staţionate în Spaţiul Mării Mediterane, să stea fără rost luni de zile. Numai prin operaţiuni active în Mediterană puteau fi legate forţe inamice şi astfel îndeplinite condiţiile pentru punerea în mişcare a operaţiunii „Overlord”. Urma să fie asumat şi riscul unei amânări cu două-trei luni a invaziei, care ar rezulta prin angajarea ambarcaţiunilor în debarcarea din Mediterană. Prin livrări sporite şi acţiuni de comando în Adriatica, puteau fi sprijiniţi mai eficient partizanii iugoslavi, care împreună cu patrioţii greci să lege numeroase divizii germane şi bulgare accelerând astfel eliberarea Balcanilor. În cazul intrării Turciei în război, ar fi devenit posibilă ocuparea insulelor din Marea Egee, deschizându-se astfel calea prin Dardanele, şi s-ar fi putut „întinde mâna care trebuie” Rusiei. Deşi Churchill a adus în discuţie numai argumente militare, era neîndoielnică intenţia sa politică de a stăvili

influenţa postbelică a sovieticilor în Balcani. Însă, pentru a-i linişti pe sovietici, Churchill a propus ca în Iugoslavia să nu mai fie sprijiniţi cetnicii naţionali ai lui Mihailović, ci, de atunci încolo, numai partizanii comunişti conduşi de Tito. Dar, spre deosebire de convorbirile din octombrie cu Eden, Stalin s-a arătat împotriva oricăror operaţiuni aliate în estul Mării Mediterane. El era de părere că Turcia ar putea fi, desigur, de folos ca aliat, însă era convins că turcii nu vor intra în război. Însă, iară Turcia, operaţiunile aliaţilor în estul Mării Mediterane nu ar face decât să fărâmiţeze forţele existente şi să întârzie şi mai mult „Overlord”. Ar fi fost mai bine ca diviziile rămase în Marea Mediterană să fie angajate într-o debarcare în sudul Franţei, acţiune care să sprijine „Overlord”. Astfel, speranţele lui Churchill pentru o susţinere sovietică a planurilor lui pentru Egee au fost distruse. Lui Roosevelt, care personal nu se împotrivea planurilor lui Churchill în măsura în care ele nu afectau „Overlord”, i-a fost astfel mai uşor, având în vedere atitudinea sovietică, să susţină opiniile propriilor săi şefi de Stat Major. El a făcut acest lucru cu atât mai mult cu cât credea că, prin fiecare acord cu sovieticii în probleme acute, se apropia cu încă un pas de obiectivul său major: să obţină colaborarea sovietică şi pe perioada de după război. Promisiunea lui Stalin de la Teheran că, după victoria în Europa, Uniunea Sovietică va participa la războiul împotriva Japoniei, i-a întărit preşedintelui această convingere.

Propunerile strategice ale lui Churchill i-au alimentat din nou suspiciunile lui Stalin. De aceea, el i-a adresat premierului englez întrebarea provocatoare, dacă englezii sprijină cu adevărat „Overlord” sau doar pretind că sunt de acord, pentru a-i înşela pe ruşi. Churchill a replicat supărat că Anglia îşi va folosi toate forţele în acest scop, în momentul când vor fi îndeplinite condiţiile necesare pentru „Overlord”. Ca urmare, Stalin a propus ca cei trei şefi de guverne să rezolve trei probleme concrete, pe cât posibil, încă în timpul conferinţei: să stabilească data pentru „Overlord”, să stabilească o debarcare pentru sudul Franţei în vederea sprijinirii acţiunii „Overlord” şi să stabilească un comandant suprem pentru acţiunea invaziei. Abia după aceea, sovieticii ar avea sentimentul de siguranţă că invazia în Franţa urma să fie realizată cu adevărat.

Churchill s-a supărat mai mult că nu a avut susţinerea lui Roosevelt pentru planurile sale decât pe opoziţia sovietică, pe care încă spera să o poată depăşi. El a încercat zadarnic să îl determine pe Roosevelt la o discuţie între

patru ochi. Roosevelt a refuzat însă deoarece dorea să evite orice aparenţă de consultări separate pe la spatele lui Stalin, dar probabil şi pentru că voia să evite repetată discuţie cu Churchill asupra acestor planuri, pe care acum nu mai dorea să le susţină. De aceea, Churchill şi şefii staffului său au ajuns la concluzia că, având în vedere presiunea comună, americană şi sovietică, nu are niciun rost să se opună în continuare. Astfel că pe 30 noiembrie, Roosevelt a fost în măsură să îi comunice lui Stalin că „Overlord” se va desfăşura în cursul lunii mai 1944 şi că va fi completată printr-o debarcare în sudul Franţei. Însă pentru numirea comandantului suprem ar mai avea nevoie de câteva zile de timp de gândire. Astfel, după ce au fost luate decizii cu privire la problemele militare imediate, cei trei şefi de guverne au trecut, într-o atmosferă destinsă, la discutarea unor probleme politice.

În privinţa tratamentului care urma să fie aplicat Germaniei postbelice, Stalin s-a arătat nemulţumit de măsurile punitive şi preventive propuse până atunci. Germania s-ar înarma din nou în secret şi s-ar ridica din nou în 20 de ani, în cazul în care aliaţii nu ar adopta măsuri dintre cele mai dure. Roosevelt a sugerat planul – diferit de concepţiile ministerului american de Externe – de a împărţi Germania în cinci state individuale şi de a pune canalul Marea Nordului-Marea Baltică, pe lângă Hamburg şi regiunile Ruhr şi Saar, sub administraţie internaţională. Churchill a replicat că problema reală constă în faptul că părţilor separate trebuie să li se ofere o formă suficient de mare şi viabilă, încât să nu existe tentaţia unei reunificări. De aceea el a propus separarea doar a statelor din sudul Germaniei de Prusia şi anexarea lor la o confederaţie a Dunării. Stalin a fost împotriva unei astfel de confederaţii şi a înclinat către propunerile lui Roosevelt. Pentru controlul Germaniei, a susţinut crearea de baze militare permanente ale Naţiunilor Unite pe teritoriul german sau de-a lungul graniţelor germane. S-a decis ca problema tratamentului aplicat Germaniei să fie lăsată în seama Comisiei Consultative Europene.

Teama lui Stalin faţă de potenţialul de putere al Germaniei, care a ieşit la iveală în mod clar în timpul acestor discuţii, se poate să fi constituit şi unul dintre motivele principale pentru decizia sa de colaborare cu puterile occidentale la înfiinţarea unei organizaţii mondiale de pace. Într-una din convorbirile sale private, pe care preşedintele le-a purtat în mai multe rânduri cu Stalin la Teheran, spre deosebire de discuţiile cu Churchill, el şi-a dezvoltat ideea cu privire la alcătuirea viitoarei organizaţii mondiale de pace, al cărei

organ cel mai important să îl constituie cele patru puteri principale – cei „patru poliţişti mondiali” – pentru ca împreună să prevină viitoare agresiuni. Stalin a replicat că statele europene mai mici ar respinge tutela celor „patru mari” şi că se îndoieşte de dreptul Chinei de a apărea ca unul dintre „poliţiştii mondiali”, îndeosebi în faţa naţiunilor europene. Propunerea sa ca, în locul unei singure organizaţii mondiale, să se creeze câte o corporaţie pentru Europa şi Asia de Est a fost însă respinsă de Roosevelt cu aceleaşi argumente ca şi planul lui Churchill din trecut de a înfiinţa trei comitete regionale.

Printre problemele politice discutate de cei trei şefi de guverne la Teheran, problema Poloniei era, fără niciun dubiu, cea mai presantă. Stalin a respins foarte hotărât reluarea relaţiilor cu guvernul polonez din exil. Referitor la viitoarele graniţe ale Poloniei, el a fost de acord cu Churchill să treacă în posesia Poloniei teritoriul german până la Oder, inclusiv Prusia Occidentală şi regiunea industrială din Silezia Superioară. Graniţa de est a Poloniei urma să fie stabilită pe Linia Curzon. În timpul şedinţelor, Roosevelt s-a abţinut cu privire la intenţionata „deplasare spre vest” a Poloniei, luând în considerare cei şase până la şapte milioane de alegători americani de origine poloneză, însă şi-a dat acordul în cadrul unei discuţii private cu Stalin. Nu a fost contrazisă nici revendicarea lui Stalin cu privire la partea nordică a Prusiei Occidentale cu Königsberg (mai târziu Kaliningrad), pentru dobândirea unui port fără gheţuri la Marea Baltică, însă Churchill a încercat în zadar să obţină o înţelegere scrisă în problema graniţelor poloneze.

Stalin a înţeles la Teheran să nu se angajeze în probleme teritoriale şi politice legate de Europa Centrală şi de Est, atâta vreme cât deciziile strategice adoptate îi permiteau pe viitor să îşi pună în practică propriile obiective în Europa de Est. Churchill, care nu era mulţumit cu rezultatele conferinţei, a văzut ocazia să îşi pună în practică măcar o parte din planurile sale pentru Marea Mediterană, cu urmărirea a două obiective: de a atrage Turcia în război şi de a-i determina pe americani să renunţe la planuitele operaţiuni-amfibie din Golful Bengal pentru ca, în cazul unei intrări în război a Turciei, să aibă la dispoziţie suficiente vase de debarcare pentru acţiuni în estul Mării Mediterane, care urmau să fie întreprinse încă înainte de debarcarea din sudul Franţei. El spera să atingă ambele obiective la Cairo unde, la decizia celor trei şefi de guverne, fusese invitat şi preşedintele de stat turc, Inönü.

În cadrul celei de-a doua conferinţe de la Cairo, între 2 şi 6 decembrie 1943, Roosevelt şi şefii săi de Stat Major au refuzat iniţial cu îndârjire să renunţe la operaţiunea de debarcare din Insulele Adaman: aceasta i-ar fi fost promisă lui Ching Kai-Shek şi un refuz ar fi putut duce la prăbuşirea moralului de luptă chinez, ar fi împins China la încheierea unei păci şi astfel ar fi fost îngreunată lupta americanilor împotriva Japoniei în Pacific. Pe de altă parte, Churchill şi-a susţinut planul de a angaja mai bine navele de debarcare într-o acţiune împotriva Insulei Rodos în Marea Egee şi mai târziu pentru susţinerea „Anvil”. În plus, datorită promisiunii sovieticilor că, după înfrângerea Germaniei, vor intra în război împotriva Japoniei, aliaţii lui ar mai depinde exclusiv de sprijinul chinezilor. După zile întregi de dezbateri fără rezultate, Roosevelt a cedat pe 5 decembrie. Lui Chiang Kai-Shek i-a comunicat telegrafic că în cadrul conferinţei cu Stalin s-a ajuns la decizia ca împreună să înfrângă Germania până în toamna lui 1944. De aceea, era necesară amânarea acţiunilor-amfibie din Golful Bengal pentru noiembrie 1944. El i-a comunicat, de asemenea, generalisimului să aştepte şi cu ofensiva din nordul Burmei până în toamna lui 1944. Churchill învinsese: în consecinţă, s-a dat ordinul ca navele de debarcare din sud-estul Asiei să se deplaseze în Marea Mediterană şi către Anglia şi a primit aprobarea utilizării a circa 20 de nave de debarcare pentru cucerirea Rodosului. Însă acţiunea Rodos mai depindea încă de intrarea în război a Turciei.

Pe 4 decembrie, a sosit preşedintele de stat turc la Cairo. Însă toată arta de convingere a lui Churchill că Turcia are ocazia unică de a sta la masa învingătorilor împreună cu marile puteri aliate şi cu Naţiunile Unite şi astfel să îşi îmbunătăţească relaţiile, mereu precare, cu Rusia, totul a fost în zadar. La fel ca şi Franco în faţa lui Hitler în 1940, Inönü a condiţionat intrarea în război prin livrări mai mari de materiale şi de o perioadă mai lungă de pregătire. Prin această politică de întârziere a turcilor s-au sfărâmat planurile lui Churchill pentru Egee. Americanii, care se temuseră de o extindere a războiului în estul Mării Mediterane, au fost mai degrabă uşuraţi decât dezamăgiţi. Ei s-au concentrat complet asupra „Overlord”: pe 5 decembrie, Roosevelt a decis la Cairo ca generalul Dwight D. Eisenhower şi conducă invazia din Franţa în calitate de comandant suprem.

Conferinţa de la Teheran, în care cei trei aliaţi stabiliseră strategia definitivă împotriva Germaniei, a constituit un scurt punct culminant al

înţelegerii şi totodată un punct de cotitură în relaţiile dintre cele trei puteri aliate: în timp ce precedentele conferinţe fuseseră destinate cu precădere problemelor militare, acum perspectivele unei victorii făceau să treacă în prim-plan problema păcii care avea să vină. Însă, odată cu acestea, au dobândit din nou importanţă interesele naţionale diferite ale partenerilor „alianţei nefireşti”: speranţa cu privire la o armonie de durată între cei trei mari a început să se tulbure vizibil.

În Europa de Est, se părea că cele mai puţine probleme le ridic a reconstituirea Cehoslovaciei. Englezii declaraseră pe 5 august 1942, iar Franţa, prin de Gaulle, pe 29 septembrie al aceluiaşi an, că nu se mai consideră legaţi de Acordul de la München. Pe 12 decembrie 1943, guvernul din exil Beneš (premier: Šrámek) a încheiat cu Moscova un pact de prietenie şi asistenţă mutuală, în care cei doi parteneri se asigurau reciproc, printre altele, de neamestecul în treburile interne. Acest pact a fost completat pe 8 mai 1944 printr-un acord, care stipula că toate teritoriile cehoslovace ocupate pe viitor de Armata Roşie vor fi subordonate imediat autorităţii guvernului din exil. Marea speranţă a lui Churchill era sa reuşească şi în alte ţări din estul şi sud-estul Europei formarea unor guverne care să nu fie comuniste, dar acceptabile pentru sovietici. Având în vedere avansul sovietic rapid, i se părea deosebit de urgent să ajungă cu sovieticii la o delimitare a celor două sfere de influenţe în Balcani, în plus, să remodeleze în asemenea măsură guvernul iugoslav şi cel grec din exil, încât să fie eliminat pericolul unor lovituri de stat comuniste după eliberarea acestor ţări. După negocieri între Eden şi ambasadorul sovietic de la Londra, cele două puteri au căzut de acord pe 18 mai 1944 ca – sub rezerva acordului american – România şi Bulgaria să intre în „zona de operaţii” sovietică, în schimb Grecia şi Iugoslavia în cea britanică. Abia după discuţii aprinse anglo-americane şi după intervenţia lui Roosevelt, State Departamentul, care sub influenţa lui Hull se opunea formării tradiţionalelor sfere de interes, a fost de acord la mijlocul lui iulie 1944 să recunoască temporar aranjamentul anglo-sovietic, pentru o perioadă de trei luni. Pe parcursul lunilor de vară, englezii şi sovieticii au respectat cu stricteţe ceea ce stabiliseră: propunerile emisarilor pentru armistiţiu din România şi Bulgaria de a amplasa pe teritoriile lor trupe anglo-americane ca un contraechilibru al Armatei Roşii au fost respinse de englezi. Pe de altă parte,

sovieticii au sprijinit o conciliere între forţele comuniste din Grecia şi Iugoslavia cu respectivele guverne din exil.

În Grecia contradicţiile politice au devenit acute atunci când „Frontul Naţional de Eliberare” comunist (EAM) a format în martie 1944 un guvern provizoriu clandestin – „Comitetul Politic de Eliberare Naţională” (PEEA) – care a contestat legitimitatea guvernului din exil. Britanicii l-au determinat în aprilie pe regele George al II-lea să remanieze guvernul din exil, care de atunci încolo a fost condus de conducătorul Partidului Social-Democrat, Papandreu, adus din Grecia. La recomandarea sovieticilor, în august 1944 au aderat şi comuniştii greci la guvernul Papandreu. Şi în Iugoslavia, sovieticii au sprijinit cerinţa britanicilor pentru un compromis între un guvern reformat din exil şi „Comitetul Naţional de Eliberare” al lui Tito, creat în noiembrie 1943. La presiunile englezilor, regele Petru al II-lea l-a numit pe 1 iunie 1944 pe Šubašic prim-ministru şi acesta, după o serie de conferinţe, a ajuns pe 16 iunie 1944 la un compromis similar celui din Grecia. În timp ce americanii – deşi cu ezitări şi neîncredere - au urmat politica britanică pentru Balcani, în privinţa Franţei şi Italiei, Churchill, care dorea să promoveze guverne postbelice puternice, stabile şi care să nu fie comuniste, a ajuns la divergenţe severe cu Roosevelt. Preşedintele american era de părere că majoritatea francezilor nu recunoşteau autoritatea „Comitetului de Eliberare Naţională” şi impunerea prin forţă a acestuia ar duce la război civil. Nici schimbarea oficială a denumirii comitetului în „Guvern Provizoriu al Republicii Franceze”, din 15 mai 1944 nu l-a ajutat mai mult pe de Gaulle, în ciuda susţinerii din partea englezilor şi chiar a comuniştilor francezi. Abia după ce s-a demonstrat că în Franţa însăşi nu deţine niciun concurent serios, pe 26 august 1944 – la o zi după eliberarea Parisului – americanii au decis a recunoaşte comitetul lui de Gaulle ca reprezentanţă de facto a poporului francez. În timp ce astfel Churchill a rămas învingător în problema guvernului francez, în Italia avea să sufere o înfrângere, în ciuda sprijinului neaşteptat primit din partea sovieticilor. Churchill intenţiona să menţină în ţară o monarhie constituţională, cu puternice elemente conservatoare, ca o contragreutate împotriva comunismului. Însă, atunci când grupurile de opoziţie au cerut la sfârşitul lui ianuarie 1944, în cadrul unui congres la Bari, abdicarea regelui, americanii s-au arătat dispuşi să susţină înfiinţarea unui regim democratic pe bază largă. Deoarece în cadrul forţelor de opoziţie comuniştii deţineau un rol

considerabil, Churchill s-a opus din toate puterile acestei idei. În februarie „junta” formată din şase partide de opoziţie a prezentat aliaţilor programul său pentru transformarea Italiei. Deşi, într-un discurs în Camera Inferioară, Churchill s-a declarat pentru rege şi Badoglio, guvernul american a aprobat acest program. A urmat un agitat schimb de telegrame, pe parcursul mai multor săptămâni, între Roosevelt şi Churchill, până când Churchill a primit în mod neaşteptat ajutor din partea sovieticilor: pe 13 martie 1944, Moscova a recunoscut surprinzător guvernul lui Badoglio şi a stabilit relaţii diplomatice directe cu acesta, cu ocolirea Comisiei Consultative aliate pentru Italia. Togliatti, conducătorul comuniştilor italieni, întors din exil de la Moscova, s-a distanţat de celelalte partide de opoziţie, a sprijinit guvernul Badoglio şi a propus ca problema monarhiei să fie lăsată în seama unei viitoare adunări constituante, însă în Italia, opoziţia animată de americani nu s-a liniştit: după negocieri între conducătorii ei şi Badoglio, regele Victor Emanuel s-a declarat de acord cu transmiterea autorităţii regale către prinţul moştenitor Umberto în calitate de „guvernator general al regatului”, imediat ce va fi cucerită Roma. Ca urmare, pe 21 aprilie 1944, Badoglio a format un nou cabinet, cu includerea tuturor partidelor de opoziţie. Însă, după preluarea Romei, opoziţia i-a retras sprijinul lui Badoglio şi pe 9 iunie 1944 a fost numit în funcţia de prim-ministru socialistul Bonomi. Churchill, care se temea de excluderea în Italia a elementelor conservatoare, a trebuit să se supună în final, atunci când americanii nu au putut fi opriţi din a recunoaşte noul guvern.

Una dintre cele mai grele probleme ale ordinii europene postbelice a rămas Polonia. Churchill era hotărât să impună polonezilor din exil trasarea graniţelor Poloniei după cum fusese ea stabilită la Teheran. De aceea, în ianuarie 1944 l-a sfătuit pe prim-ministrul guvernului polonez din exil, Mikołajczyk (succesor al lui Sikorski, care îşi pierduse viaţa într-un accident de avion în iunie 1943), să accepte înţelegerea propusă, măcar ca bază pentru negocieri. Pe 22 februarie 1944, într-un discurs din Camera Inferioară, Churchill a susţinut oficial Linia Curzon ca graniţă de vest sovietică – o acţiune care probabil că i-a atras în luna următoare sprijinul sovietic în problema Italiei. Polonezii din exil refuzau însă în continuare să recunoască Linia Curzon ca graniţă poloneză estică. Deoarece începuse anul pentru alegeri prezidenţiale şi Roosevelt nu dorea să piardă voturile polonezilor din America, spre întristarea lui Churchill, el nu a făcut nimic mai mult decât să îi

consoleze pe polonezii din exil cu speranţa unei rezolvări „amiabile” a conflictului sovieto-polonez. După ce în ianuarie sovieticii au încercat în zadar, prin intermedierea lui Beneš, să obţină din partea polonezilor în exil o recunoaştere a Liniei Curzon, corectată în partea de nord în favoarea Poloniei, ei le-au propus aliaţilor lor vestici ca, prin preluarea în guvernul polonez din exil a unor „elemente democratice”, să determine o alcătuire a acestui comitet din persoane care ar garanta acceptarea noilor graniţe. Însă puterile occidentale nu s-au arătat interesate de o astfel de transformare a guvernului polonez. În timpul vizitei prim-ministrului polonez în America, pe 5 iunie Roosevelt l-a sfătuit pe acesta în a-i face concesii lui Stalin şi să discute problema controversată cu el personal. Stalin a evitat iniţial propunerea lui Roosevelt de a-l primi la Moscova pe Mikołajczyk. Între timp, pe 21 iulie 1944 a fost înfiinţat „Comitetul Polonez pentru Eliberare Naţională” („Comitetul de la Lublin”), dominat de comunişti şi condus de Osóbka-Morawski, cu care sovieticii au ajuns la un acord cu privire la administrarea teritoriilor poloneze ocupate. Când Mikołajczyk s-a întâlnit cu Stalin pe 3 august – la două zile după începutul insurecţiei naţional-poloneze din Varşovia –, acesta îşi mărise pretenţiile: acum, în afară de recunoaşterea Liniei Curzon şi de debarcarea a diverşi membri ai guvernului din exil, Stalin insista asupra preluării în guvern a unor membri ai Comitetului de la Lublin. Într-o convorbire finală, Mikołajczyk a obţinut de la Stalin doar o asigurare vagă de susţinere a insurecţiei din Varşovia a polonezilor. Vizita lui Mikołajczyk nu dusese la nicio apropiere, dimpotrivă, prăpastia dintre polonezii din exil şi Moscova devenise şi mai adâncă.

Atunci când, în a doua jumătate a lunii august 1944, fronturile germane au fost sparte peste tot, a trecut din nou în prim-plan problema tratamentelor care urmau să fie aplicate Germaniei, la a cărei rezolvare „Comisia Consultativă Europeană”, care lucra de la mijlocul lui ianuarie 1944, avansa foarte încet. De aceea Roosevelt şi Churchill s-au întâlnit între 11 şi 19 septembrie 1944 pentru a doua conferinţă de la Québec („Octagon”). Parisul şi Bruxelles-ul fuseseră eliberate, se ajunsese la graniţa germană în Est; sovieticii staţionau pe Vistula, Bucureştiul fusese cucerit şi germanii pregăteau evacuarea Balcanilor. Gândurile aliaţilor se îndreptau deja spre estul Asiei, unde se miza pe un sfârşit al războiului nu mai devreme de 18 luni după victoria asupra Germaniei. Propunerea lui Churchill ca, înainte de

mutarea lor în estul Asiei, forţele militare şi vasele de debarcare să fie angajate în acţiuni în spaţiul Adriaticii s-a lovit de refuzul americanilor.

În privinţa Germaniei, cele două puteri au căzut de acord la Québec cu privire la viitoarele lor zone de ocupaţie. Englezii propuseseră deja din ianuarie 1944 în „Comisia Consultativă Europeană”, pe lângă ocuparea în comun a Berlinului, trei zone aproape la fel de mari: cea sovietică în est, cea britanică în nord-vest şi cea americană în sud-vestul Germaniei. Sovieticii aprobaseră în februarie în general, cu unele mici abateri, linia propusă între zona vestică şi cea estică. La atribuirea zonelor către cele două puteri occidentale, britanicii porniseră de la ideea că dezarmarea flotei germane şi a porturilor militare ar fi mai bine protejată în mâinile lor, în timp ce la retragerea, intenţionată pentru viitorul apropiat, a trupelor americane din Europa, zona de sud-vest ar putea fi preluată eventual de francezi. Însă, deja în timpul celei de-a doua conferinţe de la Cairo, americanii s-au împotrivit preluării zonei de sud-vest, deoarece ar fi depins de liniile de reaprovizionare prin Franţa, care, în opinia lor, era ameninţată de un război civil. În plus, se temeau că în acel caz vor fi nevoiţi să preia responsabilitatea politică în Franţa, Italia şi în Balcani. Acum, după ce în Franţa se consolidase autoritatea lui de Gaulle şi responsabilitatea pentru Europa de Sud-Est părea să le revină oricum sovieticilor, aceste dubii politice au fost eliminate. La Québec, americanii s-au declarat de acord cu preluarea zonei de la est de Rin şi la sud de linia Koblenz – graniţa nordică Hessen-Nassau, atunci când englezii le-au garantat accesul liber în porturile Bremen şi Bremerhaven.

Pe lângă stabilirea unui acord în privinţa viitorului tratament aplicat Germaniei, lui Churchill îi stătea pe suflet îndeosebi problema primirii în continuare a ajutorului american, şi după terminarea războiului, pentru a trece afectata economie engleză pe producţia de pace. De aceea, Roosevelt l-a chemat la Québec pe ministrul său de Finanţe, Henry Morgenthau jr. Alături de ministrul de Externe Hull şi miniştrii de Război Stimson şi Harry Hopkins, Morgenthau era membru al comitetului guvernamental care coordona propunerile ministerelor individuale în privinţa planurilor pentru Germania şi elabora recomandările adecvate pentru preşedinte. La orice recomandare de măsuri de demilitarizare şi siguranţă, propunerile lui Hull şi Stimson duceau la o politică moderată faţă de Germania, care să permită o revenire economică a ţării învinse, şi respingeau o împărţire forţată a Reich-ului – în măsura în

care ea nu ar fi fost făcută de grupările separatiste din Germania însăşi. În schimb, Morgenthau nu vedea garanţia împotriva unei noi agresiuni decât în împărţirea statală şi în distrugerea totală a capacităţii industriale a Germaniei: zona Ruhr urma să fie internaţionalizată, toate uzinele industriale demontate şi împărţite ca reparaţii între Naţiunile Unite, minele urmau să fie închise, astfel Germania să fie transformată într-o ţară agrară şi să fie pusă sub control economic pentru 20 de ani. După cedarea Prusiei Orientale, a Sileziei de Sud, a Saarlandului, a teritoriului dintre Meuse şi Rin şi înfiinţarea unei zone internaţionale care să cuprindă Renania, Westfalia, coasta Mării Nordului şi canalul Kiel, restul Germaniei urma să fie împărţit în două state descentralizate, şi Austriei să i se redea independenţa. Acest aşa-numit „plan Morgenthau" s-a lovit de puternicul refuz al lui Stimson, care a argumentat că distrugerea industriei germane ar avea urmări catastrofale pentru hrănirea populaţiei germane şi pentru întreaga economie europeană. În schimb, pentru Roosevelt, această propunere părea să rezolve simultan mai multe dintre problemele existente: problema reparaţiei faţă de Uniunea Sovietică, retragerea în curând a trupelor americane din Europa după totala neutralizare a Germaniei şi susţinerea economiei engleze greu încercate, care ar fi putut prelua teritoriile germane de export de până atunci.

Când, după sosirea la Québec, ministrul de Finanţe Morgenthau şi-a prezentat planul pentru Germania, acesta a fost respins imediat de Churchill. Însă Morgenthau a argumentat că necesară creştere a exporturilor engleze în perioada postbelică, singurele care ar putea compensa pierderile proprietăţilor externe engleze, ar fi uşurată considerabil prin preluarea pieţelor industriei fierului şi oţelului, care fuseseră aprovizionate până atunci din regiunile Ruhr şi Saar. Churchill a trebuit să ia în considerare aceste argumente ale lui Morgenthau („de la care a trebuit să cerem atât de mult", după cum scria Churchill însuşi). În plus, Morgenthau le oferea englezilor pentru perioada postbelică livrări lend-lease în Europa în valoare de 3,5 miliarde de dolari şi un credit de alte 3 miliarde de dolari pentru revenirea economiei engleze, fără să lege acest lucru de niciun fel de condiţii speciale, în timp ce ministrul de Externe Hull, dominat de ideea unui comerţ mondial liber, făcuse până atunci ca orice acordare de credite să depindă de reducerea treptată a taxelor vamale preferenţiale ale Empire. În aceste condiţii, Churchill a fost dispus ca împreună cu Roosevelt să parafeze pe 15 septembrie

1944 un memorandum, care însă nu conţinea o serie dintre propunerile lui Morgenthau şi, în linii generale, era formulat considerabil mai prevăzător. În acesta se stipula că doar „industriile metalurgică, chimică şi electrică” din teritoriile Ruhr şi Saar urmau să fie demontate şi scoase din funcţiune. Însă mai departe se spunea univoc că acest program ar „avea în vedere o transformare a Germaniei într-o ţară care să aibă în principal un caracter agricol şi rural”**.2**6 Atunci când Eden a văzul a două zi memorandumul, l-a respins foarte hotărât. Şi Hull, şi Stimson au protestat împotriva acestei decizii, imediat după întoarcerea lui Roosevelt de la Québec. Stimson a denumit punerea în practică a programului Morgenthau „o infracţiune împotriva civilizaţiei” şi admiterea falimentului unei politici rezonabile pentru evitarea unor războaie viitoare. Atunci când pe 21 septembrie, printr-o lipsă de discreţie din interiorul ministerului de Finanţe opinia publică a aflat de primul raport asupra planului Morgenthau, reacţia presei a fost predominant negativă. O astfel de reacţie – cu şase săptămâni înainte de alegerile prezidenţiale – nu a rămas fără efecte pentru Roosevelt. Încă din 27 septembrie, preşedintele s-a distanţat de Stimson în privinţa planului Morgenthau. El le-a comunicat lui Churchill şi lui Stalin ca în cadrul planificatei întâlniri de la Moscova între cei doi oameni de stat să nu se adopte nicio decizie cu privire la Germania până când nu se vor întâlni din nou toţi trei. Într-un discurs electoral din 21 octombrie, el a încercat să înlăture impresia că Germania „urma să fie subjugată”. În concluzie, memorandumul de la Québec nu a fost prezentat pentru consultări nici cabinetului englez şi nici Senatului american şi a dispărut la fel de neoficial cum fusese creat.

Popularizarea radicalului plan Morgenthau a însemnat apă la moară pentru Goebbels: de atunci încolo, pentru propaganda naţional-socialisă, capitularea însemna realizarea „planului evreiesc de crimă” a lui Morgenthau. Şi, din alte puncte de vedere, evenimentele legate de planul lui Morgenthau au avut efecte negative: de atunci încolo, Roosevelt s-a ferit să facă orice fel de planuri detaliate pentru Germania, înainte ca ţara să fie ocupată şi să fie cunoscute condiţiile concrete existente. Urmarea dezastruoasă a fost că, înainte de terminarea războiului, cele trei puteri nu au reuşit să ajungă la un acord asupra unei politici comune de ocupaţie, prin care şi-ar fi putut asigura probabil o oarecare cooperare sovietică. La Conferinţa de la Potsdam avea să fie deja prea târziu pentru acest lucru.

Însă Churchill nu avea linişte în privinţa limitării viitoarei influenţe sovietice în Europa de Est. Înţelegerea stabilită pentru trei ani, cu privire la zonele reciproce de operaţiuni în Balcani, se scurseseră. Între timp, sovieticii ocupaseră România şi Bulgaria şi intraseră în Ungaria. La sfârşitul lui septembrie, Tito plecase din cartierul general, păzit de englezi, pe Insula Vis şi încheiase la Moscova un acord cu privire la intrarea Armatei Roşii în nordul Iugoslaviei. În Grecia exista pericolul ca trupele de partizani comunişti, majoritare după retragerea germanilor, să opună rezistenţă debarcării englezilor, începută pe 4 octombrie cu contingente slabe de trupe, precum şi întoarcerii din exil a guvernului lui Papandreu. De aceea, Churchill s-a decis să zboare împreună cu Eden în capitala sovietică pentru a discuta problemele care deveneau tot mai presante. În cadrul primei întâlniri din 8 octombrie, Churchill şi Stalin au căzut de acord ca influenţa sovieticilor în România să fie de 90 de procente şi în Bulgaria de 75 de procente, pe când a englezilor în Grecia să fie de 90 de procente, în timp ce influenţa amândurora în Iugoslavia şi Ungaria să fie de 50 de procente fiecare. Această înţelegere neobişnuită a fost, în calitate de „linie directoare temporară pentru perioada de război care urma” 27, de o valoare care nu trebuie subestimată. Churchill a obţinut, de asemenea, ca, în prevederile armistiţiului cu Bulgaria, să fie inclusă şi retragerea trupelor bulgare de ocupaţie din teritoriile anexate în timpul războiului, Tracia şi Macedonia. Roosevelt, care fusese informat despre discuţiile anglo-sovietice de către ambasadorul american la Moscova, Averell Harriman, era dispus să le tolereze deoarece intenţiona să nu se implice, în afară de problemele referitoare la Germania. În privinţa Balcanilor, Churchill putea să fie în mod categoric mulţumit de rezultatele acestei a doua conferinţe de la Moscova (9 până în 20 octombrie 1944): coastele Mării Adriatice şi ale Mării Egee păreau asigurate împotriva influenţei sovietice şi astfel tradiţionala linie a vieţii a Imperiului britanic din Marea Mediterană protejată printr-un viitor echilibru al puterilor. În schimb, nu a reuşit să obţină la Moscova niciun progres în încercarea de a restaura Polonia ca stat independent de Uniunea Sovietică sau ca măcar să împartă influenţa cu sovieticii printr-o fuziune între guvernul din exil şi Comitetul de la Lublin. La decizia comună a celor doi parteneri ai conferinţei, Churchill l-a invitat la Moscova pe premierul polonez. Discuţiile celor doi oameni de stat, englez şi sovietic, cu Mikołajczyk, din 13 octombrie, s-au încheiat fără niciun rezultat:

Mikołajczyk a respins şi o recunoaştere de facto a Liniei Curzon – chiar şi sub rezerva că aceasta urma să fie verificată încă o dată în cadrul unei viitoare conferinţe de pace – şi dorea să le ofere comuniştilor maximum o cincime din locurile din cabinet. Discuţiile purtate de Churchill şi Eden cu reprezentanţi ai Comitetului de la Lublin au rămas, de asemenea, fără niciun fel de rezultat, deoarece aceştia ofereau la rândul lor doar un sfert din locurile din guvern polonezilor din exil. În final, Mikołajczyk a făcut o concesie deloc neglijabilă: dacă Liovul şi zonele petrolifere de la Drogobyć rămân la polonezi, era dispus să încerce să obţină acordul celorlalţi membri ai guvernului său din Londra pentru Linia Curzon. Acest compromis a fost respins categoric de către Stalin.

În privinţa Germaniei, Stalin a propus separarea teritoriilor Ruhr şi Saar de Germania şi punerea lor sub control internaţional. Renania urma să fie separată de Prusia şi să devină un stat independent, landurile din sud să formeze un stat distinct împreună cu Austria. Principalii criminali de război urmau să fie condamnaţi nu sumar, ci în cadrul unui procedeu judiciar temeinic. El a recomandat o centură de state independente, cu atitudine prorusă, formată din Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria, şi a propus în plus o amendare a statutului de la Montreux privind strâmtorile marine. Însă în toate aceste probleme nu se putea lua nicio decizie în lipsa lui Roosevelt.

La Moscova s-a discutat şi despre viitoarea participare sovietică la războiul împotriva Japoniei. Sovieticii s-au declarat dispuşi să amenajeze în vestul Siberiei aeroporturi pentru forţele aeriene americane şi pentru forţele aeriene strategice sovietice care urmau să fie alcătuite pe viitor. Însă, deoarece calea ferată transsiberiană nu dispunea de o capacitate suficientă, s-a insistat asupra faptului că necesarul pentru aeroporturi trebuia adus pe cale navală, prin Pacific. Imediat ce, prin livrări americane suplimentare în Siberia de Est, ar exista o rezervă de carburanţi şi materiale suficientă pentru mai multe luni şi ar fi lămurite „precondiţiile politice” pentru intrarea în război a sovieticilor – adică revendicările teritoriale sovietice – în circa trei luni de la terminarea războiului european, 60 de divizii sovietice ar putea începe atacul asupra poziţiilor continentale japoneze. Însă, în perioada următoare, construirea unor forţe aeriene americane în Siberia avea să fie amânată considerabil din cauza iernii şi a obişnuitei tactici sovietice de tergiversare.

În timp ce Churchill realizase la Moscova o delimitare a sferelor de interese din Balcani, la numai câteva săptămâni aveau să se creeze noi

frecuşuri politice între englezi şi americani. La Roma, Churchill a protestat împotriva preluării purtătorului de cuvânt al partidelor de stânga, contele Sforza, în noul guvern italian format pe 26 noiembrie, deoarece Sforza îşi încălcase promisiunea făcută premierului britanic de a sprijini Casa Savoya. La Bruxelles, trupele engleze de ocupaţie au împiedicat desfăşurarea unei planificate demonstraţii de masă a grupurilor de rezistenţă împotriva guvernului Pierlot, la a cărei organizare comuniştii deţinuseră rolul principal. Şi în final în Grecia s-a ajuns pe 6 decembrie în Atena la lupte între trupele engleze şi partizanii comunişti ELAS. Faptul că britanicii şi-au angajat forţele militare împotriva forţelor liberale şi a celor radicale, care luptaseră cu vitejie împotriva nemţilor, şi astfel s-au amestecat în treburile interne ale altor ţări în favoarea elementelor conservatoare, a creat obiecţii violente în presa occidentală, în timp ce Stalin a respectat strict înţelegerea de la Moscova şi nu a permis apariţia nici unui rând de critici în ziarele sovietice. Roosevelt a văzut în aceste acţiuni britanice o expresie a politicii imperialiste, precum şi o îngrădire a voinţei liber exprimate din ţările afectate şi s-a distanţat de aceste acţiuni. Churchill s-a simţit lezat şi a replicat că dimpotrivă în Belgia şi Grecia militarii britanici au apărat democraţia în faţa tentativei de lovitură de stat a forţelor comuniste înarmate. În orice caz, cel puţin în problema Greciei, Churchill nu se bucura de susţinerea unanimă a naţiunii engleze. Totuşi, având în vedere evenimentele ulterioare din Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia, se poate constata că acţiunile lui ferme din 1944 au salvat Grecia de la un destin similar.

În timp ce în Italia Bonomi forma pe 10 decembrie un nou cabinet fără contele Sforza şi apele se linişteau din nou şi în Belgia, în Grecia englezii au fost nevoiţi să aducă întăriri din teatrul de luptă italian până să se reuşească o curăţare a Atenei şi Pireului de partizanii ELAS. În ziua de Crăciun 1944, Churchill a zburat împreună cu Eden în capitala greacă, pentru a participa pe 26 decembrie la o conferinţă cu politicienii greci, inclusiv cu partizanii comunişti. În problema controversată a monarhiei s-a ajuns la un compromis: arhiepiscopul Damaskinos urma să ne numit temporar regent. La presiunea englezilor, regele grec şi-a dat consimţământul într-o proclamaţie la Londra pentru această reglementare şi pentru un viitor referendum cu privire la revenirea lui în ţară. Pe 3 ianuarie 1945, postul de prim-ministru a fost preluat de generalul Plastiras, un republican convins, însă, abia după ce partizanii

comunişti, care nu au fost susţinuţi de Moscova, au fost goniţi din Atena de către trupele britanice întărite, pe 11 ianuarie aceştia au fost de acord cu un armistiţiu. Pe 12 februarie s-a putut ajunge în sfârşit la o pace în războiul civil grecesc, în care ELAS a fost de acord cu dizolvarea şi dezarmarea formaţiunilor lor, în schimbul garantării unei amnistii pentru membrii săi.

Atitudinea lui Stalin pe perioada intervenţiei engleze în Grecia l-a determinat pe Churchill ca de atunci încolo să exercite presiuni şi mai mari asupra polonezilor din exil pentru a-i convinge să cedeze în faţa sovieticilor. Însă, cu excepţia Partidului Ţărănesc al lui Mikołajczyk, toate partidele politice din guvernul din exil au respins şi în continuare recunoaşterea Liniei Curzon ca graniţă de est a Poloniei. Deoarece Mikołajczyk s-a izolat tot mai mult în cadrul guvernului din exil din cauza dorinţei lui de a ceda în problema graniţei, pe 24 noiembrie 1944 el a hotărât să demisioneze. Succesorul lui, social-democratul Arciszewski, a format un nou cabinet în exil, fără participarea Partidului Ţărănesc. De atunci încolo, Stalin a considerat că nu mai era nevoie să ţină seama în niciun fel de polonezii din exil: pe 31 decembrie 1944, Comitetul de la Lublin s-a declarat guvern provizoriu al Poloniei şi pe 5 ianuarie a fost recunoscut oficial de către sovietici. În timp ce guvernul provizoriu intra pe 17 ianuarie în capitala poloneză, după evacuarea germanilor din Varşovia, englezii şi americanii refuzau în continuare recunoaşterea lui: şi problema poloneză îşi aştepta o rezolvare la întâlnirea trilaterală de la Ialta.

O altă problemă care trebuia rezolvată la apropiata conferinţă a „celor trei mari” o constituia participarea Franţei în reglementarea problemei Germaniei. Pe 23 octombrie 1944, guvernul francez provizoriu al lui de Gaulle fusese recunoscut formal de cele trei puteri.

La Dumbarton Oaks, Franţei îi fusese acordat un loc permanent în viitorul Consiliu de securitate al UN, în calitate de a cincea mare putere, şi din noiembrie 1944 în „Comisia Consultativă Europeană” exista un reprezentant francez. De Gaulle se străduia să avanseze definitiv de la statutul de tutelă aliată la cel de aliat cu valoare deplină, care să deţină drepturi egale de decizie în toate problemele. El era hotărât să joace pe cartea rusească pentru atingerea acestui obiectiv: în decembrie 1944, a efectuat o vizită oficială la Moscova, unde a fost primit de Stalin cu toate onorurile cuvenite unui şef de stat – un fapt care a consolidat totodată poziţia politică internă a lui de Gaulle

în faţa comuniştilor francezi. La Moscova el a dat glas, printre altele, şi cerinţelor franceze pentru perioada postbelică: alocarea unei zone proprii de ocupaţie franceză în Germania şi deplasarea graniţelor Franţei până la Rin. Pentru că această din urmă problemă s-a ciocnit de intenţiile lui Stalin cu privire la o provincie separată a Rinului, sub control internaţional, dictatorul sovietic a evitat să acorde vreun fel de asigurări concrete. La fel de ezitant s-a arătat şi de Gaulle în privinţa recunoaşterii guvernului provizoriu polonez. Rezultatul decisiv al vizitei a rămas încheierea Pactului sovieto-francez de alianţă şi asistenţă mutuală din 10 decembrie 1944, prin care ambii parteneri se angajau să se susţină reciproc prin toate mijloacele într-un eventual viitor război cu Germania împotriva unuia dintre parteneri. Astfel se părea că, după încercarea eşuată de la mijlocul anilor '30, cele două puteri din Europa îşi reluau poziţiile tradiţionale pe care le ocupaseră timp de câteva decenii, până la revoluţia bolşevică din Rusia. Churchill ar fi preferat ca, în locul acestui tratat bilateral, să vadă un pact tripartit anglo-franco-sovietic – acea „mare alianţă” pe care o susţinuse încă dinainte de război, pentru a împiedica izbucnirea acestuia. Însă, din motive de politică internă, de Gaulle a preferat încheierea unui tratat bilateral. Şi Roosevelt a salutat acordul bilateral, deoarece considera că un pact tripartit ar fi reprezentat o posibilă concurenţă în cadrul viitoarei organizaţii mondiale de securitate. De Gaulle câştigase neîndoielnic în prestigiu prin vizita sa la Moscova. Cu atât mai mult s-a simţit dat la o parte, şi onoarea Franţei lezată, atunci când nu a fost invitat la Conferinţa de la Ialta. Însă Roosevelt se temea că o participare a lui de Gaulle ar îngreuna suplimentar negocierile. De aceea, la Ialta urma ca problemele ordinii europene postbelice, precum şi ocuparea şi controlul Germaniei să fie tratate încă fără reprezentanţi ai Franţei.

Capitolul 11

Invazia în sfera de hegemonie japoneză 1942 – 1945: „săriturile americane pe insule” în Pacific şi campania din Burma

Prin expansiunea sa militară, Japonia adusese în stăpânirea sa o serie de

popoare de diferite rase şi religii, precum şi cu stadii diferite de dezvoltare politică şi economică, pentru care intenţiona să creeze o „nouă ordine”. Ca obiectiv final, japonezii propagau „marea sferă de prosperitate est-asiatică”, sferă care urma să ofere popoarelor din Asia de Est pace, stabilitate şi protecţie împotriva „exploatării anglo-americane” şi pentru a cărei înfiinţare Japonia cerea recunoaşterea de către aceste popoare a conducerii sale politice, morale, culturale şi economice. Conform afirmaţiilor japoneze, politica din acest spaţiu urma să se bazeze pe principiile de dreptate şi respect reciproc şi, spre deosebire de colonialismul occidental, urma să garanteze fiecărei rase dezvoltarea proprie şi locul care i se cuvenea.

Însă, dincolo de idealurile pe care le răspândea, realitatea din teritoriile ocupate arăta cu totul altfel. Armata japoneză, care credea în misiunea Japoniei de a stăpâni Asia în folosul propriu şi, în consecinţă, nu dorea sub nicio formă să recunoască alţi asiatici ca egali în drepturi, trata populaţia din teritoriile ocupate deosebit de brutal, ca urmare a sentimentului de proprie superioritate, şi distrugea astfel teza de solidaritate panasiatică, anunţată de guvernul de la Tokio. Spre dezaprobarea populaţiei autohtone, prin preluarea proprietăţilor aliate de către firme japoneze, japonezii îşi asigurau din start poziţia dominantă în lumea financiară, în comerţul peste ocean, în minerit şi producţie. În calitate de simple producătoare de materii prime, ţările ocupate erau destinate importului de produse industriale şi de consum (textile), parţial şi de alimente. Industria japoneză, care deja era implicată total în producţia de război, le putea furniza aceste bunuri doar într-un volum extrem de redus. De aceea, penuria generalizată de mărfuri a dus la inflaţie, amplificată şi de faptul că armata japoneză de ocupaţie a dispus tipărirea de bancnote pentru necesarul propriu. Prin pierderile mari de nave şi prin obstrucţionarea transporturilor navale, din 1943 au început să intervină greutăţi tot mai mari şi în exportul materiilor prime din aceste ţări, atât de imperios necesare japonezilor. Deoarece armatele de ocupaţie se hrăneau din ţările respective, în teritoriile cu densitate mare a populaţiei, ca Java şi Singapore, şi chiar într-o ţară ca Thailanda, care era în mod normal exportatoare de orez, au apărut fenomene de penurie şi, în oraşe, chiar foamete (de exemplu Bangkok).

Un alt motiv de nemulţumire era recrutarea silită de forţă de muncă autohtonă pentru construirea obiectivelor militare necesare. Numai la construirea căii ferate în lungime de 415 km prin jungla Burmei şi Thailandei,

între noiembrie 1942 şi octombrie 1943 – linie care urma să facă legătura între sudul Burmei şi linia Bangkok-Singapore, degrevând astfel linia de reaprovizionare pe mare către Rangun, ameninţată permanent – au murit din cauza epidemiilor şi a epuizării, pe lângă 12.000 de prizonieri de război aliaţi, peste 250.000 de muncitori asiatici. Chiar dacă greutăţile economice şi duritățile din teritoriile ocupate au fost condiţionate în marea lor majoritate de cerinţele de război, ele au dus cu toate acestea la dușmănie şi ură împotriva japonezilor şi la amplificarea acţiunilor de rezistenţă, combătute cu cele mai brutale mijloace de temutul Departament politic al jandarmeriei, „Kempeitai” – poliţia militară japoneză – ca „trădare la adresa Asiei”.

Planul japonez pentru structura politică a „marii sfere de prosperitate est-asiatice” prevedea o dependenţă gradual diferită a teritoriilor aparţinătoare faţă de puterea japoneză de conducere. Teritoriile cu o importanţă strategică excepţională – Hong Kong, Singapore, Borneo, Noua Guinee şi partea olandeză a Timorului – urmau să fie. anexate. Un alt grup de ţări, căruia îi aparţineau cei mai importanţi furnizori de materii prime, statele malayisiene, Sumatra, Java, Madura şi posibil Insula Sulawesi, urmau să primească în timp o autonomie limitată sub protectorat japonez. Vârful acestei ierarhii îl constituiau statele-satelit „independente” Manciukuo, China Nanjing, Filipine, Thailanda, Burma şi Indochina – iniţial sub suveranitate nominală franceză; ele urmau să rămână legate din punct de vedere militar şi economic de Japonia prin tratate de alianţă şi să ofere Japoniei baze militare şi privilegii economice. Odată cu înrăutăţirea tot mai accentuată a situaţiei de război, japonezii s-au văzut obligaţi să facă concesii politice popoarelor din estul Asiei, pentru a le ţine în frâu. Pe 1 august 1943, Burma şi-a obţinut independenţa sub şeful de stat Ba Maw şi administraţia militară a fost anulată formal. Tara a intrat totodată în război împotriva puterilor anglo-saxone şi a încheiat o alianţă cu Japonia, în care se obliga, de asemenea, şi la o colaborare în vederea construirii „marii sfere de prosperitate est-asiatice”. Pentru a ridica prestigiul noului guvern, pe 25 septembrie, Burmei i s-au adjudecat toate statele Thai şi statul Kayin/Karen. Însă acest cadou nu a reuşit să liniştească ostilitatea populaţiei împotriva japonezilor şi să împiedice acţiunile de rezistentă. Pe 14 octombrie 1943, a urmat declaraţia de independenţă a Republicii Filipineze, sub conducerea preşedintelui José Laurel. Şi aici, o alianţă cu Japonia prevedea colaborarea pe perioada războiului şi pentru cea

postbelică. Însă Laurel a reuşit să evite iniţial intrarea în război împotriva puterilor anglo-saxone, până în momentul când atacurile aeriene americane asupra insulei au făcut inevitabilă, pe 23 septembrie 1944, îndeplinirea cerinţei japoneze pentru o declaraţie de război. Însă de la bun început, pentru clasele sociale educate ale filipinezilor, a căror cultură şi civilizaţie erau mai degrabă europene şi americane decât asiatice, sloganul „Asia asiaticilor" şi campania împotriva colonialismului alb au avut o putere de atracţie scăzută: filipinezii se aflau deja de ani buni pe calea independenţei, pe care Roosevelt le-o promisese până în 1946. De aceea, guvernul Laurel sprijinea în secret grupările de gherilă care stăpâneau teritorii întinse în interiorul ţării şi care, începând cu primăvara lui 1943, aveau legături de informaţii cu forţele militare ale lui MacArthur. Thailanda (Siam), care sub dictatura mareşalului Luang Pibul Songgram purta război deja din ianuarie 1942 de partea japonezilor, ocupând astfel o poziţie privilegiată în rândul aliaţilor Japoniei, a primit de asemenea un cadou teritorial pe 20 august 1943 sub forma a doua state Thai şi a celor patru state din nordul Peninsulei Malacca, Perlis, Kadah, Kalantan şi Trengganu. Astfel însă poziţia lui Luang Pibul a fost consolidată, însă doar temporar. Imediat după căderea guvernului japonez al lui Tojo, în iulie 1944, din motive de politică internă Pibul a fost şi el nevoit să facă loc în Thailanda unui guvern condus de maiorul Kuang Aphaiwongse, care însă a menţinut doar către exterior cursul de până atunci: noul guvern i-a asigurat în secret pe aliaţi de retrocedarea teritoriilor anexate şi a pregătit o schimbare de fronturi pentru cazul unei debarcări aliate.

Japonezii au fost nevoiţi iniţial să se poarte cu băgare de seamă în faţa dominaţiei coloniale franceze din Indochina, deoarece erau interesaţi în menţinerea ordinii interne în statul care se afla în spatele frontului lor din Burma, însă nu se puteau dispensa de suficient personal instruit pentru a lua în propriile mâini administrarea ţării şi nici nu aveau încredere în capacitatea reprezentanţilor autohtoni ai regiunilor Annam şi Cambodgia de a construi o administraţie proprie eficientă. Este adevărat că japonezii impuseseră guvernului de la Vichy o staţionare a trupelor japoneze în ţară, în schimb recunoscuseră suveranitatea franceză şi responsabilităţile administratei franceze în pofida faptului că se erijau în pionieri ai luptei împotriva „imperialismului şi colonialismului occidental". Pe 9 decembrie 1941, guvernatorul general, amiralul Decoux, a fost obligat să se angajeze într-o

colaborare cu japonezii pentru „apărarea în comun a Indochinei”. Pentru a evita orice acţiune care ar fi putut să declanşeze prăbuşirea guvernării franceze şi instalarea de către japonezi a unui guvern-marionetă autohton, Decoux era nevoit să încerce să împiedice atât mişcarea francezilor liberi a lui de Gaulle în rândul forţelor sale militare, cât şi grupările naţionale autohtone – îndeosebi mişcarea comunistă Vietminh, condusă de Ho şi Min – care aspirau la independenţa Indochinei. Decoux a reuşit să menţină statutul Indochinei neschimbat până în momentul când japonezii au început să se teamă de o debarcare americană, după pierderea Filipinelor. Atunci când Decoux a refuzat pe 9 martie 1945 cerea ultimativă a japonezilor de a subordona administraţia franceză şi forţele armate autorităţilor militare japoneze, el a fost arestat, trupele sale dezarmate şi în perioada următoare au fost declarate ca „independente” imperiul Annam, condus de Bao Dai şi regatele Cambodgia şi Laos, în timp ce trupele de gherilă ale lui Ho şi Min au luat în stăpânire în scurtă vreme zona de câmpie.

Şi faţă de China lui Wang Jingwei, guvernul japonez a fost obligat a face concesii politice pentru ca teza lor că Japonia luptă şi pentru eliberarea Chinei să devină credibilă. Pentru prevederile tratatului din 30 noiembrie 1940, care permitea japonezilor ocuparea militară a nordului Chinei, precum şi hegemonia militară şi politică în întreaga Chină şi pe timp de pace, această afirmaţie reprezenta o contradicţie. Străduania de a oferi Chinei, măcar în exterior, statutul unui partener aliat şi egal în drepturi, constituia conţinutul „noii politici în privinţa Chinei” susţinută de Mamoru Shigemitsu, care a devenit pe 20 aprilie 1943 ministru de Externe. Numirea ambasadorului de la Londra dinaintea începerii războiului a fost primul succes al "Jushin” – Consiliul foştilor premieri japonezi – care, spre deosebire de concepţia reprezentanţilor militari, considera războiul deja pierdut, şi care susţinea, în acord cu împăratul, încheierea cât mai rapidă a unei păci. Concesiile faţă de China au devenit şi mai presante atunci când pe 11 ianuarie 1943, Statele Unite şi Anglia au renunţat printr-un tratat cu Chiang Kai-Shek la toate drepturile extrateritoriale din China. De aceea, ca un contraserviciu pentru intrarea oficială în război a Chinei Nanjing de partea Japoniei pe 9 ianuarie 1943, guvernului Wang Jingwei i-au fost cedate pe 30 martie fără despăgubiri concesiunile japoneze din Hankou, Tientsin, Shasi, Suzhou, Hangzhou şi Xiamen şi le-au fost predate drepturile poliţieneşti şi de administrare ale

acestor porturi de coastă şi fluviale. Cu trei zile înainte, îi fusese cedată deja aşezarea internaţională de pe Insula Kulangsu, pe 1 august a urmat aşezarea de la Shanghai. În final, pe 30 octombrie a fost încheiat un tratat de alianţă cu Wang Jingwei care anula în mod explicit prevederile tratatului din noiembrie 1940 şi prin care partenerii îşi promiteau relaţii prieteneşti permanente, respectarea reciprocă a suveranităţii şi integrităţii teritoriale, colaborarea în realizarea „marii sfere de prosperitate est-asiatice”, precum şi strânse relaţii economice bazate pe reciprocitate. Printr-un protocol special, japonezii se obligau explicit să îşi retragă trupele de pe teritoriul chinez după încheierea unei păci generale şi să renunţe la dreptul de staţionare a trupelor stipulat în protocolul Boxer. În timp ce prin „noua politică în privinţa Chinei”, prim-ministrul, generalul Tojo, dorea doar să ofere forţă propagandei panasiatice şi să consolideze disponibilitatea colaborării în vederea obţinerii victoriei, Shigemitsu dorea ca prin intermediul acestei politici să îi facă o ofertă indirectă lui Chiang Kai-Shek de a se desprinde de Occident şi de a intra în comunitatea est-asiatică în calitate de partener cu drepturi egale. La fel ca şi un acord între Germania şi Uniunea Sovietică, pentru a cărui realizare Shigemitsu se străduia zadarnic, urma ca şi o pace cu Chiang Kai-Shek să constituie doar o etapă preliminară pentru o înţelegere cu puterile occidentale: pentru că în fapt, prin promisiunea japonezilor de a se retrage din China după război, fusese înlăturat obstacolul principal care în 1941 împiedicase realizarea unei înţelegeri între guvernul american şi cel japonez. Însă Chiang Kai-Shek a ignorat deliberat acest semn deoarece, în cazul unei capitulări necondiţionate a Japoniei, putea să ia în calcul recâştigarea Manciuriei şi Taiwanului (Formosa) şi, după capitularea Japoniei, avea toate perspectivele pentru o ascensiune la statutul de putere conducătoare în Asia de Est. În condiţiile greutăţilor pe care le-a avut Chiang Kai-Shek în 1944 cu americanii din cauza comenzii militare şi a sprijinului acordat comuniştilor chinezi, precum şi din cauza oboselii generale de război care domnea în China în acel an, „noua politică pentru China” ar fi putut avea succes în măcinarea voinţei de rezistenţă din interiorul Kuomintangului, dacă Japonia nu s-ar fi confruntat în acelaşi timp cu lovituri considerabile pe celelalte fronturi. Însă la moartea lui Wang Jingwei, pe 10 noiembrie 1944, „noua politică pentru China” a japonezilor eşuase deja definitiv: succesorul său, Chen Gongbo nu avea nici pe departe prestigiul pe care îl avusese odinioară Wang Jingwei în cadrul

Kuomintangului. În plus, prin reducerea trupelor japoneze de ocupaţie din nordul Chinei şi angajarea lor în operaţiunile din regiunile sudice ale ţării, în nord şi extins tot mai mult dominaţia partizanilor comunişti chinezi, care luptau într-un front unitar dubios cu Chiang Kai-Shek.

Nici demonstraţiile eclatante, cum a fost „Conferinţa marilor naţiuni est-asiatice" din noiembrie 1943, în care reprezentanţii de frunte ai statelor „aliate" – Manciukuo, China Nanjing, Filipine, Thailanda şi Burma – şi-au recunoscut oficial adeziunea la obiectivele comune şi principiile „sferei de prosperitate", nu puteau păcăli cu privire la faptul că Japonia, în ciuda unor concesii, nu reuşea să-şi stabilizeze politic imperiul hegemonic în vederea luptei împotriva unui inamic extern. Nici de la concesiile tardive nu se putea aştepta vreun efect, ca de exemplu de la declaraţia oficială cu privire la o independenţă târzie a Indiilor Olandeze, emisă de guvernul japonez al lui Koiso pe 7 septembrie 1944. Militarii japonezi au reuşit să împiedice în cele din urmă o declaraţie similară în privinţa Malayei. În condiţiile eşecului unei soluţii politice, singurul garant pentru coeziunea imperiului hegemonic a rămas armata japoneză, care menţinea ocupate toate zonele sale şi era nevoită să le apere de asalturile tot mai numeroase din exterior.

Ca urmare a priorităţii pe care o avea teatrul european de război în planurile aliaţilor, ei nu au reuşit la început să devină ofensivi în Asia de Est decât într-o măsură limitată, pentru a înlătura cel puţin ameninţarea în continuare a liniei lor vitale către Australia. Pacificul, care în urma unei înţelegeri între şefii de Stat Major reuniţi a intrat în responsabilitatea strategică a americanilor, fusese împărţit pe 2 aprilie 1942 în două mari zone de comandă: zona Pacificului de sud-vest, condusă de generalul MacArthur, şi zona Oceanului Pacific, sub comanda amiralului Nimitz, cu cele trei zone subordonate Pacificul de Nord, Central şi de Sud. Directiva şefilor de Stat Major american pentru prima ofensivă în Pacific (operaţiunea „Watchtower") din 2 iulie 1942 prevedea ca întâi să fie cucerite Saint Croix şi Insulele Solomon, apoi ocuparea părţii estice a Noii Guinee (Papua) şi, ca obiectiv final pentru această fază, ocuparea Insulei Noua Britanie cu Rabaul, precum şi a Insulei Noua Irlandă. Două zile mai târziu, când recunoaşterea aeriană a comunicat că japonezii începuseră construirea unui aerodrom pe Guadalcanal, una dintre insulele sudice ale Arhipelagului Solomon, de unde puteau fi atacate bazele americane din Noile Hebride şi Noua Caledonie, această insulă

a fost aleasă ca prim obiectiv de atac, pe lângă Insula Tulagi. Însă japonezii au declanşat primii ofensiva: pe 21 iulie, au debarcat pe coasta de nord a Insulei Papua cu scopul de a ajunge la Port Moresby pe uscat, a cărui cucerire nu le reuşise în mai din cauza deznodământului bătăliei navale din Marea Coralilor. În timp ce MacArthur a respins acest atac japonez, pe 7 august 1942, sub protecţia unei formaţiuni navale cu 3 portavioane, 11.000 de infanterişti marini americani au debarcat pe Guadalcanal, au cucerit a doua zi aerodromul aflat încă în construcţie, însă nu au reuşit să respingă trupele japoneze de ocupaţie din partea vestică insulei: pentru Guadalcanal aveau să se poarte lupte crâncene timp de şase luni. Eforturile ambelor părţi de a aduce întăriri pe insulă şi de a tăia căile de reaprovizionare ale inamicului, din august până în decembrie 1942, au generat o serie de bătălii navale dure. Însă, din momentul când americanii au pus în funcţiune aerodromul de pe insulă (Henderson Field), japonezii nu au mai reuşit să efectueze decât noaptea transporturi rapide prin apele dintre cele două rânduri de Insule Solomon („The Slot”) către Guadalcanal – „expresul de Tokio”, după cum denumiseră americanii aceste transporturi nocturne regulate. Repetatele atacuri japoneze asupra Henderson Field au dat greş, cu pierderi sângeroase; soldaţii marinei americane s-au dovedit absolut egali japonezilor în luptele în junglă. Atunci când situaţia japonezilor a devenit critică în Papua şi au fost necesare ajutoare din Rabaul, aceştia au renunţat la luptă: în perioada dintre 1 şi 8 februarie 1943 au fost evacuate şi restul de forţe japoneze de ocupaţie de pe insulă. Luptele, care au durat jumătate de an, i-au costat pe japonezi 24.000 de oameni, aproape de zece ori mai mult decât pierderile americane. Şi în privinţa avioanelor au suferit pierderi mai mari decât americanii; în schimb, în privinţa pierderilor de nave de război se aflau în echilibru. Însă pentru japonezi a avut o mare însemnătate pierderea capacităţii de transport naval, care în această jumătate de an ajunsese la 640.000 de tone registru brut, adică o zecime din capacitatea flotei comerciale; 300.000 de tone registru brut fuseseră pierdute numai în luptele pentru Guadalcanal.

Încercarea japonezilor de a cuceri Port Moresby din Papua avea, să se încheie tot cu un eşec. După ce, până la sfârşitul lui septembrie 1942, japonezii avansaseră cu greu prin munţii Owen-Stanley, cu zonă de junglă, până aproape de Port Moresby, forţele lor epuizate au fost respinse din nou către bazele lor de pe coasta nordică de către australieni, care puteau fi

aprovizionaţi constant pe calea aerului. Deoarece în această perioadă toate ambarcaţiunile marine disponibile şi bărcile de debarcare erau necesare pentru acţiunea aliaţilor din Africa de Nord, lui MacArthur îi lipseau mijloacele necesare unor operaţiuni-amfibie. El şi-a exploatat însă superioritatea în privinţa forţelor aeriene, pentru a duce trupe aeropurtate pe coasta de nord a Insulei Papua, trupe care i-au atacat pe japonezi din spate şi i-au forţat la o retragere rapidă. În condiţiile superiorităţii aeriene a aliaţilor, japonezii nu au reuşit să îşi menţină nici bazele de coastă Gona, Buna şi Sanananda. Astfel că la începutul lui februarie 1943, japonezii fuseseră respinşi din partea de est a Insulei Noua Guinee până la Golful Huon şi din Guadalcanal.

Planurile şefilor de Stat Major pentru Pacific reuniţi, planuri care fuseseră aprobate de Roosevelt şi Churchill în ianuarie 1943 la Casablanca, prevedeau continuarea operaţiunii „Watchtower”, pentru cucerirea oraşului Rabaul şi pentru înlăturarea blocajului Arhipelagului Bismarck, apoi o acţiune în direcţia atolului Truk (Caroline) şi a Insulei Guam (Mariane), precum şi prin Noua Guinee până la Timor. În nord urmau să fie asigurate Insulele Aleutine. Între 12 şi 28 martie 1943, şefii americani ai Statului Major au ţinut o „Conferinţă militară a Pacificului” la Washington, la care cei doi comandanţi supremi, generalul MacArthur şi amiralul Nimitz, au fost reprezentaţi de înalţi ofiţeri ai Statului Major. Rezultatul conferinţei a constituit baza pentru „planul strategic de înfrângere a Japoniei” de mici târziu, care a fost aprobat de Roosevelt şi Churchill în mai 1943 la conferinţa „Trident” din Washington, dar care nu a fost realizat niciodată în forma respectivă: după spargerea blocajului Bismarck, MacArthur urma – cu acoperirea flancului nordic prin acţiunile flotei amiralului Nimitz în Insulele Gilbert, Marshall şi Caroline – să pătrundă cu forţe puternice în Marea Chinei de Sud, de-a lungul coastei de nord a Noii Guinee, prin Sulawesi şi Arhipelagul Sulu, în timp ce, după recucerirea Burmei, forţe navale britanice urmau să deschidă strâmtoarea Malacca şi să recucerească Singapore. Din China, era în plan deschiderea unei ofensive cu bombardiere împotriva Japoniei şi se urmărea cucerirea Hong Kongului, care urma să fie amenajat ca bază pentru asaltul final asupra Japoniei. Însă deja în timpul conferinţei „Quadrant” din Québec, în august 1943, englezii au comunicat că ei nu vor putea începe o campanie în Burma – dacă o vor putea începe – decât în 1944. Dincolo de acestea, la începutul verii

1944, japonezii au pornit să cucerească în sudul Chinei o serie de aeroporturi, care le serveau drept baze americanilor. Prin urmare, slăbiciunea şi lipsa de seriozitate a aliatului chinez, angajarea englezilor în Marea Mediterană şi dificultăţile de a opera în Marea Chinei de Sud, atâta vreme cât japonezii mai staţionau în Filipine, toate acestea au dus la o modificare a strategiei împotriva Japoniei. După înlăturarea barierei japoneze din Arhipelagul Bismarck, succesele tot mai numeroase ale grupurilor americane de pe portavioane şi tehnica perfecţionată a operaţiilor-amfibie urmau să permită două noi căi către Japonia: una în Pacificul Central prin Insulele Marshall, Mariane şi Iwo Jima, cealaltă din Pacificul de Sud-Vest prin Noua Guinee, Leyte, Luzon şi Okinawa. Pentru că niciuna dintre aceste căi nu atingea continentul est-asiatic, acest teatru de război avea să aibă o importanţă de rangul al doilea, iar Burma avea să rămână în mâinile japonezilor până aproape de sfârşitul războiului.

Conform directivelor din martie 1943 ale şefilor americani de Stat Major, MacArthur a pregătit un avans de-a lungul coastei de nord a Noii Guinee către vest şi comandantul suprem din Pacificul de Sud, viceamiralul Halsey, o pătrundere către lanţul Insulelor Solomon, pentru o apropiere de Rabaul din două părţi. Atunci când, în aşteptarea ofensivei lui MacArthur, japonezii au vrut să ducă întăriri din Rabaul către baza Lae din Golful Huon, flota lor de transport a fost distrusă complet între 2 şi 5 martie de către forţele aeriene aliate în Marea Bismarck: japonezii au reuşit să-şi pescuiască din mare abia jumătate din numărul de soldaţi. Pentru că ceilalţi (circa 3.000) care au rămas în apă au refuzat să fie luaţi la bord ca prizonieri de şalupele rapide americane, ei au devenit victime ale acelor violenţe şi cruzimi, care au marcat în mod deosebit războiul din Asia de Est: avioanele de vânătoare americane şi vedetele rapide au tras zile în şir în japonezii care înotau în mare, pentru ca aceştia să nu se salveze pe coaste şi să întărească astfel forţele de ocupaţie din Lae. Deoarece pentru japonezi moartea în slujba împăratului lor zeu însemna ceva de dorit, iar prizonieratul ceva înjositor, ei nu respectau aproape deloc convenţia de la Geneva: inamicii răniţi, care nu puteau fi folosiţi ca forţă de muncă, erau de cele mai multe ori împuşcaţi pe loc. Mentalitatea japoneză a permis şi utilizarea armelor sinucigaşe, ca piloţii „kamikaze” şi torpilele umane („kaiten” = întoarcere către cer).

Pe 30 iunie 1943, flota a 3-a a lui Halsey a debarcat forţe militare

amfibii pe Insula Noua Georgie din Arhipelagul Solomon, insule pentru care s-au purtat lupte timp de mai multe luni şi în iulie au avut loc două bătălii navale nocturne. Cucerirea de către americani pe 15 august a Insulei Vella Lavella, situată mai la nord-vest, a permis izolarea Insulei Noua Georgie şi a contribuit esenţial la cedarea insulei către japonezi în luna octombrie. Procedeul de a sări bazele japoneze mai puternice, de a se fixa în apropiere în spatele lor şi de a le tăia liniile de aprovizionare din baze aeriene create rapid („leapfrogging strategy”) a fost aplicat constant de americani începând cu vara lui 1943. Doar că iniţial era necesar ca aceste salturi să rămână în raza de acţiune a propriilor avioane de vânătoare legate de uscat, deoarece încă nu aveau la dispoziţie un număr suficient de mare de portavioane. La începutul lui septembrie, a deschis şi MacArthur ofensiva asupra Noii Guinee printr-o operaţiune de debarcare în Salamaua, în Golful Huon. După ce japonezii au adus la Salamaua forţe de întărire din baza Lae, aflată mai departe spre vest, MacArthur a debarcat în mod surprinzător forţe australiene la Lae. Astfel a fost întreruptă linia de aprovizionare japoneză către Salamaua; baza a fost cucerită pe 11 septembrie, cinci zile mai târziu şi Lae. Pe 22 septembrie, MacArthur a trimis un grup-amfibiu la nord de Finschhafen în Peninsula Huon, care a reuşit să ocupe baza pe 2 octombrie. Acum Golful Huon era în mâinile americanilor. O vreme au fost amânate alte operaţiuni în Noua Guinee, până la terminarea noilor aerodromuri necesare.

Pe 1 noiembrie 1943, Halsey a reuşit debarcarea în Golful împărăteasa Augusta, pe coasta de vest a celei mai mari insule din Solomon, Bougainville, aflată în partea de nord a arhipelagului. În noaptea care a urmat, crucişătoarele şi cuirasatele japoneze staţionate în Rabaul au încercat în zadar să disperseze forţele de debarcare americane din Golful Augusta. Pentru a împiedica o repetare a atacului japonez, Halsey a dispus efectuarea de atacuri aeriene asupra Rabaulului, cu un grup de portavioane care îi fusese pus la dispoziţie de flota a 5-a din Pacificul Central. Opt crucişătoare inamice şi două cuirasate au fost avariate atât de grav, încât a fost necesar să fie retrase pentru reparaţii la Truk, şi unele în Japonia. În apărare şi în timpul unor contraatacuri nereuşite, japonezii au suferit pierderi mari de forţe aeriene, care au împiedicat multă vreme acţiunile flotei japoneze din lipsa susţinerii aeriene şi care au permis americanilor să îşi exercite supremaţia navală în acest spaţiu.

Odată cu aşezarea americanilor la Bougainville s-a decis şi lupta pentru Insulele Solomon şi Rabaul intrate în raza de acţiune a avioanelor aliate de uscat, care au început să bombardeze baza. Însă nu de aici urma să aibă loc eliminarea Rabaulului, ci din Noua Guinee, de unde MacArthur a lansat atacurile pentru învăluirea acestei baze. Pentru a asigura accesul în Marea Bismarck prin strâmtoarea dintre Noua Guinee şi Insula Noua Britanie, el a debarcat la mijlocul lui decembrie la capul Gloucester, pe vârful vestic al Noii Britanii şi, la începutul lui ianuarie 1944 în Saidor, pe coasta Noii Guinee. Din cauza regiunii muntoase de junglă, fără drumuri de acces, nici nu se putea gândi ca pe Insula Noua Britanie să avanseze pe uscat către Rabaul. Obiectivul lui era să izoleze Rabaulul. Următorul pas în acest scop a fost făcut pe 29 februarie, când forţele lui MacArthur au debarcat pe Los Negros, una dintre Insulele Amiralităţii, aflată în spatele Rabaulului. Aerodromul Momote, cucerit în scurt timp acolo, a fost refăcut de „construction battalions” ale marinei, o trupă de front şi totodată de construcţii cu echipamente tehnice moderne, care, conform prescurtării C.B.s, erau denumiţi de americani „seabees” (albine-de-mare) şi care au jucat un rol deosebit de important în războiul din Pacific. Pe 15 martie, trupele din Los Negros au trecut pe insula principală a grupului Amiralităţii, Manus, unde portul Secadler a constituit o bază navală ideală, şi au ocupat insula după zece zile. Cercul în jurul Rabaulului s-a închis după ce, pornind din Insulele Solomon, forţele militare ale lui Halsey debarcaseră pe 20 martie 1944 pe mica Insulă Emirau (grupul de Insule St. Matthias) la nord de Noua Irlandă, care nu era ocupată de japonezi şi era potrivită pentru amenajarea unui aerodrom. În afară de izolarea strategică a acestei baze japoneze, americanii mai realizaseră două lucruri: baza navală inamică de la Truk intrase astfel în raza de acţiune a forţelor lor aeriene şi fusese înlăturată ameninţarea de pe flanc a continuării avansului lor în Noua Guinee.

MacArthur intenţiona să îi respingă pe japonezi din Noua Guinee printr-o serie de operaţiuni succesive, amfibii, de învăluire de-a lungul coastei nordice. Pe 22 aprilie 1944, el a condus primul său atac. În timp ce japonezii îşi concentraseră grosul forţelor militare în bazele Madang şi Wewak, trupele lui MacArthur au efectuat un „salt de broască” de 900 de km, din Golful Huon în spatele inamicului, în Hollandia (Kota Baru). Acţiunea a fost posibilă deoarece americanii deţineau în acest spaţiu o supremaţie aeriană, dobândită

în atacuri precedente ale forţelor 5 USAAF asupra aerodromurilor japoneze. Debarcarea în sine a beneficiat de acoperirea grupului de portavioane al flotei a 5-a (Task Force 58). Pentru circa 50.000 de japonezi staţionaţi mai la est au fost tăiate liniile de aprovizionare şi – după ce purtaseră un atac zadarnic dinspre est – aceştia au fost abandonaţi propriului destin în junglă, unde unii au rămas până la sfârşitul războiului. Dinspre vest erau pe drum întăriri japoneze pe uscat, când, pornind din Hollandia, MacArthur a întreprins pe 17 mai a doua debarcare în spatele lor, la Sarmi şi pe Insula Wakde. Următoarea operaţiune a purtat forţele lui MacArthur pe 27 mai şi mai departe spre vest, pe Insula Biak, care domină accesul în Golful Geelvink şi care a fost apărată cu disperare de japonezi. O acţiune navală japoneză, condusă de viceamiralul Ugaki, la care au participat două dintre cele mai mari cuirasate construite vreodată, „Yamato” şi „Musashi” (65.000 t), şi care urma să aducă întăriri garnizoanei de la Biak, a trebuit să fie anulată din cauza atacului flotei din Pacific, a amiralului Nimitz, împotriva Insulelor Mariane. Pe 22 iunie, lupta pentru Biak a fost decisă. Nici zece zile mai târziu americanii au ocupat fără nicio dificultate următoarea insulă, Noemfoor, aflată cu 100 de km mai la vest, deoarece la mijlocul lui iunie, forţele aeriene japoneze fuseseră dislocate mai la nord pentru a apăra debarcarea americană pe Insula Saipan din Arhipelagul Marianelor. Pentru cucerirea colţului de vest al Noii Guinee – Peninsula Vogelkop – forţele lui MacArthur au ocolit peste Manokwari, unde se afla cartierul general al unei armate japoneze cu 15.000 de oameni, şi pe 30 iulie au debarcat total surprinzător în vârful vestic, la Capul Sansapor. Când, până la sfârşitul lui august, au fost amenajate şi asigurate aici şi aerodromuri americane, Noua Guinee era în mâinile lui MacArthur, cu excepţia japonezilor împrăştiaţi prin junglă. În decurs de un an, aliaţii avansaseră peste 2.000 de km pornind din Papua, tăiaseră legăturile a peste 135.000 de japonezi şi, odată cu cucerirea Peninsulei Vogelkop, pătrunseseră în interiorul cercului apărării japoneze. Acolo, MacArthur se afla la o distanţă de 1.000 de km de Filipine, a căror eliberare devenise o preocupare principală a generalului, de la înfrângerea din 1941/1942. De aceea, el a pregătit saltul la Morotai, cea mai nordică dintre Insulele Moluce, care avea să îl ducă la o distanţă de 500 de km de Filipine.

În afară de Insulele Solomon din sud, în 1943, amiralul Nimitz fusese mai întâi foarte activ în nord, pentru a-i alunga pe japonezi de pe Insulele

Aleutine, Attu şi Kiska. În timp ce divizia a 11-a USAAF bombarda ambele insule, pornind din Amchitka, ori de câte ori permitea vremea, forţele navale americane tăiau liniile de reaprovizionare inamice. Pe 26 martie 1943, în apropierea Insulelor Komandorski, a avut loc singura mare bătălie de artilerie, pe timp de zi, a războiului din Pacific: niciunul dintre vasele de transport japoneze nu a reuşit să ajungă la destinaţie. Pe 11 mai, după ce au ocolit Kiska, americanii au debarcat în Insula Attu, aflată mai la vest şi apărată cu încrâncenare de garnizoana de aici până la sfârşitul lunii: atacatorii au reuşit să facă doar 28 de prizonieri şi au omorât un număr de 2.300 de japonezi. Prin pierderea Insulei Attu, japonezii nu au mai reuşit să păstreze Kiska, aceasta fiind izolată; pe 15 august 1943, ei au evacuat în sfârşit insula. Astfel Insulele Aleutine au trecut din nou în mâinile americanilor; după amenajarea de aerodromuri, ele au devenit baze de pornire pentru bombardarea Insulelor Kurile.

În timp ce ofensivele din nordul şi sudul Pacificului au putut li sprijinite de forţele aeriene car e operau de pe aerodromuri aflate pe uscat, pentru avansul în Pacificul Central trebuia creat un instrument constituit din baze plutitoare mobile: flota a 5-a condusă de viceamiralul Spruance. Aceasta trebuia să asigure supremaţia aeriană, concomitent cu lupta împotriva flotei inamice şi efectuarea unor operaţiuni de debarcare, să preia deci sarcini ale forţelor aeriene, ale flotei şi ale armatei. Elementul ei central îl constituiau grupele rapide de pe portavioane, care erau însoţite de cuirasate şi crucişătoare noi şi rapide, în timp ce cuirasatele mai vechi – echipate cu muniţie de unghi de tragere mare – colaborau pentru sprijinirea operaţiunilor de debarcare. În noiembrie 1943, flota a 5-a avea la dispoziţie pentru început 6 portavioane grele cu câte 90 de avioane la bord şi 5 portavioane uşoare cu câte 45 de maşini de zbor. Pe nave, combaterea deteriorărilor prin incendii şi scurgeri era atât de avansată tehnic, încât, de la sfârşitul lui 1943 s-a scufundat un singur portavion, deşi până la sfârşitul războiului doar două au rămas neavariate. Pentru că, în afară de formaţiunile de întreţinere şi aprovizionare, flota a 5-a era însoţită şi de nave de reparaţii şi turnătorii plutitoare, proprii fiecărui tip de navă, aceasta era independentă de bazele din ţară, cu excepţia reparaţiilor foarte mari. Pe toate insuliţele cucerite din Pacific, „seabees” construiau imediat şantiere navale, depozite pentru provizii, amenajări pentru cazare şi spitale de campanie. Acest aparat, excelent

organizat, oferea practic flotei a 5-a o rază de acţiune nelimitată şi astfel dădea peste cap întreaga strategie de apărare a japonezilor, alcătuită pe baza concepţiei inexpugnabilităţii spaţiului pentru atacator.

Pentru pregătirea ofensivei din Pacificul Central, la sfârşitul lui august 1943, americanii ocupaseră şi Insulele Ellice, care până atunci fuseseră un fel de ţară a nimănui între Insulele Gilbert şi Samoa, şi le dotaseră cu aerodromuri. Astfel că Insulele Gilbert şi Marshall au ajuns în raza de acţiune a avioanelor de uscat americane. Pe 20 noiembrie, a început atacul flotei a 5-a împotriva Insulelor Gilbert, cu corpul-amfibie condus de generalul-maior Holland M. Smith, unul din creatorii acestui nou instrument de luptă. Atolul Makin a fost cucerit în trei zile. În schimb, au avut loc lupte sângeroase pentru insula fortificată Betio din grupul de Insule Tarawa şi pentru aerodromul de pe aceasta. La debarcare s-a dovedit că bombardarea pregătitoare, efectuată de avioane de pe portavion şi de forţe navale, nu reuşise să elimine buncărele şi armamentul poziţiilor japoneze. Pentru că mareele nu puteau fi calculate dinainte cu precizie, ambarcaţiunile de debarcare au rămas blocate în reciful de corali şi soldaţii marini au fost nevoiţi să înainteze cu greu prin apă o distanţă mare până la ţărm, în mijlocul unui foc de apărare ucigaş şi peste obstacole minate pe litoral. Şi din cele 125 de TAB-uri (amphtracks), care au depăşit reciful fără niciun fel de greutate, au fost pierdute 90. Insula a ajuns în final în mâinile americanilor, după patru zile de lupte. Cei 4.500 de apărători au opus şi aici o rezistenţă până la sacrificiu: doar 17 japonezi şi 129 de coreeni s-au lăsat capturaţi. Debarcarea pe Tarawa a fost prima operaţiune-amfibie la care americanii s-au lovit de apărare imediat pe mal; acest lucru a însemnat o experienţă valoroasă pentru operaţiunile lor ulterioare de debarcare.

Abia după pregătiri cuprinzătoare, la sfârşitul lui ianuarie 1944, amiralul Nimitz a trecut la atac pentru cucerirea Insulelor Marshall. Corpul amfibiu al generalului-maior Smith a fost mărit la 58.000 de oameni şi, în urma experienţelor din Tarawa, a fost echipat cu numeroase TAB-uri şi tancuri amfibii. De această dată a fost asigurat şi un bombardament suficient, aerian şi naval, prealabil debarcării. Numărul portavioanelor rapide crescuse între timp la 12, şi acestea operau sub comanda contraamiralului Mitscher (Task Force 58). Planul american prevedea ocolirea Insulelor Wotje, Maloelap, Mili şi Jaluit, care erau puternic fortificate şi dispuneau de aerodromuri,

debarcarea pe Arhipelagul Kwajalein, aflat la aproape 500 km mai la vest, şi apoi cucerirea insulei celei mai vestice din Arhipelagul Marshall, aflată cu încă 500 de km mai spre vest. Cartierul general imperial japonez decisese ca Insulele Marshall să opună o puternică rezistenţă cu mijloace proprii, în timp ce toate forţele urmau să fie concentrate pe construirea liniei interne de apărare Timor-Vogelkop-Truk-Mariane. Dincolo de această linie, japonezii nu se încumetau să îşi angajeze forţele navale împotriva flotei a 5-a americane, deoarece portavioanele lor fuseseră golite complet de avioane în luptele pentru apărarea bazei din Rabaul. Forţele aeriene japoneze de pe Insulele Marshall au fost eliminate complet după două zile de ofensivă aeriană de pe portavioanele americane. Pe 31 ianuarie, atacatorii şi-au croit drum de acces către interiorul lagunei atolului Kwajalein, care a putut fi astfel supus focului din interior şi exterior, până au început pe 1 februarie debarcările pe partea interioară, mai puţin fortificată, a insulelor principale. Garnizoana de pe insula principală Kwajalein, formată din 4.000 de oameni, a opus rezistenţă până pe 5 februarie; în ziua următoare, americanii curăţaseră toate insulele grupului Kwajalein de inamici.

Însă, pe de altă parte, poziţia atolului Eniwetok faţă de puternicele baze japoneze Truk (1.200 km) şi Saipan (1.900 km), poziţie care îi oferea insulei înalta ei valoare strategică, permitea şi o intervenţie a japonezilor dinspre aceste baze. De aceea, încă dinainte de acţiunea împotriva Eniwetok, a fost neutralizat în 17 şi 18 februarie „Gibraltarul Pacificului” – după cum erau denumite insulele muntoase de la Truk, asigurate de jur-împrejur de un atol de corali cu căi de acces puţine, fortificate – de către flota a 5-a în cadrul celui mai greu atac de pe portavioane de până atunci. Această operaţiune, „Hailstone”, i-a costat pe japonezi, în afară de 300 de avioane distruse, 2 crucişătoare, 4 cuirasate, un număr mare de vase de război mai mici şi 24 de nave comerciale, cu peste 137.000 de tone registru brut. Atacul de pe portavioane a avut asupra japonezilor un impact psihologic mult mai mare decât acţiunile precedente împotriva Insulelor Gilbert şi Marshall: el a însemnat prima lovitură împotriva interiorului cercului de apărare japonez. Mitul privitor la invincibilitatea cetăţii marine Truk fusese distrus, iar aceasta nu mai putea fi utilizată pe viitor ca bază navală dispusă într-o poziţie avansată.

Unul dintre rezultatele reuşitei operaţiuni „Hailstone” a fost faptul că

debarcarea celor 5.700 de infanterişti marini şi 4.500 de oameni ai trupelor de uscat pe grupul de Insule Eniwetok, din 17 februarie, nu a fost deranjată de nici un singur vas sau avion inamic. Apărarea a stat doar pe umerii garnizoanei de 3.500 de oameni de pe insulă. Pentru că aceştia s-au apărat cu tenacitate pe insula puternic împădurită şi acoperită cu tufişuri – îndeosebi prin contraatacuri nocturne – atolul a putut fi cucerit de americani doar după patru zile de lupte. Astfel amiralul Nimitz câştigase grupurile cele mai importante strategic din Insulele Marshall. De pe aerodromurile amenajate aici imediat au fost bombardate necontenit insulele estice, izolate ale Arhipelagului Marshall, fiind astfel împiedicată cu succes tentativa japonezilor de a le aproviziona cu ajutorul submarinelor: garnizoanele acestora, mult reduse din cauza penuriei de alimente şi a epidemiilor, s-au menţinut până la capitularea Japoniei, însă fără nici cea mai mică însemnătate militară.

Prin cucerirea atolului Eniwetok, al cărui nume înseamnă în limba băştinaşilor „ţara dintre vest şi est” – foarte simbolic de altfel, forţele militare ale amiralului Nimitz avansaseră 2.500 de km din Insulele Ellice şi parcurseseră aproape jumătate din drumul spre Tokio. Între timp fusese luată şi decizia pentru următoarele etape ofensive ale forţelor militare din Pacific. „Planul strategic pentru înfrângerea Japoniei”, care fusese aprobat de Roosevelt şi Churchill în mai 1943 în cadrul Conferinţei „Trident” de la Washington, prevedea ca cele două avansuri ofensive ale lui Nimitz şi MacArthur să se unească în Marea Sulu. Rolul subordonat care i-ar fi revenit flotei din Pacific în cadrul acestui plan, de a a asigura doar flancul drept al lui MacArthur prin ocuparea Insulelor Gilbert, Marshall şi Caroline, a fost respins de la bun început de conducerea marinei americane. Punerea în aplicare a contrapropunerii lor, de a urma totodată „o cale nordică spre Tokio”, urma să fie favorizată de diverşi factori până în primăvara lui 1944: pe de-o parte, planul strategic ofensiv iniţial împotriva Japoniei nu putea fi înfăptuit oricum, deoarece englezii nu puteau deveni ofensivi în Burma şi în Strâmtoarea Malacca înainte de terminarea războiului european. Pe de altă parte, acţiunile flotei a 5-a împotriva Insulelor Gilbert şi Marshall demonstraseră că aceasta dispunea de două instrumente superioare pentru ofensiva navală – portavioanele rapide şi grupurile-amfibie a căror angajare în apele strâmte ale Pacificului de Sud-Vest, mai uşor de dominat de forţele aeriene japoneze cu baze pe uscat, ar fi fost absurdă. Însă, înainte de toate, conducerea marinei a

prezentat o inovaţie tehnică surpriză, menită să îi sprijine planurile prin forţele aeriene americane: construirea noului bombardier supergreu, de cursă lungă, de tip B-29 „Superfortress”, cu o rază de acţiune de 6.400 de km şi o sarcină de bombe de 8.000 de kg, pregătit de acţiune începând cu vara lui 1944, care putea ajunge în Japonia pornind din Mariane. Ocuparea Marianelor constituise până atunci o operaţiune secundară, prevăzută abia pentru perioada de după aşezarea pe Sulawesi şi stăpânirea Mării Sulu. În schimb, şeful conducerii războiului naval, amiralul King, atrăsese atenţia colegilor săi de Stat Major deja din ianuarie 1943 la Casablanca că din Mariane ar putea fi controlate liniile de legătură japoneze din vestul Pacificului şi Japoniei i-ar putea fi tăiate principalele surse de materii prime. După ce la Conferinţa „Quadrant” de la Québec, în august 1943, amiralul King şi şeful forţelor aeriene, generalul Arnold, au susţinut proiectul Marianelor, a fost aprobată o debarcare pe Mariane –, însă abia după ocuparea bazei Truk şi ca alternativă pentru Palau. Dar, două luni mai târziu, ştaiful de planificare al şefilor uniţi de Stat Major a propus ca forţele militare din Pacificul Central să debarce direct pe Mariane, pornind din Insulele Marshall. În ciuda opoziţiei lui MacArthur, cucerirea Marianelor, ca baze pentru forţele aeriene strategice, a fost preluată în „operaţiunile concrete pentru înfrângerea Japoniei în 1944”, aprobate în cadrul Conferinţei „Sextant” de la Cairo în decembrie 1943. În final, pe 12 martie 1944, şefii de Stat Major americani le-au transmis lui MacArthur şi Nimitz directivele pentru operaţiunile din 1944. Conform acestora, MacArthur urma să îşi continue campania pentru cucerirea Noii Guinee, iar Nimitz, după sprijinirea lui MacArthur în operaţiunea Hollandia (1) să neutralizeze Truk şi Insulele Caroline, însă fără să le ocupe, (2) să cucerească la mijlocul lui iunie Insulele Saipan, Tinian şi Guam din Mariane, precum şi Insulele Palau la mijlocul lui septembrie, pentru a controla căile estice de acces către Filipine şi Formosa (Taiwan) şi (3) să sprijine debarcarea lui MacArthur pe insula sudică a Filipinelor, Mindanao, la mijlocul lui noiembrie 1944; de acolo urma să pregătească un avans ulterior către Formosa – eventual prin Luzon – şi să bombardeze bazele japoneze din Indiile Olandeze.

De partea cealaltă, Cartierul General Imperial japonez adoptase la sfârşitul lui septembrie 1943 „noua politică operaţională”, propusă de comandantul suprem al flotei japoneze, amiralul Koga. Aceasta prevedea

construirea unei centuri interioare de apărare care – după ce ofensivele americane provocaseră tot mai multe reduceri – se desfăşura de la Timor către sud prin Vogelkop, Palau, Mariane şi către nord prin Insulele Bonin către Japonia. A fost formată o nouă armată din trupe retrase din Manciuria şi aceasta a fost amplasată în Mariane. Inelul de apărare, pe care forţele aeriene japoneze puteau fi dislocate opţional dintr-un centru de greutate în altul, urma să fie prevăzut cu noi aerodromuri şi urmau să fie depuse toate eforturile în vederea creşterii producţiei de avioane, pentru a putea impune cu orice preţ supremaţia aeriană în acea zonă. După reconstrucţia forţelor aeriene de pe portavioane, distruse pentru a doua oară în luptele pentru Rabaul – după ce fuseseră distruse în bătălia de la Midway – „noua politică operaţională" prevedea aşteptarea unei ocazii favorabile pentru a ataca şi distruge flota americană din Pacific cu forţe navale concentrate – pe cât posibil în momentul când flota inamică ar fi însărcinată cu protejarea unei acţiuni de debarcare. Apoi, în Pacificul Central şi de Sud, urma să se treacă la contraofensive. Pentru lovitura decisivă de distrugere a flotei americane, amiralul Koga pregătise pe 8 martie 1944 „planul de operaţii Z". Lovitura urma să aibă loc imediat ce americanii ar fi intenţionat să pătrundă în apele Filipinelor ori prin Mariane, prin Insulele Palau sau dinspre Noua Guinee.

Operaţiunile aliate de debarcare şi atacurile de pe portavioane din primele luni ale lui 1944, care au distrus din nou un număr mare de avioane japoneze, au amânat considerabil planurile japonezilor: în iunie, pentru întregul segment de apărare din Insulele Bonin până la Vogelkop, japonezii aveau la dispoziţie numai 500 de avioane. În privinţa portavioanelor, fusese dată în lucru până atunci construcţia unuia nou de 31.000 de tone şi mai multe recondiţionări, astfel încât flota japoneză de portavioane era formată din trei „divizii", fiecare cu câte trei portavioane şi un total de 450 de avioane. Şi întărirea garnizoanelor insulelor a întâmpinat greutăţi, din cauza pierderilor de capacitate navală, pierderi care începând cu septembrie 1943 se situau la o medie lunară de peste 200.000 de tone registru brut. Succesorul amiralului Koga, care fusese dat dispărut la sfârşitul lui martie, amiralul Soemu Toyoda, a dispus prelucrarea „planului de operaţii Z" şi prezentarea acestuia pe 3 mai 1944 ca noul plan de operaţii „A-Go": pentru bătălia decisivă avea să fie căutat un loc în care forţele aeriene japoneze puteau interveni în luptă din bazele de pe insule. Punerea în aplicare a planului „A-

Go” a dus în iunie 1944 la marea bătălie navală-aeriană din Marea Filipinelor, care s-a terminat cu o victorie decisivă a americanilor.

Primul atac asupra Marianelor a fost efectuat pe 23 februarie de către Task Force 58 a lui Mitscher, la numai cinci zile după lovitura de succes de la Truk. Cu pierderi de numai 6 aparate de zbor, portavioanele americane au doborât 168 de avioane japoneze şi împreună cu submarinele au scufundat 45.000 de tone registru brut de capacitate navală. În martie şi aprilie, flota a 5-a a trebuit să se dedice mai întâi acoperirii şi susţinerii campaniei, deja descrise, a lui MacArthur din Noua Guinee. Grupul său de portavioane a atacat cu succes bazele japoneze Palau, Yap şi Woleai. Pe 29 aprilie, Task Force 58 şi-a îndreptat din nou atacurile către Truk, a distrus 93 de avioane inamice la sol şi în lupte aeriene, astfel încât japonezilor le-au rămas la Truk numai 12 maşini de zbor funcţionale. De atunci încolo, suprimând defensiva aeriană japoneză prin atacuri regulate ale forţelor aeriene din Noua Guinee, Bougainville şi Insulele Marshall, Truk a devenit la fel de lipsită de valoare ca şi baza de la Rabaul. După o manevră evazivă asupra Insulelor Wake şi Marcus, între 19 şi 24 mai 1944, care a adus Task Force 58 până la o distanţă de 2.000 de km de Japonia, aceasta s-a pregătit pentru următoarea sarcină: sprijinirea debarcării pe Mariane, care urma să aducă străpungerea liniei interioare a apărării japoneze.

Flota de debarcare pentru această acţiune (operaţiunea „Forager”) era formată în total din 551 de nave de război, transportoare şi ambarcaţiuni de debarcare, care transportau două corpuri amfibii cu aproape 130.000 de oameni. La această forţă militară s-a adăugat Task Force 58 a viceamiralului Mitscher, cu 58 portavioane – în total 93 de nave cu circa 1.000 de avioane. A fost cea mai masivă armadă lansată la apă până atunci în Pacific. Pentru a putea conduce uriaşul aparat al flotei din Pacific, comandantul suprem al zonei Pacificului de Sud, devenită o adevărată bază (flota a 3-a), amiralul Halsey, a fost încredinţat împreună cu Statul său Major flotei a 5-a. Începând cu vara lui 1944, el făcea cu schimbul cu Spruance la conducerea flotei din Pacific, astfel încât, în timp ce un comandament conducea acţiunile în desfăşurare, celălalt se ocupa deja de operaţiunile următoare. Întotdeauna când se afla Halsey la comandă, flota din Pacific se numea „flota a 3-a” şi grupul ei de portavioane „Task Force 38”. Executarea simultană a operaţiunii „Forager” în Pacific şi „Overlord” în Europa în iunie 1944 trebuie considerată

cea mai mare performanţă militară realizată vreodată de o naţiune.

În cazul Marianelor era vorba despre insule vulcanice înalte, crestate, care dispuneau de o anumită adâncime de apărare. Primul obiectiv de atac, Saipan, a fost apărat de o garnizoană de 32.000 de oameni, sub conducerea generalului-locotenent Saitō. Insula încă nu era complet fortificată, deoarece submarinele americane scufundaseră o mare parte dintre transporturile de materiale de construcţii. Atacul lui Mitscher din după-amiaza zilei de 11 iunie a luat garnizoana Marianelor prin surprindere şi a distrus, încă de la prima lovitură, o treime din forţele aeriene japoneze staţionate acolo. După câteva contraatacuri slabe asupra navelor americane, care însă nu s-au soldat cu niciun rezultat, în următoarele trei zile forţele aeriene japoneze din Mariane au fost practic eliminate complet. Au fost atacate cu succes şi bazele inamice de pe Insulele Bonin, Chichijiama şi Iwo Jima, care constituiau staţii intermediare pentru reaprovizionarea către Mariane şi care ar fi putut servi ca baze de pornire pentru o eventuală contralovitură aeriană a japonezilor.

În timp ce, începând cu 13 iunie, cuirasatele şi crucişătoarele executau foc asupra coastei Insulei Saipan, scafandrii (UDT = underwater demolition teams) au cercetat reciful şi laguna, au dinamitat anumite zone pentru a crea căi de acces pentru ambarcaţiunile de debarcare, însă nu au dat nicăieri peste obstacole subacvatice, de genul acelora care fuseseră construite de germani în Normandia. În dimineaţa zilei de 15 iunie, a început debarcarea TAB-urilor, sub un puternic foc al artileriei inamice. Deşi, în următoarele nopţi, japonezii au purtat contraatacuri sprijinite de tancuri, pe 17 iunie, capul de debarcare putea fi considerat ca asigurat. Însă Saitō era hotărât să îi ţină în loc pe americani pe terenul vulcanic prăpăstios al insulei, până când flota japoneză de larg, care se îndrepta rapid în ajutor, ai fi distrus flota americană de debarcare. Pentru că, în momentul când comunicatele din Saipan au anunţat că este în desfăşurare o operaţiune de debarcare, amiralul Toyoda a comandat declanşarea operaţiunii „A-Go”: pe 13 iunie 1944, flota japoneză a pornit în larg din Tawitawi, pentru a purta bătălia decisivă lângă Insulele Mariane.

Flota japoneză, condusă de viceamiralul Ozawa, era formalii din 9 portavioane, 5 cuirasate, 13 crucişătoare şi 28 de distrugătoare, pe lângă 473 de avioane. Ozawa spera să compenseze diferenţa de număr până la cele 956 de maşini de zbor ale lui Mitscher, prin preluarea în luptă a avioanelor japoneze staţionate în Guam, Rota şi Yap, intenţionând să ducă bătălia în raza

de acţiune a acestora. Deoarece fusese informat insuficient despre pierderile grele de avioane din Mariane, Ozawa nu ştia că această parte a planului său nu mai putea fi pusă în aplicare.

În vederea iminentei întâlniri, Task Force 58 a lui Mitscher fusese întărită prin unităţi ale flotei de debarcare, ajungând la 15 portavioane, 7 cuirasate, 21 de crucişătoare şi 69 de distrugătoare. Întreruperea imediată a atacurilor asupra bazelor japoneze de legătură de pe Insulele Bonin a fost folosită de japonezi pentru a-şi întări forţele aeriene din Mariane.

În dimineaţa zilei de 19 iunie, Ozawa şi-a început atacul asupra flotei lui Mitscher de la o distanţă de 300 de mile marine. Totodată, a dispus decolarea maşinilor de zbor din Guam. Însă avioanele de vânătoare americane au provocat mari pierderi inamicilor, care au atacat în patru valuri. „Marea vânătoare de curcani de la Mariane" (Great Marianas Turkey Shoot), după cum au denumit americanii această cea mai mare bătălie naval-aeriană a războiului, din 19 iunie 1944 – s-a transformat într-o înfrângere zdrobitoare pentru japonezi: dintre cele 373 de avioane angajate de pe portavioane au pierdut 243, la care s-au adăugat 50 de maşini de zbor din cele staţionate în Guam, care au fost distruse în aer sau la sol. Însă acestea nu au fost pierderile totale japoneze pentru acea zi. Nava amiral a lui Ozawa – cel mai nou şi mai mare portavion japonez „Taiho” – a fost lovită de o torpilă a unui submarin american. După mai multe ore, combustibilul pentru cazane a explodat, distrugând nava complet; s-a reuşit salvarea lui Ozawa şi a echipei sale. Un alt submarin american a reuşit să scufunde un al doilea portavion greu. După-amiaza, un avion de recunoaştere al lui Mitscher a detectat flota japoneză care fugea către vest, la limita razei de acţiune a avioanelor de pe portavioanele americane. Deşi ora din zi era destul de avansată, şi era evident că întoarcerea piloţilor, neinstruiţi pentru aterizările de noapte, pe portavioane avea să se petreacă după lăsarea întunericului, Mitscher s-a hotărât totuşi să declanşeze atacul. Cu pierderi de 20 de aparate de zbor proprii, avioanele sale au scufundat în amurg un portavion japonez greu, precum şi două petroliere şi au avariat un cuirasat, un crucişător şi patru portavioane. Însă zborul de întoarcere şi aterizarea pe timp de noapte a aparatelor de zbor s-au transformat într-o adevărată dramă. Jumătate dintre avioane au aterizat pe alte portavioane, s-au ciocnit între ele pe punţi ori s-au prăbuşit în ocean din cauza lipsei de carburant. La finalul acestei manevre

nocturne, fuseseră pierdute încă 80 de avioane, însă o amplă acţiune de căutare a redus numărul total al pierderilor piloţilor la 49 de persoane. Astfel că americanii pierduseră în total în cele două zile ale bătăliei 130 de maşini de zbor şi 76 de piloţi. În schimb, pierderile japoneze s-au ridicat la 476 de avioane şi 445 de piloţi, luând în calcul şi aparatele staţionate în Guam. Ozawa, a cărui flotă mai dispunea în seara de 20 iunie de 47 de avioane, a primit de la amiralul Toyoda ordinul să abandoneze lupta şi să revină la Okinawa.

Chiar dacă în Marea Filipinelor flota japoneză nu fusese distrusă complet, ea fusese însă lipsită din nou de portavioanele sale. Supremaţia clară a americanilor în spaţiul marin şi aerian al Marianelor a decis în continuare şi luptele pentru Saipan. Pe 18 iunie, americanii au reuşit ocuparea aerodromului şi, datorită activităţii „seabees”, au reuşit în numai patru zile să îl facă funcţional pentru forţele aeriene proprii. Japonezii au efectuat o serie de „atacuri banzai”, în care s-au aruncat asupra americanilor fără să ţină seama de pierderi – cu urale („banzai”), cu steaguri fluturânde şi, de multe ori, conduşi de un ofiţer cu sabia scoasă, stând în turela deschisă a unui tanc. Aceste atacuri au însemnat însă doar succese temporare şi duceau la mari pierderi: numai la ultimul din aceste atacuri, pe 7 iulie – cel mai mare de acest gen din război – 3.000 de japonezi au căzut victimă focului american de apărare. Generalul-locotenent Saitō şi-a făcut harakiri, viceamiralul Nagumo, învingătorul de la Pearl Harbor, s-a împuşcat cu pistolul. Restul apărătorilor şi populaţia japoneză s-au retras pe 9 iulie pe vârful nordic al insulei şi s-au sinucis: chiar şi copiii au fost aruncaţi de pe stânci. Grupuri mai mici de luptă au rezistat încă până pe 10 august 1944 în peşteri şi în râpe. Apărarea îndărătnică a Saipanului i-a costat pe americani 3.500 de morţi şi peste 13.000 de răniţi şi le-a indicat faptul că drumul spre Tokio avea să fie greu şi plin de sacrificii.

Pe 24 iulie, americanii au trecut din Saipan peste strâmtoarea lată de trei mile pe Insula Tinian, care dispunea de un aerodrom adecvat pentru bombardierele de cursă lungă. Contraatacurile japoneze, purtate cu tancuri, s-au blocat cu pierderi grele. Aerodromul principal a fost cucerit pe 26 iulie şi a devenit utilizabil trei zile mai târziu: de pe el urma ca, un an mai târziu, să decoleze avionul B 29 „Enola Gay”, cu bomba atomică destinată Hiroshimei. Pe 1 august, pe insulă a încetat orice rezistenţă organizată.

Pe Guam, garnizoana formată din 19.000 de oameni utilizase timpul pentru a construi extinse obstacole submarine – chesoane legate între ele cu cabluri de oţel şi umplute cu blocuri de corali –, însă acestea au fost îndepărtate prin dinamitare de către UDT în locurile prevăzute pentru debarcare. Debarcările au început pe 21 iulie 1944 şi, deşi au fost pregătite printr-un foc de artilerie care a durat 13 zile, s-au confruntat cu un puternic foc de apărare. Şi aici, în zilele care au urmat, japonezii au desfăşurat numeroase contralovituri, printre care şi mai multe atacuri banzai. Pe 29 iulie, americanii au preluat aerodromul Orote şi, în prezenţa amiralului Spruance şi a comandanţilor celor două corpuri amfibii, au înălţat „stars and stripes” deasupra primului teritoriu american eliberat. Pe 12 august, a fost luată cu asalt ultima bază japoneză din Guam, iar toţi apărătorii ori au căzut în luptă, ori s-au sinucis. Un singur grup mic a reuşit să mai poarte pe insulă un război de gherilă până la capitularea generală.

Deznodământul bătăliei aeriene şi navale din Marea Filipinelor şi instalarea americanilor în Saipan au declanşat în Japonia mari cutremure politice. Prim-ministrul, generalul Tojo, crezuse că va putea obţine o „pace victorioasă”, imediat ce li s-ar fi aplicat aliaţilor o înfrângere decisivă în ofensiva lor împotriva marii mişcări panasiatice. Această politică eşuase odată cu pierderea supremaţiei navale şi cu pătrunderea americanilor în inelul interior al apărării japoneze. În schimb, gruparea fostului prim-ministru, care crease un fel de conspiraţie a păcii în cadrul "Jushin”-ului şi care menţinea contacte cu cercuri ale guvernării, susţinea încă de la începutul lui 1943 ideea unei păci negociate. Această grupare era de părere că Japonia ar ieşi totuşi câştigătoare din război dacă şi-ar păstra proprietăţile de dinainte de război şi ambele părţi beligerante ar recunoaşte independenţa ţărilor ocupate de Japonia până atunci. Foştii premieri întreţineau ideea ca, la un moment dat, să sugereze împăratului formarea unui „cabinet de pace”, cu un prinţ imperial în calitate de premier, deoarece numai acesta ar deţine suficient prestigiu pentru a primi acordul armatei pentru negocieri în legătură cu o astfel de „pace de renunţare”. După falimentul politicii lui Tojo „Jushin”-ul a decis în cadrul unei şedinţe secrete că prim-ministrul trebuie determinat să se retragă; a fost informat şi împăratul. Deoarece şi doi membri ai cabinetului erau împotriva lui Tojo, acesta a fost nevoit să demisioneze în 18 iulie 1944 – în ziua în care a fost anunţată şi pierderea Saipanului. Este adevărat că

partizanii păcii obţinuseră astfel o victorie, însă au considerat că încă nu era momentul pentru un „cabinet de pace”, deoarece în acel caz se temeau de o revoltă a corpului de ofiţeri tineri din cadrul armatei şi de instituirea unui gen de regim naţional-comunist. De aceea, s-a stabilit ca deocamdată postul de şef al guvernului să fie încredinţat din nou unui general, însă alături de acesta să se afle, în calitate de vicepremier, fostul prim-ministru, amiralul Yonai. Alegerea s-a oprit asupra guvernatorului general de până atunci din Coreea, generalul Koiso, în al cărui cabinet Shigemitsu, om de încredere al partidului păcii, a rămas în continuare ministru de Externe, în timp ce Yonai a devenit concomitent şi ministru al Marinei. Înspre exterior, arăta ca şi cum de-atunci încolo războiul urma să fie dus la final cu şi mai mari eforturi; însă sarcina reală a guvernului Koiso era nu să întrerupă lupta dar să urmărească orice ocazie de a încheia o pace de compromis. Chiar dacă, în urma înfrângerilor suferite şi a celor care veneau în continuare, membri ai partidului păcii se lămuriseră de mult cu privire la necesitatea încheierii unei păci cu acceptarea condiţiilor aliaţilor, ei nu îndrăzneau însă să admită oficial această opinie în faţa armatei, înainte de toate, nu erau siguri dacă pretenţia aliaţilor la o „capitulare necondiţionată” nu implica şi cerinţa înlăturării monarhiei. Atâta timp cât nu aveau nicio garanţie în acest sens, foştii premieri nu puteau să îi propună împăratului o încetare a luptelor. Astfel că noul guvern constituia o adevărată soluţie interimară. Totuşi, Koiso a reuşit să formeze un „Consiliu suprem de război”, compus din premier, miniştrii de Război, Marină şi Externe, precum şi din cei doi şefi ai Statelor Majore şi putea să îşi ţină şedinţele şi sub preşedinţia împăratului. Spre deosebire de procedura de la conferinţele de până atunci, ale căror decizii erau prezentate doar ulterior împăratului spre aprobare, acum împăratul avea posibilitatea de a interveni în discuţie în cazul disensiunilor insurmontabile şi putea lua o decizie obligatorie – în acest lucru constând de fapt şansa partidului pentru pace.

Prin cucerirea Marianelor, americanii secţionaseră legăturile aeriene ale centurii japoneze de apărare şi aduseseră atât Filipinele, cât şi Japonia în raza de acţiune a bombardierelor lor de cursă lungă, însă, în afară de debarcarea lui Nimitz în Insulele Palau pe 15 septembrie şi a lui MacArthur pe Insula Mindanao, cea mai sudică dintre insulele filipineze pe 15 noiembrie, în august 1944 nu existau încă planuri strategice cu privire la bazele din care urma să se desfăşoare înfrângerea definitivă a Japoniei. În timp ce MacArthur

considera în continuare că eliberarea Filipinelor de la sud spre nord (planul „Reno V”) constituie o condiţie necesară pentru ofensiva finală împotriva Japoniei, amiralii King şi Nimitz doreau să cucerească direct Formosa şi – cu ajutor chinez dinspre continent – să ocupe o bază pe coasta chineză (operaţiunea „Granite II”), pentru a tăia liniile de legătură japoneze către sud şi pentru a bloca Japonia. Totodată, urma să se desfăşoare o ofensivă aeriană împotriva Japoniei din Insulele Mariane. Însă în aprilie 1944, japonezii începuseră o mare ofensivă în China şi în lunile care au urmat au ocupat o serie de aerodromuri, de pe care, cu doar puţin timp înainte, în iunie, decolaseră primele B 29 pentru atacuri împotriva Japoniei. Astfel că în executarea operaţiunii „Granite II” nu se mai putea lua în calcul cucerirea unei baze pe coasta prietenilor chinezi. La mijlocul lui iunie 1944, şefii de Stat Major american au propus ocolirea Filipinelor, precum şi a Insulei Formosa (Taiwan), pentru a debarca direct pe Kyūshū, cea mai sudică insulă a Japoniei. Această propunere a fost respinsă de MacArthur ca fiind irealizabilă din punct de vedere logistic şi în plus, ca o trădare netă a filipinezilor, care ar fi avut repercusiuni periculoase în privinţa atitudinii tuturor popoarelor est-asiatice faţă de Statele Unite. Nici consfătuirea care a avut loc pe 26/27 iulie între MacArthur, Nimitz şi Roosevelt, care venise special în acest scop la Honolulu, nu a reuşit să înlăture divergenţele de opinii la întrebarea „Luzon sau Formosa?” Deşi aflaţi sub presiunea timpului, pe 1 septembrie şefii americani de Stat Major au reuşit să cadă de acord doar asupra faptului că MacArthur să debarce pe 20 decembrie – la şase săptămâni după termenul prevăzut pentru acţiunea Mindanao – pe insula filipineză Leyte. Planul elaborat de şefii reuniţi de Stat Major şi care le-a fost prezentat lui Roosevelt şi Churchill în septembrie, la Conferinţa „Octagon” de la Québec, prevedea pentru septembrie atacul împotriva Insulei Morotai, în octombrie împotriva Peleliu, Yap şi Ulithi din Insulele Palau, şi apoi împotriva Insulei Salebabu din Talaude, împotriva Mindanao în noiembrie şi Leyte în decembrie, însă pentru ofensiva comună a forţelor militare din Pacificul Central şi Pacificul de Sud-Vest, a lăsat la alegere între Luzon în februarie sau Formosa şi oraşul de coastă Amoy în martie 1945. Acest plan strategic şi termenele sale aveau să fie însă modificate printr-o surprinzătoare răsturnare de situaţie şi scurtat astfel cu câteva luni.

Pentru protejarea următoarei acţiuni amfibii împotriva Insulelor Morotai

şi Peleliu, amiralul Halsey, care după operaţiunea din Mariane îl înlocuise pe amiralul Spruance la conducerea flotei din Pacific, a întreprins atacuri de pe portavioane între 6 şi 10 septembrie, cu ajutorul Task Force 38 a lui Mitscher, asupra aerodromurilor japoneze: de pe Insulele Palau şi Insula Mindanao. Deoarece atacurile abia dacă s-au lovit de forţe antiaeriene şi nu prea existau obiective care să merite efortul, Halsey a întrerupt acţiunea, şi în 12 şi 13 septembrie a atacat Leyte şi insulele învecinate din partea centrală a Filipinelor. Deoarece forţele aeriene japoneze erau şi aici în mod evident la capătul puterilor, Halsey i-a trimis un mesaj lui Nimitz cu propunerea surprinzătoare de a renunţa la plănuitul atac împotriva Insulelor Palau şi a Insulei Mindanao şi să dispună debarcarea trupelor, prevăzute în acest scop şi conduse de MacArthur, direct pe Leyte. Nimitz a transmis imediat mesajul mai departe către MacArthur şi King şi acesta avea să ducă la o decizie a şefilor de Stat Major. Statul Major al lui MacArthur a răspuns pozitiv şi Nimitz a fost şi el de acord cu condiţia ca în prealabil să fie efectuată măcar acţiunea Palau, pentru a dispune de un loc de ancorare mai avansat şi o bază aeriană. Şefii de Stat Major, care erau încă întruniţi în şedinţă la Québec, au consimţit imediat: la o oră şi jumătate după sosirea propunerii la Québec, MacArthur şi Nimitz primiseră dispoziţii să renunţe la prevăzuta acţiune împotriva Insulelor Yap, Salebabu şi Mindanao şi, pe 20 octombrie 1944, să debarce pe Leyte.

Ca o etapă pregătitoare pentru acţiunea din Filipine, pe 15 septembrie MacArthur a debarcat pe Morotai, cea mai nordică dintre Insulele Moluce – la jumătatea drumului dintre Noua Guinee şi Filipine – şi forţele militare ale lui Nimitz pe Peleliu, cea mai sudică dintre Insulele Palau. Acţiunea Morotai nu s-a lovit de niciun fel de rezistenţă japoneză. O grupă a Task Force 38 şi 5 USAAF dinspre Biak şi Noemfoor a avut grijă ca forţele aeriene japoneze să fie ţinute la sol pe Halmahera, principala insulă a Molucelor. În interiorul zonei de apărare asigurate, „seabees” au amenajat pe Morotai un aerodrom, care a devenit funcţional din 4 octombrie. Astfel că insulele sudice ale Filipinelor, Sulawesi şi coasta de est a Insulei Borneo se aflau în raza de acţiune a bombardierelor americane şi pentru 37.000 de japonezi de pe Halmahera au fost tăiate liniile de reaprovizionare.

Pe Peleliu, apărătorii japonezi au aplicat pentru prima dată o nouă tactică defensivă, care avea să fie practicată într-o formă şi mai pregnantă mai târziu pe Iwo Jima: pe ţărm opuneau doar o rezistenţă de temporizare, în timp

ce la o distanţă suficientă de artileria navală construiseră poziţii defensive extinse, cu instalaţii bine camuflate, şi aveau pregătite rezerve pentru a executa contraatacuri în momentele favorabile. Este adevărat că partea de sud a insulei, cu aerodromul, a fost cucerită după o săptămână, însă ea era dominată de o zonă înaltă, pe care japonezii se retrăseseră într-un labirint de peşteri, asigurat împotriva bombelor. Ei au putut fi scoşi de acolo numai treptat prin fum de la aruncătoare de flăcări cu rază lungă. Abia pe 25 noiembrie a fost înfrântă şi ultima rezistenţă organizată. Între 17 şi 23 octombrie a fost luată în stăpânire şi cea mai mică şi sudică dintre Insulele Palau, Angaur, care era potrivită pentru amenajarea unor piste de decolare pentru bombardiere. Prin aceste cuceriri americane, pe principala insulă din Palau, Babelthuap, au fost izolaţi 25.000 de japonezi până la capitularea din 1945. Mai departe, americanii au ocupat pe 23 septembrie atolul Ulithi, aflat la 750 de km mai la nord-est, care oferea un loc de ancorare protejat pentru 700 de nave şi care a devenit de atunci încolo cea mai importantă bază navală a aliaţilor în vestul Pacificului.

Prin acţiunile din Palau şi Morotai, americanii îşi creaseră poziţia de pornire pentru ofensiva împotriva Filipinelor. Pentru a împiedica o întărire a forţelor aeriene japoneze în Filipine, Task Force 38 a lui Mitscher a executat o serie de atacuri de pe portavioane împotriva unor aerodromuri din Okinawa şi insulele învecinate Ryūkyū (10 octombrie), împotriva Aparri în partea de nord a Luzonului (11 octombrie) şi începând cu 12 octombrie, un atac desfăşurat pe mai multe zile împotriva Insulei Formosa. Din Formosa, japonezii au întreprins mai multe contraatacuri împotriva flotei de portavioane a lui Mitscher, 2 crucişătoare fiind avariate serios. Convins prin mesaje eronate de faptul că Task Force 38 se retrage din cauza loviturilor grele, amiralul Toyoda a ordonat ca „resturile” acesteia să fie distruse şi a dispus ieşirea în larg din apele teritoriale japoneze a unei formaţiuni navale, compusă din crucişătoare şi distrugătoare, condusă de viceamiralul Shima. Însă formaţiunea lui Shima a făcut cale întoarsă atunci când, pe 16 octombrie, a fost atacată de avioane americane. Astfel s-a încheiat „lupta aeriană de la Formosa” şi, până la debarcarea pe Layte, Mitscher s-a concentrat asupra unor obiective din Filipine. În acţiunile din 10 până în 17 octombrie, a distrus 650 de avioane japoneze, cu pierderi proprii de 80 de maşini de zbor. Un comunicat oficial japonez al Cartierului General Imperial din 16 octombrie 1944 anunţa

scufundarea a 11 portavioane inamice, a 2 cuirasate, precum şi a unui distrugător, declanşând astfel în ţară un val de optimism eronat.

Pentru acţiunea de debarcare în Leyte (operaţiunea „King II”), care avea să segmenteze forţele militare japoneze din Filipine în două pe Luzon în nord şi pe Mindanao în sud – şi să le izoleze pe acestea din urmă, americanii şi-au angajat practic întreaga putere militară din Pacific. După ce Nimitz a detaşat din forţele sale, sub comanda lui MacArthur stăteau forţele armatei a 6-a (generalul-locotenent Krueger) cu 6 divizii şi flota a 7-a (viceamiralul Kincaid) cu 6 cuirasate, 12 crucişătoare, un grup de 18 portavioane de escortă mai mici, cu 500 de avioane, şi un număr mare de distrugătoare, transportoare şi ambarcaţiuni de debarcare. Pentru acoperirea acţiunii, Nimitz a angajat flota a 3-a (amiralul Halsey) şi Task Force 38 a lui Mitscher – 9 portavioane grele şi 8 uşoare, 6 cuirasate, 17 crucişătoare şi un număr mare de distrugătoare. În cazul în care s-ar fi ivit ocazia, Halsey urma să aibă ca obiectiv principal distrugerea flotei japoneze. După o prealabilă curăţare a minelor, pe 20 octombrie flota de transport a intrat în Golful Leyte şi, împotriva unei rezistenţe reduse, a debarcat patru divizii pe coasta de est a insulei. Încă în aceeaşi zi, conform promisiunii pe care o făcuse în februarie 1942 la părăsirea Filipinelor, MacArthur a călcat din nou pe pământ filipinez împreună cu preşedintele Osmeña, succesorul lui Quezon.

După pierderea Marianelor şi înfrângerea din Marea Filipinelor, Cartierul General Imperial elaborase un nou concept de apărare planul „Sho” („planul victoriei”), care varia în funcţie de spaţiul în care ataca inamicul: pentru Filipine era valabil planul „Sho 1”. Pentru că era lipsit de sens să se protejeze flota în timp ce Filipinele erau pierdute, iar inamicul tăia astfel artera vitală către petrolul din Indiile Olandeze, aceasta urma să fie angajată la toată capacitatea pentru apărarea Filipinelor. Flota de luptă urma să atace flota de transport inamică şi o formaţiune de atragere – propria flotă de portavioane, care suferea încă de lipsa unor piloţi instruiţi – urma să abată flota inamică de portavioane de la locul de debarcare. Atunci când s-a dovedit că Leyte era obiectivul debarcării americane, pe 18 octombrie amiralul Toyoda a dat ordin să se iniţieze „Sho 1”. Comandantul suprem al forţelor aeriene navale din Filipine, viceamiralul Onishi, se hotărâse să alcătuiască pentru prima dată nişte eşaloane de piloţi sinucigaşi, care au fost denumiţi piloţi „kamikaze” în amintirea „vântului divin”, care în Evul Mediu distrusese

o flotă mongolă cu puţin înainte de o invazie în Japonia. Aceştia urmau să facă impracticabile punţile portavioanelor inamice, măcar temporar. Atunci când a început acţiunea americană din Filipine, erau gata de decolare 13 piloţi kamikaze.

„Bătălia pentru Golful Leyte”, din 24 până în 26 octombrie 1944, în care au intervenit şi forţele aeriene navale japoneze din Filipine, a devenit cea mai mare bătălie navală din istorie: la aceasta au participat – incluzând vedetele rapide – 216 nave americane, 2 australiene şi 64 japoneze (lupta de la Skagerrak: 151 de nave engleze şi 99 germane). Mota japoneză a fost distrusă în patru acţiuni de luptă – în Marea Sibuyan, în Strâmtoarea Sungao, la est de Samar şi la Cap Engaño – şi astfel a fost decisă soarta Filipinelor. Japonezii au pierdut 4 portavioane, 3 cuirasate, printre care şi supercuirasatul „Musashi”, 10 crucişătoare şi un număr mare de distrugătoare. De partea americană au fost scufundate portavionul „Princeton” – ultimul portavion american distrus de japonezi –, 2 portavioane mai mici de escortă şi

3 distrugătoare. Succesul pe care l-au avut primii piloţi kamikaze în distrugerea unuia dintre aceste portavioane de escortă şi avarierea altor 7 i-a făcut pe japonezi să dezvolte în continuare această armă: atacurile kamikaze aveau să devină curând forma de luptă uzuală a forţelor aeriene japoneze.

Faza amfibie a ofensivei americane din Leyte, apărată întâi de o singură divizie japoneză, a fost încheiată pe 25 octombrie. Însă ploi abundente, interminabile au transformat regiunea într-o mlaştină, au încetinit toate mişcările şi au făcut aproape inutilizabile cele două aerodromuri cucerite. Deoarece, în aceste condiţii, nici forţele aeriene şi nici portavioanele de escortă ale flotei a 7-a, puternic afectate, nu puteau sprijini suficient luptele din Leyte, această sarcină a fost preluată de flota de portavioane a lui Mitscher. După ce 3 portavioane fuseseră lovite de piloţi kamikaze, la sfârşitul lui octombrie aceasta s-a retras – împreună cu grosul celorlalte forţe navale – la Ulithi pentru o foarte necesară împrospătare. Japonezii şi-au întărit imediat forţele aeriene cu formaţiuni din Formosa şi au recâştigat temporar supremaţia aeriană din spaţiul Leyte, sub a cărei protecţie au debarcat întăriri pe insulă. Din această cauză, Task Force 38 – de data aceasta sub conducerea viceamiralului McCain – a fost nevoită să amâne planificatul atac împotriva teritoriului Japoniei şi să se angajeze în continuare împotriva unor obiective din Filipine. Pe parcursul lunii noiembrie, au distrus pe aerodromurile din

Luzon peste 700 de avioane şi au eliminat în apele filipineze un număr mare de nave japoneze, printre care un convoi cu 10.000 de oameni aproape complet. Însă Task Force 38 şi forţele militare de acoperire rămase în Golful Leyte, precum şi numeroase transportoare cu provizii au fost supuse în cursul lunii noiembrie atacurilor kamikaze, unele ambarcaţiuni mai mici fiind scufundate. Cu toate acestea, datorită Task Force 38, forţele aeriene japoneze au fost înfrânte din nou la sfârşitul lui noiembrie şi împiedicată întărirea trupelor japoneze din Leyte.

În ciuda vremii ploioase care a continuat, americanii au reuşit să penetreze din capul de debarcare până pe coasta vestică. Pe 7 decembrie s-a desfăşurat acolo o surprinzătoare acţiune de debarcare, în spatele forţelor japoneze. Deznodământul era practic decis. Pe

21 decembrie, comandantul suprem din Filipine, generalul Yamashita „tigrul din Malaya" şi învingătorul din Singapore –, i-a comunicai comandantului din Leyte că, de atunci încolo, comandamentul suprem se concentrează asupra apărării Luzonului şi că formaţiunile japoneze masate în partea de nord-vest a insulei urmau să lupte mai departe pe cont propriu. Câteva mii s-au agăţat de speranţa deşartă că vor fi totuşi evacuaţi; ultimele urme de rezistenţă ale unor grupuri japoneze mici s-au stins abia pe 5 mai 1945. Yamashita propusese în zadar deja din 10 noiembrie 1944 ca japonezii să se limiteze la apărarea Luzonului, atât de important strategic, şi să nu mai arunce forţe în lupta pentru Leyte, lipsită de perspective; până la mijlocul lui decembrie mai fuseseră aduse încă cinci divizii japoneze pe insulă: pentru că flota japoneză fusese eliminată ca instrument ofensiv în bătălia pentru Golful Leyte, luptele terestre şi aeriene din Leyte au decimat în asemenea măsură armata japoneză, încât nu mai exista nicio perspectivă de a apăra cu succes Luzonul.

Între timp, în comitetele de conducere militară americane, se a luase o decizie definitivă în problema „Luzon sau Formosa?" În cadrul unei conferinţe, desfăşurată la San Francisco sub preşedinţia amiralului King între 29 septembrie şi 1 octombrie, Nimitz fusese convins de faptul că planul Formosa este depăşit, deoarece trupele necesare pentru cucerirea acestei insule nu puteau fi disponibile decât cel mai devreme la începutul lui iunie 1945. În schimb, Luzonul putea fi cucerit de MacArthur încă din decembrie 1944, cu aceleaşi trupe prevăzute pentru acţiunea Leyte. Astfel că lui Nimitz îi

rămâneau la dispoziţie suficiente trupe – fără a se apela la forţele lui MacArthur sau Eisenhower – pentru a cuceri în ianuarie 1945 Insulele Bonin şi Ryūkyū, care, conform părerii şefului său de Stat Major Spruance, constituiau o trambulină mai bună către Japonia decât Formosa şi Amoy. După adoptarea acestei decizii, şefii de Stat Major americani au emis pe 3 octombrie 1944 ultima instrucţiune strategică importantă pentru războiul din Pacific. Aceasta prevedea ca MacArthur, sprijinit de forţele navale ale lui Nimitz, să debarce pe 20 decembrie 1944 pe Luzon, în timp ce Nimitz urma să cucerească pe 20 ianuarie 1945 una sau mai multe dintre insulele ale Arhipelagului Bonin şi grupului vulcanic (Iwo Jima) şi, pe 1 martie 1945, să

I ocupe insulele grupului Ryūkyū (Okinawa).

T Insula Samar, aflată în imediata vecinătate a Insulei Leyte, a fost cucerită încă din decembrie 1944, cu sprijinul forţelor filipineze de gherilă. Pe 12 decembrie, din Golful Leyte s-a pus în mişcare o flotă de debarcare către Mindanao, adecvată pentru amenajarea de aerodromuri şi pe timpul ploilor, şi care, conform rapoartelor forţelor de gherilă, nu dispunea decât de slabe forţe inamice. Deşi mari părţi din

1 Insulele Bohol, Gebu şi Panay, aflate între Leyte şi Mindanao, erau deja stăpânite de filipinezii insurgenţi, obiectivul atacului era înconjurat încă de baze aeriene japoneze. De aceea, Task Force 38 a lui McCain a preluat supravegherea aerodromurilor din Luzon, în timp ce un grup de portavioane de escortă mai mici, cu escortă de cuirasate şi crucişătoare, opera în Marea Sulu, pentru a ţine în şah forţele aeriene japoneze în centrul Filipinelor. Atunci când formaţiunea de debarcare a trecut pe 13 decembrie de vârful sudic de la Negros, a fost lovită de un atac kamikaze, în timpul căruia un pilot sinucigaş a lovit puntea de comandă a navei amiral – crucişătorul „Nashville” – omorând 130 de membri ai Statului Major. Cu toate acestea, în dimineaţa zilei de 15 decembrie, surprinzătoarea debarcare pe coasta sudică a Insulei Mindoro a fost un succes. La prânz, fusese ocupat deja aerodromul de la San José, aflat la numai zece kilometri în interiorul insulei şi s-a început imediat repararea şi extinderea acestuia: şapte zile mai târziu, el se afla la dispoziţia forţelor aeriene. În noaptea de 27 decembrie, capul de debarcare american şi aerodromul au fost ţinta unui atac japonez lansat de o formaţiune de crucişătoare, însă fără succes. Americanii au respins şi toate atacurile de infanterie asupra aerodromului, pe care japonezii le-au încercat cu ajutorul

unor forţe slabe, aduse din Luzon. Cu Mindoro, americanii dispuneau acum de o bază aeriană pentru acţiunea Luzon şi totodată de o bază pentru cucerirea insulelor filipineze centrale.

În timpul acţiunii de debarcare pe Mindoro, Task Force 38 a lui McCain menţinuse pentru prima dată, zi şi noapte, un scut aerian continuu – „Big Blue Blanket" – deasupra aerodromurilor japoneze din Luzon şi distruseseră astfel 270 de aparate de zbor inamice. Pe 18 decembrie, la alimentarea cu petrol la est de Luzon, a fost surprinsă de un taifun care a avut urmări grave: 3 distrugătoare au fost împinse pe apă şi s-au scufundat. Pe unele portavioane uşoare, aparatele de zbor de pe punte au fost smulse şi aruncate unul în altul, rezervoarele de benzină au explodat, provocând incendii: 7 nave au fost avariate serios, s-au pierdut 146 de avioane şi 800 de oameni s-au înecat. Ca urmare, flota de portavioane a fost nevoită să se întoarcă la Ulithi pentru reparaţii. Prevăzută acum şi cu un grup special de portavioane pentru operaţiuni de noapte, ea a pornit din nou în larg pe 30 decembrie, pentru a acoperi debarcarea pe Insula Luzon.

Acţiunea de debarcare din Luzon fusese amânată pentru 9 ianuarie

1945, ca urmare a întârzierilor în dobândirea şi amenajarea aerodromurilor necesare forţelor armate aeriene. Ca loc de atac, MacArthur alesese Golful Lingayen, în partea de nord-vest a insulei, acolo unde în 1941 debarcaseră şi japonezii. Pentru a induce în eroare inamicii, în sudul insulei a fost sporită activitatea trupelor de gherilă şi au fost luate şi alte măsuri diversioniste. Executarea acţiunii de debarcare a fost încredinţată din nou flotei a 7-a a lui Kincaid şi armatei a 6-a a lui Krueger (şase divizii). Pe 5 ianuarie, convoiul de transport, cu o lungime de 40 de mile marine, a trecut din Golful Leyte prin Strâmtoarea Suriago, pentru a-şi îndrepta apoi cursul către nord prin Marea Sulu. Formaţiunea de atac care pornise înainte, compusă din cuirasate, crucişătoare, portavioane de escorta, navele dragoare de mine şi navele care transportau UDT, a devenit începând cu 3 ianuarie ţinta atacurilor kamikaze japoneze, care s-au intensificat imediat ce au trecut de Mindoro spre nord. Până pe 5 ianuarie a fost scufundat un portavion de escortă şi au fost avariate 11 nave. Din poziţiile sale din estul Filipinelor, Task Force 38 a lui McCain a bombardat între 5 şi 7 ianuarie aerodromurile japoneze din Luzon, distrugând peste 200 de maşini de zbor; însă, din cauza condiţiilor meteo, pe 6 ianuarie nu a reuşit să menţină un scut aerian continuu

deasupra aerodromurilor de pe insulă: atunci când formaţiunea de atac americană a început în acea zi cu dragarea minelor şi cu focul pregătitor în Golful Lingayen, ea a fost lovită de cele mai grele atacuri kamikaze desfăşurate până atunci de japonezi. Până seara au fost avariate 14 nave. Un pilot kamikaze s-a prăbuşit pe puntea de comandă a cuirasatului „New Mexico” şi a ucis 30 de oameni, printre care şi pe ofiţerul de legătură a lui Churchill la MacArthur, generalul-locotenent Lumsden. Deşi în atacurile din acea zi a fost scufundată doar o navă dragoare de mine, marina americană a fost nevoită să consemneze totuşi o grea lovitură, cu 167 de morţi, 502 răniţi şi numeroase avarii la care nu se mai aşteptase nimeni după deznodământul luptelor din Golful Leyte. Măsurat la cei 28 de piloţi sinucigaşi şi 15 avioane de luptă angajate, japonezii executaseră în acea zi cel mai de succes atac kamikaze de pe tot parcursul războiului. Dacă ar fi fost expusă şi flota de transport unui atac masat similar, atunci acţiunea de debarcare ar fi fost pusă în mod serios în pericol. Însă, după 7 ianuarie, flota de portavioane a lui McCain decimase în asemenea măsură forţele aeriene japoneze din Luzon, încât nu au mai fost posibile decât atacuri slabe, izolate. Pe 9 ianuarie – ziua debarcării pe Luzon –, Task Force 38 a atacat deja din nou Formosa.

Pe Luzon, japonezii şi-au amplasat din nou poziţiile de apărare departe de plajă, în interiorul teritoriului insulei. De aceea debarcarea americană în Golful Lingayen s-a desfăşurat fără incidente şi cu pierderi reduse. În noaptea următoare, japonezii au angajat pentru prima dată „bărci sinucigaşe” – mici bărci explozive din lemn – care au scufundat două ambarcaţiuni de debarcare şi au reuşit avarierea mai multor nave. După ce şi piloţii kamikaze avariaseră până pe 13 ianuarie încă 12 nave, forţele aeriene japoneze din Luzon au ajuns literalmente la capăt şi au fost retrase în Formosa.

Generalul Yamashita, care vedea situaţia într-un mod mult mai realist decât superiorii săi, era convins de la bun început că, cu ajutorul trupelor care îi mai stăteau la dispoziţie după tot ce cedase pentru Leyte, în Luzon nu putea fi purtată decât o strategie defensivă de tergiversare. De aceea „tigrul din Malaya” dorea să renunţe la apărare capitalei Manila şi şi-a retras trupele în poziţiile montane din interiorul insulei. MacArthur a avansat spre sud pentru a elibera Manila cât de repede posibil. Atunci când formaţiunile sale au ajuns pe 29 ianuarie la San Fernando, în aceeaşi zi a debarcat un corp mai la vest, la aceeaşi înălţime, în localitatea de coastă San Antonio (operaţiunea „Mike

VII”). Acest corp urma să avanseze către est pentru a le devia japonezilor calea de retragere pe Peninsula Bataan, unde cu trei ani mai devreme americanii îşi săpaseră tranşee pentru lupta finala. Pe 31 ianuarie, printr-o a doua manevră amfibie („Mike VI”), MacArthur a dispus depunerea pe ţărm a unor forţe la Nasugbu, la sud de Golful Manila, pentru a se apropia de capitala filipineză atât dinspre nord, cât şi dinspre sud-vest. Pe 3 februarie, au intrat primele trupe americane în Manila.

Deşi generalul Yamashita nu intenţiona să apere oraşul, comandantul suprem al forţelor navale japoneze de sud-vest, viceamiralul Okochi, amplasase acolo o trupă de marină, care era hotărâtă să lupte până la ultima picătură de sânge. Atunci când Yamashita a ordonat retragerea tuturor trupelor din Manila, era deja prea târziu, deoarece americanii le deviaseră drumurile de întoarcere. Urmarea a fost o luptă urbană de mai multe săptămâni, în timpul căreia oraşul a fost transformat într-un morman de ruine. Pe 27 februarie, generalul MacArthur i-a predat autoritatea civilă guvernului preşedintelui Osmeña şi în faţa reprezentanţei filipineze populare provizorii a proclamat reconstituirea Commonwealthului Filipinelor.

Pentru a asigura accesul în Golful Manila, pe 16 februarie 1945 a început atacul cu trupe paraşutate şi terestre împotriva insulei stâncoase Corregidor, apărată de aproape 6.000 de japonezi, insulă pe care în 1942 şi americanii opuseseră ultima rezistenţă. În amenajările fortificate, japonezii au mai luptat timp de zece zile, până când apărătorii rămaşi s-au autodinamitat. Pe 2 mai, MacArthur a participat la înălţarea festivă a drapelului în Corregidor, insulă pe care o părăsise cu aproape exact trei ani mai înainte la ordinul lui Roosevelt – pe 12 martie 1942 – în editate de învins. Pe 27 aprilie, a fost cucerit şi oraşul Baguio, cartierul general al lui Yamashita la nord-est de Golful Lingayen. Însă în momentul capitulării, în august 1945, forţele armate din munţi ale acestuia mai numărau încă 50.500 de oameni.

Celelalte insule din Filipine şi Borneo au fost eliberate printr-o serie de operaţiuni întreprinse de armata a 8-a americană, sub conducerea generalului-locotenent Eichelberger şi a lui Kincaid, din Golful Leyte sau din Mindoro. În februarie, americanii au debarcat pe Palawan, în martie în Peninsula Zamboanga, în Panay, în partea vestică a Insulei Negros şi în Cebu, iar în aprilie pe Bohol, în partea sud-estică a Insulei Negros şi pe Insula Mindanao. În mai, iunie şi iulie, trupe australiene au efectuat debarcări la

Tarakan, în Golful Brunei şi la Balikpapan. În niciuna dintre aceste acţiuni, transporturile aliate de trupe nu au mai fost deranjate de forţele aeriene japoneze, care fuseseră eliminate total din apele filipineze. Trupele de debarcare nu au mai întâmpinat decât o rezistenţă slabă a apărătorilor japonezi retraşi în poziţii deluroase, unde au rămas până la sfârşitul războiului. Însă, odată cu Filipinele, aliaţii au câştigat o poziţie din care puteau să secţioneze liniile japoneze spre teritoriile cu materii prime ale imperiului şi să poarte atacul împotriva teritoriului japonez.

În timp ce expansiunea japoneză din Pacific a putut fi respinsă constant începând cu 1942, în teatrul de război continental din Burma apăruse o stagnare care dura de aproape doi ani. În furnizarea de materiale de război, teatrele de luptă din Europa şi Marea Mediterană beneficiau de prioritate, apoi urma Pacificul. În izolată Burma, agresorii erau separaţi atât la graniţa către India, cât şi la cea către China de munţi şi junglă, în care era aproape imposibilă orice mişcare de amploare în sezonul ploios, din mai până în octombrie. Abia înlocuirea transporturilor terestre de trupe şi provizii cu cele pe calea aerului, pentru care aliaţii dispuneau în sfârşit în 1944 de destule avioane, avea să permită pornirea unei contraofensive. Însă nu în ultimul rând, lipsa activităţii militare a fost cauzată de diferendele politice dintre americani, britanici şi chinezi, care s-au materializat într-o insuficientă colaborare şi delimitare a zonelor de comandă. Atunci când, în urma unei decizii a Conferinţei „Quadrant” de la Québec din august 1943, a fost numit un „comandant suprem aliat pentru Asia de Sud-Est” (SEAC), viceamiralul lord Mountbatten, o adevărată comanda comună aliată exista numai în cele două teatre de război europene: în Marea Mediterană şi pe frontul de invazie.

China, care lega circa o treime din forţele terestre japoneze, precum şi cantităţi considerabile de materiale de război şi capacitate navală a japonezilor, putea fi aprovizionată doar insuficient prin puntea aeriană de deasupra „Hump” (cocoaşa), după cum denumiseră americanii ramificaţiile sudice ale munţilor Himalaya, înalte de peste 7.000 m. Deja din iulie 1942, Chiang Kai-Shek insinuase că va fi nevoit să apeleze la „alte aranjamente” – adică un compromis cu japonezii – în cazul în care situaţia aprovizionării nu s-ar ameliora. De aceea, americanii au insistat în permanenţă cu privire la o ofensivă în nordul Burmei, pentru a deschide o legătură terestră cu China, însă, în urma implicării maşinilor de transport în aprovizionarea trupelor care

luptau în Burma, era necesar să fie reduse din nou livrările către China. Atunci când în sudul Chinei fuseseră aproape terminate pregătirile pentru angajarea în luptă a „supercetăţilor” B-29, în aprilie 1944 japonezii au deschis ofensiva de-a lungul căilor ferate de la Hankau spre Canton şi Hanoi, până în septembrie 1944 au cucerii aeroporturile din Changsha, Hengyang şi Guilin şi au ajuns în final la graniţa Indochinei. Spre dezamăgirea americanilor, performanţele armatei chineze nu se îmbunătăţiseră în niciun fel; pe lângă asta, Chiang Kai-Shek reţinuse un mare număr de trupe masate în nordul Chinei, ca protecţie împotriva chinezilor roşii. Generalul american Stilwell, care îi fusese acordat lui Chiang Kai-Shek la începutul lui martie 1942 ca şef de Stat Major, punea insuccesul pe seama regimului Kuomintang „reacţionar şi corupt”, precum şi pe seama incapacităţii conducătorilor militari, şi a cerut autoritate deplină de comandă asupra armatei chineze. El a insistat asupra creării unei coaliţii politice între comuniştii chinezi şi un Kuomintang reformai sau să fie aprovizionate şi forţele partizane ale chinezilor roşii, foarte active şi dinamice din punct de vedere militar, cu materiale din mijloacele Lend-Lease. Solicitarea lui Chiang Kai-Shek, de a decide singur în privinţa distribuirii mijloacelor americane Lend-Lease, a dus la ruptura dintre el şi Stilwell, lucru care a făcut necesară retragerea acestuia pe 19 octombrie 1944.

Pentru că toate ambarcaţiunile de debarcare erau angajate în teatrul de luptă din Europa, campania din Burma trebuia să se desfăşoare în principal pe uscat dinspre nord, a fost pusă în sfârşit în mişcare în toamna lui 1944, după lungi dispute între aliaţi cu privire la planificarea ei. Ea a dus la deschiderea rutei terestre către China în ianuarie 1945 şi la eliberarea Burmei, după ce pe 2 mai, printr-o acţiune limitată de debarcare, s-a reuşit cucerirea capitalei Rangun, golită de trupele japoneze. În timp ce, din cauza sezonului de ploi, începând cu luna mai 1945 activitatea militară din Burma a fost limitată la înlăturarea japonezilor care încă mai staţionau în zonă, pentru toamnă Mountbatten plănuia o acţiune de debarcare în Malaya, care nu avea să se mai petreacă, având în vedere evoluţia războiului din Asia de Est: după ce între timp fusese înfrântă Germania, urma ca şi colapsul Japoniei să se petreacă mult mai repede decât au presupus iniţial aliaţii.

Capitolul 12

Înfrângerea Germaniei 1945: sfârşitul războiului din Europa

Pe parcursul anului 1944, „fortăreaţa Europa” se redusese la „fortăreaţa Germania”, care mai dispunea de arii de manevră mai mari doar în Nord şi în Sud. Prin mobilizarea tuturor forţelor încă disponibile, această cetate se pregătea pentru ultimul asalt inamic.

Deja prin directiva lui Sauckel din 27 ianuarie 1943, oficiile de muncă înregistrau toţi bărbaţi între 16 şi 65 de ani şi toate femeile de la 17 la 45 de ani pentru „sarcini de apărare a Reich-ului”. Pentru a pregăti psihologic, pe plan intern, radicalizarea războiului, pe 18 februarie 1943 Goebbels ţinuse în palatul sporturilor din Berlin renumitul său discurs în faţa unui public, care urma „să reprezinte naţiunea”. La întrebarea lui „Vreţi războiul total? îl vreţi, dacă este necesar, mai total şi mai radical decât ni-l putem imagina astăzi?” 28, masele izbucniseră în strigăte de aprobare şi într-un entuziasm extatic. Însă cele 15,5 milioane de bărbaţi şi 14,8 milioane de femei, precum şi cele 6,3 milioane de străini şi prizonieri de război, care au putut fi angajaţi în sfârşit în 1943 ca forţă de lucru civilă, nu erau suficiente pentru a înlocui numărul de bărbaţi apţi de război, care trebuiau trimişi din industria de armament pe front. De aceea, când pe 25 iulie 1944 Goebbels a fost numit „împuternicit al Reich-ului pentru intervenţia militară totală”, el a adoptat măsuri drastice de disponibilizare a oamenilor pentru înarmare şi pentru front. În calitatea lor de comisari apărători de drept ai Reich-ului, gauleiterii districtelor ameninţate de inamici au fost autorizaţi să recruteze forţe de lucru civile pentru construirea poziţiilor. Ideea lui Guderian, ca în provinciile ameninţate din est, cu participarea SA[23] să formeze un gen de Landsturm[24], a fost adoptată şi extinsă considerabil de Hitler. Pe 25 septembrie 1944, el a ordonat crearea unui „Volkssturm[25] german” din toţi bărbaţii apţi de război, între 16 şi 60 de ani, din întreg teritoriul german, sub comanda unor conducători de încredere ai partidului, şi ai cărui membri erau marcaţi în calitate de combatanţi prin banderole pe mână. În decretul său, Hitler

23 Sturmabteilung - batalioane de asalt (n. tr.)
24 Landsturm - forţe de rezervă din armata imperială prusacă (n. tr.)
25 Ultima armată teritorială germană constituită la sfârşitul războiului (n. tr.)

adăugase că din cuza „eşecului tuturor aliaţilor noştri europeni”, Germania se afla, ca şi în toamna lui 1939, singură în faţa inamicului şi, ca şi atunci, urma să aibă loc „o a doua angajare de proporţii a forţei populare germane, pentru a ţine „inamicii departe de Reich, până va fi garantată o pace care să asigure viitorul Germaniei… şi astfel, al întregii Europe” 29. După ce în mod evident nu mai existau suficienţi ofiţeri de conducere NS, care de la începutul lui 1944 aveau misiunea ca, printr-o educaţie ideologică şi o fanatizare a trupelor, să menţină capacitatea maximă de luptă a soldaţilor de pe front, în vară Hitler nu s-a dat înapoi nici de la introducerea culpabilizării colective a familiei: dacă soldaţi de pe front treceau la inamic sau se predau fără să fi luptat până la capăt, familiile lor din patrie erau trase la răspundere pentru acţiunile lor. Pentru a preveni viitoare capitulări, la propunerea lui Goebbels, Hitler a luat în considerare în februarie 1945 chiar o ieşire din Convenţia de la Geneva, însă prin contraargumentele aduse de Guderian, Jodl şi Dönitz, a fost convins să renunţe la idee. La mijlocul aceleiaşi luni, în teritoriile aflate sub ameninţarea inamicului, au fost constituite curţi marţiale, a căror componenţă era stabilită de gauleiter şi care, pentru acţiunile care puneau în pericol decizia în luptă, aplicau ca singură pedeapsă condamnarea la moarte. Himmler a completat aceste măsuri la începutul lui aprilie printr-un ordin conform căruia toţi locuitorii de sex masculin ai unei case, pe care va fi înălţat steagul alb, să fie împuşcaţi.

„Fortăreaţa Germania”, care se înarma astfel pentru bătălia finală, nu mai dispunea de „acoperiş” de la începutul lui 1945.

Penuria de carburanţi şi pierderile tot mai mari de aparate de zbor, provocate prin atacurile la joasă altitudine ale inamicilor împotriva aeroporturilor germane, au făcut ca puterea de apărare a avioanelor de luptă germane să scadă constant în ultimele luni ale războiului. Pe de altă parte, atacurile de zi şi cele nocturne ale aliaţilor au sporit atât ca număr, cât şi în intensitate: atacul dublu al RAF în noaptea de 14 februarie 1945 şi atacurile de zi ale 8. USAAF, care au urmat în 14 şi 15 februarie asupra nodului feroviar din Dresda, prin care se desfăşura fluxul de refugiaţi din Silezia şi aprovizionarea frontului sudic de pe Oder, au devenit adevărate simboluri ale cruzimii bombardamentelor: în oraşul plin de refugiaţi, în care incendiile erau dezlănţuite ca în Hamburg în 1943, conform unor estimări mai noi, au murii 35.000 de oameni, iar clădiri istorice de importanţă culturală, cunoscute în

întreaga lume, au fost reduse la mormane de moloz şi cenuşă, în primele patru luni ale anului 1945, au fost aruncate încă 471.000 de tone de bombe asupra Germaniei. În plus, teritoriul Reich-ului a devenit în tot mai mare măsură câmp de acţiune pentru forţele aeriene tactice ale aliaţilor, ale căror bombardiere vizau în final toate teritoriile rămase neocupate, prin atacuri de la joasă altitudine asupra traficului feroviar şi rutier. La mijlocul lui aprilie, supremaţia aeriană absolută a aliaţilor deasupra Germaniei a dus la paralizarea aproape completă a traficului şi a industriei germane de armament.

La cumpăna dintre anii 1944/1945, Hitler avea la dispoziţie o armată de uscat de 7,5 milioane de oameni. Din cele 260 de divizii, 76 erau angajate în Vest, iar 24 în Italia, 17 păzeau bazele pentru submarine şi livrările de minereuri suedeze din Norvegia şi Danemarca, 10 staţionau în Iugoslavia, 28 apărau sursele de petrol şi minele de bauxită din Ungaria, 30 erau izolate în Curlandia şi Klaipėda, în timp ce frontul cu o lungime de 900 de km dintre Carpaţi şi Marea Baltică, unde, conform opiniei şefului Statului Major General Guderian, avea să se ducă lupta decisivă, era acoperit de 75 de divizii. Conform calculelor OKH, în acesta zonă superioritatea sovieticilor era în cazul infanteriei de 11:1, a tancurilor de 7:1 şi a artileriei de 20:1. Şeful de Stat Major al armatei, răspunzător pentru acest front, a reuşit doar cu mare greutate să facă rost de puţine rezerve mobile. Atunci când ofensiva din Ardeni a eşuat, în ziua de Crăciun, Guderian a pornit către cartierul general al Führerului de la Ziegenberg, pentru a-l determina pe Hitler să anuleze această risipă inutilă de forţe şi să disloce toate forţele disponibile către Est: acolo erau tot mai multe semnele inconfundabile ale unui iminent asalt al sovieticilor asupra Berlinului. Hitler dorea ca, dimpotrivă, să păstreze iniţiativa în Vest printr-o nouă ofensivă, deoarece presupunea că aliaţii vor ceda din considerente politice dacă le-ar opri avansul, în timp ce sovieticii avansau tot mai mult în Est. De aceea el a respins propunerea lui Guderian şi a declarat despre datele oferite de secţia „Armate străine Est” a generalului Gehlen, cu privire la amplitudinea avansului sovietic pe Vistula, că acestea constituie „cel mai mare bluf de la Gingis-Han încoace”**.3**0 Din rezervele alcătuite de Guderian a mai fost chiar retras un corp SS, pentru a despresura Budapesta. Ca urmare, şeful de Stat Major i-a prezis lui Hitler pe 9 ianuarie că frontul de est se va prăbuşi „ca un castel din cărţi de joc”, dacă va fi străpuns

şi numai într-un singur loc. Profeţia lui s-a adeverit doar câteva zile mai târziu.

Centrul de greutate al ofensivei sovietice a lovit corpul A de armată, condus de generalul-colonel Harpe, care apăra frontul de la Carpaţii slovaci şi până la nord de Varşovia. Pe 12 ianuarie 1945, după cinci ore de foc de artilerie, a trecut la atac „frontul 1 ucrainean” condus de mareşalul Konev, din marele cap de pod de pe Vistula de la Baranów, o zi mai târziu, „frontul 1 belarus” al mareşalului Jukov din capetele de pod de la Magnuszew şi Puławy a străpuns frontul german şi a avansat către vest. O parte din forţele sovietice s-a îndreptat către nord, dincolo de Varşovia. Ca urmare a unei informaţii eronate cu privire la situaţie, OKH a dat aprobarea pentru evacuarea Varşoviei. Când situaţia s-a limpezit şi în noaptea de 18 ianuarie Hitler a dat contraordinul de menţinere a oraşului ca „citadelă”, comandantul nu a mai putut îndeplini ordinul, deoarece evacuarea era deja în plină desfăşurare. Acest incident a dus la arestarea mai multor ofiţeri din Statul Major al OKH, precum şi la ore lungi de audiere a lui Guderian de către şeful Oficiului Central de Securitate a Reichului, Kaltenbrunner, şi a şefului Gestapo-ului, Müller.

Guderian l-a implorat în zadar pe Hitler, care pe 16 ianuarie se mutase de la Ziegenberg în noul cartier general din cancelaria Reich-ului, avariată de bombe, din Berlin, să retragă pe mare corpul de armată Nord, izolat în Curlandia, pentru a câştiga forţe. Hitler nu a putut fi convins nici să angajeze armata a 6-a SS de tancuri a lui Sepp Dietrich, devenită disponibilă după ofensiva din Ardeni, pe frontul de pe Oder, în loc de Ungaria. Pe 17 ianuarie, Hitler l-a înlocuit pe generalul-colonel Harpe, căruia i-a atribuit toată vina pentru căderea frontului de pe Vistula, cu favoritul său, generalul-colonel Schörner. În afară de aceasta, a emis un ordin care îi obliga pe toţi ofiţerii, până la nivelul de jos de comandanţi de divizii, ca fiecare mişcare a formaţiunilor şi fiecare sarcină a bazelor locale – în măsura în care acestea nu erau ordonate de un post superior – să fie anunţate din timp, pentru a fi posibilă „o intervenţie în aceste luări de decizii şi un eventual contraordin să ajungă în timp util la trupele cele mai avansate”**.3**1 Hitler credea cu adevărat că poate conduce el însuşi întregul război, din cartierul său general şi până la nivelul de jos al diviziilor.

Odată cu atacul de pe Vistula, sovieticii îşi începuseră deja ofensiva împotriva corpului de armată Centru (generalul-colonel Reinhardt), care apăra

Prusia. La mijlocul lui ianuarie, „frontul al 3-lea belarus”, condus de generalul Cerniakovski, a străpuns după lupte grele frontul german între Insterburg şi Tilsit, în timp ce frontul al 2-lea belarus, sub comanda mareşalului Rokosovski, a pornit ofensiva din capul său de pod peste râul Narew la Pułtusk în direcţia Thorn şi Elbing, pentru a izola Prusia de Reich. În timp ce Hitler a ordonat o apărare rigidă a Prusiei în toate direcţiile, Reinhard urmărea planul de a asigura în orice caz o legătură a corpului de armată cu Reich-ul, pentru a permite scurgerea formaţiunilor şi a refugiaţilor către vest. Pe 26 ianuarie, trupele lui Rokosovski au ajuns totuşi la Tolkemit, în laguna Vistulei, şi au realizat astfel o strangulare. Când, în aceeaşi zi, sovieticii au străpuns frontul de est al lui Reinhardt la nord de Lacurile Mazuriene şi Reinhardt a ordonat evacuarea poziţiilor de la lacuri, a devenit evidentă intenţia sa, care era diferită de cea a lui Hitler. Reinhardt a fost înlocuit cu generalul-colonel Rendulic. Strădaniile generalilor responsabili de a găsi o ieşire din situaţia disperată şi de a evita jertfirea fără sens a soldaţilor şi civililor au fost considerate de Hitler ca „trădare” pe faţă. După cum era şi previzibil, atacul de străpungere de la Wormditt, aprobat de el şi care urma să se desfăşoare concomitent cu apărarea Prusiei Orientale, s-a împotmolit după câteva succese iniţiale. Contând numai pe propriile forţe, corpul de armată a fost obligat să ducă lupte aprige pentru Kaliningrad (Königsberg) şi pentru portul de legătură Pillau, pentru a asigura valului de refugiaţi, care acum se revărsa către nord, drumul către Reich peste fâşia îngustă de teren care separă Laguna Vistulei de Marea Baltică şi pe mare.

Între timp, „fronturile” lui Konev şi Jukov avansaseră în continuare pe Oder. Din ruinele trupelor în retragere şi din unităţi ale garnizoanelor, ale poliţiei şi din Volkssturm a fost alcătuit un nou front pe Oder, la care sovieticii au ajuns pe 23 ianuarie, între Opole şi Olawa şi pe care l-au depăşit cinci zile mai târziu la Steinau, mai jos de „fortăreaţa Breslau” (Wrocław). Spre sud, Konev a încercat o străpungere în teritoriile industriale din Silezia Superioară. În jurul zonei industriale, care, după distrugerea din aer a zonei Ruhr pe arii extinse, rămăsese aproape intactă ca singura „fierărie” germană de armament, s-au desfăşurat lupte aprige, în timp ce în subteran se mai lucra şi producţia din minele de cărbune era transportată către Vest. Aici trupele germane s-au retras doar pas cu pas, însă au fost obligate să evacueze regiunea industrială până la sfârşitul lunii. Pe 30 ianuarie, ministrul înarmării

Speer i-a adresat un memoriu lui Hitler, în care afirma că economia germană se va prăbuşi definitiv în câteva săptămâni şi astfel „războiul nu va mai putea fi continuat nici din punct de vedere militar” 32. Memoriul a dispărut în seiful lui Hitler, fără a avea nici cel mai mic efect asupra lui.

Pentru a închide breşa largă din linia frontului, creată prin avansul lui Konev şi Jukov între graniţa Sileziei şi cursul inferior al Vistulei, în Pomerania au fost alarmate formaţiunile de instruire şi de schimb, precum şi unităţi ale poliţiei şi Volkssturm. Pe 25 ianuarie, Hitler i-a transmis lui Himmler comanda supremă a nou-creatului „corp de armată Vistula”. Himmler nu a putut împiedica avansul sovieticilor spre Oder şi mai la nord de Glogau; în primele zile ale lui februarie, sovieticii au trecut râul pe ambele părţi ale oraşului Küstrin (astăzi Kostrzyn). Lângă cetatea Küstrin, în zona aceea nu a mai putut fi menţinut decât un cap de pod german pe malul estic al Oder, la Frankfurt. Forţele lui Jukov au trecut totodată şi râul Netze, ameninţând să străpungă către Szczecin.

Având în vedere faptul că sovieticii reuşiseră să creeze capete de pod dincolo de ultimul obstacol în faţa Berlinului, râul Oder, în aceste zile Guderian l-a implorat din nou pe Hitler să evacueze poziţiile externe din Curlandia, Norvegia, Olanda şi Italia şi, cu ajutorul forţelor disponibile, să execute un dublu atac, din Silezia Inferioară şi din sudul Pomeraniei, împotriva avangardei sovietice în spaţiul Frankfurt pe Oder. Dacă urma ca lupta din Est să mai aibă vreun sens, conform opiniei lui Guderian, acesta ar mai fi putut fi doar acela de a acoperi refugierea populaţiei şi stăvilirea torentului sovietic, pentru a câştiga timp pentru negocieri cu puterile occidentale. De aceea, pe 25 ianuarie Guderian îl căutase pe ministrul de Externe al Reich-ului, Ribbentrop, îi deschisese acestuia ochii asupra ameninţătoarei situaţii militare şi îi solicitase ca împreună să insiste în încercarea ca Hitler să accepte măcar discuţii cu puterile occidentale. Tot ceea ce îşi asumase Ribbentrop până atunci în acest sens – cu aprobarea lui Hitler – fusese să redacteze un memoriu cu „puncte de discuţie” adresat reprezentanţelor externe germane, care evidenţia importanţa Germaniei în Europa, în calitate de contragreutate la planurile sovietice de cucerire, şi al cărui conţinut urma să fie adus la cunoştinţa puterilor occidentale prin intermediul unor mesageri neutri, pentru a le convinge de necesitatea unei înţelegeri cu Germania naţional-socialistă. Nici şocul pe care i-l provocase

Guderian ministrului de Externe al Reich-ului, nu a fost suficient pentru ca Ribbentrop să rişte pierderea favorurilor lui Hitler din cauza unui lucru pe care ştia că acesta îl va respinge de la bun început. În schimb, el l-a informat imediat pe Hitler despre pasul făcut de Guderian: atunci când şeful Statului Major a apărut în acea seară în cancelaria Reich-ului pentru situaţia de seară, Hitler, nervos, l-a mustrat că prin comunicări cu conţinut militar, făcute unor persoane din afara sferei sale de responsabilităţi, comite „trădare de patrie”.

Iniţial, iminentul atac sovietic asupra Berlinului aşteptat de Guderian şi care, din cauza lipsei de forţe din acel spaţiu, ar fi însemnat o adevărată catastrofă nu s-a produs, pentru că sovieticii doreau să elimine mai întâi o ameninţare a vârfului lor de atac prin flancurile rămase în urmă. La începutul lui februarie, prin atacuri din capetele de pod din Wrocław, Konev a reuşit să prăbuşească frontul de pe Oder al „corpului de armată Centru” – după cum se numea acum corpul A de armată. În cursul lunii februarie, frontul german a fost respins către vest până la râul Neisse Lusatiană[26], spre sud-vest până la Regiunea Sudeţilor. „Fortăreaţa Wrocław”, încercuită, s-a apărat până pe 6 mai – aţâţată de fanatismul gauleiterului Hanke şi de speranţa venirii unor ajutoare, alimentat permanent de stagnarea frontului la sud de oraş.

Având în vedere atitudinea rigidă a lui Hitler, care nu dorea să pună la dispoziţie decât formaţiuni singulare din Curlandia şi Norvegia, planurile ofensive ale lui Guderian pentru devierea ameninţării imediate a Berlinului au trebuit reduse la un atac pe flancuri, limitat de la bun început, pornind din Arnswalde (Choszczno) spre sud. Pe I O februarie, grupul de atac, format din şase divizii slabe, a trecut în sfârşit la atac, însă s-a împotmolit după câteva succese de început şi a trebuit retras în spaţiul de la nord de Arnswalde. Din acel moment, sovieticii au început cu cucerirea Pomeraniei, pentru a curăţa zona flancului lor nordic, au străpuns frontul german şi au traversat hinterlandul plin de coloane de refugiaţi, cu obiectivul de a ajunge pe coastă. Pe 7 martie, oraşul de coastă Kolberg (Kołobrzeg) era încercuit şi a fost declarat de Hitler fortăreaţă. Pentru a-i determina pe cei încercuiţi să reziste, Goebbels a evocat spiritul lui Nettelbeck şi Gneisenau. Însă comandantul a apărat fortăreaţa numai până când marile mase de răniţi şi refugiaţi, care îşi căutaseră adăpost între zidurile oraşului, au fost transportaţi de acolo cu

26 în germană Lausitzer Neiße; cehă Lužická Nisa; poloneză Nysa Łużycka - este un râu afluent a lui Odra, cu lungimea de 254 km situat în Germania și Polonia

ajutorul marinei militare: pe 18 martie, a părăsit şi el oraşul pe mare, împreună cu restul garnizoanei. Trupele lui Jukov ajunseseră între timp la Laguna Szczecin iar luptele din zona Szczecin se domoliseră încă dinainte: sovieticii, care acum asiguraseră linia Oder-Neisse, se pregăteau aici pentru avansul către Berlin.

Odată cu străpungerea sovietică spre coasta Pomeraniei, în Golful Gdańsk fusese încercuită o armată germană, al cărei front se întindea în final de la accesul spre Peninsula Hela, în semicerc până la Laguna Vistulei. Singurul sens pentru o apărare în continuare a porturilor Gdańsk şi Gdynia consta în salvarea maselor de refugiaţi şi numărului mare de răniţi care se adunaseră aici de pe frontul din Curlandia şi de pe întreaga parte nordică a frontului de est. Gdynia a putut fi apărat până pe 28 martie cu ajutorul crucişătorului greu „Prinz Kugen”, până când masele de refugiaţi şi răniţi au fost evacuate, şi doar Peninsula Hela a rămas în mâinile germanilor. După focuri de artilerie grele şi atacuri aeriene, în aceeaşi zi a fost cedat şi Gdańskul, iar apărătorii s-au retras într-un cap de pod îngust, protejat de inundaţii, între Vistula şi Negat care, prin limba de pământ de la Laguna Vistulei (Frische Nehrung Mierzeja Wiślana), era în legătură cu trupele germane din Peninsula Sambia.

În Prusia Orientală, „corpul de armată Nord” (fost „Centru”) fusese îngrămădit tot mai mult în jurul oraşului Kaliningrad (Königsberg). La sfârşitul lui ianuarie, oraşul era încercuit şi, până la mijlocul lui februarie, trupele germane din Sambia fuseseră respinse pe mica peninsulă Pillau, în ciuda rezistenţei acerbe. După lupte sângeroase care au durat mai multe zile în jurul Königsbergului în flăcări şi o încercare zadarnică de spargere a încercuirii, comandantul, generalul Lasch, s-a decis în noaptea de 9 aprilie să capituleze. La ordinul lui Hitler, el a fost condamnat la moarte în lipsă şi rudele lui au fost arestate. Pe 25 aprilie, a căzut şi Pillau, după ce majoritatea refugiaţilor a fost trecută pe limba de pământ de la Laguna Vistulei. Ruinele armatei Prusiei Orientale şi masele de refugiaţi care se salvaseră pe această fâşie de pământ atât dinspre Gdańsk, cât şi dinspre Königsberg au devenit victimele numeroaselor atacuri aeriene sovietice. Ei au rămas aici până la capitularea generală germană.

Soarta coloanelor de refugiaţi, chinuiţi de foamete şi frig pe toate şoselele din Prusia Occidentală şi de vest. Pomerania şi Silezia, urmăriţi de

inamic, împuşcaţi, unii prinşi şi lăsând multe victime în drumul lor, constituie una dintre cele mai groaznice tragedii pe care Hitler le-a pricinuit poporului german. Doar mulţumită intervenţiei devotate a marinei militare s-a reuşit evacuarea până în mai 1945 a circa 1,5 milioane de refugiaţi şi o jumătate de milion de soldaţi şi răniţi de pe coastele Mării Baltice din Curlandia, Prusia Occidentală, Golful Gdańsk şi Pomerania. Măsurat după aceste cifre, trebuie considerate ca fiind deosebit de mici pierderile de circa 14.000 de evacuaţi (= 1 procent), cauzate în principal de scufundarea navelor „Wilhelm Gusdoff, „Goya" şi a vasului, spital „General Steuben" de către submarinele sovietice.

În timp ce în zona Gdańsk şi Königsberg se lupta intens, în martie, presiunea sovietică pe frontul celor două corpuri de armată, Vistula şi Centru, scăzuse în intensitate. În ianuarie, forţele corpului de armată Centru împiedicaseră o străpungere a „frontului al 4-lea ucrainean" în direcţia Porţii Moraviei şi, în Carpaţii de Vest, au reuşit să menţină legătura cu corpul de armată Sud. Ofensiva din primele trei luni ale anului 1945 adusese Armata Roşie de la graniţa Prusiei Orientale şi de pe Vistula pe linia Oder-Neisse şi la marginea de est a Munţilor Sudeţi. Acum ei îşi organizau reaprovizionarea prin Polonia distrusă şi masau puternice forţe între Munţii Sudeţi şi Marea Baltică, pentru a purta ultimul atac mortal în inima Germaniei.

În Vest, după apărarea cu succes a ofensivei germane din Ardeni, între aliaţii vestici apăruseră neînţelegeri cu privire la următoarele obiective ale operaţiunilor. La şedinţa şefilor reuniţi de Stat Major din Malta, care a precedat la sfârşitul lui ianuarie 1945 conferinţa de la Ialta, şeful Statului Major al Imperiului Britanic, Sir Alan Brooke, a susţinut din nou planul englez de a concentra toate forţele într-un singur atac masiv la nord de Regiunea Ruhr în câmpia din nordul Germaniei. La baza acestei propuneri stătea intenţia, motivată politic, de a ajunge în orice caz înaintea sovieticilor la porturile de pe coasta nordică a Germaniei. Însă şeful de Stat Major al armatei americane, Marshall, a impus planul lui Eisenhower, sub ameninţarea retragerii acestuia, de a distruge întâi toate forţele militare germane de la vest de Rin pentru a elimina de la bun început un atac german pe flancurile avansului aliat peste Rin, apoi câştigarea unor capete de pod dincolo de fluviu pentru a încercui „desişul industrial" din Regiunea Ruhr printr-o operaţiune de învăluire pornind dinspre cursul inferior al Rinului şi din spaţiul Frankfurt, şi apoi să avanseze în nordul Germaniei în întâmpinarea sovieticilor.

Imediat după „Battle of the Bulge”, forţe franceze atacaseră mai întâi capul de pod german de la Colmar şi, cu întăriri americane, până pe 9 februarie au reuşit să respingă defensiva germană dincolo de Rin. În segmentul nordic, Montgomery intenţiona sa avanseze cu armata lui canadiană între Meuse şi cursul inferior al Rinului către sud-est şi, împreună cu forţele americane aflate sub comanda lui, să avanseze peste Ruhr la Düren către nord-est, pentru a închide învăluirea în spaţiul Krefeld. Atacul canadienilor, care a început pe 8 februarie, a avansat doar cu greutate din cauza rezistenţei acerbe a trupelor de paraşutişti germani, deoarece marginea de vest a pădurii Reichswald era puternic fortificată, iar Rinul şi Meuse ieşiseră din matcă în urma dezgheţului. La acestea s-a adăugat faptul că armata americană din corpul de armată al lui Montgomery nu a reuşit să atace la momentul prevăzut, deoarece germanii deschiseseră ecluzele barajului din valea râului Urft şi inundaseră Ruhrul. Operaţiunea lui Montgomery a reuşit să avanseze abia pe 23 februarie când americanii au reuşit să atace, după ce apele se retrăseseră, pe 2 martie au ajuns la Rin la sud de Düsseldorf şi s-au unit a doua zi cu canadienii la Geldern. Armata germană de paraşutişti urma însă ca, la ordinul lui Hitler, să menţină cu orice preţ un cap de pod de la Krefeld până la Wesel, pentru ca transportul naval al cărbunilor şi oţelului de la Duisburg să poată fi asigurat în continuare spre centrul Germaniei pe canalul Dortmund-Ems; acest lucru avea o importanţă deosebită după ce forţele aeriene aliate perturbaseră traficul feroviar. Însă, în ciuda apărării disperate, apărătorii au fost împinşi către ultima trecere rămasă pe Rin la Wesel: pe 2 martie a căzut Krefeld şi linia de transport naval care trebuia apărată se afla deja în raza de acţiune a artileriei inamice. În noaptea de 10 martie, a fost totuşi necesar ca rămăşiţele a noua divizii de la Wesel să fie retrase pe malul estic şi podul aruncat în aer – ca toate podurile de peste Rin la care aliaţii ajunseseră până atunci. Astfel teritoriul german de pe malul stâng al Rinului, de la Emmerich până la Neuss, era în mâna aliaţilor. În cursul acestor operaţiuni, aliaţii luaseră 53.000 de prizonieri.

Armata 1 americană condusă de generalul-locotenent Hodges, care trecuse, de asemenea, râul Ruhr pe 23 februarie, a ajuns pe 5 martie la Köln. Căile de acces către oraş fuseseră apărate în principal de trupele Volkssturm, deoarece restul de trupe a trebuit retras imediat dincolo de Rin, dacă urma să se mai construiască o linie defensivă dincolo de fluviu. După două zile, partea

de oraş din stânga Rinului era ocupată de americani. Între timp, flancul sudic al lui Hodges a schimbat direcţia către sud-est pentru a ajunge în spatele corpului B al armatei germane, condus de feldmareşalul Model, şi care staţiona la nord de Mosela. Atunci când divizia americană de tancuri trimisă de Hodges către Remagen a ajuns pe 7 martie pe ultimele înălţimi înainte de Rin, se vedea în vale podul de cale ferată de la Ludendorff intact. Hitler îi ameninţase cu moartea pe toţi ofiţerii pionieri de pe Rin în cazul în care podurile, pentru care erau direct răspunzători, ar fi căzut întregi în mâinile inamicului. Deoarece bazele de pe stânga Rinului urmau să fie menţinute până la final şi pe cât posibil de multe trupe urmau să fie trecute râul în siguranţă, aceşti ofiţeri s-au văzut puşi în faţa dificilei sarcini de a le dinamita literalmente în ultimul minut. La Remagen, comandoul de dinamitare a fost nevoit să se retragă din cauza tancurilor americane şi a reuşit să aprindă doar două încărcături slabe, care au fost insuficiente pentru a distruge pilonul central al podului. Americanii care au luat cu asalt podul au învins slabul grup de apărători şi au asigurat pe malul celălalt un cap de pod îngust. Atât SHAEF cât şi cartierul general au fost total surprinşi de acest eveniment. Hodges a cerut imediat instrucţiuni prin telefon de la comandantul suprem al corpului său de armată, generalul Bradley, dacă şi cum să fie exploatat acest succes „neplanificat”, iar Bradley a primit de la Eisenhower ordinul ca, prin angajarea câtorva divizii, capul de pod să fie extins şi menţinut. De partea germană, pentru contraatacul ordonat imediat, au trebuit aduse trupe din zona Köln. Atunci când acestea au sosit, capul de pod fusese deja fortificat de americani în asemenea măsură, încât nu a mai putut fi înlăturat. Timp de zece zile au eşuat toate încercările de a distruge podul cu ajutorul scafandrilor militari, artileriei grele şi prin atacuri aeriene, până când una dintre bombe a nimerit pilonul central avariat şi a dus la prăbuşirea acestuia – prea târziu pentru a împiedica extinderea capului de pod, care, în acel moment era legat deja de malul vestic printr-un pod temporar de urgenţă. Prin intermediul „Curţii marţiale speciale vest”, Hitler a condamnat la moarte mai mulţi ofiţeri, care au fost făcuţi răspunzători de accident. Prin capul de pod de la Remagen, aliaţii făcuseră însă o breşă în front, care avea să fie extinsă de-a lungul ultimului obstacol natural din Vest.

Armata a 3-a americană, aflată sub comanda lui Patton, care atacase frontal forţele lui Model staţionate la nord de Mosela, a reuşit până pe 10

martie să respingă linia defensivă dincolo de Rin şi, către sud, dincolo de Mosela. Astfel s-a încheiat a doua fază din operaţiunile lui Eisenhower din partea stângă a Rinului, iar ţărmul vestic al fluviului, de la Emmerich până la nord de Koblenz, a ajuns în mâinile aliaţilor. Ele aduseseră încă 49.000 de prizonieri.

În cea de-a treia fază, scopul lui Eisenhower era să înlăture arcul de front german rămas la vest de Rin, care se întindea pe 200 km de la Koblenz, de-a lungul cursurilor râurilor Mosela şi Saar până la nord de Strassbourg. Începând cu mijlocul lui februarie, forţele americane ale corpului de armată condus de Dever atacaseră în zadar poziţiile germane dintre Mosela şi Rin. Însă situaţia apărătorilor a devenit disperată în momentul când armata lui Patton i-a lovit în spate, peste Mosela insuficient acoperită. De aceea, comandantul suprem pentru Vest, feldmareşalul von Rundstedt, a încercat să obţină de la Hitler evacuarea din timp a arcului de front şi salvarea forţelor militare în spatele liniei Rinului. Însă Hitler dorea să ştie apărate în orice caz Teritoriul Saar, important din punct de vedere industrial, şi Linia Siegfried. Rundstedt, care în săptămânile anterioare criticase tot mai mult metoda lui Hitler de conducere a operaţiunilor, a fost înlocuit pe 10 martie cu feldmareşalul Kesselring, care până atunci apărase îndârjit şi cu succes frontul german din Italia. Cinci zile mai târziu, Patton a pornit la atac, a depăşit Mosela şi Munţii Hunsrück şi, până pe 23 martie, a pus stăpânire pe întregul mal al Rinului, de la Koblenz până la Ludwigshafen. În noaptea de 23 martie, el a reuşit să treacă trupe peste râu într-un loc suficient acoperit – la Oppenheim, la sud de Mainz – şi să creeze acolo un cap de pod. În faţa atacurilor armatei americane a lui Patch între Saarbrücken şi Rin, apărătorii au cedat aria de manevră de la Linia Siegfried, pe care formaţiunile lui Patch au străpuns-o în cele din urmă. O parte dintre diviziile germane fărâmiţate au reuşit să se retragă la trecerile rămase peste Rin. Însă tancurile lui Patton au tăiat calea numeroaselor părţi de trupe şi transporturi de refugiaţi din regiunea Saar, în timp ce atacurile constante ale forţelor aeriene americane au desăvârşit haosul. Pe 25 martie, atunci când au trebuit cedate şi ultimele capete de pod la vest de Karlsruhe, s-a încheiat faza a treia a campaniei de pe Rin a aliaţilor. Ordinul lui Hitler de a apăra fiecare palmă de pământ de pe malul stâng al Rinului – cum s-ar spune, malul „greşit” – l-a făcut pe Eisenhower să încerce să distrugă cât mai multe forţe germane încă dinainte

ca acestea să ajungă la fluviu. De la începutul atacului lui Montgomery în pădurea Reichswald, la începutul lui februarie, germanii pierduseră o treime din forţele angajate pe frontul de vest: 293.000 de oameni fuseseră luaţi prizonieri, 60.000 căzuseră în luptă sau fuseseră răniţi. După corpul de armată al lui Montgomery, ajunseseră acum la Rin şi ambele corpuri de armată americane. La fel ca şi sovieticii pentru atacul peste Oder, tot aşa se pregăteau şi americanii pentru atacul peste Rin, către interiorul Germaniei.

Pe 23 martie, Montgomery îşi încheiase pregătirile pentru trecerea cursului inferior al Rinului la Wesel. Încă din februarie începuse ofensiva aeriană împotriva nodurilor de trafic din întreg spaţiul dintre Bremen şi Koblenz, pentru a izola viitorul teritoriu de luptă de liniile de aprovizionare germane. După un devastator foc de artilerie, în noaptea de 24 martie forţele britanice şi americane au început traversarea fluviului, în sectorul dintre Rees şi Rheinberg. Dimineaţa au fost depuse la nord de Wesel două divizii aliate de trupe aeropurtate. În seara de 26 martie fuseseră întinse deja 12 poduri peste fluviu şi, pe 30 martie, atacatorii creaseră deja un cap de pod continuu, care se întindea de la Emmerich, prin Bocholt, Haltern şi Dorsten, până în cartierul aflat la nord de Ruhr, al oraşului Duisburg. După ce americanii câştigaseră deja capete de pod pe cursul central al Rinului, fusese creată astfel baza de pornire a formaţiunii ofensive nordice pentru învăluirea plănuită de Eisenhower în regiunea Ruhr.

Odată cu pierderea liniei Rinului, în condiţiile raportului de forţe existent, continuarea războiului îşi pierduse şi ultimul sens. De atunci încolo, avansul aliaţilor nu mai putea fi stopat decât cu mobilizarea tuturor forţelor pe sectoare individuale ale frontului – şi acolo doar temporar. Însă Hitler a sfidat inevitabilul destin până la sfârşit. Dacă lui însuşi îi era menită distrugerea, urma să fie tras şi poporul german în catastrofă şi, la ieşirea sa de pe scena istoriei mondiale, aliaţii să găsească în Europa Centrală numai un câmp de ruine. Atunci când ameninţarea regiunii Ruhr a devenit acută, pe 19 martie el a dat acel ordin care a intrat în istorie cu denumirea ulterioară de „ordinul lui Nero”, prin care dispunea ca la retragere să fie distruse toate structurile de transporturi, de telecomunicaţii, industriale şi de utilităţi. Conform deciziei lui Hitler, cu îndeplinirea politicii de până atunci a „pământului ars” fusese răspunzător Ministerul înarmării, condus de Speer. Speer îmblânzise puţin ordinul de distrugere a tuturor instalaţiilor lăsate în

urmă, transformând-o doar în paralizarea acestora, prin demontări, îndepărtarea sau îngroparea unor echipamente esenţiale, şi a reuşit să obţină aprobarea lui Hitler pentru acest lucru, argumentând că această metodă ar fi permis reluarea rapidă a producţiei şi transporturilor în cazul recuceririi teritoriilor pierdute. Atunci când în primăvara lui 1945 a dispărut şi ultima perspectivă de recucerire a unor teritorii, Hitler nu a mai putut fi abătut de la politica sa radicală de distrugere. Degeaba i-a reproşat Speer pe 18 martie într-un memoriu faptul că, de fapt, conducerea nu are dreptul de a distruge conştient şi planificat fundamentul pentru viaţa viitoare a propriului popor – care până atunci îşi îndeplinise credincios toate obligaţiile şi tocmai era chemat să facă cele mai mari sacrificii – prin distrugerea instalaţiilor de alimentare şi a proviziilor. Dacă inamicii intenţionau să priveze poporul german de elementele de bază ale existenţei, atunci urmau să îşi asume şi vina, şi responsabilitatea în faţa istoriei. Însă în aceeaşi seară Hitler a respins concepţia lui Speer cu explicaţia: „Dacă pierdem războiul, şi poporul va fi pierdut. Acest destin este inevitabil”. Pentru că „cei buni” căzuseră şi rămăseseră doar „cei inferiori”, nu mai trebuia „să se ţină seama de bazele de care are nevoie poporul pentru a-şi continua viaţa cea mai primitivă”. În cazul unei înfrângeri, poporul german s-ar fi dovedit oricum „ca cel mai slab” şi, în Europa, viitorul ar aparţine „mai puternicului popor estic”**.3**3 Speer, cutremurat de această concepţie a lui Hitler, a plecat imediat în regiunea Ruhr, la feldmareşalul Model. Cu acordul acestuia, au fost reţinute toate materialele explozibile, pe cât posibil, în mâinile militarilor, iar membrilor de încredere ai conducerilor uzinelor le-au fost distribuite arme şi mitraliere, pentru a putea, dacă era cazul, să împiedice funcţionarii de partid fanatici din executarea distrugerilor lipsite de sens. Speer a reuşit să obţină de la Hitler pe 30 martie o directivă de executare a „ordinului Nero”, care subordona gauleiterii autorităţii lui decizionale pentru acest sector, şi care a permis să atenueze ordinul prin diverse dispoziţii individuale. La acest mijloc, al „supunerii condiţionate” la ordine absurde, au apelat în acele săptămâni şi acei comandanţi militari superiori pe care recunoaşterea inevitabilităţii înfrângerii i-a adus în conflict cu obligaţia supunerii militare. Chiar dacă respingeau îndepărtarea lui Hitler, considerau că sarcina lor consta în a restrânge pierderile şi distrugerile la nişte dimensiuni justificabile din punct de vedere militar. Motivele care îi împiedicau pe soldaţii de rând – care nu

aveau o privire de ansamblu asupra situaţiei – să depună armele erau diverse. Unii credeau încă în Hitler sau în armele miraculoase care aveau să apară. Concepţia de datorie faţă de patrie, adesea doar un instinct de turmă, frica de soarta pe care aliaţii o stabiliseră pentru poporul german, propovăduită de propaganda naţional-socialistă, precum şi teama cu privire la represaliile propriilor autorităţi împotriva rudelor din patrie, toate acestea îi obligau la supunere. Pe frontul de est, ca motiv pentru continuarea luptelor probabil că a prevalat frica faţă de răzbunarea soldaţilor sovietici pe populaţia germană. Situaţia din cadrul trupei era similară celei din patrie, unde – abstracţie făcând de cei care se dedicaseră trup şi suflet regimului – o parte din populaţie fusese cuprinsă de fatalism şi apatie din cauza distrugerilor locuinţelor şi locurilor de muncă, a constantei apropieri a frontului, a fricii pentru propria viaţă şi a presiunii exercitate de aparatul de dominaţie naţional-socialist, care a funcţionat până în ultima clipă. Cealaltă parte a populaţiei era mânată de o încredere neputincioasă în conducere. Pentru omul simplu era pur şi simplu de neimaginat dimensiunea caracterului ipocrit cu care Goebbels dădea permanent noi speranţe poporului, prezicând victoria finală fără nici cea mai mică premisă reală. Mai ales capacitatea de entuziasmare a tineretului a fost exploatată fără scrupule în acea ultimă fază şi a scos la iveală dovezi uimitoare – deşi în fond inutile – de devotament şi vitejie. Însă nici credinţa fanatică în victorie nu putea modifica realitatea, pe care situaţia militară de pe front o modelau tot mai nefavorabil. Şi situaţia nu putea fi influenţată în niciun caz prin creaţii dubioase de genul organizaţiei „Werwolf", care urma să fie înfiinţată pe 1 aprilie 1945 printr-un apel radiofonic şi să acţioneze „spontan”, ca mişcare clandestină a populaţiei civile din teritoriile germane ocupate, prin acte de sabotaj şi care trebuia să descurajeze populaţia germană de la o colaborare cu aliaţii. În afară de acte izolate de teroare, ca de exemplu asasinarea primarului general din Aachen, Franz Oppenhoff, pus în funcţie de americani, s-a manifestat doar sub forma unor grupuri mici HJ[27] care incendiau depozitele de materiale ale aliaţilor, întindeau sârme de-a latul drumurilor de reaprovizionare sau împrăştiau pe ele cioburi şi cuie.

În timp ce Montgomery trecea Rinul în spaţiul Wesel, armata lui Patton, după ce a traversat fluviul la Oppenheim pe 25 martie, a pus stăpânire pe

27 Hitlerjugend - tineretul hitlerist, organizaţia de tineret a Partidului naţional-socialist (n. tr.)

podurile intacte de peste Main, de la Aschaffenburg. În aceeaşi zi, forţele lui Hodges au pornit din capul de pod de la Remagen, au ajuns la râul Lahn şi, avansând în amonte, au lansat un atac de învăluire în spatele regiunii Ruhr. Pe 1 aprilie, s-au unit în Lippstadt cu formaţiunile americane ale lui Montgomery, care avansaseră către est din capul de pod de la Wesel. Astfel, corpul B de armată al lui Model, cu circa 21 de divizii, a fost încercuit în zona Ruhr. Cererea lui Model pentru o evacuare la timp a teritoriului fusese respinsă de Hitler.

În ultimele zile ale lui martie, generalul Eisenhower, care nu fusese informat despre tensiunile politice dintre aliaţi – tensiuni care au început în perioada de după conferinţa de la Ialta –, a finalizat planurile pentru continuarea campaniei din Germania, din punct de vedere pur militar. După încercuirea regiunii Ruhr, acestea prevedeau un atac al corpului de armata al lui Bradley, din spaţiul Kassel, curmeziş prin mijlocul Germaniei spre spaţiul Leipzig-Dresda, pentru a întinde mâna sovieticilor pe Elba şi pentru a împărţi Germania în două. Abia ulterior urma să se desfăşoare avansul corpului de armată al lui Montgomery în direcţia Hamburg şi Lübeck, pentru a izola forţele germane din Danemarca şi Norvegia, în timp ce corpul de armată al lui Devers urma să se îndrepte în acelaşi timp spre sud-est, pentru a face joncţiunea cu sovieticii în valea Dunării la Linz, urmând să ocupe zonele muntoase din sudul Bavariei şi din Austria, înainte ca Hitler şi conducerea germană să se poată retrage acolo într-o „fortăreaţă din Alpi”, care să fie dificil de cucerit. Stafful din informaţii bănuia asemenea intenţii ale conducerii germane, pe baza anumitor mesaje; şi rezistenţa tenace pe care o opuneau germanii în Ungaria şi nordul Italiei părea să ducă spre aceeaşi presupunere. Pe lângă Londra şi Washington, Eisenhower i-a comunicat trăsăturile de bază ale planului său şi lui Stalin, în calitate de comandant suprem al Armatei Roşii. În timp ce acesta a salutat planul, Churchill a protestat imediat la Roosevelt că, prin comunicarea acestuia sovieticilor, Eisenhower îşi depăşise atribuţiile, deoarece operaţiunilor militare din această fază finală trebuia să li se acorde o amplă importanţă politică. Spre deosebire de Eisenhower, el a cerut ca după încercuirea regiunii Ruhr, atacul principal din nordul Germaniei să fie dus de Montgomery dincolo de Elba, spre Berlin: pe de-o parte, din motive politice şi psihologice, capitala Reichului nu trebuia să fie cucerită de sovietici – sau cel puţin nu numai de ei singuri – pentru a crea un echilibru

pentru iminenta ocupare a Vienei şi a celei mai mari părţi a Austriei de către Armata Roşie. Pe de altă parte, trebuia să se ajungă cât mai repede la Marea Baltică, pentru a-i ţine pe sovietici departe de Danemarca şi de căile de acces spre Atlantic. Însă Eisenhower, pentru care eventuala constituire a unei „redute naţionale" în Alpi avea o importanţă militar-strategică mult mai mare decât Berlinul, se temea că o acceptare a propunerilor britanice pentru nordul Germaniei ar lega atât de multe forţe, încât armata lui Patton nu ar putea să se îndrepte către sud, împotriva acestei „redute". Deoarece şefii de Stat Major americani l-au susţinut pe Eisenhower, al cărui plan părea să le garanteze o victorie rapidă şi completă, în final s-a stabilit punerea lui în aplicare.

Apărarea regiunii Ruhr, declarată de Hitler „fortăreaţă" şi care fusese eliminată deja ca forţă a industriei de armament prin atacurile aeriene ale aliaţilor, reprezenta din punct de vedere militar un demers fără perspective. Numai hrana necesară populaţiei concentrate în zonă, la care se adăugau cei 250.000 de oameni din forţele lui Model şi cei 100.000 de membri ai unităţilor din flancuri, constituia un lucru imposibil pe o durată mai lungă. După ce eşuase încercarea lui Model ca, printr-un atac din Winterberg către est să restabilească legătura cu Germania Centrală, defensiva s-a spart rapid sub presiunea din exterior şi a necontenitelor atacuri aeriene. Atacurile aliate dinspre nord şi sud, care s-au întâlnit pe 14 aprilie la Hagen, au despicat încercuirea în două părţi. Două zile mai târziu, au încetat luptele în partea estică a încercuirii; în decurs de 24 de ore, aici s-au predat 80.000 de oameni. Între ruinele caselor şi fabricilor din regiunea Ruhr, nu avea să mai apară un al doilea Stalingrad; având în vedere lipsa de speranţă a luptei, moralul trupei era mult prea zdruncinat pentru a face posibil acest lucru. Numai numărul trupelor încercuite amintea de Stalingrad: după ce şi partea vestică a predat armele pe 18 aprilie, 325.000 de oameni şi 30 de generali au intrat sub controlul americanilor. Feldmareşalul Model s-a împuşcat pe 21 aprilie într-o pădure la sud de Duisburg.

În timp ce armatele americane mai ţineau încă în încercuire regiunea Ruhr, au atacat cu restul de forţe spre est, prin breşa largă a frontului creată în urma încercuirii corpului de armată al lui Model, pentru a pune în practică avansul către Elba, după cum fusese planificat de Eisenhower. Pe 11 aprilie, vârfurile formaţiunilor americane de tancuri au ajuns la Elba în dreptul oraşului Magdeburg, unde a doua zi a fost constituit imediat un cap de pod pe

malul estic. Astfel americanii depăşiseră ultimul râu care constituia un obstacol în calea spre Berlin şi staţionau la 120 de km de capitala germană, în timp ce sovieticii mai stăteau încă pe Oder faţă în faţă cu un front german ferm alcătuit. Conform aprecierii lui Bradley, corpul său de armată ar fi putut să-şi continue avansul către Berlin – dacă acest lucru ar fi fost stabilit în planurile lui Eisenhower. Până pe 13 aprilie, trupele lui au ajuns la Elba la nord de Harz, pe întreaga lăţime între Wittenberge şi vărsarea râului Saale, iar la sud de Harz au ajuns la Saale, între Halle şi Jena. În această acţiune au încercuit în masivul Harz o armată germană, care la ordinul lui Hitler, urma să închidă breşa frontului creată prin încercuirea corpului de armată al lui Model şi care trebuia să despresoare acest corp de armată printr-un contraatac către Vest. Această armată a reuşit să reziste până pe 20 aprilie în zona muntoasă şi împădurită a Harzului, unde în final au mai opus o rezistenţă disperată uitaţi SS şi HJ pe vârful Brocken. Atunci când americanii au trecut râul Saale în dreptul oraşului Halle şi au coborât spre cursul inferior al râului Mulde, au întâmpinat în mod surprinzător o puternică rezistenţa germană. La fel s-a întâmplat şi pentru forţele care au vrut a face capete de pod peste Elba, între vărsarea râului Saale şi oraşul Wittenberge: s-au lovit de ultimul contingent al lui Hitler – armata a 12-a – care fusese nou-alcătuită sub comanda generalului Wenck. Hitler ordonase la începutul lui aprilie să fie formate divizii din toate rezervele care mai puteau fi adunate din nordul şi centrul Germaniei, gen şcoli militare, oficiul de muncă al Reich-ului etc; acestea constau mai ales din soldaţi tineri, entuziaşti, şi care, în locul denumirilor uzuale prin numere, au primit nume patriotice sonore gen: Clausewitz, Scharnhorst, Schlageter etc. Hitler opera pe hărţile sale de Stat Major, deja de multă vreme, cu divizii şi armate care ca număr nu mai existau de multă vreme în realitate. Însă concepţia lui că, cu ajutorul acestor divizii nou-înfiinţate şi nepregătite conduse de Wenck, va putea aduce o „răsturnare” a situaţiei în lupta împotriva puterilor occidentale prin angajarea lor în eliberarea regiunii Ruhr şi spargerea frontului lui Eisenhower, demonstra faptul că pierduse şi ultimul dram de simţ al realităţii. Cu noile divizii care se adunau puţin câte puţin, armata lui Wenck a preluat sectorul de front de la Wittenberge, de-a lungul Elbei şi Mulde până la nord de Leipzig şi, în contraatacul din noaptea de 16 aprilie, a reuşit să înlăture capul de pod american de la Magdeburg. Pe 21 aprilie, când sovieticii, conduşi de Jukov,

care cu cinci zile înainte străpunseseră frontul de pe Oder, se apropiau de suburbiile Berlinului, armata lui Wenck şi-a îndreptat toată atenţia către defensiva spre vest. Ea nici nu bănuia faptul că Eisenhower le comunicase sovieticilor că îşi va opri forţele militare pe linia Elbe-Mulde. În noaptea de 23 aprilie, la cartierul general al lui Wenck a sosit şeful OKW, feldmareşalul general Keitel, pentru a-l pregăti pe acesta pentru o nouă misiune: eliberarea Berlinului. Armata a 12-a trebuia să se întoarcă acum în direcţia opusă, către est, în timp ce armatele învecinate ei, din nord şi din sud, urmau să se concentreze în continuare pe lupta către vest. Astfel că frontul de est şi cel de vest fuseseră îngrămădite spate în spate şi comasate practic într-un singur front. Când americanii au trecut Mulde, după cucerirea Leipzigului, şi divizia lor a 69-a de infanterie s-a întâlnit pe 25 aprilie, ora 16**.4**0 la Torgau pe Elba cu a 58-a divizie sovietică de gardă, forţele militare germane fuseseră împărţite pe teritoriul propriei ţări în două spaţii de luptă separate între ele.

Feldmareşalul Montgomery, cu corpul său de armată, pornise deja de la începutul lui aprilie ofensiva din capul de pod de peste Rin de la Wesel împotriva forţelor germane din Olanda şi din partea nordică a frontului de vest. După străpungerea reuşită de canadieni de la Emmerich către lacul Ijsselmeer, Olanda de Vest, cu o armată încercuită şi care lupta cu frontul către est, a fost declarată de Hitler „fortăreaţă”. La est de lacul Ijsselmeer, canadienii au reuşit să ocupe până pe 20 aprilie întreaga Olandă de Nord, fără niciun fel de rezistenţă germană, au trecut Ems şi au avansat către coasta germană a Mării Nordului până când avansul lor a fost oprit prin contraatacuri în spaţiul de la Oldenburg. O parte dintre forţele lui Montgomery, care aveau ca obiectiv cursul inferior al Elbei, s-a lovit în diverse locuri de o puternică rezistenţă a unor divizii germane de paraşutişti, care se ajutau prin dinamitarea podurilor de pe numeroasele cursuri de apă care trebuiau trecute. Până pe 24 aprilie, reuşise însă şi Montgomery să domine malul estic al Elbei, de la Harburg şi până la joncţiunea cu corpul de armată al lui Bradley, la Wittenberge. Forţele germane mai deţineau încă pe flancul său stâng partea de coastă a Mării Nordului între locurile de vărsare ale râului Ems şi a Elbei, cu porturile din zonă. Aliaţii nu au mai avansat către „fortăreaţa Olanda”, deoarece germanii stăpâneau aici digurile către Marea Nordului şi către lacul Ijsselmeer, a căror deschidere ar fi inundat zone mari de teren, făcându-le inutilizabile pentru agricultură timp de mulţi ani.

Deoarece în vestul Olandei domnea foametea, pe 30 aprilie, generalul Eisenhower a convenit cu comisarul Reich-ului, Seyß-Inquart, un fel de armistiţiu local: în schimbul opririi ofensivei aliate, germanii s-au declarat dispuşi să renunţe la alte inundaţii şi să participe la livrarea şi distribuirea către populaţia olandeză a alimentelor provenite de la aliaţi.

Între timp, aliaţii se pregătiseră şi pentru cucerirea sudului Germaniei. La sfârşitul lui martie, armata a 7-a americană, aflată sub conducerea lui Patch, pornise la atac din capul de pod din spaţiul Mainz-Mannheim, pentru a cădea dinspre nord în flancul forţelor germane (corpul G de armată) care erau faţă în faţă cu forţele franceze pe cursul superior al Rinului. Pe 25 martie, fusese îngrădită autoritatea de comandă a comandantului vest de până atunci, feldmareşalul Kesselring, pe frontul de vest la sud de masivul Harz, şi îi fusese conferit calificativul de „comandant suprem Sud”. Armatele sale şi-au completat într-o oarecare măsură diviziile, aflate la capătul puterilor, cu membri ai şcolilor militare, cu personal de sol al Luftwaffe, cu unităţi ale „Volkssturm” şi cu soldaţi care pierduseră contactul cu propriile lor unităţi.

Patch primise de la Eisenhower ordinul să acopere avansul corpului de armată al lui Bradley către sudul Germaniei. Pe 16 aprilie, forţele lui Patch au ajuns la Nürnberg. La ordinul lui Hitler, care dorea să ştie apărat până la capăt „oraşul congreselor partidului Reich-ului”, garnizoana de acolo a fost întărită cu trupe SS, ale Luftwaffe şi „Volkssturm”, care au dus lupte violente cu americanii timp de câteva zile, până ce oraşul a căzut pe 20 aprilie. Armata lui Patton care, pornind din Turingia, ajunsese la râul Zwickauer Mulde, iar în Munţii Metaliferi staţiona la graniţa cehoslovacă, s-a îndreptat către sud, conform planurilor pe care le comunicase Eisenhower sovieticilor pe 21 aprilie, şi s-a deplasat paralel cu graniţa cehoslovacă către Munţii Pădurea Boemiei împreună cu armata lui Patch, împotriva presupusei „redute naţionale”. Până pe 26 aprilie, apărătorii s-au retras dincolo de Dunăre.

Pe 22 aprilie, francezii intraseră dinspre vest în Stuttgart. Atunci când au trebuit să părăsească din nou oraşul, care îi revenea teritoriului armatei lui Patch datorită liniei de reaprovizionare pe autostrada Mannheim-Karlsruhe-Stuttgart-Ulm, s-a ajuns la un protest al generalului de Gaulle adresat preşedintelui Truman, caracteristic pentru susceptibilitatea franceză privind prestigiul. Francezii nu au cedat decât în urma ameninţărilor cu reducerea distribuirii de materiale de război trupelor franceze. Armata franceză, care a

trecut de munţii Pădurea Neagră la sud şi a avansat către Lacul Constanţa, a încercuit grosul armatei germane în munţii Schwäbische Alb. În ultimele zile ale lui aprilie, americanii au reuşit să treacă Dunărea şi, pe 28 aprilie, au cucerit Augsburgul. În aceeaşi zi, la München, părţi ale garnizoanei s-au revoltat sub conducerea căpitanului Gemgroß, în alianţă cu foşti sindicalişti şi monarhişti bavarezi – care împreună au constituit „Acţiunea pentru libertate Bavaria” – şi, printr-o transmisiune la posturile de radio, au făcut un apel la rezistenţă împotriva intenţiei gauleiterului Giesler de a apăra fanatic „capitala mişcării”. Chemarea a avut ca efect arestarea unor funcţionari locali ai partidului, în diverse localităţi bavareze. Însă mişcarea a fost reprimată rapid prin unităţi SS şi ale Luftwaffe, chemate în ajutor, şi un număr de membri ai acţiunii pentru libertate au fost împuşcaţi în urma unei decizii a curţii marţiale. Însă nu s-a ajuns la o „luptă finală” pentru München: pe 30 aprilie, formaţiunile lui Patch au intrat în München şi, patru zile mai târziu, s-au întâlnit în Pasul Brenner cu formaţiunile armatei a 5-a americane, care avansaseră dinspre Italia. Între timp, armata lui Patton intrase în direcţia cursului Dunării în Austria şi pe 5 mai a ajuns la Linz.

Deoarece trupele americane au avansat rapid în spaţiul Alpilor, iar temuta „redută naţională” s-a dovedit a fi o fantomă, pe 1 mai Eisenhower a propus comandamentului sovietic suprem să dispună avansul trupelor sale spre nord peste Elba până la Lübeck, iar la sud, peste graniţa cehoslovacă şi cea austriacă, până la linia Karlovy Vary-Plzeň-České Budějovice-Linz. După ce sovieticii şi-au dat acordul, formaţiunile lui Patton au pornit pe 5 mai către est, prin partea sudică a Munţilor Metaliferi şi Munţii Pădurea Boemiei, până la linia convenită, şi în ziua următoare au ocupat oraşul Plzeň. Însă pe 4 mai când, având în vedere evoluţia militară favorabilă, Eisenhower a propus ca Patton să avanseze în Cehoslovacia până la malul vestic al Elbei şi Vltavei, sovieticii au protestat cu hotărâre. Deşi cu privire la ocuparea Cehoslovaciei nu existau aranjamente politice şi ruşii se apropiaseră dinspre est abia până în spaţiul Brünn din cauza rezistenţei puternice a corpului de armată al lui Schörner, în timp ce trupele lui Patton ar fi putut cuceri relativ uşor Praga – unde se ridicaseră patrioţii cehi –, Eisenhower s-a oprit la linia convenită şi a lăsat în seama sovieticilor, care cuceriseră deja Viena, şi eliberarea capitalei cehoslovace, împreună cu toate implicaţiile politice.

Sovieticii au fost nevoiţi să îşi croiască prin lupte grele calea din

Ungaria spre Viena. Armata a 6-a SS de tancuri a lui Sepp Dietrich, reîmprospătată după ofensiva din Ardeni şi care, împotriva tuturor obiecţiilor lui Guderian, fusese trimisă la corpul de armată Sud, purtase încă o dată un atac către sud-est, în spaţiul dintre lacurile Balaton şi Velence, pentru a sparge „frontul al 3-lea ucrainean”, sub comanda lui Tolbuhin, la vest de Dunăre. Ea a ajuns aproape până la Dunăre la Herczegfatra şi a avansat către sud până în spaţiul Dunaföldvár, după care forţa atacatorilor s-a epuizat. Pe 16 martie, Tolbuhin a efectuat un contraatac la nord de lacul Velence, în spatele armatei lui Sepp Dietrich, ale cărei formaţiuni au reuşit, cu pierderi considerabile, să se salveze exact înainte de a fi încercuite. Hitler s-a făcut foc şi pară din cauza „eşecului” formaţiunilor SS şi a ordonat ca diverse divizii SS – printre care şi unitatea de elită „Leibstandarte Adolf Hitler” –, care se retrăseseră în ciuda ordinului explicit, să depună banderolele. Pe 25 martie şi „frontul al 2-lea ucrainean”, sub comanda mareşalului Malinovski, care staţiona la nord de Dunăre, s-a alăturat avansului lui Tolbuhin către vest şi pe 4 aprilie a ocupat Bratislava. Două zile mai târziu, sovieticii intrau în Viena. Grupul de rezistenţă „05”, care lupta pentru independenţa Austriei, plănuise o revoltă împreună cu părţi ale garnizoanei din Viena, însă aceasta fusese descoperită de SS şi conducătorii au fost executaţi public prin spânzurare. După lupte de stradă violente, pe 13 aprilie Viena era în mâinile sovieticilor, care ulterior au continuat să avanseze către vest, de ambele părţi ale Dunării. S-a mai reuşit o dată stoparea avansului sovietic pe Dunăre la Krems.

După ce sovieticii cuceriseră Pomerania şi Gdańskul şi lupta din Prusia Occidentală se îndrepta către final, comandamentul suprem sovietic şi-a concentrat toate forţele devenite disponibile pe frontul de pe Oder, pentru a începe de acolo asaltul asupra capitalei germane. Guderian a făcut tot posibilul să pregătească frontul Oder-Neisse împotriva iminentului asalt. Ca şi în vest, scheletele diviziilor au fost completate cu forţe ale unităţilor de instruire, cu soldaţi însănătoşiţi, cu forţe ale „Volkssturm”, ale poliţiei, din serviciile auxiliare ale armatei, precum şi cu transferuri din Luftwaffe şi marină şi acestea au fost echipate cu armament. La iniţiativa lui Guderian, conducerea corpului de armată Vistula, care urma să apere segmentul decisiv al frontului de la Marea Baltică până la vărsarea râului Neisse, a fost luată din mâinile lui Himmler şi încredinţată generalului-colonel Heinrici, care dobândise o experienţă considerabilă în luptele defensive din est. Hitler i-a

ordonat lui Heinrici să atace dinspre capul de pod de pe malul estic la Oder de la Frankfurt către nord, pentru a sparge încercuirea de la Küstrin şi pentru a înlătura printr-un atac din spate capetele de pod sovietice de acolo. Atunci când această încercare a eşuat şi, în şedinţa informativă din 28 martie, Hitler i-a făcut răspunzători pe comandanţii militari pentru eşec, între el şi Guderian a intervenit ruptura definitivă: Hitler i-a cerut şefului Statului Major general – care suferea într-adevăr de o afecţiune cardiacă – să îşi ia imediat un concediu de odihnă de şase săptămâni. Cu conducerea afacerilor Statului Major general al armatei a fost însărcinat generalul Krebs. Garnizoana din Küstrin a reuşit pe 30 martie o străpungere către propriile linii; comandantul acesteia, Guppenführer-ul SS Reinefarth, care dăduse acest ordin, a fost adus în faţa curţii martiale.

Hitler bănuia că, din considerente politice, sovieticii îşi vor desfăşura ofensiva principală împotriva corpului de armată Centru şi vor încerca să avanseze prin Dresda către Praga, pentru a cuceri Protectoratul printr-o amplă mişcare de învăluire, împreună cu avansul către Viena, început la sfârşitul lui martie. De aceea, pe 6 aprilie a retras din corpul de armată Vistula câteva divizii, care fuseseră împrospătate ca rezerve, pentru a le adăuga flancului nordic al corpului de armată Sud. În ciuda tuturor protestelor, lui Heinrici i s-au pus în final la dispoziţie 30.000 de oameni de la marină, Luftwaffe şi SS – un sfert din întăririle promise – care însă nu dispuneau nici de instruire de infanterie şi nici nu erau înarmaţi suficient. Pe 15 aprilie, Hitler şi-a dictat proclamaţia către „soldaţii de pe frontul de est german”, în care i-a chemat pe aceştia la îndeplinirea în mod extrem a datoriei şi în care prezicea că în faţa zidurilor capitalei germane sovieticilor li s-a pregătit „vechiul destin al Asiei” şi că „asaltul bolşevic urma să fie sufocat într-o baie de sânge”**.3**4 În ziua următoare, cu o puternică susţinere aeriană şi cu o pregătire de artilerie cum nu se mai văzuse până atunci pe frontul de est, forţele lui Jukov au trecut la atac din capul de pod de la Küstrin. Concomitent şi-a început şi Konev ofensiva de pe cursul inferior al Neisse. Abia în seara celei de-a treia zile, trupele lui Jukov au reuşit o străpungere în spaţiul Wriezen, pentru a avansa către sud în spatele armatei a 9-a germane (generalul Busse) şi către vest în spaţiul de la nord de Berlin.

În schimb Konev a reuşit imediat străpungerea frontului german şi a împins defensiva germană către sud, în direcţia Dresda, către munţi. Însă

atacul său principal s-a îndreptat spre nord-vest către Berlin şi astfel totodată în spatele armatei a 9-a. Heinrici a vrut să retragă imediat de pe frontul Oder această armată învăluită din două părţi, pentru a-i permite joncţiunea cu forţele germane care staţionau, fără să fi fost încă atacate, la sud de Szczecin pe Oder. El considera că în acea situaţie era imposibilă alcătuirea unui nou front în faţa Berlinului. Armata lui Busse a fost reţinută însă pe Oder printr-un ordin al lui Hitler şi era pe cale să fie încercuită. Deoarece, prin avansul lui Jukov, era ameninţat totodată şi flancul sudic al trupelor staţionate la Szczecin, Heinrici a ordonat construirea unui front către sud, între Oder şi Havel, format din grupuri împrăştiate ale armatei a 9-a, rezerve, forţe ale „Volkssturm" şi unităţi de alarmă, sub comanda Obergruppenführer SS Steiner (corpul de armată „Steiner"). Încă în timp ce se întâmpla acest lucru, a început şi „frontul al 2-lea belarus" al lui Rokossovski să atace pe Oder la sud de Szczecin, fără a reuşi însă să străpungă de la început frontul german.

Pe 20 aprilie, Hitler, care abia aflase de înfiinţarea noului corp de armată al lui Steiner, a şi început să „opereze" cu acesta: el a ordonat întărirea lui cu alte forţe şi cu unităţi improvizate şi pornirea lui la atac către sud. Prin această operaţiune şi prin atacurile ordonate de el armatei a 9-a, precum şi cu ajutorul forţelor respinse în nordul Saxoniei, urma să fie reconstituit un front consolidat de-a lungul râului Oder şi a cursului superior al Spree, pentru apărarea Berlinului. În timp ce Hitler aştepta îndeplinirea ordinelor care, ţinând seama de lipsa de forţe, erau utopice, în ziua următoare, primele proiectile ale artileriei ruseşti au lovit în centrul Berlinului. Atunci când, pe 22 aprilie, corpul de armată al lui Steiner, ale cărui formaţiuni improvizate erau complet inutilizabile pentru atacul comandat, nu porniseră în ciuda permanentelor insistenţe, armata a 9-a era încercuită definitiv la sud-est de Berlin, la nord şi la sud de capitală sovieticii avansau către vest şi pătrundeau în periferiile din est, Hitler a cedat nervos. El a s-a dezlănţuit împotriva poporului, a Wehrmacht-ului şi chiar a SS-ului cu reproşuri că toţi au dat greş şi că l-au trădat şi şi-a exprimat hotărârea să rămână la Berlin pentru a conduce apărarea oraşului şi pentru a se împuşca, în cazul în care nu îi va fi hărăzit succesul. Cu o zi înainte, Dönitz, în calitate de comandant suprem desemnat pentru spaţiul nordic, îşi mutase cartierul general la Plön, în Schleswig-Holstein. În timp ce Kesselring fusese desemnat pe 22 aprilie, conform deciziei lui Hitler, comandant suprem în întreg spaţiul

sudic. Atunci, când pe 24 aprilie, OKW – reunit acum cu OKH în „Statul Major total OKW” – s-a deplasat la Rheinsberg, în nordul landului Brandenburg, mai era încă menţinută ficţiunea unei conduceri unitare a tuturor fronturilor de către Keitel şi Jodl, care urmau să acţioneze pentru „eliberarea” Berlinului şi salvarea lui Hitler dinspre exterior. În aceeaşi zi s-au întâlnit formaţiunile de vârf ale lui Jukov şi Konev la Nauen, în vestul Berlinului şi au desăvârşit astfel încercuirea capitalei germane.

Deşi şi-a dat seama că acum cauza lui era pierdută, Hitler se mai agăţa încă de credinţa că, după această perioadă de grele încercări, „providenţa” va întoarce totuşi soarta sa către bine –, şi anume prin ruperea alianţei inamice pe pământ german. Deja din săptămânile anterioare, Hitler amintise anturajului său în permanenţă exemplul lui Frederic cel Mare, care a perseverat în ciuda tuturor adversităţilor. Goebbels, care îl încuraja pe Hitler în credinţa lui într-o răsturnare a destinului, îi citise la începutul lui aprilie din istoria regelui prusac, scrisă de Carlyle, acel episod despre „miracolul Casei Brandenburg”, despre cum Frederic al II-lea, se hotărâse deja să se sinucidă în cel mai negru ceas al Războiului de şapte ani, când a fost salvat prin moartea ţarinei. De aceea, când pe 12 aprilie a sosit vestea morţii lui Roosevelt, Goebbels, cuprins de o bucurie exaltată, l-a felicitat imediat în legătură cu acest „punct de cotitură”. În discursul său radiofonic din 20 aprilie 1945, când Hitler împlinise vârsta de 56 de ani – ocazie cu care s-au mai adunat o dată în buncărul Führerului toţi marii celui de-al Treilea Reich, înainte să se risipească în toate direcţiile –, Goebbels a subliniat triumful providenţei, care a făcut ca Hitler să supravieţuiască atentatului din 20 iulie, în timp ce i-a „zdrobit capul conspiraţiei duşmănoase”. Goebbels afirma că şi „coaliţia perversă dintre plutocraţie şi bolşevism” se va sparge acum**.3**5 În ianuarie, defensiva germană pusese mâna pe un ordin de operaţiuni englez, cu numele semnificativ „Eclipsa”, care conţinea o hartă cu zonele de ocupaţie convenite pentru Germania. De aceea, Hitler urmărea încordat avansul americanilor pe cursul mijlociu al Elbei, adică mult în interiorul teritoriului alocat sovieticilor în vederea ocupaţiei. Însă „miracolul casei Hitler” nu s-a întâmplat, dimpotrivă, în cadrul conducerii naţional-socialiste avea să se facă simţită, în tot mai mare măsură, dezbinarea. Pe 23 aprilie, Göring, care se dusese la Obersalzberg, de bună credinţă, i-a trimis o telegramă lui Hitler prin care îi cerea, conform decretului de succesiune din 29 iunie şi care nu fusese

făcut public, să îi transmită „conducerea generală a Reich-ului” cu „libertate totală de acţiune, în interior şi exterior”. În cazul în care nu ar fi primit un răspuns până la ora 22, ar considera că Hitler nu mai dispune de libertate de acţiune şi ar considera „îndeplinite premisele pentru decretul de succesiune şi ar acţiona pentru binele poporului şi al patriei”.**3**6 Göring credea cu toată tăria că este partenerul de negocieri adecvat pentru a reuşi singur o încheiere a războiului cu puterile occidentale, printr-o discuţie cu Eisenhower „de la bărbat la bărbat”. Atunci când Hitler a primit acea telegramă, a turbat de furie cu privire la acest „ultimatum”, a declarat reglementarea de succesiune ca invalidă şi a ordonat arestarea mareşalului Reich-ului, înfăptuită a doua zi de SS la Obersalzberg. Ca succesor al lui Göring la comanda supremă a Luftwaffe, Hitler l-a numit pe generalul-colonel Ritter von Greim, care, special pentru numirea sa, a aterizat cu un avion-şcoală pe axa est-vest din parcul Tiergarten din Berlin, însoţit de cunoscuta aviatoare Hanna Reitsch. Această alee amenajată ca pistă de decolare şi aterizare constituia de mai multe zile singura legătură cu lumea exterioară. Două zile mai târziu, von Greim, rănit înainte de aterizare, a părăsit Berlinul pe aceeaşi cale pe care venise – de data aceasta în calitate de feldmareşal general, cu unele sarcini de la Hitler: el urma să sprijine cu Luftwaffe apărarea cancelariei Reich-ului, precum şi atacul de despresurare al armatei lui Wenck şi – să îl aresteze pe Himmler. Pentru că în aceeaşi zi de 28 aprilie în buncărul Führerului sosise ştirea că Himmler făcuse puterilor occidentale o ofertă de încetare a acţiunilor de luptă, prin intermediul vicepreşedintelui Crucii Roşii suedeze şi membru al Casei regale suedeze, contele Bernadotte.

În ultimele luni, Himmler fusese presat din toate părţile să îşi folosească toate legăturile cu străinătatea neutră, pentru a iniţia negocieri cu puterile occidentale. Însă, numai după ce a devenit un fapt cert că Hitler, prin propria decizie, va muri în următoarele zile în ruinele Berlinului, Himmler a considerat că sosise vremea să se avânte la rangul de „salvator al Germaniei”. La aceasta a presupus că, dat fiind cumulul de funcţii şi autoritatea pe care o avea, îi revine mai mult sau mai puţin automat dreptul de a fi succesorul lui Hitler. În cadrul unei convorbiri desfăşurate în noaptea de 24 aprilie la Consulatul suedez din Lübeck, el l-a rugat pe Bernadotte ca, prin intermediul Ministerului de Externe suedez, să transmită puterilor occidentale o ofertă de capitulare. În schimb, lupta împotriva Uniunii Sovietice avea să continue. A

doua zi, când Churchill a aflat despre oferta lui Himmler de la ambasadorul britanic din Stockholm, a convenit telefonic cu Truman că nu intră în discuţie decât o capitulare necondiţionată în faţa celor trei aliaţi şi l-a informat corespunzător şi pe Stalin. Declaraţia publică din 28 aprilie a aliaţilor în faţa presei mondiale, declanşată de demersul lui Himmler, în care subliniau încă o dată că îşi menţin pretenţia cu privire la o capitulare simultană pe toate fronturile, a distrus definitiv iluzia lui Hitler despre o dezbinare a inamicilor săi: în noaptea de 29 aprilie, şi-a dictat testamentul politic. În acesta i-a exclus pe Göring şi pe Himmler din partid, le-a retras toate funcţiile deţinute în stat şi l-a numit pe Dönitz preşedinte al Reich-ului şi comandant suprem al Wehrmacht-ului, adică succesor al său ca şef al statului. Goebbels a devenit cancelar federal şi Borman „ministru de partid”. În afară de acesta, a desemnat membrii acelui guvern, care urma să îndeplinească obligaţia „de a continua războiul cu toate mijloacele”. El şi-a anunţat decizia de a-şi lua viaţa, deoarece propria rezistenţă era „depreciată prin subiecte lipsite de caracter”. După ce a respins vina pentru război şi a atribuit-o „evreimii internaţionale şi complicilor săi”, a încheiat scrisoarea cu un apel către conducere şi popor „pentru respectarea scrupuloasă a legilor de rasă şi rezistenţa nemiloasă împotriva otrăvitorilor tuturor popoarelor, evreimea internaţională”**.37** În testamentul privat dictat ulterior, a declarat încheierea căsătoriei cu Eva Braun, şi-a reglementat problemele proprietăţilor şi a dispus incinerarea imediată a cadavrului său. Cununia în noapte cu iubita sa de mulţi ani, păstrată cu grijă ascunsă de ochii publici, avusese loc dinainte de dictarea testamentului.

Între timp, apărarea Berlinului devenise din ce în ce mai critică. După pierderea ambelor aeroporturi, garnizoana germană aflată sub comanda generalului Weidling nu mai era aprovizionată decât insuficient prin paraşutare şi, până pe 28 aprilie, prin aterizări ocazionale, îndrăzneţe, pe axa est-vest. Stimulaţi pe de-o parte de zvonurile despre apropierea armatelor de despresurare, pe de altă parte din cauza intervenţiilor drastice ale curţilor marţiale sau din teama pură în faţa ruşilor, apărătorii s-au bătut în lupte disperate pe străzi şi în case, însă nu au reuşit să oprească avansul sovietic. În noaptea de 30 aprilie, la întrebarea adresată OKW, Hitler a primit devastatorul comunicat radio că toate încercările de despresurare dinspre exterior eşuaseră fără niciun fel de speranţă. Situaţia de la prânzul acelei zile

era că centrul oraşului fusese redus tot mai ameninţător de sovietici: era clar că cel mai târziu, pe 1 mai, ei vor ajunge la Cancelaria Reich-ului. În după-amiaza zilei de 30 aprilie, Hitler şi-a luat rămas-bun de la anturaj şi s-a retras într-una dintre camerele sale. La ora 15**.3**0 Hitler s-a împuşcat, Eva Braun a înghiţit otravă. Cadavrele lor au fost stropite cu benzină în grădina din faţa intrării în buncăr şi li s-a dat foc, iar resturile au fost îngropate într-un crater de bombă aflat în apropiere. Ele aveau să fie găsite mai târziu de sovietici şi identificate pe baza amprentelor dentare.

Pe 30 aprilie, Bormann i-a comunicat pe cale radio lui Dönitz, care era total surprins, că Hitler îl numise pe amiral ca succesor în locul lui Göring, însă a ţinut sub tăcere pentru moment moartea lui Hitler. Spre deosebire de Dönitz, Stalin a fost informat despre sinuciderea lui Hitler printr-o scrisoare semnată de Goebbels şi i s-a solicitat un armistiţiu între Germania şi Uniunea Sovietică, pentru a putea forma un nou guvern la Berlin, care să poată iniţia negocieri generale pentru capitulare. Generalul Krebs care, în calitate de fost locţiitor al ataşatului militar la Moscova, stăpânea limba rusă a fost trimis ca parlamentar la comandantul suprem al trupelor care luptau în Berlin, generalul Ciuikov. La amiaza zilei de 1 mai, Krebs s-a întors cu decizia definitivă că sovieticii cereau capitularea imediată şi necondiţionată în faţa tuturor celor trei aliaţi. În momentul acela – când eşuase şi încercarea unei înţelegeri separate cu sovieticii –, Goebbels l-a informat pe amiral că Hitler „decedase” încă din ziua precedentă. În timp ce Goebbels, „cancelarul celor 29 de ore”, s-a sinucis în aceeaşi zi împreună cu soţia, ucigându-şi şi cei şase copii, majoritatea celor din buncăr au încercat o evadare forţată nocturnă – o parte dintre ei au reuşit, pe când ceilalţi au fost ucişi sau luaţi prizonieri de către sovietici. Pe 2 mai, au capitulat ultimele centre de rezistenţă din Berlin, sub comanda generalului Weidling: capitala Reich-ului german căzuse.

Între timp, lupta în afara Berlinului continua. Pe 24 aprilie, generalul Wenck a primit ordinul definitiv ca armata sa să se întoarcă la Elba şi să atace spre est pentru ca la jumătatea drumului să se poată uni cu armata a 9-a, încercuită la sud-est de Berlin, şi împreună să străpungă către nord, până la Berlin. Acesta era planul de „eliberare” a Berlinului elaborat de Wenck, plan în care îşi puseseră atâtea speranţe cei încercuiţi în Berlin. Vârful de atac nordic al lui Wenck a reuşit însă să ajungă doar până la Ferch, pe malul sudic al lacului Schwielowsee şi astfel să faciliteze retragerea garnizoanei

încercuite din Potsdam. Pe 29 aprilie, armata a 9-a, complet epuizată, a reuşit a se uni cu armata lui Wenck în spaţiul Beelitz: 40.000 de oameni şi mai multe mii de refugiaţi s-au salvat aici în spatele liniilor urmatei a 12-a. Pentru a scăpa de încercuirea sovietică, Wenck s-a retras în zona de la est de Stendal, care nu fusese încă ocupată de inamici. El spera că acolo americanii îi vor permite trecerea Elbei.

Keitel şi Jodl încercaseră să angajeze într-un atac de eliberare a Berlinului şi trupele staţionate la nord de capitală, care făceau parte din corpul de armată Vistula şi care fuseseră asediate de trupele lui Rokosovski. Generalul Heinrici a considerat de la bun început un asemenea atac drept o irosire inutilă a forţelor, deoarece practic nu aveau la dispoziţie decât resturi ale unei divizii de tancuri şi o divizie de infanterie mecanizată, adusă dinspre Vest. De aceea, când pe 25 aprilie a fost străpuns frontul său de est la Prenzlau, a angajat acolo aceste două divizii pentru susţinerea frontului. Keitel i-a reproşat lui Heinrici că a obstrucţionat intenţionat şi l-a demis pe 29 aprilie. Generalul von Trippelskirch – care comanda corpul de armată ca locţiitor – a reuşit până pe 2 mai să retragă trupele, împreună cu părţi refugiate ale populaţiei, pe linia închisă a frontului Wittenberge-Parchim-Doberan.

Conform acordului stabilit de Eisenhower cu comandamentul suprem sovietic pe 21 aprilie, la sfârşitul lunii, Montgomery dispusese trecerea peste Elba la Lauenburg şi Bleckede a unor forţe engleze şi americane cu ajutorul vehiculelor amfibii şi a bărcilor de asalt, cu scopul de a izola zona Schleswig-Holstein. Avansând spre nord-est, corpul american a ajuns pe 2 mai la Schwerin şi Wismar şi se alia astfel în spatele corpului de armată Vistula. Comandanţii celor două armate strânse între sovietici şi americani au luat legătura cu americanii şi au reuşit să obţină retragerea în prizonierat a trupelor lor, în spatele liniilor americane. După ce au ajuns şi britanicii la Lübeck şi au închis astfel poarta refugiaţilor către vest, pe 2 mai Dönitz a dat prin intermediul OKW ordinul ca Hamburgul să nu fie apărat: oraşul a fost ocupat de englezi, fără lupte, pe 3 mai. Pentru că între timp fusese iniţiată şi capitularea spaţiului nordic, Montgomery şi-a oprit trupele pe o linie care se desfăşura la nord de Hamburg şi Lübeck.

Noul şef de stat şi guvern Dönitz nu era însă dispus să îi lase pe viitori colaboratori, stabiliţi prin testamentul lui Hitler, să se impună prin decizii

militare. Dönitz şi-a ales pe post de consilier politic şi preşedinte al unui eventual viitor guvern pe ministrul de Finanţe de până atunci al Reich-ului, contele Schwerin von Krosigk – un om cu atitudine conservatoare, al cărui nume fusese pe lista de miniştri a lui Goerdeler. Însă el trebuia să procedeze cu precauţie în privinţa lui Himmler: în noaptea de 1 mai, l-a invitat pe conducătorul Reich-ului în cartierul său general de la Plön, care era asigurat împotriva oricăror evenimente printr-un comando de pază întărit, format din echipaje de nădejde de pe submarine. Ţinând pistolul la îndemână sub hârtiile de pe masa lui de lucru, el i-a comunicat lui Himmler, care venise escortat de oamenii din SS înarmaţi, dispoziţiile lui Hitler. Himmler a solicitat să i se acorde permisiunea de a fi „al doilea om în stat" şi a dezvoltat concepţia complet ireală că el, împreună cu SS-ul în calitate de „factor de ordine în spaţiul Europei Centrale", este partenerul de negocieri adecvat pentru puterile occidentale, pentru că la izbucnirea iminentului conflict între Est şi Vest, el va fi „picătura care va ţine balanţa în echilibru". Dönitz i-a adus la cunoştinţă faptul că nu are nicio sarcină pentru el, însă oficial nu i-a retras funcţiile pentru a evita o luptă internă de putere în ultimul ceas.

Fără să deţină informaţii despre circumstanţele morţii lui Hitler, Dönitz a dispus transmiterea la radio a mesajului că Hitler „a căzut la postul său de comandă din cancelaria Reich-ului, luptând până la ultima suflare împotriva bolşevismului" 38 şi că l-a desemnat pe el ca succesor. În discursul de la radio, adresat poporului german, a solicitat încrederea acestuia şi a completat că lupta militară va fi continuată acum cu singurul obiectiv „de a salva oamenii germani de distrugerea de către duşmanul bolşevic, care avansează"**.3**9 De aceea, împotriva puterilor occidentale, lupta va fi continuată numai în măsura în care acestea ar încerca să împiedice realizarea acestui obiectiv. Pentru Dönitz, odată cu preluarea funcţiei, exista un singur ţel: de a încheia războiul astfel încât să fie trecute cât mai multe forţe militare şi refugiaţi în zonele ocupate de puterile occidentale, pentru a fi scăpaţi astfel de prizonieratul sovietic. Acest lucru însemna amânarea cu circa zece zile a capitulării generale şi obţinerea, pe cât posibil, a unor capitulări separate în faţa puterilor occidentale.

Înainte de moartea lui Hitler, un singur corp de armată îşi asumase riscul să capituleze pe cont propriu: corpul C de armată din nordul Italiei, aflat sub comanda generalului von Vietinghoff, comandant suprem pentru

Sud-Vest. De la începutul anului acesta suferise din cauza penuriei de carburanţi, cauzată îndeosebi de constantele atacuri aeriene ale aliaţilor împotriva liniei de reaprovizionare prin Pasul Brenner. Imobilitatea trupelor creată astfel ar fi avut urmări catastrofale în cazul unei străpungeri a frontului. De aceea, generalul acreditat al Wehrmacht-ului la guvernul Mussolini şi totodată cel mai înalt conducător SS şi de poliţie pentru Italia, Obergruppenführerul SS Wolff, luase legătura deja din martie 1945 cu comandamentul suprem al aliaţilor din Marea Mediterană, prin intermediul lui Allen Welsh Dulles, aflat în Elveţia, în vederea unei eventuale capitulări separate. Atunci când von Vietinghoff a preluat pe 19 martie corpul de armată în calitate de succesor al lui Kesselring, el a dispus menţinerea acestei legături prin Wolff, însă nu a considerat că venise încă momentul pentru o capitulare parţială. Acest lucru avea însă să se schimbe atunci când, pe 20 aprilie, aliaţii au străpuns frontul în zona Bologna şi au forţat astfel trupele germane să se retragă dincolo de Pad, cu pierderea vehiculelor şi a armamentului. Pe 23 aprilie, von Vietinghoff l-a trimis pe Wolff în Elveţia. În aceeaşi zi, Mussolini a plecat de la Lacul Garda în Milano aflat în revoltă, pentru a negocia cu „Comitetul Naţional de Eliberare pentru Italia de Nord” (CLNAI). Atunci când această încercare a eşuat, el s-a îndreptat către Como cu intenţia de a se salva trecând graniţa în Elveţia. La Lacul Como, el a fost recunoscut de către partizani pe 27 aprilie, împreună cu iubita sa Clara Petacci, arestat şi împuşcat în ziua următoare. Pe 29 aprilie, s-a reuşit semnarea capitulării separate a corpului de armată Sud-Vest în cartierul general pentru Marea Mediterană al aliaţilor de la Caserta, iar pe 2 mai în nordul Italiei au tăcut armele.

Dönitz a aprobat acest pas, deoarece el corespundea concepţiilor sale cu privire la capitulările parţiale în faţa aliaţilor din Vest. Deoarece poarta de retragere spre Schleswig-Holstein era acum închisă şi deplasările de trupe şi ale refugiaţilor către Vest se mai puteau face numai cu aprobarea aliaţilor, el a iniţiat capitularea parţială a spaţiului din nordul Germaniei, adică Schleswig-Holstein şi a Germaniei de Nord-Vest: pe 3 mai a fost trimisă la Montgomery o delegaţie condusă de amiralul von Friedeburg. Friedeburg urma sa obţină, pe cât posibil o continuare a mişcărilor de evacuare în Est, pe căi terestre şi pe apă. Amiralul s-a întors în noaptea de 4 mai în noul cartier general al lui Dönitz de la Mürwik cu mesajul că Montgomery doreşte să ştie

capitularea extinsă asupra Olandei şi Danemarcei şi că, în plus, cere predarea în stare intactă a tuturor navelor aflate în această zonă de capitulare. Iniţial, Dönitz a ezitat să accepte aceasta ultimă condiţie, deoarece ea însemna stoparea tuturor transporturilor navale, iar renunţarea la scufundarea vaselor de război contravenea codului de onoare al marinei militare. Însă, deoarece existau temeri că în caz contrar, ca represalii, Montgomery va interzice trecerea soldaţilor individuali de pe frontul de est peste linia de demarcaţie, lucru avut în perspectivă ca alternativă la trecerea unor grupuri compacte de trupe, von Friedeburg a fost împuternicit să semneze. El s-a întors în cartierul general al lui Montgomery şi a semnat încă în aceeaşi seară capitularea parţială, care a intrat în vigoare pe 5 mai, la ora 8. Dönitz a ordonat încetarea războiului submarinelor în toate mările şi a emis imediat prin intermediul OKW o interdicţie de distrugere a armamentului; şi totuşi o parte dintre submarine a fost distrusă prin decizia pe cont propriu a comandanţilor.

Pe 2 mai, feldmareşalul Kesselring îi ceruse lui Dönitz aprobarea de a negocia cu puterile occidentale în legătură cu capitularea corpurilor de armată G (Alpii de Nord) şi E (Iugoslavia), ale căror poziţii nu mai puteau fi menţinute după predarea frontului din Italia. Dönitz a consimţit iniţial numai pentru negocieri privind corpul G de armată, deoarece dorea să lămurească situaţia forţelor germane staţionate în Est, în negocieri cu Eisenhower. Însărcinat de Kesselring, generalul H. Foertsch a luat legătura cu corpul al 6-lea al armatei americane (generalul Devers) şi a convenit pe 5 mai în Haar, lângă München, o predare necondiţionată a corpului G de armată pentru a doua zi la ora 12 la prânz.

Amiralul von Friedeburg primise de la Dönitz instrucţiuni ca, din cartierul general al lui Montgomery să se deplaseze la Eisenhower la Reims, pentru a realiza o capitulare parţială a altor forţe germane. Informat despre sosirea în curând a unui negociator german, Eisenhower luase imediat legătura cu comandamentul suprem sovietic şi propusese ca în locul documentului oficial elaborat de „Comisia Consultativă Europeană” (CAC) pe 25 iulie 1944 şi completat la Ialta, şi care prevedea capitularea necondiţionată, politică şi de stat a Germaniei, aceasta să poată semna o capitulare totală necondiţionată, dar pur militară. El ajunsese la această concluzie deoarece completarea efectuată la Ialta încă nu fusese aprobată de francezi şi acest instrument al capitulării i se părea mult prea juridic şi ar fi

putut declanşa eventual obiecţii în rândul generalilor germani. În dimineaţa zilei de 5 mai, Statul Major general sovietic a consimţit la propunerea lui Eisenhower şi a trimis un reprezentant sovietic acreditat. De aceea, atunci când von Friedeburg a ajuns la Reims s-a văzut pus în faţa cererii de capitulare necondiţionate concomitente pe toate fronturile, fără ca după semnare să se mai permită alte mişcări de trupe. El l-a trimis pe generalul Kinzel înapoi la Mürwik cu acest mesaj, care i-a prezentat raportul lui Dönitz în dimineaţa de 6 mai. Acceptarea imediată a condiţiilor lui Eisenhower ar fi însemnat pentru toţi soldaţii de pe frontul de est prizonierat sovietic, la aceasta adăugându-se întrebarea dacă aceştia s-ar supune ordinului de a depune armele acolo unde se aflau. De aceea, Dönitz l-a trimis pe generalul-colonel Jodl la Reims, pentru a-l susţine pe von Friedeburg şi pentru a încerca să îl convingă pe Eisenhower de necesitatea unei capitulări parţiale prin prezentarea tuturor motivelor şi, numai în condiţiile în care acest demers ar fi eşuat, să fie de acord cu o capitulare generală. În acest ultim caz, Jodl ar fi trebuit să obţină măcar ca între momentul opririi acţiunilor de luptă şi momentul opririi tuturor mişcărilor de trupe să fie intercalată o perioadă de patru zile şi să se permită trecerea soldaţilor individuali dincolo de liniile americane. Eisenhower, care în propunerile lui Jodl nu a văzut decât o manevră de tergiversare şi o ultimă încercare de a sparge alianţa celor trei mari puteri, a insistat pe semnarea imediată a capitulării generale. În caz contrar, urma să fie închis frontul şi pentru soldaţii care se predau individual, să fie întrerupte negocierile şi să se reia atacurile aeriene. Numai în cazul semnării imediate, ar fi aprobat un termen de 48 de ore până la intrarea în vigoare, termen pe care Jodl îl considera absolut necesar pentru transmiterea ordinului de capitulare, având în vedere starea de distrugere a sistemului de comunicaţii german. Atunci când Dönitz a primit printr-un mesaj radio condiţiile lui Eisenhower, l-a împuternicit pe Jodl să semneze capitularea generală, lucru care s-a şi întâmplat la Reims, pe 7 mai, la ora 2.41 noaptea. Oprirea ostilităţilor a fost prevăzută pentru data de 8 mai, ora 23.01. Pentru ca, în ciuda capitulării pur militare, să se asigure totuşi preluarea de către aliaţi a autorităţii de guvernare în Germania, la insistenţele reprezentantului american în CAC de la Londra, ambasadorul Winant, în articolul 4 al actului oficial a fost preluat pasajul ca actul de capitulare militară va putea fi înlocuit ca întreg printr-un „instrument de capitulare generală” pentru Germania. La

instrucţiunile lui Eisenhower, Jodl a fost nevoit să semneze şi un angajament că şeful OKW şi comandanţii supremi pentru cele trei sectoare ale Wehrmacht-ului vor semna o „ratificare formală” a actului oficial de capitulare, într-un loc care va fi stabilit de aliaţi: din motive de prestigiu, Stalin se pare că insistase la o a doua semnare în sfera lui de putere şi în prezenţa unor înalţi ofiţeri sovietici. Acest lucru s-a petrecut pe 9 mai, la ora 0.16 – atunci când prevederile capitulării intraseră deja în vigoare – în comandamentul sovietic suprem de la Karlshorst, lângă Berlin, şi a fost executat de şeful OKW, Keitel, de comandantul suprem al marinei militare, von Friedeburg, şi de generalul-colonel Stumpff, reprezentantul comandantului suprem al Luftwaffe (Ritter von Greim), care fusese rănit şi nu a putut fi găsit.

Deoarece la capitularea din 7 mai, în locul celor patru zile, Dönitz obţinuse numai un termen de două zile pentru repatrierea forţelor germane de pe frontul de est, doar o parte dintre acestea a scăpat de prizonieratul sovietic. Din 2 până pe 8 mai, din corpul de armată din Curlandia, în ciuda instalaţiilor insuficiente de îmbarcare din portul Libau (Liepāja), s-a reuşit transportul pe mare a 25.000 de soldaţi, 190.000 au fost nevoiţi să se predea sovieticilor. Din armata aflată la distanţă mai mică din Prusia Orientală au fost aduşi acasă 75.000 de oameni, 150.000 de oameni au pornit pe calea prizonieratului sovietic. În schimb, în înţelegere cu comandanţii armatelor aliaţilor vestici, corpul de armată Vistula, cu 360.000 de oameni, s-a salvat aproape în întregime dincolo de liniile americane, alţi 40.000 de membri ai acestui corp de armată fuseseră aduşi deja dinainte pe mare spre Vest, de pe coastele din Pomerania Anterioară şi Mecklenburg. Şi armata a 12-a a lui Wenck împreună cu resturile care îi fuseseră integrate din armata a 9-a au reuşit să treacă Elba la Tangermünde cu 100.000 de oameni şi să ajungă în prizonierat american. Corpul de armată Sud a reuşit de asemenea, după un marş de două zile, să ajungă la liniile americane cu 80.000 de oameni şi să se predea americanilor. Din corpul E de armată din nordul Iugoslaviei, 50.000 de soldaţi au reuşit să ajungă la liniile vestice: pe 9 mai, 150.000 de oameni – rămaşi la o distanţă de trei zile de marş de linia de demarcaţie – au fost luaţi prizonieri de iugoslavi, iar o treime din aceştia nu aveau să mai supravieţuiască. Cea mai nefavorabilă a fost situaţia corpului de armată Centru, al lui Schörner, aflat în Proteclorat. Aici, „ministrul de stat german

pentru Boemia şi Moravia”, Obergruppenführerul SS Karl Hermann Frank, încercase cu aprobarea lui Dönitz să obţină o rezolvare politică a problemei: în ultimul minut, guvernul ceh al Protectoratului urma să fie remaniat prin preluarea unor reprezentanţi civil-naţionali care până atunci fuseseră în arest şi care nu puteau avea niciun fel de interes în ocuparea ţării lor în exclusivitate de către sovietici; apoi urma să fie trimisă o delegaţie germano-cehă la Eisenhower, pentru a oferi capitularea Boemiei şi Moraviei şi pentru a-i solicita ocuparea ţării. Însă încercarea destul de disperată a lui Frank a fost zădărnicită deja de evenimentele precipitate din Praga. Şi anume, atunci când americanii au trecut graniţa cehoslovacă spre Est, populaţia din Praga a considerat în mod eronat că a sosit ceasul eliberării: pe 5 mai, insurgenţii au ocupat sediul radioului şi au dat semnul pentru revolta generală. S-a ajuns la lupte de stradă aprige cu unităţile SS aduse în ajutor, în care a intervenit şi Luftwaffe. Atunci când americanii s-au oprit la linia de demarcaţie convenită, pe 7 mai a avansat o divizie a armatei Vlasov, care staţiona la sud de Praga, pentru a interveni în sprijinul insurgenţilor – evident pentru a se reabilita în ultimul minul, cel puţin în faţa americanilor. Însă, după ce corpul de armată a lui Schörner a început mişcarea de evacuare către liniile americane, care fusese ordonată pe 6 mai, şi trebuia luată în calcul sosirea în curând a trupelor sovietice, insurgenţii cehi au ajuns în situaţia jenantă de a fi nevoiţi să se distanţeze de trupele lui Vlasov: Vlasov şi adepţii lui au devenit o ceată pierdută de „trădători” între toate fronturile, care nu mai puteau scăpa de răzbunarea conaţionalilor lor sovietici. La Praga, câteva cuiburi de rezistenţă SS au continuat lupta şi după intrarea în vigoare a capitulării generale, până când au fost evacuate de trupele sovietice care au intrat în oraş pe 9 mai. Ura acumulată în cei şase ani împotriva dominaţiei germane s-a revărsat în acte de o atrocitate inumană împotriva civililor germani rămaşi în urmă. Însă şi pe membrii acelui corp de armată german, care au ajuns la liniile americane, îi aştepta o dezamăgire amară: prin intrarea în vigoare a capitulării, li s-a interzis trecerea către Vest. Circa un milion de oameni din acest corp de armată au ajuns în prizonierat sovietic, 200.000 de soldaţi reuşiseră să se salveze în vestul Saxoniei şi în Bavaria. Schörner însuşi a zburat în Bavaria, însă a fost predat de americani sovieticilor. Prin politica de capitulare a lui Dönitz, pe lângă un număr, care nu poate fi determinat, de refugiaţi din estul şi centrul Germaniei, s-a reuşit totuşi salvarea în vest a 1,85 de milioane de

soldaţi, adică 55 de procente din forţele militare de pe frontul de est.

După îndeplinirea sarcinii de a încheia războiul, Dönitz înclina să declare retragerea guvernului său. Însă Schwerin von Krosigk l-a sfătuit să nu facă acest lucru, deoarece astfel s-ar fi creat un vid constituţional care le-ar fi oferit aliaţilor un motiv binevenit de a prelua puterea guvernamentală supremă în Germania şi să instaleze guverne militare. Însă, după ultima decizie autonomă, aceea a capitulării, „guvernul executiv al Reich-ului" nu mai dispunea de niciun fel de libertate de acţiune şi era complet izolat şi din punctul de vedere al politicii externe. Singura sa verigă de legătură cu lumea exterioară a devenit o comisie de control aliată, care s-a instalat pe 11 mai la Flensburg şi căreia i s-a alăturat şase zile mai târziu şi un staff sovietic. Churchill intenţiona în mod evident să lase iniţial să existe în continuare guvernul lui Dönitz ca administraţie germană centrală sub control aliat, pentru rezolvarea problemelor germane interne, şi pentru a nu fi obligat să îşi bage propriile mâini în „furnicarul aţâţat". Însă pentru că sovieticii cereau lichidarea „clicii militar-fasciste a lui Dönitz" şi americanii insistau de asemenea pentru preluarea oficială a puterii guvernamentale din Germania, aşa după cum se convenise la Ialta, Churchill a cedat la mijlocul lui mai. Pe 23 mai guvernul lui Dönitz a fost declarat dizolvat, membrii săi şi OKW au fost arestaţi în Mürwig în circumstanţe înjositoare şi duşi în prizonierat. Pentru că astfel fusese înlăturată orice instanţă centrală germană care să poată semna documentul elaborat de CAC cu privire la capitularea totală, politică şi statală a Germaniei, acest act a fost transformat într-o declaraţie care a fost semnată şi promulgată pe 5 iunie de cei patru comandanţi supremi aliaţi. Odată cu această declaraţie, pe lângă capitularea militară, a devenit validă şi capitularea politică şi statală, iar autoritatea de stat germană a fost preluată şi în mod legal de puterile învingătoare.

Atunci când la miezul nopţii de 9 mai 1945 au tăcut armele pe toate fronturile europene, Germania naţional-socialistă, care aspirase la supremaţie în Europa, fusese înfrântă după aproape şase ani de lupte, iar regimul naţional-socialist, ca purtător al acestor aspiraţii, fusese eliminat politic. Însă prin eliminarea totală a factorului independent de putere german, din punct de vedere militar şi politic, acest război nu restabilise echilibrul de forţe pe continentul european: mai mult, în locul puterii hegemonice învinse pe scena internaţională a păşit o nouă mare putere cu aspiraţii de supremaţie.

Capitolul 13

De la Ialta până la Potsdam: probleme ale viitoarelor reglementări de pace şi înfiinţarea Naţiunilor Unite

Conferinţa de la Ialta, care a avut loc între 4 şi 11 februarie 1945 sub numele de cod „Argonaut”, trebuie privită fără îndoială ca fiind cea mai importantă conferinţă de război a celor „trei mari”: în această fază tranzitorie de la planificarea de război la cea de pace, păreau încă posibile decizii în favoarea unei colaborări de durată după război, în timp ce la următoarea întâlnire de la Potsdam fronturile se înăspriseră deja considerabil.

La conferinţa de la Ialta, americanii sperau să reuşească eliminarea dificultăţilor care apăruseră în înfiinţarea unei organizaţii mondiale de pace, în plus o promisiune fermă a Uniunii Sovietice de participare la războiul împotriva Japoniei. În schimb, interesul lor pentru problemele pur europene a trecut în plan secund. De aceea, Roosevelt de abia dacă lua la cunoştinţă propunerile elaborate de State Departament pentru rezolvarea diverselor probleme deschise existente în Europa. În plus, starea sănătăţii preşedintelui nu era dintre cele mai bune, fără să poată fi demonstrate însă efecte ale acesteia asupra rezultatelor conferinţei.

Pentru englezi, în prim-plan stăteau problema Germaniei, rolul Poloniei şi al Franţei în viitorul echilibru european, precum şi influenţa engleză în Balcani şi în Iran. Sovieticilor le stătea pe inimă, înainte de toate, problema viitoarei siguranţe în faţa Germaniei, deci o reglementare corespunzătoare a problemei Germaniei şi instaurarea unor guverne favorabile sovieticilor, adică dominate de comunişti, în statele est-europene. Un alt obiectiv al lui Stalin era să primească alocate din Germania reparaţii considerabile, necesari reconstrucţiei Uniunii Sovietice. Dincolo de aceasta, se punea problema ca, în schimbul intrării sovietice în războiul împotriva Japoniei, să se obţină concesii teritoriale şi drepturi speciale în Asia de Est.

Ca o deschidere pentru Ialta, Combined Chief of Staff s-au întâlnit din 31 ianuarie până în 3 februarie 1945 în Malta. Acordul cu privire la viitoarele drepturi americane de acces către Bremen şi Bremerhaven prin zona de ocupaţie prevăzută pentru britanici urma să permită semnarea pe 6 februarie

1945 a acordului final cu privire la regimul de ocupaţie pentru Germania de către Comisia Consultativă Europeană. Acordul prevedea, pe lângă delimitarea zonelor de ocupaţie, înfiinţarea unui Consiliu Aliat de Control, care urma să fie compus din comandanţii supremi ai forţelor militare de ocupaţie şi să aibă sediul în Berlinul controlat în comun. Pe 3 februarie, delegaţiile americană şi engleză au zburat din Malta în Crimeea.

Pentru a se asigura de sprijinul activ al sovieticilor în războiul împotriva Japoniei, considerat o condiţie indispensabilă pentru o scurtare semnificativă a războiului din Asia de Est, Roosevelt era dispus să accepte în cea mai mare parte cerinţele lui Stalin. Printrr acestea se număra în primul rând recâştigarea acelor teritorii şi drepturi pe care le pierduse regimul ţarist în favoarea Japoniei prin înfrângerea suferită în războiul ruso-japonez din 1904/1905: partea de sud a Sahalinului, porturile deschise Port Arthur şi Dairen, precum şi controlul asupra liniei feroviare din estul Chinei şi din sudul Manciuriei către aceste porturi. Roosevelt a reuşit să ajungă la un acord cu Stalin ca măcar Dairen să fie internaţionalizat – chiar dacă în condiţiile păstrării „intereselor preeminente ale Uniunii Sovietice”. iar căile ferate amintite să fie exploatate de o societate comuna sovieto-chineză, iar China urma să îşi păstreze suveranitatea deplină asupra Manciuriei. În plus, sovieticilor li s-au promis Insulele Kurile japoneze şi au primit asigurarea că va fi păstrat statutul Mongoliei Exterioare (Republica Populară Mongolă). De partea ei, Uniunea Sovietică a promis în schimb să încheie cu China un pact de prietenie şi alianţă, să ajute la eliberarea ţării de sub stăpânirea japoneză şi, la două sau trei luni după capitularea Germaniei, să intre în războiul împotriva Japoniei. Acest acord secret convenit în întâlniri separate între Roosevelt şi Stalin i-a fost comunicat lui Churchill pe 11 februarie şi a fost semnat şi de către acesta. Roosevelt se afla în situaţia neplăcută de a fi sacrificat revendicările aliatului chinez pentru Manciuria şi Mongolia Exterioară, fără o consultare prealabilă cu Chiang Kai-Shek: astfel, acţiunea lui s-a deosebit foarte puţin de cele ale speculanţilor teritoriali ai marilor puteri imperialiste, pe care îi condamnase de atâtea ori cu dezgust, atât el, cât şi poporul american. Însă, din păcate, era imposibil un acord în timp util cu guvernul lui Chiang Kai-Shek, pentru că astfel nu s-ar mai fi putut asigura secretul intrării sovieticilor în război, aşa cum se intenţiona şi s-ar fi putut provoca acţiuni preventive ale japonezilor împotriva frontului rusesc din

Manciuria, încă insuficient de întărit. Despre acordul care fusese încheiat fără participarea State Departament, cercul restrâns al celor care ştiau, a păstrat un secret desăvârşit: chiar şi atunci când James E. Byrnes a devenit ministru de Externe american la începutul lui iulie 1945, i-a mai mai rămas încă o vreme necunoscut conţinutul acestui acord, păstrat într-un seif din Casa Albă.

Stalin şi Churchill nu puteau să îşi subordoneze interesele vitale, divergente, din Europa unei colaborări militare în Asia de Est, care pentru ei deţinea o importanţă secundară. De aceea, iniţiativa în tratarea problemelor le-a revenit lor, în timp ce Roosevelt s-a mulţumit la acestea cu un rol, mai mult pasiv, de intermediere. Deja de la prima şedinţă în plen, pe 5 februarie, Stalin a cerut o decizie concretă cu privire la împărţirea Germaniei în mai multe state federale. Churchill a consimţit în principiu la o împărţire, însă a subliniat că aceasta necesită o verificare în prealabil a condiţiilor istorice, etnografice şi economice, lucru pentru care nu era suficient timp la Ialta. În final s-a căzut de acord să se preia reglementarea pentru o împărţire a Germaniei în condiţiile capitulării şi să se dispună elaborarea în termen de o lună a unei propuneri concrete de împărţire de către o comisie specială – formată la Londra din Eden şi ambasadorii Winant şi Gusev.

Având în vedere intenţia americană de a retrage trupele SUA din Europa într-un timp previzibil, Churchill a insistat asupra ideii de a-i implica pe francezi de la început în ocuparea Germaniei. Stalin a respins iniţial această propunere, motivând că astfel s-ar crea un precedent pentru alte state să solicite crearea unor zone de ocupaţie în Germania. În final, a fost de acord atunci când puterile occidentale s-au oferit să le cedeze francezilor un teritoriu de ocupaţie format din părţi ale propriilor lor zone. După o opoziţie iniţială a lui Stalin şi Roosevelt, a fost aprobată şi acceptarea Franţei ca partener cu drepturi egale în planificatul Consiliu de control al aliaţilor pentru Germania.

În problema reparaţiilor, sovieticii au prezentat un plan care stabilea suma totală a reparaţiilor cerute Germaniei la 20 de miliarde de dolari în decursul a doi ani, din care jumătate să îi revină Uniunii Sovietice. La aceasta, prestaţiile în natură în valoare de 10 miliarde de dolari urmau să fie luate în următorii doi ani direct din avuţia naţională germană prin demontarea fabricilor industriale şi preluarea unor nave, materiale rulante etc., urmând ca totodată industria grea germană să fie redusă cu 80 de procente. Cele 10

miliarde de dolari rămase urmau să fie luate în decurs de zece ani, sub formă de mărfuri din producţia germană curentă. Sovieticii au fost dezamăgiţi atunci când această propunere, care părea moderată în comparaţie cu planul Morgenthau, s-a lovit de opoziţia englezilor. Însă concepţia puterilor occidentale se modificase de la cea de-a doua conferinţă de la Québec, şi îndeosebi Churchill ajunsese la convingerea că situaţia economică de criză ar trebui să favorizeze o evoluţie radicală în Germania şi impunea puterilor occidentale obligaţia de hrănire şi susţinere a germanilor. De aceea, el a refuzat să stabilească o sumă concretă înainte de verificarea de către experţi economici a problemei capacităţii germane. În consecinţă s-a stabilit înfiinţarea la Moscova a unei Comisii aliate pentru reparaţii, pentru a cărei activitate cei trei miniştri de Externe urmau să stabilească liniile de acţiune încă de la Ialta. Deoarece englezii au evitat în continuare stabilirea unei sume totale concrete, miniştrii de Externe nu au reuşit să cadă de acord. De aceea Roosevelt, care, abstracţie făcând de confiscarea proprietăţilor germane din Statele Unite, a renunţat la orice reparaţii din partea Germaniei, a propus să se accepte suma propusă de sovietici, de 20 de miliarde, ca „bază de negociere” pentru Comisia aliată pentru reparaţii. De aceea, în protocolul secret convenit pentru problema reparaţiilor, a fost preluat atât punctul de vedere sovieto-american, cât şi cel englez. S-a convenit că, în afară de reparaţii sub forma demontărilor şi prestaţiilor din producţie, se vor putea solicita şi reparaţii germane sub forma „folosirii forţei de muncă germane”. Însă această prevedere nu a fost preluată în acordul de reparaţii de la Potsdam. În privinţa politicii faţă de o Germanie înfrântă, la Ialta cele trei puteri nu au reuşit să ajungă la nicio concluzie, însă nici nu îşi puteau permite să se certe din această cauză, atâta timp cât Germania mai lupta încă.

În cadrul celei de-a treia şedinţe în plen a conferinţei, pe 6 februarie, a fost deschisă dezbaterea cu privire la înfiinţarea Organizaţiei Naţiunilor Unite. La conferinţa pregătitoare de la Dumbarton Oaks din toamna lui 1944, apăruseră divergenţe mai ales în privinţa modului de votare în Consiliul de Securitate al NU, pe care americanii au reuşit să le rezolve la Ialta printr-o propunere de compromis. Sovieticii au cerut însă ca, pe lângă Uniunea Sovietică însăşi, să fie acceptate cel puţin încă două dintre republicile ei – Ucraina şi Belarus – ca membre cu drept de vot. Roosevelt a cedat după oarecare ezitări. Acum, prin înlăturarea controverselor, se părea că este

asigurat obiectivul lui Roosevelt de continuare a colaborării marilor puteri şi după război, în cadrul unei organizaţii mondiale de pace. Încă de la Ialta convocarea conferinţei de înfiinţare a United Nations a fost stabilită pentru 25 aprilie 1945 în San Francisco.

Dintre toate problemele abordate la Ialta, problema poloneză avea a se dovedi cea mai dificilă. Stalin a respins propunerea lui Roosevelt ca în schimbul renunţării polonezilor la oraşul Königsberg (Kaliningrad) – care urma să le revină sovieticilor – să se devieze de la linia Curzon şi astfel să rămână Poloniei Liovul şi regiunile petrolifere învecinate. De aceea s-a convenit ca graniţa sovieto-poloneză să fie identică cu linia Curzon. În Vest, sovieticii au propus o deplasare a graniţei poloneze până la Oder şi la râul Neisse vestic (Neisse Lusatiană). Puterile occidentale doreau în schimb să ştie anexările poloneze limitate la Prusia Occidentală, la sud şi vest de Königsberg, la toate teritoriile la est de Oder, dorite de Polonia însăşi, şi la districtul guvernamental Opole (Neisse estică, Glatzer Neisse). Churchill a declarat că polonezii trebuiau să primească în Vest atâta teritoriu cât să îl poată administra, însă ar fi greşit „să se îndoape gâscă poloneză în asemenea măsură cu furaje germane, încât să moară din cauza unei boli digestive”.40 Dacă Polonia ar primi teritoriile propuse de puterile occidentale, numai acest lucru ar însemna evacuarea în masă a 6 milioane de germani, care să fie adăpostiţi în Germania. Stalin a replicat că cea mai mare parte dintre locuitorii germani ai acestor zone fugiseră deja. Churchill a recunoscut că pierderile germane de oameni din război uşurau adăpostirea şi înglobarea socială a celor transmutaţi, însă ar fi necesară totuşi o verificare prealabilă a acestei probleme. De aceea, la Ialta nu s-a luat o decizie privind stabilirea definitivă a graniţei germano-poloneze. S-a căzut de acord, conform opiniei celor trei şefi de state, că Polonia ar trebui să primească „o creştere teritorială considerabilă în Nord şi în Vest”, însă urma ca mărimea acestei creşteri de teritorii să fie făcută în comun acord cu guvernul polonez care urma să fie constituit şi că „stabilirea definitivă a graniţei de vest a Poloniei urma să rămână rezervată Conferinţei de Pace”.41 Mai ales Churchill dorea să îşi lase deschisă decizia finală, până ce ar fi fost rezolvată problema formării unui guvern polonez reprezentativ: el nu era dispus să facă aceleaşi concesii unui guvern satelit comunist la Varşovia, cum ar fi făcut unui guvern polonez independent, care ar fi fost în situaţia de a prelua un rol independent în jocul

echilibrului de forţe din Europa.

Formarea unui guvern polonez recunoscut de cei trei aliaţi constituia cu adevărat o problemă prioritară: odată cu avansul Armatei Roşii, guvernul provizoriu al polonezilor Lublin, care îşi avea sediul la Varşovia şi reprezenta o minoritate a poporului polonez fiind recunoscut doar de Moscova, îşi extinsese tot mai mult zona de dominaţi şi şi-a consolidat poziţia în ţară. Spre deosebire de acesta, puterile occidentale cereau la Ialta pentru Polonia un nou guvern provizoriu, cu o largă bază populară, care urma să fie format din adepţi ai celor cinci mari partide poloneze şi care să organizeze cât de curând alegeri libere. Sovieticii se temeau însă, pe bună dreptate, că alegerile libere ar fi dus în Polonia la un guvern nu tocmai prietenos cu sovieticii. De aceea, ei erau hotărâţi să menţină, în orice caz, rolul dominant al comuniştilor în guvern şi au susţinut că numai polonezii Lublin ar fi putut să garanteze siguranţa teritoriilor din spatele frontului pentru Armata Roşie care avansa în luptă către Berlin, în timp ce mişcarea clandestină poloneză, care avea legături cu guvernul din exil, ar fi arătat o atitudine ostilă faţă de Armata Roşie. Pe de altă parte, puterile occidentale nu puteau să se debaraseze pur şi simplu de guvernul polonez din exil de la Londra, chiar şi numai pentru că armata din exil lupta totuşi alături de ei cu 150.000 de oameni. La Ialta, Roosevelt a propus ca doi membri ai guvernului Lublin şi doi oameni de încredere, din Polonia, ai guvernului de la Londra să fie invitaţi la Ialta pentru ca împreună cu „cei trei mari” să cadă de acord asupra componenţei unui guvern unitar. Sovieticii au răspuns prin contrapropunerea ca în guvernul existent la Varşovia să fie „preluaţi unii conducători democratici din cercurile de emigranţi polonezi”. Aşadar, în timp ce sovieticii aveau ca obiectiv o simplă lărgire a guvernului de la Varşovia, puterile occidentale doreau să înlocuiască atât gruparea de la Lublin, cât şi pe cea de la Londra, printr-un nou guvern, care „să se bazeze pe toate forţele democratice şi antifasciste din interiorul Poloniei şi să includă polonezi de frunte din străinătate”. Roosevelt căuta în mod evident o formulare care să ascundă în faţa lumii diferendele de opinii dintre aliaţi. El nu era dispus să pericliteze înfiinţarea organizaţiei mondiale de pace şi colaborarea pe termen lung cu Uniunea Sovietică din cauza unei probleme care, din punctul lui de vedere, avea o importanţă trecătoare: pentru că noul guvern polonez urma să existe oricum doar până la formarea unui guvern legitim prin alegeri libere şi democratice, cu a căror organizare în

Polonia păreau să fie de acord cele trei mari puteri. În final, s-a declarat că „guvernul provizoriu care este în funcţie în Polonia… ar urma să fie remaniat pe o bază democratică largă, cu includerea unor forţe de conducere democratice din Polonia însăşi şi din polonezii care trăiau în străinătate”, care să poarte numele de „Guvern Polonez Provizoriu de Unitate Naţională” şi care să fie obligat la „organizarea cât de curând posibil a alegerilor libere şi neîngrădite pe baza dreptului de vot general şi a scrutinului secret”. Molotov şi cei doi ambasadori ai puterilor occidentale, Harriman şi Sir Clark Kerr, au format o comisie şi au fost împuterniciţi să negocieze la Moscova cu guvernul de la Varşovia şi cu alţi conducători democratici polonezi din interiorul Poloniei şi din străinătate, pentru a realiza formarea guvernului. Americanii şi englezii au propus ca ambasadorii celor trei puteri să fie împuterniciţi să „monitorizeze şi să raporteze” dacă vor fi respectate îndatoririle guvernului pentru desfăşurarea liberă şi neîngrădită a alegerilor.

Atunci când această problemă ameninţa să întârzie serios acordul cu privire la Polonia, Churchill şi Roosevelt au cedat. În declaraţie şi precizat doar că cele trei puteri vor stabili relaţii diplomatice cu noul guvern şi vor face schimb de ambasadori, „prin ale căror rapoarte guvernele respective urmau să fie informate asupra situaţiei din Polonia”**.4**2

Declaraţia neclară în legătură cu Polonia le-a oferit de la bun început sovieticilor posibilitatea unei interpretări ambigue: a rămas deschisă problema dacă respectivul guvern în funcţie de la Varşovia urma să fie înlocuit sau doar extins. Autoritatea guvernului existent la Varşovia a rămas iniţial neatinsă şi rămânea deschis ce trebuia înţeles prin „alegeri libere”. Tocmai prin adoptarea, la dorinţa sovieticilor, a prevederii că la alegeri vor fi admise numai „partide democratice şi antinaziste”, urma să se dovedească interpretarea total diferită de către cei doi parteneri a unor termeni atât de generali.

Acest lucru era valabil şi pentru „Declaraţia cu privire la Europa eliberată”, elaborată de Ministerul de Externe american şi adoptată la Ialta. Prin aceasta, cele trei mari puteri au fost de acord cu „reconstituirea drepturilor suverane şi a autoguvernării” popoarelor subjugate de puterile Axei din fostele state-satelit germane, în plus la susţinerea în comun a acestor state în sarcina lor de „a crea autorităţi de guvernare temporare, în care să fie reprezentate la scară largă toate elementele democratice ale populaţiei şi care

să fie obligate la formarea cât de curând posibil a unor guverne alese liber şi corespunzător voinţei poporului”.**4**3 Prin această declaraţie, americanii urmăreau ca, în locul acordului dintre Churchill şi Stalin din octombrie 1944 cu privire la delimitarea sferelor de influenţă, să aşeze responsabilitatea comună a marilor puteri pentru toate teritoriile europene eliberate. Avea să se demonstreze însă că sovieticii s-au împotrivit şi la formarea unor guverne care să nu fie comuniste în ţările de la graniţa lor sud-vestică. Pentru Iugoslavia, Churchill şi Stalin au aprobat la Ialta acordul dintre premierul Šubašić şi Tito din 1 noiembrie 1944, care prevedea formarea unui guvern provizoriu comun şi punerea în funcţie a unui Consiliu de regenţi, format din trei membri, până în momentul unui referendum cu privire la întoarcerea regelui. „Cei trei mari” au recomandat extinderea „Consiliului Naţional Antifascist pentru Eliberarea Naţională a Iugoslaviei” al lui Tito cu membri ai parlamentului iugoslav de dinainte de război şi de a-l menţine ca legislativ provizoriu până la formarea unei adunări constituante.

S-a ajuns la o scurtă dezbatere cu privire la Iran, ocupat în comun de aliaţi începând cu 1941. În nordul acestei ţări, sovieticii încercaseră, prin presiuni considerabile, a dobândi concesiuni de petrol şi, după refuzul guvernului iranian, au încercat să se amestece tot mai mult în administraţia de acolo. De aceea, englezii se străduiau să obţină încheierea unui acord cu privire la retragerea grabnică a tuturor trupelor aliate din Iran după terminarea războiului împotriva Germaniei. Însă ruşii nu s-au arătat dispuşi la un acord cu privire la retragerea trupelor lor.

Având în vedere multiplele probleme care încă mai existau, a fost acceptată propunerea lui Churchill de a fixa întâlniri periodice ale miniştrilor de Externe ai celor trei mari puteri, cel mai târziu la fiecare trei luni, care urmau să se desfăşoare alternativ în cele trei capitale. Ele urmau să trateze, printre altele, şi problema tratamentului aplicat „principalilor infractori de război”, problemă pentru a cărei rezolvare nu mai rămăsese timp la Ialta.

Comunicatul care a urmat şi care menţiona doar o parte dintre rezultatele conferinţei a fost întâmpinat pozitiv în toate cele trei ţări. Churchill a fost atacat însă în Camera Inferioară, pe 27 februarie 1945, din cauza reglementării insuficiente a problemei Poloniei. El a recunoscut că încă nu fusese decisă corespunzător problema dacă polonezii ar fi „stăpâni în propria lor casă”, însă că nu are niciun motiv să se îndoiască de buna-credinţă

sovietică în încheierea tratatului. Şi Roosevelt a recunoscut într-un cerc privat că acordul în privinţa Poloniei ar putea fi interpretat de sovietici în funcţie de obiectivele lor, însă că asta era tot ceea ce se putuse obţine în momentul acela pentru Polonia.

Criticile ulterioare la adresa Ialtei le-au reproşat oamenilor de stat occidentali că nu şi-au dat seama de intenţiile ruşilor şi că i-au făcut benevol concesii prea mari lui Stalin. În mod categoric, evenimentele de la Ialta urmau să se dovedească preponderent dezavantajoase pentru puterile occidentale: Polonia şi statele din sud-estul Europei au devenit sateliţi sovietici, poziţia rusească în estul Asiei a fost consolidată inutil – mai ales că în final avea să se arate că participarea sovietică la înfrângerea Japoniei nu era indispensabilă – şi se ajutase totodată la preluarea puterii de către comunişti în China, însă aceste rezultate de la Ialta au fost mai puţin urmările unei lipse de hotărâre în faţa pretenţiilor sovietice sau a unor negocieri nepricepute: ele au constituit mult mai mult urmarea şi expresia raporturilor de putere existente efectiv. Supremaţia pe care URSS o exercita prin intermediul forţelor sale militare în întreaga Europă de Est, cu excepţia Greciei, nu putea fi anulată prin acorduri, indiferent cât de iscusit ar fi fost formulate ele. Dacă, de exemplu în problema Poloniei, Roosevelt şi Churchill ar fi susţinut fără compromis guvernul din exil şi ar fi părăsit Ialta fără o convenţie cu privire la formarea unui nou guvern polonez, polonezii Lublin ar fi preluat imediat controlul neîngrădit în întreaga ţară. Astfel, guvernele occidentale au mai păstrat totuşi perspectiva de a fi preluaţi cât mai mulţi polonezi londonezi în guvernul care urma să fie remaniat. Şi un refuz strict cu privire la graniţa poloneză de vest propusă de Moscova nu i-ar fi împiedicat pe sovietici să le acorde polonezilor un teritoriu corespunzător din zona lor de ocupaţie din Germania. Însă dimensiunea celor obţinute la Vest prin tratat a fost anulată rapid prin faptul că ruşii au putut să nu respecte acordurile cu ajutorul unei interpretări absurde. În Asia de Est, concesiile făcute Uniunii Sovietice păreau justificate prin presupunerea militarilor americani că prezenţa armatei japoneze pe continentul asiatic ar reprezenta un potenţial a cărui înfrângere ar cere multe victime americane, în cazul în care nu ar fi legată prin invadarea ţarii-mamă japoneze de către Uniunea Sovietică. Şi în acest sens ruşii ar fi fost în situaţia de a-şi lua singuri concesiunile care le-ar fi fost refuzate – poate cu excepţia Insulelor Kurile – după colapsul Japoniei; asupra Mongoliei Exterioare exercitau deja oricum

controlul de facto începând din 1920. Pe de altă parte, după ce sovieticii s-au obligat la încheierea unui tratat de alianţă cu guvernul naţional chinez, Roosevelt putea să presupună că ar fi îndepărtat pericolul unei duşmănii sovieto-chineze şi a sprijinului sovietic acordat comuniştilor chinezi împotriva lui Chiang Kai-Shek. De fapt, acordurile de la Ialta nu constituiau nimic altceva decât recunoaşterea noului echilibru efectiv, care se aşeza între superputeri. Pentru a evita o nouă împărţire a dominaţiei, puterile occidentale nu ar fi putut adopta – pur teoretic – decât două căi în timpul conferinţei de la Ialta: ar fi trebuit să se hotărască ori să-i înfrunte violent pe sovietici imediat după căderea Germaniei, ori să întrerupă lupta împotriva Germaniei şi Japoniei cu puţin timp înainte de victorie. Prima cale ar fi putut însemna o continuare a războiului mondial cu urmări catastrofale pentru omenire şi, la popoarele democraţiilor vestice, care trăiau cu conştiinţa unei lupte comune alături de aliatul sovietic, nu ar fi găsit nici cea mai mică urmă de înţelegere. Cea de-a doua cale ar fi însemnat renunţarea la obiectivele războiului, mai ales la împiedicarea unei noi ascensiuni a agresivei puteri germane în Europa, într-un viitor destul de apropiat. La aceasta chiar şi numai începerea unor negocieri cu guvernul Hitler ar fi necesitat o cotitură, imposibil de realizat, a propagandei de război aliate. Pentru a elimina o ameninţare viitoare a Europei de către Germania, fără a fi obligaţi să ia în calcul totodată o supremaţie a URSS peste Europa, puterile occidentale ar fi putut încerca o singură cale, pentru care era însă deja prea târziu la vremea conferinţei de la Ialta: să cadă de acord cu mişcarea germană de rezistenţă asupra condiţiilor de pace, a căror proclamare publică ar fi acordat de la bun început acestei mişcări, în Germania însăşi, o bază mai largă pentru o lovitură de stat reuşită. Această şansă de restabilire a unui echilibru de forţe în Europa, în ciuda incertitudinii unei reuşite a puciului până în iulie 1944, nu a fost sesizată de oamenii de stat occidentali, pentru că până la un anumit grad au căzut ei înşişi în greşelile inamicului: „Spiritul diabolic al măsurilor totalitare pe care voiau să-l înfrângă a influenţat şi deciziile oponenţilor lui Hitler”. 44

Deja săptămânile care au urmat conferinţei de la Ialta aveau să dovedească faptul că, în urmărirea obiectivelor lor, sovieticii nu simţeau niciun fel de reţinere prin acordurile convenite. La începutul lui martie, a intervenit mai întâi o controversă din cauza evoluţiei din România, unde ministrul de Externe sovietic Vîşinski l-a forţat pe regele Mihai, într-o formă

ultimativă, să formeze un nou guvern, dominat de comunişti, sub conducerea prim-ministrului Groza. Reprezentanţii puterilor occidentale în Comisia de Control Aliată pentru România au fost ignoraţi total la această acţiune. Guvernul american a văzut în abordarea sovietică o lezare a „Declaraţiei cu privire la Europa eliberată”, a fost însă nevoit să se mulţumească doar cu protestele diplomatice, deoarece nu au fost sprijiniţi eficient de către englezi: pentru britanici, concepţia americană că declaraţia de la Ialta anulează convenţia din octombrie 1944, privind sferele de influenţă din Europa de Sud-Est, însemna o nouă periclitare a poziţiei lor în Grecia şi, posibil, punea şi acolo sub semnul întrebării organizarea alegerilor. Însă niciunul dintre cei doi parteneri vestici nu a recunoscut guvernul Groza.

Nici negocierile de la Moscova pentru componenţa unui nou guvern polonez conform liniilor călăuzitoare de la Ialta nu au progresat în vreun fel. Sovieticii au insistat ca la consfătuirile pentru remanierea guvernului de la Varşovia să fie atraşi numai acei politicieni polonezi, care recunosc deciziile de la Ialta. Astfel au fost excluşi de la început Mikołajczyk şi alţi conducători naţional polonezi, care se exprimaseră îndeosebi împotriva graniţei de est poloneze stabilită la Ialta. Problema poloneză nu a fost soluţionată nici prin intervenţia lui Roosevelt şi a lui Churchill de la începutul lui aprilie. Pentru a obţine cel puţin acceptarea lui Mikołajczyk în noul guvern polonez, care se bucura de un mare prestigiu în faţa polonezilor din exil şi a opiniei publice occidentale, Churchill l-a convins pe acest politician polonez să recunoască deciziile de la Ialta. Însă şi acest ultim compromis a fost făcut în zadar de Mikołajczyk. Pe 21 aprilie 1945, sovieticii au încheiat în mod demonstrativ un pact de prietenie şi ajutor reciproc cu guvernul de la Varşovia. În scrisoarea sa către Churchill, din 24 aprilie 1945, Stalin a făcut declaraţii care lăsau să se întrevadă clar împărţirea Europei în două sfere de interese: deşi ei nu ştia „dacă în Grecia fusese înfiinţat un guvern cu adevărat reprezentativ sau dacă guvernul din Belgia era cu adevărat democratic”, Uniunea Sovietică nu-şi impusese amestecul în formarea acestor guverne „pentru că era pe deplin conştientă ce importanţă deosebită deţin Grecia şi Belgia pentru securitatea Marii Britanii”.[45] În cazul Poloniei, care era vecină nemijlocită a Uniunii Sovietice, erau în joc interesele de securitate ale acesteia şi de aceea Uniunea Sovietică avea dreptul să insiste asupra formării unui guvern favorabil la Varşovia. Între timp, comandamentul sovietic suprem dăduse deja polonezilor

în administrare teritorii germane, inclusiv Gdańskul şi regiuni din Silezia. Comunicatele guvernului de la Varşovia vorbeau deschis despre „revenirea” acestor teritorii, unde începuse deja izgonirea germanilor şi colonizarea cu polonezi din Est. A devenit evident că guvernul comunist existent câştiga tot mai multă autoritate şi că devenea aproape imposibil să fie înlocuit printr-un altul.

Cât de mult evoluase neîncrederea dintre aliaţi s-a dovedit cu ocazia încercării din martie 1945 de a se obţine capitularea parţială a forţelor militare germane din nordul Italiei. Generalului Waffen-SS Wolff, care venise pe 8 martie în secret la Zürich în acest scop, i s-a comunicat că s-ar putea negocia numai la Caserta, şi anume exclusiv cu privire la o capitulare parţială la nivel pur militar. Pe 12 martie, au fost informaţi şi sovieticii despre stabilirea contactului şi au fost invitaţi să trimită la Caserta ofiţeri sovietici, care să participe la negocieri. Pretenţia ridicată imediat de Molotov de a se permite participarea ofiţerilor sovietici deja la discuţiile preliminare din Elveţia a fost respinsă, căci exista îngrijorarea că implicarea sovieticilor ar putea întârzia realizarea negocierilor. Ca urmare, pe 16 martie, Molotov a cerut categoric oprirea convorbirilor din Elveţia. Şefii reuniţi de Stat Major au insistat însă asupra faptului că este doar problema respectivului comandant suprem să accepte o depunere a armelor, pur militară, din partea forţelor inamice cu care se confruntă, atâta timp cât în această acţiune nu interveneau probleme politice, întâlnirea dintre doi reprezentanţi aliaţi şi generalul Wolff, care s-a petrecut pe 19 martie la Acona, s-a desfăşurat de altfel fără niciun rezultat: Wolff urma să îl convingă întâi pe noul comandant suprem pentru Sud-Vest, generalul-colonel von Vietinghoff, cu privire la o predare fără încuviinţarea lui Hitler.

Molotov a protestat pe 23 martie şi a susţinut că la Berna ar fi avut loc negocieri cu reprezentanţi germani „pe la spatele Uniunii Sovietice”. Guvernul sovietic vedea în acestea „nu o neînţelegere, ci ceva mai rău”.**4**6 Ca urmare, în ziua următoare a intervenit Roosevelt cu un mesaj către Stalin: el era obligat faţă de militarii săi să ia în seamă fără întârziere orice oportunitate a unei capitulări parţiale a trupelor germane, care ar fi însemnat pentru forţele militare americane evitarea unor pierderi inutile. O astfel de predare a unor forţe militare inamice pe câmpul de luptă nu constituia o lezare a principiilor convenite pentru capitularea necondiţionată şi nu avea semnificaţie politică.

După un alt schimb de telegrame, Stalin i-a adus la cunoştinţă preşedintelui pe 3 aprilie întreaga sa neîncredere şi dubiile cu privire la onestitatea aliaţilor occidentali: pe baza documentelor, militarii săi nu aveau niciun dubiu „că negocierile au dus la un acord cu germanii, prin care comandantul german de pe frontul de vest, feldmareşalul general Kesselring, şi-a declarat consimţământul de a-şi deschide frontul şi de a le permite trupelor anglo-americane avansul către est, în schimbul acestui lucru, anglo-americanii promiţându-i o uşurare a condiţiilor de pace… Ca rezultat final, în momentul de faţă, pe frontul de vest a fost oprit practic războiul împotriva Angliei şi Statelor Unite. Concomitent, germanii continuă războiul împotriva Rusiei… Este uşor de înţeles că o asemenea situaţie nu poate contribui în niciun fel la menţinerea şi consolidarea încrederii reciproce între ţările noastre” 47.

Suspiciunile sovietice au fost alimentate prin faptul că, la sfârşitul lui martie şi începutul lui aprilie, armatele americanilor şi englezilor au avansat relativ rapid pe frontul de vest, în timp ce avansul Armatei Roşii era încetinit. Pe 5 aprilie, Roosevelt a respins acuzaţiile sovieticilor şi a declarat că avansul rapid al trupelor anglo-americane în vestul Germaniei era urmarea supremaţiei aeriene absolute şi a zdrobirii grosului forţelor militare germane, care fusese realizată deja la vest de Rin. El a adăugat cuvintele profetice:

„Ar fi una dintre cele mai mari tragedii din istoria mondială, dacă, după toate jertfele imense” în momentul victoriei, „s-ar instala o asemenea lipsă de încredere şi o asemenea suspiciune, care ar periclita uriaşul nostru demers”.48

Aceste vorbe au caracterizat situaţia de criză în care se găsea alianţa celor „trei mari”, când pe 12 aprilie 1945 Roosevelt a murit surprinzător din cauza unei comoţii cerebrale. Momentul morţii sale i-a salvat aura de om de stat permanent triumfător: a murit când victoria, pentru care îşi dobândise atâtea merite, era asigurată irevocabil, însă totodată când alianţa, pe care se străduise să o menţină în vederea unei colaborări în perioada de după război, începuse să se spargă, fără putinţă de oprire. Până în ultima clipă a vieţii, el a urmărit politica de a demonta neîncrederea sovieticilor prin dovezi de bună-credinţă şi urmărirea cinstită a obiectivelor comune şi de a-şi face Uniunea Sovietică partener în construirea unei păci mondiale durabile. Chiar în ultimul mesaj către Stalin, în ziua morţii sale, accentua folosindu-se de exemplul incidentului din Elveţia, închis între timp, cât de inutile sunt aceste

neînţelegeri şi cât de important era să fie evitate pe viitor prin încredere reciprocă. Este de presupus că şi Roosevelt ar fi trebuit să îşi modifice politica de generozitate faţă de Uniunea Sovietică într-una de reacţie, având în vedere politica egoistă de interese, urmărită cu obstinaţie de Kremlin – însă în niciun caz nu s-ar fi decis pentru aşa ceva înainte de terminarea războiului din estul Asiei. Noul preşedinte Truman a fost consiliat iniţial de aceiaşi colaboratori ca şi Roosevelt şi, în timpul vieţii lui Roosevelt, doar puţini dintre oamenii din acest cerc începuseră să recomande un curs mai dur în privinţa sovieticilor. Greutăţile apărute cu sovieticii cântăreau încă puţin faţă de contribuţia pe care Uniunea Sovietică o aducea în război. O contracarare a obiectivelor sovietice în Europa ar fi însemnat o staţionare de durată a forţelor militare americane pe continent şi renunţarea la ajutorul sovietic împotriva Japoniei. În schimb, nu ar fi putut fi totuşi influenţată în mare măsură politica sovietică prin înţelegere faţă de solicitările lor? Unele dintre problemele apărute nu s-ar fi putut dovedi mai puţin grave într-o perspectivă mai lungă, mai ales după ce ar fi fost constituită o organizaţie pentru asigurarea colectivă a păcii? Răspunsul la aceste întrebări era moştenirea pe care i-a lăsat-o Roosevelt noului preşedinte şi acesta a decis iniţial ca şi predecesorul său. Chiar dacă adesea Truman avea un ton mai hotărât, el a continuat totuşi politica de a clarifica şi de a tempera concret, pe cât posibil, intenţiile şi solicitările Moscovei. El a respectat acordurile încheiate de Roosevelt cu sovieticii, chiar dacă i-a fost greu – ca de exemplu în cazul acordului de la Ialta cu privire la Asia de Est. Însă, înainte de toate, s-a străduit să realizeze Organizaţia Naţiunilor Unite, în care urma să se dizolve cu timpul alianţa de război. După ce la Ialta ambele probleme, cea a cercului de membri şi a modului de votare, îşi găsiseră o soluţie de compromis, a fost posibil ca pe 5 martie invitarea la San Francisco a 46 de state care, conform precondiţiei stabilite la Ialta, declaraseră până pe 1 martie război „duşmanului comun”. Conferinţa a fost deschisă pe 25 aprilie 1945 – în aceeaşi zi în care trupele americane şi cele sovietice se întâlneau pe Elba. Solicitarea lui Molotov, de a invita la conferinţă şi controversatul guvern de la Varşovia, a fost legată de o remaniere prealabilă a acestuia, conform deciziilor de la Ialta. Plenul a eliminat prin vot şi opoziţia lui Molotov la invitarea Argentinei, care pe 1 martie încă nu intrase în război: Argentina a fost recunoscută, alături de Ucraina şi Bielorusia, ca membru fondator. Însă, în momentul când s-a realizat un acord şi în privinţa

admiterii Danemarcei, numărul membrilor fondatori ai Naţiunilor Unite a crescut la 50 de state. Pe 26 iunie 1945, reprezentanţii acestora au semnat la San Francisco statutul Naţiunilor Unite: speranţa că alianţa de război a marilor puteri va exista şi în perioada de pace părea să renască. Şi în problema poloneză, aflată în impas, s-a trecut măcar de punctul mort: când miniştrii de Externe ai celor trei puteri nu au reuşit să avanseze în cadrul convorbirilor lor privind Polonia, în aprilie/mai la San Francisco, Truman s-a hotărât să îl trimită pe Harry Hopkins pe 23 mai la Moscova în calitate de trimis special, pentru a discuta cu Stalin toate problemele care aşteptau o rezolvare şi să aranjeze o întâlnire a celor trei şefi de stat în zona Berlin, în cursul lunii iulie. Misiunea lui Hopkins a nivelat calea către încheierea în sfârşit a unui acord cu privire la lista acelor conducători polonezi care urmau să fie implicaţi în consultările pentru remanierea guvernului. Pe 17 iunie, conducătorii polonezi invitaţi, printre care şi Mikołajczyk, au sosit la Moscova şi, după cinci zile de negocieri, s-a convenit asupra componenţei noului „guvern provizoriu de unitate naţională”, condus de prim-ministrul Osóbka-Morawski, care a fost recunoscut pe 5 iulie de toate cele trei mari puteri. Puterile occidentale au fost nevoite însă să se accepte inevitabilul, şi anume că şi noul cabinet a rămas dominat de polonezii Lublin. Totuşi, realizaseră tot ceea fusese posibil în momentul respectiv şi exista speranţa că întâlnirea care avea să se desfăşoare între cei trei va reuşi să pună bazele pentru desfăşurarea de alegeri cât de cât libere în Polonia şi să se formeze astfel un guvern relativ independent, acceptabil pentru toţi cei trei aliaţii.

Acordul lui Churchill cu Stalin din octombrie 1944 cu privire la influenţa egală în Iugoslavia avea să se dovedească a fi o dezamăgire pentru puterile occidentale. Este adevărat că, după controverse îndelungate, pe 5 martie 1945 a putut fi instaurat Consiliul de regenţa prevăzut şi a putut fi constituit guvernul de coaliţie stabilit prin tratatul dintre Tito şi Šubašić, însă acesta era dominat de adepţii lui Tito. Recomandarea de la Ialta, privind extinderea legislativului prin preluarea unor membri din parlamentul de dinainte de război, nu se înfăptuise. Pe 11 aprilie 1945, noul guvern a încheiat cu Moscova un pact de asistenţă mutuală îndreptat împotriva Germaniei. Îndeosebi revendicările teritoriale iugoslave faţă de Austria, şi mai ales faţă de Italia – care din momentul dizolvării monarhiei austro-ungare constituiseră un obiect de dispută – l-au făcut pe Tito să caute şi mai mult susţinerea sovieticilor. Fără

să ţină seama de linia de demarcaţie stabilită în februarie 1945 la Belgrad împreună cu comandantul suprem al aliaţilor pentru Italia, feldmareşalul Alexander, şi care trecea de la Rijeka către nord, partizanii lui Tito avansaseră în provincia italiană Veneţia Giulia până la râul Isonzo, pentru a realiza un *fait accompli* din anexările dorite. Pe 2 mai, trupe neozeelandeze au ajuns la Gorizia şi Trieste – unde intraseră deja partizanii lui Tito cu două zile înainte – şi au primit capitularea garnizoanei germane. Între guvernarea militară aliată şi iugoslavi s-a ajuns la controverse cu privire la administrarea teritoriului ocupat în comun, care, la amestecul formaţiunilor engleze şi iugoslave, ameninţau să se transforme în confruntări deschise. Deşi Truman a condamnat şi el acţiunea unilaterală a lui Tito, nu era pregătit să forţeze eventual retragerea iugoslavilor prin implicarea unor formaţiuni americane: forţele militare americane nu urmau să fie implicate în niciun caz în conflictele din Balcani, ci să fie trimise cât de repede în Pacific. Puterile occidentale au reuşit în final, pe 9 iunie 1945, să ajungă la o înţelegere cu iugoslavii, ca forţele militare de la vest de Trieste să fie limitate la un anumit număr şi să fie subordonate comenzii aliaţilor. Într-o scrisoare ndresată lui Churchill pe 21 iunie, Stalin se plângea de atitudinea feldmareşalului Alexander şi a intervenit pentru „interesele justificate ale iugoslavilor cu privire la Istria şi Trieste” 49.

O altă problemă rămasă deschisă era împărţirea zonelor de ocupaţie din Austria, care, conform declaraţiei de la Moscova din 1 noiembrie 1943, urma să devină din nou independentă. Pe parcursul anului 1944 se amânase luarea unei decizii de comun acord cu privire la regimul de ocupaţie, deoarece americanii nu aveau niciun interes pentru preluarea unei zone de ocupaţie în Austria. Abia după ce reprezentantul american din CAC şi-a avertizat guvernul în decembrie 1944, atrăgând atenţia asupra evenimentelor din Bulgaria, că viitoarea influenţă asupra destinului Austriei nu putea fi asigurată decât printr-o participare la ocupaţia ţării, americanii şi-au anunţat această solicitare. La începutul lui aprilie 1945, în CAC se căzuse de acord asupra împărţirii aproximative a celor patru zone de ocupaţie, însă nu şi cu privire la întinderea şi delimitarea acestora îndeosebi nu cu privire la împărţirea sectoarelor capitalei Viena, aflată în zona de ocupaţie sovietică. Spre totala surpriză a puterilor occidentale, după cucerirea Vienei, sovieticii au permis formarea unui guvern provizoriu austriac, sub conducerea social-democratului Karl Renner, în care diverse posturi erau ocupate de comunişti. Acest guvern

a fost recunoscut pe 29 aprilie de comandantul suprem sovietic din zonă, mareşalul Tolbuhin. Pentru că puterile occidentale nu fuseseră consultate în prealabil şi misiunilor lor militare li s-a interzis accesul în Viena, acestea se temeau de instaurarea a încă unui regim satelit sovietic şi iniţial nu au recunoscut guvernul lui Renner. Abia după depăşirea punctului minim general din aprilie/ mai 1945, apărut în relaţiile dintre puterile occidentale şi Uniunea Sovietică, s-a realizat un acord şi în problema zonelor de ocupaţie din Austria. Pe 4 iulie, CAC a convenit înfiinţarea unui Consiliu comun de control, după modelul elaborat pentru Germania, puţine zile mai târziu au căzut de acord cu privire la zonele de ocupaţie şi sectoarele Vienei. Pe parcursul lunii iulie, puterile occidentale şi-au preluat zonele şi sectoarele Vienei, ocupate până atunci de sovietici.

Atunci când în aprilie/mai 1945 relaţiile dintre puterile occidentale şi sovietici s-au înrăutăţit vizibil din cauza atitudinii sovietice cu privire la Polonia, Trieste, raporturile interne din statele din sud-estul Europei, a procedurii de votare din Consiliul de Securitate şi din cauza „incidentului elveţian”, şi când Armata Roşie ameninţa să invadeze Austria, Churchill a insistat pe lângă aliatul său american să se avanseze în Germania cât se poate de mult către est, dincolo de Elba. Dorinţa lui de a avansa până la Berlin nu a fost însă îndeplinită de Eisenhower, care avea o gândire pur militară şi care considera că Berlinul nu constituia „un obiectiv important pentru operaţiuni”, drept pentru care, în înţelegere cu sovieticii, s-a oprit pe linia Elba-Mulde. Churchill a insistat de asemenea pentru ocuparea părţii de vest a Cehoslovaciei şi a Pragăi. Însă şi în acest sens Eisenhower a convenit cu sovieticii să îşi oprească formaţiunile pe linia Karlsbad (Karlovy Vary) – Plzeň – České Budějovice.

Churchill îl rugase stăruitor deja din 18 aprilie 1945 pe preşedintele american ca trupele americano-engleze să fie retrase pe graniţele zonelor abia după ce se ajungea la un acord cu sovieticii în diverse probleme. Într-un memorandum din 4 mai 1945 adresat lui Eden, care se afla la San Francisco, el scria:

„Înainte ca puterile occidentale să revină din poziţiile actuale pe graniţele prevăzute ale zonelor, trebuie să avem asigurări cu titlu obligatoriu pentru următoarele puncte: Polonia, caracterul temporar al ocupaţiei ruseşti din Germania, ordinea care urmează să fie introdusă în ţările rusificate sau

controlate de ruşi din bazinul Dunării, acordând o atenţie deosebită Austriei, Cehoslovaciei şi Balcanului…

O soluţie pentru toate aceste probleme nu poate fi găsită însă decât înainte ca armatele americane din Europa să fie slăbite”. 50

Însă conducerea americană, care dorea să îşi ducă armatele cât de repede cu putinţă în lupta împotriva Japoniei, nu era dispusă în niciun caz să menţină trupe puternice în Europa, până când sovieticii ar fi îndeplinit solicitările puterilor occidentale. În spatele propunerii lui Churchill se bănuia intenţia acestuia de a implica Statele Unite în probleme strict europene. Conducerea americană era de părere că un asemenea pas ar distruge definitiv alianţa cu Moscova, fără să îi împiedice pe sovietici să excludă puterile occidentale din Berlin şi din Viena, să blocheze sistemul comun al Consiliilor de control pentru Germania şi Austria şi să supună Polonia şi Cehoslovacia propriei voinţe. De aceea, Truman a rămas la concepţia ca trupele puterilor occidentale să se retragă în zonele stabilite, imediat ce situaţia militară permitea acest lucru. Churchill încerca acum să devanseze data conferinţei celor trei, care fusese stabilită pentru iulie, pentru ca retragerea trupelor aliate să nu fi fost înfăptuită măcar până în momentul întâlnirii şefilor de state. Însă Truman, care era prins cu probleme politice interne – înainte de toate prezentarea planului de buget în faţa Congresului – şi, dincolo de acestea, trebuia să se pregătească pe larg în legătură cu problemele de politică externă care urmau să fie dezbătute la conferinţă, n-a fost de acord cu o devansare a datei conferinţei. Lui Churchill nu i-a rămas altă opţiune decât să se asocieze înţelegerii făcute de Truman cu Stalin la mijlocul lui iunie, cu privire la retragerea trupelor americane: începând cu 1 iulie, în decurs de patru zile, forţele militare ale celor două puteri occidentale s-au retras din Cehoslovacia, din Saxonia, Turingia, din provincia Saxonia şi din Mecklenburg dincolo de graniţele zonelor şi au luat totodată în posesie sectoarele stabilite în Berlin. Deja din 5 iunie 1945 la Berlin se întâlniseră cei patru comandanţi supremi, desemnaţi de guvernele lor ca membri ai Consiliului de control al aliaţilor, generalul Eisenhower, feldmareşalul Montgomery, mareşalul Jukov şi generalul de Lattre de Tassigny, şi au dat publicităţii trei declaraţii în care făceau cunoscută preluarea autorităţii supreme de guvernare în Germania de către puterile victorioase, împreună cu alte decizii privind demilitarizarea şi controlul Germaniei, apoi graniţele zonelor de ocupaţie ca şi ocupaţia

Berlinului de către cele patru puteri şi modul de organizare al Consiliului de control. Pe 17 iulie 1945, a fost dizolvat cartierul general suprem al forţelor expediţionare aliate (SHAEF) – categoric cel mai de succes comandament comun din istoria războaielor de coaliţie – şi autoritatea de comandă a generalului Eisenhower a fost redusă la trupele zonei de ocupaţie americane. Francezii au putut să îşi ia în primire zona de ocupaţie şi sectorul lor din Berlin numai după ce, pe 26 iulie 1945, a fost semnat un acord corespunzător în CAC.

Sistemul de control alcătuit pentru Germania rămânea însă ineficient fără stabilirea unei politici unitare a celor patru puteri de ocupaţie. Pentru zona de ocupaţie americană, Statul Major american emisese directiva secretă finală JES 1067, aprobată de Truman, valabilă pentru prima perioadă postbelică şi care, prin preluarea unei părţi a planului Morgenthau, avea un caracter predominant „negativ". Directiva avea ca obiective „eliminarea nazismului şi militarismului", arestarea criminalilor de război, dezarmarea industrială, executarea programului de reparaţii şi restituiri şi „pregătirile pentru o viitoare reconstrucţie a vieţii politice germane pe baze democratice" 51. Economia germană trebuia promovată numai în asemenea măsură, încât să fie acoperit necesarul forţelor de ocupaţie şi să fie eliminat pericolul foametei, al epidemiilor şi al neliniştilor în ţară. Realizarea unui acord în privinţa unei politici comune pentru Germania, care să le permită puterilor de ocupaţie să-şi coordoneze instrucţiunile comandanţilor respectivi ai zonelor de ocupaţie, constituia una dintre sarcinile principale care urmau să fie rezolvate de conferinţa preconizată.

Neîncrederea tot mai mare dintre aliaţi avusese ca urmare faptul că în problema împărţirii Germaniei în mai multe state cele două părţi îşi modificaseră atitudinea de la Ialta. Deja la şase săptămâni după Ialta, Churchill era de părere că o asemenea împărţire nu trebuia luată în discuţie atâta timp cât nu erau eliminate dubiile privind adevăratele intenţii sovietice. La aceasta, pe lângă consideraţiile politice, se făcea simţită şi temerea că cerinţele mari de reparaţii ale sovieticilor faţă de o Germanie făcută bucăţi ar putea face necesară într-o zi o susţinere economică engleză a germanilor. De aceea, comitetul creat pe baza deciziilor de la Ialta şi care urma să elaboreze propunerile de împărţire nu a avansat cu niciun pas în martie 1945. Pe 26 martie, a susţinut şi reprezentantul sovietic Gusev concepţia că decizia de

împărţire de la Ialta nu ar fi în niciun caz obligatorie, ci ar reprezenta doar un mijloc, printre altele, de a face Germania inofensivă pe viitor. Pentru modificarea politicii sovietice existau mai multe motive: în primul rând că sovieticii considerau că Germania este suficient de slăbită după cedarea către Polonia a teritoriilor de la est de linia Oder-Neisse, pe care în situaţia dată sperau să o impună şi în faţa puterilor occidentale ca soluţie definitivă. Pe de altă parte, păstrarea unităţii germane le asigura reparaţii din întreaga Germanie şi influenţă asupra regiunii industriale a Ruhrului. Probabil cochetau deja şi cu gândul că astfel condiţiile haotice din Germania complet distrusă ar favoriza o preluare a puterii de către comunişti, ceea ce ar fi putut aduce întreaga Germanie sub controlul lor – mai ales dacă americanii s-ar fi retras curând din Europa. Însă, înainte de toate, în cazul în care dacă nu se ajungea la un acord asupra unei politici pentru Germania, convenabilă lor, sovieticii ar fi putut realiza oricum o împărţire, prin separarea zonei sovietice.

La Conferinţa de la Potsdam, care a durat 16 zile şi a fost cea mai lungă, dar cea mai puţin eficientă dintre toate conferinţele de război aliate, cei trei parteneri au venit cu obiective diferite. Stalin urmărea trei scopuri principale: obţinerea celor mai mari reparaţii posibile din Germania, recunoaşterea guvernelor controlate de comunişti din statele-satelit şi rotunjirea zonei de securitate şi influenţă sovietică spre Vest şi Sud. Pentru punerea în practică a acestei ultime intenţii, fuseseră făcuţi paşi deja din iunie: prin tratatul cu Cehoslovacia din 29 iunie 1945, sovieticii au obţinut cedarea părţii estice a ţării, Ucraina Carpatică, astfel că au reunit toţi ucrainenii sub dominaţia lor şi au câştigat controlul asupra trecătorilor importante din Carpaţi, precum şi o graniţă comună cu Ungaria. Prin predarea teritoriilor germane, Polonia fusese împinsă până la linia Oder-Neisse. După rezilierea tratatului de prietenie şi neutralitate din 1925 cu Turcia, în iunie, sovieticii au revendicat baze în strâmtorile marine turceşti şi cele două provincii estice, Kars şi Ardaban, care aparţinuseră Uniunii Sovietice până în 1921. Totodată, au lăsat fără răspuns nota guvernului persan, adresată celor trei mari puteri, care amintea de retragerea trupelor de ocupaţie străine, şi au aţâţat în continuare mişcarea separatistă din teritoriile persane din Nord.

La începutul lui iulie 1945, Truman şi noul ministru de Externe James E. Byrnes, ambii lipsiţi de experienţă în politica externă şi, de aceea, pregătiţi cu atât mai temeinic pentru toate problemele apărute, au urmărit la Potsdam

obiectivul principal de a facilita Statelor Unite retragerea cât mai rapidă din Europa. Ei urmăreau stabilirea de către aliaţi a unor linii directoare comune pentru modul de tratare a Germaniei, formarea cât de curând a unor guverne care să se bazeze pe voinţa populară în ţările europene eliberate, prin monitorizarea şi susţinerea alegerilor libere, şi elaborarea unor tratate de pace care să poată fi încheiate cu aceste guverne. Europa urma să fie „normalizată” cât de repede posibil şi să fie pusă pe propriile picioare, din punct de vedere economic.

Obiectivele guvernului britanic erau în mare parte aceleaşi ca ale americanilor – cu două excepţii: din îngrijorare faţă de expansiunea sovietică, spera să amâne retragerea Statelor Unite din Europa, pentru a păstra aici echilibrul militar împotriva sovieticilor. În plus, având în vedere greutăţile economice mari cu care se confruntau ei înşişi, britanicii doreau un sprijin american generos şi, mai ales, o reglementare pentru Germania, care să permită aprovizionarea populaţiei industriale dense a zonei de ocupaţie britanică din teritoriile agrare din estul Germaniei, aflate sub ocupaţie sovietică, pentru a nu fi nevoiţi să îşi exploateze suplimentar propriile resurse atât de solicitate. Acest considerent avea să îi aducă într-o contradicţie acută, mai ales cu privire la cererile sovietice de reparaţii, spre deosebire de americani, care înclinau încă pentru o pedepsire mai aspră a inamicului înfrânt.

Pe 23 mai 1945, în Anglia se spărsese coaliţia naţională de guvernare din motive de politică internă şi fuseseră stabilite noi alegeri pentru luna iulie. De aceea, Churchill l-a invitat pe conducătorul Partidului Laburist, Clement Attlee, să participe de la început la conferinţă în calitate de observator, pentru ca, în cazul unei schimbări de guvern, să poată fi asigurată o continuitate a politicii engleze. Atunci când, în urma rezultatelor alegerilor, lui Attlee i-a revenit funcţia de prim-ministru, el a revenit la Potsdam cu noul său ministru de Externe Ernest Bevin, în timp ce Churchill a rămas în Anglia. Deşi politica externă britanică a demonstrat o continuitate surprinzătoare, faptul că alegerile şi conferinţa au coincis în timp a prejudiciat considerabil poziţia britanică la Potsdam.

La deschiderea conferinţei în palatul Cäcilienhof pe 17 iulie, Truman, căruia îi revenise conducerea lucrărilor, a prezentat patru propuneri: (1) înfiinţarea unui consiliu al miniştrilor de Externe ai celor cinci mari puteri

pentru pregătirea unor tratate de pace cu fostele state inamice, (2) stabilirea unui acord privind o politică comună faţă de Germania, (3) paşi comuni în sensul declaraţiei de la Ialta pentru Europa eliberată, pentru a supraveghea alegeri libere în Italia, Grecia, România, Bulgaria şi Ungaria, şi (4) uşurarea condiţiilor de armistiţiu pentru Italia şi primirea acestei ţări în Naţiunile Unite, deoarece sprijinise lupta împotriva Germaniei şi declarase război Japoniei.

Formarea propusului Consiliu al miniştrilor de Externe a fost convenit deja în zilele următoare şi prima sa şedinţă a fost stabilită pentru data de 1 septembrie la Londra. Deoarece atât Stalin, cât şi Churchill au fost împotriva unei participări a Chinei în problemele europene, s-a stabilit ca, pentru discutarea tratatelor de pace, consiliul să fie alcătuit în fiecare dintre cazuri din ţări membre ai căror reprezentanţi semnaseră condiţiile de capitulare ale respectivei ţări inamice. Franţa urma să participe cel puţin la elaborarea tratatelor de pace cu Italia şi, mai târziu, cu Germania. Odată cu înfiinţarea Consiliului miniştrilor de Externe, urma ca CAC să fie dizolvat.

În privinţa tratamentelor aplicate Germaniei, cele trei mari puteri au căzut de acord, fără mare dificultate, asupra unor anumite principii de bază, care corespundeau în multe privinţe Directivei JES 1067, emisă de americani pentru zona lor. Însă aceste principii de bază nu obligau puterile de ocupaţie cu privire la o politică unitară pozitivă faţă de Germania: prin intermediul clauzei de rezervă în favoarea „securităţii militare” puteau fi acoperite practic toate măsurile individuale ale comandanţilor supremi ai zonelor, iar termenul de „partide democratice” admisibile putea fi interpretat în moduri foarte diferite; asupra conţinutului, aliaţii erau de acord numai cu privire la caracterul negativ, îndreptat împotriva naţional-socialismului.

În schimb, stabilirea principiilor de bază comune pentru administrarea economică a Germaniei a ridicat numeroase probleme. În situaţia problemelor existente, strâns împletite între ele, privind volumul reparaţiilor şi stabilirea graniţei de est a Germaniei, s-a ajuns la controverse aprinse între puterile occidentale şi sovietici. Din motive economice şi umanitare, Churchill a fost împotriva unei extinderi a Poloniei până la Neisse vestică (Neisse Lusatiană), deoarece acest lucru însemna expulzarea şi mutarea către vest a altor milioane de germani şi în plus, prin separarea unui sfert din suprafaţa agricolă utilă germană din 1937, urma să îngreuneze aprovizionarea

populaţiei din zonele vestice de ocupaţie. Anglia suferea ea însăşi de penurie de alimente şi nu era deloc dispusă să hrănească populaţia germană, înmulţită cu milioane de refugiaţi ca urmare a politicii sovietice, vreme îndelungată prin achiziţii din străinătate, mai ales din Statele Unite. În afară de asta, Churchill era de părere că anexarea de către Polonia a unui teritoriu german atât de mare ar sădi seminţele pentru un război de revanşă. Însă menţinerea Germaniei atât de slabă încât să nu fie capabilă de un asemenea război ar fi însemnat pe de altă parte împiedicarea reconstrucţiei economice a Europei şi ar fi făcut supremaţia sovietică pe continentul european să devină o stare permanentă. Însă Stalin nu era dispus să renunţe la garanţiile pe care le considera necesare pentru viitoarea securitate a Uniunii Sovietice. El susţinea că în teritoriile aflate în dispută aproape că nu mai existau deloc germani şi că germanii puteau cumpăra de la polonezi alimente, plătite prin exporturi. Pe bună dreptate, Churchill a replicat la această prezentare cu întrebarea cum ar putea germanii, în condiţiile cerinţelor uriaşe ale sovieticilor pentru reparaţii, să îşi reconstruiască de exemplu capacităţile de producţie pentru un asemenea export. Propunerea sa ca, până la un tratat de pace cu Germania, să se stabilească o linie şi teritoriile de la est de aceasta să revină Poloniei ca teritoriu propriu, în timp ce teritoriile vestice să fie administrate de puterea de ocupaţie sovietică, conform acordului celor trei mari puteri, s-a lovit de refuzul lui Stalin. Deşi Churchill a insistat să nu fie amânată luarea unei decizii privind graniţa germano-polonezã, deoarece, în cazul unei întârzieri, situaţia din momentul acela doar s-ar fi consolidat, adoptarea unei reglementări ar fi devenit tot mai dificilă şi în zona de ocupaţie britanică ar fi început inevitabil o iarnă de foamete, la Potsdam, problema graniţei germane de est a rămas nerezolvată.

Un alt punct controversat l-a reprezentat problema reparaţiilor. Sovieticii susţineau că Roosevelt aprobase la Ialta suma de 20 de miliarde de dolari şi şi-au reiterat pretenţiile pentru jumătate din sumă. Între timp, ajunseseră şi americanii la punctul de vedere englez, de a nu fi stabilită o sumă totală înainte de a se afla capacitatea de producţie germană. Ei se temeau că, în anumite condiţii, Statele Unite ar fi putut fi obligate să finanţeze importurile Germaniei şi, ca şi după Primul Război Mondial, să ajute Germania la plata reparaţiilor către alţii, dacă nu doreau ca sărăcia extremă să împingă ţara în braţele comunismului. Puterile occidentale erau dispuse să stabilească

doar cota procentuală pentru fiecare dintre cei trei din dotarea industrială a Germaniei, care nu era necesară pentru menţinerea unui anumit standard de viaţă german fără ajutor din exterior. Controversa cu privire la reparaţii a declanşat la sovietici concepţia că pentru puterile occidentale este mai importantă protejarea germanilor decât obţinerea unei remedieri corespunzătoare a Uniunii Sovietice, grav afectată, în timp ce la puterile occidentale a trezit sentimentul că, din motive egoiste, sovieticii neagă total greutăţile şi problemele Europei de Vest. Consultările Comisiei de reparaţii, care din 21 iunie aveau loc la Moscova, conform deciziilor de la Ialta, rămăseseră fără niciun fel de rezultate şi au fost continuate şi la Potsdam fără succes. Însă şi opoziţia americană faţă de stabilirea unei sume definitive a crescut cu cât sovieticii insistau mai mult asupra redării şi a altor teritorii est-germane către Polonia. Deoarece această separare a teritoriilor din zona de ocupaţie sovietică diminua baza generală pentru reparaţiile care urmau să fie împărţite, americanii. şi-au modificat concepţiile susţinând ca fiecare putere de ocupaţie să îşi dobândească reparaţiile, în primul rând, din propria zonă.

Tacticianul în negocieri Byrnes, marcat de şcoala aspră a politicii interne americane, a conceput „un pachet de propuneri”, care cuprindea problemele reparaţiilor, ale graniţei de vest poloneze şi încheierea unei păci cu Italia, precum şi primirea acestei ţări în Organizaţia Naţiunilor Unite. La baza acestei propuneri stătea ideea practică de a obţine o stabilizare a raporturilor în Europa de Vest, în condiţiile în care trebuia recunoscut că atitudinea arbitrară sovietică în problema graniţelor poloneze nu putea fi oricum modificată, şi de a exclude, pe cât posibil, continuarea amestecului sovietic în aceste raporturi. Byrnes a propus ca cererile sovietice de reparaţii să fie satisfăcute prin luarea mijloacelor de producţie din propria zonă, drepturile puterilor occidentale, din zonele vestice. Sovieticii urmau să primească în plus o cotă parte din dotarea industrială a regiunii Ruhr, în măsura în care aceasta nu era necesară pentru economia germană de pace, şi anume, parţial fără recompensă, parţial la schimb cu alimente, cărbuni şi alte mărfuri din zona sovietică. La solicitarea lui Bevin s-a stabilit ca partea care revenea sovieticilor să fie luată nu doar din zona britanică, ci din toate zonele vestice şi în final s-a convenit să fie predate sovieticilor 10 procente din dotarea industrială a acestor zone fără recompensă, iar 15 procente la schimb cu alte bunuri. Deoarece se estimase că 40 de procente din toate mijloacele de

producţie germane se aflau în zona sovietică, prin stabilirea acestor procentaje sovieticilor le-au fost alocate jumătate din reparaţiile totale, aşa cum ceruseră de la început, în timp ce era satisfăcută totodată şi cererea engleză cu privire la aprovizionarea cu bunuri din zona estică. Pentru a obţine acordul sovietic cu privire la aceste reglementări de reparaţii, puterile occidentale au fost de acord în problema graniţelor poloneze, ca regiunile de la est de linia Oder-Neisse (Lusatiană) „să revină sub administraţia statului polonez şi, în acest sens, să nu fie considerate ca parte a zonei de ocupaţie sovietică din Germania". Cele trei puteri şi-au reafirmat însă „concepţia ca stabilirea definitivă a graniţei de vest poloneze să fie amânată până la Conferinţa de pace".**5**2 În privinţa Italiei, sovieticii s-au declarat de acord ca pregătirea tratatului de pace cu această ţară să fie abordată cu prioritate în Consiliul miniştrilor de Externe şi, după semnarea păcii, cererea Italiei de a deveni membră a Naţiunilor Unite să fie susţinută de cele trei puteri. Până atunci, sovieticii se împotriviseră, dacă nu erau recunoscuţi totodată şi sateliţii săi şi acceptaţi în Naţiunile Unite.

Stalin renunţase la stabilirea unei sume finale de reparaţii şi consimţise la propunerea occidentalilor pentru reparaţii, deoarece, în cazul unui eşec al negocierilor, ar fi riscat să nu primească nimic din industria grea germană, aflată preponderent în Germania de Vest. Reparaţiile pentru Polonia urmau să fie satisfăcute din cota sovietică, iar ale tuturor celorlalte state aliate, din cota puterilor occidentale.

După reglementarea problemei reparaţiilor, cele trei puteri puteau să ajungă la o înţelegere şi cu privire la principiile economice din politica faţă de Germania care, spre deosebire de principiile politice, i-a obligat pe aliaţi la un număr de paşi pozitivi: printre altele, în perioada de ocupaţie, Germania trebuia considerată ca o unitate economică şi, în mod corespunzător, trebuiau stabilite linii comune pentru producerea şi distribuirea principalelor bunuri. Însă împotriva stabilirii acestei unităţi a teritoriului economic german acţiona deja acordul privind reparaţiile, deoarece puterile occidentale nu erau dispuse ca, în zonele lor proprii, să se asocieze politicii sovietice arbitrare de reparaţii.

Printre problemele ridicate de Stalin la Potsdam, se număra şi împărţirea flotei militare şi comerciale germane, din al cărei inventar el a solicitat o treime pentru Uniunea Sovietică. După ce a fost respinsă propunerea engleză, ca la alocare să se ia considerare în mod procentual

pierderile suferite în război, a fost acceptată cererea sovietică, cu stipularea ca împărţirea vaselor de război să se facă până la mijlocul lui 1946, însă cea a flotei comerciale germane abia după utilizarea ei în războiul împotriva Japoniei. A fost respectată solicitarea englezilor pentru scufundarea celei mai mari părţi a flotei germane de submarine care – indiferent în a cui proprietate intra – constituia o ameninţare la adresa statului insular britanic: urmau să fie păstrate numai 30 de submarine, care să fie împărţite în mod egal între cele trei puteri.

Propunerea lui Stalin pentru o listare nominală imediată a „principalilor criminali de război" germani a fost respinsă şi s-a decis lăsarea în seama acuzării a celor care urmau să fie condamnaţi. Negocierile comisiei aliate care îşi desfăşura şedinţele în acele zile la Londra au dus în final la Acordul din 8 august 1945 al celor patru puteri cu statutul Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg.

Dacă în problema controlului Germaniei – îndeosebi în problema reparaţiilor – se părea că s-au obţinut rezultate satisfăcătoare, a devenit însă evident faptul că sovieticii insistau cu fermitate la rotunjirea şi consolidarea zonei lor de influenţă. Pretenţiile sovietice cu privire la Königsberg şi partea de nord a Prusiei Occidentale, afirmate deja de la Teheran şi împotriva cărora puterile occidentale nu ridicaseră acolo obiecţii, au fost aprobate la Potsdam pentru reglementările de pace viitoare. Propunerea americană de a stabili desfăşurarea de alegeri libere în Italia, Grecia, Ungaria, România şi Bulgaria, sub supravegherea unor comisii aliate, a fost deviată imediat de Stalin către cerinţa de recunoaştere diplomatică a guvernelor-marionetă comuniste: Uniunea Sovietică recunoscuse guvernele provizorii din Franţa şi Italia, deşi în aceste ţări nu se desfăşuraseră încă alegeri. Însă Stalin nu şi-a atins obiectivul, deoarece Truman şi englezii au insistat că vor recunoaşte guvernele enumerate în zona de influenţă sovietică, abia în momentul când acestea ar fi reprezentat concepţiile politice din ţările lor.

Şeful de stat sovietic a insistat în continuare pe lichidarea definitivă a fostului guvern polonez în exil de la Londra, care – după cum susţinea el – dispunea încă de mijloacele necesare desfăşurării activităţii, de agenţi şi reprezentanţi de presă. El a cerut transmiterea tuturor activelor guvernului din exil către noul guvern polonez, repatrierea armatei poloneze din exil şi a flotei, dacă era cazul, chiar împotriva voinţei acestora. Churchill a refuzat

trimiterea forţată acasă a membrilor forţelor militare poloneze din exil, care au luptat cu vitejie de partea aliaţilor, îndeosebi în Italia. S-a convenit doar ca toate proprietăţile fostului guvern din exil să fie predate guvernului de la Varşovia.

Britanicii şi americanii au încercat să se asigure la Potsdam ca expulzarea germanilor din Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria se desfăşoară într-un cadru organizat; Consiliul de control al aliaţilor urma să elaboreze un plan corespunzător pentru transferul în etape şi repartizarea germanilor pe zonele de ocupaţie. Lui Stalin îi era însă indiferentă această problemă şi a opinat, pe bună dreptate, că, de fapt, Consiliul de control nu este în măsură să dea directive guvernelor din aceste ţări. Deoarece puterile occidentale au insistat asupra acestui subiect, s-a stabilit ca transferul germanilor să se facă într-un „mod uman” şi că polonezilor, cehoslovacilor şi ungurilor li se va solicita să oprească expulzările un timp, până când problema va fi examinată de Consiliul de control. Această înţelegere a rămas însă doar pe hârtie: înainte ca acest Consiliu de control să apuce să se ocupe de problemă, expulzările erau deja în plină desfăşurare, şi anume în condiţii care sfidau noţiunile de transfer „uman” şi „ordonat”.

În problema revizuirii tratatului de la Montreux privind strâmtorile marine, la Potsdam s-a manifestat pregnant dorinţa nestăpânită a sovieticilor de extindere a zonei lor de interese. Roosevelt şi Churchill sprijiniseră această dorinţă sovietică încă de la Ialta, pentru a le asigura sovieticilor, pe timp de război, dar şi de pace, accesul liber la ocean. Însă Stalin cerea să fie stabilită o nouă înţelegere, care să prevadă baze militare ale celor două state implicate, Uniunea Sovietică şi Turcia, amplasate în strâmtorile marine. Totodată, el a încercat să liniştească puterile occidentale cu privire la propunerile pe care sovieticii le adresaseră Turciei în iunie: dacă Turcia nu dorea să negocieze cu privire la rezolvarea problemelor teritoriale, el urma să se mulţumească doar cu un acord modificat privind strâmtorile marine. Churchill a refuzat cererile sovietice speciale pentru un nou regim al strâmtorilor şi a accentuat că respectiva convenţie de la Montreux nu poate fi modificată decât cu participarea tuturor semnatarilor ei. Truman a încercat să rezolve problema printr-o propunere şi mai cuprinzătoare, a internaţionalizării tuturor căilor europene de transporturi navale, cu trecere liberă – inclusiv Rinul, Dunărea şi canalul Kiel – însă această propunere nu s-a bucurat de aprecierea

sovieticilor. Problema a fost abandonată la Potsdam, însă dezbaterea le indicase sovieticilor că, la o eventuală tentativă de a exercita presiuni asupra Turciei în problema strâmtorilor sau a provinciilor estice de graniţă, trebuiau să ia în calcul o puternică opoziţie a puterilor occidentale. O altă cerinţă vizând interesele sovietice, care a fost abandonată din cauza opoziţiei puterilor occidentale, a fost dorinţa lui Stalin de a prelua mandatul asupra uneia din coloniile italiene – în mod evident Libia. Opoziţia lui Churchill, care s-a făcut imediat simţită, şi argumentul lui Byrnes, că de coloniile italiene se va putea dispune abia în cadrul conferinţei de pace, au făcut ca partenerii de discuţii să amâne această problemă până la prima şedinţă a Consiliului miniştrilor de Externe. În orice caz, interesul manifestat de sovietici cu privire la strâmtorile turceşti şi înfiinţarea unei baze pe coasta africană, precum şi dorinţa manifestată la Potsdam de a fi implicaţi în controlul nou creat pentru zona Tanger au demonstrat că Uniunea Sovietică aspira la poziţii strategice în spaţiul Mării Mediterane, care nu mai aveau nicio legătură cu păstrarea propriei securităţi. Cu atât mai mult, părea un progres acordul pe care sovieticii şi l-au dat la Potsdam la propunerea de a evacua imediat capitala Iranului, Teheranul, şi de a retrage apoi treptat trupele sovietice şi britanice, în etape, din întreaga ţară, un accept pe care însă ruşii l-au îndeplinit abia după ce guvernul iranian a ridicat această problemă în 1946 în Consiliul de securitate al Naţiunilor Unite.

Un mijloc de presiune, de care puterile occidentale nu au uzat deloc în influenţarea negocierilor cu sovieticii la Potsdam, l-a constituit deţinerea bombei atomice, a cărei construcţie fusese tocmai încheiată. În preziua deschiderii conferinţei, preşedintele Truman primise mesajul despre prima explozie experimentală reuşită a „S1”, după cum era numele de cod al bombei, care fusese detonată pe 16 iulie 1945, la ora 5.30 în Alamogordo (New Mexico) şi care a depăşit toate aşteptările cu efectele ei explozive. Atunci când Churchill a fost informat la Potsdam despre evenimentul istoric, prima sa reacţie a fost să se păstreze secretul în faţa sovieticilor cu privire la noua armă. Însă Truman şi consilierii săi au considerat că este mai bine să îl informeze pe Stalin, deoarece se intenţiona folosirea bombei în cel mai scurt timp împotriva japonezilor. Dacă sovieticilor nu li s-ar fi spus nimic la Conferinţa de la Potsdam, reproşul de a le fi ţinut secretă această comunicare de o importanţă militară considerabilă ar fi putut avea efecte nefavorabile

asupra relaţiilor dintre aliaţi. Totuşi, nu aveau să li se ofere amănunte sovieticilor în legătură cu producerea armei atâta timp cât nu se stabilea un acord cu privire la controlul şi inspecţia internaţională. Şi Churchill, care prin noua armă considera echilibrul faţă de sovietici consolidat considerabil, s-a declarat în final de acord cu informarea lui Stalin – probabil în speranţa de a putea folosi acest aspect, în timpul negocierilor, în favoarea puterilor occidentale. Informarea lui Stalin urma să fie făcută într-o doară: atunci când participanţii la conferinţa din 24 iulie s-au adunat în grupuri relaxate la terminarea şedinţei, preşedintele i-a spus lui Stalin pe un ton de conversaţie că americanii „dispun acum de un nou mijloc de luptă, cu o putere de distrugere excepţională”.

Stalin nu a părut foarte surprins şi, după cum relatează Truman în memoriile sale, „nu a manifestat un interes deosebit, spunând doar că spera că o vom folosi cu folos împotriva Japoniei”.53 Churchill era de părere – greşea, desigur – că Stalin nu a realizat importanţa acestui mesaj. Indiferent care a fost adevărul: iniţial, sovieticii nu au încercat să afle amănunte despre noua armă sau să participe la dezvoltarea ei în continuare. Se poate presupune că, prin intermediul agenţilor sovietici, Stalin ştia de multă vreme despre cum progresau lucrările la această armă în America şi că era sigur că oamenii de ştiinţă şi tehnicienii sovietici vor putea produce şi ei bomba într-un timp estimabil. În orice caz, în desfăşurarea ulterioară a conferinţei, atitudinea sovieticilor nu a părut influenţată în niciun fel de temerea că prin arma atomică ar fi fost deplasat echilibrul militar şi diplomatic dintre puterile occidentale şi Uniunea Sovietică. Însă nici de partea puterilor occidentale, cunoaşterea faptului că, într-un eventual război, ar fi putut învinge Uniunea Sovietică, nu s-a manifestat nici în pretenţii mai mari în faţa sovieticilor şi nici în aşteptări ca sovieticii să manifeste mai multă maleabilitate. O ameninţare cu bomba atomică în timpul conferinţei de la Potsdam ar fi contravenit total principiilor de politică externă ale americanilor: fiecare cedare a sovieticilor, obţinută prin metode de intimidare, ar fi avut ca efect o atitudine a Moscovei de obstrucţionare a Naţiunilor Unite. În loc să se preocupe de posibilitatea unor efecte ale noii arme asupra negocierilor de la Potsdam, pe americani îi interesa utilizarea rapidă a acesteia împotriva Japoniei. Perspectiva de a folosi noua armă nucleară i-a făcut pe strategii anglo-americani să spere în posibilitatea încheierii cât de curând a războiului din estul Asiei – o speranţă

care era însă umbrită de efectele ofensivei aeriene împotriva Germaniei, care rămăseseră mult în urma aşteptărilor. Însă noua armă nu a schimbat cu nimic solicitarea ca Uniunea Sovietică să intre în războiul împotriva Japoniei: raportul final cu privire la strategia din estul Asiei, care a fost înmânat lui Truman şi Churchill în aceeaşi zi de 24 iulie de către şefii reuniţi de Stat Major, prevedea şi în continuare promovarea şi susţinerea materială a participării Uniunii Sovietice la acest război. Înainte de a fi folosită îngrozitoarea armă, oamenii de stat occidentali au considerat că se cuvine să îi mai facă Japoniei o cerere ultimativă de renunţare la luptă. După ce a sosit la

Potsdam şi acordul şefului de stat chinez, pe 26 iulie 1945 a fost emisă „Declaraţia de la Potsdam”. La acest ultimatum, căruia i s-a alăturat şi Uniunea Sovietică după intrarea sa în război pe 8 august, nu a existat niciun răspuns oficial japonez.

Pe 2 august se termina la Potsdam ultima mare conferinţă de război a aliaţilor, fără să aducă însă pentru Europa rezultate satisfăcătoare pe termen lung. Prin încetarea luptei comune din Europa, fuseseră împinse în prim-plan interesele proprii ale marilor puteri şi acest lucru împiedicase realizarea unei înţelegeri reale în problemele europene: ruşii îşi apăraseră cu succes supremaţia în estul şi sud-estul Europei în faţa unei influenţe din partea puterilor occidentale. Pe de altă parte, puterile occidentale nu păreau dispuse să recunoască sistemele „popular-democratice” instalate de sovietici acolo şi respinseseră încercarea sovieticilor de a pătrunde în alte poziţii de margine. Controversa fusese amânată în principiu până la negocierile privind tratatele de pace; însă existau puţine perspective de realizare a unui acord în Consiliul miniştrilor de Externe în probleme pentru care şefii de stat nu găsiseră o rezolvare la Potsdam. Experienţele cu atitudinea sovietică de la Potsdam au dus totuşi la decizia americanilor de a-i exclude în orice caz pe sovietici de la o eventuală ocupare a Japoniei.

În orice caz, se părea că aliaţii au ajuns la Potsdam la un acord privind controlul şi tratamentul care urma să fie aplicat Germaniei: moştenirea care se trăgea din lupta comună părea să lege din nou între ele marile puteri şi să le oblige la măsuri comune. Însă şi această presupunere s-a dovedit destul de curând eronată. Deoarece deciziile de la Potsdam în privinţa Germaniei fuseseră luate fără participarea şi acordul Franţei, guvernul francez nu s-a

simţit obligat în niciun fel faţă de aceste aranjamente şi a ameninţat că va sabota măsurile aliaţilor pentru Germania prin dreptul de veto al reprezentantului lor în Consiliul de control. Francezii, cărora potenţialul Germaniei li se părea pericolul prioritar pentru securitatea lor, voiau să îşi ştie periculosul vecin împărţit – chiar dacă nu în mai multe state – măcar în teritorii cu autonomie parţială: de aceea, prevăzuta înfiinţare a unor administraţii centrale de specialitate pentru toată Germania s-a lovit de opoziţia lor tenace. Însă şi interesele puterilor occidentale şi ale Uniunii Sovietice erau prea contradictorii ca să permită o politică comună în Germania: ele au dus la o împărţire a Germaniei, asupra căreia s-a putut reveni abia patru decenii şi jumătate mai târziu, în timp ce pierderile teritoriale de la est de graniţa Oder-Neisse au rămas ca efecte definitive ale războiului.

Conferinţa de la Potsdam s-a aflat la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial: numele de cod ales de Churchill pentru această conferinţă, „Terminal” – staţia finală – este chiar simbolic în acest sens. Cu ea a început o nouă fază „între război şi pace”, pentru care a fost inventat termenul de „război rece”. Rapoartele pe care le-au înaintat Bevin şi Churchill pe 16 august 1945 în faţa Camerei Inferioare privind deciziile de la Potsdam au lăsat să se prevadă ceea ce urma să se întâmple. Bevin a explicat că în statele-satelit sovietice fusese doar înlocuită o versiune a totalitarismului cu alta. Churchill a popularizat termenul de „cortină de fier” care împarte Europa în două şi a explicat că democraţia urma să fie pusă din nou la grea încercare: „Trebuie să o menţinem pe insula noastră ca în timpul zilelor întunecate ale anilor 1940 şi 1941”. 54 Însă, înainte ca opinia publică mondială să se poată preocupa mai amănunţit de Conferinţa de la Potsdam şi rezultatele ei, interesul i-a fost captat de evenimentele dramatice din estul Asiei, care au dus la o încheiere neprevăzut de rapidă a războiului cu Japonia şi au făcut să treacă în plan secund greutăţile din Europa.

Capitolul 14

Sfârşitul războiului şi noua distribuţie a puterii în Asia de Est: înfrângerea Japoniei în 1945

Prin recucerirea Filipinelor şi Burmei, precum şi prin izgonirea japonezilor din Golful Bengal, situaţia strategică a aliaţilor în privinţa controlului liniilor maritime de legătură ale Japoniei se îmbunătăţise considerabil. Cu portavioanele şi submarinele sale, „British Eastern Fleet" putea să ameninţe într-o tot mai mare măsură rutele navale japoneze prin Strâmtoarea Malacca şi să efectueze atacuri aeriene împotriva Insulelor Nicobare şi a Sumatrei. După ocuparea Filipinelor, americanii stăpâneau Marea Chinei de Sud şi au blocat astfel aprovizionarea japoneză cu petrol şi alte materii prime din teritoriile Indiilor Olandeze. Ruta japoneză către Sud, care acum se desfăşura foarte aproape de coastele continentului asiatic, era ameninţată de submarine şi avioane americane; în schimb, rutele către Coreea, nordul Chinei şi Manciuria nu puteau fi perturbate pentru moment decât prin submarine. Pierderile de tonaj ale flotei comerciale le-au produs japonezilor dificultăţi substanţiale începând cu 1943. La sfârşitul lui 1944, această flotă scăzuse la un schelet şi nu reuşea să aprovizioneze într-o măsură suficientă nici populaţia şi nici industria de război japoneză: din 6 milioane de tone registru brut la începutul războiului, în momentul acela scăzuse la 2,5 milioane de tone registru brut. În ciuda tuturor eforturilor pentru mărirea producţiei de nave, la sfârşitul războiului, marina comercială japoneză avea să mai dispună de doar 1,8 milioane tone registru brut, dintre care majoritatea erau vase de lemn, adecvate numai pentru transportul în interiorul Mării Japoniei şi, peste jumătate, fuseseră izolate în apele sudice. În timpul războiului, americanii au scufundat peste 2.000 de nave comerciale japoneze cu 7.913.858 de tone registru brut, dintre care 60 de procente prin submarine, 30 de procente prin forţele aeriene (marine) şi restul cu ajutorul forţelor militare de suprafaţă, minelor şi a altor mijloace de luptă. La acestea se adaugă 211.664 de tone registru brut, distruse de ceilalţi aliaţi. Marile succese ale submarinelor militare americane, ale căror cifre lunare de scufundări atinseseră în 1944 în medie 210.000 de tone registru brut şi în

contul cărora trebuia trecută cam o treime din cele 686 de vase de război japoneze, pot fi atribuite metodelor insuficiente ale defensivei japoneze împotriva submarinelor. Abia la sfârşitul lui 1943 a fost formată o „flotă unită de escortă”, pentru protecţia transporturilor navale comerciale. Până atunci nu existase niciun oficiu superior care să fi coordonat măsurile comandanţilor bazelor individuale şi a zonelor de coastă pentru protecţia transporturilor comerciale normale: de exemplu, până în primăvara lui 1944, fusese introdus un serviciu obligatoriu de protecţie doar pe ruta către Singapore, pentru care stăteau la dispoziţie 25 de nave rapide de escortă. Şi armele împotriva submarinelor de-abia dacă fuseseră dezvoltate pe durata războiului, cu excepţia unui aparat magnetic de detectare, care era cărat de avioane aproape de suprafaţa apei. În momentul când acest aparat indicator urma să fie folosit în asigurarea regulată a rutei către Singapore, această posibilitate fusese anulată deja prin supremaţia aeriană pe care o exercitau americanii din Filipine. Japonezii au reuşit să distrugă în total 45 de submarine americane. Japonezii – care nu utilizau submarinele în războiul comercial, ci în stilul războiului clasic împotriva vaselor de război inamice, de cele mai multe ori în combinaţie cu flota de suprafaţă şi uneori pentru aprovizionarea unor garnizoane de pe insule izolate – au pierdut în total în război 128 de submarine.

Japonia – care era dependentă de importurile pe mare într-o mult mai mare măsură decât era de pildă Anglia şi care importa înainte de război 75 de procente din necesarul de soia, precum şi 30 de procente din cerealele necesare fabricării pâinii – a fost greu lovită prin întreruperea liniilor de legătură navale. În anul bugetar din 1 aprilie 1943 până în 31 martie 1944, importurile de petrol, cărbune cocsificabil şi minereu de fier au scăzut la o treime din importul maxim din perioada războiului. Datorită rezervelor stocate, această scădere nu a avut un impact imediat asupra ramurilor mai importante ale producţiei de război. În această perioadă deja nu se mai importa orez din teritoriile sudice, importul acestuia scăzând de la 2,6 milioane de tone în 1942 la 0,8 milioane de tone în 1944. Situaţia a devenit critică atunci când în aprilie 1945 a fost sistat complet importul de petrol: din cauza penuriei de carburanţi au fost afectate nu doar flota militară şi industria, ci şi pescuitul, ale cărui cote anuale au scăzut de la 4,8 milioane de tone la mai puţin de jumătate. În ultimele luni de război, cu cât se apropia mai

mult Japonia de raza de acţiune a bombardierelor americane în timp ce şi transporturile navale din Marea Japoniei erau stopate, cu atât era mai paralizată industria de război: la final, abia dacă mai putea fi adus în centrele industriale chiar şi cărbunele din insulele japoneze Hokkaidō şi Kyūshū.

Controlul americanilor în Marea Chinei de Sud se anunţase deja imediat după debarcarea pe Insulele Luzon: în noaptea de 10 ianuarie 1945, amiralul Halsey a intrat cu flota a 3-a – inclusiv Task Force 38 cu un total de 99 de vase –, fără să fie reperat, în această mare, între Luzon şi Formosa. Două zile mai târziu, avioanele lui McCain au atacat Golful Kamranh, precum şi aerodromuri, depozite de petrol, docuri şi convoaie pe coasta Indochinei, între Saigon şi Tourane. În această acţiune, pe lângă o serie de vase comerciale şi nave petroliere, au scufundat 2 crucişătoare şi au doborât peste 100 de avioane japoneze. Apoi flota a 3-a a luat un curs către nord-est, a bombardat în cursul zilelor următoare obiective şi aerodromuri în sudul Taiwanului (Formosa) şi pe coasta chineză, pe întreaga întindere dintre Peninsula Liuzhou până la Shantou, inclusiv porturile Hong Kong, Canton şi Hainan. Pe 20 ianuarie, flota a părăsit din nou Marea Chinei de Sud prin Canalul Balingtang: bătuse 11 zile la rând nestingherită această mare şi scufundase peste 200.000 de tone registru brut de capacitate navală japoneză. Atunci când pe 21 ianuarie a atacat din nou cu succes porturi şi obiective din Taiwan, Insulei Pescador şi de pe insulele sudice ale arhipelagului Ryūkyū, japonezii au răspuns prin atacuri kamikaze şi au avariat grav un portavion şi un cuirasat şi mai uşor un alt portavion. După ce Task Force 38 a mai atacat şi insulele nordice ale Arhipelagului Ryūkyū şi, mai ales a fotografiat Okinawa, ţinta unei viitoare debarcări, a revenit la Ulithi. Pe parcursul lunii ianuarie, scufundaseră o capacitate navală japoneză de 300.000 de tone registru brut şi doborâseră 615 avioane inamice şi pierduseră 201 de maşini de zbor, 167 de piloţi şi, prin atacuri kamikaze, pierduseră 167 de oameni din personalul naval. Pe 26 ianuarie, în Ulithi, Halsey i-a predat din nou lui Spruance comanda flotei Pacificului, sub a cărui conducere „flota a 5-a” – după cum se numea acum – urma să desfăşoare operaţiunile împotriva Iwo Jima şi Okinawa.

Prin debarcarea pe Iwo Jima (operaţiunea „Detachment”), din cauza decalajului de timp a acţiunii Luzon, care îi precedase, nu a putut fi programată decât pe 19 februarie 1945, americanii intenţionau să câştige o

bază pentru războiul strategic aerian împotriva Japoniei, la jumătatea drumului dintre Mariane şi Japonia, pe care să poată ateriza „supercetăţile” zburătoare avariate de tip B-29 pe drumul de întoarcere şi de unde să li se poată oferi bombardierelor escortă cu avioane de vânătoare. În plus, această insulă constituise un punct de pornire pentru repetate atacuri aeriene japoneze împotriva bazelor comandamentului american al bombardierelor de pe Saipan, atacuri prin care până la începutul lui ianuarie 1945 fuseseră distruse 11 din preţioasele avioane B-29, iar multe altele avariate. USAAF 7, a cărei misiune era menţinerea insulelor inamice care fuseseră sărite în Pacific, la ordinul lui Nimitz, începând cu luna decembrie 1944 s-a concentrat total asupra bombardării Insulei Iwo Jima, pornind din Mariane: până pe 15 februarie 1945, a aruncat în atacuri zilnice aproape 6.800 de tone de bombe pe această insulă. În aceeaşi perioadă, asupra insulei s-a deschis de cinci ori focul de către o escadrilă de crucişătoare din flota a 5-a; nicio altă insulă din Pacific nu a mai trecut printr-un asemenea bombardament pregătitor. Şi totuşi pentru fiecare palmă de pământ a acestei insule de numai 20 de km2 aveau să se poarte lupte sângeroase timp de patru săptămâni. Planurile de apărare ale comandamentului suprem japonez prevedeau un război de uzură pentru amânarea invadării ţării, imediat ce americanii ar fi trecut de linia interioară de apărare care trecea de la Insulele Bonin prin Iwo Jima, Okinawa, Taiwan, teritoriul Shanghai şi până în sudul Coreei. Forţele aeriene urmau să fie menajate până în momentul debarcării inamice, pentru ca apoi să fie angajate concentrat îndeosebi prin atacuri kamikaze. Pilonul de colţ al liniei interioare – Insula Iwo Jima, golită complet de populaţia civilă – a fost apărat de 22.000 de oameni şi era prevăzut cu un număr mare de buncăre, grote subterane şi coridoare de legătură. Deoarece pentru debarcare nu intrau în discuţie decât două sectoare de plajă, unul în estul şi unul în vestul insulei, aici putea fi combinată strategia de apărare nemijlocită în zona plajei cu cea de defensivă de uzură în adâncime. Poziţiile tunurilor, îndreptate împotriva plajelor de debarcare, erau apărate îndeosebi în grote împotriva bombelor şi focurilor de artilerie şi erau atât de bine camuflate, încât de multe ori erau reperate abia la deschiderea focului.

Pentru acoperirea acţiunii de debarcare, Task Force 58, sub comanda viceamiralului Mitscher, a atacat cu succes pe 16 şi 17 ianuarie aerodromuri, uzine de avioane şi vase în spaţiul Tokio. În cadrul acestui atac de pe

portavioane împotriva Japoniei – primul desfăşurat de la celebrul raid Doolittle din 1942 – americanii au distrus circa 530 de avioane inamice, în aer şi la sol, cu pierderi proprii de 88 de maşini de zbor. Apoi flota de portavioane a lui Mitscher a revenit la Iwo Jima pentru a susţine debarcarea, unde între timp, pe 16 februarie, un grup de cuirasate, crucişătoare şi portavioane de escortă începuseră un bombardament de trei zile, sub acoperirea căruia dragoarele de mine şi LJDT au reuşit să îşi facă treaba.

În dimineaţa de 19 februarie, a sosit şi flota de debarcare, sub comanda viceamiralului Turner, care, împreună cu grupul de tragere intrat deja în acţiune, număra un total de aproape 500 de ambarcaţiuni şi transporta trupele de debarcare conduse de generalul-locotenent Holland M. Smith – corpul al 5-lea amfibie cu trei divizii de marină. Infanteriştii marini ajunşi pe uscat au fost întâmpinaţi de un foc de apărare ucigător. Stratul de cenuşă vulcanică, întins pe toată plaja, făcea imposibil avansul rapid al oamenilor şi multe TAB-uri au rămas împotmolite în malul relativ abrupt. Artileria navală a fost nevoită să amplaseze un foc de baraj în faţa infanteriştilor marini debarcaţi, care au reuşit să avanseze cu greu, folosindu-se de aruncătoare de flăcări şi grenade şi care au reuşit până seara să formeze un mic cap de debarcare, care traversa insula în locul ei cel mai îngust până la coasta de vest şi au izolat astfel vulcanul Suribachi, foarte bine fortificat, de restul teritoriului. Pierderile primei zile au fost deosebit de mari, 2.400 de oameni, dintre care peste 500 de morţi.

În noaptea de 21 februarie, părţi din flota de portavioane a lui Mitscher, care staţionau la nord-vest de Iwo Jima, au fost atacate de avioane japoneze, însă fără succes. În schimb, portavionul „Saratoga”, care se afla aproape de ţărm pentru a le oferi trupelor debarcate un scut nocturn, a fost avariat greu de 10 avioane kamikaze, iar unul dintre portavioanele de escortă a fost scufundat. Grosul Task Force 58 a pornit către nord şi, pe 25 februarie, a efectuat un nou atac aerian în spaţiul de la Tokio, care însă a rămas destul de ineficient din cauza condiţiilor proaste de zbor şi de vizibilitate. După un atac asupra Okinawa pe 1 martie, care a servit îndeosebi pentru recunoaşterea acestui obiectiv, flota de portavioane a lui Mitscher a ajuns din nou la Ulithi, ca să se pregătească pentru acţiunea Okinawa.

Între timp, pe Iwo Jima infanteriştii marini câştigaseră în luptă metru cu metru din terenul plin de mine şi prevăzut cu buncăre şi amenajări subterane,

pe 23 februarie, cu o puternică susţinere a artileriei navale, au asaltat Suribachi şi au arborat „Stars and Stripes” pe marginea craterului vulcanului. Pe 1 martie, localitatea principală a insulei, Motoyama, şi ambele aerodromuri erau în mâinile americanilor. Datorită muncii rapide a „Seabees”, acolo a aterizat încă din 4 martie prima „superfortăreaţă”, la întoarcerea din Japonia. Deşi cucerirea insulei era considerată asigurată începând cu 16 martie, au mai avut loc lupte violente pentru o râpă stâncoasă de pe coasta de nord, de unde apărătorii au executat un atac-surpriză pe 26 martie. Comandantul japonez, generalul-locotenent Kuribayashi, care condusese apărarea foarte iscusit şi evitase „atacuri banzai” inutile, a căzut în timpul acestui atac sau şi-a făcut harakiri. În lupta pentru Iwo Jima, până pe 27 martie când curăţarea insulei a fost preluată de trupele de armată, americanii pierduseră 5.931 de infanterişti marini şi 881 de soldaţi navali şi fuseseră răniţi circa 20.000 de oameni.

Pierderile constituiau circa 30 de procente din totalul forţelor de debarcare, din regimentele de luptă şi diviziile marine, au atins 75 de procente. Din cei 22.000 de apărători japonezi, până în mai 1945 numai circa 1.000 au devenit prizonieri.

Odată cu posesia Insulei Iwo Jima, a crescut considerabil eficienţa atacurilor aeriene împotriva Japoniei. Pe 7 aprilie, avioane de vânătoare „Mustang” au escortat pentru prima dată de pe insulă un atac al bombardierelor cu rază lungă B-29 împotriva Japoniei şi până la sfârşitul războiului pe insulă s-au adăpostit nu mai puţin de 2.400 de „supercetăţi” cu 27.000 de membri ai echipajelor.

Deoarece, din considerente strategice, americanii renunţaseră la o debarcare în Taiwan, ca alternativă urmau să ia în stăpânire cea mai mare dintre Insulele Ryūkyū, Okinawa, pentru ca de acolo să poată întrerupe eficient liniile navale inamice prin Marea Chinei de Est şi Marea Japoniei şi pentru a cuceri o bază navală mai avansată pentru invazia Japoniei. Debarcarea pe Okinawa (operaţiunea „Iceberg”) a fost stabilită pentru 1 aprilie 1945. Pentru a elimina puternica defensivă care era de aşteptat în Japonia, flota de portavioane a lui Mitscher a atacat pe 18 martie aerodromurile de pe Kyūshū şi, în ziua următoare, bazele navale japoneze de la Kobe şi Kure şi a avariat acolo mai multe nave inamice, printre care şi uriaşul cuirasat „Yamato”. Forţele aeriene japoneze au ripostat, au avariat 5

portavioane americane, precum şi un distrugător şi, cu ajutorul a două bombe care au produs explozia avioanelor încărcate cu combustibili şi muniţie, au transformat portavionul „Franklin” într-o mare de flăcări; şi totuşi s-a reuşit salvarea acestui portavion, cel mai grav avariat în războiul din Pacific. Atacurile lui Mitscher de pe portavioane împotriva Kyūshū au distrus peste 500 de avioane japoneze şi în 27 şi 31 martie au fost completate de atacuri ale „supercetăţilor” decolate de pe Mariane, care au scos din funcţiune pentru mai multe zile aerodromurile de pe Kyūshū. Aceste succese au avut ca efect faptul că plănuitele atacuri în masă ale avioanelor kamikaze şi ale bombardierelor împotriva flotei de debarcare americane (operaţiunea „Ten-Go”) nu au putut începe decât pe 6 aprilie. În acel moment, în acest scop stăteau la dispoziţie 700 de aparate de zbor – jumătate dintre ele fiind kamikaze.

Apărarea Insulei Okinawa îi fusese încredinţată armatei a 32-a japoneze, aflată sub comanda generalului Ushijima, care număra circa 100.000 de oameni, incluzând şi miliţiile locale şi unităţile de marină – aproape dublul numărului pe care îl estimaseră serviciile de recunoaştere americane. Japonezii intenţionau să apere în adâncime insula lungă de 120 de km şi lată în medie de 10 – 20 de km, acolo unde artileria navală nu mai putea să sprijine eficient inamicul şi unde propriul foc era mai puternic.

Cu cele peste 1.200 de vase, flota de debarcare (flota a 5-a), condusă de amiralul Spruance, care se pusese în mişcare din Ulithi, Leyte şi Saipan, constituia cea mai mare forţă amfibie de luptă de până atunci. Trupa de debarcare – armata a 10-a americană aflată sub comanda generalului locotenent Buckner – era compusă din trei divizii de marină şi cinci divizii de infanterie, având un total de 170.000 de luptători şi 150.000 de oameni în serviciile auxiliare. Forţele erau în număr atât de mare, deoarece trebuia să se ia în calcul o puternică rezistenţă: metoda lui MacArthur, de a întâlni inamicul acolo unde el nu era, nu mai putea fi aplicată la periferiile Japoniei, unde fiecare insulă era menţinută ocupată de către japonezi.

Pentru prima dată a participat la operaţiuni şi noua British Pacific Fleet (amiralul Sir Bruce Fraser), cu o flotă rapidă de portavioane aflată sub comanda viceamiralului Sir Rawlings şi a blocat aerodromurile japoneze de pe Sakishima Gunto – între Taiwan şi Okinawa – pe durata acţiunii „Iceberg”. În timp ce Task Force 58 a lui Mitscher şi-a continuat până în ziua debarcării

atacurile împotriva Okinawa şi a ţărmului sudic al Kyūshū, grupul de tragere de pe cuirasate, crucişătoare şi portavioanele de escortă au început pe 26 martie bombardarea insulei. Japonezii au încercat în zadar să perturbe prin atacuri kamikaze aceste pregătiri; ei au reuşit doar să avarieze un număr de vase. În dimineaţa duminicii de Paşte, 1 aprilie 1945, pe o mare absolut calmă, au început debarcările, care, cu excepţia unor focuri de artilerie răzleţe, nu au întâmpinat niciun fel de rezistenţă. Apoi infanteria marină a avansat rapid către nord; în schimb, trupele de armată care au avansat către sud s-au lovit de o rezistentă care s-a întărit rapid şi i-a oprit din avans în 6 aprilie pe terenurile cu râpe de la nord de principalele localităţi, Naha şi Shuri. În aceeaşi zi, din Kyūshū a început operaţiunea întârziată „Ten-Go”, care avea să aducă o serie de atacuri în masă ale avioanelor kamikaze şi ale bombardierelor, pe care japonezii le-au numit „Kikusui” (Crizantema plutitoare). Pentru a înregistra suficient de repede şi pentru a intercepta atacurile kamikaze, americanii amplasaseră pe o rază de 100 de mile marine în jurul Okinawa un lanţ de avanposturi din distrugătoare echipate cu aparate radar, care pe 6 aprilie a fost lovit de atacul principal al primului asalt „Kikusui”, cu 355 avioane kamikaze şi 341 de bombardiere: 3 distrugătoare au fost scufundate şi 12 avariate grav, în timp ce flota de debarcare în sine a pierdut un vas de debarcare şi 2 transportoare de muniţie. Până pe 22 iunie, japonezii au mai efectuat nouă atacuri similare, chiar dacă de fiecare dată cu tot mai puţine avioane. În timpul operaţiunii Okinawa au avut loc în total 1.900 de atacuri kamikaze, la care s-au adăugat sute de atacuri convenţionale cu bombardiere de picaj şi avioane cu torpile. Nava amiral a lui Mitscher, „Bunker Hill”, şi portavionul „Enterprise” au fost avariate atât de grav, încât a fost necesară scoaterea lor din luptă pentru reparaţii. Grupul britanic de portavioane al lui Rawlings a fost lovit, de asemenea, de câteva atacuri kamikaze, dar care a făcut mai puţine pagube, deoarece, spre deosebire de portavioanele americane, puntea de zbor a portavioanelor engleze era blindată. La Okinawa, americanii au pierdut în total 30 de vase – îndeosebi prin atacuri ale piloţilor sinucigaşi – dintre care însă niciunul mai mare decât un distrugător; 368 de vase au fost avariate. În această acţiune navală, pe departe cu cele mai mari pierderi, marina americană a consemnat 4.900 de morţi, 4.824 de răniţi şi 763 de avioane.

Însă operaţiunea „Ten-Go” nu se limita doar la atacuri aeriene: pe 6

aprilie, sub comanda viceamiralului Ito, a ieşit din apele teritoriale cuirasatul mamut „Yamato”, escortat de un crucişător şi două distrugătoare, pentru a scufunda restul vaselor din flota de debarcare americană, care rămăseseră la Okinawa după atacul kamikaze în masă. Deşi pentru această acţiune flota japoneză a fost obligată să consume inventarul complet de carburant de care dispunea, formaţiunea avea rezerve doar pentru drumul dus – un fapt care acorda acţiunii de la bun început statutul unei curse de jertfire. În timp ce se apropia, formaţiunea lui Ito a fost atacată de avioanele de pe portavioanele lui Mitscher, şi uriaşul „Yamoto” – mândria flotei imperiale – a fost scufundat cu amiralul japonez la bord, cu ajutorul a zece torpile şi o duzină de bombe. Crucişătorul de escortă şi patru distrugătoare au împărtăşit soarta navei lor amiral. Astfel s-a încheiat ultima acţiune a flotei de larg japoneze.

Pe Okinawa, după o puternică pregătire a artileriei, pe 19 aprilie a început atacul împotriva poziţiei sudice, puternic fortificată şi prevăzută cu amenajări subterane, însă nu se putea avansa decât metru cu metru. Poziţia-cheie a defensivei japonezilor a căzut abia pe 29 mai – odată cu ocuparea oraşului Shuri, întemeiat în Evul Mediu, ale cărui ziduri groase de apărare au fost atacate de pe cuirasatul „Mississippi” cu muniţie care perforează blindajul. Trupele americane au străpuns către Capul Sud pe 22 iunie. În total, au fost luaţi prizonieri 7.800 de japonezi. Pierderile armatei a 10-a americane au fost de 7.613 morţi, 31.907 răniţi şi alţi 26.000 răniţi în afara acţiunilor de luptă. Deja din iulie, Okinawa a fost pusă la dispoziţia ofensivei bombardierelor împotriva Japoniei. La mijlocul lui august, atunci când Japonia a capitulat, insula era pregătită să constituie bază pentru invazia Japoniei.

Între timp, bombardamentele strategice împotriva insulelor japoneze luaseră o amploare tot mai mare. În martie 1945, americanii au trecut la bombardarea celor mai importante oraşe ale Japoniei cu bombe incendiare, care au avut efecte devastatoare, având în vedere modul de construcţie al caselor japoneze. Numai unul dintre aceste atacuri, în noaptea de 10 martie asupra oraşului Tokio, a produs mai multe distrugeri decât bomba atomică lansată la Hiroshima. Incluzând şi atacurile de pe portavioane, cantitatea totală de bombe care au lovit insulele japoneze a fost de 160.800 de tone; dintre acestea, 147.000 de tone au fost purtate către ţinte de „supercetăţi”. Pierderile totale produse prin atacurile „convenţionale” cu bombe – fără cele două bombe atomice – au fost estimate de către japonezi la 260.000 de morţi,

412.000 de răniţi, 9,2 milioane de oameni rămaşi fără adăpost şi peste 2,2 milioane de case distruse. În plus, forţele aeriene strategice au contribuit esenţial la distrugerea capacităţii de transport a flotei comerciale japoneze, prin amplasarea a peste 12.000 de mine în pasajele cele mai importante din apele teritoriale japoneze. Pentru a paraliza industria de război japoneză şi aprovizionarea, probabil că ar fi fost mai rezonabil ca atacurile forţelor aeriene strategice şi cele ale submarinelor să se concentreze total asupra stopării importurilor japoneze pe mare şi pe paralizarea reţelei feroviare decât pe distrugerea oraşelor şi a fabricilor individuale. Pentru că, după ce importul de petrol fusese stopat deja din aprilie 1945, chiar şi numai încetarea importurilor de minereu de fier şi a cărbunilor din Manciukuo şi China începând cu luna iulie urma să ducă la sucombarea în scurtă vreme a industriei de război japoneze.

Şi flota americană din Pacific, care efectuase deja o serie de atacuri împotriva Insulei Kyūshū pentru a acoperi acţiunea Okinawa, a fost angajată de atunci încolo mai puternic în bombardarea coastelor şi a apelor teritoriale japoneze. În timp ce, la mijlocul lui iulie, o formaţiune de crucişătoare şi distrugătoare a intrat nestingherită în Marea Chinei de Est, pentru a combate acolo transporturile comerciale japoneze, flota de portavioane a lui McCain a efectuat pe 10 iulie un atac-surpriză asupra aeroporturilor din spaţiul Tokio şi a început pe 14 iulie un atac de două zile împotriva părţii nordice a principalei insule japoneze Honshū (Hondo) şi în Hokkaidō, care până atunci se aflaseră în afara razei de acţiune a „supercetăţilor”. Atacurile aeriene abia dacă s-au lovit de o apărare antiaeriană japoneză: japonezii îşi păstrau în mod evident forţele aeriene pentru apărarea unei invazii. Prin distrugerea tuturor feriboturilor şi a unui număr mare de cargouri, au fost împiedicate drastic transporturile de cărbune de la Hokkaidō la Honshū. În acele zile, pentru prima dată, formaţiuni americane şi britanice formate din cuirasate, crucişătoare şi distrugătoare au bombardat nestingherite uzine de prelucrare a fierului şi oţelului de pe ţărmurile japoneze, paralizând producţia acestora. Pe 18 iulie, flotele de portavioane ale lui McCain şi Rawlings şi-au îndreptat atacurile împotriva şantierelor navale şi vaselor din golful de la Tokio şi, între 24 şi 28 iulie au distrus resturile flotei japoneze în marea dintre Insulele Honshū şi Shikoku: 3 cuirasate şi 4 crucişătoare au fost scufundate, portavioanele japoneze care mai existau au fost scoase din luptă şi un mare

număr de nave a fost avariat. Pe 9 şi 10 august, Task Force 38 a atacat din nou partea nordică a Insulei Honshū, a distrus acolo o concentrare de 200 de bombardiere japoneze şi a zădărnicit astfel o acţiune inamică de sacrificiu, prin care urmau să fie depuşi 2.000 de oameni pe aerodromurile americane din Mariane, pentru a distruge bazele „supercetăţilor”. Când pe 15 august, în cadrul unui atac împotriva oraşului Tokio, aparatele de zbor americane se aflau deasupra oraşului, Halsey a primit de la amiralul Nimitz ordinul de a opri toate acţiunile ofensive: japonezii oferiseră capitularea.

În Japonia, după debarcarea reuşită de americani pe Okinawa, se declanşaseră mişcările politice care urmau să ducă la capitulare. Pe 4 aprilie, guvernul generalului Koiso îşi dăduse demisia, discreditat fiind printr-o serie de înfrângeri militare. În perioada guvernării lui Koiso, grupul japonez de pace din Jushin” încercase zadarnic ca, prin intermediul Uniunii Sovietice, Chinei şi Suediei, să ajungă la negocieri cu puterile inamice. Acum se temea că o continuare a războiului avea să ducă la distrugerea completă a Japoniei, precum şi la prăbuşirea dinastiei şi era el însuşi gata de capitulare dacă prin acest lucru putea fi salvată măcar monarhia. De aceea, i-a propus împăratului numirea în funcţia de premier a amiralului baron Suzuki, în vârstă de 78 de ani. Deşi Suzuki şi-a dat seama pe parcurs că împăratul aştepta de la el obţinerea în curând a păcii, era necesar să acţioneze precaut şi să se declare public pentru lupta până la victorie, pentru a evita o revoltă a armatei: apărarea sângeroasă a Okinawei şi luptele ulterioare, care nu aveau niciun sens, constituiau urmarea necesară a acestei politici, impuse de atitudinea armatei.

În „Consiliul Suprem de război”, pe lângă Suzuki, mai erau reprezentaţi ministrul de Externe Shigenori Togo şi ministrul Marinei, Yonai, ca adepţi ai partidului păcii. Oponenţii acestora erau generalul Anami şi cei doi şefi de Stat Major ai marinei şi armatei, amiralul Toyoda şi generalul Umezu, care credeau că, după respingerea unei invazii, Japonia va obţine condiţii de pace fără capitulare şi fără ocuparea ţării. Totuşi, nici aceşti trei reprezentanţi nu erau fanatici care să sprijine o revoltă a armatei sau care să aducă la cunoştinţa cercurilor radicale ale armatei evenimentele din Consiliul Suprem.

Atunci când apăruseră semnele sporirii divergenţelor de opinii dintre puterile occidentale şi Uniunea Sovietică, noul ministru de Externe Togo şi-a pus toată speranţa în ajungerea la pace prin medierea Moscovei, deoarece a

presupus că, în cazul unei rupturi cu democraţiile occidentale, Moscova nu ar avea niciun interes într-o înfrângere totală a Japoniei de către americani. Chiar dacă pe 5 aprilie Molotov declarase că Uniunea Sovietică nu doreşte să prelungească pactul de neutralitate din aprilie 1941, el declarase totodată că îl va respecta până la expirarea lui în 1946 – şi Togo nu avea de unde să bănuiască faptul că Stalin făcuse deja în februarie 1945 la Ialta aranjamente concrete cu privire la intrarea Uniunii Sovietice în război împotriva Japoniei. De aceea, Togo a folosit capitularea Germaniei ca pe o ocazie de a declara imediat, în mai, Pactul celor trei puteri şi Pactul Anti-Comintern ca fiind anulate. Tatonările diplomatice cu privire la încheierea unui tratat de neutralitate – şi chiar a unui pact de neagresiune cu oferta simultană a neutralizării şi retragerii Japoniei din Manciuria şi cu disponibilitatea altor concesiuni în estul Asiei – toate au rămas fără rezultat: Stalin obţinuse la Ialta oferte mult mai ample din partea puterilor occidentale.

Pe 18 iunie, când s-au încheiat luptele pe Okinawa, cei şase membri ai Consiliului Suprem au decis într-o şedinţă secretă să solicite sovieticilor medierea unei păci, care urma să cuprindă condiţia minimă de a asigura menţinerea monarhiei japoneze. Timpul devenise presant: deja existau veşti despre conferinţa care urma să aibă loc la Potsdam şi de dislocare a trupelor sovietice din Europa în Orientul îndepărtat. Pe 12 iulie, japonezii au informat Moscova despre dorinţa împăratului de a încheia pace, cu condiţia ca să nu fie vorba despre simplul acord pentru o capitulare necondiţionată, şi au solicitat primirea prinţului Konoye în calitate de trimis special. Însă sovieticii nu se grăbeau în mod deosebit: pe 18 iulie, la o zi după începerea Conferinţei de la Potsdam, le-au transmis japonezilor că nu pot oferi un răspuns definitiv la solicitările lor, deoarece mesajul împăratului nu ar conţine niciun fel de propuneri concrete şi că rămăsese neclară intenţia exactă a misiunii lui Konoye. La Potsdam, Stalin l-a informat pe preşedintele Truman despre acest pas ai japonezilor şi despre răspunsul sovieticilor – lăsând astfel să se înţeleagă tacit că ar putea obţine şi de la Japonia pretenţiile sovietice în Orientul îndepărtat, cu preţul menţinerii păcii cu Japonia, în cazul în care Truman nu mai era dispus să acorde cele promise de Roosevelt la Ialta. Pe 25 iulie, japonezii au comunicat sovieticilor că misiunea lui Konoye are intenţia de a obţine medierea sovietică pentru terminarea războiului şi că Japonia este dispusă, în contrapartidă, să ţină seama la scară largă de pretenţiile sovietice

din estul Asiei. În ziua următoare, prin „Declaraţia de la Potsdam”, Statele Unite, Marea Britanie şi China au adresat o cerere ultimativă japonezilor să înceteze luptele. În această declaraţie, care a fost transmisă guvernului de la Tokio prin intermediul unor puteri protectoare neutre şi popularizată prin radio, se spunea că forţele militare aliate, întărite acum cu forţe din Europa, sunt pregătite de luptă împotriva Japoniei. De aceea, era necesar ca Japonia să se hotărască să pornească pe calea raţiunii sau să devină victimă a devastării. Apoi au fost enumerate condiţiile aliaţilor: trebuia să fie eliminat definitiv militarismul japonez şi reprezentanţii acestuia, care aduseseră poporul japonez pe cai greşite. De aceea, urma ca aliaţii să menţină ocupaţia în Japonia până la instaurarea unei ordini democratice. Conform declaraţiei de la Cairo, suveranitatea japoneză urma să fie îngrădită pe viitor pe cele patru insule principale şi pe încă alte câteva insule mici, care urmau să fie stabilite ulterior. Nu se intenţiona înrobirea japonezilor sau suprimarea lor ca naţiune, însă urmau să fie traşi la răspundere toţi criminalii de război. Japonia urma să îşi păstreze industriile necesare vieţii economice şi plăţii reparaţiilor adecvate, însă industria de război avea să fie interzisă. Japonezilor urma să li se permită accesul la materii prime, însă nu şi controlul acestora, iar mai târziu urma să li se permită participarea la comerţul mondial. Imediat ce aceste obiective ar fi fost puse în practică şi ar fi fost format un guvern care să fie răspunzător în faţa poporului, urma să fie retrase trupele de ocupaţie din ţară. Declaraţia se încheia cu apelul insistent: „Solicităm guvernului japonez să accepte acum capitularea necondiţionată a tuturor forţelor militare… În caz contrar, Japonia va fi lovită de ruina absolută”. 55 În declaraţie nu mai fusese preluat un pasaj propus de ministrul de Război Stimson, că aliaţii nu refuzau neapărat o monarhie constituţională, sub dinastia actuală: în unele cercuri guvernamentale şi în părţi ale presei din Statele Unite şi China se solicita detronarea împăratului Hirohito şi chiar condamnarea lui în calitate de criminal de război. Urma totodată să nu fie încurajate de la început eventuale grupări existente în Japonia, care să susţină abolirea monarhiei. În mod cert, declaraţia propusă de Stimson ar fi promovat substanţial eforturile grupării de pace din Japonia.

Pe 27 iulie, în Consiliul Suprem, ministrul de Externe Togo a susţinut acceptarea Declaraţiei de la Potsdam, deoarece aceasta acorda totuşi diverse condiţii Japoniei şi o respingere a ei ar fi avut consecinţe serioase. Şi

împăratul a considerat că, în principiu, declaraţia este acceptabilă. Însă cei trei militari au cerut un refuz oficial. În această situaţie, Consiliul a decis să aştepte cu acordarea unui răspuns până în momentul când exista o reacţie a sovieticilor la cererea de mediere. Din motive tactice, presa a fost instruită să nu acorde o importanţă prea mare declaraţiei. Suzuki a comunicat reprezentanţilor presei că declaraţia aliaţilor reprezenta în fond o repetare a Declaraţiei de la Cairo şi deci nu era un fapt care să condiţioneze o modificare a politicii japoneze de până atunci. Această exprimare nu tocmai fericită a lui Suzuki a fost făcută publică de presă şi de radio, însoţită de comentarii militante corespunzătoare. Ca urmare a unor declaraţii atât de beligerante şi în lipsa unui răspuns oficial din partea guvernului japonez, aliaţii au opinat că japonezii resping hotărât declaraţia. De aceea, pe 2 august, pe drumul de întoarcere de la Potsdam la bordul crucişătorului „Augusta”, Truman a dat ordinul definitiv pentru utilizarea bombei atomice împotriva Japoniei.

Deja din 1 iunie, un comitet format din înalţi demnitari şi specialişti în fizică atomică recomandaseră utilizarea în scurt timp a bombei realizate, pentru a le demonstra japonezilor noua şi îngrozitoarea forţă de distrugere. În mod cert blocada tot mai densă în jurul insulelor japoneze, combinată cu bombardarea oraşelor, ar fi îngenuncheat până la urmă Japonia şi fără utilizarea acestei arme de distrugere. Însă nu arătaseră luptele aprige de pe Iwo Jima şi Okinawa de ce sunt în stare japonezii, chiar şi în situaţii fără ieşire? Americanii luau în calcul negreşit şi necesitatea unei invazii în Japonia: deja fuseseră concepute planurile pentru o debarcare cu 13 divizii pe Kyūshū la 1 noiembrie 1945 (operaţiunea Olympic”). Acesteia i-ar fi urmat o debarcare pe 1 martie 1946 cu 25 de divizii în spaţiul Tokio (operaţiunea „Coronet”). La mijlocul lui august, japonezii mai dispuneau de 5.350 de avioane kamikaze şi la fel de multe aparate de zbor pentru utilizarea normală în luptă, 5.000 de piloţi fuseseră instruiţi în corpul de luptă kamikaze. Avioanele erau camuflate pe fâşii înguste de decolare, erau dispersate în hangare subterane şi în grote şi urmau să fie folosite pentru atacuri kamikaze în masă. La acestea se adăugau plănuitele utilizări în masă ale submarinelor pitice, ale bărcilor torpiloare sinucigaşe, precum şi a înotătorilor de luptă. Americanii, neliniştiţi din cauza pierderilor uriaşe din Okinawa, luau în calcul lupte de durată în insulele japoneze muntoase, precum şi un număr sporit de victime; în Japonia mai staţionau încă 2 milioane de japonezi, echipaţi complet

şi cu o rezervă suficientă de muniţii. În plus, în iunie, parlamentul japonez ratificase o lege care prevedea înrolarea în masă (levée en masse) a întregii populaţii. Pe baza acestor aspecte, care prevesteau o luptă aprigă, preşedintele Truman a considerat că este justificată folosirea bombei atomice pentru scurtarea războiului, el sperând astfel să nu mai fie necesară o invazie în Japonia şi pentru a salva sute de mii de vieţi omeneşti. Comandantul suprem al forţelor aeriene strategice, generalul Spaatz, a primit pe 24 iulie ordinul ca 20 USAAF să utilizeze bomba într-un moment după 3 august, împotriva unuia dintre cele patru centre industriale dens populate – Hiroshima, Kokura, Nagasaki sau Niigata – imediat ce condiţiile de vizibilitate ar fi permis lansarea acesteia. Pe 6 august 1945, la ora locală 9.15, supercetatea „Enola Gay" a aruncat prima bombă asupra oraşului Hiroshima. Bomba cu uraniu, care a coborât prinsă de o paraşută, a aprins două sfere uriaşe de foc, cu un val imens de presiune şi căldură, care a provocat incendii şi pe o rază de patru kilometri şi pe o rază de un kilometru a avut efect ucigaş numai prin radiaţiile radioactive. Dintre cei 320.000 de locuitori ai oraşului, 78.000 au fost ucişi, 14.000 dispăruţi şi 171.000 au rămas fără adăposturi. Au fost distruse 62.000 din totalul de 90.000 de case.

Informat prin declaraţia de la radio a lui Truman cu privire la natura noii arme, împăratul a insistat pe 7 august la Togo să încheie luptele imediat, fără să mai discute mai mult despre condiţii. Însă conducerea armatei a rămas în continuare de neclintit şi a încercat chiar să împiedice răspândirea veştilor despre bombă şi efectele ei devastatoare. Chiar a doua zi, japonezii aveau să primească o nouă lovitură: la Moscova, Molotov i-a declarat ambasadorului japonez că începând cu 9 august Uniunea Sovietică se consideră în stare de război cu Japonia. Prin respingerea Declaraţiei de la Potsdam, cererea japonezilor pentru medierea sovietică îşi pierduse orice bază. De aceea, Uniunea Sovietică acceptase propunerea aliaţilor săi de a intra în război împotriva agresiunii japoneze, în interesul reconstituirii cât mai grabnice a păcii mondiale.

Nu există niciun fel de dovezi care să ateste presupunerea că lansarea primei bombe atomice ar fi grăbit intrarea sovieticilor în războiul împotriva Japoniei. În orice caz, la Potsdam sovieticii declaraseră că Armata Roşie urma să atace în a doua jumătate a lunii august, termenul exact depinzând de un acord anticipat realizat în negocierile chino-sovietice care se desfăşurau cu

privire la Mongolia Exterioară şi a drepturilor sovietice în Manciuria. Însă tratatul chino-sovietic de prietenie şi alianţa împreună cu acordul său suplimentar, au fost semnate abia pe 14 august 1945. Prin acesta, sovieticilor li s-au asigurat promisiunile convenite la Ialta în schimbul obligaţiei de a nu se amesteca în afacerile interne ale Chinei în favoarea comuniştilor chinezi şi a promisiunii ca în teritoriile manciuriene, care urmau să fie ocupate, să restabilească administrarea naţională chineză.

Vestea despre declaraţia de război sovietică a ajuns la Tokio deodată cu mesajul despre intrarea trupelor sovietice în Manciuria în dimineaţa zilei de 9 august. Împăratul a insistat din nou pe lângă Suzuki şi Togo pentru acceptarea Declaraţiei de la Potsdam. Consiliul Suprem de Război, întrunit imediat, a căzut de acord cu privire la o acceptare de principiu a declaraţiei, sub rezerva explicită că nu era permisă prejudicierea drepturilor împăratului. Însă ministrul de Război şi cei doi şefi de Stat Major au insistat asupra preluării a încă trei condiţii: (1) să nu fie ocupată Japonia, (2) că Japoniei i se va permite să îşi retragă ea însăşi forţele militare din teritoriile ocupate dincolo de mare şi (3) ca infracţiunile de război comise de japonezi să fie judecate numai de autorităţile proprii. În timpul acestei şedinţe a Consiliului, a căzut cea de-a doua bombă atomică la Nagasaki: din cei 260.000 de locuitori ai oraşului, 40.000 au fost ucişi şi un număr la fel de mare, răniţi. Numai datorită pereţilor înconjurători ai văii oraşului, efectul bombei cu plutoniu, ea în sine mult mai puternică, a fost limitat la oraş. În cadrul unei conferinţe imperiale, convocată în timpul nopţii, după mai multe ore de dezbateri fără niciun rezultat, Suzuki a cerut, spre stupoarea adversarilor lui, ca împăratul să ia o decizie – un pas care spărgea toate legile nescrise şi toate uzanţele constituţiei japoneze. Împăratul a declarat că „insuportabilul trebuie suportat” şi că trebuie acceptată declaraţia cu singura rezervă, cea în favoarea prerogativelor Casei Imperiale: decizia fusese luată. Răspunsul aliaţilor, care a fost transmis japonezilor pe 11 august de către ministrul de Externe Byrnes, nu s-a abătut de la cerinţa de capitulare necondiţionată şi, în privinţa rezervei japoneze, a accentuat fără echivoc faptul că, din momentul capitulării, autoritatea împăratului va fi subordonată comandantului suprem aliat şi că forma definitivă de guvernare urma să fie stabilită prin voinţa liber exprimată a poporului japonez. În cadrul consultărilor din Consiliul Suprem de Război din 13 august, Suzuki, Togo şi Yonai au susţinut părerea că răspunsul

american îndeplineşte condiţia pusă de japonezi, deoarece din el reiese păstrarea pentru moment a monarhiei ca instituţie şi că, în cazul unui referendum, poporul japonez nu s-ar pronunţa niciodată pentru abolirea acesteia. Oponenţii lui Suzuki în Consiliul de război vedeau însă tocmai în acea clauză în favoarea voinţei populare o încurajare a activităţii de răsturnare a monarhiei. Ei se temeau şi de o revoltă a armatei: curând după aflarea răspunsului american, un grup de ofiţeri mai tineri îl asaltaseră pe ministrul de Război Anami, pentru a stopa iniţierea capitulării, printr-o intervenţie a armatei. Însă, pentru că toţi aparţinătorii Casei Imperiale susţineau decizia împăratului, armata nu a avut la dispoziţie niciun prinţ imperial ca reprezentare pentru un puci. Pentru gruparea de pace singura ieşire a rămas din nou de a se ajunge la o decizie în cadrul unei Conferinţe Imperiale, în care, după două ore de dezbateri, împăratul a spus în final ultimul cuvânt: voinţa imperială era ca guvernul să considere drept mulţumitor răspunsul american şi să îl accepte. Numai în cazul unei încheieri cât mai rapide a războiului urma să fie salvată suficientă substanţă pentru a repune pe picioare naţiunea pe viitor, în caz contrar, structura politică existentă în Japonia urma să fie zdrobită complet şi naţiunea să se stingă. Cabinetul a aprobat în acel moment decizia împăratului şi a conceput un Edict imperial, care urma să fie făcut public la radio şi pe care Hirohito l-a înregistrat pe bandă chiar în acea seară. În această situaţie, ofiţeri ai Ministerului de Război şi ai Statului Major au apelat la mijloace extreme şi au înscenat un puci militar. Noaptea a fost ucis comandorul gărzii imperiale, care a refuzat participarea la conspiraţie şi, prin ordine false, garda de corp a fost determinată să izoleze palatul de lumea exterioară şi să captureze înregistrarea cu declaraţia de capitulare, însă revolta a fost reprimată prin intervenţia energică a a comandantului de district. Au dat greş de asemenea şi alte revolte locale, provocate de grupări de ofiţeri fanatici, precum şi încercări de a-i asasina pe Suzuki şi pe alţi politicieni moderaţi. Conspiratorii principali şi ministrul de Război Anami, care aflase de tentativa de puci, dar care el însuşi rămăsese complet pasiv, s-au sinucis. La prânz, în ziua de 15 august (ora Japoniei), japonezii au auzit pentru prima dată vocea împăratului lor zeu, care îşi anunţa supuşii despre acceptarea Declaraţiei de la Potsdam şi făcea apel la supunere.

După primirea mesajului japonez în după-amiaza zilei de 14 august (ora

Washingtonului) ministrul de Externe Byrnes a aranjat imediat o conferinţă telex cu Londra, Moscova şi Ghongquing şi a respins comentariile iniţiale ale adiaţilor, că japonezii îşi menţin în mod evident condiţia în favoarea monarhiei, prin constatarea că guvernul american consideră nota japoneză o acceptare completă a Declaraţiei de la Potsdam. În aceeaşi seară, preşedintele Truman a făcut cunoscut la radio faptul că japonezii au acceptat „Declaraţia de la Potsdam, care stabileşte capitularea necondiţionată" 56, şi că generalul MacArthur a fost numit comandant suprem al aliaţilor şi primise însărcinarea să asigure punerea în practică a capitulării. Cu câteva zile mai înainte, americanii refuzaseră propunerea sovieticilor de a fi numiţi *doi* comandanţi supremi aliaţi – generalul MacArthur şi mareşalul Vasilevski.

În Japonia, sinuciderea ministrului de Război a dus la retragerea guvernului lui Suzuki pe 15 august, înlocuit două zile mai târziu de un cabinet condus de unchiul împărătesei, prinţul Higashikuni, care, în calitate de general activ; a putut prelua şi Ministerul de Război părând că va garanta astfel cel mai bine unitatea naţiunii japoneze. Au fost trimişi prinţi imperiali la Singapore, China şi Manciuko, ca prin autoritatea lor să asigure respectarea ordinelor. S-a reuşit şi abaterea corpului kamikaze de la intenţia de a se arunca asupra navei amiral „Missouri" în momentul intrării flotei americane în golful de la Tokio. Pe 28 august, au sosit în Japonia forţele militare americane. Pe 2 septembrie, a avut loc semnarea actului oficial al capitulării, la bordul vasului „Missouri". Acest act îi obliga pe japonezi la predarea necondiţionată a tuturor forţelor militare, inclusiv cu armele şi toate materialele în stare nedistrusă, eliberarea imediată a prizonierilor aliaţi şi executarea prevederilor Declaraţiei de la Potsdam. Actul a fost semnat de noul ministru de Externe Shigemitsu, în calitate de reprezentant al guvernului japonez, şi de generalul Umezu, ca reprezentant al comandamentului suprem japonez. Generalul MacArthur a semnat în calitatea sa de comandant suprem aliat, primind astfel capitularea în numele celor patru puteri aliate şi în interesul celorlalte Naţiuni Unite, aflate în război cu Japonia. A urmat semnarea de către reprezentanţii Statelor Unite, Chinei, Marii Britanii, Uniunii Sovietice, Australiei, Canadei, Franţei, Olandei şi Noii Zeelande.

Odată cu încheierea ceremoniei din acel 2 septembrie 1945, la ora 9.25, s-a încheiat cel de-al Doilea Război Mondial, care făcuse 55 de milioane de morţi şi dispăruţi. Ca şi în Europa, şi în estul Asiei deznodământul său

modificase complet raporturile de forţe. Prin respingerea cererii sovietice de a participa la ocupaţia Japoniei, această ţară şi-a păstrat măcar unitatea naţională. După pierderea poziţiei sale de mare putere, având în vedere şi lipsa de putere politică şi economică a Chinei Kuomintang, se părea că supremaţia Rusiei sovietice în estul Asiei devine un fapt, până în momentul victoriei lui Mao Tzedun în războiul civil, când China a început să se dezvolte ca un factor de putere independent de Moscova. „General Order No. 1” al generalului MacArthur, care stabilea regiunile de ocupaţie, avea să marcheze în mod neintenţionat viitoarele zone de influenţă vestică la marginea continentului est-asiatic: paralela de 38 de grade în Coreea şi cea de 16 grade în Indochina (Vietnam). Însă şi în interiorul acestei zone de influenţă s-a dovedit a fi imposibilă întoarcerea la starea de dinainte de război. Chiar dacă domnia hegemonică japoneză a fost scurtă, ea distrusese totuşi aura invincibilităţii puterilor europene şi intensificase astfel aspiraţiile de independenţă ale popoarelor coloniale.

Note

Partea I: Agresiunea hegemonică în Europa şi Asia de Est

1 Hitler, *weites Buch*, pag. 114,62,54,163; *Mein Kampf*, pag. 736 ş.a.

2 *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik*, Seria D (citat pe viitor: ADAP), vol. VI, p. 60.

3 Ibid., p. 98.

4 Text în engl, ibid., p. 142.

5 Jacobsen, 1939 – 1945. Der Zweite Weltkrieg, Chronik und Dokumente, p. 110.

6 ADAP, vol. VII, p. 51 f.

7 Ibid., p. 205 fi.

8 *Documents on British Foreign Policy*, 1919 – 1939, Third Series, vol. VII, p. 451.

9 Telegramm Halifax vom 3.5.1939, ibid., vol. V, p. 402.

10 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 20 f.

11 des Vertrages und des geheimen Zusatzprotokolls ADAP, vol. VIII, p. 127 ff.

12 Ibid., p. 129 t.

13 Keesings Archiv der Gegenwart 1939, p. 4269.

14 Ibid., p. 4275.

15 Tansill, Hintertür zum Kriege, p. 602.

16 Nürnbg. Dok. PS-686, retipărit în: Der Prozeß gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof Nürnberg (citat pe viitor: IMG) vol. XXVI, p. 255.

17 astfel într-un memoriu în completarea pentru OKH din 10.10.1939, von Jacobsen, *Dokumente zur Vorgeschichte des Westfeldzuges*, p. 5 ff.

10 Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 139.

19 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 47.

20 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 53 f.

21 Discursul lui Roosevelt în Charlotteville, Virginia, din 10.6.1940, *Peace and War*, Washington 1943, p. 545 ff.

22 Churchill, *weiter Weltkrieg*, vol. II, 1, p. 188 f.

23 ADAP, vol. IX, p. 503 ff.

24 Ploetz, *Konferenzen und*, *Verträge*, p. 189; Wortlaut des Waffenstillstandsvertrags ohne Präambel ADAP, vol. IX, p. 554 fi.

25 Churchill, *Reiter Weltkrieg*, vol. II, 1, p. 282.

26 De Gaulle, *Memoiren 1940 – 1942*, p. 76.

27 Churchill, *Zweiter Weltkrieg*, vol. II, 1, p. 272.

28 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 61 ff.

29 Ibid., p. 67 ff.

30 Denkschrift d. OKW din 20.9.1940, Nürnbg. Dok. NG-143, retipărit la Hillgruber, Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, p. 99.

31 ADAP, vol. XI, l p. 173.

32 Ibid., vol. IX, p. 513.

33 28.10.1940, Ciano, *L'Europa verso la Catastrofe*, Milano 1948, p. 604.

34 Ciano, Tagebücher, 1939 – 1943, p. 278.

35 ADAP. vol. XI, 1, p. 253.

36 Ibid., p.468.

37 Ibid., p. 470.

38 Ibid., vol. XI. 2, p. 535 ff.

39 Die Beziehungen zwischen Deutschland und der Sowjetunion, p. 322.

40 Churchill, *weiter Weltkrieg*, vol. III, 1, p. 193.

41 Besprechung von 27.3.1941, Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 227.

42 Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 247.

43 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 130.

44 Halder, *Kriegstagebuch*, vol. II, p. 32

45 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 84 ff.

46 Die Beziehungen zwischen Deutschland und der Sowjetunion, p. 397.

47 Ibid., p. 409 ff.

48 Halder, *Kriegstagebuch*, vol. III, p. 38.

49 Keesings Archiv der Gegenwart, 1941, p. 5216.

50 Halder, *Kriegstagebuch*, vol. III, p. 332.

51 citat la Jacobsen/Rohwer, *Entscheidungsschlachten*, p. 171.

52 Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 572.

53 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 89.

54 Discursul lui Rosenberg în faţa participanţilor la problema Estului din 20.6.1941, Nürnbg. Dok. PS-1038, IMG XXVI, p. 613.

55 Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 223.

56 Comunicatul lui Roosevelt către Congres din 7.7.1941, engl. la Rosenman, *The Public Papers and Addresses of F.D. Roosevelt*, 1941 Vol., New York 1950, p. 256 f.

57 Jacobsen, *Chronik und Dokumente*, p. 264 f.

58 Churchill, *Zweiter Weltkrieg*, vol. III, 1, p. 442 ff.

59 Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 254.

60 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 103 f.

61 USA, Congress: Hearings before the Joint Committee on the Investigation of the Pearl Harbor Attack, Washington 1946, Part XII, p. 165.

62 Henry L. Stimson, *Diary*, *25.11.1941*, citat ibid., Part XI, p. 5433.

63 Ibid., Part XII, p. 239 ff.

64 Declaraţia comandorului L.R. Schulz, ibid., Part X, p. 12441.

65 Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Japan, 19311941, Washington 1943, Vol. II, p. 784 f.

66 Telegr. lui Togo către Ōshima din 30.11.1941, *Pearl Harbor Attack*, *Hearings*, Part XII, p. 204.

Partea a II-a: înfrângerea tendinţelor hegemonice şi lupta pentru o nouă ordine de pace

1 Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 303.

2 Churchill, *Weltkrieg*, vol. IV, 1, p. 397. Text engl.: *Documents on American Foreign Relations*, Vol. IV, p. 242 f.

3 Churchill, ibid., vol. IV, 2, p. 84.

4 Jacobsen, Chronik und Dokumente, p. 332.

5 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 184.

6 Halder, *Kriegstagebuch*, vol. 3, p. 489.

7 von Manstein, *Verlorene Siege*, p. 326.

8 (Jurnal Ciano). Jacobsen, *Chronik und Dokumente*, p. 270.

9 Poliakov/Wulf, *Das Dritte Reich und die Juden*, Berlin 1955, p. 123 f.

10 Nürnbg. Dok. NO-5618 (Fotocopie în Institutul p. istorie contemporană).

11 Churchill, *Weltkrieg* vol. Y 1, p. 60.

12 Jacobsen, *Chronik und Dokumente*, p. 397.

13 Kleist, *Zwischen Hitler und Stalin*, p. 286.

14 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 243.

15 von Manstein, *Verlorene Siege*, p. 615.

16 Jacobsen/Rohwer, *Entscheidungsschlachten*, p. 452.

17 Churchill, *Zweiter Weltkrieg*, vol. VI, 1, p. 168.

18 Erfurth, *Finnischer Krieg*, p. 273.

19 Jacobsen, *Chronik und Dokumente*, p. 474.

20 von Choltitz, *Soldat unter Soldaten*, p. 256.

21 *Hitlers Lagebesprechungen* (editat H. Heiber), p. 722.

22 Ibid., p. 729, obs. 3.

23 *Denkschrift für die Generalität* von 26. März 1943, Ritter, Carl Goerdeler, p. 605 f.

24 *Keesings Archiv der Gegenwart* 1944, p. 6456.

25 *Stalins Correspondence with Churchill* etc., p. 132, germană la Jacobsen, *Der Zweite Weltkrieg, Grundzüge der Politik und Strategie*, p. 240.

26 H. G. Gelber, *Der Morgenthau-Plan* (V f. Zg. 1965), p. 389.

27 So Churchill, *Zweiter Weltkrieg*, vol. VI, 1, p. 274, 276 f.

28 Jacobsen, *Chronik und Dokumente*, p. 380.

29 *Reichsgesetzblatt* 1944, Teil I, p. 253.

30 Guderian, *Erinnerungen*, p. 346.

31 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 300.

32 Milward, *Die deutsche Kriegswirtschaft*, p. 161.

33 Jacobsen, *Chronik und Dokumente*, p. 529.

34 Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, p. 311.

35 Keesings *Archiv d. Gegenwart* 1945, p. 184.

36 Trevor-Roper, *Hitlers letzte Tage*, p. 124.

37 Jacobsen, *Chronik und Dokumente*, p. 530 ff.

38 Lüdde-Neurath, *Regierung Dönitz*, p131.

39 Ibid., p. 132.

40 Churchill, *Zweiter Weltkrieg*, vol. VI, 2, p. 39.

41 Jacobsen, *Grundzüge*, p. 377.

42 Text d. Abschlußformel über die politische Regierungsbildung, ibid., p. 376 f.

43 Ibid., p. 378.

44 Broszat, *200 Jahre deutsche Polenpolitik*, München 1963, p. 245.

45 Text similar către Truman: *Stalins Correspondence with Churchill* etc., p. 219 f; germană: Churchill, *Zweiter Weltkrieg*, vol. VI, 2, p. 171 f.

46 Churchill, ibid., p. 119.

47 Ibid., p. 124; Text engl.: *Stalins Correspondence with Churchill* etc., p. 206, (acolo, în loc de „Friedensbedingungen", „armistice terms").

48 Churchill, ibid., p. 126; *Stalins Correspondence with Churchill* etc., p. 208.

49 Churchill, *Zweiter Weltkrieg*, vol. VI, 2, p. 248; identic la Truman, *Stalins Correspondence with Churchill* etc., p. 249.

50 Churchill, *Weltkrieg*, vol. VI, 2, p. 183.

51 Jacobsen, *Grundzüge*, p. 380 f.

52 Deuerlein, *Potsdam 1945*, p. 364.

53 Truman, *Memoiren*, vol. I, p. 426.

54 Keesings Archiv der Gegenwart, 1945, p. 376.

55 Deuerlein, *Potsdam 1945*, p. 273.

56 Truman, *Memoiren*, vol. I, p. 454.

Bibliografie

Potopul de publicaţii pe tema celui de-al Doilea Război Mondial a devenit prea vast chiar şi pentru un om de specialitate şi, în principiu, nu mai sunt de aşteptat aspecte noi. Ca urmare a limitării în conţinut a volumului de faţă nu poate fi oferită decât o selecţie concentrată de bibliografie.

Bibliografii

Se face trimitere la următoarele bibliografii speciale: Bibliographie zur Zeitgeschichte. Beilage der Vierteljahrshefte fitr Zeitgeschichte. Zusammengestellt von Th. Vogelsang, Jg. I (1953) fi, von H. Auerbach ab Jg. 27 (1979), von Ch. Weisz ab Jg. 33 (1985); Jahresbibliographie der Bibliothek flkr Zeitgeschichte, Weltkriegsbücherei Stuttgart, N. F. der Bücherschau der Weltkriegsbücherei. Frankfurt a. M. 1960 fi; F. Herre und H. Auerbach, Bibliographie zur Zeitgeschichte und zum Zweiten Weltkrieg fitr die Jahre 1945 – 1950, München 1955; Neue Forschungen zum Zweiten Weltkrieg. Literaturberichte und Bibliographien aus 67 Ländern, editat de J. Rohwer şi H. Müller. Koblenz 1990; W. Röhr (Hrsg.), Analysen, Qyeuen, Register. Europa unterm Hakenkreuz Die Okkupationspolitik des deutschen Faschismus 1938 – 1945, Erg. Bd. 8/2, Heidelberg, 1996; M. Ruck, Bibliographie zum Nationalsozialismus, Darmstadt 2.000.

Opere de referinţa

R. Barth und F. Bedürftig, Taschenlexikon Zweiter Weltkrieg München 2.000; M. M. Boatner, Biographical dictionary of World War II, Novato 1996; A Hillgruber und G. Hümmelchen, Chronik des Zpäten Weltkrieges. Kónigstein/Ts. 1978; W. Keilig, Das deutsche Heer 1939 – 1945. Bad Nauheim 1956 – 1960; Keesings Archiv der Gegenwart *1939 - 1945*, editat de H. Siegler. Wien (din 1945 Essen); W. Lohmann und H. H. Hildebrand, *Die deutsche Kriegsmarine 1939 – 1945*, vol. 1 – 3. Bad Nauheim 19561964; D. Mason, *Who's who in World War II*, London 1978; Ploetz, *Geschichte des Zweiten Weltkrieges*, ed. a II-a. Würzburg 1960; J. Rohwer und G. Hümmelchen, *Chronik des Seekrieges 1939 – 1945*. Oldenburg 1968; *Synchronopse des Zweiten Weltkrieges*; compilată de von R. Bolz. Düsseldorf

1983; G. Tessin, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939 bis 1945*, vol. l-15. Osnabrück 1973 – 1988; C. Zeniner und F. Bedürftig, *Das große Lexikon des Zweiten Weltkriegs*, München 1988; G. Zeniner, *Der Zweite Weltkrieg*. *Ein Lexikon*, Wien 1998; E Young (Hrsg.), *Der große Atlas zum Zweiten Weltkrieg* Augsburg 1998.

Publicări de documente

General 1939 – 1945: Dokumente zür deutschen Geschichte 1939 bis 1942 und 1943 – 1945, editat de W. Rage und W. Schumann, Frankfurt a. M. 1977; J. Hohifeld (editor). Dokumente der deutschen Politik und Geschichte von 1948 bis zur Gegenwart, vol. 4 şi 5: Die zeit der nationalsozialistischen Diktatur 1933 – 1945, Berlin 1953; H.-A. Jacobsen, Der Weg zur Talung der Welt. Politik und Strategie 1939 – 1945, Koblenz 1977; ibid. Der Zweite Weltkrieg. Grundzüge der Politik und Strategie in Dokumenten, Frankfurt a. M. 1965; ibid., 1939 – 1945. Der Zweite Weltkrieg in Chronik und Dokumenten. Ediţia a 5-a. Darmstadt 1961; W Michalka (editor), Das Dritte Reich. Dokumente zur Innertund Außenpolitik, 2 vol. München 1985; M. Salewski (Hrsg.), Deutsche Quellen zur Geschichte des Zweiten Weltkrieges, Darmstadt 1998; Der Prozeß gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof, 42 de vol. Nürnberg 1947 – 1949; Ursachen und Folgen. Vom deutschen Zusammembruch 1918 und 1945 bis zur staatlichen Neuordnung Deutschlands in der Gegenwart Eine Urkundenund Dokumentensammlung zur Zeitgeschichte, editat de H. Michaelis und E. Schraepler, vol. 14 – 23, Berlin 1969 – 1976.

***Privind politica externă a marilor puteri*:** *Actes et documents du Saint Siège relatifs à la Seconde Guerre Mondiale*, vol. l-11, *Cita del Vaticano 1965 bis 1981*; *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918 – 1945*, Serie D: 1937 – 1941, vol. l-13. Baden-Baden 1950 – 1970, Serie E: 1941 – 1945, vol. 1 – 8. Göttingen 1969 – 1979: *Allianz Hitler-Horthy-Mussolini*. *Dokumente zur ungarischen Außenpolitik 1933 – 1944*, editat de Institutul de Istorie al Academiei Ungare de Ştiinţe. Budapesta 1966; *I documenti diplomatici italiani*. Serie 9: 1939 – 1943, vol. 1 ff. Rom 1954 fi; W. S. Churchill und F. D. Roosevelt, *The complete correspondence*, editat de W. F. Kimball, vol. 1 – 3.

Princeton 1984; Documents on American foreign relations, hrsg., von L. M. Goodrich. Boston 1941 – 1947; *Documents on Britisch foreign policy 1919 – 1939*, Serie 3: vol. l-10, Londra 1949 – 1961; *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, Conducerea Ştiinţifică R. D. Bracher şi H.-A. Jacobsen, ediţia I, vol. 1 – 5, Frankfurt a. M. 1984 – 2003, ediţia a II-a vol. 1, Frankfurt a. M. 1992; Europa unterm Hakenkreuz. Die Okkupationspolitik des deutschen Faschismus 1938 – 1945. vol. 1 – 5 editat de W. Schumann şi L. Nesder, Berlin 1988 – 1991, vol. 6 – 8 editat de Bundesarchiv, Berlin 1992 – 1996; Foreign relations of the United States 1939 – 1945. Washington 1956 – 1969; Japan's decision for war. Records of the 1941 policy conferences, editat de N. Nike. Stanford 1967; J. W. Morley (editor), Deterrent diplomacy. Japan, Germany and the USSR 1935 – 1940. Selected translations from Taihdyo senso eno michi, New York 1976; Die Sowjetunion auf internationalen Konferenzen während des Großen Vaterländischen Krieges 1941 – 1945, editat de Ministerul Afacerilor Externe al URSS, vol. 1 – 6, Moscova 1986 până in 1988; Staatsmänner und Diplomaten bd Hitler. Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939 – 1944, editat de A. Hillgruber, 2 volume. Frankfurt a. M. 1967 – 1970; Stalin's correspondence with Churchill, Attlee, Roosevelt and Truman 1941 – 1945, Londra 1958; J Stalin, Über den Großen Vaterländischen Krieg der Sowjetunion, Berlin 1951; Teheran, Jalta, Potsdam. Konferenzdokumente der Sowjetunion, editat de Ministerul Afacerilor Externe al URSS, vol. 1 – 3, Köln 1986.

Despre istoria militară: Die geheimen Tagesberichte der deutschen Wehrmachtßhrung im Zweiten Weltkrieg 1939 – 1945, editat de K. Mehner, vol. 7 – 12, Osnabrück 1984 – 1988; Dokumente zum Unternehmen „Seelöwe". Die geplante deutsche Landung in England, editat de K. Klee, Göttingen 1959; Hitlers Lagebesprechungen, editat de H. Heiber, Stuttgart 1962; W. Hubatsch (editor), Hitlers Weisungentur die Kriegführung 1939 – 1945. ed. a II-a. Koblenz 1983; Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, vol. 1 – 4, editat de P.E. Schramm şi al., Frankfurt a. M. 1961 – 1965; Kriegstagebuch der Seekriegsleitung 1939 bis 1945, editat de W. Rahn und G. Schreiber, vol. 1 ff. Herford 1988 ff.; Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939 – 1945, editat de G. Wagner. München 1972; *Die Wehrmachtberichte 1939 – 1945*, vol. 1 – 3. München 1985 (retipărire).

Despre alte domenii: Anatomie der Aggression. Neue Dokumente zu den Kriegszielen des faschistischen deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg, editat de G. Hass und W. Schumann, Berlin (Est) 1972; Anatomie des Krieges. Neue Dokumente über die Rolle des deutschen Monopolkapitalismus bd der Vorbereitung und Durchführung des zweiten Weltkrieges, editat de D. Eichholtz und W. Schumann, Berlin (est) 1969; W. A. Boelcke (editor), Kriegspropaganda 1939 bis 1941. Geheime Ministerkonferenzen im Reichspropagandaministerium, Stuttgart 1966; W. A. Boelcke (editor), Wollt Ihr den totalen Krieg? Die geheimen Goebbels-Konferenzen 1939 – 1943, München 1969; WA. Boelcke (editor), Deutschlands Rüstung im Zweiten Weltkrieg. Hitlers Konferenzen mit Albert Speer 1942 – 1945, Frankfurt a. M. 1969; Martin Moll (editor), „Führer-Erlasse" 1939 – 1945. Edition sämtlicher über lieferter, nicht im Reichsgesetzblatt abgedruckter, von Hitler während des Zweiten Weltkrieges schriftlich erteilter Direktiven aus den Bereichen Staat, Partei, Wirtschaß, Besatzungspolitik und Militärverwaltung, Stuttgart 1997; N. H. Petersen (editor), From Hitler's doorstep. The wartime intelligence reports of Allen Dulles, University Park, Pa. 1996.

Biografice

- O. Abetz, *Das offene Problem*, Köln 1951.

— P. Aimeras. *Un français nommé Pétain*, Paris 1995.

— E *Anfuso*, *Rom-Berlin im dipl. Spiegel,* München 1951.

– N. Atkin, *Pétain*, London 1998.

— C. R. Attlee, *As it happened*, London 1954.

— P Badoglio, *Italien im Zweiten Weltkrieg*, *Erinnerungen* und *Dok*, München/Leipzig 1947.

— I. C. Bagramjan, *So schritten wir zum Sieg,* Berlin 1989.

— E. Beneš, *Memoirs,* Londra 1954.

— H. Bentzien, Claus Schenk Graf von Stauffenberg vischen Soldateneid und Tyrannenmord, Hannover 1997.

— V Bereschkow, in diplomatischer Mission bei Hitler in Berlin 1940/41, Frankfurt a. M. 1967.

— V. Bereschkow, Mit Stalin in Teheran, Frankfurt a. M. 1968.

— G. Best, Churchill A study in greatness, Londra 2001.

— P. Blet, Papst Hus XII. und der Zweite Weltkrieg. Aus den Akten des Vatikans, Paderborn 2.000.

— T. Bór-Komorowksi, *The secret Army,* London 1950.

— R. J. B. Bosworth, Mussolini, Londra 2002.

— O. N. Bradley, A Soldier's Story of the Allied Campaigns from Tunis to the Elbe, London 1951.

— O. N. Bradley, A general's life, New York 1983.

— W. Bräuninger, Claus von Stauffenberg Die Genese des Taters aus dem geheimen Deutschland, Wien 2002.

— A. Bryant, Kriegswende 1939 – 43, Sieg im Westen 1943 – 46. Aus den Kriegstagebüchern d. Feldm. Allan Brooke, Düsseldorf 1937/60.

— R. J. C. Butow, Tojo and the coming of the war, Stanford 1969.

— J. F. Byrnes, in aller Offenheit, Frankfurt/M. 1949.

— T. Campbell şi G. Herring (editor), The diaries of Edward R Stettimus jr. 1943 – 1946, Londra 1975.

— D. Carlton, *Churchill and the Soviet Union*, Manchester 2.000.

— H. Cavallero, *Comando Supremo. Diario 1940 – 1943*, Rocca S. Caseiano 1948.

— Chiang Kai-shek, *China's Destiny* Londra 1947.

— D. von Choltitz, *Soldat unter Soldaten*, Konstanz 1951.

— W. S. Churchill, *Der Zweite Weltkrieg*, vol. I-VI, Hamburg/Stuttgart 1950 – 54.

— W. S. Churchill, *Reden in Zeiten des Kriegs*, editat de K. Körner, Hamburg 2002.

— *The Churchill war papers*, editor: M. Gilbert, Vol. I – III, Londra 1993,1995,2.000.

— G. Ciano, *Tagebücher 1939 – 43*, Berna 1947.

— M. W. Clark, *Mein Weg* von *Algier n. Wien*, Wien 1954.

— L. D. Clay, *Entscheidung in Deutschland*, Frankfurt/M. 1950.

— H. Coutau-Begare şi C. Huan, Darlan, Paris 1989.

— H. F. Dahl, *Quisling. A study in treachery* Cambridge 1999.

— J. E. Davies, *Als USA-Botschąfter in Moskau*, Zürich 1943.

— K. S. Davis, *FDR: the war president 1940 – 1943. A history*, *New York 2.000*.

— J. R. Deane, *E seltsames Bündnis*, Wien 1946. – 1. Deutscher, *Stalin*, *Berlin 1990'*.

— K. Dönitz, *Zehn Jahre* und *zwanzig Tage*, München 19807.

— D. Dutton, *Neville Chamberlain*, Londra 2001.

— D. D. Eisenhower, *Kreuzzug in Europa*, Amsterdam 1948.

— D. D. Eisenhower, *The papers of Dwight David Eisenhower*, editor: A. D. Chandler, vol. 1 – 9, Baltimore 1971 – 1978.

— M. F. Feldkamp, *Pius XII. und Deutschland*, Göttingen 2.000.

— R. H. Ferrell, *Harry S. Truman. A life*, Columbia 1995.

– J. Fest, Speer. *Erne Biographie*, Berlin 1999.

— H. Friessner, *Verratene Schlachten*, Hamburg 1956.

— E. Fröhlich (editor), *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, *Teil I, Aufzeichnungen 1923 – 1941*, vol. 7 – 9, München 1998, *Teil II Diktate 1941 – 1945*, vol. 1 – 15, München 1993 – 1996.

— G. Gafencu, *Vorspiel zu Krieg im Osten*, Zürich 1944.

— A. Galland, *D. Ersten und d. Letzten*, München 198315.

— M.-G. Gamelin, *Servir*, vol. 1 – 3, Paris 1946 – 1947.

— Ch. de Gaulle, *Memoiren 1940 – 1942*, Berlin/Frankfurt a. M. 1955.

— Ch. de Gaulle, *Memoiren 1942 – 46*, Düsseldorf 1961.

— K. Gerbet (editor), *Fedor von Bock Zwischen Pflicht und Verweigerung Das Kriegstagebuch*, München 1995.

— M. Gilbert, Winston S. Churchill, vol. 6 şi 7, Londra 1983 – 1986.

— P. Gosztony, *Miklós von Horthy*, *Admiral und Reichsverweser*, Göttingen 1973.

— S. Grabner (editor), *Henning von Tresckow Ich bin der ich war. Texte und Dokumente*, Berlin 2001.

— E. Gray, *Captains of war*, Londra 1988.

— R. Griffith, *Marshal Pétain*, Londra 1970.

— G. Guderian, *Erinnerungen e. Soldaten*, Heidelberg 1951.

— M. Hachiya, *Hiroshima diary The Journal of a Japanese Physician. August 6-September 30,1945. Fifty years later*, Chapel Hill 1995.

— F. Halder, *Kriegstagebuch. 1939 – 42*, prelucrat de H.-A. Jacobsen, vol. I-III, Stuttgart 1962 – 64.

— A. L. Hamby, *Man of the people. A life of Harry S. Truman*, New York 1995.

— A. Harriman*, In geheimer Mission*, Stuttgart 1979.

— A. Heusinger, *Befehl im Widerstràt*, Stuttgart 1950.

— G. Hilger, *Wir und der Kreml*, Frankfurt/M.-Berlin 1955.

— H. Himmler, *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers* 1941/42, editat de P. Witte und a., Hamburg 1999.

— A. Hitler, Man Kampf, München 1933.

— A. Hitler, weites Buch. Ein Dok. a. d. Jahre 1928, Stuttgart 1961. P. Hoffmann, Stauffenburg und der 20 Juli 1944, München 1998.

— A. Horne, Monty. The lonely leader 1944 – 1945, New York 1994.

— N. von Horthy, Ein Leben für Ungarn, Bonn 1953.

— J. Hürter, Ein deutscher General an der Ostfront. Die Briefe und Tagebücher des Gotthard Heinrici 1941/43, Erfurt 2001.

— C. Hull, The Memoirs, New York 1948.

— M. Innocenti, Mussolini a Salò. Il tramonto di un urna, Milano 1996.

— Lord H. L. Ismay, Memoirs, Londra 1960.

— D. Jablonsky, Churchill and Hitler. Essays on the political-military direction of total war, Newbury Park 1994.

— R. Jenkins, Churchill, Londra 2001.

— A. I. Jeremenko, Tage der Bewährung, Berlin 1961.

— A. Juin, Mémoires, Paris 1959/60.

— W. Keitel, Generalfeldmarschall Keitel Verbrecher oder Offizier? Editat de W. Görlitz, Frankfurt/M. Berlin 1961.

— W. Keitel, Mein Leben. Pflichterfüllung bis zum Untergang. Hitlers Generalfeldmarschall und Chef des Oberkommandos der Wehrmacht in Selbstzeugnissen. Editat de W. Maser, Berlin 1998.

— I. Kershaw, Hitler, vol. 2,1936 - 1945, Stuttgart 2.000.

— F. Kersten, Totenkopf und Treue, Hamburg 1953.

— A. Kesselring, Soldat bis Zletzten Tag, Bonn 1953.

— P Kleist, Zyàschm Hitler und Stalin 1939 – 45, Bonn 1950.

— R Kopp, Paul von Hase. Von der Alexander-Kaserne nach Plötzensee. Eine deutsche Soldatenbiographie 1885 – 1944, Münster 2001.

— E. Kordt, Nicht aus den Akten, Stuttgart 1950.

— G. von – Krockow, Churchill. Eine Biographie des 20. Jahrhunderts, Hamburg 1999.

— W. Krueger, From down under to Nippon, Washington 1953.

— J. Kuhlmann, Subhas Chandra Bose und die Indienpolitik der Achsenmächte, Berlin 2003.

— P.-M. de LaGorce, De Gaulle, Paris 1999.

— B. Lambauer, Otto Abetz et les Français ou l envers de la Collaboration, Paris 2001. J. P Lapp, General bei Hitler und Ulbricht. Vincenz Müller; cine deutsche Karriere, Berlin 2003.

— W. D. Leahy, I was there, New York 1950.

— W. M. Leary (editor), We shall return. MacArthur's commanders and the defeat of Japan 19421945, Lexington 1988.

— M. M. Litwinow, Memoiren, München 1956.

— J. Löffler, Walther von Brauchitsch 1881 – 1948. Eine politische Biographie, Frankfurt a. M. 2001.

— W. Lüdde-Neurath, Regierung Dönitz, Leoni a. Stamberger See 198 Is.

— D. MacArthur, Reminiscenses, New York 1964.

— F. MacDonough, Neville Chamberlain. Appeasement and the British road to war, Manchester 1998. – 1. M. Maiski, Memoiren eines sowjetischen Botschafters, Frankfurt a. M. 1967.

— A. Mailet, Pierre Laval., 2 vol, Paris 1954/55.

— C. G. von Mannerheim, Erinnerungen, Zürich 1952.

— E. von Manstein, Verlorene Siege, Bonn 1955.

— G. E. Melton, Darlan. Admiral and statesman of France 1881 – 1942, Westport, Conn., 1998.

— C. Messenger, Hitler's Gladiator. The life and Times of Obergruppenführer and Panzergeneral-Oberst der Waffèn-SS Sepp Dietrich, Londra 1988.

— G. Meyer, Adolf Heusinger. Dienst eines deutschen Soldaten 1915 bis 1964, Hamburg 2001.

— H. Michel, Pétain, Laval, Darlan: trois politiques, Paris 1972.

— S. Mikołajczyk, D. Krieg gegen d. Freiheit, Berlin 1948.

— P. Milza, Mussolini, Paris 1999.

— B. L. Montgomery, Von El Alamein zum Sangro. Von der Normandie zur Ostsee, Hamburg 1949.

— B. L. Montgomery Memoiren, München 1958.

— J. R. Moskin, Truman's war. The final victories of World War II and

the birth of the postwar world, Lawrence 2002.

— L. Mosley, Hirohito. Emperor of Japan, Englewood Cliffs 1966.

— R. Murphy, Diplomat among warriors, Garden City 1964. I. North (editor), Fieldmarshal Carl Alexander of Tunis. The Alexander Memoirs 1940 – 1945, Londra 1962.

— V. Orange, Coningham: A biography of Air Marshal Sir Arthur Coningham, Londra 1990.

— G. S. Patton, Krieg wie ich ihn erlebte, Berna 1950.

— F. Paulus, Ich stehe hier auf Befehl! editat de W. Görlitz, Frankfurt/M. 1960.

— H. Picker, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941 – 1942, reeditare, Stuttgart 1976.

— J. D. Potter, Yamamoto. The man who menaced America, New York 1967.

— E. S. Radzinskij, Stalin. The first indepth biography based on explozive new documents ßom Russia’s secret archives, Londra 1996. – E. Raeder, Mein Leben, vol. 1 şi 2, Tübingen 1956 – 5.7.

— R Ray, Annäherung an Frankräch im Dienste Hitlers? Otto Abetz und die deutsche Frankreichpolitik 1930 – 1942, München 2.000.

— M. P. Remy, Mythos Rommel, München 2002.

— L. ReSin. Feldmarschall im Kreuzverhör. Friedrich Paulus in sowjetischer Gefangenschaft 1943 – 1953, Berlin 1996.

— R. G. Reuth, Hitler. Eine politische Biographie, München 2003.

— J. von Ribbentrop, Zwischen London und Moskau, editat de A. von Ribbentrop, Leoni 1953.

— E. von Rintelen, Mussolini als Bundesgenosse, Stuttgart 1951.

— K. K. Rokossowski, Soldatenpflicht, Erinnerungen înes Frontbefehlshabers, Berlin 19732.

— E. Rommel, Krieg ohne Haß, editat de L. M. Rommel und F. Beyerlein, Heidenheim 1950.

— F. D. Roosevelt, The Roosevelt letters, Bd. 3, editat de E. Roosevelt, London 1952.

— A. Rosenberg, D. polit. Tagebuch Alfred Rosenbergs 1934/35 und 1939/40, vol. Dtv 219, München 1964.

— S. J. Rosenman (editor), The public papers and addresses of Franklin

D. Roosevelt, vol. 1 ş.a., New York 1941 ff.

— E Roussel, Charles de Gaulle, Paris 2002.

— F. Ruge, Rommel und d. Invasion, Stuttgart 1959.

— W. Schellenberg, Memoiren, Köln 1956.

— F. von Schlabrendorff, Offiziere gegen Hitler, Frankfurt/M. 1983.

— P. Schmidt, Statist auf diplomatischer Bühne 1923 bis 1945, Frankfurt a. M. 196410.

— W. Schoen (editor), Vier Kriegsherren gegen Hitler, Berlin 2001.

— S. M Schtemenko, Im Generalstab, Berlin 19854.

— S. M. Schtemenko, The last six months, New York 1977.

— G. K. Schukow, Erinnerungen und Gedanken, Stuttgart 1969.

— P. Schunde, Charles de Gaulle. Ein Lebenßlr Frankreichs Größe, Berlin 1998.

— G. Sereny, Das Ringen mit der WahrheXL Albert Speer und das deutsche Trauma, München 1995.

— M. Shigemitsu, Die Schkksalsjahre Japans, Frankfurt/M. 1959.

— W. L Shirer, Berliner Tagebuch Aufzeichnungen 1934 – 1941, Leipzig 1991. Das Ende 1944 – 1945, Leipzig 1994.

— L. Simoni, Berlin. Embassade d'Italie 1939 – 1943, Paris 1947.

— R. Smelser (editor), Die Mihtäretite des Dritten Reiches. 27 biographische Schizzen, Berlin 1995.

— D. M. Smith, Mussolini. Eine Biographie, München 1983.

— A. Speer, Erinnerungen, Berlin 1983.

— H. Speidel, Invasion 1944, Tübingen 1949.

— M. Stein, Generaffeldmarschall Walter Model Legende und Wirklichkeit, Bissendorf 2001.

— M. Stein, Österreichs Generale im deutschen Heer 1938 – 1945, Bissendorf 2002.

— E. R. Stetdnius, Welt in Abwehr, Leipzig/München 1946.

— J. W. Stilwell, The Stihvell Papers, editat de T. H. White, New York 1948.

— H. L. Stimson şi B. McGeorge, On active Service in Peace and War, New York 1948.

— A. W. Tedder, With prejudice. The war memoirs of the Marshal of the Royal Air Force, Londra 1966.

— S. Togo, Japan i. Zweiten Weltkrieg, Bonn 1958.

— H. S. Truman, Memoiren vol. I (1945), Stuttgart 1955.

— W. J. Tschuikow, Anfang des Weges, Berlin 1968.

— W. J. Tschuikow, Gardisten auf dem Weg nach Berlin, Berlin 19853.

— G. R. Ueberschär (editor), Hitlersntilitärische Elite, 2 volume, Darmstadt 1998.

— G. R. Ueberschär, Stauffenberg. Der 20. Juli 1944, Franklurt a. M. 2004.

— E. Wagner, Der Generalquartiermeister. Briefe und Tagebuchaxifzfrchnungen des Generalquartiermeisters des Heeres, General der Artillerie Eduard Wagner, München 1963.

— W. Warlimont, Im Hauptquart d. deutsch. Wehrmacht 1939 – 45, Frankfurt/M. 1962.

— A.C. Wedemeyer, *Der verwaltete Krieg*, Gütersloh 1960.

— S. Wegner-Korfes, *Weimar – Stalingrad – Berlin*. *Das Leben des deutschen Generals Otto Korfes*. Biografie, Berlin 1994.

— E. Frhr. von Weizsäcker, *Erinnerungen*, München/Leipzip 1950.

— S. Welles, *Seven Decisions that Shaped History*, New York 1951.

— S. Welles, *The Tune for Décision*, New York 1944.

— S. Westphal, *Erinnerungen*, Mainz 1975.

— M. Weygand, *Mémoires*, vol. 1 – 3, Paris 1950 – 1957.

— E. Zeller, *Oberst Claus Graf von Stauffenberg Ein Lebensbild*, Paderborn 1994.

Prezentări generale

- J. Bourke, *The Second World War*. *A people's history*, Oxford 2001.

— E Calvocoressi, G. Wint a. J. Pritchard, Total War. The causes and courses of the Second World War, London 1989.

— R. Cartier, Der Zweite Weltkrieg, München 19857.

— W. S. Churchill, Der Zweite Weltkrieg Mit cinem Epilog über die Nachbiegsjahre, Frankfurt a. M. 2003.

— B. Collier, A short history of the Second World War, London 1967.

— Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, editat de Militärgeschichtliche Forschungsamt, vol. 1: Wilhelm Deist und a., Ursachen

und Voraussetzungen der deutschen Kriegspolitik, Stuttgart 1979, vol. 2: Klaus A. Maier et al, Die Errichtung der Hegemonie auf dem europäischen Kontinent, Stuttgart 1979, vol. 3: Gerhard Schreiber el. al, Der Mitte/meerraum und Südosteuropa Von der „non belligeranza" Italiens bis zum Kriegseintritt der Vereinigten Staaten, Stuttgart 1984, vol. 4: Horst Boog el. al, Der Angriff auf die Sowjetunion, Stuttgart 1983, vol. 5: Bernhard R. Kroener el. al, Organisation und Mobilisierung des deutschen Machtbereichs. Kriegsverwaltung, Wirtschaft und personelle Ressourcen. Erster Halbband1939 – 1941, Stuttgart 1988. Zweiter Halbband: 1942 – 1944/45, Stuttgart 1999, vol. 6: Horst Boog und a., Der globale Krieg Die Ausweitung zum Weltkrieg und der Wechsel der Initiative, Stuttgart 1990, vol. 7: Horst Boog el. al, Das Deutsche Reich in der Defensive. Strategischer Luftkrieg in Europa, Krieg im Westen und in Ostasien 1943 – 1944/45, Stuttgart 2001.

— H. G. Dahms, *Die Geschichte des Zweiten Weltkriegs*, Berlin 1983.

— G. A. Deborin, *Der Zweite Weltkrieg*, Berlin 19602.

— *Deutschland im Zweiten Weltkrieg*, editat de W. Schumann, G. Hass, vol. 1 – 6, Köln 1974 – 1985.

— R. E. Dupuy, *World War II*, New York 1969.

— K. D. Erdmann, *Der Zweite Weltkrieg*, dtv nr. 4221, München 1994.

— G. Förster/H. Helmert/H. Schnittner, *Der Zweite Weltkrieg Militärhistorischer Abriß*, Berlin 1974 2.

— M. Freund, *Der Zweite Weltkrieg,* Gütersloh 1962.

– J.F.C. Fuller, Der Zweite Weltkrieg 1939 – 45, Wien 1950.

— Geschichte des Großen Vaterländischen Krieges der Sowjetunion, Red.: P. N. Pospelow, vol. 1 – 6, Berlin 1962 – 1968.

— Geschichte des Zweiten Weltkrieges 1939 – 1945, editat de H. Hoffmann, vol. l-12, Berlin 1975 – 1985.

— W. Görlitz, Der Zweite Weltkrieg 1939 – 45, vol. I şi II, Stuttgart 1951/52.

— L. Gruchmann, Totaler Krieg. Vom Blitzkrieg zur bedingungslosen Kapitulation, dtv nr. 4521, München 1991.

— K. Hildebrand, Deutsche Außenpolitik 1933 – 1945, Stuttgart 19804.

— A. Hillgruber, Der Zweite Weltkrieg 1939 – 1945, Stuttgart 19854.

— History of the Second World War. United Kingdom Military Series, Civil Series, Medical Series, London 1952 ff.

— B. H. Liddell Hart, Geschunte des Zweiten Weltkrieges, Düsseldorf 1972.

— M. Lyons, World War II: A short history, Englewood Cliffs 1989.

— H. Michaelis, Der Zweite Weltkrieg Frankfurt/M. 1972.

— H. Michel, Der Zweite Weltkrieg, Berlin 1988.

— W. Murray şi A.R. Millen, A war to be won. Fighting the Second World War, Cambridge 2.000.

— M. Rauh, Geschichte des Zweiten Weltkriegs, 3 vol, Berlin 1991/1995/1998.

— T. Ripley, Der Zweite Weltkrieg. Die Wehrmacht 1939 – 1945, Wien 2003.

— G. Schreiber, Der Zweite Weltkrieg München 2002.

— B. S. Teipuchovskij, Die Sowjet. Geschichte d. Groß. Vaterland. Krieges. Ed. germ. Editată de A. Hillgruber und H.-A. Jacobsen, Frankfurt/M. 1961.

— K. von Tippelskirch, Geschichte des Zweiten Weltkriegs, Bonn 19562.

— The War 1939 – 45, editat de D. Flower and J. Reevers, Londra 1960.

— G. L. Weinberg, Eine Welt in Waffen. Die globale Geschichte des Zweiten Weltkriegs, Stuttgart 1995.

— H. P Willmott, The great crusade: A new complete history of the Second World War, Londra 1989.

Prezentări pe domenii parţiale

- E. Agarossi, A nation collapses: the Italian surrender of September 1943, Cambridge 2.000.

— J. D. Alden, U. S. submarine attacks during World War II, Annapolis 1989.

— B. Alexander, How Hitler could have won World War II. The fatal errors that led to Nazi defeat, New York 2.000.

— G. Alperovitz, Hiroshima. Die Entscheidungfur denăbwurf der Bombe, Hamburg 1995.

— H. Altrichter u. J. Becker (editor), Kriegsausbruch 1939, München 1989.

— S. E. Ambrose, D-Day June 6,1944. The climactic battle of World War

II, New York 1994.

— R. Andidora, Home by Christmas. The illusion of victory in 1944, Westport 2002.

— A. Angrick, Besatzungspolitik und Massenmord: die Einsatzgruppe Din der südlichen Sowjetunion, Hamburg 2003.

— A. Armstrong, Bedingungslose Kapitulation, Wien 1961.

— Aufstand des Gewissens. Der militärische Widerstand gegen Hitler und das NS-Regime 1933 – 1945, editor: Militärgeschichtl. Forschungsamt, Herford 19875.

— R. Baar, Die Wehrmacht und die nationalsozialistischen Verbrechen an der Zivilbevölkerung der Sozvjetunion, Hamburg 1997.

— D. Bachrach, Pearl Harbor. Opposing view points, San Diego, Calif. 1989.

— J. Barros, Double deception: Stalin, Hitler, and the invasion of Russia, DeKalb 1995.

— O. Bartov, Hitlers Wehrmacht. Soldaten, Fanatismus und Brutalisierung des Krieges, Hamburg 1995. T. Bastian, Furchtbare Soldaten. Deutsche Kriegsverbrechen im Zweiten Weltkrieg München 1997.

— J. Beaumont, Comrades in arms. British aici to Russia 1941 – 1945, Londra 1980.

— P. Beesly, Very Special Intelligence. Geheimdienstkrieg der britischen Admiralität 1939 – 1945, Berlin 1978.

— A. Beevor, Berlin 1945: das Ende, München 2002.

— A. Beevor, Stalingrad: the fateful siege 1942 – 1943, New York 1998.

— W. Benz (editor), Anpassung – Kollaboration – Widerstand: kollektive Reaktionen auf die Okkupation. Nationalsozialistische Besatzungspolitik in Europa, Berlin 1996.

— W. Benz (editor), Die Bürokratie der Okkupation. Strukturen der Herrschaft und Verwaltung im besetzten

Europa, Berlin 1998.

— W. Benz (editor), KulturPropaganda – Öffentlichkeit Intentionen deutscher Besatzungspolitik und Reaktionen auf die Okkupation, Berlin 1996.

— G. Bergander, Dresden im Luftkrieg, Köln 1977.

— R. T. Bickers, The Battle of Britain, New York 1990.

— R Biddiscombe, *Werwolf!: the history of the National Socialist*

Guerilla Movement 1944 – 1946, Toronto 1998.

— Bilanzd. Zweiten Weltkrieges, Hamburg 1953. – G. Bischof (editor), Die Invasion in der Normandie 1944. Internaţionale Perspektiven, Innsbruck 2001.

— G. Bischof, Kriegsgefangenschaft im Zweiten Weltbieg. Eine vergleichende Perspektive, Ternitz-Pottschach 1999.

— C. Blair, Der U-Boot-Krieg 1939 – 1945,2 volume, München 1998/1999.

— K. H. Blumenhagen, Die deutsch-sowjetischen Handelsbeziehungen 1939 – 1941. Ihre Bedeutungfiir die jeweilige Kriegswirtschaft, Hamburg 1998.

— H. Böhme, D. deutsch-franz. Waffenstillstand im weiten Weltkrieg Stuttgart, 1966.

— W. Bönitz, Feindliche Bomberverbände im Anflug Zivilbevölkerung im Luftkrieg Berlin 2003.

— R. Bohn (editor), Die deutsche Herrschaft in den „germanischen" Ländern 1940 – 1945, Stuttgart 1997.

— H. Bonatz, Seekrieg im Äther. Die Leistungen der Marine-Funkaufklärung 1939 – 1945, Herford 1981.

— H. Boog, Die deutsche Luftwaffenfithrung 1935 – 1945, Stuttgart 1982.

— H. Boog (editor), Luftkriegftihrung im weiten Weltkrieg. Ein internaţionaler Vergleich, Herford 1993.

— W. Borodziej, Der Warschauer Aufstand\ Frankfurt a. M. 2001.

— W. Borodziej, Terror und Politik Die deutsche Polizei und die politische Widerstandsbewegung im Generalgouvernement 1939 – 1945, Mainz 1999.

— D. Brandes, Großbritannien und seine osteuropäischen Alliierten 1939 – 1943, München 1988.

— Ibid, Die Tschechen unter deutschem Protektorat, München 1969/1975.

— Ibid., Der Weg zur Vertreibung Pläne und Entscheidungen zum „Transfer" der Deutschen aus der Tschechoshwakei und aus Polen, München 2001.

— M. Broszat, Nat-soz. Polenpolitik 193945, Stuttgart 1961.

— L. Brüne şi J. Weiler, Remagen im März 1945. Eine Dokumentation der Schlußphase des Zweiten Weltkriegs, Meckenheim 1993. U. Brunzel, Hitlers Gehámobjekte in Thüringen, Zella-Mehlis 1993.

— A. Buchner, Der deutsche Griechenland Feldzug, Heidelberg 1957.

— L. Budraß, Flugzeugindustrie undluftrilstung in Deutschland 1918 – 1945, Düsseldorf 1998. R. D. Buhite, Decisions al Yalta, Wilmington, Del. 1986.

— M. Bunting, The model occupation. The Channel Islands under German rule 19401945, Londra 1995.

— S. Burghorff (editor), Als Feuer vom Himmel fel Der Bombenkrieg in Deutschland, München 2003.

— R. J. C. Butow, Japan's Decision to Surrender, Stanford 1954.

— J. E Campbell, Dieppe revisited. A documentary investigation, Londra 1993.

— W. Carr, Von Polen bis Pearl Harbor, Hamburg 1987.

— W. H. Chamberlin, Amerikas zweiter Kreuzzug, Bonn 1952.

— D. G. Chandler, Battles and battlescenes of World War Two, Londra 1989.

— D. G. Chandler (editor), The D-Day encyclopedia, Oxford 1994.

— G. – A. Chevallaz, Die Herausforderung der Neutralität. Diplomatie und Verteidigung der Schweiz 1939 – 1945, Zürich 1997.

— B. Chiari, Alltag hinter der Front. Besatzung, Kollaboration und Widerstand in Weißrußland 1941 – 1944, Düsseldorf 1998.

— M. M. Cohen, A stand against tyranny. Norway's physicians and the Nazis, Detroit 1997.

— M. Connelly, Reaching for the stars. A new history of bomber command in World War II, London 2001.

— S. Corvaja, Hitler and Mussolini The secret meetings, New York 2001.

– J. Costello und T. Hughes, Atlantikschlacht. Der Krieg zur See 1939 – 1945, Beigisch Gladbach 1978.

— A. Dallin, Deutsche Herrschaft in Rißland 1941 – 45, Düsseldorf 1958.

— R J. Davies, France and the Second World War. Occupation, collaboration and resistance, London 2001.

— F. W. Deakin, D. brutale Freundschaft, Berlin 1964.

— E. Dejonghe, Le Nord-Pas-de-Calais dans la main allemande 1940 – 1944, Lille 2.000.

— F. Delpla, Montoire. Les premiers jours de la collaboration, Paris 1996.

— D. S. Detwiler, Hitler, Franco und Gibraltar, Wiesbaden 1962.

— Die Funkaufklärung und ihre Rolle im Zweiten Weltbieg, editat de Rohwer şi E. Jäckel, Stuttgart 1979.

— Ch. Dieckmann (editor), Kooperation und Verbrechen. Formen der „Kollaboration” im östlichen Europa 1939 – 1945, Göttingen 2003.

— S. Dockrill (editor) From Pearl Harbor to Hiroshima. The Second World War in Asia and the Pacific 1941 – 45, Houndmills 1994.

— J. D. Doenecke, Storm on the horizon. The challenge to American intervention 1939 – 1941, Lanham 2003.

— M. Donnelly, Britain in the Second World War, Londra 1999.

— L. Droulia (editor), Von Lidice bis Kalavryta. Widerstand und Besatzungsterror. Studien zur Repressalienpraxis im Zwdten Weltkrieg, Berlin 1999.

— J. Dülffer, Jalta, 4. Februar 1945. Der Zweite Weltkrieg und die Entstehung der bipolaren Welt, dtv 30606, München 1998.

— J. P. Duffy, Hitler’s secret pirate fleet The deadliest ships of World War II, Westport 2001.

— G. Duffy Red storm on the Reich. The Soviet march on Germany 1945, Londra 1991.

— R. Edmonds, Die großen Drd: Churchill, Roosevelt und Stalin in Frieden und Krieg, Berlin 1992.

— D. Eichholtz, Geschickte der deutschen Kriegswirtschaft 1939 – 1945. vol. 1: 1939 – 1941, Berlin 1969.

— D. Eichholtz (editor), Krieg und Wirtschaft. Studien zur deutschen Wirtschaftsgeschichte 1939 – 1945, Berlin 1999.

— J. Ellis, Brute force: Allied strategy and tactics in the Second World War, Londra 1990.

— E. Engle a. L. Paanen, The Winter War, Boulder 1985.

— Entscheidungsschlachten des Zwdten Weltkrieges, editat de H.-A. Jacobsen şi J. Rohwer, Frankfurt/M. 1960.

— W. Erfurth, D. Finnische Krieg 1941 – 44, Wiesbaden 1950. – J. Erickson, Stalin’s war with German), vol. 1 şi 2, Londra 1975,1983.

— European Resistance Movements 1939 – 45, Vol. 1.2, Oxford 1960/64.

— P. W. Fabry, Der Hitler-Stalin-Pakt 1939 – 1941, Darmstadt 1962.

— V M. Falin, Die Interessenkonflikte in der Anti-Hitler-Koalition, München 1995.

— F. Federau, Der Z & de Weltkrieg. Seine Finanzierung in Deutschland Tubingen 1962.

— H. Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin. The War They Waged and the Peace They Sought, Princeton 1957.

— H. Feis, The Road to Pearl Harbor, Princeton 1950. H. Feis, Zwecken Krieg und Frieden. Das Potsdamer Abkommen, Frankfurt/M. 1962.

– J. Fest, Der Untergang Hitler und das Ende des Dritten Reiches. Eine historische Schizze, Berlin 2002.

– J. Fetscher, Joseph Goebbels im Berliner Sportpalast 1943: „Wollt ihr den totalen Krieg?”, Hamburg 1998.

— G. W. Feuchter, Der Luftkrieg, Frankfurt a. M. 1962.

— A. Fischer, Sowjetische Deutschlandpolitik im Zweiten Weltkrieg 19411945, Stuttgart 1975.

— B.J. Fischer, Albania al war 1939 – 1945, Londra 1999. – 1. Fleischhauer, Die Chance des Sonderfriedens. Deutsch-sowjetische Geheimgespräche 19411945, Berlin 1986.

— J. Förster (editor), Stalingrad. Ereignis – Wirkung – Symbol, München 1992.

— R. G. Foerster (editor), Seelower Höhen 1945, Hamburg 1998.

— M. H. Folly, The United States and World War II. The awakening giant, Edinburgh 2002.

— M. R. D. Foot (editor), Holland al war against Hitler Angb-Dutch relations 1940 – 1945, Londra 1990.

— M. R. D. Foot, Resistance. An analysis of European resistance to Nazism *19401945*, Londra 1976.

— E Forstmeier şi H.-E. Volkmann (editor), *Wirtschaft und Rüstung am Vorabend des feiten Weukńeges*, Düsseldorf 1975.

— Ibid. (editor), *Kriegswirtschaft und Rüstung 1939 – 1945*, Düsseldorf

1977.

— J.-J. Fouché, *Oradour*, Paris 2001.

— C.-L. Foulon, Victoire à l'ouest 1944 – 1945. La fin de l'Europe nazie. La libération de la France, Rennes 1993.

— N. Frei şi H. Kling (editor), Der nationalsozialistische Krieg, Frankfurt a. M. 1990.

— J. Friedrich, Der Brand. Deutschland im Bombenkrieg 1940 – 1945, München 2002.

— K. H. Frieser, Blitzkrieg-légende. Der Westßldzug 1940, München 1995.

— M. Gannon, Operation Paukenschlag Der deutsche U-Boot-Krieg gegen die USA, Frankfurt a. M. 1992.

— L. C. Gardner, Spheres of influence. The partition of Europe, from Münich to Ialta, London 1993.

— N. Gelb, Dunkirk The complete story of the first step in the defeat of Hitler, New York 1989.

— Ch. Gerlach, Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschaftsund Vernichtungspoütik in Weißrußland, Hamburg 1999.

— R. Gemgross, Aufstand der Freiheits-Aktion Bayern 1945, Augsburg 1995. R. Gildea, Marianne in chains. In search of the German occupation 1940 – 1945, London 2002.

— E Giltner, in the friendliest manner. German-Danish economic cooperation during the Nazi occupation of 1940 – 1945, New York 1998. B. Girvin (editor), Ireland and the Second World War, Dublin 2.000.

— D. M. Glantz şi J. M. House, The Battle of Kursk, Lawrence, Kansas 1999.

— Ibid., When Titans clashed How the Red Army stopped Hitler, Lawrence, Kansas 1995.

— D. M. Glantz, Zfiukov's greatest defeat. The Red Army's epic disaster in Operation Mars 1942, Lawrence, Kansas 1999.

— N.J. W. Goda, Tomorrow the world Hitler, Northwest Africa, and the path toward America, College Station, Tex. 1998.

— G. Gorodetsky, Die große Täuschung. Hitler; Statin und das Unternehmen „Barbarossa". Berlin 2001.

— D. Graham, Tug of war. The battle for Italy, 1943 – 1945, Londra

1986.

— H. Grami, Europas Weg in den Krieg Hitler und die Mächte 1939, München 1990.

— H. Greiner, D. oberste Wehrmachtßihrung 1939 – 43, Wiesbaden 1951. L. D. Grenkevich, The Soviet partisan movement 1941 – 1945, London 1999.

— Institutul pentru Studii Sociale Hamburg (editor), Verbrechender Wehrmacht. Dimensionen des Vernichtungskrieges 1941 – 1944, Hamburg 2002. F. Hansen, Biologische Kriegsjuhrung im Dritten Reich, Frankfurt a. M. 1993.

— R Hansen, D. Ende d. Dritten Reiches, Stuttgart 1966.

— A. T. Harris, Despatch on war operations. 23rd February 1942 to SP May 1945, London 1995.

— M. Harrison, Accounting jos war. Soviet production, employment, and the defence burden 1940 – 1945, Cambridge 1996.

— M. Harrison (editor), The economics of World War II. Six great powers in internaţional comparison, Cambridge 2.000.

— M. Hastings, Overlord: D-Day and the battle for Normandy, Londra 1986.

— M. Hastings, Victory in Europe. D-Day to V-E-Day Londra 1985. – J. S. A. Hayward, Stopped al Stalingrad. The Luftwaffe and Hitler’s defeat in the East 1942 – 1943, Lawrence 1998. J. Heideking şi C. Mauch (editor), Geheimdienstbieg gegen Deutschland. Subversion, Propaganda und politische Planungen des amerikanischen Geheimdienstes im Zweiten Weltkrieg, Göttingen 1993. K.-D. Henke, Die amerikanische Besetzung Deutschlands, München 1995.

— L. Herbst, Der Totale Krieg und die Ordnung der Wirtschaft, Stuttgart 1982.

— P. Herde, Großostasiatische Wohktandssphäre. Die japanische Besatzungspolitik auf den Philippinen und in Indonesien im Zweiten Weltkrieg und ihre Folgen, Stuttgart 2002.

— P. Herde, Pearl Harbor. 7. Dezimher 1941, Darmstadt 1980.

— E. Hesse, Der sowjetrussische Partisanenkrieg 1941 bis 1944 im Spiegel deutscher Kampfanweisungen und Befehle, Göttingen 19932.

— J Hiden şi T. Lane (editor), The Baltic and the outbreak of the Second

World War, Cambridge 1992.

— A. Hilger, Deutsche Kriegsgefangene in der Sowjetunion 1941 – 1956. Kriegsgefangenenpolitik, Lageralltag und Erinnerung, Essen 2.000.

— A. Hillgruber, Hitler, Kánig Carol und Marschall Antonescu, Wiesbaden 19652.

— A. Hillgruber, Hitlers Strategie, Politik und Kriegführung 1940 – 41, München 19822.

— A. Hillgruber (editor), Probleme des zimten Weltkrieges, Köln 1967.

— A. Hillgruber (editor), Die Zerstörung Europas. Bdträge zur Weukriegsepoche 1914 – 1945, Berlin 1988.

— J. Hillmann (editor), Kriegsende 1945 in Deutschland, München 2002.

— E H. Hinsley, British Intelligence in the Second World War. Its Influence on Strategy and Operations, vol. I şi II, Londra 1979/1981.

— E H. Hinsley (editor), Codebreakers. The inside story of Bletchley Park, Oxford 1993.

— G. Hirschfeld, Fremdherrschaft und Kollaboration. Die Niederlande unter deutscher Besatzung 1940 – 1945, Stuttgart 1984.

— History of U. S. Marine Corps operations in World War II, 5 volume, editor: Historical Division, Headquarters, U. S. Marine Corps, Washington 1958 – 1971.

— K. Hnilicka, Das Ende auf dem Balkan 1944/45, Göttingen 1970.

— H. D. Hölsken, Die iv-Waffen, Stuttgart 1984.

— W. Hofer, D. Entfesselung d. Zweiten Weltkrieges, Frankfurt/M. 1960.

— D. Hoffmann (editor), Operation Epsilon. Die Farm-Hall-Protokolle oder die Angst der Alliierten vor der deutschen Atombombe, Berlin 1993.

— J. Hoffmann, Die Tragödie der „Russischen Befreiungsarmee „1944/45. Wlassow gegen Stalin, München 2003.

— P. Hoffmann, Widerstand, Staatsstreich, Attentat, München 19854.

— J. Holland, The Aegean mission: Allied Operations in the Dodecanese, 1943, New York 1988.

— E. M. Howell, The Soviet Partisan Movement 1941 – 44, Washington 1956.

— W. Hubatsch, „Weserobung”, Göttingen 19602.

— H. W. Hütter (Red.), Kriegsgefangene. Sowjetische Kriegsgefangene in Deutschland, deutsche Kriegsgefangene in der Sowjetunion, Düsseldorf 1995.

— S. Hummel, Die sowjetische Nordwsstund Westfront im Sommer 1941. Bereit zum Angriff? Frankfurt a. M. 2001.

— A. Iriye, The origins of the Second World War in Asia and the Pacific, Londra 1987. – D. Irving, Hitlers Krieg Die Siege 1939 – 1942, München 1983.

— J. Jackson, The fall of France. The Nazi invasion of 1940, Oxford 2003.

— H. – A. Jacobsen, Deutsche Kriegführung 1939 – 45, Hannover 1962.

— Ibid., Fall Gelb. Der Kampf am d. deutschen Operaţionsplan zWestofifensiue 1940, Wiesbaden 1957.

— W. Jacobmeyer, Heimat und Exil. Die Anfänge der politischen Untergrundbewegung im Zweiten Weltbieg Hamburg 1973.

— E. Jäckel, Frankräch in Hitlers Europa, Stuttgart 1966.

— K. H. Jahnke, Hitlers letztes Aufgebot. Deutsche Jugend im sechsten Kriegsjahr 1944/45, Essen 1993.

— G. Janssen, Das Ministerium Speer. Deutschlands Rüstung im Krieg Berlin 1968.

— K. J. V Jespersen, Med hjaelp fra England. Special operations executive og den danske motistandskamp 1940 – 1945,2 volume, Odense 1998/2.000.

— F. C. Jones, Japan’s New Order in Elast Asia, Londra 1954.

— R. V Jones, Most Secret War, Londra 1978.

— L. deJong, The Netherlands and Nazi Germanz Cambridge, Mass. 1990.

— H.F. Joslen, Orders of battle, Second World War 1939 – 1945, Londra 1990.

— H. Jung, D. Ardennen-Offenswe 1944/45, Göttingen 1971.

— D. Junker, Kampf am die Weltmacht. Die USA und das Dritte Räch 1933 – 1945, Düsseldorf 1988.

— G. Kaiser, Katyn. Das Staatsverbrechen – das Saatsgeheimnis, Berlin 2002.

— W. Kaiser (editor), Tater im Vernichtungskrieg. Der Überfall ayf die Sowjetunion und der Völkermord an den Juden, München 2002.

— R. Kaltenegger, Operation Alpenfestung Mythos und Wirklichkeit, München 2.000.

— A. Karalekas, Britain, the United States and Greece, 1942 – 1945, New York, 1988.

— M. Kárný (editor), Deutsche Politik im „Protektorat Böhmen und Mähren „unter Reinhard Heydrich 1941 – 1942, Berlin 1997.

— M. Kehrig, Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht, Stuttgart 1974.

— G. F. Kennan, American Diplomacy 19001950, Chicago 1952.

— E. Kieser, „Unternehmen Seelöwe" Esslingen 1987.

— K. Klee, D. Unternehmen „Seeldwe", Göttingen 1958.

— B. Kletzin, 7 rikobre unterm Hakenkreuz. Deutsch-fianzösische Collaboration 1940 – 1944 in den diplomatischen Akten des Dritten Reiches, Opladen 1996.

— L. Klinkhammer, Zwischen Bündnis und Besatzung Das nationalsozialistische Deutschland und die Republik von Sali 1943 – 1945, Tübingen 1993.

— E. Klöss (editor), *Der Luftkrieg über Deutschland 1939 – 45*, dtv-vol. 160, München 1963.

— M. Knox, Hitler's Italian allies. Royal armed forces, fascist regime, and the war of *1940*1943, Cambridge 2.000.

— C. W. Koburger, Wine dark, blood red sea. Navel warfare in the Aegean 1941 – 1946, Westport, Conn. 1999.

— E. Kordt, Wahn und Wirklichkeit, Stuttgart 1948.

— E. Kosthorst, Die Geburt der Tragödie aus dem Geist des Gehorsams. Deutschlands Generäle und Hitler. Erfahrungen und Reflexionen eines Frontoffiziers, Bonn 1998.

— H. von Krannhals, Der Warschauer Aufstand 1944, Frankfurt/M. 1962.

— E. Krautkrämer, Frankreichs Kriegswende 1942, Frankfurt a. M. 1989.

— D. Kuhn, Der Zweite Weltkrieg in China, Berlin 1999.

— A. W. Kurki, Operation moonlight sonata. The German raid on Coventry, Westport, Conn. 1995. K. Kwiet, Reichskommissariat Niederlande, Stuttgart 1968.

— R. Lakowski, Seelow 1945. Die Entscheidungsschlacht an der Odei; Berlin 1994.

— J. Laloy, Yalta, Paris 1988.

— R. Lamb, War in Italy, 1943 – 1945, A brutal story, Londra 1993.

— W. L. Langer şi E. Gleason, The Challenge to Isolation 193740. The Undeclared War 1940 – 41, New York 1952/53.

– L. E. Lee, World War II, Westport, Conn. 1999.

— Ch. Leitz, Nazi Germany and neutral Europe during the Second World War, Manchester 2.000.

— G. A. Lensen, The strange neutrality. Soviet-Japanese relations during the second world war, 1941 – 1945, Tallahassee 1972.

— T. Leâissier, Durchbruch an der Oder. Der Vormarsch der Roten Armee 1945, Frankfurt a. M. 1995.

— P. Leverkühn, D. geheime Nachrichtendienst d. deutsch. Wehrmacht im Kriege, Frankfurt/M. 1957.

— R Lewin, Entschied ULTRA den Krieg? Koblenz 1981.

— B. H. Liddell Hart (editor), Die Rote Armee, Bonn 1956.

— B. H. Liddell Hart, D. Strategie e. Diktatur, Zürich 1949

– I. Lindgren (editor), Schweden, die Schweiz und der Zpüte Weltkrieg, Frankfurt a. M. 2001.

— E F. Liu, /4 military history of modern China 1924 – 49, Princeton 1956.

— N. Longmate, The bombers. The RAF offenúve against Germany Londra 1983.

— H. – D. Loock, Quisling, Rosenberg und Terboven. Zur Vorgeschichte îl Geschichte d. nationalsozialist. Revolution in Norwegen, Stuttgart 1970.

– J. Ludewig, Der deutsche Rückzug aus Frankreich 1944, Freiburg 1994.

— J. Lukács, Fünf Tage in London. England und Deutschland im Mai 1940, Berlin 2.000.

— C. B. Mac Donald, The Battle of the Bulge, Londra 1984.

— C. MacDonald, *The bst battle*. Crete 1941, London 1995.

— R Mackay, *The test of war. Inside Britain 1939 – 45*, Londra 1999.

— K. Macksey, *The partisans of Europe in World War II*, *Londra 1975*.

— R. J. Maddox, *Weapons for victory. The Hiroshima decision fifty years*

later; Columbia 1995.

— M. Mammach, *Der Volkssturm*, Köln 1981.

— P. R. Mansoor, The GI offensive in Europe. The triumph of American infantry divisions 1941-1945, Lawrence, Kansas 1999.

— W. Marienfeld, *Konferenzen üb. Deutschland*, Hannover 1962.

— B. Mark, D. Aufstand im Warschauer Ghetto, Berlin 1959 s.

— S. Martens (editor), Frankreich und Deutschland im Krieg. Okkupation, Kollaboration, Resistance, Bonn 2.000.

— B. Martin, Deutschland und Japan im weiten Weltkrieg, Göttingen 1969.

— B. Martín, Friedensinitiativen und Machtpolitik im weiten Weltkrieg 1939 – 1942, Düsseldorf 1974.

— B. Martin (editor), Der Warschauer Aufstand 1944. Warschau 1999.

— Ch. Mauch, Schattenkrieg gegen Hitler. Das Dritte Reich im Visier der amerikanischen Geheimdienste 1941 – 1945, Stuttgart 1999.

— E. R. May, Strange victory. Hitler’s conquest of France, Londra 2.000.

— W. H. McNeill, America, Britain and Russia, Londra 1953.

— G. Meershoek el. al, Repression und Kiiegsverbrechen. Die Bekämpfung von Widerstandsund Partisanenbewegungen gegen die deutsche Besatzung in Westund Südeuropa, Berlin 1997. M. Menger, Deutschland und Finnland im zweiten Weltkrieg, Berlin 1988.

— A. Meyer, Die deutsche Besatzung in Frankreich 1940 – 1944. Widerstandsbekämpfung und Judenverfolgung, Darmstadt 2.000.

— A. S. Milward, D. deutsche Kriegswirtschaft 1939 – 45, Stuttgart 1966.

— A. S. Milward, Der Zweite Weltkrieg. Krieg Wirtschaft und Gesellschaft 1939 – 1945, München 1977.

— S. W. Mitcham, Crumbling empire. The German defeat in the East 1944, Westport, Conn. 2001.

— S. W. Mitcham, Retreat to the Reich. The German defeat in France 1944, Westport, Conn. 20Oa

– K. Mittermaier, Mussolinis Ende. Die Republik von Salö 1943 – 1945, München 1995.

— G. Moltmann, Amerikas Deutschlandpoutikim Zweiten Weltkrieg,

Heidelberg 1958.

— B. Moore, Prisoners of war and their captors in World War II, Oxford 1996.

— B. Moore (editor), Resistance in Western Europe, Oxford 2.000.

— S. E. Morison, History of U. S. Mă/al Operations in World War II, Vol. I-Xy Boston 1950 – 62.

— K.-D. Müller (editor), Die Tragödie der Gefangenschaft in Deutschland und in der Soivjetunion 1941 – 1956, Köln 1998.

— R.-D. Müller şi G. R. Ueberschär, Hitlers Krieg im Osten 1941 – 1945. Ein Fmdvmgsberiàû, Darmstadt 2.000.

— R.-D. Müller şi G. R. Ueberschär, Kriegsende 1945. Die Z & sMrung des Deutschen Reiches, Frankfurt a. M. 1994.

— B. Müller-Hillebrand, Germany and its allies in World War II, Frederick/Md. 1980.

— T. Munch-Petersen, The strategy of phoney war, Stockholm 1981.

— B. Musial (editor), Sowjetische Partisanen in Weißrußland. Innenansichten aus dem Gebiet Baranowitschi. Eine Dokumentation, München 2004.

— H. Nartö, Thunder Gods. The Kamikaze pilots tell their story, Tokio 1989.

— R. Neillands, Der Krieg der Bomber. Arthur Harris und die Bomberoffensive der Alliierten 1939 – 1945, Berlin 2002.

— L. Neumann, Making the Peace 1941 – 45, Washington 1950.

— E. Oberländer, Hitler-StalinPakt 1939. Das Ende Ostmitteleuropas? Frankfurt a. M. 1989.

— P. R. Osborn, Operation Pike. Britain versus the Soviet Union 1939 – 1941, Westport, Conn. 2.000.

— D. Ose, Entscheidung im Westen 1944, Stuttgart 1982.

— J. Osterloh, Sowjetische Kriegsgefangene *1941*1945 im Spiegel nationaler und internationaler Untersuchungen, Dresden 1995.

— H. – M. Ottmer, „Weserübung”. Der deutsche Angriff auf Dänemark und Norwegen im April 1940, München 1994.

— R. Overmans, Deutsche militärische Verluste im Zweiten Weltkrieg, München 1999.

— R. J. Overy (editor), Die Neuordnung” Europas, NSWirtschaftspolitik

in den besetzten Gebieten, Berlin 1997.

— R. J. Overy, Die Wurzeln des Sieges. Warum die Alliierten den Zivdten Weltkrieg gewannen, München 2.000.

— R. J. Overy, Russlands Krieg 1941 – 1945, Reinbek 2003.

— R. J. Overy, The ar war 19391945, Londra 1987.

— E. N. Petersen, An analytical history of World War II, New York 1995.

— F. Petrick, „Ruhestörung". Studien zur Nordeuropapolitik Hitlerdeutschlands, Berlin 1998.

— A. Philippi und F. Heim, Der Feldzug gegen Sowjetrussland 1941 – 45, Stuttgart 1962. – J. Piekalkiewicz, Kampf am Warschau. Statins Verrat an der politischen Heimatarmee

1944, München 1994.

— B. Pietrow-Ennker (editor), Präventivkrieg? Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion, Frankfurt a. M. 2.000.

— A. Portelli, Uordine è già stato eseguito. Roma, le Fosse Ardeatine. La memoria, Roma 1999.

— T. Powers, Heisenbergs Krieg. Die Geheimgeschichte der deutschen Atombombe, Hamburg 1993.

— A. Praümowska, Britain and Poland The betrayed ally, Cambridge 1995.

— A. Price, Battle of Britain, Londra 1990.

— H. Probert, Bomber Harris: his life and times. The biography of Marshal of the Royal Air Force, Sir Arthur Harris, the wartime chief of Bomber Command, Londra 2001.

— B. Quinkert (editor), „Wir sind die Herren dieses Landes". Ursachen, Verlauf und Folgen des deutschen Überfalls auf die Sowjetunion, Hamburg 2002.

— G. Ránki, The economics of the Second World War, Köln 1993.

— W. Rauscher, Hitler und Mussolini Macht, Krieg und Terror, Graz 2001.

— A. Read und D. Fisher, Der Fall von Berlin, Berlin 1995.

— L. Rees, Hitlers Krieg im Osten, München 2.000.

— K. Reinhardt, Die Wende vor Moskau, Stuttgart 1972.

— G. Reitlinger, Die Endlösung, Berlin 1987.

— H. Rentsch, Partisanenkampf Frankfurt/M. 1961. – R. G. Reuth,

Entscheidung im Mittelmeer, Koblenz 1985. – D. Reynolds, From Münich to Pearl Harbor. Roosevelt’s America and the origins of the Second World War, Chicago 2001.

— D. Reynolds, Rich relations. The American occupation of Britain 1942 – 1945, Londra 1995.

— H. A. Richter, Griechenland im fwdten Weltkrieg, Mannheim 1997.

— D. Rigden, Kill the Führer. Section X and Operation Foxley, Stroud 1999.

— P. Rigoulot, L’Alsace-Lorraine pendant la guerre 1939 – 1945, Paris 1997.

— G. Ritter, Carl Goerdeler und d. deutsche Widerstandsbewegung, Stuttgart 19844.

— W. R. Roberts, Tito, Afihailwiä and theäläes 1941 – 1945, New Brunswick 1973.

— J. Rogali (prelucrare), Die Räumung des „Reichsgaus Wartheland” vom 16. bis 26. Januar 1945 im Spiegel amtlicher Berichte, Sigmaringen 1993.

— J. Rohwer şi E. Jäckel (editor), Die Funkaufklärung und ihre Rolle im Zweiten Weltkrieg Stuttgart 1979.

— S. T. Ross, American war plans 1941 – 1945. The test of battle, Londra 1997.

— A. B. Rossino, Hitler strikes Poland Blitzkrieg, ideology and atrodty, Lawrence, Kansas 2003.

— W. W. Rostow, Preinvasion bombing strategy, Austin 1981.

— H. Rothfels, D. deutsche Opposition geg. Hitler, Frankfurt/M. 1986.

— L.-E. Roulet (editor), Les États neutres européens et la Seconde Guerre mondial, Neuchâtel 1985.

— R. Rürup, Bertin 1945: cine Dokumentation, Berlin 1995.

— F. Ruge, Der Seekrieg 1939 – 1945, Stuttgart 1969.

— F. Ruge, Entscheidung im Pazifik, Hamburg 19613.

— H. Rumpf, Das war d. Bombenkrieg, Hamburg 1961.

— K. Sainsbury, The turning point Roosevelt, Stalin, Churchill, and Chiang-Kai-Shek, 1943, Oxford 1987.

— M. Salewski, Die deutsche Seekriegsleitung 1935 – 1945, vol. 1 – 3, Frankfurt a. M. 1970 – 1975.

— Y. Santamaria, 1939. Le Pacte germano-soviétique, Bruxelles 1998.

— R Schabel, Die Illusion der Wunderwaffen. Die Rolle der Düsenflugzeuge und Flugabwehrraketen in der Rüstungspolitik des Dritten Reiches, München 1994.

— S. Schäfer, Hitler und die Schweiz. Deutsche militärische Planungen 1939 – 1943 und die „Raubgold”-Frage, Berlin 1998.

— S. Scheil, Fünf plus Zwei: Die europäischen Naţionalstaaten, die Weltmächte und die vereinte Entfesselung des Zweiten Weltkriegs, Berlin 2003.

— P. Scherer, Freie Hand im Osten: Ursprünge und Perspektiven des Zweiten Weltkrieges, Kösching 1989.

— G. Schild, Bretton Woods and Dumbarton Oaks. American economic and political postwar planning in the summer of 1944, New York 1995.

— W. Schlauch, Rüstungshilfe der USA an die Verbündeten im Zweiten Weltkrieg, Darmstadt 1967.

– D. C. Schmid, Dreiecksgeschichten. Die Schweizer Diplomaţie, das „Dritte Reich „und die böhmischen Länder 19381945, Zürich 2004.

— K. Schmider, Partisanenkrieg in Jugoslawien 1941 – 1944, Hamburg 2002.

— R. F. Schmidt, „Botengang eines Toren?”. Der Flug nach Grossbritannien vom 10. Mai 1941, Düsseldorf 1997.

— G. Schreiber, Deutsche Kriegsverbrechen in Italien. Tater – Opfer – Strafverfolgung, München 1996.

— B. P. Schröder, Deutschland und der Mittlere Osten im Zweiten Weltkrieg, Göttingen 1975.

— D. P. Schultz, The Doolittle redd, New York 1988.

— H. Schwendemann, Die wirtschaftliche Zusammenarbät zwischen dem Deutschen Reich und der Souvjetunion von 1939 bis 1941. Alternative zu Hitlers Ostprogramm? Berlin 1993.

— M. Seaman (Ed.), Operation Foxley. The British plan to kill Hitler, Richmond 1998.

— A. Seaton, Der russisch-deutsche Krieg 1941 – 1945, Frankfurt/M. 1973.

— F. W. Seidler und D. Zeigert, Die Plihrerkauptquartiere: Anlagen und Planungen im Zweiten Weltkrieg, München 2.000.

— F. W. Seidler, Phantom Alpenfestung? Die geheimen Baupläne der

Organisation Todt, Selent 2.000.

— J. Semelin, Ohne Waffen gegen Hitler. Eine Studie zum zivilen Widerstand in Europa, Frankfurt a. M. 1995.

— P. de Senarclens, *Yalta*, New Brunswick 1988.

— H. Seton-Watson, *D. Osteuropäische Revolution*, München 1956.

— G. A. Shepperd, *The Italian campaign*, 19431945, New York 1968.

— R. E. Sherwood, Roosevelt und Hopkins, Hamburg 1950.

— M. Shulman, D. Niederlage im Westen, Gütersloh 1949.

— A. L. Smith, Die „vermißte Million". Zum Schicksal deutscher Kriegsgefangener nach dem Zweiten Weltkrieg, München 1992.

— B. F. Smith, Sharing secrets with Stalin. How the Allies traded intelligence 1941 – 1945, Lawrence, Kansas, 1996.

— K. Smith, Conflict over convoys. Anglo-American logistics diplomacy in the Second World War, Cambridge 1996.

— M. Smith, Britain and 1949. History, myth and popular memory, Londra 2.000.

— J. L. Snell (editor), The Meaning of Yalta, Bâton Rouge 1956.

— Sommer 1939. Die Großmächte und der Europäische Krieg, editor: W. Benz und H. Grarul, Stuttgart 1979.

— M. K. Sorge, The other price of Hitler's war. German military and civilian losses rezulting from World War II, New York 1986.

— D. Stafford (editor), Flight from reality. Rudolf Hess and his mission to Scotland 1941, London 2002.

— R. A. Stewart, Sunrise al Abadan: The British and Soviet invasion of Iran, New York 1988.

— M. A. Stoler, Allies and adversaries. The Joint Chiefs of Staff, the Grand Alliance, an US strategy in World War II, Chapel Hill 2.000.

— Y. Tanaka, Hidden horrors. Japanese war cranes in World War II, Boulder 1996.

— Ch. C. Tansill, Die Hintertür zum Kriege, Düsseldorf 1957.

— J. Tarkka, Weder Stalin noch Hitler. Finnland während des Zweiten Weltkrieges, Helsinki 1991.

— The Army Air Forces in World War II, 7 volume, editor: U.S. Air Force Historical Division, Chicago 1948 – 1958.

– H.-G. Thiele (editor), Die Wehrmachtsausstellung Dokumentation einer

Kontroverse, Bonn 1997.

— G. Thomas, Geschichte der deutschen Wdound Rüstungswirtschaft (1918 bis 1943/45), editat de W. Birkenfeld, Boppard a. Rh. 1966.

— T. Tönsmeyer, Das Dńtte Räch und die Słowaka. 1939 – 1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn, Paderborn 2003.

– J. Toland, Ardennenschlacht 1944, Klagenfurt 1960.

— A. and V M. Toynbee, Hitlers Europe, Oxford 1954.

— H. B. Tress, British strategic bombing policy through 1940: Politics, attitudes, and the formation of lasting pattern, Lewiston, 1988.

— H. R. Trevor-Roper, Hitlers letzte Tage, Frankfurt a. M. 1973 s.

— A. Tyrell, Großbritannien und die Deutschlandplanung der Alliierten, 1941 – 1945, Frankfurt a. M. 1987.

— G. R. Ueberschär (editor), Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion 1941. Die Kontroverse am die Präventivkriegsthese, Darmstadt 1998.

— Ibid., Hitler und Finnland, Wiesbaden 1978.

— Ibid., Orte des Grauens. Verbrechen im Zweiten Weltkrieg, Darmstadt 2003.

— G. R. Ueberschär und W. Wette (editor), Unternehmen „Barbarossa”, Berichte, Analysen, Dokumente, Paderborn 1984.

— K. Ungváry, Die Schlackt am Budapest. Stalingrad an der Donau 1944/45, München 1999.

— United States Army in World War II, 79 de volume, editor: Office of the Chief of Military History Departament of the Army, Washington 1947 ş.a.

— A. Verrier, Bomberoffensive gegen Deutschland 1939 – 45, Frankfurt a. M. 1970.

— Vollmacht d. Gewissens, vol. 1,2, Frankfurt/M. 1960/65.

— H.-E. Volkmann (editor), Ende des Dritten Rādies – Ende des weiten Weltkriegs. Eine perspektivische Rückschau, München 1995.

— N. von Vormann, Der Feldzug in Inlen 1939, Weißenburg 1958.

— R. Wagenfiihr, Die deutsche Industrie im Kriegs 1939 – 1945, Berlin 1963.

— W. Wagner, Belgien in der deutschen Politik während des J? weiten Weltkrieges, Boppard 1974.

— W. Warmbrunn, The German occupation of Belgáim, 1940 – 1944, Frankfurt a. M. 1993.

— P. Warner, The battle of France. 10 may-22 june 1940: Six weeks which changed the world, New York 1990.

— B. Wasser, Himmlers Raumplanung im Osten. Der Generalplan Ost in Polen 1940 – 1944, Basel 1993.

— L. J. Waszak, Agreement in principle. The wartime partnership of General Wladislaw Sikorski and Winston Churchill, New York 1996.

— Th. Weber, D. Luftschlacht am England, Wiesbaden 1956.

— M. Wedekind, Nationalsozialistische Besatzvngsund Annexionspolitik in Nord-italien 1943 bis 1945. Die Operaţionszonen Alpenvorland" und Adriatisches Küstenland", München 2003.

— G. L. Weinberg, Germany and the Soviet Union 1939 – 1941, Leiden 1954.

— G. L. Weinberg, Germany, Hitler and World War II. Essays in modern German and World history, Cambridge 1995.

— A. Werth, Rißland im Kriege 1941 – 45, München/Zürich 1965.

— W. Wette (editor), Retter in Umform. Handlungsspielräume im Vernichtungskrieg der Wehrmacht, Frankfurt a. M. 2002.

— W. Wette und G. R. Ueberschär (editor), Statingrad Mythos und Wirkächkeit einer Schlacht, Frankfurt a. M. 1992.

— R Wheatley, Operation Seelifwe, Minden 1958.

— W. D. Whitaker, Rhineland: The battle to end the waţ New York 1989.

— Ch. Whidng, The battle of Hurtgen Forest. The untold story of a disastrous campaign, New York 1989.

— Ch. Whiting, The last battle. Montgomery's campaign april-may 1945, Rambury 1989.

— B. Wiademy, Der politische Untergrundstaat und der deutsche Widerstand, Berlin 2002.

— H. – H. Wilhelm, Die Einsatzgruppe A der Sicherheitspolizei und des SA 1941/42, Frankfurt a. M. 1996.

— J. Williams, *The long left Flank*. *The hard fought way to the Reich*, 1944/45, Londra 1988.

— Ch. Wilmot, *D*. *Kampf am Europa*, Frankfurt/M.

— Berlin 1954.

— T. A. Wilson (editor), *D-Day 1944*, Kansas 1994.

— R. Wires, *The Cicero spy affair. German access to British secrets in World War II*, Westport, Conn. 1999.

— L. Woodward, *British foreign policy in the Second World War*, 5 volume, Londra 1970 – 1976.

— N. Wylie, Britain, Switzerland, and the Second World War, Oxford 2003.

— D. K. Yelton, Hitler’s Volkssturm. The Nazi Miliţia and the fall of Germany 1944 – 1945, Lawrence, Kansas 2002.

— A. L. Zapantis, Hitler’s Balkan campaign and the invasion of the USSR, New York 1987.

— M. Zeidler, Kriegsende im Osten. Die Rote Armee und die Besetzung Deutschlands Östlich von Oder und Nasse 1944/45, München 1996.

— M. Zeidler und U. Schmidt, Gefangene in deutschem und sowjetischem Gewahrsam 1941 – 1956, Dresden 1999.

— E. Zeller, Geist d. Freiheit. D. zwanzigste Juli, München 19634 – N. Zetterling, Normandy 1944. German military organization, combat power and organizaţional effectiveness, Winnipeg 2.000.

— P. Ziegler, London al war 1939 – 1945, London 1995.

— E. F. Ziemke und M. F. Bauer, *Moscow to Stalingrad Decision in the East*, Washington 1987.

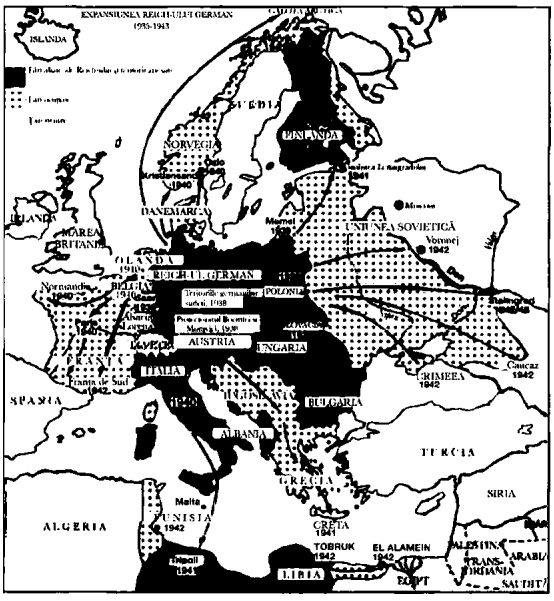

Expansiunea Reich-ului German 1935 – 1943

Sursa: K. Hildebrand, Das Dritte Reich. 2. Aufl. München 1980

(R. Oldenbourg Verlag)

Teatrul de război din Europa de Est 1941 – 1944

Sursa: B.S. Telpuchowski, Die Sowjetische Geschichte des Großen Vaterländischen Krieges 1941 – 1945. Frankfurt a. Main 1961 (Bernard & Graefe Verlag)

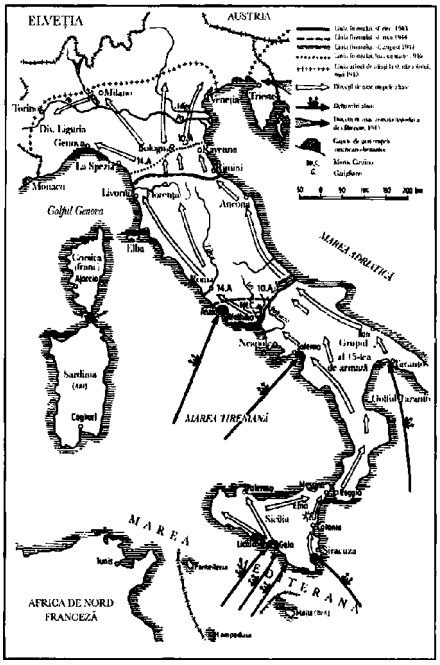

Luptele din Italia 1943 – 1945

Sursa: G. Foster, H. Helmert şi H. Schnitter, Der Zweite Weltkrieg. Militärhistorischer Abriß. 2. Aufl. Berlin 1974 (Militärverlag der DDR)

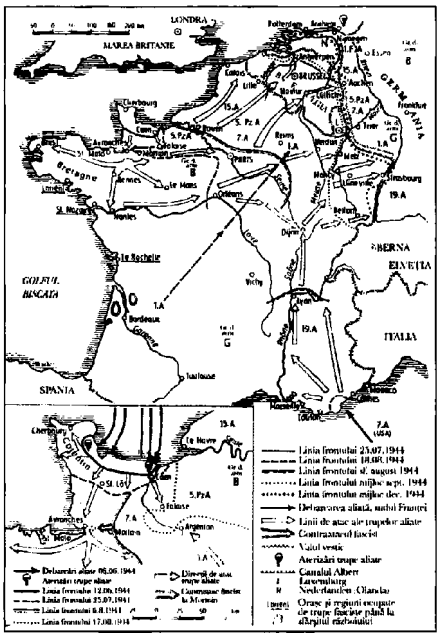

Invazia şi luptele din Europa de Vest 1944

Sursa: G. Foster, H. Helmert şi H. Schnitter, Der Zweite Weltkrieg. Militärhistorischer Abriß. 2. Aufl. Berlin 1974 (Militärverlag der DDR)

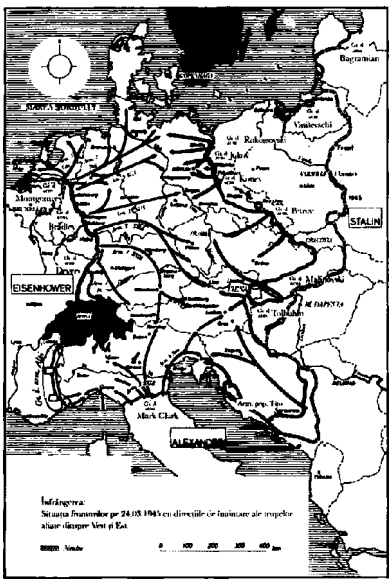

Înfrângerea:

Situaţia fronturilor pe 24.03.1945 cu direcţiile de înaintare ale trupelor aliate dinspre Vest şi Est

Sursa: H.-A. Jacobsen, Der Weg zur Teilung der Welt. Politik unde Strategie

19391945, Koblenz, Bonn 1977 (Bernard & Graefe Verlag)

La Editura RAO a apărut

Dictator, demon, demagog întrebări şi răspunsuri despre Adolf Hitler

Anna Maria Sigmund

La multe decenii de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, această întrebare încă mai frământă mii de oameni, in special oameni tineri: Cum de nu a împiedicat nimeni ascensiunea la putere a lui Hitler? Oare laudele care i se aduceau şi ovaţiile poporului de rând nu erau exagerate? Cum a reuşit Hitler să entuziasmeze atâţia germani? De ce şi-a ascuns Hitler

provenienţa? Să fie oare adevărat că Hitler a trăit o vreme într-un azil pentru cei fără adăpost? De ce nu a reuşit nimeni să-l asasineze pe Hitler? Anna Maria Sigmund pleacă de la aceste întrebări şi oferă cititorului răspunsuri bine documentate, bazate pe informaţii noi, descoperite recent, prezentând astfel o imagine integrală a felului de a fi al dictatorului german.

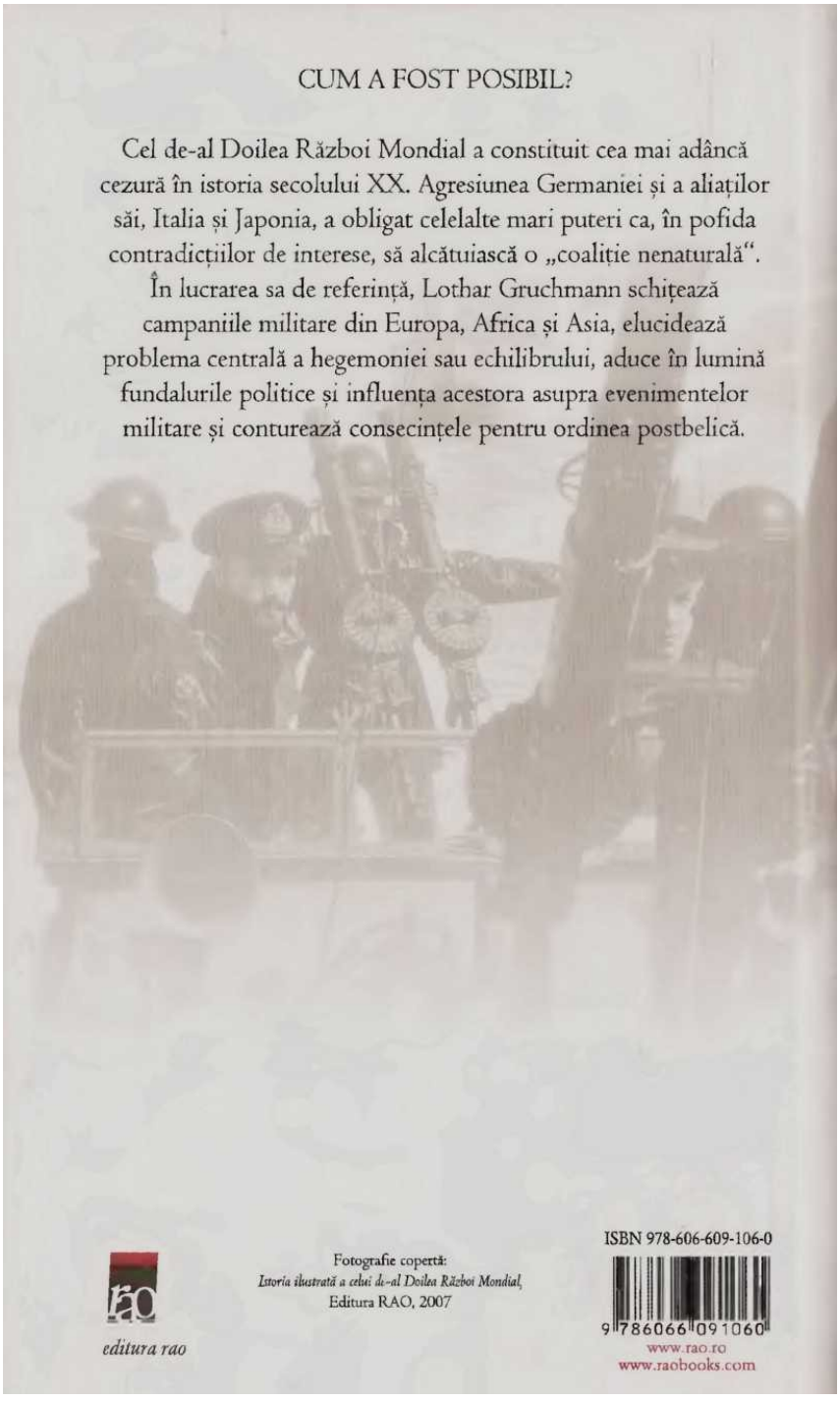
CUM A FOST POSIBIL?
Cel de-al Doilea Război Mondial a constituit cea mai adâncă cezură în istoria secolului XX. Agresiunea Germaniei și a aliaților săi, Italia și Japonia, a obligat celelalte mari puteri ca, în pofida contradicțiilor de interese, să alcătuiască o „coaliție nenaturală". În lucrarea sa de referință, Lothar Gruchmann schițează campaniile militare din Europa, Africa și Asia, elucidează problema centrală a hegemoniei sau echilibrului, aduce în lumină fundalurile politice și influența acestora asupra evenimentelor militare și conturează consecințele pentru ordinea postbelică.
editura rao
Fotografie copertă:
Istoria ilustrată a celui de-al Doilea Război Mondial,
Editura RAO, 2007
ISBN 978-606-609-106-0
9 786066 091060
www.rao.ro
www.raobooks.com